

ใบรับรองวิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปรัชญาดุุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน)

ปริญญา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง

กระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

A Participatory Empowerment Process for Raising Youth's Consciousness in
Community Development

นามผู้วิจัย

นางธีราพร ทองปัญญา

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์วีระฉัตร สุปัญญา, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์ประสงค์ ตันพิชัย, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สันติ ศรีสวนแดง, ศศ.ด.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สันติ ศรีสวนแดง, ศศ.ด.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา ธีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

สิงสิงห์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

กระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้าง
จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

A Participatory Empowerment Process for Raising
Youth's Consciousness in Community Development

โดย

นางธีราพร ทองปัญญา

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน)

พ.ศ. 2557

ธีราพร ทองปัญญา 2557: กระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน) สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผู้ช่วยศาสตราจารย์วีระฉัตร สุปัญญา, Ph.D. 460 หน้า

การวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน (2) พัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน และ (3) ศึกษาความเปลี่ยนแปลงภายหลังการเข้าร่วมกระบวนการ พื้นที่ศึกษา ได้แก่ ตำบลห้วยหมอนทอง จังหวัดนครปฐม ผู้ร่วมวิจัยมี 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มเยาวชนจำนวน 21 คน กับ กลุ่มผู้นำและสมาชิกชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน และการวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรม ยืนยันความเที่ยงตรงของข้อมูลด้วยเทคนิคการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและสถิติพื้นฐาน

ผลการวิจัยพบว่า (1) เยาวชนส่วนใหญ่มีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับการเห็นคุณค่า โดยมีค่าเฉลี่ยของจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในระดับสูงกว่าด้านอื่น แต่เงื่อนไขเชิงบริบทของชุมชนทำให้การแสดงบทบาทจริงของเยาวชนสะท้อนถึงจิตสำนึกเพียงแค่ระดับของการตอบสนองเท่านั้น (2) กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนประกอบด้วย 4 การดำเนินงานหลัก คือ การสร้างความไว้วางใจ การกระตุ้นให้กำลังใจ การให้อิสระทางความคิด และการติดตาม-ให้คำปรึกษา โดยปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินกระบวนการ ได้แก่ ภาวการณ์มีส่วนร่วมที่ช่วยหนุนนำให้กระบวนการประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย เพื่อนเยาวชน สมาชิกในครอบครัว คนในชุมชน และครูในชุมชน (3) ภายหลังการเข้าร่วมกระบวนการ เยาวชนทุกคนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมในระดับสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่าเฉลี่ยของจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมจากระดับการเห็นคุณค่าได้เปลี่ยนไปสู่ระดับการจัดระบบ นอกจากนี้ เยาวชนได้สะท้อนตนเองว่ามีสิทธิ มีบทบาทที่จะช่วยพัฒนาชุมชนร่วมกับคนในชุมชนได้ รวมทั้งมีความมั่นใจและมองเห็นคุณค่าแห่งตนที่จะเป็นตัวแทนเยาวชนในการช่วยพัฒนาชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับที่คนในชุมชนมองเยาวชนว่ามีความสามารถที่จะแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนร่วมกันได้ อันนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกรักชุมชน และเครือข่ายต่างวัยขึ้นในชุมชน

เมื่อถอดบทเรียนจากการดำเนินการวิจัยและผลการวิจัย ผู้วิจัยพบว่า มีสิ่งที่นักวิจัยต้องให้ความสำคัญ 7 ประการ ในการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน คือ (1) การผูกโยง (2) การเสริมพลังอำนาจ (3) การเสริมแรง (4) การปรับเปลี่ยน (5) การมีส่วนร่วม (6) ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และ (7) เครือข่าย

Teeraporn Thongpanya 2014: A Participatory Empowerment Process for Raising Youth's Consciousness in Community Development. Doctor of Philosophy (Human and Community Resource Development), Major Field: Human and Community Resource Development, Department of Human and Community Resource Development. Thesis Advisor: Assistant Professor Weerachat Soopunyo, Ph.D. 460 pages.

The objectives of this action research were to (1) study youth's consciousness in community development, (2) develop a participatory empowerment process for raising youth's consciousness in community development, and (3) study changes after joining a process. Huai Mon Thong district in Nakhon Pathom province was selected as the study site. The research participants consisted of 2 groups: a group of 21 youths and a group of community leaders and members. Data were collected by in-depth interview, group discussion, participant observation, assessment on youth's consciousness in community development, and assessment on participant's opinions on the process. Triangulation technique was used to confirm data validation. Data were analyzed by content analysis and descriptive statistics.

The research findings were as follows. (1) Most youths had consciousness in community development at a valuing level where the mean score of consciousness in environmental aspect was higher than the others. However, contextual conditions made the youths expressed their performance merely at a responding level. (2) A participatory empowerment process for raising youth's consciousness in community development comprising 4 essential operations namely Trust, Encouragement, Autonomy, and Mentoring. Factors affecting the success of the process operation were participatory partners involving four groups which were friends, family members, community members, and teachers. (3) After joining a process, the overall level of youth's consciousness in community development was ascending. In particular, consciousness in environmental and social aspects changed from a valuing to operating levels. The youths reflected themselves, as having rights, roles, self-confidence, and self-esteem in contributing to community development, which was in consistent with what community members reported on the youths. These changes were seen as leading to an establishment of consciousness in appreciation for the motherland, and multi-age network in community.

Based on the lesson-learned from the research, seven key elements were found for successful operation of a participatory empowerment process for raising youth's consciousness in community development namely Tie, Empowerment, Reinforcement, Adaptation, Participation, Ownership, and Network.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิถีแห่งความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดขึ้นได้จากการประสิทธิ์ประสาทวิชาของคณาจารย์ทุกท่านที่บ่มเพาะความรู้และทักษะต่างๆ ให้แก่ผู้วิจัย จนสามารถนำไปประยุกต์กับการทำวิทยานิพนธ์นี้ ซึ่งนับเป็นประสบการณ์หนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพิ่มเติมจากเดิม โดยผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ทั้งสามท่านเป็นอย่างสูง คือ ผศ.ดร.วีรณัฏ์ สุปัญญา รศ.ดร.ประสงค์ ต้นพิชัย และ ผศ.ดร.สันติ ศรีสวนแดง ที่ให้ความเมตตา ให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ และองค์ความรู้ต่างๆ จนกระทั่งการทำวิจัยเสร็จสมบูรณ์ รวมทั้งขอขอบพระคุณ อ.ดร.ภัทรพล มหาพันธ์ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก และ อ.ดร.จุฑาทิพย์ ถาวรรัตน์ ประธานการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ร่วมให้ข้อเสนอแนะประเด็นสำคัญต่างๆ อันช่วยให้วิทยานิพนธ์นี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และที่ขาดไม่ได้คือผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยทั้งห้าท่านที่กรุณาสละเวลาในการพิจารณาและให้ข้อชี้แนะเกี่ยวกับแบบวัดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนครั้งนี้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณกลุ่มเยาวชน คนในชุมชน และครูในชุมชนห้วยหมอนทองทุกท่านที่ร่วมกันขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น รวมทั้งสะท้อนความคิดและข้อมูลต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้วิจัยมองเห็นประเด็นในการพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนขึ้นมาได้สำเร็จ อีกทั้งต้องขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และกองทุนคณะสังคมศาสตร์ ที่สนับสนุนทุนการศึกษาให้แก่ผู้วิจัย

สุดท้ายนี้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดขึ้นได้จากการที่ผู้วิจัยได้รับโอกาสทางการศึกษาจากบุพการีตั้งแต่วัยเยาว์ ทำให้ผู้วิจัยสามารถเติบโตอยู่ในสังคมและมีทรัพย์สินทางปัญญาที่ปูพื้นฐานที่ดีให้แก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยขอสำนึกในพระคุณของคุณพ่อธเนศ ทวีธรรมเจริญ และคุณแม่พรทิพย์ ทวีธรรมเจริญ เป็นอย่างสูง พร้อมกันนี้ขอขอบคุณพี่บล น้องปลา น้องโค้ก น้องเค้ก และน้องโบว์ ที่เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนงานวิจัย และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

คุณความดีและประโยชน์ที่จะเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอบแต่ผู้มีพระคุณทุกท่าน

ธีราพร ทองปัญญา

พฤศจิกายน 2557

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง	(5)
สารบัญภาพ	(9)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	12
คำถามการวิจัย	12
ขอบเขตการวิจัย	13
ประโยชน์ที่ได้รับ	13
นิยามศัพท์เฉพาะ	14
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	16
จิตวิทยาวัยรุ่นกับความเข้าใจเยาวชน	16
ความสัมพันธ์ของเยาวชนกับวัยรุ่น	16
เยาวชน: พัฒนาการของความเป็นวัยรุ่น	19
ปัญหาในเยาวชน	29
เยาวชนกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน	31
หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่เยาวชน	31
องค์ความรู้ว่าด้วยการพัฒนาชุมชน	36
การพัฒนาเยาวชนเพื่อชุมชนเข้มแข็ง	48
การมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน	55
รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของการพัฒนาชุมชน	56
บทบาทและการทำงานของเครือข่ายเพื่อพัฒนาชุมชน	63
ชุมชน: มุมมองผ่านแนวคิดทฤษฎีระบบ	75

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การเสริมพลังอำนาจเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน	78
นิยามและระดับของการเสริมพลังอำนาจ	79
การเสริมพลังอำนาจกับการพัฒนาชุมชน	82
กระบวนการเสริมพลังอำนาจเยาวชน	85
การเรียนรู้กับการเสริมสร้างจิตสำนึก	90
แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก	90
บทบาทของการเรียนรู้ในการเสริมสร้างจิตสำนึก	114
สถานะองค์ความรู้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	119
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาจิตสำนึก	119
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะ	
การสร้างชุมชนเข้มแข็ง และการมีส่วนร่วม	131
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมพลังอำนาจ	134
กรอบแนวคิดการวิจัย	140
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	142
ขั้นตอนการวิจัย	142
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล	142
การเลือกพื้นที่ศึกษาและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย	162
การเลือกพื้นที่ศึกษา	162
ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย	165
เครื่องมือวิจัย	169
บทที่ 4 บริบทพื้นที่และศักยภาพของชุมชน	179
บริบททั่วไปของตำบลห้วยหมอนทอง	184
บริบทการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนห้วยหมอนทองของ	
เยาวชน	199

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 ผลการวิจัย	204
การเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	205
การวางแผนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน	205
การปฏิบัติตามแผนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ของเยาวชน	269
การสะท้อนคิดที่มีต่อกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	291
บทสรุป: กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	320
ขั้นตอนของกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน	320
ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อ สร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	330
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	339
สรุปผลการวิจัย	340
การมีจิตสำนึกของเยาวชน	340
การพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึก ในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	342
การเปลี่ยนแปลงภายหลังการเข้าร่วมกระบวนการ	345
กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ของเยาวชน	349
แนวคิดสำคัญของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึก ในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	350
หลักปฏิบัติในกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	352
บทสะท้อนการเรียนรู้จากการวิจัย	356
บทบาทของนักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	356
หลักการในการประยุกต์กระบวนการเสริมพลังอำนาจ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	360

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ข้อเสนอแนะ	363
ข้อเสนอแนะสำหรับการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนและเยาวชน	363
ข้อเสนอแนะในการปรับใช้	364
ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย	365
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	367
ภาคผนวก	384
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจแบบวัดจิตสำนึกต่อ การพัฒนาชุมชนของเยาวชน	385
ภาคผนวก ข หนังสือราชการ	387
ภาคผนวก ค ค่าดัชนีความสอดคล้องในองค์ประกอบของแบบวัด	397
ภาคผนวก ง แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ฉบับสมบูรณ์	421
ภาคผนวก จ ประเด็นและข้อคำถามในการสัมภาษณ์ของ ขั้นตอนการศึกษาภาคสนาม	435
ภาคผนวก ฉ ประเด็นและข้อคำถามในการสัมภาษณ์ของ ขั้นตอนการวางแผนและการสะท้อนคิด	440
ภาคผนวก ช แบบสอบถามวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรม	446
ภาคผนวก ญ ค่า Cronbach's Alpha ของข้อคำถามในแบบวัด จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน	455
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	460

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	จำนวนและร้อยละของคดีที่เด็กและเยาวชนถูกดำเนินคดีโดย สถานพินิจฯ ทั่วประเทศ จำแนกตามฐานความผิด ปี 2551-2553	2
2.1	เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง "การพัฒนาโดยทั่วไป" กับ "การพัฒนาชุมชน"	40
2.2	ระดับจิตสำนึกที่ประยุกต์โดยใช้เกณฑ์ตามแนวคิดการจัดจำแนก ความรู้สึกรักของ Krathwohl, Bloom, and Masia	110
3.1	ขั้นตอนการวิจัยเพื่อการพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจ แบบมีส่วนร่วมที่จะสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	151
3.2	ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	159
4.1	บริบททั่วไปของตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน	198
4.2	ตัวอย่างเสียงสะท้อนถึงการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชน และรูปแบบ กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน	199
5.1	ร้อยละของกลุ่มเยาวชนแยกตามคะแนนจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชน โดยภาพรวม (ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ)	206
5.2	ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนโดยภาพรวม (ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ)	208
5.3	ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนแยกตามรายด้าน (ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ)	208

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
5.4	ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนแยกตามสถานการณ์ของการพัฒนาชุมชนใน 4 ด้าน	210
5.5	ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของเยาวชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย	215
5.6	มุมมองของเยาวชนเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชน	216
5.7	บทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนของเยาวชนจำแนกตามระดับจิตสำนึกกับการพัฒนาชุมชนใน 4 ด้าน	218
5.8	ตัวอย่างเสียงสะท้อนของผู้นำและคนในชุมชนเกี่ยวกับพฤติกรรมของเยาวชนและความต้องการในการพัฒนาชุมชน	254
5.9	เสียงสะท้อนความรู้สึก ข้อเสนอแนะ และการอาสาทำหน้าที่ของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนเพื่อช่วยเหลือหรือสนับสนุนการทำกิจกรรมของเยาวชน	260
5.10	คุณค่าของกิจกรรมที่เยาวชนและคนในชุมชนได้ร่วมกันค้นหาและกำหนดขึ้นมา	267
5.11	ระดับจิตสำนึกโดยภาพรวมที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการ	280
5.12	ค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมของเยาวชนก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการ	281

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
5.13	ระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนก่อนและหลัง การเข้าร่วมกระบวนการแยกตามรายด้าน	282
5.14	มุมมองเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน (หลังการเข้าร่วมกระบวนการ)	289
5.15	ความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน	293
5.16	ความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน	296
5.17	คำสอนของผู้ปกครองและการแสดงบทบาทที่ผ่านมาของเยาวชน (ก่อนเข้าร่วมกระบวนการ)	307
5.18	สาระสำคัญในมิติต่างๆ ที่ได้จากการสะท้อนคิด	314
6.1	การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนภายหลังจากการเข้าร่วม กระบวนการของเยาวชน	347
6.2	มุมมองของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อกระบวนการและต่อเยาวชน	348

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางผนวกที่		หน้า
ค 1	ค่าดัชนีความสอดคล้องในองค์ประกอบ (IOC) ของแบบวัด จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนจากผู้ทรงคุณวุฒิ	398
จ 1	ประเด็นและข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกของขั้นตอน การศึกษาภาคสนาม	436
ฉ 1	ประเด็นและข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกของขั้นตอน การวางแผนและการสะท้อนคิด	441

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง	54
2.2	กรอบของกระบวนการเสริมสร้างพลังในชุมชนเข้มแข็ง	89
2.3	แนวคิดการจัดจำแนกระดับของความรู้สึกตาม Krathwohl, Bloom, and Masia	107
2.4	กรอบแนวคิดการวิจัย	141
4.1	แผนที่จังหวัดนครปฐม	179
4.2	แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม	184
4.3	แผนที่แสดงที่ตั้งหมู่บ้านและสถานที่สำคัญๆ ในตำบลห้วยหมอนทอง	186
4.4	ตัวอย่างการเลี้ยงสัตว์ที่มีอยู่ในชุมชนห้วยหมอนทอง	188
4.5	สภาพโดยรอบของบ่อทรายในตำบลห้วยหมอนทอง	189
4.6	ปฏิทินชุมชนทางด้านเศรษฐกิจของตำบลห้วยหมอนทอง	190
4.7	ตัวอย่างพืชไร่ พืชสวน ที่ปลูกอยู่ในตำบลห้วยหมอนทอง	191
4.8	ตัวอย่างหนึ่งของอาชีพรับจ้างทั่วไปที่มีอยู่ในตำบลห้วยหมอนทอง	192
4.9	การคมนาคมในตำบลห้วยหมอนทอง	193

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4.10	ตัวอย่างสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตำบลห้วยหมอนทอง	194
4.11	ตัวอย่างสถานที่สำคัญในพื้นที่ตำบลห้วยหมอนทอง	195
4.12	ปฏิทินชุมชนทางด้านวัฒนธรรมของตำบลห้วยหมอนทอง	196
5.1	การกระจายของค่าเฉลี่ยที่แสดงถึงจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยภาพรวม (ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ)	207
5.2	การกระจายของค่าเฉลี่ยที่แสดงถึงจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนใน 4 ด้าน ของเยาวชน (ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ)	209
5.3	การทำแบบวัดจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชน (ก่อนการเข้าร่วม กระบวนการเสริมพลังอำนาจ) ของกลุ่มเยาวชน	212
5.4	การสัมภาษณ์เยาวชนทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มในประเด็นเกี่ยวกับ มุมมองที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	214
5.5	การเข้าร่วมกิจกรรมย่อยในเกมต่างๆ เพื่อสานสัมพันธ์และพัฒนา ศักยภาพของเยาวชน	230
5.6	ชุมชนในฝัน: ความต้องการของเยาวชนที่สะท้อนถึงสิ่งที่ยอยากจะให้ ชุมชนมีการพัฒนา	238
5.7	ผังความคิดเกี่ยวกับชุมชนในฝันของเยาวชน	240

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
5.8	การระดมสมองและนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมที่จะทำการพัฒนาชุมชนร่วมกัน พร้อมกับโหวตเลือกกิจกรรมที่จะทำ	242
5.9	กลุ่มเยาวชนได้ร่วมกันเสนอความคิดเห็นในการทำแผนโครงการฯ เพื่อพัฒนาชุมชน	244
5.10	ประมวลภาพกิจกรรมการเลือกประธานกลุ่ม การฝึกนำเสนอ และการแสดงความคิดเห็นเพื่อจัดทำแผนกิจกรรม	252
5.11	ประมวลภาพกิจกรรมของการค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน	255
5.12	ประมวลภาพกิจกรรมของการค้นหาและสรุปความต้องการในการพัฒนาชุมชนร่วมกันระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน	263
5.13	ประมวลภาพกิจกรรมของการประชาสัมพันธ์ผ่านวิทยุชุมชน	272
5.14	ประมวลภาพกิจกรรม “การทำความสะอาดรอบชุมชน: การปฏิบัติตามแผนกิจกรรม”	275
5.15	การแจกแจงคำร้อยละของระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการฯ ในด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม	283
5.16	ผังความคิดที่สะท้อนผลของกระบวนการจากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มเยาวชน	313

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
5.17	ประมวลภาพกิจกรรมการสะท้อนคิดของกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและ คนในชุมชน ด้วยการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก	318
5.18	กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน จากผลการวิจัย	329
5.19	ปัจจัยบริบทแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างจิตสำนึก ในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	338
6.1	กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ของเยาวชน	362

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ได้ทำให้สถาบันหลักทางสังคมต่างๆ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา และสถาบันสื่อสารมวลชน ไม่สามารถแสดงบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรม และการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดีงามให้คนในสังคมดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ โดยเฉพาะการเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติ และข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาทางสื่อโดยขาดการกลั่นกรอง และตรวจสอบที่ดี ได้ทำให้คนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิต ค่านิยม และปรัชญาที่ใช้ในการดำเนินชีวิต อันนำไปสู่การมีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นมาในสังคม และยังเป็นการสะท้อนได้ว่าสถาบันหลักทางสังคมไม่สามารถแสดงบทบาทได้เต็มที่เหมือนเช่นในอดีต หรือหากมองในอีกทางหนึ่งก็คือ สถาบันทางสังคมแสดงบทบาทลดลง หรือไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวังและกำหนดไว้ ทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนำไปสู่การเกิดเป็นปัญหาที่พบในสถาบันทางสังคมต่างๆ ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [สศช.] และคณะ (2554: 127) ได้รายงานถึงสถานะของประเทศไทย ปี 2554 ไว้ว่า สถาบันครอบครัวในปัจจุบันถือว่ามีความเปราะบางท่ามกลางการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมและการหลั่งไหลของข้อมูลข่าวสารรอบด้านที่ขาดการคัดกรองอย่างเหมาะสม เด็กและเยาวชนจึงมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีความเสี่ยงและมีความรุนแรงมากขึ้นส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและทุนมนุษย์ของประเทศ ซึ่งได้มีการสำรวจ พบว่า ครอบครัวอบอุ่นลดลงจากร้อยละ 67.87 ในปี 2544 เป็นร้อยละ 62.98 ในปี 2552 ซึ่งการที่ครอบครัวแตกแยกและขาดความอบอุ่นนี้ได้ส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีปัญหามากมาย โดยเฉพาะปัญหาการปรับตัวและความฉลาดทางอารมณ์และนับวันยังมีความรุนแรงมากขึ้น

รายงานสถานะของสถาบันครอบครัวไทยดังกล่าวได้สอดคล้องกับข้อมูลของสำนักพัฒนาระบบงานยุติธรรมเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2554ก: 3) ที่ได้ทำการสำรวจคดีที่เด็กและเยาวชนถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทั่วประเทศ พบว่า เด็กและเยาวชนมีการกระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง คือ ในปี 2550 มีการ

กระทำผิดจำนวน 10,279 คดี ได้เพิ่มขึ้นเป็น 12,352 คดี และ 14,695 คดี ในปี 2552 และ ปี 2553 ตามลำดับ ซึ่งนอกจากประเด็นปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดแล้ว เยาวชนยังมีความรู้แบบการกระทำผิดอื่นๆ ด้วย ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 จำนวนและร้อยละของคดีที่เด็กและเยาวชนถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจฯ ทั่วประเทศ
จำแนกตามฐานความผิด ปี 2551-2553

หน่วย: คดี

ฐานความผิด	ปี 2551		ปี 2552		ปี 2553	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รวม	46,981	100.00	46,371	100.00	44,057	100.00
ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน	12,658	26.94	10,073	21.72	9,742	22.11
ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย	6,661	14.18	6,388	13.78	5,474	12.42
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	1,916	4.08	2,538	5.47	1,812	4.11
ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุข เสรีภาพ ชื่อเสียง และการปกครอง	2,989	6.36	2,407	5.19	2,300	5.22
ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ	11,207	23.85	12,352	26.64	14,695	33.35
ความผิดเกี่ยวกับอาวุธและวัตถุระเบิด	3,251	6.92	3,413	7.36	2,889	6.56
ความผิดอื่นๆ	8,299	17.67	9,200	19.84	7,145	16.22

ที่มา: สำนักพัฒนาระบบงานยุติธรรมเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน อ้างใน
ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
(2554ก: 3)

นอกจากสถาบันครอบครัวแล้ว ยังมีสถาบันทางสังคมอื่นๆ ที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับคนในสังคมเปลี่ยนไปจากเดิม และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้กระทบต่อค่านิยม นิสัย และพฤติกรรมของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชน ซึ่งยังอยู่ในวัยเรียน มีความอยากรู้อยากเห็น และลอกเลียนแบบได้ง่าย ดังที่ ธนากร สังเขป (2555: 112-113) กล่าวถึงบทบาทของสถาบันการศึกษาว่า ในอดีตมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับสถาบันครอบครัวและสถาบันทางศาสนาเพื่อให้เด็กและเยาวชนมีจริยธรรมและความรู้ในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไปมุ่งเน้นหลักวิชา ให้ความสำคัญกับใบรับรองการศึกษามากกว่าความรู้ที่นำมาปฏิบัติจริง การเรียนการสอนเน้นการท่องจำมากกว่าความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ แต่ไม่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในสังคม เช่นเดียวกับที่

กลีน สระทองเนียม (2555, Online) กล่าวไว้ว่า "การที่ประชาชนทิ้งท้องถิ่นไปแออัดแข่งขันทำมาหากินตามเมืองใหญ่ จนเกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย และวิถีชีวิตก็อยู่กับแบบไม่มีความสุขนั้น ก็ด้วยการยึดสัมมาอาชีพในท้องถิ่นของตนเอง ปัญหาที่วันนี้จะไปโทษประชาชนฝ่ายเดียวก็คงไม่ถูก เพราะภาครัฐเองก็ขาดการปลูกฝัง ส่งเสริมเรื่องนี้อย่างจริงจัง เพราะส่วนใหญ่ไปมุ่งอยู่กับการแข่งขันทางเศรษฐกิจมหภาค. . . รัฐไม่สามารถใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคลากรของชาติให้เกิดคุณภาพเต็มตามศักยภาพที่ทุกคนมีอยู่อย่างแท้จริงได้ แถมยังมีการไปลอกเลียนแบบวิธีการจัดการศึกษาของฝรั่งมาใช้กับคนไทยด้วยแล้ว ยิ่งเหมือนส่งเสริมเจตคติให้เด็กและผู้ปกครองหลงทางกับการศึกษาไปใหญ่ ด้วยหวังเพียงให้ลูกหลานเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นและมีเป้าหมายท้ายสุดอยู่ที่ปริญญา แทนที่จะเป็นคุณภาพชีวิต"

นี่จึงสะท้อนให้เห็นถึงการแสดงบทบาทของสถาบันการศึกษาที่ได้ให้ความสำคัญกับการผลิตกำลังคนเชิงปริมาณและการให้ความรู้มากกว่าการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ในขณะเดียวกันค่านิยมของคนในสังคมก็ได้ให้ความสำคัญกับประกาศนียบัตรหรือใบรับรองผลการศึกษามากกว่าสมรรถนะและคุณธรรมของผู้เรียน ทำให้ภาพของการศึกษาที่มองเห็นกลายเป็นภาพแห่งการแข่งขันระหว่างกันของนักเรียนเพื่อให้ได้ผลการเรียนที่ดี สอบเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นได้ จบการศึกษา และได้งานทำดีๆ ในขณะที่ภาพการร่วมมือกันของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนหรือสังคมกลับเลือนลางหายไปมากขึ้นทุกวัน เยาวชนขาดการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อชุมชน จิตสำนึกที่มีต่อชุมชนลดน้อยและหายไป โดยคำนึงถึงเรื่องส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยนำร่อง ของ สุริยเดว ทรีปาตี (2552: 23) ในเรื่อง คุณภาพวัยรุ่น: กรณีศึกษานักเรียนสายสามัญ-สายอาชีพ ในเขตกรุงเทพมหานคร และในจังหวัดชลบุรี เชียงใหม่ นครราชสีมา และสงขลา จำนวน 3,000 คน ที่พบว่าเด็กไทยประเมินตนเองว่ามีส่วนร่วมกิจกรรมในชุมชนน้อยที่สุด ตามด้วยการได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ที่มีประโยชน์และมีคุณค่าที่ดีต่อชุมชน การมีส่วนร่วมกับเพื่อนบ้านติดตามเผ่าระวังพฤติกรรม การมีกิจกรรมทางศาสนา และการพูดความจริงเสมอ ในขณะที่สิ่งที่เด็กต้องการปรับปรุงมากที่สุดคืออยากขยันเรียนหนังสือ ขยันทำงาน แก่ความขี้เกียจ ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ตัวชี้วัดคุณลักษณะของคุณภาพวัยรุ่นพบว่าวัยรุ่นไทยขาดจิตสาธารณะ ชุมชนอ่อนแอ ไม่สนใจกัน และขาดกิจกรรมส่วนร่วมทางเห็นศาสนา และขาดความซื่อสัตย์ โดยเด็กถูกล่อหลอมจากครอบครัวให้นับเรื่องการเรียนเป็นหลัก เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้พ่อแม่พอใจ แต่ไม่มีจิตสำนึกสาธารณะ

ดังนั้นแม้เยาวชนจะมีระดับการศึกษาดีขึ้น แต่การนำมาใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาชุมชนของตนกลับถูกมองผ่านเลยไป และในขณะเดียวกันปัญหาทาง IQ และ EQ ของเยาวชนก็กลับมีเพิ่มขึ้นด้วย

ดังที่ได้มีการประเมินสถานการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาว่าส่งผลกระทบต่อคนและสังคมไทยหลายประการ โดยหนึ่งในนั้นก็คือ คนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัย แต่ยังมีปัญหาด้านสติปัญญา คุณภาพการศึกษา และมีพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพ ซึ่งผลการพัฒนาตามช่วงวัย พบว่า ระดับเชาว์ปัญญาของกลุ่มวัยเด็กมีค่าเฉลี่ยลดลงจาก 91 เป็น 88 ในช่วงปี 2540-2552 (องค์การอนามัยโลก กำหนดไว้ที่ 90-110) . . . ส่วนเด็กวัยเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าร้อยละ 50.0 และมาตรฐานความสามารถของผู้เรียนในเรื่องการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณ และคิดสร้างสรรค์ค่อนข้างต่ำ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [สศช.], 2554: 39)

อีกทั้ง สภาพทางสังคมในปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันกับสมาชิกในสังคมด้วยกันเอง หรือแข่งขันกับเวลาตั้งแต่ในด้านการเรียน การทำงาน จึงทำให้วิถีชีวิตของคนไทย มีลักษณะของการที่ต้องดิ้นรนตั้งแต่เด็ก สนใจเฉพาะเรื่องของตนเป็นหลัก อันนำไปสู่การเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีความสัมพันธ์ที่เหินห่างจากครอบครัว และวัด มากขึ้น ทำให้บทบาทของการขัดเกลาเด็กและเยาวชนของสถาบันครอบครัว และสถาบันทางศาสนาในเรื่องของการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมและการเสียสละมีลดน้อยลง

ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่งกาย การเคารพผู้อาวุโส และประเพณีบางอย่างก็ถูกลดความสำคัญลงไป อย่างเช่น รูปแบบกิจกรรมในประเพณีสงกรานต์แต่เดิมเป็นลักษณะของการที่ลูกหลานทำการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่เพื่อขอพรจากผู้ใหญ่ แสดงความรำลึกและกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับ มีการสรงน้ำพระเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล และถือเป็นการเริ่มต้นปีใหม่ที่มีความสุข แต่ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยมีการทำกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมเข้ามาปะปน เช่น การแต่งกายที่ล่อแหลม การลวนลามทางเพศ การดื่มแอลกอฮอล์ กิจกรรมที่ทำร่วมกับวัดมีน้อยลง และยังมีแนวโน้มว่าจะมีการบิดเบือนไปจากเดิม โดยจะเห็นได้จากที่มีการประชาสัมพันธ์ในเชิงการท่องเที่ยวว่าเป็น Water Festival ทำให้ภาพของการใช้น้ำในวันสงกรานต์กลายเป็นการแสดงความหมายเพียงแค่ว่าเป็นประเพณีการเล่นน้ำ เป็นต้น อีกทั้งการเปิดกว้างทางวัฒนธรรมของสังคมไทยได้ทำให้วัฒนธรรมต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมจีน วัฒนธรรมญี่ปุ่น หรือแม้แต่วัฒนธรรมเกาหลีได้แพร่กระจายเข้ามาสู่สังคมไทย จนทำให้คนไทยหลงลืมวัฒนธรรมอันดั้งเดิมของตน มีการลอกเลียนแบบวัฒนธรรมต่างชาติ เช่น เกิดการบริโภคนิยมที่เรียกว่า วัฒนธรรมกิน ดื่ม ช้อป มากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนไทยได้มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ มีพฤติกรรมที่ใช้เวลาอยู่กับตนเองมากขึ้น และสนใจในเรื่องของตนเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมการใช้เวลาว่างไปกับเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีอยู่

ในสังคมไทย เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการสำรวจการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2554 พบว่า ประชากรกลุ่มอายุ 6-14 ปี มีสัดส่วนการใช้คอมพิวเตอร์สูงสุดคือ ร้อยละ 71.9 รองลงมาคือประชากรกลุ่มอายุ 15-24 ปี ร้อยละ 58.8 และกลุ่มอายุ 25-34 ปี ร้อยละ 33.5 ส่วนการใช้อินเทอร์เน็ตมีการใช้สูงสุดในกลุ่มอายุ 15-24 ปี ร้อยละ 51.9 รองลงมาคือกลุ่มอายุ 6-14 ปี ร้อยละ 38.3 และกลุ่มอายุ 25-34 ปี ร้อยละ 26.6 โดยส่วนใหญ่ใช้ในการค้นหาข้อมูลทั่วไป/สินค้าหรือบริการ ร้อยละ 78.2 รองลงมาคือ ข่าวสาร/อ่าน นสพ. แม็กกาซีน อื่นๆ และเล่นเกม ดาวน์โหลดเกม ร้อยละ 54.9 และใช้รับ-ส่งอีเมล ร้อยละ 54.4 สำหรับความถี่ในการใช้อินเทอร์เน็ตพบว่า มากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตใช้ค่อนข้างบ่อย (1-4 วันใน 1 สัปดาห์) ร้อยละ 59.9 รองลงมาใช้เป็นประจำ (5-7 วัน ใน 1 สัปดาห์) ร้อยละ 26.4 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2555: 21, 24)

จากข้อมูลเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติดังกล่าวข้างต้นนี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมา ซึ่งพบว่า สื่อในปัจจุบันกลายเป็นสิ่งที่เราที่มีอิทธิพลต่อเด็กทั้งในด้านความคิดและการกระทำ เด็กใช้เวลาไปกับสื่อหลายประเภทมากขึ้น โดยลักษณะการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมเสี่ยงมากขึ้น เช่น มีการใช้เวลาไปกับสื่อต่างๆ มากกว่า 6-7 ชั่วโมงต่อวัน โดยดูโทรทัศน์ราว 3 ชั่วโมง อินเทอร์เน็ตกว่า 2 ชั่วโมง และโทรศัพท์กว่า 1 ชั่วโมงครึ่ง ในส่วนของการใช้อินเทอร์เน็ตในร้านบริการก็เพื่อเล่นเกมร้อยละ 86 สนทนาออนไลน์ร้อยละ 49 ส่งอีเมลร้อยละ 44 ใช้เพื่อการศึกษาเพียงร้อยละ 14 และมีเด็กเล่นเกมออนไลน์ คอมพิวเตอร์ และอื่นๆ เป็นประจำร้อยละ 20 โดยใช้เวลาเฉลี่ยวันละ 2 ชั่วโมง ทำให้เกิดปัญหาเด็กติดเกม เลียนแบบพฤติกรรมรุนแรง การดูเว็บหรือคลิปโป๊ ทัศนคติและการเลียนแบบพฤติกรรมทั้งในเรื่องการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยและวัตถุนิยมมากขึ้น (สศช. และคณะ, 2554: 128) ซึ่งข้อมูลของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้มีผลในทิศทางเดียวกันว่า เด็กๆ จะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการดูทีวี เล่นเกม และกินอาหารที่ไม่มีประโยชน์ โดยเฉพาะเด็กในเมือง เนื่องจากไม่ได้ทำกิจกรรมและไม่ยอมออกกำลังกาย ส่งผลให้เกิดปัญหาสุขภาพต่างๆ . . . หรือถ้าร้ายกว่านั้นเด็กอาจจะติดเกม ซึ่งนำไปสู่ความก้าวร้าวในครอบครัวและอาจลุกลามสู่สังคม (mootie, 2555: Online)

ดังนั้น สถาบันสื่อสารมวลชนจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคน โดยเฉพาะในหมู่เด็กและเยาวชน ประกอบกับสื่อสร้างสรรค์ยังมีน้อยจึงกลายเป็นแรงเสริมให้เด็กและเยาวชนมีค่านิยมและแสดงพฤติกรรมตามอย่างที่ไม่เหมาะสมได้

นอกจากนี้ ยังพบว่าเด็กประมาณร้อยละ 30 มีอาการเครียดและปัญหาทางอารมณ์ และ 37 คนในแสนคนพยายามฆ่าตัวตาย โดยเฉพาะกลุ่มอายุ 19-25 ปีมีถึง 75 คนในแสนคน รวมทั้งมีพฤติกรรมก้าวร้าว ตั้งแก๊งแข่งรถมอเตอร์ไซด์ ใช้ความรุนแรงทะเลาะวิวาท ต้มสุราและเสพยาเสพติด มีปัญหาการออกจากโรงเรียนกลางคัน ตลอดจนผลสัมฤทธิ์การศึกษาต่ำ ซึ่งส่งผลให้เยาวชนขาดคุณภาพทั้งทักษะความรู้ ขาดวินัย และมีพฤติกรรมรุนแรง รวมทั้งขาดจริยธรรมคุณธรรม (สศช. และคณะ, 2554: 128)

ปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นผลจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และกระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าว ได้ส่งผลทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ของสังคมได้มีการยึดถือค่านิยม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปจากเดิม อย่างกรณีของการให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ โดยเกิดการปรับเปลี่ยนค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ขาดจิตสำนึกสาธารณะ ให้ความสำคัญกับส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลง นำไปสู่ปัญหาเด็กและเยาวชน รวมทั้งรูปแบบการใช้ชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นได้เปลี่ยนไปเป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ ต้องดิ้นรนทางเศรษฐกิจมากขึ้น ครอบครัวขาดความอบอุ่น เกิดความอ่อนแอของการทำหน้าที่ของครอบครัว ทำให้เด็กและเยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ขาดจิตวิญญาณไทย รวมทั้งเยาวชนส่วนหนึ่งขาดโอกาสของการพัฒนาได้เต็มศักยภาพ อันส่งผลร้ายต่อความเข้มแข็งและการพัฒนาสังคมไทยในอนาคตได้. . . สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นความผิดพลาดของการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น (ธนากร สังเขป, 2555: 108-113)

ดังนั้น แม้เยาวชนจะได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น แต่ด้วยสภาพของสังคมและค่านิยมของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นตัวของเยาวชนเองที่รับรู้เฉพาะบทบาทของการเป็นผู้เรียน หรือให้ความสำคัญและตระหนักแต่เฉพาะเรื่องของตนเป็นหลัก โดยความมีคุณค่าของเยาวชนได้ถูกนำไปผูกเชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับตนเอง เนื่องด้วยมีความเป็นปัจเจกชนที่มากขึ้น เช่น รูปร่างหน้าตา ที่ทำให้เกิดกระแสของการลดความอ้วนในกลุ่มวัยรุ่น กระแสความนิยมทำศัลยกรรมหรือเข้าคลินิกเสริมความงาม การผูกโยงกับวัตถุสิ่งของที่ทำให้เกิดความนิยมใช้สินค้าจากต่างประเทศหรือที่มียี่ห้อแทนสินค้าหัตถกรรมของไทยเพื่อสร้างความสะดวกสบายให้แก่ตนเอง แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าการมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม เป็นต้น ในขณะที่ผู้ใหญ่พยายามแสวงหาทุน สร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภายนอกเพื่อพัฒนาชุมชน แต่ไม่ได้หันมามองที่เยาวชน ซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มชนด้วย สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้เยาวชนขาดความใส่ใจและมองข้ามบทบาทในการทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการพัฒนาชุมชนหรือบ้านเกิดของตน ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเร่งแก้ไขด้วยการพัฒนาจิตสำนึกของเยาวชนให้ได้หันกลับมาเห็นความสำคัญและคิดที่จะแสดงบทบาทของตนในฐานะเป็นสมาชิกของชุมชน

ทั้งนี้ เยาวชนถือเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมช่วยพัฒนาชุมชนของตน เพราะเยาวชนคืออนาคตของชาติ การเสริมสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนได้เกิดความรู้จักคิดที่จะทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ ซึ่งหากคนในชุมชนละเลยหรือขาดความร่วมมือกันก็อาจทำให้ชุมชนต้องคอยพึ่งพาสังคมภายนอก หรืออาจเกิดความล่มสลายของชุมชนต่อไปในอนาคตได้ ดังที่ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (ฉบับชุมชน) ได้มองเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพคนไทยโดยมองว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องดำเนินการ จึงปรากฏเป็น 1 ใน 6 ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศ นั่นคือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน โดยสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยการพัฒนาให้มีจิตสาธารณะ 5 ด้าน รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันหลักของสังคมมีบทบาทหลักในการเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม และทำประโยชน์แก่ส่วนรวม (สศช., 2553: 29-30)

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันดังกล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า กลุ่มคนในช่วงวัยเยาวชนถือเป็นวัยที่ได้รับผลกระทบโดยตรงมากที่สุดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะเป็นวัยที่ยังขาดวุฒิภาวะในการกลั่นกรอง โดยมักจะเปิดรับสิ่งใหม่ต่างๆ เข้ามาในชีวิตได้โดยง่าย จึงทำให้เยาวชนมีค่านิยม และเกิดพฤติกรรมที่กลายเป็นปัญหาของสังคมได้หลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญและใส่ใจในเรื่องส่วนตัวเป็นหลัก แต่ขาดการคำนึงถึงส่วนรวมหรือขาดจิตสำนึกในการพัฒนาเพื่อส่วนรวม จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรจะพัฒนาเยาวชนให้เกิดการเรียนรู้ที่จะมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่เยาวชนเป็นสมาชิกอยู่เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมนำไปสู่การพัฒนาสังคม-ชุมชนที่ยั่งยืน ไม่ใช่เข้าไปสู่ปัญหาสังคม

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาในกลุ่มเยาวชน ด้วยการพัฒนากระบวนการที่จะช่วยเสริมพลังอำนาจให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน โดยเยาวชนได้เกิดความคิด ความเข้าใจ ความตระหนักรู้ และสนใจที่จะทำการพัฒนาชุมชนของตน รวมทั้งการเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาและมีความเข้มแข็งขึ้น

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสนใจศึกษาพื้นที่ของจังหวัดนครปฐม เนื่องด้วยเมื่อแบ่งเขตภาคของประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแล้ว จังหวัดนครปฐมเป็น 1 ใน 5 ของจังหวัดปริมณฑล ที่ถือว่าได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ จึงทำให้เกิดการแพร่กระจายความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความทันสมัยต่างๆ จากกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจึงทำให้ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดนครปฐมเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อันส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้น ดังจะเห็นได้จากการศึกษาสภาวะการณ์เด็กและเยาวชน (child watch) ปี 2551-2552 พบว่า จังหวัดนครปฐม เป็น 1 ใน 10 อันดับแรกที่มีปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนดังนี้คือ (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2554: 19)

1. มีอัตราเด็กถูกส่งเข้าสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนต่อประชากรแสนคนเป็นลำดับที่ 6 นั่นคือ มีจำนวน 458.46 ต่อแสนคน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากปี 2549 ในขณะที่ทั้งประเทศมีจำนวน 288.64 ต่อแสนคน
2. มีอัตราเด็กขอรับการบำบัดยาเสพติดต่อประชากรแสนคนเป็นลำดับที่ 4 นั่นคือ มีจำนวน 677.55 ต่อแสนคน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากปี 2549 ในขณะที่ทั้งประเทศมีจำนวน 185.94 ต่อแสนคน
3. มีร้อยละของเด็กมัธยมต้นที่ยอมรับการอยู่ร่วมกันก่อนแต่งงานของนักเรียน/นักศึกษา เป็นลำดับที่ 4 คือ 38.75 และเมื่อเปรียบเทียบกับปี 2549 ก็พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในขณะที่ทั้งประเทศมีร้อยละ 28.91 ซึ่งเป็นจำนวนที่ลดลง
4. มีอัตราเด็กพยายามฆ่าตัวตายต่อประชากรแสนคนเป็นลำดับที่ 6 นั่นคือ มีจำนวน 118.45 ต่อแสนคน ในขณะที่ทั้งประเทศมีจำนวน 31.64 ต่อแสนคน ซึ่งเป็นจำนวนที่ลดลง

จากข้อมูลสถิติดังกล่าวข้างต้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า จังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้กลายเป็นจังหวัดที่มีปัญหาเกี่ยวกับเยาวชนอยู่ในระดับสูง โดยเยาวชนมีปัญหาการกระทำผิด ปัญหายาเสพติด ค่านิยมทางเพศที่เปลี่ยนไป และมีปัญหาเรื่อง EQ ที่สะท้อนให้เห็นได้ส่วนหนึ่งจากการที่มีอัตราของเด็กพยายามฆ่าตัวตายมากเป็นอันดับที่ 6 ของประเทศ ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้จัดเป็นปัญหาของเยาวชนที่สังคมไทยกำลัง

เผชิญอยู่ และชี้ให้เห็นว่าเยาวชนมีความตระหนักกับเฉพาะเรื่องของตน แต่ขาดการคำนึงถึงส่วนรวม หรือผลกระทบที่มีต่อสังคม ดังนั้นจังหวัดนครปฐมจึงเป็นจังหวัดหนึ่งที่น่าสนใจในการทำวิจัยเพื่อพัฒนาเยาวชนให้ได้ใช้เวลาว่างและใช้ความคิด สติปัญญาในการทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม ด้วยการเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนให้เกิดความคิด ความต้องการ และการกระทำที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนหลังจากที่เข้าร่วมในกระบวนการของการวิจัยครั้งนี้

นอกจากนี้ การพัฒนาเยาวชนถือเป็นมิติหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งผู้วิจัยมองว่าสถาบันทางสังคมหนึ่งที่ถือว่าควรมีบทบาทสำคัญก็คือ สถาบันการศึกษา ที่ควรมีการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชน โดยจังหวัดนครปฐมได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในด้านการศึกษามากที่สุดจังหวัดหนึ่ง มีการจัดการศึกษาทุกระดับ. . .และยังเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน เป็นต้น (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544: 11) ประกอบกับการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยจึงใช้การเจาะจงเลือกพื้นที่ชุมชนของการวิจัยครั้งนี้ที่มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาโดยพิจารณาจากเหตุผลดังนี้คือ

1. เป็นชุมชนที่สะท้อนภาพของการได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
2. เป็นชุมชนที่มีศักยภาพและผู้วิจัยสามารถเข้าถึงได้ นั่นคือ ชุมชนมีผู้นำชุมชนที่เห็นความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาเยาวชนพร้อมไปกับการพัฒนาชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนมีความสมัครใจ และต้องการที่จะเข้าร่วมกระบวนการ
3. เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับสถาบันการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับชุมชน ซึ่งจะเป็นบริบทที่ช่วยเสริมความเป็นไปได้ในการพัฒนาชุมชน

ดังนั้น เมื่อพิจารณาพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมตามเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ พื้นที่ตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยเป็นพื้นที่หนึ่งที่อยู่ใกล้กับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ได้ให้ความสำคัญกับชุมชน โดยได้มีการดำเนินโครงการรับนิสิตโควตาพิเศษร่วมกับ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ด้วยการรับเด็กดีมีคุณธรรม จริยธรรม และบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเข้าศึกษาต่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ที่เรียกชื่อโครงการนี้ว่า "โครงการส่งเสริมเด็กดีมีคุณธรรมเข้าศึกษาต่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน" ซึ่งได้ร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดนครปฐมมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2549 รวมทั้งยังมีโครงการคืนเด็กดีมีคุณธรรมสู่ชุมชน ที่เริ่มดำเนินการในปี 2553 อีกทั้งในชุมชนยังเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาให้กับเยาวชนในพื้นที่ และที่สำคัญคือ ชุมชนและผู้นำชุมชนในตำบลห้วยหมอนทองมีความสนใจ เต็มใจจะเข้าร่วมกระบวนการ รวมทั้งเห็นความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาเยาวชนพร้อมไปกับการพัฒนาชุมชน โดยจากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้น พบว่าผู้นำมีความต้องการอยากพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะกับการพัฒนาเยาวชนให้เกิดความรักบ้านเกิด ทำประโยชน์ให้กับชุมชน รวมทั้งการคืนถิ่น (ถ้าเป็นไปได้) จึงมีความสอดคล้องกันได้กับโครงการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ที่จะร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้ จากการศึกษาของงานวิจัยที่ผ่านมาในเรื่องการพัฒนาระบบการสานต่อแถววงพื้นบ้านจากพ่อครูสู่เยาวชนชุมชนบ้านตะแบกงาม (2555) ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลห้วยหมอนทอง จังหวัดนครปฐมและผู้วิจัยได้เป็นหนึ่งในคณะผู้วิจัยด้วยนั้น ทำให้ผู้วิจัยพบว่า พื้นที่ตำบลห้วยหมอนทองมีความเหมาะสมที่จะเข้าทำวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ เนื่องจากผู้นำมีความเข้มแข็งและให้ความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี อีกทั้งหลังจากที่กระบวนการสานต่อแถววงพื้นบ้านเสร็จสิ้นลงชุมชนยังได้มีการสะท้อนออกมาให้เห็นว่าอยากให้มีการจัดกิจกรรมในลักษณะนี้ต่อไปอย่างต่อเนื่อง และอยากให้สมาชิกในชุมชนท่านอื่นๆ ได้มาร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกัน เยาวชนก็ได้มีการสะท้อนออกมาให้เห็นด้วยว่าอยากให้มีการจัดกิจกรรมที่ต้องการให้เยาวชนในชุมชนได้มาร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น และเยาวชนในชุมชนก็มีความต้องการให้มีการจัดกิจกรรมในชุมชนเช่นนี้ต่อไปอีก ส่วนผู้นำชุมชนได้มีการแสดงให้ถึงความพึงพอใจที่ได้มีส่วนร่วมกับการกิจกรรมในครั้งนี้อย่างเต็มที่ และนอกจากด้านวัฒนธรรมชุมชนแล้ว ยังมีความต้องการการพัฒนาในด้านต่างๆ ด้วยไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความตื่นตัวของคนในชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดี

จะเห็นได้ว่า ชุมชนในตำบลห้วยหมอนทองเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความเป็นไปได้สำหรับการทำวิจัยในครั้งนี้ โดยสิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยมองเห็นว่ายังคงเป็นช่องว่างของการพัฒนาก็คือ การพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่มาจากผู้นำชุมชนกับคนในชุมชนที่เป็นผู้ใหญ่ โดยมีการให้เยาวชนเข้ามาร่วมในบางกิจกรรม ทั้งๆ

ที่ เยาวชนถือเป็นคนในชุมชนที่มีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคตจำเป็นต้องมีกลุ่มคนรุ่นใหม่เข้ามาแสดงบทบาทของการเป็นนักพัฒนาของชุมชน ซึ่งหากเยาวชนไม่ได้รับการเสริมพลังอำนาจจากผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ให้ได้รู้จักและเกิดความรู้สึก ความตระหนักที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นผู้พัฒนาชุมชน อาจยิ่งเป็นการตอกย้ำให้เยาวชนขาดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน เนื่องด้วยวิถีชีวิตประจำวันของเยาวชนมีแต่เรื่องของตนเองที่เยาวชนคำนึงถึงเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากการเกิดปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ยิ่งไปกว่านั้น การเสริมพลังอำนาจถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในกิจกรรมของการพัฒนาที่มีชุมชนเป็นฐาน โดยมีเป้าหมายสำคัญข้อหนึ่งของการจัดกระบวนการดำเนินงานในชุมชน ก็คือ การเพิ่มศักยภาพหรือขีดความสามารถของคนในชุมชนเพื่อกำหนดกรอบความคิดในการดำเนินชีวิตของตนเองได้ โดยผ่านกระบวนการเสริมพลังอำนาจให้คนในชุมชนได้เกิดความรู้สึกมีอำนาจในการที่จะจัดการสิ่งต่างๆ หรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนได้ ด้วยการอาศัยความร่วมมือกันของกลุ่มคนในชุมชน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนโดยมีจุดเริ่มต้นที่การพัฒนาเยาวชนด้วยการทำให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนขึ้นมาได้นั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ในชุมชน ที่จะช่วยกันเสริมพลังอำนาจ โดยการให้เยาวชนได้เข้าใจว่าตนเองมีสิทธิหรือโอกาสในการทำให้ชุมชนของตนพัฒนาหรือเกิดความเข้มแข็งขึ้นได้ และได้เข้าร่วมในกระบวนการเสริมพลังอำนาจ โดยผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการฟัง การสนทนา การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการลงมือปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม อันนำไปสู่การทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกว่าตนมีศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งเกิดการเรียนรู้จนนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึกของเยาวชนในด้านการพัฒนาชุมชนของตนขึ้น อีกทั้งการที่รูปแบบของกระบวนการเสริมพลังอำนาจให้มีความสำคัญกับสัมพันธภาพที่เท่าเทียมหรือมีลักษณะของความเป็นหุ้นส่วนกัน ซึ่งทำให้เกิดสัมพันธภาพในลักษณะที่เปิดเผยและร่วมมือกันระหว่างเยาวชน ผู้นำชุมชน คนในชุมชน รวมถึงผู้วิจัย นั้น จะช่วยให้เกิดจิตสำนึกหรือความตระหนัก รู้จักคิดที่จะช่วยกันพัฒนาชุมชน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในทางที่ดีต่อไปในอนาคตได้

ดังนั้นจากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกเจาะจงพื้นที่ห้วยหมอนทองเป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาเยาวชนให้เกิดจิตสำนึกในการทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม ด้วยการทำให้เยาวชนได้เกิดความเข้าใจ ความรู้จักคิด และตระหนักรู้ที่จะเป็นผู้พัฒนาชุมชนของตนโดยผ่านกระบวนการที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามหลักแนวคิดของการเสริมพลังอำนาจและการมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนของเยาวชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ศึกษาจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน
2. พัฒนาระบบการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน
3. ศึกษาความเปลี่ยนแปลงภายหลังการเข้าร่วมกระบวนการ

คำถามการวิจัย

กระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการที่จะพัฒนาชุมชนควรดำเนินการอย่างไร และมีคำถามรองดังนี้

1. เยาวชนมีระดับของการมีจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนอย่างไร
2. เยาวชนมีมุมมองเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างไร มุมมองนั้นเกิดจากอะไร หรือเพราะเหตุใดจึงมีมุมมองเช่นนั้น
3. เยาวชนและคนในชุมชนร่วมกันค้นหาและกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการเพื่อขับเคลื่อนให้เยาวชนได้แสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างไร และสิ่งนั้นมีคุณค่าต่อเยาวชนและต่อชุมชนอย่างไร
4. กระบวนการในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมและการเสริมพลังอำนาจ ควรเป็นอย่างไร และมีใครบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเสริมพลังอำนาจเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

5. เยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วม มีความเข้าใจ ความตระหนักรู้ และสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร

6. การที่เยาวชนได้เข้าร่วมในกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการพัฒนา ชุมชน ได้ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร รวมทั้งมุมมองที่มีต่อกระบวนการและต่อ เยาวชนหลังจากเข้าร่วมกระบวนการดังกล่าวของคนในชุมชนเป็นเช่นไร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยเลือกใช้พื้นที่ตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอ กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งคนในชุมชนและผู้นำชุมชนในตำบลห้วยหมอนทองมีความสนใจ เต็มใจจะเข้าร่วมกระบวนการ รวมทั้งเห็นความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาเยาวชนพร้อมไปกับการ พัฒนาชุมชน มาเป็นพื้นที่ตัวอย่าง และใช้นิยามเยาวชนตามแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่นในการ กำหนดช่วงอายุของเยาวชน รวมทั้งมีคุณลักษณะเป็นไปตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด นั่นคือ กลุ่มเป้าหมายจะเป็นผู้ที่มีอายุ 12-20 ปี และมีความสนใจในการให้ข้อมูล รวมถึงมีความยินดีที่จะ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ

ประโยชน์ที่ได้รับ

การวิจัยครั้งนี้จะได้องค์ความรู้ที่เป็นกระบวนการในการนำไปใช้สนับสนุนให้เยาวชนได้เกิด จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน โดยที่เยาวชนจะมีความตระหนักรู้ เข้าใจ และสนใจที่จะร่วมกันพัฒนา ชุมชนของตน ซึ่งชุมชน และ/หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนสามารถนำองค์ความรู้ ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนให้เยาวชนเกิดความตระหนักรู้และเกิดการมีส่วน ร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

เยาวชน (youth) หมายถึง ผู้ที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น ทั้งหญิงและชาย โดยมีอายุอยู่ระหว่าง 12-20 ปี รวมทั้งมีความสนใจในการให้ข้อมูลและยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ

การมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ ตั้งแต่เริ่มค้นหาปัญหาหรือความต้องการ การวางแผน การดำเนินการ การรับประโยชน์ ไปจนถึงการประเมินผลจากกระบวนการที่ตัวเยาวชนเองเป็นผู้ร่วมกระทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนขึ้น

กระบวนการเสริมพลังอำนาจ (empowerment process) หมายถึง กระบวนการที่มีการดำเนินการอย่างตั้งใจเพื่อช่วยให้เยาวชนได้เกิดความตระหนักรู้ถึงอำนาจของตนในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง และสามารถที่จะควบคุมสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นในชีวิตของตนได้โดยตรง

การพัฒนาชุมชน (community development) หมายถึง การทำให้คนที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่อาณาบริเวณเดียวกันเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านความคิดและการกระทำที่จะร่วมมือกันทำให้ชุมชนที่ตนเป็นสมาชิกอยู่เกิดความเข้มแข็งและพัฒนาขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม โดยมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รู้รักสามัคคีจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันได้ และสามารถร่วมกันตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตัวของชุมชนเอง

จิตสำนึก (consciousness) หมายถึง การที่เยาวชนมีความรู้สึกตระหนักรู้ (ระดับการรับรู้) ให้ความสนใจ-ร่วมมือ (ระดับการตอบสนอง) เห็นความสำคัญและความจำเป็น รวมถึงมองเห็นคุณค่าหรือโทษของพฤติกรรม (ระดับการเห็นคุณค่า) ตลอดจนเกิดความคิดถึงสิ่งที่ควรทำ (ระดับการจัดระบบ) เพื่อให้สังคมหรือชุมชนของตนมีความเข้มแข็งและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในทางที่ดีขึ้น จนนำไปสู่การกระทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและชุมชนของตน

จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน (consciousness of community development) หมายถึง จิตสำนึกที่จะทำให้ชุมชนของตนเองมีความเข้มแข็งและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในทางที่ดีขึ้น จนนำไปสู่การกระทำที่ทำให้ชุมชนของตนเองเกิดการพัฒนาใน 4 ด้านคือ

1. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การมีความรู้สึกตระหนักรู้ ห่วงเหินสนใจ เห็นความสำคัญและความจำเป็น รวมทั้งมีความคิดถึงสิ่งที่จะต้องกระทำในการที่จะรักษาทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนหรือสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ ป่า (ต้นไม้) สัตว์ป่าที่มีอยู่ตามธรรมชาติ รวมทั้งพลังงาน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหามลพิษ มลภาวะ หรือความขาดแคลนขึ้นในชุมชนของตน

2. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสังคม หมายถึง การมีความรู้สึกตระหนักรู้ สนใจ เห็นคุณค่า รวมทั้งมีความคิดถึงสิ่งที่จะต้องทำเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวหรือชุมชน สิทธิต่างๆ และสภาพของโรงเรียนหรือที่อยู่อาศัย รวมทั้งเรื่องสุขภาพหรือสุขอนามัย เพื่อให้มีสภาพที่ดีขึ้นและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

3. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การมีความรู้สึกตระหนักรู้ สนใจ เห็นความสำคัญ และมีความคิดถึงสิ่งที่จะต้องทำในเรื่องของการวางแผนการใช้จ่ายเงิน การออม การสร้างอาชีพและรายได้ รวมทั้งการลงทุน ที่เหมาะสมและถูกต้อง เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของตน ครอบครัว และคนในชุมชน

4. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรม หมายถึง การมีความรู้สึกตระหนักรู้ สนใจ เห็นคุณค่า และมีความคิดถึงสิ่งที่จะต้องทำในเรื่องที่จะปฏิบัติตามอย่างวัฒนธรรมที่งดงามของชุมชนและสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งได้แก่ การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมที่งดงาม และการใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม รวมทั้งการทำนุบำรุงศาสนา เพื่อสืบทอดและรักษาให้คงมีอยู่ต่อไปในชุมชนและสังคม

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางและเป้าหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเยาวชน ว่าต้องพัฒนาอย่างไรและมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องใดบ้าง รวมทั้งปรัชญาและกระบวนการทัศน์ของการพัฒนาชุมชน ซึ่งนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนว่าควรทำอย่างไร ซึ่งในส่วนของ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นจำเป็นต้องให้เยาวชนได้เกิดการเรียนรู้ โดยการที่คนในชุมชนได้ร่วมกันเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการ จนนำไปสู่การทำให้เยาวชนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองจนกลายเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนเองขึ้นมา ทั้งนี้การขับเคลื่อนจะประสบความสำเร็จได้นั้นก็จำเป็นต้องอาศัยเครือข่าย เนื่องจากการทำงานพัฒนาไม่สามารถทำเพียงตามลำพังได้ โดยการสร้างเครือข่ายจะนำไปสู่การรู้จักและช่วยเหลือกันระหว่างเยาวชน ชุมชน และ/หรือคนนอกชุมชน รวมถึงตัวผู้วิจัยด้วย นอกจากนี้หากมองชุมชนเป็นหน่วยหนึ่งทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับหน่วยอื่น และมีหน่วยย่อยๆ ก็จะทำให้มองเห็นความสัมพันธ์เชิงระบบขึ้นได้ ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีระบบจะช่วยให้มองเห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ นอกจากนี้ได้ศึกษาแนวคิดในเรื่องของจิตสำนึกว่าเป็นอย่างไร เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นเรื่องของจิตสำนึกให้ถูกต้องและชัดเจนขึ้น อันนำไปสู่การหาวิธีการที่เหมาะสมในการนำไปใช้ในกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน และการสร้างมาตรฐานระดับจิตสำนึกของเยาวชน รวมทั้งให้เกิดความเข้าใจถึงสถานการณ์ที่มีความเชื่อมโยงไปสู่การมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนและมุมมองของเยาวชน ซึ่งได้อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการเสริมพลังอำนาจเข้ามาร่วมในการอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจดังกล่าวด้วย และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การมีความรู้หรือข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเยาวชนเพื่อช่วยสร้างความเข้าใจในพฤติกรรมของเยาวชน ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่นจะเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจสิ่งที่เยาวชนแสดงออกมาได้ การวิจัยครั้งนี้จึงประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

จิตวิทยาวัยรุ่นกับความเข้าใจเยาวชน

ความสัมพันธ์ของเยาวชนกับวัยรุ่น

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 914-915) ได้ให้ความหมายของ "เยาวชน" ว่าหมายถึง บุคคลที่มีอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ และไม่ใช่ว่าเป็นผู้

บรรลุนิติภาวะแล้วด้วยการสมรส โดยคำว่า "เยาว-, เยาว์" จะหมายถึง อ่อนวัย รุ่มนุ่ม รุ่มสาว ซึ่งในทางกฎหมายก็ถือว่าบุคคลที่มีอายุระหว่างนี้เป็นเยาวชน และหากต้องระวางโทษก็จะพิจารณาโทษแตกต่างจากผู้ใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 ที่ได้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษา และให้มีผลบังคับในวันที่ 21 พฤษภาคม 2554 ได้มีการเปลี่ยนแปลงคำนิยามของเยาวชนจากเดิมที่กำหนดว่า "เยาวชน" เป็นผู้มีอายุเกิน 14 ปี แต่ไม่ถึง 18 ปี มาเป็น บุคคลที่อายุเกิน 15 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ (ราชกิจจานุเบกษา, 2553: 13)

สำหรับความหมายในระดับสากล อย่างกรณีขององค์การสหประชาชาติ (สุภักดี อนุกุล, 2542: 130) ได้ให้ความหมายของ “เยาวชน” ว่าหมายถึง คนในวัยหนุ่มสาว คือผู้มีอายุระหว่าง 15 - 25 ปี

ทั้งนี้ หากพิจารณาแง่มุมด้านกฎหมาย Steinberg (2011: 5-7) ได้นำเสนอว่าการได้รับสถานภาพของเยาวชน คือสิ่งที่บ่งบอกว่าบุคคลผู้นั้นได้เข้าสู่การเริ่มต้นเป็นวัยรุ่น ซึ่งถ้าพิจารณาด้านอายุตามมุมมองของนักสังคมศาสตร์ที่ได้ทำการศึกษาวัยรุ่น การเริ่มต้นของวัยรุ่นคือ เมื่อบุคคลมีอายุประมาณ 10 ปี และสิ้นสุดเมื่อมีอายุประมาณ 21 ปี ด้วยเหตุผลเพราะว่าในปัจจุบันบุคคลได้เข้าสู่วุฒิภาวะทางกายที่เร็วกว่าในอดีต และในขณะเดียวกัน บุคคลหลายๆ คนได้เข้าสู่การทำงานและการแต่งงานที่ล่าช้ากว่าเดิม โดยได้กำหนดช่วงอายุ 10-13 ปี เป็นวัยรุ่นตอนต้น (early adolescence) ช่วงอายุ 14-17 ปี เป็นวัยรุ่นตอนกลาง (middle adolescence) และช่วงอายุ 18-21 ปี เป็นวัยรุ่นตอนปลาย (late adolescence) นอกจากนี้ยังได้มีผู้กำหนดช่วงของชีวิตใหม่ขึ้นมาที่เรียกว่า "การปรากฏให้เห็นถึงความเป็นผู้ใหญ่" (emerging adulthood) ซึ่งมีช่วงอายุประมาณ 18-25 ปี โดยเป็นช่วงระหว่างที่บุคคลจะเปลี่ยนผ่านจากความเป็นวัยรุ่นไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ นั่นเอง

ในส่วนของ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2553: 329) ได้กล่าวว่า ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าช่วงความเป็นวัยรุ่นได้ขยายออกไปโดยประมาณอย่างหลวมๆ ตั้งแต่ 12-25 ปี เนื่องจากเด็กทุกวันนี้ต้องอยู่ในสถาบันการศึกษานานขึ้น การเป็นผู้ใหญ่ที่พึ่งตัวเองได้ทางเศรษฐกิจต้องยืดระยะเวลาออกไป ทั้งรูปแบบชีวิตสมัยใหม่ทำให้เด็กมีวุฒิภาวะทางจิตใจ (maturity) ช้ากว่ายุคสมัยที่ผ่านมา โดยในช่วงของความเป็นวัยรุ่นนี้อาจแบ่งช่วงวัยรุ่นเป็น 3 ระยะ โดยใช้เกณฑ์ความเป็นเด็ก-ผู้ใหญ่ตัดสิน คือ ช่วงอายุประมาณ 12-15 ปี เป็นช่วงวัยแรกเริ่ม ยังมีพฤติกรรมค่อนข้างไปทางเป็นเด็กอยู่มาก ช่วงอายุ 16-17 ปี เป็นระยะวัยรุ่นตอนกลางที่มีพฤติกรรมกำลังระหว่างความเป็นเด็ก-ผู้ใหญ่ ช่วงอายุ 18-25 ปี เป็นระยะวัยรุ่นตอนปลาย จะมีกระบวนการพฤติกรรมค่อนข้างไปทางเป็นผู้ใหญ่

ในขณะที่ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2553: 11-12) ได้กล่าวถึงวัยรุ่นว่า วัยรุ่นเป็นคำที่ใช้สำหรับเด็กที่กำลังเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ โดยจำแนกได้เป็น 2 ช่วงวัย คือ ช่วงที่ 1 วัยรุ่นตอนต้นหรือวัยแรกรุ่น ซึ่งหมายถึง เด็กอายุระหว่าง 12-16 ปี เป็นวัยแตกเนื้อหนุ่ม แตกเนื้อสาว โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงที่ประกอบด้วยการเปลี่ยนแปลงอวัยวะเพศเข้าสู่สภาวะทางเพศสมบูรณ์ ทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย รูปร่าง ท่าทาง บุคลิกนิสัย และความสนใจก็มีการเปลี่ยนไปด้วย กับช่วงที่ 2 วัยรุ่นตอนปลาย หมายถึง เด็กอายุระหว่าง 17-20 ปี เป็นวัยของการเตรียมเป็นผู้ใหญ่ ถ้าเทียบตามชั้นเรียนแล้ว วัยรุ่นตอนปลายนั้นจะอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายกับอุดมศึกษาปีที่ 1 และ 2 โดยประมาณ จะเป็นวัยที่มีความเป็นตัวเองสูง มีอุดมการณ์เป็นของตัวเอง ต้องการคิดและมีอิสระทางความคิดที่ทำให้ผู้ใหญ่รู้สึกว่า "เด็กปิกกล้าหาญมากขึ้น" ไม่ฟังผู้ใหญ่ แท้จริงแล้ว เด็กวัยรุ่นตอนปลายคือวัยรุ่นพร้อมเป็นผู้ใหญ่ที่ต้องพึ่งตนเอง ดูแลตัวเอง และเป็นตัวของตัวเอง

ในการนิยามความหมายของเยาวชนกับวัยรุ่นนั้น จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันในช่วงที่ช่วงอายุของเยาวชนและวัยรุ่นมีลักษณะของการคาบเกี่ยวระหว่างกัน และมีความแตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย โดยขึ้นอยู่กับการใช้มุมมองใดในการพิจารณา ดังที่ Steinberg (2011: 6) ได้เสนอแนะว่าการที่จะตอบว่าช่วงอายุใดอยู่ในวัยเด็ก วัยรุ่น หรือวัยผู้ใหญ่ ต้องขึ้นอยู่กับขอบเขตที่ใช้ในการนิยาม ซึ่งการกำหนดจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของความเป็นวัยรุ่นที่มีความแตกต่างกันนั้นเป็นเรื่องของความคิดเห็น (opinion) ที่ต่างกันมากกว่าที่จะเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงที่กำหนดตายตัว (absolute fact)

ดังนั้น สำหรับการวิจัยครั้งนี้เมื่อพูดถึงเยาวชนจะหมายถึงผู้ที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น ทั้งหญิงและชาย โดยมีอายุอยู่ระหว่าง 12-20 ปี รวมทั้งมีความสนใจในการให้ข้อมูล และยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ ซึ่งถึงแม้ว่าในความเป็นจริงแล้วเยาวชนแต่ละคนจะมีลักษณะ ความคิด พฤติกรรมที่มีรายละเอียดแตกต่างกันไป แต่เมื่อได้พิจารณาในแง่มุมมองของพัฒนาการที่เกิดขึ้นในช่วงวัยก็จะพบว่าลักษณะเบื้องต้นของเยาวชนแต่ละคนจะมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งพัฒนาการของวัยรุ่นถือได้ว่ามีลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากและเห็นได้ชัดเจนในด้านต่างๆ ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย ทางอารมณ์ ทางสังคม และทางความคิดหรือสติปัญญา ฉะนั้นหากมีความเข้าใจถึงพัฒนาการทางด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัยรุ่นก็จะสามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจเยาวชนได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สนใจศึกษาในกลุ่มเยาวชนด้วยการให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ ซึ่งการสร้าง ความเข้าใจในเยาวชนจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเลือกวิธีการในการเสริมพลังอำนาจกับเยาวชนได้อย่างเหมาะสม และยังช่วยให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจในความคิดและพฤติกรรมของเยาวชนในระหว่างการดำเนินการได้

เยาวชน: พัฒนาการของความเป็นวัยรุ่น

พัฒนาการทางด้านต่างๆ ของเยาวชน ซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นนี้จะมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกัน รวมทั้งยังส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของเยาวชนด้วย โดยจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องทำให้สามารถแบ่งพัฒนาการของวัยรุ่นออกได้เป็น 4 ด้านคือ

1. พัฒนาการทางกาย

วัยรุ่นเป็นช่วงวัยที่มีการเจริญเติบโตทางกายทั้งในส่วนภายนอกที่เราสามารถมองเห็นได้ เช่น ส่วนสูง น้ำหนัก รูปร่าง สัดส่วนของร่างกาย ฯลฯ และในส่วนภายใน เช่น พัฒนาการของกล้ามเนื้อ กระดูก การมีประจำเดือนของเพศหญิง การผลิตเซลล์สืบพันธุ์ในเพศชาย ฯลฯ ซึ่งทำให้เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างไปจากสมัยวัยเด็กได้ ดังที่ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2553: 331-335) เสนอว่า การเจริญเติบโตทางกายของวัยรุ่นเมื่อผ่านพ้นช่วงระยะพักแล้วจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างรวดเร็ว ระบบการย่อยอาหารและการใช้ประโยชน์จากอาหารทำงานเร็วและมากกว่าเดิม เพราะร่างกายกำลังเจริญเติบโต เด็กจึงหิวเก่ง กินเก่ง กินไม่เลือก ง่วงนอนบ่อย เป็นระยะเวลากำลังกินกำลังนอน. . .ตอนต้นของเด็กวัยรุ่นจะมีร่างกายไม่ได้สัดส่วนจึงทำให้เด็กรู้สึกอึดอัด กังวาล รู้สึกอึดอัดง่ายเกี่ยวกับสัดส่วนอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย การทำงานของกล้ามเนื้อกับประสาทสัมผัสต่างๆ ของเด็กยังไม่เข้ารูปเข้ารอย เด็กจึงเล่นกีฬาหรือทำงานที่ต้องใช้ความสามารถทางกล้ามเนื้อ ประสาทสัมผัส และการประสานงานของกล้ามเนื้อกับประสาทสัมผัสได้ไม่สู้ดี แต่สุขภาพโดยทั่วไปของเด็กวัยนี้จะดีกว่าวัยที่ผ่านมา. . .นอกจากนี้การเติบโตทางกายที่ทำให้เกิดลักษณะแบ่งแยกความเป็นชายหนุ่มหญิงสาว ได้มีอิทธิพลต่ออารมณ์ พฤติกรรมทางสังคม ความใฝ่ฝัน ปรารถนา การเลือกอาชีพ การแสวงหาค่านิยม และความสนใจของวัยรุ่น

ทั้งนี้ ประณต คำนิม (2549: 103, 118-121) ได้เรียกกริยาทำทางที่อาจเคอะเขิน รุ่มง่าม ไม่เรียบร้อย จากการเติบโตอย่างรวดเร็วของกล้ามเนื้อ อวัยวะต่างๆ ของวัยรุ่น ว่า "Awkward age" และการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายได้ส่งผลต่อพฤติกรรมของวัยรุ่น 4 ประการคือ

1) เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพฤติกรรมที่เคยชิน อันเนื่องจากการเติบโตอย่างรวดเร็วและไม่สมดุล จึงทำให้เปลี่ยนจากที่เคยควบคุมร่างกายได้ดีกลับกลายมามีลักษณะรุ่มง่าม กังวาล และไม่ประสานสัมพันธ์. . .และเนื่องจากวัยรุ่นมีความกระตือรือร้นกับความรุ่มง่ามของตน จึงมักจะควบคุมความต้องการใช้พลังงานที่เกิดขึ้นไว้ ส่งผลให้วัยรุ่นชอบทำตัวยุกยิกบิดไปบิดมาเหมือนเด็กก่อนวัยเรียน

ยากที่จะยืนหรือนั่งในท่าใดท่าหนึ่งได้นานๆ . . .อีกทั้งการเจริญเติบโตของร่างกายอย่างรวดเร็วได้ดูดพลังงานของวัยรุ่นไปหมด จึงส่งผลให้เกิดความเหนื่อยจนกระทั่งทำให้ไม่มีความกระตือรือร้นและไม่มีแรงจูงใจที่จะทำอะไรๆ ดังนั้นเมื่อถูกตำหนิหรือถูกลงโทษสำหรับการไม่ทำในสิ่งที่ผู้ใหญ่คาดหวัง วัยรุ่นจะเกิดความเคืองแค้น ซึ่งยิ่งไปลดแรงจูงใจที่จะทำงานให้น้อยลงไปอีก

2) เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสนใจ จากเดิมสมัยวัยเด็กจะสนใจการเล่นและกิจกรรมทางสังคมกับกลุ่มเพื่อนอย่างมาก รวมทั้งการอ่านหนังสือและการดูโทรทัศน์ แต่พอเข้าสู่วัยรุ่นจะไม่ค่อยสนใจในกิจกรรมเหล่านี้ โดยมักเบื่อหน่าย หันเหจากการติดต่อทางสังคมกับเพื่อนๆ และใช้เวลาส่วนมากอยู่ตามลำพังหรือผับกลางวัน โดยความสนใจที่พบได้บ่อยมากก็คือจะฟังตรงมาที่เรื่องเพศและความรู้สึกจากการสัมผัสทางเพศ ซึ่งวัยรุ่นได้แสดงออกในเรื่องความสนใจนี้โดยการสำรวจร่างกายและการสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง (masturbation) และก่อนที่การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจะสมบูรณ์ ความสนใจเรื่องเพศจะหันออกนอกตัวไปเป็นการให้ความสนใจเพศตรงข้าม โดยพยายามมีพฤติกรรมที่ดึงดูดความสนใจจากเพศตรงข้าม

3) เกิดพฤติกรรมที่มีผลกระทบต่อการปรับตัวทางสังคม การเติบโตอย่างรวดเร็วทำให้วัยรุ่นอายุต่อการปรากฏตัวต่อหน้าคนอื่นๆ และทำให้อยากปลีกตัวจากสถานการณ์ทางสังคมทุกชนิดหรือทำให้ตนไม่ต้องตกเป็นเป้าสายตาเมื่อต้องอยู่ร่วมกับคนอื่น จึงมีลักษณะของการปลีกตัวจากเพื่อนๆ รวมทั้งปลีกตัวจากกิจกรรมของครอบครัว โดยการปิดประตูอยู่ตามลำพังในห้องและไม่ต้องการให้ใครรบกวน อย่างไรก็ตามเมื่อวัยรุ่นเคยชินกับร่างกายอันใหญ่โตของตัวเองแล้ว ความอายก็จะลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด การตระหนักในความสำคัญของตนเองจะเพิ่มมากขึ้น มองเห็นว่าตัวเองมีร่างกายเท่าเทียมผู้ใหญ่ ด้วยเหตุนี้ในเวลาต่อมาวัยรุ่นจึงคาดหวังในสิทธิและสิทธิพิเศษเหมือนที่ผู้ใหญ่มี . . .วัยรุ่นจะรู้สึกว่ขณะนี้ตนเองเป็นผู้ใหญ่คนหนึ่งและทำให้กล้าหาญพอที่จะต่อต้านอำนาจของผู้ใหญ่ วัยรุ่นมักได้เถียงพ่อแม่และครูเกี่ยวกับกฎต่างๆ และแสดงความเป็นปฏิปักษ์อย่างเปิดเผย เพื่อต้องการแสดงถึงความเป็นอิสระในตนเอง ซึ่งต่างจากสมัยวัยเด็กที่ท้อถอยเพราะลืมหืมหรือไม่เข้าใจ

4) เกิดพฤติกรรมที่มีผลกระทบต่อการปรับตัวในส่วนตน เมื่อวัยรุ่นเริ่มกังวลว่าร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปจะไม่เหมือนเพื่อนๆ หรือไม่เป็นไปตามความคิดของตน วัยรุ่นจึงมักขวยเขินมากเกินไปพยายามที่จะปกปิดร่างกายของตน เพื่อว่าคนอื่น ๆ จะได้ไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของตน ในระหว่างนี้วัยรุ่นจึงมักขาดความเชื่อมั่นในตนเอง โดยหลายคนจะล่าถอยออกจากโลกความเป็นจริงเข้าไปอยู่ในโลกของการฝันกลางวัน (daydream) ซึ่งถ้าการฝันกลางวันนั้นเป็นแบบตัวเองเป็นผู้ชนะ อาจช่วยให้ความเชื่อมั่นในตนเองสูงขึ้นได้ แต่ถ้าการฝันกลางวันเป็นแบบตัวเองเป็นผู้พ่ายแพ้ ซึ่งวัยรุ่น

จะมองตัวเองว่าไม่มีคนเข้าใจ ถูกตัดสินอย่างไม่ยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติที่ไม่ดี สิ่งเหล่านี้จะยิ่งทำให้วัยรุ่นขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และไปเพิ่มความรู้สึกว่าตัวเองไร้ค่ามากยิ่งขึ้น ซึ่งความรู้สึกว่าตัวเองไร้ค่า ล้มเหลว ก็อาจจะนำไปสู่การฆ่าตัวตายได้

2. พัฒนาการทางอารมณ์

วัยรุ่นมีอารมณ์เกิดขึ้นได้ในทุกประเภท เช่น รัก ชอบ โกรธ เกลียด อิจฉา ริษยา โอ้อวด แข่งดี ถือดี เจ้าทิฐิ อ่อนไหว หลงใหล วุ่นวายใจ เห็นอกเห็นใจ สับสน หงุดหงิด ฯลฯ โดยไม่ว่าอารมณ์ประเภทใดก็มักจะมีอารมณ์รุนแรง อ่อนไหวง่าย เปลี่ยนแปลงง่าย ควบคุมอารมณ์ยังไม่สู้ดี ไม่ค่อยเข้าระดับพอดี บางครั้งพลุ่งพล่าน บางครั้งเก็บกด บางครั้งมั่นใจสูง บางคราวไม่แน่ใจ บางคราวเห็นแก่ตัว บางคราวเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเป็นพิเศษ บางครั้งยอมอะไรง่าย ๆ บางครั้งดื้อรั้นดั่งต้นเสาแต่ใจตนเอง ซึ่งความสับสนทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นในวัยรุ่นนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ในวัยรุ่นเอง ได้แก่ การเป็นช่วงเปลี่ยนวัยที่ต้องพยายามเรียนรู้ทำบทบาทอย่างผู้ใหญ่ การเติบโตทางร่างกายที่แสดงถึงความเป็นหนุ่มสาวทำให้ต้องรู้จักการวางตัวกับเพื่อนร่วมวัย เพื่อนต่างเพศ เพื่อนต่างวัยในแนวใหม่ ซึ่งในระยะแรกเริ่มหรือระยะที่ยังปรับตัวไม่ได้ก็จะทำให้วัยรุ่นเกิดความรู้สึกสับสนจนนำไปสู่การแสดงออกทางอารมณ์ในหลายรูปแบบได้ เช่น การที่วัยรุ่นต้องพูดและกระทำต่อหน้าครู พ่อแม่ และกลุ่มเพื่อน วัยรุ่นจะมีความกังวลมากกว่าวัยเด็ก เนื่องจากต้องการสร้างความประทับใจที่ดี ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญต่อวัยรุ่น จึงทำให้วัยรุ่นมักตื่นกลัวมากกว่าเด็กเมื่ออยู่ต่อหน้าคนจำนวนมาก หรืออะไรก็ตามที่เป็นของใหม่และยุ่งยากมักจะก่อให้เกิดความกลัวในวัยรุ่นได้ ส่วนปัจจัยด้านสังคมที่แวดล้อมวัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ง่ายและรวดเร็ว ทำให้วัยรุ่นเกิดการปรับตัวไม่ทัน ต้องช่วยเหลือตัวเองเร็วขึ้น และความอบอุ่นในครอบครัวที่น้อยลง ได้ส่งผลกระทบต่อแสดงออกทางอารมณ์ของวัยรุ่นได้ ดังนั้นลักษณะอารมณ์ของวัยรุ่นบางครั้งจึงถูกเรียกว่า เป็นแบบพายุบูแคม (storm and stress) และบุคคลต่างวัยจึงต้องใช้ความอดทนมากเพื่อจะเข้าใจและสร้างสัมพันธ์กับพวกเขา เนื่องจากวัยรุ่นเข้ากับบุคคลต่างวัยยาก ทำให้เด็กวัยรุ่นมีการเกาะกลุ่มกันได้ดีมากเป็นพิเศษกว่าวัยอื่นๆ เพราะเข้าใจและยอมรับกันและกันได้ง่าย แต่อย่างไรก็ตาม วัยรุ่นที่มีผู้ปกครองให้กำลังใจและเข้าใจ หรือได้เรียนรู้พัฒนาการวัยรุ่น ก็ไม่จำเป็นว่าต้องมีสภาพของอารมณ์ที่สับสนหรือมีลักษณะเป็นพายุบูแคม เพราะวัยรุ่นได้เรียนรู้ที่จะรู้จักตนเองตามวัย รู้จักปรับตัว ยอมรับจุดด้อยดีของตัวเอง และดำเนินชีวิตตรงตามธรรมชาติประจำวัย พัฒนาการในวัยที่ผ่านมาดี หรือถ้ามีก็เป็นช่วงสั้นและไม่รุนแรง (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553: 336-337)

สำหรับคำว่า "พายุบุแคม" ที่กล่าวข้างต้นนี้ เรามักจะได้ยินโดยใช้เรียกกับกลุ่มวัยรุ่น ซึ่ง กุลยา ตันติผลาชีวะ (2553: 12) ได้กล่าวไว้ว่า สมัยก่อนนักจิตวิทยาจะเรียกวัยรุ่นตอนต้นว่า "วัยพายุบุแคม" โดยหมายถึง ความรุนแรงของการแสดงออกเมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่น ที่มีอารมณ์ คำพูด และการกระทำที่พ่อแม่ไม่เข้าใจ และพ่อแม่ก็ไม่ว่าทำไม ต่อเมื่อความรู้ได้พัฒนามากขึ้น ทำให้คนเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงของร่างกายในวัยรุ่นมีผลต่อจิตใจและสังคมของวัยรุ่นที่ต่างจากวัยเด็กเล็กโดยสิ้นเชิง

ดังนั้น เมื่อวัยรุ่นมีอารมณ์ที่พึงพอใจหรือไม่พอใจเกิดขึ้น วัยรุ่นจะมีการแสดงออกหรือมีปฏิกิริยาต่ออารมณ์ประเภทต่างๆ เหล่านั้นต่างกันไป ซึ่งการทำงานร่วมกับวัยรุ่นจำเป็นต้องมีความเข้าใจถึงพฤติกรรมหรือปฏิกิริยาที่วัยรุ่นได้แสดงออกมา เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนหรือดำเนินการให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ถูกต้อง รวมทั้งยังช่วยให้เกิดความเข้าใจในวัยรุ่นได้มากขึ้นเมื่อต้องมีการสื่อสารกับวัยรุ่น โดย ประณต คำฉิม (2549: 135-158) ได้กล่าวถึงปฏิกิริยาหรือการแสดงออกของวัยรุ่นเมื่อมีอารมณ์ประเภทต่างๆ ไว้ดังนี้

1) ความกลัว (fear) วัยรุ่นจะมีปฏิกิริยาต่อความกลัว 2 แบบ คือ แบบที่ 1 คือ อาการตัวแข็ง ที่มักจะเกิดพร้อมๆ กันไปกับการหน้าซีด ตัวสั่น เหงื่อออกหรือหายใจขัด กับ แบบที่ 2 คือ การหนีไปเสียให้พ้น ซึ่งวัยรุ่นมักจะพยายามเรียนรู้ที่จะหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่ทำให้เกิดความกลัวหรือความกระวนกระวายใจอย่างแรง เช่น เวลาสอบ ถ้าไม่ได้เตรียมตัวดีพอ ก็มักจะหาทางออกโดยบอกว่าไม่สบาย แล้วก็คิดว่าไม่ยุติธรรม ถ้าตัวเองต้องสอบตอนนั้น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความกลัวจะลดลงเมื่อมีอายุมากขึ้น เนื่องจากการได้ติดต่อกับสังคมภายนอกเพิ่มขึ้น เริ่มคุ้นเคยกับสิ่งแปลกๆ ดังนั้นสามารถทำให้ความกลัวในวัยรุ่นหายไปได้โดยการช่วยเหลือให้วัยรุ่นได้มีความสามารถและทักษะในกิจกรรมบางอย่าง ซึ่งจะทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเอง

2) ความกังวลใจ (worry) เมื่อวัยรุ่นเกิดความกังวลใจมักจะมีการพูดคุยเรื่องความกังวลใจให้เพื่อนหรือครูฟัง หรือใครสักคน เพื่อที่จะได้รับความเห็นใจ ความเข้าใจ และความช่วยเหลือ โดยวัยรุ่นจะมีความเต็มใจให้คนอื่นรู้ถึงสภาวะทางอารมณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัยรุ่นใส่ใจกับปฏิกิริยาได้ตอบจากสังคมน้อยกว่าในสภาวะที่มีอารมณ์กลัว และปฏิกิริยาอีกอย่างหนึ่งของความกังวลใจก็คือ จะแสดงอาการหมกมุ่น กลุ้มใจกับสิ่งที่ยังไม่เกิด และมีแนวโน้มที่จะไม่สนใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ขณะปัจจุบัน

3) ความวิตกกังวล (anxiety) ในวัยรุ่นที่มีความวิตกกังวลจะมีพฤติกรรมที่แสดงออกมาในลักษณะของคนที่ไม่มีความสุข ลุกสี่ลุกกลน มีอารมณ์ค้างที่ไม่มีเหตุผล เปลี่ยนกลับไปกลับมา มีอารมณ์ฉุนเฉียว ไม่พอใจตนเองและผู้อื่น จึงมีพฤติกรรมเกร่ ก้าวร้าวมากเกินไป นอกจากนี้ หากวัยรุ่นยังมี

ความวิตกกังวลมากเพียงใด ก็จะถูกชักนำและอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มได้ง่ายมากเพียงนั้น โดยจะมีปฏิกิริยาเหมือนเช่นที่กลุ่มคาดหวังให้ปฏิบัติ อีกทั้งความวิตกกังวลยังเป็นแรงจูงใจให้วัยรุ่นมีการติดต่อกับคนอื่น ๆ และกระทำในสิ่งที่จะไปปรับปรุงสัมพันธภาพทางสังคมให้ดีขึ้น

4) ความโกรธ (anger) วัยรุ่นตอนต้นเมื่อเกิดอารมณ์โกรธขึ้นจะเตะและขว้างปาสิ่งของ กระทุบเท้า ออกไปจากห้องพร้อมปิดประตูเสียงดัง ไม่ยอมพูดจา ปิดประตูข้างตัวเองและจะไม่ออกมา จนกว่าอารมณ์โกรธจะหายไป เนื่องจากส่วนมากวัยรุ่นจะถูกสอนให้ปกปิดการแสดงอารมณ์ที่ไม่ดี เป็นผลให้เมื่อเกิดอารมณ์โกรธ วัยรุ่นจะค่อยๆ ลดการต่อสู้และความก้าวร้าว และหันกลับมามีพฤติกรรมที่เป็นผู้ใหญ่มากขึ้น ดังนั้นเมื่อวัยรุ่นโตขึ้นก็จะเรียนรู้ที่จะระงับอารมณ์โกรธไว้ และการกระทำที่แสดงออกมาก็จะมีความรุนแรงน้อยกว่าที่อยากทำ

5) ความรำคาญใจ (annoyances) เป็นความหงุดหงิดอันเนื่องจากประสบการณ์ที่ทำให้ไม่พอใจ ซึ่งอาจมาจากคนอื่น สิ่งของ หรือแม้แต่การกระทำของตัวเอง โดยวัยรุ่นจะมีปฏิกิริยาต่อสถานการณ์ที่กวนใจด้วยการหลบหนีจากผู้คนหรือสถานการณ์ที่ทำให้รำคาญใจ และยังพยายามที่จะหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความรำคาญใจ

6) ความคับข้องใจ (frustration) เกิดจากความพอใจในสิ่งที่ต้องการได้ถูกขัดขวางหรือไม่สามารถทำให้สำเร็จตามเป้าหมายได้ วัยรุ่นจะมีปฏิกิริยาหลายรูปแบบ ได้แก่ แสดงความก้าวร้าวต่อคนอื่นด้วยการทำร้ายบุคคลหรือสิ่งของที่สร้างความไม่พึงพอใจ หรือใช้วาจาต่อว่าตัวเอง หรือบุคคลอื่นที่เป็นแพะรับบาปแทนตน ใช้การนิ่งเฉยหรือหลีกเลี่ยงโดยจินตนาการและฝันกลางวัน รวมทั้งการถดถอยไปสู่สถานการณ์ก่อนๆ ที่วัยรุ่นมีความคับข้องใจน้อยลง หรือที่สามารถสร้างความพึงพอใจให้ได้ ในขณะที่วัยรุ่นบางคนจะใช้ความพยายามอย่างมากที่จะผ่านพ้นอุปสรรค โดยการพยายามใช้วิธีการหลายๆ อย่างเพื่อให้ถึงเป้าหมาย หรือเปลี่ยนเป้าหมายใหม่ซึ่งจะนำไปสู่ความพอใจในตัวเองและการปรับตัวทางสังคมที่ดี

7) ความริษยา (jealously) เกิดขึ้นเมื่อบุคคลเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงหรือเมื่อบุคคลเกิดความกลัวว่าสถานะในกลุ่มหรือความรักของบุคคลที่สำคัญต่อตนเองกำลังถูกคุกคามหรือเสียไป ซึ่งวัยรุ่นมักจะแสดงออกมาทางวาจาแทนการใช้กำลังกาย เด็กวัยรุ่นจะใช้คำพูดโจมตีลับหลัง ที่พบมากที่สุดคือ การถากถาง เยาะเย้ย พูดถึงบุคคลอื่นในทางเสียหายเมื่อบุคคลนั้นไม่อยู่ เพื่อปกป้องตัวเอง

8) ความอิจฉา (envy) เป็นอารมณ์ที่มุ่งตรงต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยมีสิ่งของของบุคคลนั้นที่กระตุ้นให้เกิดความอิจฉา โดยทั่วไปวัยรุ่นจะแสดงออกโดยใช้วาจาบอกผู้ที่เป็นเจ้าของถึงความซื่อสัตย์ที่บุคคลนั้นมีสิ่งของเหล่านั้น และชี้ตัวอย่างเปิดเผยที่อยากจะมีส่วนร่วมในทรัพย์สินนั้นบ้าง ซึ่งบ่อยครั้งวัยรุ่นที่มีอารมณ์อิจฉาจะพยายามให้คุณค่าสิ่งของของคนอื่นน้อยที่สุดหรือไม่ก็ถากถางเพื่อเป็นการขดเชยความล้มเหลวในการมีสิ่งเหล่านั้นซึ่งช่วยให้วัยรุ่นก้าวพ้นจากความอิจฉาที่คนอื่น ๆ มีสิ่งของมากกว่า

9) ความอยากรู้อยากเห็น (curiosity) เกิดขึ้นเมื่อวัยรุ่นได้พบกับสิ่งแปลกใหม่ ๆ จึงเกิดความอยากรู้อยากเห็นขึ้นมา ซึ่งวัยรุ่นก็จะพุดคุยเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เหล่านั้น และตั้งปัญหาขึ้นมาถามในสิ่งที่เขาอยากรู้

10) ความสุข (happiness) มักเกิดขึ้นเมื่อวัยรุ่นมีการเตรียมตัวที่จะเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ จนทำให้สามารถปรับตัวได้ดี เกิดความรู้สึกเหนือกว่าผู้อื่น ได้รับแรงหนุนที่ตกลงบนขั้น และสิ่งที่กังวลนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจริงทำให้วัยรุ่นได้ปลดปล่อยอารมณ์ที่เก็บกักไว้ ซึ่งเมื่อวัยรุ่นมีความสุขจะมีปฏิกิริยาแตกต่างกันไป เช่น การแสดงออกบริเวณใบหน้าด้วยการที่ปากจะมีรอยยิ้ม หัวเราะ

11) ความรัก (affection) เป็นความพอใจที่จะอยู่ใกล้ชิดกับบุคคล สัตว์ หรือวัตถุสิ่งของ ซึ่งเมื่อวัยรุ่นเกิดอารมณ์รักมักจะควบคุมไว้ไม่เปิดเผย โดยจะแสดงความรักด้วยการอยู่ใกล้ชิดกับคนที่เขาชอบ ทำในสิ่งที่ทำให้คนที่รักมีความสุข และเฝ้าติดตามดูแลและฟังในสิ่งที่คนที่เขารักทำหรือพูด รวมทั้งยังสามารถอดกลั้นต่อบุคคลที่เขารักได้

12) ความเศร้าโศก (grief) เป็นอารมณ์ที่มีผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจได้มากที่สุด ซึ่งเกิดจากการสูญเสียบางอย่างที่มีคุณค่าสูง โดยสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่บุคคลมีความผูกพันทางด้านอารมณ์หรือมีความสำคัญกับชีวิต สำหรับวัยรุ่นส่วนมากจะมีอารมณ์เศร้าโศกอันเนื่องมาจากสาเหตุทางสังคม อาจมาจากการสูญเสีย เนื่องจากการตาย การหย่าร้าง การจากไปของบุคคลที่วัยรุ่นมีความผูกพัน หรือการแตกแยกในมิตรภาพที่เคยเป็นแหล่งของความมั่นคงทางอารมณ์ หรือจากการตายหรือการหายไปของสัตว์เลี้ยงที่วัยรุ่นเห็นว่าเป็นประหนึ่งสมาชิกของครอบครัว

จะเห็นได้ว่าอารมณ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้กับวัยรุ่นทุกคน เพียงแต่การคิดและตัดสินใจที่จะแสดงออกมาอาจมีความแตกต่างกันไป รวมทั้งยังขึ้นอยู่กับความรุนแรงของอารมณ์ที่เกิดขึ้นและประสบการณ์ที่มีต่ออารมณ์นั้นๆ ของวัยรุ่นด้วย แต่ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์รูปแบบใด

ก็ล้วนแต่มีผลต่อพฤติกรรม ทักษะคติ ของวัยรุ่นได้ทั้งสิ้น ดังนั้นการทำความเข้าใจในพัฒนาการทางอารมณ์ของวัยรุ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับวัยรุ่น

3. พัฒนาการทางสังคม

จากการที่วัยรุ่นมีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและอารมณ์ในหลายลักษณะ จึงทำให้วัยรุ่นแสวงหาผู้ที่มีความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งบุคคลที่วัยรุ่นมักมองว่าสามารถเข้าใจในปัญหาและร่วมทุกข์ร่วมสุขกันได้ดี ก็คือ คนในวัยเดียวกันกับตน ดังนั้นในช่วงวัยรุ่นจึงมีพัฒนาการทางสังคมที่เริ่มให้ความสำคัญกับเพื่อนร่วมวัยแทนที่จะเป็นบุคคลในครอบครัว โดยจะหันมาจับกลุ่มและให้ความสำคัญกับเพื่อนที่เข้ากันได้กับตน ซึ่ง ศรีเรือน แก้วกังวาล (2553: 338) กล่าวไว้ว่า ในการรวมเป็นกลุ่มจะเป็นไปโดยธรรมชาติ ซึ่งเด็กวัยรุ่นจะเลือกเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยไม่มีใครตั้งกฎเกณฑ์ไว้ให้ต้องทำ เช่น เป็นกลุ่มที่เข้าได้กับแนวโน้ม แบบบุคลิกภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของครอบครัว รวมทั้งความสนใจ ค่านิยม สติปัญญา ความมุ่งหวังในชีวิต เป็นต้น . . . เด็กวัยรุ่นจะมีการยอมรับเอาค่านิยม ความเชื่อ ความสนใจของกลุ่มด้วยความเต็มใจ และสนิทสนมกับเพื่อนร่วมกลุ่ม ซึ่งการรวมกลุ่มนี้จะทำให้เด็กวัยรุ่นมีความรู้สึกอบอุ่นใจ กล้าแสดงความคิดเห็นกับผู้ใหญ่ต่อต้านกรณีที่เขาเห็นว่าไม่ยุติธรรม ดังนั้นการชักนำให้เด็กวัยรุ่นรวมกลุ่มกันเพื่อปฏิบัติกิจกรรมที่วัยรุ่นชอบจึงทำได้ง่ายมากกว่าวัยอื่นๆ . . . นอกจากการรวมกลุ่มแล้ว เด็กในวัยนี้ยังต้องการสร้างความผูกพันระหว่างสมาชิกในกลุ่มแบบผู้ใหญ่อีกด้วย เพราะเด็กสำนึกว่าตนเริ่มเป็นผู้ใหญ่แล้ว การเข้ากับเพื่อนร่วมกลุ่มได้ดีจะทำให้เกิดความรู้สึกว่าผู้ปกครองและผู้ใหญ่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเขามีความสำคัญต่อตัวเขาน้อยกว่าเพื่อน ระยะวัยรุ่นจึงเป็นระยะที่มีความรู้สึกต้องการผูกพันกับเพื่อนและกลุ่มมากกว่าวัยอื่น

กลุ่มทางสังคมที่วัยรุ่นเข้าเป็นสมาชิกนี้ไม่ได้มีเพียงเฉพาะเพศเดียวกันเท่านั้น แต่ยังมีเพื่อนต่างเพศที่ทำให้วัยรุ่นได้มีโอกาสในการรู้จัก เรียนรู้ถึงความแตกต่างระหว่างชายกับหญิง ซึ่งการที่วัยรุ่นจะสามารถเข้ากับเพื่อนได้ดีจำเป็นต้องรู้จักการแสดงบทบาททางเพศที่ถูกต้องและเหมาะสม อีกทั้งการที่วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนสูง จึงนำไปสู่การทำให้กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของวัยรุ่นได้ ดังที่ ประณต เค้าฉิม (2549: 188-191) กล่าวถึงแรงกดดันทางสังคมว่าเป็นตัวกำหนดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติและพฤติกรรมทางสังคม โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน ซึ่งวัยรุ่นจะมีความพยายามที่จะเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมให้สอดคล้องกับมาตรฐานที่กลุ่มยอมรับจึงเกิดการทำตามกลุ่ม โดยความคิดเห็นของกลุ่มจะมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งวัยรุ่นจะคล้อยตามคนที่มีความอำนาจในกลุ่มหรือคนที่เห็นหน้า ดังนั้นบุคคลที่สามารถกระตุ้นให้วัยรุ่นทำตามอย่างได้จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับมากหรือมีอำนาจมากกว่า จนบ่อยครั้งที่ทำให้วัยรุ่นยอมรับ

ความคิดเห็นที่ไม่เห็นด้วยหรือทำในสิ่งที่ไม่เห็นด้วยได้ นอกจากการทำตามกลุ่มแล้ว ประณต คำฉิม ยังได้มองว่า เมื่อวัยรุ่นมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นจะสามารถยืนหยัดได้ด้วยตัวเอง และในช่วงตอนกลางของวัยรุ่นจะมีความต้องการทั้งการยอมรับและการเห็นคุณค่า ต้องการเป็นคนหนึ่งที่ได้รับสถานภาพภายในกลุ่ม จึงทำให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมเรียกร้องความสนใจ เช่น การสวมใส่เสื้อผ้าที่มีรูปแบบหรือสีสะดุดตา พูดตลก หัวเราะเสียงดัง พูดจาในลักษณะวางอำนาจ ใช้คำพูดที่เหมือนผู้ทรงความรู้ แสดงออกอย่างหยาบคายในช่วงแรกๆ เป็นต้น ต่อมาเมื่อวัยรุ่นเริ่มเรียนรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่สังคมยอมรับและอะไรเป็นสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ วัยรุ่นจะมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เหมาะสมมากขึ้น

ดังนั้น วัยรุ่นจะมีพัฒนาการทางสังคมไปในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสมหรือไม่นั้น อาจมองได้ว่าขึ้นอยู่กับวัยรุ่นได้เลือกเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคมแบบใดด้วย และโดยธรรมชาติในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นก็เพื่อให้กลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการของตนได้ ทำให้คนเราจะไม่ยอมรับคนที่เห็นแก่ตัวเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ด้วยเหตุนี้ประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อนจึงสามารถสอนให้วัยรุ่นรู้จักที่จะช่วยเหลือกลุ่มเพื่อให้กลุ่มยอมรับตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากวัยรุ่นได้รับการขัดเกลาทางสังคมถึงความคาดหวังของสังคมว่าจะมีความคาดหวังให้มนุษย์เราต้องรู้จักให้ความช่วยเหลือคนอื่น ๆ ซึ่งนำไปสู่การทำให้วัยรุ่นเรียนรู้และคิดที่จะทำสิ่งต่างๆ เพื่อคนอื่นมากขึ้นได้

สำหรับ ประณต คำฉิม (2549: 192) ได้กล่าวถึงประเด็นการช่วยเหลือผู้อื่นนี้ว่า วัยรุ่นจะมีความพึงพอใจจากการได้ช่วยเหลือผู้อื่นก็คือ การได้ปลดปล่อยทางอารมณ์ ซึ่งโดยปกติวัยรุ่นจะมีความรู้สึกที่มีความอบอุ่นมั่นคงและเหนือกว่าน้อยจึงได้ชดเชยด้วยการช่วยเหลือคนอื่น ๆ อันนำไปสู่การทำให้วัยรุ่นมีความเชื่อมั่นมากขึ้นและเกิดความรู้สึกเห็นความสำคัญของตนเองในเวลาต่อมาว่าเหนือกว่าและมีความอบอุ่นมั่นคง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงและความเชื่อมั่นในตนเองเข้มแข็งขึ้น ความปรารถนาที่จะช่วยเหลือคนอื่น ๆ ก็จะลดน้อยลง

4. พัฒนาการทางความคิดหรือสติปัญญา

สิ่งที่เหมือนกันสำหรับวัยรุ่นทุกคนก็คือ ต้องการอิสระทางความคิดและการยอมรับความเป็นผู้ใหญ่ของตน โดยวัยรุ่นตอนปลายหรือวัยรุ่นเตรียมเป็นผู้ใหญ่จะเริ่มตีตัวออกห่างจากครอบครัว รักอิสระ มีความคิดเป็นของตนเอง เหมือนลูกนกที่พร้อมโผบินออกจากรัง เพื่อไปเรียนรู้ชีวิตในโลกกว้างใหญ่ พร้อมช่วยเหลือตัวเองและออกหากินด้วยตนเอง ซึ่งเด็กวัยรุ่นตอนปลายจะมีการพัฒนาความเป็นตัวตนและบุคลิกเฉพาะของตนเพื่อสร้างความพร้อมเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นตัวตนของตนเอง โดยผู้ใหญ่มิ

ความคิดรักสวยรักงาม คิดเหตุคิดผล ชอบงานแม่บ้าน ส่วนผู้ชายจะชอบคิดอิสระ คิดถึงอนาคตและความเป็นตนเอง (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2553: 13)

นอกจากนี้ วัยรุ่นยังมีกระบวนการความคิดในรูปแบบต่างๆ ดังที่ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2553: 352) ได้ยกตัวอย่างไว้ดังนี้

- 1) รู้จักคิดเป็นเหตุเป็นผล ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ
- 2) รู้จักคิดแบบวิทยาศาสตร์ (scientific thinking) ซึ่งรวมถึงลักษณะคิดวิเคราะห์ (analyzation) วิพากษ์วิจารณ์ (criticism) คิดอย่างมีระเบียบแบบแผน (systematic thinking) ต้องการคิดนึกด้วยตนเอง ระยะนี้เด็กวัยรุ่นจึงรู้สึกชิงชังคำสั่งบังคับ คำสั่งให้เชื่อและต้องคล้อยตาม
- 3) รู้จักตัดสินใจในเรื่องยากๆ รวมทั้งการค้นหาข้อมูลมาใช้ประกอบการตัดสินใจ
- 4) มีความคิดรวบยอดเรื่องราวต่างๆ ลึกซึ้งขึ้น ฉะนั้นจึงเชื่อมโยงประสบการณ์ในอดีตเข้ากับปัจจุบัน และคาดหรือวางแผนการสำหรับอนาคต
- 5) เข้าใจและมีความคิดรวบยอดเรื่อง ทฤษฎี กฎ ระเบียบ วินัย ฉะนั้นจึงสามารถเรียนเข้าใจเรื่องเหล่านี้และสามารถนำไปใช้ได้ ชอบเล่นการเล่นที่มีกฎเกณฑ์วิธีเล่นซับซ้อน
- 6) รู้คิดด้วยภาษาจากความคิดภายในมากขึ้น คือคิดโดยไม่ต้องเห็นของจริง เพราะความคิดเชิงนามธรรมพัฒนามาก สามารถสร้างภาพความคิดในใจได้มากและซับซ้อน
- 7) รู้คิดด้วยภาพความคิดในใจ ทำให้สามารถคิดเรื่องนามธรรมที่ยากๆ ได้ และเมื่อมีการผสมผสานกับความสามารถเชิงวิทยาศาสตร์ได้ทำให้เกิดความรู้คิดเชิงตรรกศาสตร์

นอกจากกระบวนการความคิดดังกล่าวนี้แล้ว วัยรุ่นยังมีความคิดแบบที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางที่เรียกว่า "egocentric" ที่ต่างจากช่วงวัยเด็ก จึงทำให้วัยรุ่นมีลักษณะของการหันมาตระหนักถึงตัวตน โดยจะหมกมุ่นคิดคำนึงว่าตัวเองคือใคร รู้สึกหวั่นไหวและให้ความสำคัญกับคำวิพากษ์วิจารณ์ของผู้อื่นเกี่ยวกับตนเองมากกว่าวัยอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของภาพพจน์แห่งตน (self-image) ที่วัยรุ่นมักจะเผชิญปัญหาของการขึ้นๆ ลงๆ (fluctuation) เกี่ยวกับภาพพจน์แห่งตน

(self-image) ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในช่วงอายุระหว่าง 12-14 ปี โดยวัยรุ่นจะครุ่นคิดว่าคนอื่นคิดเกี่ยวกับตนอย่างไร กังวลเกี่ยวกับภาพพจน์ของตนเองว่าเป็นอย่างไร (self-consciousness) มุ่งความคิดไปสู่ตนเองมากกว่าคิดถึงคนอื่น และวุ่นวายเกี่ยวกับรูปร่างของตนเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีความเชื่อว่าคนอื่นๆ ได้ใส่ใจกับรูปร่างหน้าตาและพฤติกรรมของตน (ประณต คำฉิม, 2549: 223; Steinberg, 2011: 252)

ทั้งนี้ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2553: 353) ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงตัวตน (self) ของวัยรุ่นว่าแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะคือ

1) abiding self คือ ลักษณะบุคลิกภาพภายนอกของวัยรุ่นที่เห็นง่าย เปลี่ยนแปลงง่าย เช่น รสนิยมในการแต่งตัว ทรงผม รองเท้า อาหาร เพื่อนที่ชอบ เพลง ฯลฯ ส่วนนี้เป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย เป็นส่วนที่เด็กวัยรุ่นเปิดเผยให้ผู้อื่นรู้โดยเฉพาะเพื่อน

2) transient self คือ บุคลิกลักษณะในด้านสติปัญญา ความสามารถ ส่วนนี้เป็นส่วนที่ค่อนข้างเป็นโลกส่วนตัวของวัยรุ่น ซึ่งเด็กวัยรุ่นจะไม่อยากเปิดเผยให้ผู้อื่นรู้ โดยเฉพาะผู้สูงวัยกว่าหรือผู้ที่เด็กกว่าตน

3) personal fable เป็นส่วนของความคิดฝัน เป็นโลกส่วนตัว เป็นจินตนาการเกินความเป็นจริง โดยวัยรุ่นมักเป็นตัวเอกในเรื่องที่ตนคิดฝันขึ้น คนอื่นๆ อาจจะมองไม่เห็นไม่เข้าใจโลกส่วนตัวแบบนี้ของวัยรุ่น ทั้งนี้วัยรุ่นอาจเล่าหรือเปิดเผยโลกส่วนตัวด้านนี้โดยการเขียนบันทึก (diary) หรือบอกเล่าแก่เพื่อนที่สนิทหรือไว้วางใจจริงๆ การที่วัยรุ่นชอบอ่านนวนิยายเพื่อฝันหรือการดูต่างๆ นั้นเป็นการสนองตอบแนวคิดด้านนี้ ซึ่งบางทีลักษณะนี้อาจติดตัวไปจนเป็นผู้ใหญ่

การพัฒนาให้พบตัวตนของวัยรุ่นถือเป็นลักษณะพัฒนาการที่สำคัญของวัยรุ่น หากวัยรุ่นสามารถค้นหาตนเองและเข้าใจตนได้ก็จะสามารถผ่านพ้นภาวะวิกฤตในวัยรุ่น และเข้าสู่วัยผู้ใหญ่อย่างมีตัวตนที่มั่นคง แต่อย่างไรก็ตาม การค้นหาตนไม่ได้เป็นเรื่องที่ง่ายสำหรับวัยรุ่นทุกคน โดยวัยรุ่นบางคนต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการค้นหาตน เช่น ไม่ทราบว่าจะค้นหาตนเองเพื่อจะเข้าใจตนเองได้อย่างไร ค้นหาตนเองไม่พบ มีภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองที่สับสน สิ่งแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ ครอบครัว ไม่ได้ช่วยให้เด็กวัยรุ่นค้นหาตนเองและพบ "ตนของตนเอง" ที่มั่นคงและมั่นใจในตัวเอง ในชีวิตและอนาคต จึงทำให้เด็กวัยรุ่นที่หาตัวเองไม่พบและไม่อยากค้นหาตัวเองกลายเป็นวัยรุ่นที่มีตนอันสับสน และเด็กวัยรุ่นเหล่านี้จะเป็นปัญหาของชาวบ้าน ของสถาบันการศึกษา และของสังคม ในราย

ที่ร้ายแรงก็จะกลายเป็นอาชญากร อันธพาล ก่อความสงบสุขของสังคม เป็นวัยรุ่นเหลือขอ เป็นวัยรุ่นติดยาเสพติด ฯลฯ (Erikson, 1968 อ้างใน ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553: 357)

ปัญหาในเยาวชน

Mead และ Benedict เป็นนักมานุษยวิทยาที่ให้ความสนใจถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาในวัยรุ่น โดยได้ทำการศึกษาเด็กวัยรุ่นในสังคมดั้งเดิม คือ วัยรุ่นซามัว (Samoa) ซึ่งพบว่าเด็กซามัวมีอิสระในการกระทำและมีกิจกรรมต่างๆ เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ ตั้งแต่กิจกรรมทางเพศจนถึงกิจกรรมในชีวิตประจำวันโดยทั่วไปคือ เด็กๆ สามารถร่วมรับรู้ในกิจกรรมทางเพศของผู้ใหญ่ สามารถทดลองเรื่องเพศ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในชีวิตประจำวัน เช่น เด็กชายช่วยพ่อหาปลา ห่ออาหาร ส่วนเด็กหญิงช่วยแม่เลี้ยงน้อง ทำงานบ้านต่างๆ และจากการศึกษาได้ผลสรุปว่า เด็กซามัวมีความต่อเนื่องในบทบาททางวัฒนธรรม (cultural continuity) นั่นคือ บทบาทในตอนเด็กกับบทบาทในตอนเป็นผู้ใหญ่มีความต่อเนื่องกัน ซึ่งทั้ง Mead และ Benedict เชื่อว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้วัยรุ่นผ่านพ้นจากวัยเด็กเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ได้อย่างราบรื่น โดยไม่มีปัญหารุนแรงใดๆ ในทางตรงกันข้าม การเลี้ยงดูเด็กในสังคมสมัยใหม่หรือสังคมที่เจริญแล้วจะขาดความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม กล่าวคือ บทบาทในตอนเป็นเด็กกับตอนเป็นผู้ใหญ่จะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เช่น ในวัยเด็ก สังคมจะห้ามสนใจเรื่องเพศ ไม่ต้องรับผิดชอบการงานใดๆ พึ่งพาผู้อื่น ในขณะที่วัยรุ่น สังคมจะคาดหวังให้บุคคลสนใจเพศตรงข้าม สร้างครอบครัว รับผิดชอบการงานต่างๆ เป็นที่พึ่งของตนเอง ผลที่ตามมาจากการขาดความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมนี้คือ ปัญหาในการปรับตัวของวัยรุ่น จึงทำให้วัยรุ่นมีปัญหาเพราะขาดการเตรียมตัวมาก่อน รวมทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาทางจิตใจในวัยรุ่นตามมาด้วย (ประณต คำฉิม, 2549: 89-90)

ลักษณะของปัญหาการปรับตัวที่เกิดขึ้นในวัยรุ่นอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ การที่วัยรุ่นมีพฤติกรรมของการไม่สนใจสังคม โดยหมกมุ่นอยู่กับตัวเองเป็นหลัก ดังที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือ การเล่นเกมออนไลน์ การดูหนังฟังเพลง เป็นต้น ทั้งนี้ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2553: 139-145) ได้อธิบายถึงปัญหาของการไม่สนใจสังคมในวัยรุ่นว่า เป็นเพราะถูกฝึกมาให้แยกตัวโดยพ่อแม่บางคนเลี้ยงลูกไว้ที่บ้าน ปกป้องลูกให้อยู่กับครอบครัว และไม่สนับสนุนให้ลูกผูกพันกับสังคมหรือแม้แต่ครอบครัว จึงทำให้เด็กวัยรุ่นขาดความผูกพันกับสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เด็กที่ไม่เห็นคุณค่าของตนจะพบมากในครอบครัวที่ดูแลเด็กแบบให้เด็กจืดจาง ไม่ให้เด็กหิยจับสิ่งใด ปล่อยให้เด็กนอนตื่นสาย ไม่ให้ช่วยทำงานบ้านเรียน เลี้ยงลูกเป็นคุณหนู ทำให้เด็กว่างมากจนชีวิตไม่มีค่า ซึ่งตรงข้ามกับเด็กยากจนที่ต้องทนสู้ชีวิต จะมีความแข็งแกร่ง จิตใจงาม เข้าสังคม เห็นคุณค่าของตนและผู้อื่น จะรักสังคม ช่วยสังคม หรือการที่พ่อแม่บริการลูกด้วยวัตถุพร้อมทั้งให้ความสะดวกสบาย เด็กจะ

แยกตัวจากสังคมโดยบังเอิญ เช่น มีโทรศัพท์ส่วนตัว มีคอมพิวเตอร์ส่วนตัว หรือมีโทรศัพท์มือถือ ที่เด็กสามารถอยู่กับที่แต่มีปฏิสัมพันธ์ได้ ซึ่งในที่สุดเด็กจะแยกตัวออกจากสังคมโดยสิ้นเชิง เพราะเด็กมีความสุขกับสิ่งที่ได้ แล้วไม่รับรู้สังคม ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องไปสู่สังคม ส่วนเด็กที่พ่อแม่ไม่ใส่ใจทอดทิ้ง จะเป็นเด็กที่เหงามาก ประกอบกับวัยที่ต้องการอิสระและความเป็นตัวเอง จึงทำให้เด็กแยกตัวจากสังคม รู้สึกโดดเดี่ยว และเข้ากับคนอื่นได้ยาก เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ วัยรุ่นชอบผับกลางวัน ซึ่งเป็นการสร้างจินตนาการเพื่อวาดภาพสิ่งที่ทำให้วัยรุ่นพอใจและสบายใจ การได้อยู่ในที่เงียบคนเดียวจึงเป็นความต้องการของวัยรุ่น ยังมีเครื่องมือสื่อสารช่วย เด็กจะไม่ออกไปพบปะใคร และชอบใช้เวลาอยู่คนเดียวเงียบๆ นานๆ . . . มีฉะนั้นสิ่งที่จะแสดงออกมาก็คือ ถ้าเป็นวัยรุ่นตอนต้นจะชอบเล่นคนเดียว มีอนุทินชีวิต หมกตัวอยู่ในห้อง ติดเกม ติดแชต ส่วนวัยรุ่นตอนปลายจะตื่นสายกว่าปกติ ใช้เวลาโทรศัพท์นานมาก เหนื่อยหน่าย ไม่คิดอยากช่วยพ่อแม่ทำงาน . . . ซึ่ง กุลยา ตันติผลาชีวะ ได้ชี้ว่า การผับกลางวันนั้นโดยแท้จริงแล้วไม่ใช่สิ่งที่เสียเวลา แต่กลับเป็นช่วงเวลาทรงงามของเด็กวัยรุ่นในการเตรียมเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต และพัฒนากิจกรรมที่สร้างสรรค์ เพียงแต่ต้องไม่ปล่อยให้เด็กจมปลักอยู่กับการคิดฝันคนเดียว ดังนั้นพ่อแม่จะต้องให้โอกาสและเวลากับลูกในการสนทนา จัดหาประสบการณ์ที่เหมาะสมให้กับวัยรุ่น ให้วัยรุ่นได้มีโอกาสมีส่วนร่วมกับครอบครัว ได้คิด ได้ตัดสินใจ ได้ใช้ชีวิตกับสังคม เยี่ยมคนปกติ ก็จะทำให้เด็กวัยรุ่นมีความสุขและพัฒนาไปสู่ความสนใจสังคม เพราะเด็กวัยรุ่นต้องการความรัก ความเข้าใจ การยอมรับ และมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวมากที่สุด

จากแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่นดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยได้มองเห็นและเกิดความเข้าใจได้ว่าลักษณะของการแสดงออก ทั้งการกระทำ และคำพูดต่างๆ ของเยาวชนแต่ละคน ซึ่งอยู่ในช่วงความเป็นวัยรุ่นจะมีความแตกต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับว่าพื้นฐานของเยาวชนเหล่านั้นได้รับการขัดเกลาทางสังคมที่คอยแนะนำให้ไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมหรือไม่อย่างไร หากเยาวชนมีพื้นฐานที่ดี โดยเฉพาะจากครอบครัวมาดี ก็จะไม่กลายเป็นเด็กที่มีปัญหา และจะเป็นเยาวชนที่รู้จักคิด และนึกถึงสังคมหรือส่วนร่วมได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยก็ต้องคำนึงและเข้าใจถึงลักษณะที่เป็นพัฒนาการด้านต่างๆ ของความเป็นวัยรุ่นที่มีเหมือนกันในทุกคนเพื่อช่วยให้การเข้าสู่กระบวนการของการวิจัยครั้งนี้เป็นไปได้ดีด้วยดี โดยเฉพาะเมื่อผู้วิจัยต้องสร้างความคุ้นเคยกับเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการ และสำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์หนึ่งเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนโดยอาศัยผ่านกระบวนการที่ใช้การมีส่วนร่วมของเยาวชนเข้ามา ซึ่งการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับเยาวชนนั้นเปรียบเสมือนการที่ผู้วิจัยต้องการช่วยให้เยาวชนได้เกิดการพัฒนาในทางที่ดีขึ้น ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงแนวทางในการพัฒนาเยาวชนได้

เยาเวนกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่เยาเวน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาเพื่อให้เกิดผลิตภาพ (productivity) ก็คือ มนุษย์ที่รู้จักทำงาน โดยจะถูกมองว่าเป็น "ทรัพยากรมนุษย์" (human resource) หรือเป็น "ทุนมนุษย์" (human capital) ที่มีค่าขององค์การและสังคม. . .การพัฒนา "มนุษย์" จึงถือว่ามีค่าสำคัญต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชน ซึ่งหากต้องการสร้างศักยภาพของมนุษย์ให้มีคุณภาพและสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น สังคมก็ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนมนุษย์ (วรินทร์ บุญยั้ง, 2554: 21-22)

คำว่า "ทุนมนุษย์" เริ่มมาจากทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ในสมัย Adam Smith ที่มองมนุษย์เป็นแรงงาน ซึ่งเป็นปัจจัยทางการผลิตอย่างหนึ่ง (ที่ดิน แรงงาน ทุน และผู้ประกอบการ) ต่อมา Becker (1994) ได้ศึกษาค้นคว้าและกำหนดขึ้นมาเป็นทฤษฎีที่เรียกว่า ทฤษฎีทุนมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการลงทุนไปที่ขีดความสามารถและทักษะในการทำงานของบุคลากรในองค์การ ซึ่ง Nadler (1980) ได้ระบุว่าเป็นกิจกรรมส่วนบุคคล เพื่อให้บุคคลนั้นๆ มีศักยภาพในการสนองตอบต่อความต้องการขององค์การและสังคม โดยมีกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติ คือ การฝึกอบรม การศึกษา และการพัฒนาที่เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และความสามารถ ดังนั้นความหมายของทุนมนุษย์ จึงประกอบด้วย (1) ทุนทางปัญญา (intellectual capital) ได้แก่ ความรู้และความสามารถในการเรียนรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะ ทักษะ ประสิทธิภาพที่คนสะสมไว้ รวมทั้งความรู้ที่อยู่ในตัวเราที่เรียกว่า tacit knowledge (2) ทุนทางสังคม (social capital) ประกอบด้วยเครือข่ายความสัมพันธ์ และ (3) ทุนทางอารมณ์ (emotional capital) ได้แก่ การรับรู้ตนเอง (self awareness) ความมีศักดิ์ศรี (integrity) การมีความยืดหยุ่น (resilience) (Gratton and Ghoshal, 2003 อ้างใน วรินทร์ บุญยั้ง, 2554: 22)

ดังนั้น วรินทร์ บุญยั้ง (2554: 22) จึงได้สรุปว่า การพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชน หมายถึง "ผลรวมของคุณลักษณะ ประสิทธิภาพชีวิต ความรู้ ความพยายาม ความมุ่งมั่น ซึ่งมนุษย์นำเอามาลงทุนในการทำงาน โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน/สังคม และประเทศชาติ รวมทั้งตัวมนุษย์เองจะต้องมีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี"

ในฐานะที่เยาเวนเป็นสมาชิกหนึ่งในสังคม ที่สามารถทำให้ชุมชนท้องถิ่นของตนเกิดการพัฒนาและเข้มแข็งขึ้นได้นั้น เยาเวนจึงถือได้ว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ หรือ เป็นทุนมนุษย์ของชุมชน และของสังคม ซึ่งการที่ผู้วิจัยทำความเข้าใจความหมายของคำว่า "ทรัพยากรมนุษย์" หรือ "ทุนมนุษย์"

ก่อนที่จะดำเนินการวิจัยนั้น ถือเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่ผู้วิจัยจะต้องรู้และเข้าใจให้ถูกต้อง เพื่อไปสู่การที่จะพัฒนาเยาวชนต่อไป โดยสามารถยึดหลักการของแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มาใช้เป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาเยาวชนได้ อันนำไปสู่การทำให้เยาวชนมีลักษณะที่เป็นไปตามเป้าหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

1. แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน

แนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชน ประกอบด้วย (อ้างศักดิ์ คงคาสวัสดิ์, 2550: 3-12; วรินทร์ บุญยั้ง, 2554: 24-25)

1) ด้านทุนทางปัญญา เปลี่ยนจากการมองคนเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการให้การศึกษา การอบรม และการพัฒนา ไปสู่การมองคนเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตน หรือทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ (intangible asset) ที่สามารถเพิ่มมูลค่าในตัวได้ ทั้งในด้านความรู้ (knowledge) ทักษะ หรือความชำนาญ (skills) ความสามารถ (abilities) ตลอดจนประสบการณ์ (experiences) และไม่มีค่าเสื่อมตามระยะเวลา แต่ยิ่งนานเท่าไร ก็จะมีทั้งความรู้ ประสบการณ์ ความสามารถที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ด้วยการประสานการดำเนินการกับส่วนต่างๆ ของสังคม ในลักษณะของการบูรณาการความรู้และทักษะ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

2) ด้านทุนโครงสร้าง เป็นช่องทางที่จัดการและจัดระเบียบของทุนมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นระบบโครงสร้างของชุมชนที่ประกอบด้วยสถาบันต่างๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ ฯลฯ ที่ช่วยในการบริหารและพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชน โดยหากมีลักษณะของการพัฒนาขีดความสามารถ (competency) ในแต่ละคนให้เพิ่มมากขึ้นอย่างหลากหลาย รวดเร็ว มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ (shared learning) กันในองค์กร ชุมชน และระหว่างบุคคลเพื่อต่อยอดทางความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ อยู่เสมอ ก็จะทำให้องค์กรและชุมชนนั้นสามารถแข่งขัน และเกิดความคุ้มค่าในการลงทุนได้

3) ด้านทุนความสัมพันธ์ (relationship capital) ทุนนี้เป็นการรวมระหว่างทุนปัญญากับทุนโครงสร้าง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนกับนอกชุมชน รวมถึงระหว่างสมาชิกกับองค์กร/สถาบัน สิ่งที่ต้องสร้างให้เกิดควบคู่ไปกับการพัฒนา "ทุนมนุษย์" จึงเป็นเรื่องของการสร้างความผูกพัน (commitment) กับชุมชน ด้วยการรักษาความสมดุลระหว่างคุณภาพชีวิตกับการพัฒนา

ขีดความสามารถ เพื่อให้เกิดความผูกพันที่จะนำความรู้ ความสามารถที่พัฒนานั้นออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างเต็มที่

ทั้งนี้ อารังศักดิ์ คงศาวิสต์ (2550: 17-18) ได้แสดงความเห็นเพิ่มเติมว่า การพัฒนาทุนมนุษย์นั้นไม่มีทางลัดและไม่มีสูตรสำเร็จที่ตายตัว เพราะแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างที่ไม่เหมือนกัน จึงต้องหาวิธีการที่จะพัฒนาทุนมนุษย์ในแต่ละคนที่มีอยู่ เพื่อให้ได้มีโอกาสในการใช้ศักยภาพหรือความสามารถที่ตนมีให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน หรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ในขณะที่ วรินทร์ บุญยั้ง (2554: 26) มองว่าการพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนนั้นต้องสร้างศักยภาพและแรงจูงใจในการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาปรับปรุงวิถีคิดในการดำรงชีพ โดยมีแนวทางการเรียนรู้ที่สำคัญในชุมชน ได้แก่ การเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง (self-directed learning) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participation learning) และการเรียนรู้ด้วยศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน

สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยนั้น ได้มีการมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาคนโดยเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่ง เฉลียว บุรีภักดิ์ และคณะ (2545: 56) ได้กล่าวถึงการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางว่าหมายถึงการพัฒนาของประชาชนโดยประชาชน เพื่อประชาชน นั่นคือ

- 1) การพัฒนาของประชาชน เป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชน โดยการเรียนรู้อย่างมีระบบ
- 2) การพัฒนาเพื่อประชาชน เป็นการพัฒนาของหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ดำเนินการให้กับประชาชนโดยคำนึงถึงและดำเนินงานตามความต้องการของประชาชน
- 3) การพัฒนาโดยประชาชน เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเป็นผู้ลงมือทำการพัฒนาชุมชนตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา จะเป็นวิธีจัดการให้ประชาชนร่วมกันเก็บวิเคราะห์ข้อมูล ค้นหาปัญหาชุมชน กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา ตัดสินใจเลือกกิจกรรม ลงมือดำเนินการ และประเมินผลสรุป

นอกจากนี้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ได้มีการกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมไทยที่มีคุณภาพไว้ โดยสำหรับการพัฒนาคุณภาพคนนั้น ได้มีจุดเน้นเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกวัยให้เข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

นำหลักคิดหลักปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างศักยภาพของคนในทุกมิติ ทั้งการมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีจิตใจดี และมีสติปัญญาดี โดยมุ่งสร้างความรู้ตามหลักวิชาการ มีความรอบรู้ มีความเพียรในการใฝ่เรียนรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม มีสติ ใช้ปัญญาในการจัดการความเสี่ยง และปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ได้มีการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาคนไทยที่สอดคล้องกับเรื่องคุณธรรมจริยธรรมไว้ในแนวทางที่ส่งเสริมให้สถาบันทางสังคมทำหน้าที่พัฒนาความรู้ ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรม รวมถึงความซื่อสัตย์และการมีระเบียบวินัย โดยเมื่อเข้าสู่วัยเด็กและวัยเรียน สถาบันครอบครัวต้องปลุกฝังค่านิยมที่ดีงามของไทยควบคู่ไปกับการปลุกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ขณะที่สถาบันการศึกษาจะมีบทบาทสำคัญต่อการปลุกฝังเพิ่มเติมในเรื่องจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือสังคม ผ่านการจัดกิจกรรมอาสาสมัคร พัฒนาระบบการเรียนการสอนที่มุ่งปลุกฝังนิสัยใฝ่รู้ ควบคู่ไปกับการทักษะในการคิดวิเคราะห์ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และรู้จักนำความรู้ไปแบ่งปันและช่วยเหลือสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [สศช.], 2553: 29; มนนิภา สังข์ศักดิ์, 2554: 21-22)

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนดังกล่าว ช่วยให้ผู้วิจัยได้มองเห็นว่า การจะพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้นั้น จำเป็นที่ผู้วิจัยต้องรู้และเข้าใจว่าสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะตัวเยาวชนที่ผู้วิจัยต้องการขับเคลื่อนนั้น มีทุนเดิมอะไรอยู่บ้าง เป็นอย่างไร เพื่อไปสู่การพัฒนาได้ถูกต้องเหมาะสมกับพื้นฐานที่มีอยู่ รวมทั้งการจะเสริมสร้างให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น จำเป็นต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนเพิ่มเติม โดยสามารถใช้วิธีการหลายๆ อย่างร่วมกันได้

นอกจากนี้ การที่ผู้วิจัยสนใจจะสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนนั้น ก็คือการที่ผู้วิจัยกำลังจะทำการพัฒนาตัวเยาวชนให้เกิดความรัก ความผูกพันกับชุมชนท้องถิ่นของตนให้มากขึ้นและเกิดความคิดที่จะพัฒนาหรือทำประโยชน์ให้กับชุมชนของตน ซึ่งการพัฒนาจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยทั้ง 1) ความสัมพันธ์ที่เยาวชนมีต่อชุมชน (ทุนความสัมพันธ์) 2) ทักษะ ความรู้ของเยาวชน (ทุนปัญญา) ในการคิด สร้างสรรค์ สิ่งที่จะทำให้เกิดขึ้นในชุมชน และ 3) ความร่วมมือจากสถาบันทางสังคมที่มีอยู่ภายในและภายนอกชุมชน (ทุนโครงสร้าง) โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ามีความเชื่อมโยงกันของทุนมนุษย์ และสิ่งที่ได้ทางอ้อมจากการวิจัยครั้งนี้อาจจะนำมาซึ่งการทำให้เยาวชนมีลักษณะตามเป้าหมายของการพัฒนาคนที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ไม่ว่าจะเป็นมากหรือน้อยก็ตาม

2. เป้าหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาคนถือเป็นเป้าหมายแรกของการพัฒนา ซึ่งลักษณะสำคัญของคนที่ต้องการจะให้เกิดขึ้นจากการพัฒนา คือ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2541: 9-13)

2.1 คนที่มีคุณภาพ คือ มีความรู้ ความสามารถ ที่สามารถประกอบอาชีพหาเลี้ยงตัวเอง และครอบครัว ที่ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยคนมีคุณภาพ สามารถวัดจาก

- 1) ทำงานได้ผลดี
- 2) มีสุขภาพ อนามัยดี ซึ่งนำไปสู่จิตใจที่ดี และ
- 3) ทำหน้าที่ในฐานะพลเมืองของประเทศ (ปฏิบัติตามบรรทัดฐาน)

2.2 คนที่มีคุณธรรม คือ คนคิดดี พูดดี และทำดี เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและผู้อื่น หรือเรียกว่าเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล ซึ่งวัดได้ยาก แต่อาจวัดได้จากการออกแบบพฤติกรรมนั้นๆ โดยบุคคลที่มีคุณธรรมจะเลือกข้อที่เป็นการคิดพูด ทำดี หรือวัดเชิงจิตวิสัยโดยให้บุคคลจัดกลุ่มตัวเองว่าเป็นคนกลุ่มใด (กลุ่มมี กลุ่มไม่มี หรือกลุ่มมีบ้างไม่มีบ้าง)

2.3 คนมีความสุข คือ การเป็นคนมีความสุข สงบเย็น จิตใจมั่นคง ยิ้มแย้มแจ่มใส ทำงานด้วยความสุขุม รู้จักพอ รู้จักประมาณ ซึ่งการวัดความสุขมีความยากเช่นเดียวกับคุณธรรม แต่อาจพอจะวัดได้โดยให้บุคคลจัดตัวเองเข้ากลุ่ม (มีความสุข มีความทุกข์ หรือทุกข์บ้างสุขบ้าง) หรือวัดการมีความสุขตามเกณฑ์ของนักวิจัยออกแบบวัดพฤติกรรม แล้วตีความข้อมูลที่เก็บมาได้

นอกจากลักษณะทั้ง 3 ข้อนี้อันแล้ว สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551: 128) ยังได้กล่าวเพิ่มเติม ภายหลังจากที่สังคมไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ว่า คนที่พัฒนาแล้วจะต้องมีความใส่ใจในสิ่งแวดล้อมด้วย นั่นคือ รู้จักใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า เขา สัตว์ โดยรักษาสมดุลของระบบนิเวศไว้ (ecological system) คงความหลากหลายทางชีวภาพเอาไว้ตลอดไป (bio-diversity)

ดังนั้น การที่เยาวชนได้รับการพัฒนาจนก่อเกิดจิตสำนึกในการคำนึงถึงส่วนรวมและชุมชนของตน ก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนนั้นๆ เกิดมีทุนทางสังคมที่แข็งแกร่งและมีเพิ่มมากขึ้นได้ อัน

นำไปสู่การทำให้ชุมชนได้รับการพัฒนาจนเกิดความเข้มแข็งขึ้นตามมาได้ ดังที่จะกล่าวไว้ในองค์ความรู้ว่าด้วยการพัฒนาชุมชน

องค์ความรู้ว่าด้วยการพัฒนาชุมชน

ชุมชนถือเป็นรากฐานของชีวิตทางสังคม เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่ปรับเปลี่ยนปัจเจกชนไปสู่ความเป็นส่วนรวม และเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตทางศีลธรรมของมนุษย์ ดังนั้นหากสามารถพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นได้อย่างแท้จริง ก็จะกลายเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคมที่ดี

1. ความหมายของชุมชน

คำว่า "ชุมชน" (community) หมายถึง กลุ่มคนหรือบริเวณที่กลุ่มคนนั้นๆ อยู่รวมกันไว้ได้ ทั้งๆ ที่แต่ละคนมีความแตกต่างกัน หรือความหลากหลายในชุมชนนั้น เช่น ความแตกต่างในด้านความต้องการ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ เป็นต้น นอกจากนี้ยังอาจให้ความหมายของชุมชนได้ว่า หมายถึง "กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรกัน ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน" (เฉลียว บุรีภักดิ์ และคณะ, 2545: 44, 52)

ในส่วนของ สนธยา พลศรี (2547: 22) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรกัน ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ความหมายของ "ชุมชน" ยังมีขอบเขตค่อนข้างกว้างขวาง ดังที่ อมรวิรัช นาคทรพรพ, จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์ และ ชิตชยางค์ ยมาภัย (2551: 11) ได้กล่าวถึง ชุมชน ว่าอาจหมายถึงกลุ่มคนจำนวนน้อยในพื้นที่เฉพาะเจาะจง เช่น หมู่บ้านเล็กๆ ไปจนถึงพื้นที่ในระดับจังหวัดหรือระดับภูมิภาค หรืออาจหมายถึงกลุ่มคนที่มิได้ผูกโยงกันด้วยพื้นที่ แต่สัมพันธ์กันด้วยพันธกิจและจุดมุ่งหมายร่วมกันบางอย่าง เช่น กรณีสมาชิก สมาคม หรือชมรมต่างๆ เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น ความหมายของชุมชนก็ไม่ได้มีความตายตัว หยุดนิ่ง แต่จะมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีการเน้นลักษณะสำคัญที่ต่างกันไป โดยในอดีตจะมุ่งเน้นไปที่ลักษณะที่ตั้งภูมิศาสตร์ กล่าวคือ มักจะหมายถึงขอบเขตเชิงพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนที่ชัดเจน มีกลุ่มคนที่มาอาศัยอยู่ร่วมกัน มีการปฏิสัมพันธ์ กลายเป็นความผูกพัน และสร้างกิจกรรมเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตร่วมกันขึ้น นอกจากนี้ ความหมายของชุมชนในปัจจุบันไม่ได้หมายถึงหน่วยทางสังคมที่ยึดติดทางกายภาพ หรือพื้นที่ตายตัว หรือขึ้นกับคนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงอุดมการณ์ อำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีทั้งความกลมกลืน (harmony) เป็นหนึ่งเดียว (unity) มีความขัดแย้ง เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง และผลิตใหม่ได้ และที่สำคัญคือสามารถปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ท้องถิ่น และระดับเครือข่ายที่กว้างขวาง ซึ่งอาจซ้อนทับกันอยู่ (ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2554: 68)

จากความหมายที่ ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ กล่าวมานี้ จะเห็นภาพความเป็นชุมชนในหลายมิติที่ให้แง่มุมแตกต่างไปจากเดิม โดยเฉพาะการขยายความชัดเจนในเรื่องของพื้นที่ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งไม่ได้มีเพียงมิติของความกลมกลืนเสมอไป เช่นเดียวกับที่ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2554: 11) ได้กล่าวถึงความหมายของชุมชนว่า ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะกลุ่มคนที่รวมตัวกันในพื้นที่ทางกายภาพ เช่น ชุมชนหมู่บ้าน. . . แต่การรวมตัวกันโดยมีอัตลักษณ์ร่วมกันบางประการ มีความผูกพัน และมีปฏิบัติการทางสังคมร่วมกันก็ล้วนแต่ถือได้ว่าเป็นชุมชนได้ ซึ่งการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนจึงมักมีแบบแผนหรือวิถีปฏิบัติร่วมกัน มีค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด รวมทั้งพฤติกรรมที่ถูกหล่อหลอมผ่านสื่อ ภาษา สัญลักษณ์ และระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ ตลอดจนประวัติศาสตร์ที่ผู้คนมีประสบการณ์ชีวิตร่วมกัน. . . แต่ไม่ได้หมายความว่าชุมชนจะอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน สมัคสมานสามัคคี และไม่มี ความขัดแย้งใดๆ เพราะในความเป็นจริง ชุมชนทุกแห่งล้วนแต่ต้องมีความเห็นที่ไม่ลงรอยกัน มีความขัดแย้งทั้งสิ้น อันเป็นผลมาจากผลผลิตของค่านิยม ความคิด วิถีปฏิบัติ รวมทั้งโครงสร้างความสัมพันธ์ (ทั้งภายในชุมชนและความสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอก) และประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของชุมชนทั้งสิ้น. . . ชุมชนจึงเป็น "ศักยภาพ" คือมีพลังแห่งความเป็นไปได้ที่จะก่อให้เกิดเป็นผลได้ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ดังนั้นการจะเข้าใจความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้นั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจ "วิถีชุมชน" ในความหมายของบริบททางวัฒนธรรม โครงสร้างความสัมพันธ์ และประวัติศาสตร์ชุมชน

2. องค์ประกอบของชุมชน

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545: 52-53) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชุมชนว่า ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

- 1) คนหรือประชาชนในชุมชน ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรท้องถิ่น กลุ่มประชาคม
- 2) สถาบันในชุมชน ได้แก่ วัด โรงเรียน องค์กรศาสนา ฯลฯ
- 3) ฝ่ายบริหารชุมชน ได้แก่ อบต. เทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ
- 4) อาณาเขตทางภูมิศาสตร์
- 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 6) ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ
- 7) ทรัพยากรชุมชนท้องถิ่น เช่น สถานที่ท่องเที่ยว ป่าไม้ แม่น้ำ ฯลฯ
- 8) หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ ราชการส่วนภูมิภาค หน่วยงานรัฐจากส่วนกลาง ฯลฯ
- 9) ประชาสังคมนอกชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ นักพัฒนา นักวิชาการ นักวิชาชีพ ธุรกิจ
- 10) องค์กรท้องถิ่น ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ กิ่งอำเภอ จังหวัด ประเทศ
- 11) องค์กรท้องถิ่นอื่นๆ เช่น ไปรษณีย์ ธนาคาร
- 12) อื่นๆ

ส่วน สนธยา พลศรี (2547: 22-23) และ ชีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2554: 69) ได้สรุปลักษณะสำคัญที่มีอยู่ร่วมกันของความเป็นชุมชนไว้ดังนี้

1) การรวมกลุ่มของกลุ่มคน ซึ่งอาจจะมีปฏิกริยาต่อกันทางสังคม เอื้ออาทรและพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยลักษณะของชุมชนที่ ชีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ ได้กล่าวแตกต่างเพิ่มเติมไปจาก สนธยา พลศรี ก็คือว่า การรวมกลุ่มของกลุ่มคนนี้อาจไม่ได้มีปฏิกริยาต่อกันทางสังคมก็ได้ แต่อาจจะเป็นความสัมพันธ์กันทางเทคโนโลยีสารสนเทศ

2) มีอาณาบริเวณสำหรับอยู่อาศัยหรือประกอบกิจกรรม ซึ่งชีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ ได้กล่าวแตกต่างเพิ่มเติมไปจาก สนธยา พลศรี ในประเด็นนี้ว่า การมีอาณาบริเวณนั้นอาจไม่ยึดติดพื้นที่ตายตัวก็ได้ เช่น เป็นชุมชนทางอากาศ เป็นต้น

3) การจัดระเบียบทางสังคม เพื่อควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เช่น บรรทัดฐาน หรืออาจเป็นการจัดระเบียบชุมชนในการจะเข้ากลุ่ม อาจจะไม่เข้มข้น หรือ แน่นแฟ้น ถึงระดับการจัดระเบียบสังคม แต่ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม เป็นต้น

4) ความสัมพันธ์ทางสังคม มีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีกิจกรรมร่วมกัน ในรูปแบบต่างๆ

5) มีวัตถุประสงค์ เป้าหมายร่วมกัน และรับผลกระทบที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน

6) มีระบบการติดต่อสื่อสารและการเรียนรู้ร่วมกัน

7) อื่นๆ

จากการทบทวนในเรื่องความหมายและองค์ประกอบของชุมชนดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าชุมชนไม่ได้จำกัดที่จะผูกโยงในแง่ของบริบทพื้นที่เท่านั้น แต่คำว่า "ชุมชน" ยังสามารถมีขอบเขตในแง่ของบริบทการทำอะไรสิ่งหนึ่งร่วมกันด้วย โดยสิ่งสำคัญของความเป็นชุมชนก็คือ การมีกลุ่มคน ดังนั้นคำว่า "ชุมชน" จึงหมายถึง กลุ่มคนที่มีความเหมือนและ/หรือแตกต่างกัน ได้มารวมตัวกัน อันเนื่องมาจากมีความเกี่ยวข้องร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นความสัมพันธ์ในแง่ของบริบทพื้นที่ และ/หรือการมีเป้าหมายที่จะกระทำการใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน ซึ่งในการศึกษาของผู้วิจัยได้เลือกชุมชนในความหมายที่เป็นทั้งบริบทของพื้นที่เดียวกันและมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน คือ ความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนของตนร่วมกัน โดยมีเยาวชนเป็นผู้กระทำที่สำคัญ และคนอื่นๆ ในชุมชน คือผู้ให้การสนับสนุนหรือส่งเสริมการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

3. ความหมายและปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

สำหรับประเทศไทยนั้นที่ผ่านมามีการดำเนินงานพัฒนาประเทศในหลายๆ ด้าน หลายๆ รูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ซึ่งการพัฒนาในช่วงแรกส่วนใหญ่จะเป็นในเชิงของการพัฒนาระดับมหภาคและสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาดังกล่าวก็ได้ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ขึ้นในสังคม ทำให้ชุมชน และคนในชุมชนต้องได้รับผลพวงจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สังคมไทยในปัจจุบันหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนมากขึ้นด้วยการพัฒนาคน ดังคำที่ว่า "ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา" ซึ่งได้ทำให้การพัฒนา

ชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักและเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน โดยคำว่า "การพัฒนาชุมชน" ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายต่างกันไป ได้แก่

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545: 45) ได้ให้ความหมายของ การพัฒนาชุมชน ว่าเป็นการทำให้คนซึ่งอยู่ในพื้นที่บริเวณเดียวกันที่มีความแตกต่างกันทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเป็นอยู่ การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ และอื่นๆ สามารถอยู่รวมกันได้ อย่างราบรื่น มีความสุข รู้รักสามัคคีและร่วมมือกันทำงานได้

ส่วน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2549: 14-15) ได้ให้ความหมายของคำว่า "การพัฒนาชุมชน" ไว้ดังนี้คือ การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนหรือชุมชน ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ หรืออาจจัดแบ่งเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้ดีขึ้น โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน พร้อมกับสนับสนุนให้ประชาชนมีความคิดริเริ่มและร่วมมือกันช่วยเหลือตัวเอง ซึ่งหน่วยงานของรัฐจะคอยให้การสนับสนุนด้านวิชาการ รวมทั้งการเปิดโอกาสให้หน่วยงานของภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทร่วมด้วย. . .นอกจากนี้ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ยังได้เสนอให้เห็นความแตกต่างระหว่างคำว่า "การพัฒนาโดยทั่วไป" กับ "การพัฒนาชุมชน" ไว้อย่างน่าสนใจ โดยสามารถแสดงเปรียบเทียบให้เห็นได้ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง "การพัฒนาโดยทั่วไป" กับ "การพัฒนาชุมชน"

	การพัฒนาโดยทั่วไป	การพัฒนาชุมชน
ปรัชญา	มุ่งพัฒนาทางวัตถุ เศรษฐกิจ หรือ พื้นที่เป็นหลัก	มุ่งพัฒนาและให้ความสำคัญกับคนมากที่สุด
การให้	เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมพอเป็นพิธี หรือเพื่อให้ครบ	เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนอย่างมาก
ความสำคัญกับประชาชน	ขั้นตอนเท่านั้น นั่นคือ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประชาชนมากเท่าที่ควร	
การพึ่งพาหรือช่วยเหลือตัวเอง	ทำให้ประชาชนต้องพึ่งพา พึ่งพิง สังคม เมือง หรือ รัฐ หรือ บุคคลภายนอกชุมชน	ต้องการให้ประชาชนช่วยเหลือตัวเอง และปกครองตนเอง

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

การพัฒนาโดยทั่วไป		การพัฒนาชุมชน
สิ่งที่มุ่งเน้น	มุ่งที่ผลสำเร็จของงานเป็นหลัก	มุ่งเน้นขั้นตอนการดำเนินงาน เช่น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ วางแผน ลงมือปฏิบัติงาน และประเมินผล

ที่มา: วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2549: 15)

นอกจากนี้ จากบทเรียนของการพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมา ทำให้ได้เรียนรู้ว่าในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนนั้น จำเป็นจะต้องพัฒนาให้ครอบคลุมมิติการพัฒนาต่างๆ ที่มีอยู่ในบริบทชุมชนเช่นกัน ซึ่งสามารถอิงกับดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Index: SDI) ของคณะกรรมการด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (United Nations Commission on Sustainable Development: UNCSO) ที่มีกรอบในการวัดความก้าวหน้าการพัฒนาที่ยั่งยืนครอบคลุมมิติการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดแบ่งออกเป็น 4 หมวดคือ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2553: 51-52)

- 1) การพัฒนาด้านสังคม เช่น การพัฒนาที่อยู่อาศัยของประชากร รวมถึงด้านสาธารณสุข อาหาร การศึกษา สถานภาพสตรี ฯลฯ
- 2) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เช่น การสร้างภาวะสมดุลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพ รวมกลุ่มการผลิตและการตลาด สร้างจิตสำนึกในการพัฒนาคุณภาพชีวิต การออมและลงทุนที่เหมาะสม สร้างงานและรายได้ ฐานความมั่นคงและความสมดุลทางสังคม ฯลฯ
- 3) การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น คุณภาพน้ำ/ อากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรแร่/ ป่าไม้ ฯลฯ
- 4) การพัฒนาด้านสถาบัน/ องค์กร เช่น นโยบายสาธารณะ ระบบข้อมูลการสื่อสาร บทบาทการมีส่วนร่วมของประชากร ฯลฯ

เมื่อนำดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวนี้มาประกอบกับการพิจารณาความหมายและองค์ประกอบของชุมชนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงมองว่าการพัฒนาชุมชนนั้น สามารถทำการพัฒนาโดยแบ่งออกได้เป็น 4 ด้านคือ 1) การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ป่า รวมถึงทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ดิน น้ำ อากาศ ป่า (ต้นไม้) สัตว์ป่าที่มีอยู่ตามธรรมชาติ รวมทั้งพลังงาน 2) การพัฒนาด้านสังคม จะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในชุมชน สภาพที่อยู่อาศัย ความเท่าเทียมกัน สิทธิต่างๆ รวมทั้งเรื่องสุขลักษณะต่างๆ 3) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการวางแผนการใช้จ่ายเงิน การออม การสร้างงานและรายได้ รวมทั้งการลงทุน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของตนและคนในชุมชน และ 4) การพัฒนาด้านวัฒนธรรม จะเกี่ยวข้องกับความขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมที่ต่างกันไป ของชุมชนและสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งหากสามารถดำเนินการพัฒนาชุมชนได้ครอบคลุมมิติต่างๆ ดังกล่าว ก็จะทำให้ชุมชนกลายเป็นชุมชนที่มีความสุขได้ ซึ่งจะแสดงลักษณะสำคัญให้เห็น ดังที่ ปารีชาติ วลัยเสถียร (2553: 343) ได้สรุปมิติภาวะ "ชุมชนเป็นสุข" ไว้ ดังนี้

1) ครอบครัวอบอุ่น ได้แก่ เอาใจใส่ดูแลให้อภัยเข้าใจกัน มีความซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจต่อกัน อยู่กันพร้อมหน้า ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฯลฯ

2) เศรษฐกิจพอเพียง การเมืองเข้มแข็ง ได้แก่ มีปัจจัยสี่พอเพียง มีรายได้เพียงพอ ไม่มีหนี้สินหรือมีน้อย มีผู้นำที่ดี มีคุณธรรม รับผิดชอบโปร่งใสตรวจสอบได้ เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนเข้ามีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน ฯลฯ

3) ชุมชน สังคม วัฒนธรรมเข้มแข็ง ได้แก่ ร่วมมือพึ่งพาอาศัยกัน กิจกรรมเรียนรู้ร่วมกัน คนในชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามที่ยึดถือร่วมกัน และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต มีการอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น คนในชุมชนเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ฯลฯ

4) สิ่งแวดล้อมที่ดี (น่าอยู่) ได้แก่ ปราศจากมลภาวะ อากาศบริสุทธิ์ อาหารปลอดภัย มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและรักษาสีเขียวของชุมชน สามารถจัดการสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า อาหารให้ปลอดภัยได้อย่างยั่งยืน ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า การสร้างชุมชนเป็นสุขนี้จะเกิดเป็นผลสำเร็จได้ สิ่งสำคัญก็คือคนในชุมชนที่จะต้องร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน ซึ่งหากคนในชุมชนยังมีจิตสำนึกรักท้องถิ่น ก็จะทำให้เกิด

ความมุ่งมั่นที่จะทำการพัฒนาชุมชนโดยแสดงพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาและทำให้ชุมชนมีความสุข ดังนั้น การพัฒนาชุมชนจึงมีการมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาคน ให้ความสำคัญกับคน ดังที่ สนธยา พลศรี (2547: 43-44) ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนว่ามีความมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพและโอกาสในการประสบความสำเร็จในชีวิตของคน โดยถึงแม้ว่าความหมายของการพัฒนาชุมชนและหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์จะมีความแตกต่างกันทั้งรูปร่าง มั่นสมอง และจิตใจ แต่ทุกคนก็มีสิทธิและความเสมอภาคในการมีโอกาที่จะกระทำสิ่งต่างๆ อันนำไปสู่ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน 5 ประการ ที่ว่า

- 1) บุคคลแต่ละคนมีความสำคัญ ถึงแม้บุคคลจะมีความแตกต่างกัน แต่ทุกคนมีสิทธิที่พึงได้รับความยุติธรรมและอย่างมีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง
- 2) บุคคลแต่ละคนมีสิทธิ เสรีภาพในการกำหนดวิถีการดำรงชีวิตตามความต้องการของตน โดยไม่ถูกบีบบังคับจากบุคคลอื่น
- 3) บุคคลแต่ละคนมีศักยภาพหรือพลังความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ทั้งที่เปิดเผยและแฝงเร้น ศักยภาพเหล่านี้มีประโยชน์ต่อบุคคลและชุมชนเป็นอย่างมากถ้ารู้จักนำมาใช้อย่างถูกวิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังที่แฝงเร้นอยู่ในบุคคล ซึ่งไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์มากนัก
- 4) การพัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และสังคม โดยสามารถพัฒนาได้ด้วยวิธีการให้การศึกษาและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม
- 5) ถ้ามีโอกาส บุคคลแต่ละคนมีความสามารถในการพัฒนาศักยภาพ หรือพลังความสามารถของตนได้

ส่วน พัฒน์ บุญรัตพันธุ์ (2549: 2) ได้สรุปปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

- 1) ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความศรัทธาในตัวเองว่า เป็นทรัพยากรที่มีความหมาย และสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาส การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลโดยสิ้นเชิง ถ้าหากมองข้ามในเรื่องการพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีทิศทางที่ถูกทาง และมีขีดความสามารถสูงขึ้น

2) การพัฒนาชุมชนก็คือ ความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม (social justice) การมุ่งจัดความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำต่ำสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่ชนนั้น เป็นเรื่องที่อารยะสังคมพึงยึดมั่น

3) ความไม่รู้ ความต้อติ่ง และการใช้กำลังบังคับ เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็จะต้องยึดหลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่ม

4. กระบวนทัศน์การพัฒนาชุมชน

เจลีเยว บุรีภักดี และคณะ (2545: 55) ได้กล่าวถึง กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาชุมชนว่า เป็นกระบวนการความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้โดยการทำงานร่วมกัน ใช้ความพยายามร่วมกัน และไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และเป็นกระบวนการความคิดที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะความร่วมมือ "เบญจภาคี" ซึ่งได้แก่ องค์กรประชาชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน และนักวิชาการ เข้ามาร่วมในการพัฒนาเพื่อเสริมพลังของแต่ละฝ่ายให้แข็งแกร่ง โดยการคิดและเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ มีการปฏิบัติอย่างจริงจังบนรากฐานของความรัก ความเมตตา โดยไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน โดยคำนึงถึง

- 1) ประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยเปลี่ยนเป้าหมายจากหน่วยงานมาเป็นประชาชน
- 2) สหวิชาการแบบองค์รวม โดยเปลี่ยนความเชื่อที่จะทำเป็นส่วนๆ แล้วนำมาผสมผสานกัน ให้เป็นการนำความจริงทั้งหมดมาจัดการไปพร้อมกัน
- 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน นำประชาชนมาร่วมโครงการ/กิจกรรมของหน่วยงาน ไปให้ประชาชนมีแผนการพัฒนาของเขาและหน่วยงานที่เข้าไปร่วมทำงาน
- 4) การร่วมกันทำงาน นำกิจกรรมที่หลากหลายของหน่วยงานมาผสมผสาน โดยการค้นหาความคิดร่วมกันและทำงานร่วมกัน ตั้งแต่ต้นให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน

นอกจากนี้ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (อ้างใน เฉลียว บุรีภักดี และคณะ, 2545: 55-56) ได้ให้ข้อเสนอ "กระบวนการคนใหม่ในการพัฒนา" หรือฐานความคิดใหม่สำหรับการพัฒนาชุมชน ดังนี้

- 1) การรวมพลังสร้างสรรค์บนพื้นฐานแห่งความรู้รักสามัคคี จะทำให้เป็นการพัฒนาที่ทรงพลัง มีประสิทธิภาพและได้ผลสูงสุด
- 2) การบูรณาการนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีและสังคมที่ดี มีองค์ประกอบที่ครบถ้วน สมดุล และสามารถดำเนินไปอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่พึงปรารถนา
- 3) ประชาชนและชุมชนเป็นแกนหลัก โดยเป็นผู้กำหนดความต้องการในการพัฒนา เป็นผู้ดำเนินการให้เกิดการพัฒนาและเป็นผู้รับผลการพัฒนา
- 4) การศึกษาเรียนรู้ของชุมชนและองค์กรชุมชน คือกลไกและกระบวนการสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ มีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีการปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- 5) การปฏิบัติการกิจร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความเป็นจริงในมิติต่างๆ ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

จากกระบวนการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นได้มีความเชื่อมโยงไปด้วยกันกับแนวความคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน ที่ พัทธน์ บุญยรัตพันธุ์ (2549: 2-8) ได้เคยเสนอไว้ ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

- 1) การร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน (partnership in development) เป็นแนวคิดที่เกิดจากความเชื่อที่ว่า การพัฒนาที่ได้ผลดีที่สุดและถาวรที่สุดนั้น ควรจะเกิดขึ้นจากพลังและขีดความสามารถของชุมชนที่ได้ผนึกกำลังกันขึ้นมา ผสมผสานกับการสนับสนุนจากพลังของการปกครองแห่งรัฐ เนื่องจากการให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการฝ่ายเดียวจะทำให้ยากที่จะประสบความสำเร็จและผลงานไม่มั่นคง รวมทั้งทำให้เกิดการขยายช่องว่างและความขัดแย้งระหว่างพลังทั้งสองฝ่าย ดังนั้นความร่วมมือระหว่างชุมชนและรัฐจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ประการคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (local participation) และการสนับสนุนของรัฐ (government contribution)

2) การช่วยเหลือตนเอง (self-help) เป็นแนวคิดที่เป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติงานของนักพัฒนาตลอดมา ที่เชื่อว่าวิธีการที่จะช่วยเหลือคนอื่นที่ดีที่สุดคือ การช่วยให้ประชาชนมีความสามารถที่จะช่วยเหลือตัวเองต่อไปได้ โดยไม่ต้องคอยพึ่งให้คนอื่นมาช่วยอยู่ตลอดไป. . . หรือแม้กระทั่งคำสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนายังได้มีกล่าวไว้ว่า "ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน" ดังนั้นในระดับชุมชนหรือสังคมก็เช่นเดียวกันที่จะต้องยึดหลักการช่วยตนเองเสียก่อน

3) ความคิดริเริ่มของชุมชน (local initiative) นอกจากจะมีขึ้นได้ด้วยแรงจิตใจและความสนับสนุนจากภายนอกแล้ว ยังมีโอกาสเกิดขึ้นได้ ถ้าหากชุมชนนั้นตระหนักถึงปัญหาและความต้องการที่เดือดร้อนอยู่จริง ภารกิจขั้นแรกของนักพัฒนาจึงอยู่ที่การช่วยเหลือโดยวิธีให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อให้เขาจะได้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงว่ามีอะไรบ้าง และจะลำดับปัญหาและความต้องการตามความจำเป็นมากน้อยเพียงใด โดยต้องระวังอย่าให้มีการบังคับหรือยึดเย็ดความต้องการจากภายนอกไปให้ชุมชน ดังนั้น จุดเริ่มต้นที่ถูกต้องของขบวนการพัฒนาชุมชนก็คือ เริ่มจากสภาพความเป็นอยู่หรือความต้องการในขณะนั้นของชุมชน อย่างไรก็ตามเนื่องจากงานพัฒนาชุมชนเป็นการร่วมมือกันระหว่างรัฐกับชุมชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงนโยบายและวัตถุประสงค์แห่งรัฐในการสนับสนุนความต้องการของชุมชน ดังนั้นการผสมผสานระหว่างความต้องการของชุมชนและของรัฐจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

4) ความสมดุลในการพัฒนา (balance development) คือ การพัฒนาทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมจะต้องได้สัดส่วนกัน ซึ่งแม้ว่าการพัฒนาชุมชนจะมุ่งพัฒนาตัวคนให้มีทัศนคติ ศรัทธา และขีดความสามารถจนช่วยเหลือตัวเองได้ แต่การพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อมเป็นของคู่กันและมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ดังนั้นงานพัฒนาชุมชนจึงมุ่งพัฒนาทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมควบคู่กันไป. . . โดยจะต้องให้ความสำคัญทุกกิจกรรมทุกด้านที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ซึ่งนักพัฒนาไม่สามารถที่จะมีความรู้พิเศษเฉพาะอย่างในกิจกรรม นักพัฒนาจึงต้องรู้จักที่จะอาศัยการรวมกลุ่มประชาชนและรู้จักการประสานงานกับส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

5) ความต้องการพัฒนา (the concept of felt-needs) แม้ว่าการพัฒนาชุมชนจะยึดถือแนวความคิดความต้องการของชุมชนเป็นแนวทางในการดำเนินงาน แต่ก็มีข้อแม้ว่าความต้องการของชุมชนนั้นจะต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขบางประการ นั่นคือ แนวความคิดนี้จะต้องมีความยืดหยุ่น และเคลื่อนไหวปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย. . . นักพัฒนามีภาระหน้าที่สำคัญอันดับแรกในการให้การศึกษาแก่ชุมชนให้รู้จักค้นพบความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

6) การพัฒนาในแง่ของวิธีการ (community development as a method) จะมีความหมายในลักษณะที่การพัฒนาชุมชนเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ตามที่ผู้นำวิธีการพัฒนาชุมชนมาใช้เป็นผู้กำหนดขึ้นมา ดังนั้นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนจะมุ่งไปที่ความสำเร็จของผลงานตามที่ได้กำหนดไว้เป็นวัตถุประสงค์ แต่ทั้งนี้ก็ต้องให้เป็นไปตามขั้นตอนของกรรมวิธีพัฒนาชุมชนดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

7) การพัฒนาในแง่ของโครงการ (community development as a program) ในแนวคิดนี้ การพัฒนาชุมชน ได้แก่ โครงการเฉพาะกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่การบรรลุถึงความสำเร็จตามโครงการเฉพาะกิจกรรม ที่สามารถวัดผลและรายงานเป็นข้อมูลตัวเลขได้มากกว่าจะเน้นในเรื่องของวิธีการทำงานและตัวคนเหมือนอย่างเช่นกรรมวิธีพัฒนาชุมชน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นโครงการจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

- 7.1) จะต้องมีการโครงการที่ได้รับการวางแผนอย่างดี
- 7.2) จะต้องมีการส่งเสริมการช่วยเหลือตนเอง
- 7.3) จะต้องมีการสนับสนุนทางด้านวิชาการ ตัวบุคคล และวัสดุ
- 7.4) จะต้องมีการประสานงานของหน่วยราชการต่างๆ ในการช่วยเหลือชุมชน

8) การพัฒนาในแง่ของขบวนการ (community development as a movement) ขบวนการพัฒนาชุมชนนั้นเปรียบเสมือนเป็นการรณรงค์หรือต่อสู้ของมวลชนเพื่อปฏิรูปสภาพความเป็นอยู่ และได้เข้าร่วมในขบวนการนั้นด้วยมีแรงจูงใจอย่างแรงกล้าที่อยากจะเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การพัฒนาชุมชนในทรรศนะนี้จึงประกอบด้วยอุดมการณ์และปรัชญา ซึ่งผู้เข้าร่วมในขบวนการมีความเชื่อและศรัทธาอย่างแน่วแน่ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

9) การพัฒนาในแง่ของกรรมวิธี (community development as a process) หมายถึงการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบและมีขั้นตอนโดยเฉพาะ ซึ่งกิจกรรมการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นเรื่องที่ต่อเนื่องกันไป โดยขั้นตอนจะเริ่มต้นจากการทำการศึกษาและสำรวจสภาพชุมชนที่นักพัฒนาจะไปทำงานด้วย ขั้นที่สองได้แก่การพิจารณาขีดความสามารถของชุมชนที่มีอยู่ในขั้นที่สามนักพัฒนาจะต้องช่วยชุมชนให้สามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ความต้องการ ขั้นที่สี่เป็นการวางแผนการพัฒนาโดยยึดหลักข้อเท็จจริงที่ได้ศึกษามา ขั้นต่อไปก็จะเป็นการดำเนินการตามแผน และขั้นสุดท้ายจะเป็นการประเมินผลกิจกรรมที่ได้กระทำไป รวมถึงการพิจารณาวางแผนโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาขั้นต่อไป ซึ่งเมื่อครบขั้นตอนของกรรมวิธีอันหนึ่งก็จะนำไปสู่การเริ่มต้นของกรรมวิธีใน

กิจกรรมต่อไป โดยมีความมุ่งมั่นที่จะช่วยบุคคลให้บรรลุถึงพระศนะและศรัทธา และขีดความสามารถที่จำเป็น เพื่อจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ดังนั้นจุดเน้นหนักของการดำเนินงานตามขั้นตอนของกรรมวิธีพัฒนาชุมชนจึงอยู่ที่ว่า ได้เกิดอะไรขึ้นต่อบุคคล ทั้งในแง่สังคมและแง่จิตใจ นั่นคือ วิธีการและลักษณะของการทำงานนั้นมีความสำคัญมากกว่าผลสำเร็จของงานนั้นโดยเฉพาะ

นอกจากนี้ การมองการพัฒนาในแง่ของกรรมวิธีข้างต้นนั้นยังถือเป็นมิติหนึ่งของการพัฒนาชุมชนที่ Hamilton (1992: 32) ได้เสนอไว้ว่ามีอยู่ 2 มิติคือ มิติของกรรมวิธีหรือกระบวนการ (process dimension) ซึ่งมุ่งเน้นที่การพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยกระบวนการจะเริ่มต้นเมื่อคนในชุมชน 1 คนหรือมากกว่านั้นได้เริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์ด้วยการถกเถียงหรืออภิปรายถึงประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น จนได้ประเด็นปัญหาที่สำคัญที่สุดที่คนในชุมชนจะเผชิญหน้าและร่วมกันหาทางแก้ไขและวางแผน โดยหากคนในชุมชนได้มองตนเองในฐานะที่เป็นหุ้นส่วน (partner) ในการพัฒนาชุมชน ก็จะเป็นการสะท้อนว่าการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้ช่วยยกระดับจิตสำนึกของคนในชุมชนได้ ซึ่งการเรียนรู้และแรงจูงใจที่เกิดขึ้นจะกลายเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการพัฒนา สำหรับในอีกมิติหนึ่งที่ พัฒน์ บุญรัตพันธุ์ (2549) ไม่ได้มีการกล่าวไว้ ก็คือ มิติของงาน (task dimension) ซึ่งเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมายของงานจะมีความสัมพันธ์ต่อการเกิดขึ้นของโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์และทุนที่มีอยู่ในชุมชน เช่น สนามเด็กเล่น ร้านขายของขนาดใหญ่ คลินิกสุขภาพ เป็นต้น โดยเป้าหมายของงานจะมีขอบเขตสั้นๆ และอยู่ส่วนสุดท้ายซึ่งโดยปกติจะแสดงให้เห็นแนวทางที่จะพัฒนาชุมชนจากบนลงล่าง (top-down approaches) ทั้งนี้มิติทั้งสองจะมีความเกี่ยวข้องกัน โดยมิติของงานจะเป็นผลลัพธ์โดยตรงของมิติกระบวนการนั่นเอง

การพัฒนาเยาวชนเพื่อชุมชนเข้มแข็ง

ในการพัฒนาชุมชนนั้นจะมีเป้าหมายอยู่ที่การพัฒนาคคนและชุมชนควบคู่กันไปด้วยการทำให้คนและชุมชนมีความสุข รวมทั้งสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งในการที่จะพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นมาได้นั้นต้องอาศัยสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชน ในการเป็นผู้ขับเคลื่อนคนสำคัญของการพัฒนาชุมชน ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการเป็นผู้กำหนดความต้องการการพัฒนา หรือการเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็ง ดังนั้นชุมชนจะเข้มแข็งได้ก็ต้องเริ่มที่การพัฒนาสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากการพัฒนาเยาวชนได้ช่วยทำให้เยาวชนเป็นผู้มีจิตสำนึก มีความสามารถ และมีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนของตน เยาวชนก็จะกลายเป็นกลไกสำคัญที่จะสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชุมชนในอนาคตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดการพัฒนาชุมชนให้

เข้มแข็ง ซึ่งมีหลักสำคัญส่วนหนึ่งได้เน้นถึงการพัฒนาคนในชุมชนและยังมีความสอดคล้องกับกระบวนการทัศน์การพัฒนาชุมชนที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

สำหรับแนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งนั้น เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545: 74-75) และ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551: 80-87) ได้เสนอถึงตัวแบบการพัฒนาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ว่าเป็นแนวคิดที่มีสาระสำคัญในการช่วยสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนได้ โดยเฉพาะการพิจารณาประเด็นหลักต่อไปนี้

1) "คน" ถือเป็นเป้าหมายสุดท้าย (ultimate goal) ของการพัฒนา โดยทำให้คนเป็น "คนพัฒนา" หรือเป็น "คนเจริญ" ซึ่งมีความหมายว่า มีความรู้ความชำนาญในวิชาชีพอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อเลี้ยงตัวเอง มีความรู้ความชำนาญอื่นที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในสังคม เช่น รู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง รู้จักรักษาสุขภาพอนามัย รู้จักเข้ากับคน เป็นต้น และมีคุณธรรม คือ การเห็นแก่ผู้อื่นตามสมควร ไม่เห็นแก่ตัวแต่ฝ่ายเดียว

2) หลักการพัฒนา คือ แนวปฏิบัติที่จะต้องยึดถือในการดำเนินการพัฒนาสังคมให้ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งมีอยู่ 10 ประการ คือ

2.1) การช่วยตนเอง พึ่งตนเอง เป็นการพัฒนา "คน" เพื่อให้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนมากที่สุด จนก่อให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนในตนเอง ดังนั้นคนที่ช่วยตนเองและพึ่งตนเองได้จะทำให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

2.2) การเริ่มจากสภาพที่เขาเป็นอยู่ เป็นการพัฒนาที่ให้เริ่มจากสิ่งที่เขาเป็นหรือเป็นอยู่ เช่น เขามีชีวิตอยู่อย่างไร มีความรู้หรือฐานะอย่างไร ก็ให้เริ่มจากตรงนั้น แล้วจึงค่อยๆ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ให้สูงขึ้น ซึ่งทำให้ชาวบ้านสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ จนเกิดการพัฒนาคณะและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

2.3) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพราะเป็นสิ่งใกล้ตัว ชาวบ้านย่อมรู้จักดีจึงนำมาใช้ได้ทันทีที่ไม่ต้องมีการศึกษาทำความเข้าใจใหม่ ไม่ต้องรอกจากภายนอกซึ่งไม่รู้จะใช้เวลานานเท่าใด การใช้ทรัพยากรจากบริบทที่ใกล้จึงทำให้ชาวบ้านเกิดการพึ่งตนเองได้มากที่สุด และสามารถที่จะวางแผนการใช้ทรัพยากรที่พอดีทำให้ผลผลิตที่เกิดขึ้นไม่มากหรือน้อยไป การอาศัยทรัพยากรที่ใกล้ตัวเป็นการใช้เงินมากและอาจเกินความจำเป็นของท้องถิ่น

2.4) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดปัญญา สามารถที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้ยั่งยืนได้

2.5) วัฒนธรรมและผู้นำท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน จะต้องดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของไทยที่ดีงาม และผู้นำท้องถิ่นจะต้องเป็นต้นแบบของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้ดำรงอยู่สืบไป เป็นการแก้ปัญหาท้องถิ่นล่มสลาย ทำให้เข้มแข็งและยั่งยืน

2.6) ความมีประสิทธิภาพในการพัฒนาให้ได้ผลต้องจัดทำในรูปของหนึ่งโครงการ มีลักษณะเป็นหนึ่งหน่วยระบบ มีผลผลิตที่คาดหวัง มีปัจจัยนำเข้าและกระบวนการทำงานที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นระบบ เมื่อโครงการดำเนินงานไปแล้ว สามารถประเมินผลและประสิทธิภาพได้

2.7) การประสานงาน นั่นคือ การดำเนินงานพัฒนาจะมีลักษณะของการร่วมมือประสานงานกันระหว่างหลายหน่วยงาน ทั้งที่เป็นราชการและเอกชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของกระบวนการพัฒนา ถ้าทุกหน่วยงานของราชการและเอกชนสามารถประสานงาน ให้ความร่วมมือกันได้อย่างดี จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

2.8) การทำงานเชิงรุก เป็นการแก้ปัญหาหรือพัฒนาหมู่บ้านอย่างตรงประเด็น ในการทำงานเชิงรุกนั้นชาวบ้านในท้องถิ่นจะเข้าร่วม ทำให้เกิดการพัฒนาศึกษาเรียนรู้ในการทำงานระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคนในท้องถิ่น และพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

2.9) ความมีคุณธรรมและศิลปะ การพัฒนาคนไม่ได้มุ่งให้มีความรู้ความสามารถแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องควบคู่กับคุณธรรมและความดีด้วย

2.10) การเชื่อมประสานด้านเวลา เป็นการพัฒนาโดยเชื่อมสภาพของท้องถิ่นในปัจจุบันของไทยเข้ากับเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่เหมาะสมกับการพัฒนาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่นำเข้ามาจะต้องไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพความเป็นท้องถิ่นของไทย เทคโนโลยีที่ดีนั้นจะต้องเป็นเทคโนโลยีที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาค้น แล้วส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

3) วิธีการพัฒนา เป็นการลงมือปฏิบัติไปสู่เป้าหมายของการพัฒนา จึงมุ่งเน้นไปที่ตัว "คน" เป็นสำคัญ โดยกระบวนการที่นำมาใช้ในการพัฒนาค้น ได้แก่ วิธีการให้การศึกษาอบรม วิธีการทำงาน

กับกลุ่มคน วิธีพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) กล่าวคือ นักพัฒนาและผู้ถูกพัฒนาจะต้องร่วมกันตั้งแต่วางแผน และปฏิบัติงานกันอย่างใกล้ชิด เพื่อให้กระบวนการทำงานเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และวิธีทำงานกับหน่วยงานเป็นการส่งเสริมให้หน่วยงานเข้ามาช่วยท้องถิ่นในส่วนตัวเพื่อให้ท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็ง

ดังนั้น ลักษณะของชุมชนเข้มแข็งจึงประกอบด้วย 4 ลักษณะ ดังที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541: 14-19) ได้เคยกล่าวไว้ คือ

1) เป็นชุมชนเรียนรู้ (learning organization) สมาชิกกลุ่มใหญ่หรือทั้งหมดของชุมชนช่วยกันเรียนรู้ (ทั้งจากการปฏิบัติ และทำร่วมกัน นำไปสู่ความรู้ชั้นสูงที่เรียกว่า "ปัญญา") นั่นคือ ชุมชนพัฒนาต้องตื่นตัวต่อความเป็นไปของโลกตลอดเวลา รู้ทันข่าวทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้ที่จำเป็นให้กับชุมชนอย่างครอบคลุมและลึก ปัญญาจะสามารถใช้แก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน หรือสามารถสร้างการพัฒนาชุมชนของตนให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

2) เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตัวเอง (community management) โดยมีการทำกิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการคือ

2.1) การวางแผน (planning) คือ ต้องมีโครงการหรือแผนว่าชุมชนจะทำอะไร ใครจะทำ ทำที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร

2.2) การจัดกระบวน (organizing) คือ การเตรียมการเพื่อดำเนินการตามแผน ทั้งการเตรียมคน (บทบาทอะไร ฝึกทักษะ และนัดหมายการลงมือทำให้เรียบร้อย) เตรียมวัสดุ เตรียมเงิน

2.3) การลงมือปฏิบัติตามแผน (implementing) คือ การเอาแผนหรือโครงการมาวาง แล้วปฏิบัติตามเป็นขั้นเป็นตอน จนกว่าจะเสร็จงาน และ

2.4) การประเมินผล (evaluating) โดยเริ่มจากการกำกับงาน (monitoring) ควบคู่ไปกับการดำเนินงานที่ได้เริ่มขึ้นแล้ว เพื่อให้แน่ใจว่างานเริ่มและดำเนินการตามเป้าหมายหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร หรือไม่ แก้ปัญหาอุปสรรค สนับสนุนส่วนที่ดำเนินไปได้ให้ดียิ่งขึ้น และเมื่อเสร็จงานก็ทำการประเมินผลงานอีกครั้งหนึ่งว่า ได้มีการดำเนินงานครบถ้วนถูกต้องตามที่วางแผนไว้หรือไม่

สรุปปัญหาและแนวทางทั่วไป รวมทั้งบทเรียนที่ได้จากการทำงาน มีข้อเสนอแนะและแนวการใช้ประโยชน์จากผลสำเร็จนี้ร่วมกัน

3) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (spirituality) อาจแสดงออกได้หลายอย่าง เช่น การมีสมาชิกที่มีความผูกพันรักดีกับชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ห่วงแทนชุมชน (การมีจิตสำนึก) มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น มีวัด มีพระ มีบรรพบุรุษ และหรือผลประโยชน์ปัจจุบันและในอนาคตอยู่ในชุมชน

4) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (peaceful) คือ ภาพรวมของคนมีความสันติสุข หรือเป็นศูนย์รวมคนมีคุณภาพและคุณธรรม

สำหรับการวัดความเข้มแข็งของชุมชนอาจทำได้ทั้งในแง่ตัวชี้วัด เช่น ใช้แบบสอบถามวัดสิ่งต่างๆ ที่เรียนรู้และจัดการ หรือจิตวิสัย ด้วยการสังเกตทั่วไปหรือให้คนในชุมชนได้แสดงความรู้สึก

นอกจากลักษณะทั้ง 4 ประการข้างต้นนี้แล้ว ยังมีลักษณะชุมชนเข้มแข็งที่ เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545: 76) ได้เสนอเพิ่มเติมไว้อย่างน่าสนใจ ได้แก่

1) สมาชิกของชุมชนจะมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน

3) การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป และ

4) มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนอื่นๆ ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการและอื่นๆ ในลักษณะการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม

ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนนี้ ยังสามารถมองได้อีกหลายมุมมอง (อมรวิชัย นาครทรรพ และคณะ, 2551: 29; ชนากร สังเขป, 2555: 47-48) เช่น

1) ชุมชนมีการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งดี หมายถึง สมาชิกของชุมชนร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ และ/หรือสร้างสรรค์สิ่งดีงามในด้านต่างๆ ในชุมชนได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยอำนาจความรู้ และกลไกภายในชุมชนเอง

2) ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น หมายถึง สมาชิกของชุมชนมีความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ทั้งของส่วนตัวและของส่วนรวม มีความผูกพันและความสัมพันธ์ที่ดี มีความสามัคคีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน สมาชิกเห็นประโยชน์ของกลุ่มมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน

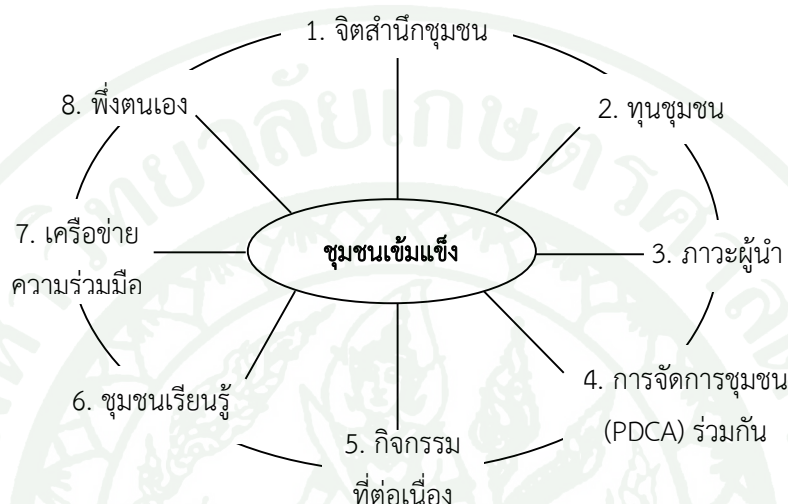
3) ชุมชนพึ่งตนเองได้ หมายถึง สมาชิกชุมชนสามารถร่วมกันเลือกและตัดสินใจในการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนได้ด้วยตัวเองโดยอิสระ ปราศจากการควบคุมบังคับจากภายนอก และมีอำนาจต่อรองกับภายนอกชุมชน รวมทั้งการที่ชุมชนมีเรื่องทุน แรงงาน ทรัพยากรเพื่อการยังชีพพื้นฐานได้ มีส่วนร่วมในการกำหนดความเปลี่ยนแปลงต่างๆ และแม้ว่าจะมีการพึ่งพิงภายนอกบ้าง แต่ก็มีอำนาจในการจัดการได้

4) ชุมชนมีผู้นำตามธรรมชาติ หมายถึง มีผู้นำเกิดขึ้นในขณะที่เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยบุคคลที่เป็นผู้นำของชุมชนเป็นผู้ที่มีภาวะความเป็นผู้นำสูง (เก่ง ดี) มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชุมชนภายนอกเพื่อเป็นเครือข่ายการพัฒนาการเรียนรู้และการจัดการ อีกทั้งรู้จักที่จะพัฒนาตัวผู้นำอย่างต่อเนื่อง และมีการเตรียมผู้นำไว้สืบทอดอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ลักษณะของชุมชนเข้มแข็งที่ ธนากร สังเขป ได้กล่าวเพิ่มเติมไปจากนักวิชาการท่านอื่นๆ ซึ่งมีความสำคัญและน่าสนใจ ก็คือ การเป็นชุมชนเข้มแข็งนั้นจะต้องสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ และภูมิปัญญาของตนเองเป็นหลัก รวมทั้งพัฒนาโดยอยู่บนฐานวัฒนธรรมซึ่งเป็นรากเหง้าของชุมชน แล้วรู้จักที่จะผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน ซึ่งลักษณะที่ ธนากร สังเขป ได้เสนอไว้นี้ ในแง่มุมหนึ่งจะคล้ายกับที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้เสนอถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็งว่าต้องมีลักษณะเป็นชุมชนเรียนรู้ และในอีกแง่มุมหนึ่งก็สามารถมองได้ว่า เป็นลักษณะของชุมชนที่จะต้องรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เกิดขึ้น รู้จักเลือกและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่เดิมกับสิ่งใหม่ให้เกิดประโยชน์ โดยที่ไม่หลงลืมความเป็นชุมชนของตน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าลักษณะของชุมชนเข้มแข็งจะมีการนำเสนอที่เหมือนและที่แตกต่างเพิ่มเติมกันไป แต่สิ่งหนึ่งที่พบว่ามียุ่ร่วมกันในความเป็นชุมชนเข้มแข็งและถือว่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้

สำหรับการดำเนินการใดๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นตั้งแต่การวางแผน (plan) การปฏิบัติตามแผน (do) การตรวจสอบ-ประเมินหลังจากปฏิบัติ (check) และการนำผลประเมินมาพัฒนา (act) ต่อไป นั่นก็คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และจากลักษณะชุมชนเข้มแข็งดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จึงขอสรุปออกมาเป็นแผนภาพได้ ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง

จากองค์ความรู้ว่าด้วยการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจึงได้ให้ความหมายของคำว่า "การพัฒนาชุมชน" ว่าหมายถึงการทำให้คนที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่อาณาบริเวณเดียวกันเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านความคิดและการกระทำที่จะร่วมมือกันทำให้ชุมชนที่ตนเป็นสมาชิกอยู่เกิดความเข้มแข็งและพัฒนาขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม โดยมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รู้รักสามัคคี จัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันได้ และสามารถร่วมกันตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตัวของชุมชนเอง

สำหรับความคาดหวังในการพัฒนาชุมชนของผู้วิจัยในการวิจัยครั้งนี้ ก็คือ ต้องการเห็นชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งสำคัญที่ผู้วิจัยควรให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชน ก็คือ คนในชุมชน และการมีส่วนร่วม โดยการพัฒนาชุมชนที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น จุดเริ่มต้นควรมุ่งที่การพัฒนาคน โดยเฉพาะเยาวชน ให้มีจิตสำนึกที่จะกระทำการสิ่งต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน ซึ่งคนในชุมชนถือได้ว่าเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา เพราะจะเป็นผู้ที่รักษาทุนทางสังคมต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้คงไว้ตลอดไปได้ แต่หากคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนยังขาดจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนของตน สิ่งต่างๆ ที่เคยมีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน วัฒนธรรมชุมชน

ก็จะสูญหายไปได้ในที่สุด ดังนั้นการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับเยาวชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างมาก โดยสามารถที่จะนำเอาองค์ความรู้ของแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนดังกล่าวข้างต้นมาประยุกต์ใช้กับการวิจัยครั้งนี้ได้ เช่น หลักการพัฒนาและวิธีการพัฒนาของแนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการวิจัยที่ผู้วิจัยเลือกใช้ศึกษา นั่นคือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ผู้วิจัยจะขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มคิดกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนของตน ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมประเมิน ซึ่งกระบวนการที่เกิดขึ้นนี้จะเสริมพลังให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการที่จะพัฒนาชุมชนของตน โดยเกิดความตระหนัก รู้จักคิด และสนใจที่จะพัฒนาด้านต่างๆ ให้เกิดขึ้นกับชุมชนของตน และสิ่งที่จะเกิดขึ้นนี้ก็เป็นลักษณะหนึ่งของชุมชนเข้มแข็งได้นั่นเอง

การมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน

ในปัจจุบันการพัฒนาชุมชนได้ให้ความสนใจและเริ่มให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องของการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายมากขึ้นกว่าในอดีต ทั้งนี้เป็นผลจากการพัฒนาที่ผ่านมาทำให้ส่วนที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้มีประสบการณ์และเกิดความเข้าใจถึงแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น เนื่องด้วยในช่วงแรกของการพัฒนาเป็นการพัฒนาโดยหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ชี้แนะ และกำหนดการพัฒนา จึงทำให้ผลออกมาไม่ประสบความสำเร็จดังที่หวังไว้ ดังที่ ชินรัตน์ สมสืบ (2539: 35) ได้เสนอให้เห็นถึงลักษณะการพัฒนาในอดีตไว้ว่ามี 3 รูปแบบ คือ

1. แบบมาม่า คือ เป็นลักษณะแม่ป้อนลูก รัฐเป็นผู้ให้ ประชาชนเป็นผู้รอความหวังจากรัฐ ประชาชนจึงขาดความรักในศักดิ์ศรีของตนเอง
2. แบบย่ำย่ำ เป็นการดำเนินโครงการที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง ขาดหลักการและเหตุผล และไม่ตรงกับความต้องการของผู้ได้รับประโยชน์หรือประชาชน
3. แบบไวไว เป็นการดำเนินโครงการที่เร่งด่วน หรือทำเพื่อให้พ้นหน้าที่เพื่อทันเวลา จึงขาดการศึกษาความเป็นไปได้ ความเหมาะสมของโครงการ โดยเฉพาะโครงการที่มุ่งใช้เงินให้หมดตามงบประมาณ

จากบทเรียนที่ล้มเหลวในอดีตจึงทำให้กลวิธีในการพัฒนาได้เพิ่มสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น รวมทั้งความพยายามสร้างเครือข่ายของการร่วมมือกันทำงานเพิ่มขึ้น ซึ่งได้มีผู้

เสนอถึงรูปแบบและกระบวนการของการเข้ามามีส่วนร่วม กับบทบาทการทำงานของเครือข่ายไว้ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของการพัฒนาชุมชน

คำว่า "การมีส่วนร่วม" นั้น ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามความเข้าใจ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ตัวอย่างเช่น

Caayupan (1985: 6-9 อ้างใน ชินรัตน์ สมสืบ, 2539: 25-26) ได้กล่าวถึง "การมีส่วนร่วม" ไว้ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิ (right) และเป็นเอกสิทธิ (privilege) ซึ่งก็คือ จะต้องได้รับการเคารพและให้เกียรติ รวมทั้งจะต้องไม่ถูกบังคับ (enforce) และครอบงำ (manipulate) โดยต้องเกิดจากบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุด ไม่มีใครจะเป็นหุ่นเชิดในกระบวนการการมีส่วนร่วม

2) การมีส่วนร่วมเป็นการทำงานเป็นกลุ่ม กล่าวคือ การมีส่วนร่วมเป็นผลรวมของข้อผูกมัดจากคนแต่ละคน บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่าโครงการเป็นของกลุ่ม เพื่อกลุ่ม และโดยกลุ่ม ที่แสดงออกมาในรูปพฤติกรรมร่วม เป็นการแสดงพฤติกรรมของผลประโยชน์ร่วม ดังนั้นการเรียนรู้จะเกิดขึ้น ประชาชนสามารถเรียนรู้ได้ ถูกสอนและถูกแนะนำ แต่ก็ไม่ได้ทำเพื่อผลประโยชน์ของคนอื่น

3) การมีส่วนร่วมคือส่วนสำคัญของกระบวนการบริหารการพัฒนาชนบท โดยจะถูกดำเนินการใน 2 บริบทคือ

3.1) นักบริหารการพัฒนาจะต้องรู้ในสิ่งที่ประชาชนมุ่งหวัง (aspiration) และต้องให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น (articulation)

3.2) โครงการพัฒนาต้องให้ประชาชนรับรู้ ประชาชนต้องเข้าใจในโครงการ รู้ถึงทรัพยากรที่จำเป็น และประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

4) การมีส่วนร่วมคือเครื่องชี้วัดการพัฒนาชนบท กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับพื้นฐานในการพัฒนาชนบทยิ่งมาก และเข้มข้นเท่าใด แสดงว่าผลประโยชน์ของการพัฒนาจะตก

แก่ประชาชนมากขึ้นเท่านั้น โดยการมีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความสำเร็จของการพัฒนาชนบท ซึ่งจะต้องเป็นการมีส่วนร่วมจริงๆ ไม่ใช่เพียงอย่างหยาบๆ หรืออย่างตื้นๆ เป็นเรื่องของการอาสาสมัคร เป็นผลของทางเลือกที่ประชาชนจะทำการสิ่งต่างๆ เพื่อตัวพวกเขาเอง

ทั้งนี้ Caayupan ได้ย้ำว่า ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในทุกกระยะของกระบวนการพัฒนาตั้งแต่กำหนดปัญหาและทรัพยากร จนกระทั่งการใช้ประโยชน์จากโครงการ รวมถึงการประเมินผลโครงการ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่เชื่อว่ากลไกนี้จะทำให้การพัฒนาชนบทที่แท้จริงได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านต่างๆ ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงถือว่ามีสำคัญ

สำหรับ เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545: 112-113) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอน โดยต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนาเข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร โดยนักพัฒนาต้องมีรากฐานอันมั่นคงแห่งความศรัทธาในตัวเอง มีความเชื่อในคุณค่าและศักยภาพของมนุษย์ดังนี้คือ 1) บุคคลแต่ละคนมีความสำคัญ และมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม 2) บุคคลแต่ละคนมีสิทธิ และสามารถกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนในทิศทางที่ตนต้องการ 3) บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงทักษะ พฤติกรรม และพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้ 4) มนุษย์ทุกคนมีพลังที่จะสร้างสรรค์ความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำ และความคิดใหม่ๆ ที่ซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ ถ้าได้รับการพัฒนา และ 5) การพัฒนาพลัง และขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ

ในส่วนของ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2552: 198-199) ได้สรุปไว้ว่า การมีส่วนร่วมมีความหมายใน 2 ลักษณะคือ

1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2) การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง ซึ่งแบ่งออกเป็นอีก 2 ประเภทคือ

2.1) การส่งเสริมสิทธิ และพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2) การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการจัดการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจ (empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง (gender) ในการดำเนินงานพัฒนาด้วย

หากพิจารณาความหมายของการมีส่วนร่วมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เป็นความหมายร่วมกันของการมีส่วนร่วม ก็คือ การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้เข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการตั้งแต่เริ่มแรกด้วยการค้นหาปัญหาความต้องการ จนไปสู่การประเมินผลและได้รับประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ การมีส่วนร่วม (participation) จะหมายถึงการให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มค้นหาปัญหาความต้องการไปจนถึงการประเมินผลและได้รับประโยชน์จากกระบวนการที่ตัวเยาวชนเองเป็นผู้ร่วมกระทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนขึ้น โดยการเข้าสู่กระบวนการแบบมีส่วนร่วมนี้จะช่วยในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน นั่นคือการก่อให้เกิดความรู้สึกตระหนักรู้ ต้องการ ร่วมมือ เห็นคุณค่า และรู้จักคิดที่จะทำการพัฒนาชุมชนของเยาวชน นั่นเอง ทั้งนี้เยาวชนแต่ละคนอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากหรือน้อยแตกต่างกันไปได้ เพราะรูปแบบของการมีส่วนร่วมมีหลายรูปแบบด้วยกัน ดังที่ เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545: 115) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่ามีอยู่ 3 รูปแบบคือ

1) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (marginal participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า หรือมีทรัพยากร หรือความรู้ด้อยกว่า เป็นต้น

2) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (partial participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยที่รัฐไม่ต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นการมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

3) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (full participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดปัญหา ความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการแก้ปัญหา และความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย

รูปแบบของการมีส่วนร่วมนี้มีความแตกต่างที่ระดับของการมีส่วนร่วมที่บุคคลแต่ละคนเข้าร่วมมาน้อยต่างกันไป จึงทำให้ลักษณะของการมีส่วนร่วมของแต่ละบุคคลเกิดความแตกต่างกันได้เช่นกัน ดังที่ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2552: 208-209) ได้สรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมว่าอาจแบ่งโดย

1) การสนับสนุนทรัพยากร คือ การสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือการช่วยทำกิจกรรม คือ การเข้าร่วมในการวางแผน การประชุมแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การติดตาม และประเมินผล

2) อำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือ เป็นผู้นำ เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมนี้แสดงถึงระดับอำนาจของผู้เข้าร่วม จึงมีการโต้แย้งว่าการมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชนเป็นเพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมเพียงบางส่วน เพราะในหลายกรณีประชาชนไม่มีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจ ทางออกที่ควรเป็นก็คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) แก่ประชาชน

ในการมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นรูปแบบหรือลักษณะใดก็ตาม หัวใจสำคัญที่ขาดไม่ได้ก็คือการมีปฏิริยาสัมพันธ์ (interaction) เพราะการมีส่วนร่วมต้องกระทำการมีปฏิริยาสัมพันธ์กันของหน่วยย่อย (element) ต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกัน และการมีปฏิริยาสัมพันธ์นั้นก็มีความสำคัญที่ขาดไม่ได้ คือ การสื่อสาร เพราะเนื้อหาของการมีปฏิริยาสัมพันธ์ ก็คือการส่งผ่าน "สาร" ต่างๆ ของบรรดาหน่วยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกัน ดังนั้น ในการศึกษาค้นหาการมีส่วนร่วมก็จะพบเนื้อหาสำคัญสองส่วนใหญ่ๆ คือ เนื้อหาของการมีปฏิริยาสัมพันธ์กับเนื้อหาของการสื่อสาร (จางค์ บัวเนียว, 2550: 10) ยิ่งไปกว่านั้น กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานี้ ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยในแต่ละขั้นตอนที่เข้าร่วมอาจมีลักษณะร่วมมากหรือร่วม

น้อยแตกต่างกันไปในแต่ละคน จึงทำให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ หลายลักษณะดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ในขณะเดียวกันกระบวนการมีส่วนร่วมของคนก็ได้หลายระดับ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเริ่มตั้งแต่การถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การค้นหาปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การวางแผนร่วมกันโดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน การปฏิบัติตามแผน มีการทำงานร่วมกัน และการประเมินผลร่วมกัน ดังนั้น จานงค์ บัวเนียว (2550: 124-125) จึงได้สรุปขั้นตอนของกระบวนการกลุ่มในการมีส่วนร่วมไว้ 6 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมกัน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขั้นการวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาปัญหา สาเหตุของปัญหาเรียบร้อยแล้ว ก็นำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ได้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 เป็นขั้นตอนการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งขั้นตอนนี้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้ความสามารถในการนำเอาผลจากกิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เป็นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนหรือองค์กรชุมชนในการพึ่งตนเองให้สูงขึ้นและควบคุมทางสังคม

ขั้นตอนที่ 5 เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนในพื้นที่ที่เท่าเทียมเสมอภาคกัน

ขั้นตอนที่ 6 เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการพัฒนาที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไข ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป

จากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานหรือกิจกรรมพัฒนาของชุมชนทั้ง 6 ขั้นตอนนี้จะอยู่บนพื้นฐานการตัดสินใจร่วมกันของประชาชนในรูปกระบวนการกลุ่มหรือรูปองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะสามารถพัฒนาชุมชนให้ถึงขั้นพึ่งพาตนเองได้ และนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง และสามารถที่จะบริหารจัดการพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

สอดคล้องกับที่ Cohen and Uphoff (1980: 213-218 อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2552: 200-201) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
- 2) การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ
- 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits) ประกอบด้วย ผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation)

ทั้งนี้ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2552: 205) และธนกร สังเชป (2555: 45-46) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมถึงกระบวนการมีส่วนร่วมว่า มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการศึกษา ทำความเข้าใจชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันให้ข้อมูลและเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จะต้องใช้ รวมทั้งเลือกหรือไม่เลือกที่จะทำอย่างใดอย่างหนึ่ง

3) การมีส่วนร่วมดำเนินการหรือปฏิบัติการ โดยการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และกรณีที่เกินขีดความสามารถของตน จะต้องดำเนินการขอความช่วยเหลือหรือร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรอื่น

4) การมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบและรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม

5) การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และทำให้เกิดการเรียนรู้ไปด้วยกัน

นอกจากนี้ การจะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมนั้น ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2552: 213) ได้เสนอยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมไว้ว่าให้เริ่มต้นจากการพัฒนาระดับปัจเจก เพื่อให้ชาวบ้านมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน และการตัดสินใจแก้ไขปัญหา หลังจากนั้นชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนของตน และมีการเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ เป็นเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่น ซึ่งทำให้มีพลังในการต่อรองมากขึ้น ในทุกระดับของการพัฒนาองค์กรจะต้องมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่มผู้นำและเครือข่าย โดยการจัดเวที แลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจัดทัศนศึกษา ศึกษาดูงาน การจัดฝึกอบรม การลงมือปฏิบัติ และการสรุปบทเรียนอย่างต่อเนื่อง

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้มองเห็นได้ว่าการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง หรือให้เกิดเปลี่ยนแปลงใดๆ นั้น สิ่งจำเป็นที่ไม่อาจมองข้ามได้ ก็คือ การดึงคนในชุมชนให้ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และจากลักษณะของขั้นตอนการมีส่วนร่วมจะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องไปด้วยกันกับวิธีการวิจัยที่ผู้วิจัยเลือกใช้ในครั้งนี้ นั่นก็คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการดึงคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเราจำเป็นที่จะต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนแก่คนในชุมชน อีกทั้งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการพัฒนากลกระบวนการที่จะเข้ามาช่วยเสริมพลังอำนาจให้เยาวชนได้เกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน โดยให้

เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการด้วย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเป็นวิธีการหนึ่งของการพัฒนากระบวนการดังกล่าวได้ โดยจะช่วยสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจให้เยาวชนได้เกิดความคิด ความตระหนัก และใส่ใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวของเยาวชนเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงการพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน นอกจากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมแล้ว อีกเรื่องหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงด้วยก็คือ การส่งเสริมให้การทำงานพัฒนาชุมชนนั้นมีลักษณะของการเกิดเป็นเครือข่าย ซึ่งให้ภาพของความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยอาจเป็นความสัมพันธ์ในระดับบุคคล ระดับชุมชน หรือระดับองค์กรก็ได้ โดยความเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นนี้จะช่วยให้การทำงานพัฒนาชุมชนเกิดลักษณะของความร่วมมือกัน และการทำงานเป็นไปได้อย่างสะดวกและง่ายยิ่งขึ้น นั่นก็คือ เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ดังที่จะกล่าวถึงเรื่องของ "เครือข่าย" ในลำดับต่อไป

บทบาทและการทำงานของเครือข่ายเพื่อพัฒนาชุมชน

ตามแนวคิดของทฤษฎีเครือข่ายที่มีรากเหง้ามาจากความคิดของนักสังคมวิทยาสมัยก่อนได้อธิบายว่า ฐานของการจัดระเบียบสังคมที่ซับซ้อนอยู่ที่การปฏิสังสรรค์และจำนวนของผู้กระทำในกลุ่ม ซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น กลุ่มสองคน และการเพิ่มจำนวนผู้กระทำในกลุ่มจะทำให้มีความสัมพันธ์ทางสังคมเพิ่มขึ้นทวีคูณ ดังนั้นเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น ความสัมพันธ์ทางสังคมก็就会有ความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งการที่จะทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมของคนก็จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้กระทำ โดยที่พฤติกรรมของผู้กระทำขึ้นอยู่กับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าบรรทัดฐาน และค่านิยม (ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, 2555: 67-68) ดังนั้นการทำงานใดๆ ก็ตาม หากบุคคลใดมีเครือข่ายที่ดีและมีมาก ก็จะมีโอกาสทำให้การทำงานของบุคคลผู้นั้นสะดวกรวดเร็ว เพราะจะได้รับความร่วมมือและได้รับความช่วยเหลือได้ง่าย ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2549: 60) ได้มีการกล่าวถึงเครือข่ายไว้อย่างน่าสนใจว่า เครือข่ายถือเป็นทรัพยากรหรือเป็นทรัพย์สินสมบัติชนิดหนึ่ง ยิ่งมีมากก็ยิ่งสามารถทำงานได้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ง่ายยิ่งขึ้น และคนไทยก็คุ้นเคยดีกับความคิดที่ว่า "เป็นคนกว้างขวาง มีเพื่อนฝูงมาก มีพรรคพวกเส้นสาย มีบารมี จะทำอะไรก็ง่าย จะทำการใหญ่ก็สำเร็จ" และเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กับคนมากเท่าไร รูปแบบความสัมพันธ์ก็就会有หลากหลายขึ้นเท่านั้น

จากที่กล่าวข้างต้นนี้ ทำให้มองเห็นได้ว่าในความจริงแล้ว ชีวิตของคนในสังคมมีลักษณะของความเป็น "เครือข่าย" มาตั้งแต่ในอดีต อันเนื่องจากในอดีต คนในสังคมมีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีสายสัมพันธ์ผ่านทางเครือญาติหรือวัฒนธรรมบางอย่างร่วมกัน จึงทำให้มีความสัมพันธ์แบบเป็นเครือข่าย และเครือข่ายที่เกิดขึ้นนี้ก็ถือเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งของคนเรา ซึ่งสิ่งที่เห็นภาพของเครือข่ายได้ชัดในอดีตก็คือ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นแบบระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยหากใครที่มีความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์กับคนอื่นๆ มาก ก็จะมีเครือข่ายที่จะคอยช่วยเหลือ พึ่งพากันและกันมากขึ้น แต่ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมทางสังคมไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้ทุนทางสังคมบางอย่างเริ่มเบาบางลง และมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะใหม่ๆ เกิดขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ทำให้เกิดเครือข่ายในรูปแบบต่างๆ ที่เพิ่มเติมไปจากอดีต ในขณะที่บางเครือข่ายถูกลดบทบาท หรือค่อยๆ หายไปจากสังคม

คำว่า "เครือข่าย" ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายด้วยกัน ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2549: 79-82) ได้รวบรวมความหมายของ คำว่า "เครือข่าย" ที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปไว้ดังนี้

1) เครือข่ายในความหมายของ การรวมตัวของกลุ่มคน หรือองค์กร: เครือข่าย หมายถึง กลุ่มคน หรือ องค์กรที่รวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หรือทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีระบบหรือเส้นทางการสื่อสารที่เชื่อมโยงถึงกันและกันได้อย่างชัดเจน. . .เมื่อใดที่แต่ละกลุ่มมีการเชื่อมโยงเข้าหากัน โดยมีเป้าประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เมื่อนั้นความเป็นเครือข่ายก็จะเกิดขึ้นทันที

2) เครือข่ายในความหมายของ การมีพันธะสัญญาร่วมกัน: ความหมายของเครือข่ายในข้อนี้เป็นความหมายที่สืบเนื่องมาจากข้อ 1. โดยให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องวัตถุประสงค์/เป้าหมายของเครือข่าย เป็นหลัก กล่าวคือ การรวมตัวกันของกลุ่มคนหรือองค์กรในลักษณะเครือข่าย ไม่ใช่แค่การรวมตัวกันแค่พูดคุยหรือหารือกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วก็แยกย้ายกันไป หากแต่เป็นการรวมตัวโดยมีวัตถุประสงค์หลักอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันและมีการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักร่วมกันเสมอ แม้ว่าเป้าหมายย่อยของบุคคล/กลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกเครือข่ายจะมีความแตกต่างกันไปบ้างก็ตาม

3) เครือข่ายในความหมายของ ความสัมพันธ์ทางสังคม: เครือข่ายยังอาจมีความหมายรวมไปถึง "เครือข่ายทางสังคม" ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ หมายถึง ลักษณะของสายสัมพันธ์ที่ยึดโยงคนในสังคมไว้ด้วยกันเป็นเครือข่าย อันจะทำให้กลุ่มมีความผูกพัน สามัคคี และช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน เช่น ความเป็นเครือญาติ การมีวัฒนธรรมร่วมของชุมชน เป็นต้น

4) เครือข่ายในความหมายของ การประสานความร่วมมือ: จะมองเครือข่ายในลักษณะที่เป็นรูปแบบการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรที่เป็นระบบ มีโครงสร้างค่อนข้างชัดเจน อาจมีขอบข่ายตั้งแต่ระดับเล็กๆ ภายในชุมชน ไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศ และระหว่างประเทศ

5) เครือข่ายในความหมายของ การพัฒนา: หมายถึงการรวมพลังของบุคคล/กลุ่มบุคคล/องค์กร ในระดับชุมชน อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง หรือการต่อรองใดๆ ที่ส่งผลในเชิงบวกต่อการพัฒนาและนัยยะสำคัญที่แฝงอยู่ในความหมายของเครือข่ายตามกระบวนทัศน์นี้ ก็คือ กระบวนการทำงานแบบเครือข่ายจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ ตลอดจนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากความหมายทั้ง 5 ข้อนี้ สามารถพิจารณาเชื่อมโยงกับที่ เสรี พงศ์พิศ (2548: 8) ได้มีการให้ความหมายของคำว่า "เครือข่าย" ไว้ 2 ประการคือ

1) เครือข่าย คือ ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่าง โดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน

2) เครือข่าย หมายถึง วัฒนธรรมองค์กร ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ทำให้มีการจัดการความสัมพันธ์ภายในองค์กรหนึ่ง ระหว่างคนในองค์กร และระหว่างองค์กรนั้นกับองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการเปลี่ยนจากการจัดการแบบลำดับชั้น (hierarchical) มาเป็นการสร้างเครือข่าย (networking) ซึ่งเน้นการจัดความสัมพันธ์ใหม่ สร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี สร้างแรงบันดาลใจให้ทุกคนอยากทำงาน และทลายกำแพงกันระหว่างฝ่าย โครงการต่างๆ ในองค์กรนั้น เกิดเป็นความร่วมมือเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี และทำงานแบบประสานพลัง (synergy)

ส่วน ชินศักดิ์ สุวรรณอัจฉริย (2549: 124) ได้ให้ความหมายเครือข่ายทางสังคมว่าหมายถึง ผลรวมความสัมพันธ์ของคนที่มีจุดยืนเดียวกันในการสร้างช่องทางทางอารมณ์ความรู้สึกเชื่อมระหว่างกัน โดยเกิดจากพื้นฐานความไวเนื้อเชื่อใจกันในกลุ่มคนที่ตนเองสังกัดอยู่ตามพื้นที่ทางวัฒนธรรม

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงคำว่า "เครือข่าย" จะทำให้นึกถึงภาพของเครือข่ายว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันของคน ซึ่งอาจเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแต่ละคน หรือระหว่างกลุ่มบุคคลก็ได้ โดยการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นก็เนื่องด้วยการมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน ทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านั้นเกิดการร่วมมือกันเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายหรือ

วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และความร่วมมือที่เกิดขึ้นจะอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพากันและกัน ด้วยความไว้วางใจและเชื่อใจกัน ซึ่งสมาชิกของเครือข่ายจะมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ และจากความหมายของเครือข่ายดังกล่าวนี้จึงทำให้ในสังคมมีเครือข่ายเกิดขึ้นได้อยู่หลายประเภท โดยอาจจะเป็นเครือข่ายที่มีความแตกต่างในด้านของสมาชิกหรือบุคคลที่มารวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย หรือแตกต่างในแง่ของวัตถุประสงค์ พื้นที่ กิจกรรมหลัก และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะองค์กรของเครือข่ายเอง ดังที่ เสรี พงศ์พิศ (2548: 198-200) ได้กล่าวถึงประเภทของเครือข่าย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) เครือข่ายแนวนราบ เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการประสานบุคคลที่อยู่ใน "ระดับ" เดียวกัน อาชีพเดียวกัน ให้มาเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายกัน เช่น เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น อาจเป็นปัจเจกบุคคลหรืออาจเป็นสถาบันก็ได้ เช่น เครือข่ายสถาบันวิจัย เครือข่ายศูนย์ข้อมูล เป็นต้น บางเครือข่ายอาจเปิดสำหรับบุคคลทั่วไป สถาบันทั่วไป ใครก็ได้ที่สนใจในเรื่องหรือประเด็นเดียวกันนั้น

2) เครือข่ายที่มีลักษณะแนวตั้ง เช่น การนำผู้คนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกันมาเป็นเครือข่ายกัน เช่น เกษตรกร นักพัฒนา นักวิชาการ นักธุรกิจ นักการเมือง องค์กรทุน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือกัน โดยเน้นที่การให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยเครือข่ายประเภทนี้มีมากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องจากมีการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตที่ช่วยให้คนไม่ว่าอาชีพอะไร ฐานะไหน ระดับใด ก็สามารถเป็นสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน

3) เครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ เป็นเครือข่ายที่มีการพัฒนารูปแบบมากมายซึ่งมาพร้อมกับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยจะมีการกระจายข้อมูลข่าวสารผ่านทางอีเมลเพื่อให้สมาชิกได้ถกเถียงอภิปรายแสดงความคิดเห็น และเป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (workshop) อีกแบบหนึ่งระบบกลไกอิเล็กทรอนิกส์ทำให้อีเมลจากสมาชิกคนหนึ่งถูกส่งไปถึงสมาชิกทุกคนได้ ซึ่งสมาชิกอาจจะตอบให้ทุกคนได้รับรู้ หรือตอบโต้ให้คนที่ส่งโดยตรงคนเดียวเพื่อการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ดังนั้นเครือข่ายประเภทนี้ได้มีการแพร่หลายมาก โดยใครสนใจประเด็นไหนก็เข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายนั้น มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล อภิปรายถกเถียงกว้างขวางทั่วโลกแบบไร้พรมแดน. . .สมาชิกเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์อาจจัดให้มีการสัมมนากันแบบนั่งในห้องประชุมเห็นหน้ากันเพื่อให้ได้มีปฏิสัมพันธ์กันหรืออาจจะไม่มีก็ได้ แต่สมาชิกแบบนี้อาจจะไม่เคยเห็นหน้ากันเลยก็ได้เพราะบางเครือข่ายมีสมาชิกอยู่ทั่วโลก

นอกจากนี้ หากพิจารณาถึงเครือข่ายในทางสังคมหรือในงานพัฒนาที่น่าสนใจในปัจจุบัน ก็จะมีถึง "เครือข่ายองค์กรชุมชน" ซึ่ง เสรี พงศ์พิศ (2548: 210-211) ก็ยังได้มีการกล่าวไว้ว่า ถ้าแบ่งตามลักษณะการเกิดขึ้นของเครือข่ายนี้ จะมีอยู่ 3 แบบด้วยกัน คือ

1) แบบเกิดขึ้นเอง "โดยธรรมชาติ" จะเป็นแบบที่ต้องมีผู้นำจำนวนหนึ่งเป็นแกนนำ หรือพูดคุยกันมานานจนขยายวงกว้าง และเกิดเป็นเครือข่ายในระดับกว้าง เช่น ระดับตำบล หรือเลยออกไปเชื่อมโยงผู้คนที่มีใจร่วมกัน หรืออยู่ในเขตภูมิศาสตร์เดียวกัน หรือมีความสนใจร่วมกัน ซึ่งเครือข่ายแบบนี้จะเป็นเครือข่ายที่มีพลังสูงมาก มีพลังทางปัญญาและทางสังคมที่ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันทำงาน มีเป้าประสงค์ชัดเจน และมีหลักการในการดำเนินงาน แล้วค่อยๆ ขยายออกไปสู่ความร่วมมือในวงกว้าง ให้ชุมชนทุกส่วนทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม โดยให้มีบทบาทหน้าที่ในการร่วมงานกันชัดเจน

2) แบบเกิดขึ้นโดยการจัดตั้งตามโครงสร้าง เช่น ชมรมขององค์กร หรือบุคคลที่มีอาชีพหรือสถานภาพเดียวกัน. . . ถ้าหากมีการจัดการที่ดี มีแนวคิดสร้างสรรค์ มีแผนงานที่ชัดเจน มีความโปร่งใส กระจ่ายอำนาจ สมาชิกมีความรู้สึกเป็น "เจ้าของ" เครือข่ายนั้น ก็จะทำให้งานเดินไปได้ดี มิฉะนั้นจะเป็นการทำไปเพราะหน้าที่ หรือผลประโยชน์ที่ต้องรักษาไว้ ไม่ใช่เพื่อเป้าประสงค์ของส่วนรวมที่ต้องบรรลุร่วมกัน

3) แบบที่เกิดขึ้นโดยการสนับสนุนขององค์กรจากภายนอก ซึ่งเป็นองค์กรชุมชนที่เห็นกันทั่วไป. . . เครือข่ายนี้เกิดจากการประสานให้ผู้นำชุมชนได้พบกันและทำงานร่วมกัน อาจจะเกิดเป็นเครือข่ายโดยทันทีหรือค่อยๆ เกิดตามประเด็นความสนใจ ปัญหา และความต้องการของสมาชิกที่ร่วมกันกำหนด

ชินสัคค สุวรรณอังฉริย ได้มีการกล่าวถึงประเภทของเครือข่ายที่มีความสอดคล้องกับที่ เสรี พงศ์พิศ ได้เสนอมาข้างต้น เพียงแต่จะมีการระบุชี้ชัดถึงชื่อของเครือข่าย ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือเครือข่ายแนวราบนั่นเอง ทั้งนี้ ชินสัคค สุวรรณอังฉริย (2549: 83-106) ยังมองว่า การเกิดขึ้นของเครือข่ายสังคมในอดีตและปัจจุบันพัฒนามาจากความจำเป็นที่ต้องการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีมิติเวลาและพื้นที่ที่ต่างกันก็สร้างตัวตนที่แตกต่างกัน จึงทำให้เครือข่ายมีหลายประเภทและมีรูปแบบต่างกัน ได้แก่

1) เครือข่ายคนบ้านเดียวกัน: เป็นรูปแบบของคนที่มีความสัมพันธ์กันมาก่อนในท้องถิ่นหรือชุมชน และก่อให้เกิดกิจกรรมของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในพื้นที่ โดยไม่มีคนอื่น (มีแต่คนกันเองหรือคนที่รู้จัก) สามารถกำหนดกิจกรรมที่ไม่ได้แสวงหากำไรสูงสุดเกินความจำเป็น นั่นคือ ลดความเสี่ยงให้ต่ำที่สุด (ถ้าได้กำไรก็ดีใจ) ความสัมพันธ์และความผูกพันจะมีลักษณะช่วยเหลือพึ่งพากันและกันระหว่างคนที่รู้จักกัน มีการทำกิจกรรมที่เป็นความร่วมมือกันภายในชุมชน มีวัฒนธรรม/ความเชื่อและนิสัยใจคอในทางเดียวกัน

2) เครือข่ายอพยพกลุ่มชาติพันธุ์: เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นมาจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มีความจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายของตนเองขึ้น คนกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญในเรื่องงานที่สะดวก ความน่าเชื่อถือ การควบคุม ความคุ้มค่า ฯลฯ

3) เครือข่ายระหว่างครัวเรือน: เป็นเสมือนความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว โดยเป็นการรวมตัวอย่างสมัครใจในการแลกเปลี่ยนกันระหว่างการผลิตทางวัตถุ จิตใจ และการบริการที่มีอยู่ในช่วงเวลาที่เพียงพอ. . . เครือข่ายประเภทนี้จะประกอบด้วย

- 3.1) ครอบครัวพ่อแม่
- 3.2) ครอบครัวบุตร
- 3.3) ญาติพี่น้องที่มีความใกล้ชิด
- 3.4) เพื่อนบ้านที่สนิทชิดเชื้อของครอบครัว
- 3.5) คนรับใช้
- 3.6) เพื่อนและคนที่รู้จัก และ
- 3.7) คนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

การเกิดเครือข่ายระหว่างครัวเรือนนี้ส่งผลให้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพาวัฒนธรรมร่วมกัน ร่วมมือกันทำงานและค้นหาทรัพยากรร่วมกัน มีสิทธิเท่าเทียมกันและยอมรับกัน สามารถพึ่งพาและเกื้อกูลกัน ช่วยเหลือทางจิตใจ รวมทั้งการส่งผ่านคุณค่าของชาติพันธุ์ ศาสนา และประเพณีของชาติพันธุ์

4) เครือข่ายอินเทอร์เน็ต: จะอยู่ในกลุ่มคนที่อยู่ในกระบวนการจัดการในองค์กรและอยู่บนพื้นฐานสิทธิที่เท่าเทียมกัน. . . เป็นความสัมพันธ์ของคนยุคใหม่ที่สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือสิ่งของ ถือเป็นเครือข่ายที่กว้างขวางมาก เพราะการใช้เทคโนโลยีในประเทศไทยปัจจุบันได้มีการ

พัฒนามากยิ่งขึ้น เกิดการกระจายไปทั่วทุกพื้นที่ มีการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีและมีการสื่อสารผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้น ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลที่ใช้อินเทอร์เน็ตในการติดต่อสื่อสาร เกิดเป็นเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

ส่วน กาญจนา แก้วเทพ (2549: 89) ได้กล่าวถึงการสร้างเครือข่ายอย่างกว้างๆ ว่ามีอยู่ 2 ประเภทที่ควรคำนึงถึงในเบื้องต้น คือ เกล่อเก่า (เครือข่ายเดิมที่มีการเชื่อมโยงกับภาคีอยู่แล้ว) และ เกล่อใหม่ (เครือข่ายใหม่ที่ภาคีเพิ่งเข้าไปเชื่อมโยงด้วย)

จากประเภทของเครือข่ายทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ทำให้ผู้วิจัยได้มองเห็นองค์ประกอบของการเกิดขึ้นของเครือข่ายว่าประกอบด้วย คนที่มีบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน และสิ่งที่มีร่วมกันนั้นได้นำไปสู่การรวมกลุ่มจนทำให้เกิดความสัมพันธ์ ความพยายาม และการทำงานร่วมกันได้ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายประเภทใดก็ตาม จึงมีลักษณะร่วมของความเป็นเครือข่าย ดังที่ เสรี พงศ์พิศ (2548: 201) ได้กล่าวไว้ดังนี้

- 1) เป็นกลุ่มองค์กร และ/หรือบุคคลที่มาาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน
- 2) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- 3) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน (ไม่ใช่เฉพาะกิจ) ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง
- 4) มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกัน และร่วมกันรับผิดชอบ
- 5) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกัน และความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

ในทางสังคมวิทยา มองเครือข่ายทางสังคมว่ามีความสำคัญต่อชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสำคัญที่มีต่อการเสริมพลังอำนาจชุมชน (community empowerment) โดยเครือข่ายทางสังคม (social network) จะมีอยู่ 2 ระดับ คือ เครือข่ายทางสังคมปฐมภูมิ (a primary social network) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของผู้ที่มีการช่วยเหลือและสนับสนุนกัน โดยมีเหตุผลส่วนตัวที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นมา กับ เครือข่ายทางสังคมทุติยภูมิ (a secondary social network) ที่

ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ในชุมชนที่ร่วมมือกับกลุ่มต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นมา เพื่อติดตามเป้าหมายใด เป้าหมายหนึ่งที่เฉพาะเจาะจง (Hamilton, 1992: 39)

การมองระดับของเครือข่ายในทางสังคมวิทยาดังกล่าวชี้ได้ว่า เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากรูปแบบความสัมพันธ์ของคนที่มีรวมกลุ่มกัน ซึ่งระดับทั้งสองจะมีเหตุผลของการรวมกลุ่มที่ต่างกัน แต่หากพิจารณาโดยใช้เรื่องของการเป็นสมาชิกในชุมชนเป็นเกณฑ์ในการแบ่งระดับเครือข่าย ก็จะทำให้การนิยามของเครือข่ายในแต่ละระดับนั้นมีความแตกต่างกันด้วย ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2549: 98-100) กล่าวว่า การสร้างเครือข่ายต้องเริ่มที่การทำให้เครือข่ายภายในมีความเข้มแข็งก่อน แล้วจึงจะไปสานสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอก นั่นคือระดับของเครือข่ายสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่

1) เครือข่ายภายในชุมชน เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนที่มีความคิดตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกัน ประสพปัญหาเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน หรือเกิดจากการเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเพื่อร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเครือข่ายภายในชุมชนนี้จะประกอบด้วย

1.1) ผู้นำชุมชน ได้แก่ ครู พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

1.2) องค์กรชุมชน ได้แก่ วัด สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น (เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล: อบต.) หน่วยงานด้านวัฒนธรรม (เช่น สภาวัฒนธรรม) สถานีอนามัย ร้านค้าชุมชน

1.3) กลุ่มหรือชมรมในชุมชน ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้ปกครอง ฯลฯ และที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการใดการหนึ่ง ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรม กลุ่มพิชิตโรคสารพิษ กลุ่มสมุนไพรร ฯลฯ

2) เครือข่ายภายนอกชุมชน เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการเชื่อมโยงไปสู่กลุ่มบุคคลหรือองค์กรภายนอกชุมชน ประกอบด้วย

2.1) สื่อบุคคลภายนอกชุมชน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปินพื้นบ้านที่อยู่ในชุมชนใกล้เคียง

2.2) แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ ได้แก่ สถาบันการศึกษาและสถานที่ดูงานในชุมชนใกล้เคียง

2.3) หน่วยงานราชการในท้องถิ่น ได้แก่ สภาวัฒนธรรมทั้งในระดับจังหวัดและอำเภอ และ

2.4) สื่อมวลชนท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ หรือประชาสัมพันธ์สื่อพื้นบ้าน

นอกจากนี้ ในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดๆ ก็ตาม สิ่งที่เราัมักจะเห็นก็คือการที่ต้องมีเครือข่ายเข้ามาร่วมในโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ด้วย จึงเป็นเรื่องปกติที่เราัมักจะเห็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นในสังคมอยู่หลากหลายประเภท และสามารถแบ่งออกเป็นได้หลายระดับ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และในความเป็นจริงที่พบก็คือ การที่โครงการหรือกิจกรรมใดมีเครือข่ายจะทำให้การดำเนินงานเกิดประโยชน์ขึ้นมา โดยอาจเป็นในรูปของความคล่องตัว ความสะดวก ความรวดเร็ว และง่ายต่อการทำงาน ดังจะเห็นได้จากบทบาทของเครือข่ายที่ กาญจนา แก้วเทพ (2549: 101-104) ได้กล่าวถึงไว้ว่ามีอยู่ 4 ด้าน คือ

1) เสริมกำลังการทำงาน: เราไม่สามารถทำงานได้ตามลำพัง ต้องมี "เกลอ" มาช่วยกันร่วมคิดร่วมทำ. . .หากมีกลยุทธ์ที่ดีในการแสวงหาเกลอ การทำงานในลักษณะของการเสริมแรงซึ่งกันและกันก็จะเกิดขึ้นอย่างรอบด้าน

2) เสริมกำลังปัญญา: การเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้รู้อะไรหลายๆ อย่างที่ไม่เคยรู้มาก่อน รวมทั้งสามารถนำไปปรับประยุกต์เป็นแนวทางในการทำงานของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) เสริมกำลังทรัพยากร: แม้กำลังทรัพยากรจะไม่ใช่อุปการที่สำคัญที่สุดของเครือข่าย แต่ก็ยังเป็นปัจจัยที่จำเป็นในการขับเคลื่อนให้โครงการสามารถดำเนินไปสู่เป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ และอย่างน้อยก็เป็นจุดเริ่มต้นในการเริ่มต้นกระบวนการทำงาน ที่อาจเชื่อมโยงไปสู่การสนับสนุนจากชุมชนในลักษณะต่างๆ ต่อไป เช่น การสนับสนุนด้านสถานที่ การสนับสนุนด้านอาหารการกิน "ข้าวหม้อ แกงหม้อ" ตามวิถีชาวบ้าน เป็นต้น

4) เสริมศักดิ์ศรี: การมีเครือข่ายเข้ามาเป็นพันธมิตร เป็นตัวบ่งชี้เบื้องต้นว่ากิจกรรมที่ดำเนินการอยู่นั้น ยังไม่ถูกตัดสายสัมพันธ์ออกจากชุมชน แต่ยังมีคุณค่าพอเพียงที่จะทำให้ชุมชนหันกลับมามอง และดึงกลับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชน

นอกจากนี้ หากเครือข่ายที่เกิดขึ้นเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนหรือคนในชุมชนกับคนนอกชุมชนด้วยแล้ว ผู้ที่เป็นคนนอกชุมชนจะมีบทบาทในการขับเคลื่อนขบวนการพัฒนาได้ ดังที่ เสรี พงศ์พิศ (2548: 25-27) ได้กล่าวถึงบทบาทของ "คนนอกชุมชน" ไว้ดังนี้คือ

1) ผู้เชื่อมประสานหรือก่อให้เกิดกระบวนการ (facilitator) ซึ่งกระบวนการที่ว่านี้ คือ "กระบวนการเรียนรู้" ที่นำไปสู่การพัฒนา โดยเป็นการเรียนรู้ที่จะคิดแล้วปฏิบัติ ปฏิบัติแล้วกลับมาคิด ทบทวน สรุปบทเรียน แล้วเอากลับไปปฏิบัติ เช่นนี้เรื่อยไป

2) ผู้เชื่อมประสานให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (catalyst) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ทางสังคมให้เกิดขึ้นในชุมชน ที่เรียกว่า "นวัตกรรม" เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายหลักที่การพึ่งตนเองของชุมชน โดยบทบาทของคนนอกจะต้องช่วยให้มีการเชื่อมประสานฝ่ายต่างๆ ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ความร่วมมือ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นนั้นๆ

3) ผู้เชื่อมประสานให้เกิดเครือข่าย (networker) ที่เป็นเครือข่ายชุมชนและเครือข่ายในภาพกว้างกับสังคมภายนอก ซึ่งการส่งเสริมเชื่อมประสานให้เกิดเครือข่ายนี้จำเป็นต้องรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง จำเป็นต้องศรัทธาในพลังชุมชน ต้องเชื่อว่าชุมชนสามารถพัฒนาจนพึ่งพาตนเองได้ถ้าหากพวกเขามีโอกาส และถ้าหากพวกเขามี "เครือข่าย" มีเพื่อน มีคนและองค์กรที่คิดคล้ายกัน มีเป้าหมายคล้ายกัน มีปัญหาเหมือนกัน และวิธีการแก้ไขปัญหาคือคล้ายกัน

ดังนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการแสดงบทบาทของคนนอกชุมชน ก็คือ กระบวนการเรียนรู้ นวัตกรรม และความเป็นเครือข่าย ซึ่งทั้ง 3 เรื่องนี้จัดเป็นปัจจัยหลักที่แยกจากกันไม่ได้ รวมทั้งเป็นปัจจัยที่จะต้องมียู่ในกระบวนการที่ก่อเกิดประชาสังคม ซึ่งไม่อาจเกิดขึ้นแบบลอยๆ และอยู่แบบลอยๆ เพราะมิฉะนั้นแล้วจะทำให้ประชาสังคมที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นประชาคม ประชากร หรืออะไรก็ตามแล้วแต่ ก็ไม่อาจจะยั่งยืนได้ ทั้งนี้ เสรี พงศ์พิศ (2548: 202) จึงได้สรุปถึงประโยชน์ของการทำงานเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นการทำงานแบบ "ประสานพลัง" (synergy) ไว้ดังนี้คือ

- 1) ก่อให้เกิดผลบางอย่างที่ใครคนเดียวทำให้เกิดไม่ได้
- 2) ทำการรณรงค์ได้กว้างกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่า
- 3) ส่งอิทธิพลต่อคนอื่นในเครือข่ายและนอกเครือข่าย
- 4) ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหรือประเด็นหนึ่ง หรือการต่อสู้หนึ่ง ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะมีแง่มุมหลายแง่ มองจากหลายคนหลายองค์กร
- 5) ร่วมมือกันทำ แบ่งงานกันทำ
- 6) ลดงานที่ซ้ำซ้อนลง และลดการสิ้นเปลืองทรัพยากร
- 7) ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ แรงบันดาลใจ และทักษะต่างๆ
- 8) ทำให้เกิดความสามัคคี ให้กำลังใจกัน และช่วยกันในรูปแบบต่างๆ ในบางกรณีช่วยให้สามารถระดมทุนได้ดี

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการทำงานเครือข่าย จึงประกอบด้วย 5 ลักษณะคือ (กาญจนา แก้วเทพ, 2549: 105, 108)

- 1) การฟื้นฟูเครือข่ายเก่า: ขั้นนี้จะมีการสืบค้นภูมิปัญญา และแสวงหาผู้สนใจ
- 2) การซ่อมแซมเครือข่ายเก่า: สร้างคุณค่าให้ศิลปินหรือปราชญ์ชาวบ้าน
- 3) การเสริมความเข้มแข็งเครือข่ายเก่า: เสริมกำลังใจและกำลังปัญญา กับสร้างความเข้มแข็ง สร้างระบบงาน สร้างการมีส่วนร่วม และสร้างพื้นที่ในการสื่อสาร
- 4) การแสวงหาเครือข่ายใหม่: แสวงหาผู้มีความสนใจร่วม และประสานงานเชิงรุก
- 5) การสร้างเสริมเครือข่ายใหม่: เสริมกำลังใจและกำลังปัญญา กับสร้างพื้นที่ในการสื่อสาร

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ ยังได้กล่าวถึงบทเรียนที่น่าสนใจเกี่ยวกับการทำงานแบบเครือข่ายว่า ในเบื้องต้นจะเป็นแบบสามประสาน คือ ประสานคน ประสานการทำงาน และประสานการเรียนรู้ แต่การทำงานแบบสามประสานนี้อาจจะยังไม่ใช่อุปสรรคสุดท้าย. . .แต่ละโครงการหรือกิจกรรมก็มีเส้นทางของตนเอง อีกทั้งยังมีความแตกต่างกันไปในแง่ของบริบทและเงื่อนไขแวดล้อม จึงทำให้การทำงานแบบเครือข่ายไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัว โดยต้องคำนึงถึงบริบทแวดล้อม และความเหมาะสมของแต่ละโครงการหรือกิจกรรม

สำหรับการศึกษาในชุมชนครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของเครือข่ายใน 2 ประเด็น คือ

1) ในแง่ของผู้วิจัยที่จำเป็นจะต้องสร้างเครือข่ายในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่ผู้วิจัยเน้นถึงการให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การคิดไปจนถึงการประเมิน ซึ่งการมีเครือข่ายที่เริ่มจากภายในชุมชนเองถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการนำไปสู่การขยายเครือข่ายความร่วมมือ โดยอาจเริ่มต้นจากกลุ่มผู้นำ เพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งก็คือ กลุ่มเยาวชน ทำให้เกิดการรู้จักและความสัมพันธ์กับผู้วิจัยเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนร่วมกัน นอกจากนี้ จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายจะช่วยให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่อาจมีลักษณะความเป็นเครือข่ายในประเภทใดประเภทหนึ่งอยู่แล้ว ซึ่งนอกจากผู้วิจัยจะเริ่มที่เครือข่ายในแง่ของกลุ่มแล้ว ยังสามารถขยายเครือข่ายด้วยการนำเรื่องของการพัฒนาเข้ามาเป็นวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของเครือข่ายที่จะเกิดขึ้นสำหรับการทำวิจัยในครั้งนี้ต่อไปได้ และหากเป็นไปได้อาจนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอกชุมชนด้วย

2) ในแง่ของการพัฒนาชุมชนสำหรับเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยต้องการขับเคลื่อนนั้น สามารถมองได้ว่า เยาวชนเพียงคนเดียวคนหนึ่งไม่สามารถทำการพัฒนาชุมชนของตนได้โดยลำพัง จึงจำเป็นที่เยาวชนต้องรู้จักหาผู้ร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเยาวชนอาจเริ่มด้วยการยกประเด็นการพัฒนาชุมชนขึ้นมา เพื่อแสวงหาผู้ที่มีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนเช่นเดียวกันกับตน โดยแน่นอนว่าเยาวชนส่วนใหญ่มักจะเริ่มที่กลุ่มคนวัยเดียวกัน นั่นคือ เยาวชนด้วยกันเอง เนื่องจากการสื่อสารสามารถทำความเข้าใจต่อกันได้เร็วและง่าย หรือที่เรียกว่า "เป็นการพูดคุยกันรู้เรื่องมากกว่า" นั่นเอง แต่นอกจากจะมีกลุ่มเยาวชนแล้ว เยาวชนยังสามารถมองไปยังกลุ่มต่างๆ ที่เยาวชนได้มีความสัมพันธ์ด้วยอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัว ครู เพื่อนบ้าน คนในชุมชนที่รู้จัก เป็นต้น ซึ่งกลุ่มต่างๆ ที่กล่าวมานี้ จริงๆ แล้วก็คือ เครือข่ายรูปแบบหนึ่งที่เยาวชนได้มีอยู่ในชีวิตประจำวันเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เพียงแต่การวิจัยครั้งนี้จะนำไปสู่การทำให้เยาวชนได้เกิดการสร้างเครือข่ายในอีกรูปแบบหนึ่งขึ้นมาโดย

มีวัตถุประสงค์ในแง่ของการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนของเยาวชนร่วมกัน ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่เมื่อ ทบทวนในเรื่องของเครือข่ายจะพบว่ามีความหลากหลายถึงประเภทของเครือข่ายได้หลากหลาย แตกต่างกันไป ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ชุมชน: มุมมองผ่านแนวคิดทฤษฎีระบบ

คำว่า "ระบบ" (system) คือ การรวมของส่วนต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน และถูกจัดระเบียบ รวมอยู่ด้วยกันทั้งหมด ซึ่งระบบจะมีแนวโน้มมุ่งไปสู่ความสมดุล/ดุลยภาพ (equilibrium) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในส่วนใดของระบบ ส่วนอื่นๆ จะต้องเปลี่ยนแปลงด้วยเพื่อให้คงความสมดุลของระบบ (Lamanna and Riedmann, 2009: 34)

หากมองชุมชนตามหลักแนวคิดของทฤษฎีระบบ สามารถกล่าวได้ว่าชุมชนท้องถิ่นหนึ่งๆ ก็คือ หนึ่งหน่วยระบบ (a system unit) เป็นหน่วยทำงาน ที่จะประกอบไปด้วยหน่วยย่อยๆ ต่อไปนี้(เฉลี่ย บุริภักดี และคณะ, 2545: 44-45)

1) ผลผลิต หมายถึงทุกอย่างที่หน่วยระบบสังคมนั้นได้สร้างให้เกิดขึ้น นับตั้งแต่การ ดำรงชีวิตให้อยู่รอด การป้องกันการเจ็บป่วย การจัดหาวัตถุหรือองค์กรของสมาชิก การดำรง ครอบครัว การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรหลาน การสร้างผลิตผลทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเพื่อ ท้องถิ่นของตนเอง และเพื่อแลกเปลี่ยนกับท้องถิ่นอื่นๆ ไปจนถึงการมีความสุขความพอใจจากการ ปฏิบัติตามขนบประเพณีอันเป็นที่ยึดถือของหน่วยสังคม และรวมไปถึงการดำรงอยู่อย่างมั่นคงถาวร ของหน่วยสังคมนั้นๆ

2) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ตัวคนในท้องถิ่นนั้นๆ และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งคนสามารถหยิบฉวย นำมากินมาใช้ รวมไปถึงแบบอย่างแนวปฏิบัติที่สังคมมีไว้ให้และทรัพยากรทางกายภาพหรือทาง ความคิด ซึ่งเข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่นจากแหล่งภายนอก ซึ่งเป็นอีกหน่วยระบบหนึ่งที่มีการแลกเปลี่ยน ผลผลิตหรือปัจจัยนำเข้ากับหน่วยระบบนี้

3) กระบวนการ ได้แก่ ปฏิกริยาหรือการกระทำต่อกันระหว่างปัจจัยนำเข้าต่างๆ ที่มีอยู่ ซึ่ง ก่อให้เกิดการแปลงรูปของปัจจัยนำเข้าบางรายการ มากบ้างน้อยบ้างในลักษณะต่างๆ และเกิดเป็น ผลผลิตใหม่ โดยอาจเป็นผลผลิตระหว่างทาง ซึ่งจะเข้าสู่กระบวนการบางอย่างก่อนจะเป็นผลผลิต สุดท้ายก็ได้ หรืออาจเป็นผลผลิตสุดท้ายของหน่วยระบบนั้นเลยก็ได้

4) ขอบเขต คือ เส้นแบ่งระหว่างท้องถิ่นนั้นกับท้องถิ่นอื่นที่อยู่ติดกัน หรือเป็นเส้นล้อมรอบบริเวณท้องถิ่นนั้น และเนื่องจากการดำเนินชีวิตแต่ละด้านมีขอบเขตครอบคลุมไม่เหมือนกันเสมอไป ดังนั้น เส้นแบ่งดังกล่าวจึงอาจมีหลายเส้น แต่อาจมีบางเส้นทับซ้อนกับเส้นอื่นก็ได้

ดังนั้นเมื่อเรามองชุมชนในแง่มุมของทฤษฎีระบบสังคมจะเห็นได้ว่า ชุมชนก็เปรียบเหมือนองค์การทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หนึ่งๆ ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติและประชาชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยร่วมกัน โดยกลุ่มคนเหล่านั้นมีการปฏิสัมพันธ์กันหรือมีการกระทำหน้าที่บางอย่างอยู่ในชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของกันและกัน และความเป็นชุมชนหนึ่งที่เกิดขึ้นนี้ได้เป็นแหล่งในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนและสังคมที่ใหญ่กว่า จึงสามารถมองชุมชนว่าเป็นระบบย่อยของระบบใหญ่ นั่นคือ ในสังคมหนึ่งจะมีชุมชนระดับหมู่บ้านอยู่ ทั้งในเมืองและในชนบท ซึ่งชุมชนก็จะมีการทำหน้าที่ของตนอยู่ในระดับหนึ่งนั่นเอง

ในการวิเคราะห์ระบบชุมชนภายใต้ทฤษฎีระบบสังคมนี้ เราสามารถใช้หลักแนวคิดทฤษฎีของ Roland Warren (1972) ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกันที่ได้ประยุกต์แนวคิดด้านการหน้าที่ของ Parsons ในการศึกษาชุมชน มามองได้ว่า ชุมชนเป็นการผสมผสานหน่วยทางสังคมที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นจำนวน 5 หน่วย ซึ่งจะมีครอบคลุมเป็นพื้นฐานและทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับทุกหน่วยในชุมชน โดยรายละเอียดของ 5 หน่วยดังกล่าวมีดังนี้คือ (ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, 2555: 231-233)

1) การผลิต แจกจ่าย และการบริโภค: ชุมชนทำหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจ คือ การอำนวยความสะดวกให้หน่วยงานทางสังคมดำเนินการทางการผลิต แจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการต่างๆ โดยในชุมชนดั้งเดิมนั้น ครอบครัวและครัวเรือนจะเป็นหน่วยผลิตหลัก แล้วค่อยเปลี่ยนไปเป็นหน่วยเฉพาะด้าน เช่น กลุ่มอาชีพ สหกรณ์การเกษตร และอื่นๆ ในชุมชนทันสมัย ส่วนการแจกจ่ายสินค้าและบริการจะอยู่ในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนผลผลิตไปจนถึงการขายผลิตภัณฑ์ต่างๆ ด้วยร้านจำหน่ายสินค้า สำหรับการบริโภคสินค้าและบริการจะเปลี่ยนไปตามลักษณะของการแบ่งแยกแรงงานที่มุ่งไปสู่ความชำนาญพิเศษหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากขึ้น เช่น ในชุมชนเกษตรกรรมเกษตรกรจะต้องมีความรู้สมัยใหม่ทางด้านนิเวศวิทยาเพื่อที่จะปฏิบัติงานไร่นาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีผลกระทบกระเทือนต่อสภาวะแวดล้อมน้อยที่สุด

2) การขัดเกลาทางสังคม: ชุมชนทำหน้าที่ให้ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการสั่งสอนและอบรมเด็กๆ ให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่อยู่ในชุมชนและสังคมต่อไป ครอบครัวและครัวเรือนจึงถือเป็นหน่วย

หลักในการขัดเกลาทางสังคม นอกจากนี้ก็มีเพื่อนเล่น เพื่อนบ้าน วัด โรงเรียน สื่อมวลชน และอื่นๆ ช่วยในการขัดเกลาทางสังคมด้วย

3) การควบคุมทางสังคม: ชุมชนอำนวยความสะดวกให้หน่วยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกชุมชนให้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี อันเป็นการควบคุมทางสังคม โดยจะเริ่มตั้งแต่การมีผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา เป็นต้น

4) การมีส่วนร่วมทางสังคม: ชุมชนเป็นแหล่งที่ให้โอกาสแก่ประชาชนมีส่วนร่วมทางสังคมในรูปแบบต่างๆ กัน ตั้งแต่กลุ่มครอบครัว เครือญาติ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสันตนาการ และอื่นๆ พร้อมกับการดำเนินงานทางสังคมตามขนบธรรมเนียมประเพณี การมีส่วนร่วมทางสังคมในระดับชุมชนอาจผ่านทางวัด โบสถ์ เช่น การเข้าวัดทำบุญ ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน เป็นต้น

5) การช่วยเหลือกันในชุมชน: ชุมชนทำหน้าที่ให้ประชาชนมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามจำเป็น เช่น ยามเจ็บป่วย ไฟไหม้ อุทกภัย หรือการช่วยเหลือกันในกลุ่มครอบครัว เครือญาติ ในยามต้องการ เช่น การขอแรง เอาแรง แลกเปลี่ยนแรงงานกันในการเพาะปลูก เก็บเกี่ยวพืชผล เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หากชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงจนทำให้การหน้าที่ของชุมชนเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยและก้าวหน้ามากขึ้น อย่างสังคมไทยปัจจุบันนี้ที่จะเห็นได้ว่าหน้าที่ในการผลิต แจกจ่าย กลายเป็นหน้าที่ของโรงงานอุตสาหกรรม ห้างสรรพสินค้า หรือแม้แต่หน้าที่การขัดเกลาทางสังคมก็มีโรงเรียนทำหน้าที่แทนครอบครัวมากขึ้น รวมทั้งการควบคุมทางสังคมก็มีองค์การบริหารส่วนตำบล สถานีตำรวจ เป็นต้น ก็จะทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยต่างๆ ในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไป ดังที่ Warren (1972 อ้างใน ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, 2555: 233) ได้อธิบายในเรื่องนี้ว่า การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยและก้าวหน้าได้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ตามแนวนอนและแนวขึ้นขึ้น กล่าวคือ หากมีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยต่างๆ ที่อยู่ในระดับเดียวกันในชุมชน เช่น ระหว่างครอบครัว ญาติ เพื่อนบ้าน กลุ่มร้านค้า ซึ่งทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านภาวะอิสระ มีลักษณะของความสามัคคีหรือมีความเป็นปึกแผ่นทางสังคมสูง โดยสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีความพอใจและมีความสุขในการดำรงชีวิตร่วมกันในชุมชนก็จะเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ตามแนวนอน แต่ถ้าเป็นความสัมพันธ์ตามแนวนอนจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยต่างๆ ในชุมชนกับหน่วยที่อยู่นอกชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวชาวนาในหมู่บ้าน กับครอบครัวพ่อค้า นายทุน ที่อยู่ในตำบล

อำเภอ จังหวัด ซึ่งหากความสัมพันธ์ชนิดนี้มีความเข้มแข็งมากขึ้นก็จะทำให้ภาวะอิสระของชุมชนลดน้อยลง การดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนกลายเป็นต้องขึ้นอยู่กับหน่วยต่างๆ นอกชุมชนหรือสังคมที่ใหญ่กว่า ทำให้เกิดภาวะการแข่งขันและการขัดแย้งขึ้นได้ง่าย

ดังนั้น การมองชุมชนเป็นระบบหนึ่งตามหลักของทฤษฎีระบบจะทำให้ผู้วิจัยได้มองเห็นความสัมพันธ์กับหน่วยย่อยๆ ที่มีอยู่ในชุมชน และความสัมพันธ์กับหน่วยอื่นๆ ที่อยู่ล้อมรอบชุมชน รวมทั้งช่วยให้เกิดความเข้าใจได้ว่าลักษณะของชุมชนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้เกิดจากการปรับตัวหรือการคงรักษาแบบแผนดั้งเดิมเอาไว้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็必将มีความเชื่อมโยงไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน เพื่อให้ชุมชนนั้นยังคงอยู่ต่อไปได้เปรียบเหมือนกับการรักษาความสมดุลของระบบที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบางอย่างเมื่อมีส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนไปนั่นเอง

การเสริมพลังอำนาจเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน

การเสริมพลังอำนาจ (empowerment) เริ่มปรากฏขึ้นในวรรณกรรมทางการศึกษาช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 โดยเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตัดสินใจถึงที่ตั้งของโรงเรียน ซึ่งครูที่เคยถูกทำให้แปลกแยกจากที่ทำงาน ต่อมาสามารถที่จะเอาชนะความแปลกแยกได้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเสริมพลังอำนาจ ซึ่ง Maeroff (1988a) ได้เสนอแนะว่า การเสริมพลังอำนาจครูที่เกิดขึ้นประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) สถานภาพที่ถูกปรับให้ดีขึ้น 2) ความรู้ที่เพิ่มขึ้น และ 3) การเข้าถึงการตัดสินใจได้ด้วยตนเอง ต่อมา Vincenz (1990) ได้พัฒนา "The Vincenz empowerment scale" ขึ้น เพื่อปรับปรุงการสำรวจเรื่องการเสริมพลังอำนาจแห่งตน และสเกลการเสริมพลังอำนาจทางจิตวิทยาให้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นที่อำนาจการควบคุมชีวิตส่วนบุคคลของคน และความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบด้วยสเกลย่อย 6 เรื่องคือ 1) การประเมินศักยภาพ และประสิทธิภาพ (potency and efficacy) 2) ความเป็นอิสระ (independence, autonomy) 3) ความสัมพันธ์ของการพึ่งพาหว่านกัน (interdependence) 4) แรงจูงใจ (motivation) 5) ค่านิยม/คุณค่า (values) และ 6) ความสุขของชีวิต (joy of life) นอกจากนี้ Vincenz (1990) ยังพบว่า การเสริมพลังอำนาจ กับ ความกดดันหรือการสะเทือนใจ (depression) จะมีความสัมพันธ์เชิงลบกันอย่างมีนัยสำคัญ (Edwards, Green, and Lyons, 2002: 67, 69-70)

แม้ว่าเรื่องของ การเสริมพลังอำนาจจะเริ่มต้นด้วยความสนใจจากนักวิชาการทางด้านการศึกษา และด้านจิตวิทยา แต่ผลจากการเสริมพลังอำนาจบุคคลได้ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อบุคคลในทางที่ดีขึ้น ซึ่งทำให้ในปัจจุบันศาสตร์อื่นๆ ได้หันมาให้ความสนใจที่จะใช้การเสริมพลังอำนาจ

เป็นรูปแบบหรือวิธีการในการศึกษาปรากฏการณ์ที่ตนสนใจมากขึ้น โดยลักษณะและระดับของการเสริมพลังอำนาจไม่ว่าจะเป็นการศึกษาของศาสตร์ใดก็ตามจะมีความคล้ายคลึงกัน จึงทำให้เมื่อพูดถึงความหมายของการเสริมพลังอำนาจก็สามารถทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันได้

นิยามและระดับของการเสริมพลังอำนาจ

ปัจจุบันสังคมได้ให้ความสนใจในเรื่องของการเสริมพลังอำนาจจึงทำให้หลายๆ คนเริ่มเกิดข้อสงสัยว่า "การเสริมพลังอำนาจนั้นคืออะไร? และทำได้อย่างไร?" "เป็นเพียงแค่ลักษณะของการให้อำนาจ (power) กับบุคคลในการทำสิ่งต่างๆ หรือไม่? และต้องให้ยาวนานแค่ไหน?" คำถามต่างๆ เหล่านี้สามารถหาคำตอบได้จากรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไปนี้

การเสริมพลังอำนาจเป็นกระบวนการที่คน องค์กร หรือกลุ่ม ซึ่งไม่มีอำนาจหรือจัดเป็นพวกชายขอบ (1) ได้เกิดความตระหนักรู้ถึงอำนาจเชิงพลวัตที่มีอยู่ในบริบทชีวิตของตน (2) ได้พัฒนาทักษะและความสามารถต่างๆ ในการที่จะจัดการชีวิตของตนได้อย่างมีเหตุผล (reasonable control over their lives) (3) ได้มีการพัฒนาหรือฝึกฝน (exercise) (4) ปราศจากการฝ่าฝืนหรือละเมิด (infringing) ในสิทธิของคนอื่นๆ และ (5) สิ่งต่างๆ ดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันกับ (coincide with) การสนับสนุนการเสริมพลังอำนาจให้กับคนอื่นๆ ในชุมชนอย่างกระตือรือร้น (actively) ซึ่งการให้คำปรึกษาเป็นวิธีหนึ่งของการเสริมพลังอำนาจได้เมื่อการให้คำปรึกษานั้นได้ส่งเสริมให้คนและระบบเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น (Mc Whirter's, 1994: 12 cited in Lewis et al., 2003: 21-22)

ดังนั้น อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ก็คือกระบวนการของการช่วยเหลือบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร และชุมชนเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของบุคคล ระหว่างบุคคล เศรษฐกิจสังคม และการเมืองให้มากยิ่งขึ้น และเพื่อที่จะพัฒนาอิทธิพลที่มีต่อการแก้ไขสถานการณ์ของบุคคล กลุ่มคน และชุมชนให้ดีขึ้น โดยการเสริมสร้างพลังอำนาจจะเกี่ยวข้องกับ “กระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและกระทำอย่างตั้งใจ/รอบคอบ ” รวมทั้งเกี่ยวข้องกับความเคารพนับถือร่วมกัน (mutual respect) การสะท้อนกลับเชิงวิพากษ์ (critical reflection) การดูแลเอาใจใส่ (caring) และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม (group participation) โดยผ่านบุคคลที่ไม่สามารถควบคุมทรัพยากรต่างๆ และไม่ได้มีส่วนร่วมในการได้รับหรือเข้าถึงทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างเท่าเทียมคนอื่นๆ รวมทั้งมีความต้องการหรือความพยายามที่อยากจะเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ตนได้เผชิญอยู่นั้น ซึ่งการช่วยเหลือด้วยการเสริมพลังอำนาจมีอยู่ 2 วิธีทางที่เป็นพื้นฐานคือ 1) การเสริมสร้างพลังอำนาจเฉพาะบุคคล (personal empowerment) เพื่อทำให้บุคคลสามารถที่จะควบคุมอะไรที่กำลังจะ

เกิดขึ้นในชีวิตของตนเองได้โดยตรง กับ 2) การเสริมสร้างพลังอำนาจทางสังคม (social empowerment) ซึ่งเป็นเงื่อนไขในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่บุคคลสามารถเข้าถึงโอกาสและทรัพยากรต่างๆ เพื่อที่จะสร้างทางเลือกต่างๆ ให้กับตนเองได้ และรักษาการควบคุมสภาพแวดล้อมของตนเองไว้ได้ เช่นเดียวกับการเสริมพลังอำนาจชุมชน ที่จะมุ่งเน้นการช่วยเหลือให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากร โอกาส และทางเลือกที่ดีขึ้น หรือแม้แต่การเสริมพลังอำนาจให้กับองค์กรก็สามารถใช้วิธีการในการจัดการคุณภาพโดยรวมที่เรียกว่า "Total Quality Management" (TQM) เข้ามาช่วยก็ได้ (Kirst-Ashman, 2000: 54-58)

ต่อมา Cartwright (2002: 6) ได้กล่าวถึงการเสริมพลังอำนาจในองค์กรว่าหมายถึง กระบวนการของการปลดปล่อยศักยภาพของลูกจ้างอย่างเต็มที่เพื่อรับผิดชอบและมีอำนาจอยู่ในกระบวนการตัดสินใจ รวมทั้งการจัดหาทรัพยากรต่างๆ ที่จะทำให้กระบวนการดังกล่าวนี้เกิดขึ้น ในขณะที่ Helling, Serrano, and Warren (2005: 15 cited in Kumnerdpet, 2010: 27-28) ได้กล่าวถึงการเสริมพลังอำนาจในบริบทของการพัฒนาท้องถิ่น ว่าหมายถึง การที่คนและชุมชน มีโอกาส (opportunity) และความสามารถ (capability) ที่จะมีส่วนร่วมในพื้นที่ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมพลังอำนาจผู้ที่เป็นกลุ่มคนชายขอบจะทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นได้รับโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการบริการและการปกครองท้องถิ่นทั้งในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพเพิ่มขึ้น พร้อมกันกับการได้รับการส่งเสริมความสามารถที่จะได้ใช้โอกาสเหล่านั้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับที่ Kirst-Ashman ได้กล่าวถึงการเสริมพลังอำนาจชุมชนว่าเป็นการทำให้เข้าถึงทรัพยากร โอกาส และทางเลือกที่ดีขึ้น

สำหรับ Meara and Spittle (2009: 7-8) ได้กล่าวถึงการเสริมพลังอำนาจไว้ว่า การมีส่วนร่วมในทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้วยความกระตือรือร้นมักที่จะนำไปสู่การเสริมพลังอำนาจให้กับสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น โดยระดับของการเสริมพลังอำนาจที่เพิ่มขึ้นจะทำให้สมาชิกมีอิทธิพลเหนือบางสิ่งบางอย่างที่เป็นสิ่งที่ต้องทำ และยังได้รับอำนาจเหนือการตัดสินใจต่างๆ ที่มากขึ้น ด้วยเหตุนี้การเสริมพลังอำนาจจึงแสดงให้เห็นถึงกระบวนการของการทำให้บุคคลหรือกลุ่มต่างๆ สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการกระทำรวมหมู่ได้ (collective action) โดยหากมองในระดับบุคคล การเสริมพลังอำนาจจะทำหน้าที่เปรียบเหมือนกลไกหนึ่ง (a mechanism) ที่ทำให้บุคคลสามารถทำงานในฐานะที่เป็นตัวกระทำ (active agents) ที่มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนเองได้ ส่วนในระดับชุมชนนั้น การเสริมพลังอำนาจจะทำหน้าที่เป็นวิธีการหรือเครื่องมือในการสนับสนุนกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชน ซึ่งการเสริมพลังอำนาจชุมชน (community empowerment) มีได้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวของคนในการตอบสนองต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่งและการให้

โอกาสกับชุมชนที่จะเข้าไปในสถาบันต่างๆ รวมทั้งการตัดสินใจต่างๆ ที่จะไปมีผลกระทบต่อชีวิตและชุมชนของบุคคล

จะเห็นได้ว่า Meara and Spittle ได้กล่าวถึงการเสริมพลังอำนาจที่สอดคล้องกับ Kirst-Ashman ในแง่ที่ว่า การเสริมพลังอำนาจนั้นสามารถกระทำได้ 2 ระดับ ได้แก่ 1) การเสริมพลังอำนาจระดับบุคคล คือ การทำให้บุคคลมีลักษณะของการเป็นผู้กระทำ (active) ที่มีศักยภาพหรือมีความสามารถในการจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการควบคุมสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นในชีวิตของตนเอง หรือเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนในทางที่ดีขึ้นได้ กับ 2) การเสริมพลังอำนาจระดับกลุ่ม โดยคำว่า "กลุ่ม" ในที่นี้ก็คือ กลุ่มคนที่มาอยู่รวมตัวกัน ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของชุมชนองค์กร หรือสังคม ซึ่งการเสริมพลังอำนาจระดับกลุ่มนี้ จึงมักมีรูปแบบเป็นวิธีการหรือเครื่องมือที่จะช่วยสนับสนุนให้บุคคลในกลุ่มสามารถเข้าถึงโอกาส ทรัพยากร และทางเลือกต่างๆ ได้ดีขึ้น โดยการเสริมพลังอำนาจในระดับของกลุ่มนี้จึงมองได้ว่า ควรต้องเริ่มที่การเสริมพลังอำนาจระดับบุคคลก่อน แล้วจึงค่อยพัฒนาไปสู่ระดับกลุ่ม ซึ่งวิธีการของการเสริมพลังอำนาจระดับกลุ่มโดยทั่วไปจะใช้การสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ทำให้ทุกคนในกลุ่มได้มีโอกาส และทางเลือกในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อการพัฒนาที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ร่วมกัน โดยเมื่อบุคคลในกลุ่มได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกระทำหรือการตัดสินใจต่างๆ แล้ว หากประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ ก็จะเป็นการเสริมพลังอำนาจให้กับกลุ่มบุคคลเหล่านั้นได้เกิดความตื่นตัว ตระหนัก กับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนมากขึ้น อันนำไปสู่ความคิด ความกล้า และการกระทำที่จะจัดการแก้ไขหรือพัฒนาให้กลุ่มของตนดีขึ้นต่อไป

อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่สภาพแวดล้อมทางสังคม (social environment) ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ที่มีลักษณะของการกดขี่รังเกียจเหยียดฉันท หรือการมีทัศนคติที่ยึดติดตายตัวของกลุ่ม ที่เรียกว่า stereotype ได้ทำให้ผู้ที่ขาดอำนาจหรือถูกกระทำได้รับความทุกข์ จึงนำไปสู่ความจำเป็นที่สังคมต้องเสริมสร้างอำนาจให้กับกลุ่มคนดังกล่าว ด้วยการเสริมสร้างพลังอำนาจ ซึ่งกลุ่มเยาวชนจัดเป็นกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะกระแสของโลกาภิวัตน์และความทันสมัยได้ทำให้เยาวชนถูกมองจากสังคมว่าเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยง เนื่องจากยังอยู่ในช่วงวัยที่ขาดวุฒิภาวะหรือมีวุฒิภาวน้อย ประกอบกับค่านิยม ความเชื่อของเยาวชนที่เปลี่ยนไปโดยสะท้อนออกมาให้เห็นทางพฤติกรรมที่มุ่งเน้นกับเรื่องของตนเป็นหลัก แต่กลับค่อยๆ ห่างเหินจากครอบครัว ชุมชน มากขึ้น ทำให้เยาวชนมีความผูกพันกับชุมชนน้อยลงไปจากในอดีต และภาพที่เห็นก็คือ การออกไปทำงานนอกชุมชน ไม่ได้มีการใช้ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนของตน ฉะนั้นเยาวชนควรได้รับการเสริมสร้างให้เกิดความ

ตระหนักและรู้จักที่จะทำเพื่อส่วนรวม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางหนึ่งของกระบวนการสร้างจิตสำนึกของเยาวชนที่จะพัฒนาชุมชนของตนได้

ดังนั้น คำว่า "กระบวนการเสริมพลังอำนาจ" (empowerment process) สำหรับการวิจัยครั้งนี้ จะหมายถึง กระบวนการที่มีการดำเนินการอย่างตั้งใจเพื่อช่วยให้เยาวชนได้เกิดความรู้สึกถึงอำนาจของตนในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง และสามารถที่จะควบคุมสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นในชีวิตของตนได้โดยตรง

ในการให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนนั้น ถือเป็นวิธีการหนึ่งของการเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชนได้ ซึ่งก็คือ การทำให้เยาวชนได้เป็นผู้กระทำ (active) นั้นเอง และการเสริมพลังอำนาจนั้นก็มีการดำเนินการและวิธีการที่ได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่ากระบวนการหรือวิธีการใดมีความเหมาะสมกับกลุ่มที่เราต้องการจะเสริมพลังอำนาจ ซึ่งในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดผลใดๆ ก็ตาม จึงมักจะมีการใช้กระบวนการเสริมพลังอำนาจเข้ามาเป็นตัวกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้เกิดการพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านความคิด ความรู้สึก และการกระทำ เพื่อประโยชน์ต่อชุมชน อันนำไปสู่การมองเห็นภาพของความเชื่อมโยงกันระหว่างกระบวนการเสริมพลังอำนาจกับการพัฒนาชุมชนควบคู่กันไป

การเสริมพลังอำนาจกับการพัฒนาชุมชน

การเสริมพลังอำนาจเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการจัดระเบียบชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีเป้าหมายเริ่มต้นที่การเพิ่มศักยภาพของบุคคลในชุมชนเพื่อการเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน พร้อมกับการสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตย (participatory democracy) ตามมาด้วยการให้โอกาสในการเรียนรู้และแก้ไขปัญหา ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจในสภาพปัญหา และหาวิถีทางของการเข้าไปแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม พร้อมทั้งสนับสนุนการเสริมพลังอำนาจท้องถิ่น ซึ่งการเสริมพลังอำนาจจะแสดงให้เห็นว่าบุคคลในท้องถิ่นมีความสามารถที่จะทำการตัดสินใจและควบคุมการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของตนได้มากขึ้น รวมทั้งความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อระบบการเมืองและการปกครองเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายของชุมชน ทั้งนี้ จุดศูนย์รวมของการเสริมพลังอำนาจก็คือ ความเต็มใจของผู้นำท้องถิ่นที่จะเผชิญหน้าและรับมือกับอำนาจทางการต่างๆ โดยผ่านการใช้เทคนิควิธีการต่างๆ ที่จะให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์ (Hamilton, 1992: 69)

นอกจากนี้ การเสริมพลังอำนาจยังถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากของกิจกรรมการพัฒนาที่มีฐานอยู่ในชุมชน และเป็นแนวคิดทางการเมืองสังคมที่ดำเนินอยู่ภายใต้ความคิดของการมีส่วนร่วม และการทำให้เกิดจิตสำนึกขึ้นมา ซึ่งการจะเข้าใจนิยามของกรอบแนวคิดเชิงปฏิบัติการของการเสริมพลังอำนาจได้นั้นจะต้องทำความเข้าใจองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการของการเสริมพลังอำนาจด้วย นั่นคือ (Hamilton, 1992: 84-85)

1) การรับรู้ (cognitive) ในที่นี้หมายถึงความเข้าใจของสมาชิกกลุ่มในเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สถานภาพทางสังคม เงื่อนไขของความเป็นรองหรือด้อยกว่า และเหตุผลที่สัมพันธ์กับสภาพเงื่อนไขในปัจจุบัน

2) ทางด้านจิตใจ (psychological) ในที่นี้จะเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในสภาวะทางอารมณ์ (emotional states) เช่น ความรู้สึก (feelings) ทศนคติ (attitudes) และระบบความเชื่อที่สัมพันธ์กับการเห็นคุณค่าในตนเอง (self-esteem) โดยการเสริมพลังอำนาจเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนสามารถจัดสภาพเงื่อนไขที่จะช่วยให้คุณลักษณะเชิงบวกต่างๆ เกิดการพัฒนาขึ้นได้ เช่น การปฏิบัติต่อสมาชิกในชุมชนในฐานะเป็นผู้มีส่วนร่วม (participant) มากกว่าการเป็นผู้ได้รับประโยชน์ (beneficiary) จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจของสมาชิกได้

3) เศรษฐกิจ (economic) ในที่นี้คือ การสร้างสรรค์หรือการพัฒนากิจกรรมทางการผลิตที่จะสามารถทำให้คนในชุมชนพัฒนาสภาวะทางการเงินของตนให้ดีขึ้นได้ ซึ่งเงื่อนไขนี้มีความสัมพันธ์ต่อกับบุคคลและชุมชน เพราะเป็นสิ่งที่บุคคลจะยอมอุทิศตนในการทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้ได้มีชีวิตที่น่าพึงพอใจก่อนที่จะไปสู่ความต้องการในระดับที่สูงขึ้น

ในการที่จะพัฒนาชุมชนโดยอาศัยหลักของการเสริมพลังอำนาจนี้ จึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งสามข้างต้นดังกล่าว รวมทั้งพยายามที่จะทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนด้วยความเท่าเทียมกัน ดังที่ Hamilton (1992) เสนอว่าผู้ที่เข้าไปเสริมพลังอำนาจคนในชุมชนจะต้องมองบทบาทของตนในกระบวนการเสริมพลังอำนาจว่าอยู่ในฐานะที่เป็นผู้วางแผนและทำงานด้วยกันกับผู้ที่อยู่ในชุมชน โดยรับรู้ว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนมีความเท่าเทียมกับตนในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึก และการกระทำต่างๆ ได้ ซึ่งความเข้าใจบทบาทของตนจะทำให้การทำงานพัฒนาไม่เกิดปัญหาขึ้นมา

ดังนั้น การเสริมพลังอำนาจกับการพัฒนาชุมชนนับได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาโมเดลการพัฒนาชุมชนที่ได้ปรับจากแนวคิดของ Gray and William (1987 cited in Hamilton, 1992: 96-100) ซึ่งนำเสนอไว้ 5 ระยะตามลำดับดังนี้

1) กระตุ้น-เรียนรู้-เริ่มต้น (arousal-learning-initiation) คือ การกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของบุคคลอย่างไม่เป็นทางการที่จะเปรียบเทียบและประเมินข้อมูล จนได้ข้อมูลหรือประเด็นที่เป็นภัยคุกคามต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และนำไปสู่การทำให้เกิดการเรียนรู้โดยตรงด้วยตนเองจากการที่สมาชิกในชุมชนพยายามที่จะพัฒนาความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่จะแก้ไขร่วมกัน และสุดท้ายกลุ่มจะเริ่มมอบหมายงาน รวมทั้งพยายามที่จะติดต่อแหล่งภายนอกที่มีอำนาจขอบเขตต่อชุมชน

2) จัดระบบ-เรียนรู้-วางแผน (organizing-learning-planning) คือ เริ่มพยายามจัดระบบและออกแบบการพัฒนา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของคนในชุมชนเกี่ยวกับประเด็นที่จะพัฒนา พร้อมกับการเกิดการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการและการเรียนรู้โดยตรงด้วยตนเอง (self-directed learning) อีกทั้งมีกลยุทธ์ในการวางแผนที่จะทำให้เป็นผลสำเร็จได้โดยผ่านการแบ่งงานให้กับสมาชิกของกลุ่มและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วม

3) กระทำ-เรียนรู้-ประเมิน (action-learning-evaluating) กิจกรรมสำคัญในระยะที่ 3 นี้คือการสร้างแผนปฏิบัติการ (action plan) และเกิดการกระทำต่างๆ โดยอยู่บนพื้นฐานของบทบาทของแต่ละคน เริ่มมีการเรียนรู้และทำการประเมินเพื่อค้นหาว่าอะไรเป็นตัวแปรเชิงกระบวนการ (process variables)¹ ที่สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการวางแผนได้ ทั้งนี้การประเมินการมีส่วนร่วมก็เพื่อใช้แบ่งปันประโยชน์ที่ได้จากกิจกรรมและเพื่อปรับปรุงการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ดีขึ้นเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกัน

¹ ตัวแปรเชิงกระบวนการ (process variables) เป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนและกระตุ้นให้กิจกรรมการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้น ซึ่งมี 6 ตัวแปร ได้แก่ 1) จำนวนของผู้มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้อง 2) ช่วงระยะเวลาของการทำกิจกรรม 3) ความสามารถในการจัดระบบของคนในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เข้มแข็ง และการสร้างบรรยากาศของความไว้วางใจกัน 4) จำนวนของประเด็นที่จะพัฒนา ซึ่งนำไปสู่กิจกรรมและการกระทำแห่งการเรียนรู้ 5) ปริมาณของการริเริ่มและการสนับสนุนของท้องถิ่น และ 6) การใช้ทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือ ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเหมาะสม ทันเวลา ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของความพยายามในการพัฒนา (Hamilton, 1992: 94)

4) ความเป็นอิสระที่เพิ่มขึ้น-การเสริมพลังอำนาจ (increasing independence-empowerment) คือ การทำกิจกรรมต่างๆ ตามแผนที่ประสบความสำเร็จทำให้ความรู้สึกรู้สึกของกลุ่มเกิดความเชื่อมั่นและมีความเป็นเอกลักษณ์ (identity) อันนำไปสู่การมีอิสระที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากสามารถควบคุมและรักษาทิศทางของความพยายามในการพัฒนาด้วยตนเองได้ ความสามารถของกลุ่มจึงได้ถูกสร้างขึ้นมา ซึ่งหากการแก้ไขปัญหาของกลุ่มเป็นไปด้วยความราบรื่น ไม่มีอุปสรรค และสามารถทำในสิ่งที่ต้องการทำได้บรรลุผลสำเร็จ นั้นจะแสดงให้เห็นว่าการเสริมพลังอำนาจได้ประสบความสำเร็จ

5) การพัฒนาที่เป็นผลพลอยได้ (spinoff development) กล่าวคือ การจัดระเบียบการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จจะมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดการพัฒนาศักยภาพ 3 ประการ ได้แก่ 1) เกิดการขยายการมุ่งเน้นไปสู่ประเด็นเป้าหมายที่หลากหลายมากขึ้น 2) จัดระเบียบแบบเดิมเพื่อรับความท้าทายและประเด็นใหม่ๆ และ 3) ตัดสินใจรวมตัวกับองค์กรที่มีอำนาจและทรัพยากร หรือรวมตัวกับหลายๆ องค์กร

สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อคนในชุมชนที่มีความพยายามร่วมกันในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสำเร็จ อันนำไปสู่การเติบโตด้วยตนเอง มีความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในความสามารถร่วมกันที่จะปรับปรุงคุณภาพบางแง่มุมของชีวิตชุมชนให้ดีขึ้นได้ โดยการเสริมพลังอำนาจถือเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญต่อการผลักดันให้เกิดการพัฒนาชุมชนได้สำเร็จโดยผ่านกลุ่มคนที่เป็นสมาชิกอยู่ในชุมชนนั้นๆ ซึ่งการนำหลักของการเสริมพลังอำนาจมาใช้ในการพัฒนาชุมชนจะมีได้หลากหลายรูปแบบ ดังนั้นกระบวนการของการเสริมพลังอำนาจที่เกิดขึ้นจึงมีความเหมือนและแตกต่างกันได้ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

กระบวนการเสริมพลังอำนาจเยาวชน

การใช้แนวคิดการเสริมพลังอำนาจมาเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้วยการทำให้มนุษย์เกิดความตระหนัก เรียนรู้ด้วยตนเองเป็นผู้กำหนดชีวิตของตนเองและสามารถเสริมสร้างทักษะความรู้ ความสามารถ โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แล้วนำผลที่ได้จากการเรียนรู้มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต รวมทั้งใช้พลังอำนาจ ทรัพยากร ข้อมูลข่าวสาร มาสนับสนุนช่วยเหลือ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้ยั่งยืนได้นั้น สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติตามขั้นตอนของกระบวนการเสริมพลังอำนาจ ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการในการเสริมพลังอำนาจทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม/องค์กร ที่มีความคล้ายคลึงและแตกต่างกัน

แต่สำหรับการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นที่การเสริมพลังอำนาจกับเยาวชน ผู้วิจัยจึงขอกำหนดเฉพาะกระบวนการเสริมพลังอำนาจในระดับบุคคล ซึ่งมีแนวคิดที่น่าสนใจดังนี้

กระบวนการเสริมพลังอำนาจตามแนวคิดของ Bishop (1988 cited in Geounuppakul, 2006: 41) มีองค์ประกอบอยู่ 5 ขั้นตอน คือ

1) ประสบการณ์ (experience): สิ่งที่คุณได้รู้และทำ เช่น ประสบการณ์ที่คุณได้จากภาพยนตร์ การแสดงบทบาทสมมติ แล้วนำประสบการณ์เหล่านั้นไปสู่สถานการณ์การเรียนรู้ ซึ่งประสบการณ์ที่ดีควรที่จะให้เกิดขึ้นจริง (real) และมีความชัดเจนเป็นรูปธรรม (concrete)

2) การตั้งชื่อประสบการณ์ (naming experience): ประสบการณ์จากขั้นที่ 1 ควรที่จะถูกระบุชี้ชัดโดยการบรรยายว่า เกิดอะไรขึ้น ใครทำ และพวกเขารู้สึกอย่างไรบ้าง ซึ่งความรู้สึกของผู้มีส่วนร่วมจะถูกระตุ้นและไปด้วยกันกับชีวิตจริง และยอมรับนัยสำคัญของสิ่งที่ได้เรียนรู้

3) วิเคราะห์ (analysis): ผู้มีส่วนร่วมเริ่มที่จะเข้าใจตนเองและทำให้เกิดความเข้าใจที่สมบูรณ์มากขึ้นโดยมีผู้สอน ซึ่งผู้สอนจะแนะแนวทาง แล้วผู้เรียนรู้จะมีความเข้าใจสมบูรณ์ขึ้นจนกระทั่งสามารถเกิดแนวคิดของตนเองขึ้นมาได้

4) การวางแผน (planning): ขั้นตอนนี้จะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมสามารถที่จะคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์ต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งผู้มีส่วนร่วมจะค้นหา (look for) ว่าอะไรที่จะต้องทำ และจะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่ต้องทำนั้นอย่างไร รวมทั้งการระบุถึงกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่การกระทำต่างๆ

5) การทำ (doing): เป็นกระบวนการของการตรวจสอบและค้นหาข้อเท็จจริง และหลังจากที่ผู้มีส่วนร่วมได้รับการฝึกฝนก็พยายามทำในสถานการณ์จริง ซึ่งจะกลายเป็นประสบการณ์ใหม่ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยกระบวนการนี้จะทำให้คุณค่าในตนเอง (self-worth) ความรู้สึกที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ความรอบคอบ (prudence) และความรู้สึกของความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence) ของผู้เรียนรู้ มีเพิ่มมากขึ้น

ส่วน Clutterbuck and Kernaghan (1994: 181-205 อ้างใน รัตน์จำเรียง เพชรแก้ว, 2553: 92) ได้กล่าวว่า กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจของบุคคล ประกอบด้วย

- 1) การมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบแก่บุคคล ในลักษณะของการให้รับผิดชอบงานร่วมกัน หรือให้รับผิดชอบคิดงานใหม่
- 2) การพัฒนาคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับงานที่ได้รับมอบหมาย สร้างความไว้วางใจในเพื่อนร่วมงาน สร้างความเชื่อมั่นและจิตสำนึกความรับผิดชอบ
- 3) การให้บุคคลมีส่วนรับผิดชอบในการทำงานร่วมกัน แบ่งหน้าที่ แต่ร่วมกันทำงาน
- 4) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ เครือข่ายข้อมูลข่าวสาร เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ทักษะ ความสามารถที่ช่วยเสริมสร้างพลังอำนาจการทำงาน ที่จะช่วยเสริมสร้างพลังอำนาจในตน
- 5) การให้บุคคลแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ทักษะ ความสามารถ ข่าวสารข้อมูล การเสริมสร้างคุณธรรม ความมีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมงาน
- 6) การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล จัดแสดงผลการปฏิบัติงาน
- 7) การให้การศึกษาอบรม วิถีพัฒนาสร้างสรรค์งาน
- 8) การให้ความสำคัญกับการดูแลบุคคลให้ดีเท่าๆ กับการให้ความสำคัญกับงาน
- 9) การให้โอกาสบุคคลได้แสดงความรู้ ความสามารถอย่างเสมอภาคกัน
- 10) การสร้างความรับผิดชอบให้บุคคลทำงานอย่างผู้เชี่ยวชาญ ให้มีการตรวจสอบ และประเมินตนเอง
- 11) การส่งเสริมให้บุคคลมีความสุข สนุก และเต็มใจในการทำงาน โดยให้ทำงานที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ สร้างความเข้าใจอย่างกระจ่างในเป้าหมาย ขั้นตอนของการทำงาน
- 12) การเสริมสร้างการเรียนรู้ของบุคคลอย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ผลงาน ความสำเร็จของบุคคล

13) การให้บุคคลมีแผนพัฒนาตนเองที่เป็นจริงได้ และติดตามผลการปฏิบัติตามแผน เพื่อปรับปรุง พัฒนา และไปให้ถึงเป้าหมาย

สำหรับแนวคิดของ Gibson (1991 อ้างใน จิตติมาวดี เจริญรัชต์, 2553 : 35-36; 1995 cited in Aung Kay Tu, 2012: 19) ได้กล่าวถึงกระบวนการของการเสริมพลังอำนาจในฐานะที่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจที่แสดงออกมาในรูปแบบของการกระทำ 4 ขั้นตอนคือ

1) การค้นหาหรือพบสภาพความเป็นจริง (discovering reality) และเกิดความตระหนักถึงปัญหาที่ยังคงมีอยู่

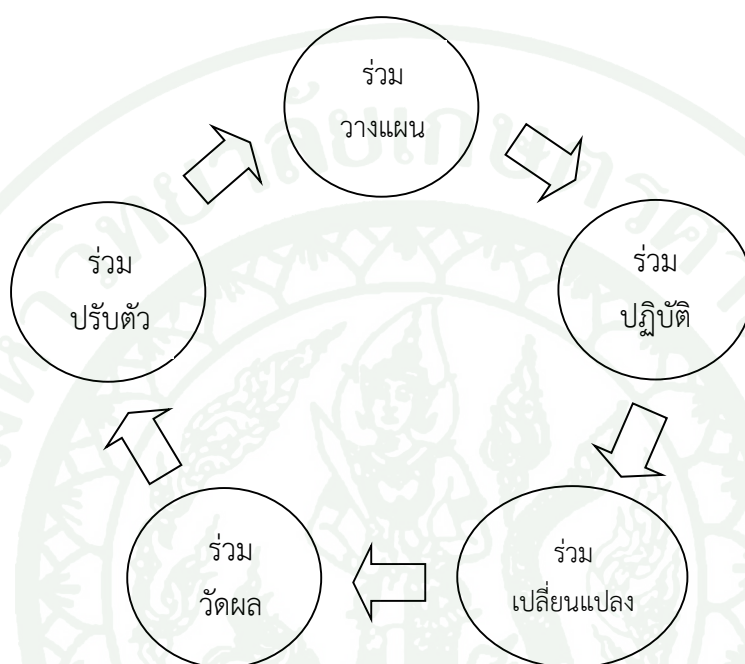
2) การสะท้อนเชิงวิพากษ์ การประเมินตนเอง และการตรวจสอบสถานการณ์ที่อยู่ในช่วงวิกฤติ พร้อมทั้งการพัฒนาความรู้และความสามารถใดๆ ขึ้นมา เพื่อที่จะทำให้งิจกรรมต่างๆ ประสบความสำเร็จ

3) การรับมือหรือจัดการกับสถานการณ์ปัจจุบัน (dealing with current situation) โดยผ่านทางกิจกรรมต่างๆ ซึ่งบุคคลจะตัดสินใจเลือกวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมและลงมือปฏิบัติ เช่น การเรียนรู้ที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับระบบการดูแลสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพและการสร้างพันธมิตร (partnership) กับผู้ประสาน/ผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) และกลุ่มเพื่อน (peers)

4) การคงรักษาความรู้สึกถึงอำนาจของตนเองในการพยายามที่จะไปสู่ความสำเร็จในผลลัพธ์ที่ต้องการ โดยเมื่อวิธีการใดที่เลือกนำไปปฏิบัติแล้วเกิดประสิทธิภาพหรือประสบความสำเร็จ บุคคลจะรู้สึกมั่นใจ มีพลังอำนาจ และนำไปสู่การปฏิบัติที่จะยังคงมีพฤติกรรมในการใช้แก้ปัญหาครั้งต่อไป ด้วยวิธีการเดิมที่มีประสิทธิภาพนั้น

ในการดำเนินการตามขั้นตอนทั้งสี่ข้างต้นนี้ Gibson มองว่าจะต้องดำเนินการไปควบคู่กับการพัฒนาจิตสำนึกที่สำคัญ และสร้างให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง รวมทั้งเพิ่มระดับความสามารถในการทำงานต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นส่วนสำคัญของการเสริมพลังอำนาจ โดยการจะเพิ่มระดับความสามารถ สร้างให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นและมีจิตสำนึกได้นั้น บุคคลจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องผ่านกระบวนการเสริมพลังอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมพลังอำนาจที่บุคคลได้เข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการเสริมพลังอำนาจ ดังเช่น กระบวนการเสริมสร้างพลังในชุมชนเข้มแข็งตามแนวคิดของ Stephen (1995) ที่ มิงขวัญ คงเจริญ (2553: 62) ได้เสนอให้เห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า

ขั้นตอนของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเข้มแข็งนั้น มีอยู่ 5 ขั้นตอน คือ 1) การร่วมวางแผน 2) การร่วมปฏิบัติ 3) การร่วมเปลี่ยนแปลง 4) การร่วมวัดผล และ 5) การร่วมปรับตัว โดยในแต่ละขั้นตอนนั้นจะให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และสามารถนำเสนอเป็นภาพของรูปแบบกระบวนการได้ดังนี้

ภาพที่ 2.2 กรอบของกระบวนการเสริมสร้างพลังในชุมชนเข้มแข็ง
ที่มา: มิ่งขวัญ คงเจริญ, 2553: 62

จากแนวคิดของการเสริมพลังอำนาจดังกล่าว ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการของการเสริมพลังอำนาจจะช่วยให้บุคคลเกิดจิตสำนึกที่จะกระทำให้สิ่งหนึ่งขึ้นมาเพื่อจัดการกับสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่เป็นปัญหาหรือที่มีความต้องการจะพัฒนาได้ โดยกระบวนการเสริมพลังอำนาจที่มีกิจกรรมในการช่วยให้บุคคลได้เกิดการเรียนรู้จะทำให้บุคคลมีการพัฒนาความรู้ ความสามารถของตน และเมื่อการดำเนินการตามขั้นตอนของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเสร็จสิ้นลง ความสำเร็จหรือการเรียนรู้ที่บุคคลได้รับจากการเข้าร่วมกระบวนการจะทำให้บุคคลค่อยๆ เกิดความเชื่อมั่นหรือเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น และเกิดการพัฒนาคิดสำนึกของตนในการทำประโยชน์หรือแก้ไขปัญหานั้นๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ได้ด้วยตนเองต่อไป ดังนั้นบุคคลที่ได้รับการเสริมพลังอำนาจจึงมีลักษณะที่โดดเด่น ดังที่ อติพร ทองหล่อ (2546: 47) ได้สรุปถึงคุณลักษณะของผู้ที่ได้รับการเสริมพลังอำนาจว่า จะเป็นผู้ที่มีเป้าหมายในตนเอง สามารถแก้ปัญหา/จัดการกับสถานการณ์ได้ สามารถพัฒนาตนเองให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ มีความตระหนักในคุณค่าแห่งตน มีความพึงพอใจในงาน มี

ความยึดมั่นผูกพันต่อกลุ่ม เช่นเดียวกับที่ต่อมา จูติมาวตี เจริญรัชต์ (2553: 31) ได้นำเสนอไว้ คือ ผู้ได้รับการเสริมพลังอำนาจจะเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความมั่นใจในตนเอง สามารถจัดการกับตนเองให้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้บรรลุเป้าหมายของตนเองและของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ได้ รวมทั้งการรู้จักที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ชุมชนใดที่มีการเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชน ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของชุมชนย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวเยาวชนและชุมชนในภาพรวม โดยเยาวชนจะเกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นการมีจิตสำนึก และความรู้สึกรับผูกพันต่อชุมชนของตน ด้านความคิดที่ต้องการทำประโยชน์เพื่อชุมชน และด้านการกระทำที่จะแสดงออกมาให้เกิดผลที่ต้องการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเชื่อมโยงไปสู่การทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนามาในที่สุด

การเรียนรู้กับการเสริมสร้างจิตสำนึก

แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก

คำว่า "จิตสำนึก" เป็นคำที่หลายๆ คนน่าจะเคยได้ยิน แต่ก็อาจเป็นเพียงการได้ยินแล้วก็ผ่านไปเหมือนกับเสียงลมที่พัดผ่านเข้ามาในหูของเรา จนกระทั่งเมื่อในปี 2554 ได้ปรากฏคำขวัญวันเด็กที่ว่า "รอบคอบ รู้คิด มีจิตสาธารณะ" จึงได้ทำให้สังคมไทยเริ่มหันกลับมามองเยาวชนของชาติถึงความสำคัญที่สังคมจะต้องตระหนักถึงการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน โดยเฉพาะกับการทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม ซึ่งเมื่อเยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะได้มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อันเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมที่มองว่า "เยาวชนคืออนาคตของชาติ"

เมื่อพูดถึงคำว่า "จิตสำนึก" นั้น หลายคนมักเกิดความรู้สึกว่าเป็นคำที่ยากสำหรับการอธิบาย เพราะเป็นคำที่มีความหมายในเชิงนามธรรม โดยรูปธรรมจะมองได้จากการกระทำของบุคคลนั้นๆ แต่จิตสำนึกก็เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนควรมีอยู่ เพราะหากคนเราขาดจิตสำนึก กระทำตามใจชอบหรือทำตามจิตใต้สำนึกที่เป็นความต้องการของตนเป็นหลักอาจนำไปสู่การทำให้สังคมเกิดปัญหาตามมามากมาย ดังนั้นจิตสำนึกจึงถือว่ามีสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนควรรู้ เข้าใจ และสร้างให้สมาชิกได้มีจิตสำนึกที่ตีร่วมกัน โดยเฉพาะกับเยาวชนซึ่งจะเป็นกำลังที่สำคัญของสังคมต่อไป

1. จุดเริ่มของการใช้คำว่า "จิตสำนึก" และการนิยาม "จิตสำนึก"

คำว่า "จิตสำนึก" เริ่มต้นเมื่อศตวรรษที่ 19 จากการที่วิชาจิตวิทยาเริ่มแยกตัวออกมาเป็นสาขาหนึ่งของวิชาธรรมชาติวิทยา (natural science) โดยมีผู้ให้คำจำกัดความว่าเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้สึก (science of consciousness) โดยเนื้อหามุ่งเน้นไปที่การตระหนักรู้และการวิเคราะห์และกลวิธีระบายความในใจ (introspection) ซึ่งในการอธิบายความหมายของศาสตร์นี้ได้เลือกใช้คำว่า consciousness เข้ามา อันเนื่องจากว่า consciousness เป็นคำที่มีความหมายกว้าง และรวมเอาอาการของจิตชนิดอื่นๆ เช่น ความรู้สึก (sensation) มโนภาพ (mental image) ความคิด (thought) ความปรารถนา (desire) อารมณ์ (emotion) เจตนา (volition) ความชอบ (like) ไว้ได้หมด และในปัจจุบัน นักจิตวิทยาได้ยอมรับจิตสำนึกในฐานะเป็นโครงสร้างทางความคิดที่ลึกซึ้ง และเป็นการนำเสนอจากภายใน โดยความหมายของจิตสำนึกในเชิงจิตวิทยา ก็คือ สภาวะรู้ตัวทางจิต เช่น รู้ตัวว่ากำลังกินข้าว กำลังคิดอะไรอยู่ และยังรวมเอาประสบการณ์ ณ เวลาที่กำหนดภายใต้สถานะของเหตุการณ์ภายใน และสิ่งแวดล้อมภายนอก (โสธฌาย บุญญานันต์, 2549: 7)

นอกจากนักจิตวิทยาแล้ว ยังได้มีกลุ่มนักคิดในสาขาย่อยหรือในศาสตร์อื่นๆ ที่มีการพูดถึงคำว่า "จิตสำนึก" ไว้ ดังที่ โสธฌาย บุญญานันต์ (2549: 8-9) และ ยุวดี อิ่มใจ และคณะ (2552: 9) ได้กล่าวถึง กลุ่มนักจิตวิเคราะห์ หรือนักพฤติกรรมศาสตร์ได้ให้นิยามของจิตสำนึกไว้ว่า จิตสำนึกเป็นเรื่องของความรู้ที่เชื่อมโยงกัน หรือที่มนุษย์จะสามารถรู้ร่วมกันได้ โดยการฝึกหัดให้ตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นวัดไม่ได้ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ แต่สามารถเชื่อมโยงหรือบอกเล่ากันได้ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งจิตสำนึก (conscious mind) นี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของจิตของคนเราที่จะมีลักษณะที่รู้ตัวว่าตนคือใคร อยู่ที่ไหน ต้องการอะไร หรือกำลังรู้สึกอย่างไร ต่อสิ่งใด เมื่อแสดงพฤติกรรมอะไรออกไปก็แสดงออกไปตามหลักและเหตุผล และผลแสดงตามแรงผลักดันจากภายนอกสอดคล้องกับหลักแห่งความเป็นจริง (principle of reality) นอกจากนี้ โสธฌาย บุญญานันต์ ก็ได้กล่าวถึง นิยามที่นักคิดกลุ่มอื่นๆ ได้ให้ไว้ดังเช่น

กลุ่มนักทฤษฎีด้าน cognitive ซึ่งได้สรุปถึงคำว่า "จิตสำนึก" ว่าเป็นเรื่องของความรู้หรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเองภายในของแต่ละคน ไม่สามารถจะไปรับฟังจากใครมาได้ เป็นภาวะที่คนเราตระหนักในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งภาวะดังกล่าวรวมถึงความรู้ส่วนตัวของบุคคลที่วัดด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้ และความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ภายนอกที่สังเกตได้

กลุ่มนักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง หรือมาร์กซิสต์ จะเน้นความสำคัญไปที่ความรู้สึกทางชนชั้น โดยได้ให้ความหมายว่าจิตสำนึก หมายถึง สภาวะทางจิตที่รู้ตัวว่าความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง กำลังรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นตนเองหรือชนชั้นอื่น

กลุ่มนักสังคมวิทยา ได้นิยามจิตสำนึกว่าหมายถึง การรู้ว่าคุณเองมีตัวตน (self consciousness) หรือมีคนอื่นอยู่ด้วยและตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น (social or group consciousness) ซึ่งจิตสำนึกทางสังคม (social consciousness) หรือ จิตสำนึกสาธารณะ (public consciousness) ก็คือ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตน

สำหรับในปัจจุบัน ได้มีผู้ให้ความสนใจกับคำว่า "จิตสำนึก" มากขึ้น โดยจะเห็นได้จากการมีงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก ซึ่งนักวิชาการและผู้วิจัยแต่ละคนต่างก็ให้ความหมายตามบริบทที่นำมาใช้ในการพิจารณาหรือประเด็นที่ตนทำการศึกษาไว้ โดยมีผู้ที่ให้ความหมายไว้น่าสนใจดังนี้

คำว่า "จิตสำนึก" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ระบุไว้ว่า จิตสำนึก คือ สภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 312)

จิตสำนึก (consciousness) เป็นจิตระดับต่ำสุดของอารมณ์ เป็นจิตแห่งความอยากและความปรารถนาต่างๆ มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ การรับรู้ ความปรารถนา และการกระทำ เป็นจิตที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความพอใจและไม่พอใจของมนุษย์ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรับรู้ความรู้สึกจากสิ่งเร้ารอบๆ ตัว โดยผ่านทางประสาทสัมผัสและอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย (จันทร์เพ็ญ ภูโสภา, 2546: 20) นอกจากนี้ จันทร์เพ็ญ ภูโสภา ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การเปิดโอกาสให้เด็กใช้ประสาทสัมผัสและอวัยวะต่างๆ สสำรวจและรับรู้ความรู้สึกจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว จะทำให้จิตสำนึกของเด็กแต่ละคนได้รับการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสติปัญญาและความสามารถในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ เมื่อเติบโตขึ้น ขณะเดียวกันการจัดสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายในทุกๆ สาขาวิชา เช่น ศิลป ดนตรี กีฬา ธรรมชาติศึกษา เกม ฯลฯ จะช่วยพัฒนาเด็กให้มีไหวพริบดี มีความคิดสร้างสรรค์สูง มีสติปัญญา และความสามารถในการเรียนรู้สูงในหลายๆ ด้าน

ในขณะที่ โสมฉาย บุญญานันต์ (2549: 10) ได้สรุปว่า จิตสำนึก คือภาวะทางจิตใจของบุคคลที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ หรือรับรู้ได้จากประสบการณ์ต่างๆ เป็นความตระหนักรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะนำไปสู่การกระทำที่แสดงออกถึงความเข้าใจ ความรู้สึก และการรับรู้ หรือมีความรู้ของบุคคล

สำหรับ พรณี ชูจิรวงศ์ (2551: 11, 39-47) ได้มีการอธิบายถึงคำว่า "จิตสำนึก" ว่าเป็นส่วนหนึ่งในสมองของมนุษย์เราที่เราตระหนัก... โดยจะรับรู้ประสบการณ์ภายนอกที่ส่งเข้าไปในความคิด โดยความคิดที่มีอยู่ในจิตสำนึกก็จะสื่อสารออกมาด้วยเสียงผ่านคำพูดเป็นหลัก... จิตสำนึกจะเป็นส่วนที่มีความสามารถในการคิด โดยคิดอย่างมีเหตุผล วิพากษ์วิจารณ์ วิเคราะห์ ตัดสิน เลือก คัดสรร แยกแยะ วางแผน ประดิษฐ์ และประพันธ์ ใช้ความรู้จากประสบการณ์และเล็งเห็นอนาคต ใช้วิธีการให้เหตุผลแบบอุปนัย (deductive reasoning) และแบบนิรนัย (inductive reasoning)² ... จิตสำนึกจะเริ่มมีการพัฒนาเมื่อมนุษย์มีอายุ 3 ปี และพัฒนาเต็มที่เมื่ออายุ 20 ปี โดยบุคคลที่มีจิตสำนึกจะหมายถึงบุคคลที่มีความตระหนักรู้ มีความตั้งใจซึ่งเป็นความสามารถของจิตสำนึกที่จะริเริ่มและสั่งการความคิดหรือการกระทำใดๆ ทำให้เกิดทิศทางในการคิด ทั้งนี้บุคคลที่มีจิตสำนึกขัดแย้งกับจิตใต้สำนึกจะมีลักษณะที่เรียกว่าเป็นคนสองจิตสองใจ แต่เมื่อใดก็ตามจิตสำนึกกับจิตใต้สำนึกมีความสัมพันธ์กัน ก็จะกลายเป็นผู้ที่มีความตั้งใจที่มีพลังอำนาจ เรียกว่า มี "จิตเดียว" ทั้งนี้เพราะจิตสำนึกมีความตั้งใจ และจิตใต้สำนึกมีพลังอำนาจ... อย่างไรก็ตาม หากมนุษย์เรียนรู้วิธีควบคุมจิตใต้สำนึก ก็จะทำให้จิตสำนึกสามารถกระตุ้นให้จิตใต้สำนึกลงมือทำ ปรับเปลี่ยนนิสัย เปลี่ยนรูปแบบความคิดเชิงลบ สร้างเสริมสุขภาพกายและใจได้

ส่วน ยุวดี อิ่มใจ และคณะ (2552: 6, 11-12) ได้นิยาม "จิตสำนึก" (consciousness) ว่าหมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็น ที่มีต่อปรากฏการณ์ด้านต่างๆ ทางสังคม ได้แก่ มิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่มีผลกระทบต่อตัวเองและสังคมโดยรวม ตลอดจนแนวทางแก้ไขสถานการณ์นั้นๆ เกิดการพัฒนาจิตใจ ทำให้เกิดความหยั่งรู้ด้วยตนเอง สามารถระงับ บังคับ หักห้ามตนเองให้เลิกกระทำการต่างๆ ตามสัญชาตญาณในทางที่ก่อให้เกิดอันตราย รู้จักควบคุม ความต้องการตามธรรมชาติ และระบายออกอย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดความรักในเพื่อนมนุษย์ และได้สรุปว่า จิตสำนึกของเด็กและเยาวชน หมายถึงสภาวะการรู้ตัวทางจิตทุกเมื่อของเด็กและเยาวชนว่า ขณะนี้ตนมีหน้าที่อะไร กำลังทำอะไร และ

² การให้เหตุผลแบบอุปนัย คือ การนำความรู้พื้นฐาน ที่อาจเป็นความเชื่อหรือข้อตกลงที่ทราบมาก่อนและยอมรับว่าจริง เพื่อหาเหตุผลนำไปเป็นข้อสรุป ส่วนการให้เหตุผลแบบนิรนัย คือ การสรุปผลจากการสังเกตหรือการทดลอง แล้วนำมาสรุปเป็นความรู้ (พรณี ชูจิรวงศ์, 2551: 43)

สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เกิดจากภายนอก และมีความตระหนักที่จะนำออกมาจากภายในที่เกิดจากการคิดคำนึงถึงตัวเองและส่วนรวมในการที่จะผลักดันการดำเนินกิจการต่างๆ ของสังคมภายใน-ภายนอกสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมาย โดยมุ่งถึงการมีชีวิตที่ดีกว่า สังคมที่ยุติธรรมกว่า สงบกว่า ได้แก่ การเข้าร่วมกลุ่มทำประโยชน์ต่อสังคม ต่อรอง หรือคัดค้านสิ่งที่เห็นว่าไม่ถูกต้อง การเอาเปรียบสังคม หรือทำให้สังคมเสื่อม

สำหรับ สำออง สีหาพงษ์ (2552: 70-71) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกว่าเป็นภาวะรู้ตัวของบุคคลที่มีความโน้มเอียงทางความคิดและความรู้สึกสำนึกแห่งตนก่อนที่จะแสดงออกเป็นพฤติกรรมของแต่ละบุคคลต่อสิ่งเร้า โดยผ่านกระบวนการครุ่นคิด ไตร่ตรอง หรือไตร่ตรองในการพิจารณาตัดสินให้เห็นคุณค่าและความดีงามของการประพฤติปฏิบัติตนจนกลายเป็นนิสัย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงคำภาษาอังกฤษที่มีการนำมาใช้ในการกล่าวถึงคำว่า "จิตสำนึก" นั้น พบว่า ส่วนใหญ่จะมีการใช้คำภาษาอังกฤษว่า "consciousness" แต่อย่างไรก็ตาม ในทางวิชาการที่มีการศึกษาและวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับจิตสำนึกก็ได้ชี้ให้เห็นว่ายังสามารถใช้คำภาษาอังกฤษอื่นๆ ที่สื่อถึงความหมายของคำว่า "จิตสำนึก" ได้ ตัวอย่างเช่น การวิจัยเรื่องการฝึกสมาธิ และกิจกรรมกลุ่มเพื่อปลูกจิตสำนึกที่ดีงามของนักเรียนชั้นอนุบาล 2/2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ของ จันทรเพ็ญ ภูโสภา (2546: บทคัดย่อ, 6) ได้ใช้คำภาษาอังกฤษที่สื่อถึงคำว่า "จิตสำนึกที่ดีงาม" คือ "good common sense" โดยนิยามว่าเป็นคุณลักษณะทางจิตใจที่มีความรู้สึกนึกคิดที่ดีงาม อันจะนำไปสู่พฤติกรรมที่ช่วยเสริมสร้างและพัฒนาการดำรงชีวิตของเด็กให้เป็นคนดีและมีความสุข โดยเน้นจริยธรรมเป็นหลัก อันได้แก่ การมีวินัย เห็นคุณค่าแห่งตนเองและผู้อื่น การมีน้ำใจ และความกตัญญูทวนเวียน

การศึกษาเรื่องการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนคอนสวรรค์ ของ ศิริ แคนสา (2551: บทคัดย่อ, 8-9) ได้ใช้คำว่า "public awareness" ไว้ในบทคัดย่อ และในขณะเดียวกันได้ใช้คำว่า "public-minded consciousness" ไว้ในการนิยามศัพท์เฉพาะ โดยให้ความหมายของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงกระบวนการด้านความรู้ความเข้าใจเชิงจิตสำนึกสาธารณะ ด้านการใช้เหตุผลในการตัดสินใจเชิงจิตสำนึกสาธารณะ และด้านพฤติกรรมเชิงจิตสำนึกสาธารณะ เพื่อให้มีสำนึกในประโยชน์ สำนึกในผลกระทบที่พึงมีต่อชุมชน และสังคมโดยรวม. . .

การวิจัยเรื่องการสื่อสารเพื่อสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร ของ การดา ร่วมพุ่ม และ อุไร คงคาหลวง (2553: บทคัดย่อ, 3) ได้เลือกใช้คำว่า "awareness" เพื่อสื่อถึงคำว่า "จิตสำนึก" และให้ความหมายไว้ว่าเป็นความรู้ ความเข้าใจ และความรู้สึกผิดชอบ ในการมีส่วนร่วมปกป้องรักษา พัฒนาให้ดีขึ้น แก้ปัญหา และแสดงพฤติกรรมในการรณรงค์หรือให้ข้อมูลผู้อื่นในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบของการปลูกจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนมีความสามัคคี รักท้องถิ่นอีสาน มองเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่รอบตัวของ Sriburi and Kuroda (2007: 93-105) นั้น ที่ได้ใช้คำว่า "awareness" ในการสื่อถึง "จิตสำนึก" เช่นกัน

จะเห็นได้ว่า ในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อกล่าวถึงคำว่า "จิตสำนึก" นั้น นอกจากคำว่า "consciousness" แล้ว ยังสามารถใช้คำว่า "awareness" ได้ ดังที่ Dennett (2010: 128-129, 139, 142) ได้กล่าวถึง 2 คำนี้ว่ามีการใช้ในลักษณะที่เป็นคำศัพท์ที่มีความหมายเหมือนกันอย่างชัดเจน (clearly synonymous terms) หรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นคำศัพท์ที่ไม่ได้มีความหมายที่เป็นปัญหากัน (unproblematic meaning). . . ซึ่งการใช้คำทั้งสองนี้มีทั้งที่เป็นการใช้อย่างตั้งใจ และใช้อย่างไม่ตั้งใจ (intentional and non-intentional uses) กรณีที่เป็นการใช้อย่างตั้งใจ (intentional uses) จะเป็นการพูดถึงสิ่งต่างๆ อย่างรู้สึกตัว ตระหนักถึงสิ่งต่างๆ ได้ ส่วนที่เป็นการใช้อย่างไม่ได้ตั้งใจ (non-intentional uses) นั้น จะเป็นการพูดด้วยความรู้สึกตัวหรือไม่รู้สึกตัวอย่างตรงไปตรงมา และเป็นการรู้สึกตัวจากรูปแบบการดำเนินชีวิต และค่อนข้างจะเป็นคำพูดที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ (artificial speech) และมีความรู้สึกไว (sensitive to) ต่อสถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้น. . . โดยคำว่า "conscious" จึงสามารถหมายถึงบางสิ่งบางอย่างที่เหมือนกันกับ (1) การตื่นตัว หรือการตระหนักรู้ หรือ (2) การมีความสามารถที่จะตื่นตัวหรือตระหนักรู้ ซึ่งความตระหนักรู้จะมีประสิทธิภาพในการควบคุมพฤติกรรมได้ โดยการตระหนักในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะมีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงการควบคุมทางพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกันกับสิ่งนั้นของบุคคลให้ดีขึ้นได้ ทั้งในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์แบบเกิดขึ้นไปพร้อมกัน กับแบบที่เกิดขึ้นด้วยความบังเอิญ (contingent and coincidental relation)

ดังนั้น ไม่ว่าจะเลือกใช้คำภาษาอังกฤษที่สื่อถึงคำว่า "จิตสำนึก" ด้วยคำใดก็ตาม จึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้เป็นปัญหาต่อกัน เพียงแต่สิ่งสำคัญก็คือ การสร้างความเข้าใจในความหมายของคำว่า "จิตสำนึก" ให้ตรงกับสิ่งที่ผู้วิจัยแต่ละคนต้องการศึกษา ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึกจึงมีผู้ให้ความหมายของคำว่า "จิตสำนึก" ที่เป็นนิยามศัพท์เฉพาะของตนตั้งแต่เริ่มต้นการวิจัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน โดยมีทั้งที่เหมือนและแตกต่างกันไป ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้วิจัยแต่ละคน

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของ "จิตสำนึก" (consciousness) ว่า หมายถึง การที่เยาวชนมีความรู้สึกตระหนักรู้ (ระดับการรับรู้) ให้ความสนใจ-ร่วมมือ (ระดับการตอบสนอง) เห็นความสำคัญและความจำเป็น รวมถึงมองเห็นคุณหรือโทษของพฤติกรรม (ระดับการเห็นคุณค่า) ตลอดจนเกิดความคิดถึงสิ่งที่ควรทำ (ระดับการจัดระบบ) เพื่อให้สังคมหรือชุมชนของตนมีความเข้มแข็งและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในทางที่ดีขึ้น จนนำไปสู่การกระทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและชุมชนของตน โดยรายละเอียดจะขอกเล่าเพิ่มเติมไว้ในหัวข้อของการวัดจิตสำนึกต่อไป

2. องค์ประกอบและหน้าที่ของจิตสำนึก

จากความหมายของจิตสำนึกที่กล่าวมาข้างต้นยังได้สะท้อนให้เห็นว่าจิตสำนึกนั้นมีองค์ประกอบอะไรบ้าง และการที่มนุษย์เราเรียกได้ว่ามีจิตสำนึกเพราะจิตสำนึกจะช่วยให้มนุษย์รับรู้ถึงความรู้สึก ความต้องการ รวมถึงการรู้ตัวเมื่อกระทำสิ่งต่างๆ ว่าเป็นเช่นไรได้ ซึ่งทางยูดี อิมใจ และคณะ (2552: 11) ก็ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกว่ามีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ

- 1) พุทธิปัญญา หรือความรู้ความเข้าใจ (cognitive component) ซึ่งเริ่มต้นจากระดับงาน และมีพัฒนาการขึ้นตามลำดับ
- 2) อารมณ์ความรู้สึก (affective component) เป็นความรู้สึกที่สะท้อนถึงด้านทัศนคติ ค่านิยม ความตระหนัก ชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดี เป็นองค์ประกอบในการประเมินสิ่งเร้าต่างๆ
- 3) พฤติกรรม (behavioral component) เป็นการแสดงออกทางวาจา ทำทางที่มีต่อสิ่งเร้าหรือแนวโน้มที่บุคคลจะต้องกระทำ

ทั้งนี้ ปัจจัยหรือสิ่งที่จะมามีผลต่อจิตสำนึกที่ทำให้มนุษย์เรารู้สึกความเข้าใจอย่างไร เกิดความรู้สึกอย่างไร และมีการแสดงออกทางพฤติกรรมเช่นไรนั้น ส่วนหนึ่งจึงมาจากประสบการณ์ที่บุคคลเคยได้รับมา และการเผชิญกับสถานการณ์ บุคคล หรือกลุ่มทางสังคมอย่างไรมาจนเกิดการเรียนรู้ อันนำไปสู่การกลายเป็นรูปแบบจิตสำนึกต่างๆ ขึ้นมา ซึ่งสอดคล้องกับที่ กาญจนา แก้วเทพ (2527: 65-115) ได้มีการกล่าวถึงการก่อตัวของโครงสร้างสังคมแบบต่างๆ ที่ทำให้เกิดระบบจิตสำนึกบางอย่างขึ้นมา และความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกกับสถาบันทางสังคม โดย กาญจนา แก้วเทพ ได้อธิบายเชื่อมโยงไปกับการยกตัวอย่างเรื่องจิตสำนึกของชาวนาไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งสามารถประมวล

สรุปได้ว่า แรกเริ่มนั้น โครงสร้างสังคมและสถาบันทางสังคมเป็นตัวให้กำเนิดกับจิตสำนึกของบุคคล ต่อมาจิตสำนึกของมนุษย์เองได้ย้อนกลับไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและสถาบันทางสังคม โดยมนุษย์เรามีฐานะทั้ง passive และ active ในเวลาเดียวกันต่อโครงสร้างและสถาบันทางสังคม นั่นคือ

กรณีที่ 1: การมองโครงสร้างสังคมที่นำไปสู่ระบบจิตสำนึกบางอย่างของมนุษย์เราขึ้นมา ดังเช่น เมื่อมองโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยดูเกณฑ์ว่า 1) มีเกณฑ์การแบ่งงานกันทำในสังคม (division of labour) หรือไม่ และ 2) มีลักษณะครอบครองปัจจัยการผลิตเช่นไร ก็จะส่งผลต่อระบบจิตสำนึกของชาวนาได้ คือ การที่ชาวนาได้รับรู้และเผชิญกับสถานการณ์ที่ได้รับการแบ่งงานจากสังคม ในสถานภาพของการปลูกข้าวเพื่อเลี้ยงคนในสังคม ก็นำไปสู่การทำให้ชาวนามีจิตสำนึกว่าตนเองเป็นกระดูกสันหลังของชาติ ในขณะที่หากชาวนาต้องเผชิญกับสถานการณ์ไร้ที่ดินและต้องทำงานรับจ้าง ก็อาจจะมีจิตสำนึกค่อนไปทางกลุ่มผู้ใช้แรงงาน หรือในโครงสร้างทางวัฒนธรรม สามารถพิจารณาได้ว่าบุคคลเป็นสมาชิกอยู่ในสังคมที่มีเรื่องของลำดับชั้นอย่างไร และมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชั้นต่างๆ ไว้อย่างไร อันนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกต่างๆ ขึ้นมาได้ เช่น กรณีชาวนาไทยมีรูปแบบวัฒนธรรมที่เด่นชัดคือ วัฒนธรรมแห่งการพึ่งพา (culture of dependency) จึงมีจิตสำนึกที่จะต้องซื่อสัตย์ต่อผู้มีพระคุณ เป็นต้น ดังนั้นในการมองความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกกับโครงสร้างสังคมจึงให้พิจารณาอยู่ที่ปัจจัย 2 ประการที่เชื่อมโยงกันคือ 1) มีการเปลี่ยนแปลงอะไรในโครงสร้างสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่ และ 2) เรามีบทบาทอย่างไรในการเปลี่ยนแปลงนั้น ซึ่งถ้าเป็นบทบาทที่ active ก็จะก่อให้เกิดจิตสำนึกในทางที่ก้าวหน้าหรือทางบวก แต่ถ้ามีบทบาทที่ passive คือเป็นผู้ถูกกระทำก็จะก่อให้เกิดจิตสำนึกทางด้านลบได้

กรณีที่ 2: การมองความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสังคมกับจิตสำนึก ซึ่งสำหรับการวิจัยครั้งนี้ขอกล่าวเฉพาะเพียงความสัมพันธ์กับสถาบันครอบครัวหรือเครือญาติ ที่ผู้วิจัยมองว่ามีความเกี่ยวข้องกับเยาวชนอย่างเห็นได้ชัดที่สุด โดยสามารถอธิบายได้ว่า จิตสำนึกของมนุษย์เรามักมองเห็นว่า ในยามที่ตนนั้นต้องตกกระทาลำบาก และไม่รู้จะหันหน้าไปพึ่งใคร (หมายถึง เจ้านาย หรือรัฐ) เครือญาติจะเป็นแหล่งให้ความช่วยเหลือที่ไว้วางใจได้มากที่สุด ด้วยจิตสำนึกที่เห็นความจำเป็นของระบบเครือญาตินี้เองทำให้เกิดมีการสร้างกลไกต่างๆ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบกฎเกณฑ์ ประเพณี หรือพิธีกรรม อย่างไรก็ตามจากการที่ในสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม ไม่ว่าจะเป็นระบบตลาดและทุนนิยม การขยายตัวของระบบข้าราชการได้มีส่วนทำลายรูปแบบและความสัมพันธ์ดั้งเดิมของระบบเครือญาติลงเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากหน้าที่พื้นฐานสุดของระบบญาติ ซึ่งก็คือ การเป็นสถาบันที่ให้หลักประกันที่มั่นคงได้ที่สุดนั้น ยังไม่มีสถาบันใดในสังคมสมัยใหม่ที่จะทำหน้าที่ทดแทนได้ ซึ่งแม้จะไม่ได้ทำหน้าที่ "จำเป็นอันขาดเสียไม่ได้" ที่เคยทำมาใน

อดีต แต่ก็ยังสามารถดำรงอยู่เพื่อเป็น "ขวัญและกำลังใจ" และอาจทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือมากบ้าง น้อยบ้างแก่สมาชิก ดังนั้นจิตสำนึกที่เกี่ยวข้องกับระบบเครือญาติจึงไม่เลือนหายไปโดยง่ายจากจิตใจของคนเรา

นอกจากนี้ จากการที่จิตสำนึกประกอบด้วย 3 องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้สามารถมองได้ว่า จิตสำนึกของคนเรามีหน้าที่ที่สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ (ยุวดี อิ่มใจ และคณะ, 2552: 11)

- 1) การรับรู้ความรู้สึก (sensing) ซึ่งหมายถึง การที่ประสาทสัมผัสทั้งห้าของเรา ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง รับความรู้สึกจากสิ่งเร้าภายนอกต่างๆ
- 2) การแสดงความต้องการ (desire) หรือความรังเกียจ (aversion) ที่หมายถึง การแสดงความต้องการที่จะได้สิ่งเร้าหรือความไม่ต้องการที่จะได้สิ่งเร้านั้น และ
- 3) การลงมือกระทำ (action) หมายถึง การใช้วิถีขับเคลื่อนต่างๆ ของเราให้ทำงาน เพื่อที่จะได้ในสิ่งที่เราต้องการ

อย่างไรก็ตาม คนเรามักเลือกที่จะแสดงความรู้สึก ความต้องการ และลงมือทำตาม จิตสำนึกที่สอดคล้องกับสภาพเป็นจริงในขณะนั้น อันเนื่องจากในตัวบุคคลคนเดียวจะมีจิตสำนึกที่หลากหลาย ไม่ได้มีระบบจิตสำนึกอยู่เพียงระบบเดียว ดังที่ Gramsci (1977: 27 อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2527: 26-27) ได้กล่าวว่า ในสภาพการณ์หนึ่งๆ จะมีจิตสำนึกอยู่อันหนึ่งที่เป็นหลักครอบงำ (dominate) อันอื่นๆ เพราะเป็นอันที่สอดคล้องกับสภาพเป็นจริง เช่น ถ้าบรรยากาศเป็นแบบเผด็จการ บุคคลจะสงบปากสงบคำ แต่ถ้าบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยก็จะแสดงการเรียกร้องต่อสู้ เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามที่สภาพความเป็นจริงไม่สอดคล้องกับจิตสำนึกก็จะเกิดความขัดแย้งขึ้น ซึ่ง Gramsci ก็ได้เสนอถึงแนวทางแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้ว่า อาจเป็นลักษณะของการแก้ไขระบบจิตสำนึกให้สอดคล้องกับความเป็นจริง หรือพยายามแก้ไขความเป็นจริงให้สอดคล้องกับจิตสำนึกของตน โดยบุคคลจะเลือกวิธีการแก้ไขแบบใดนั้น ก็จะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น อิทธิพลทางความคิดจากภายนอก การตีความสถานการณ์ในขณะนั้น และอัตราการตกผลึก (crystalization) ของจิตสำนึกเดิม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า บุคคลหนึ่งคนประกอบด้วยจิตสำนึกต่างๆ มากมาย ซึ่งการที่บุคคลจะแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก และพฤติกรรมเช่นไรนั้น จึงขึ้นอยู่กับว่าบุคคลผู้นั้นเลือกจะนำจิตสำนึกใดออกมาใช้กับสถานการณ์หรือบริบทในขณะนั้น และด้วยเหตุผลนี้เองจึงทำให้พบว่า มีนักวิชาการได้ทำการเสนอให้เห็นว่า จิตสำนึกของคนเรานั้นก็มีอยู่ด้วยกันหลายประเภทและหลายระดับ ดังที่จะกล่าวต่อไป

3. ประเภทของจิตสำนึก

แม้จะมีการให้คำนิยามของคำว่า "จิตสำนึก" ไว้หลากหลายแตกต่างกันไป แต่เมื่อพิจารณาออกไปในแต่ละความหมาย จะมีการสื่อให้เห็นว่าในความหมายเหล่านั้นได้กำลังสะท้อนประเภทของจิตสำนึกชนิดใด ซึ่งการจำแนกประเภทของจิตสำนึกนั้นได้ริเริ่มขึ้นประมาณราวทศวรรษที่ 1920 โดย Lukacs ได้แบ่งประเภทของจิตสำนึกออกเป็น 2 ชนิด คือ (Bottomore, 1973: 52 อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2527: 35-36)

- 1) จิตสำนึกแบบจิตวิทยา (psychological consciousness) ซึ่งเป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นเองอย่างอัตโนมัติ และเป็นไปตามธรรมชาติ
- 2) จิตสำนึกทางชนชั้นหรือทางการเมือง (political, class consciousness) จะเป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นได้ด้วยปฏิบัติการที่มีความตั้งใจของมนุษย์เท่านั้น ซึ่งการยกระดับจากจิตสำนึกชนิดแรกมาเป็นชนิดที่สองนั้นจะต้องผ่านการทำงานทางประวัติศาสตร์ของตัวสื่อกลาง เช่น ผู้นำ พรรคการเมือง สหภาพแรงงาน องค์กรมวลชน เป็นต้น

ทั้งนี้ Lukacs ได้เสนอว่า กลุ่มที่มีจิตสำนึกที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมจะต้องเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการมองเห็นสังคมส่วนร่วม และในขณะเดียวกันก็ต้องมองเห็นผลประโยชน์ของชนชั้นตนที่สอดคล้องกับการที่สังคมจะเปลี่ยนแปลง โดย Lukacs ใช้เกณฑ์ 2 เกณฑ์ คือ มองเห็นผลประโยชน์ของชนชั้นตน (interest for itself) กับ ความสามารถในการมองเห็นสังคมโดยมีความรู้รอบแบบส่วนรวมทั้งหมด (totality) มาเป็นเครื่องวัดระดับของจิตสำนึกทั้ง 2 ประเภทดังกล่าวข้างต้น

4. ระดับของจิตสำนึก

จากนิยามที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า จิตสำนึกเป็นสิ่งที่มีความเป็นนามธรรมที่ค่อนข้างสูง ทำให้ยากต่อการจะบ่งชี้ชัดลงไปได้ว่าใครมีจิตสำนึกในระดับสูง หรือต่ำเท่าไร แต่อย่างไรก็ตาม ได้มีนักวิชาการอยู่ 2 ท่าน ที่กล่าวถึงเรื่องระดับของจิตสำนึกไว้ ดังนี้

Granier (1980: 149) ได้ขยายแนวคิดพื้นฐานของ Lukacs เพิ่มเติมว่า ระดับจิตสำนึกสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับคือ (Bottomore, 1973: 52 อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2527: 37-38)

1) จิตสำนึกเฉพาะหน้า (immediate consciousness) ได้แก่ ความต้องการทางเศรษฐกิจ

2) จิตสำนึกทางชนชั้น (class consciousness) ได้แก่ จิตสำนึกทางการเมือง การมองเห็นภารกิจทางประวัติศาสตร์ของชนชั้นตน

3) จิตสำนึกทางทฤษฎี (theoretical consciousness) ได้แก่ การเกิดความเข้าใจว่า การเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งสังคมเพื่อผลประโยชน์ของมนุษยชาติทุกกลุ่ม

สำหรับจิตสำนึก 2 ระดับแรกเกิดจากการทำงานของอุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่ง ส่วนจิตสำนึกประเภทสุดท้ายเกิดจากความเข้าใจทั้งจากประสบการณ์ที่สั่งสมมา การทำการสะท้อนคิด (reflection) รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ

Paulo Freire (1974 อ้างใน โสมฉาย บุญญานันต์, 2549: 12) ได้ใช้พฤติกรรม หรือการกระทำ เป็นตัวชี้วัดในการแบ่งจิตสำนึกออกเป็น 4 ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับต่ำสุดไปสูงสุด คือ

1) จิตสำนึกที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (intransitive consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนมีความเชื่อในเรื่องโชคกลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และโชคชะตา ซึ่งจัดเป็นจิตสำนึกที่อยู่ในระดับต่ำสุด

2) จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (semi-intransitive consciousness) เป็นจิตสำนึกที่อยู่ในระดับสูงขึ้นมา โดยหมายถึง การที่ประชาชนยอมลดค่าตนเอง มีความคิดที่ไม่เชื่อมั่นตนเอง รับค่านิยมที่มีการถ่ายทอดมาอย่างเต็มที่ จะมีการใช้ความรุนแรงและอารมณ์ในการตัดสินปัญหามาก

3) จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา (naive-transitive consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มตระหนักเห็นปัญหาสังคมของตน เริ่มมีการประท้วง วิพากษ์วิจารณ์ แต่มักจะถูกปลุกกระดมให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ อันเนื่องจากการที่ประชาชนยังไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ของสังคม และยังไม่ชัดเจนในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ปรากฏการณ์นั้นๆ

4) จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (critical consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนมีการคิดใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ยอมรับฟังผู้อื่น และไม่หลีกเลี่ยงภาระหน้าที่ของตนเอง

ทั้งนี้ จิตสำนึกใน 3 ระดับแรกจะเป็นจิตสำนึกที่ยังไม่สามารถส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ อันนำไปสู่การพัฒนาไปในทางที่ต้องการของสังคม เนื่องจากแม้ว่าประชาชนจะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามค่านิยม หรือการตระหนักเห็นถึงปัญหาของสังคมแล้วก็ตาม แต่พฤติกรรมการแสดงออกที่ได้ทำขึ้นยังเป็นพฤติกรรมที่มีความรุนแรง และเป็นการง่ายต่อการถูกชักจูงไปในทางที่ผิด เนื่องจากไม่ได้ใช้วิจารณญาณในการใคร่ครวญอย่างถี่ถ้วนก่อนลงมือกระทำ ดังนั้นจึงควรเร่งดำเนินการสร้างจิตสำนึกในระดับที่ 4 ด้วยการเริ่มจากการปลูกฝังให้เด็กนักเรียนเป็นคนช่างคิด ช่างสงสัย และปลูกฝังให้มีวิธีคิดอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยใช้กระบวนการคิดตามหลักวิทยาศาสตร์เข้ามาร่วมด้วย ซึ่ง Freire ได้เสนอแนวทางของวิธีการสอนเพื่อปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ไว้ทั้งหมด 3 ขั้นตอน ดังนี้ (โสมฉาย บุญญานันต์, 2549: 13; ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2553: 48-49)

ขั้นตอนที่ 1 เรียกว่า การเข้ารหัส (codification) เป็นขั้นที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นจริงแก่ผู้เรียน ซึ่งควรได้มาจากการสำรวจในท้องถิ่นและสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียน และต้องเป็นสถานการณ์ที่เป็นลักษณะขัดแย้ง (contradiction) โดยใช้วิธีเสนอสถานการณ์ด้วยวาจา รูปสเกตช์ รูปภาพ สไลด์ประกอบเสียง เทปอัดเสียง วิดีทัศน์ และอื่นๆ ทั้งนี้ในการอธิบายสถานการณ์ต้องหลีกเลี่ยงการจูงใจให้เอนเอียง คล้อยตาม มิฉะนั้นแล้วผู้สอนจะกลายเป็นผู้กดขี่ผู้เรียนไปโดยไม่รู้ตัวได้

ขั้นตอนที่ 2 เรียกว่า การถอดรหัส (decoding) ได้แก่ การถอดความหมายจากสถานการณ์ที่เสนอในขั้นตอนแรกออกมาด้วยวิธีการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างครูกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน เพื่อให้เห็นความหมายในแง่ต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากขั้นตอนที่ 2 โดยในขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะต้องมีการคิด วิพากษ์วิจารณ์ เป็นการสนทนาที่อยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (divergent) ไปได้ทุกทิศ ด้วยภาษาง่ายๆ ของผู้เรียนเอง ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์หรือเรียกว่า จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา ผู้เรียนซึ่งเคยเป็นผู้ฟังก็จะเริ่มตระหนักและมองเห็นปัญหาต่างๆ ในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างจิตสำนึกในระดับที่สี่ หรือที่เรียกว่า จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ ทั้งนี้ Freire เริ่มด้วยการสอนคำต่างๆ โดยแสดงภาพและคำอ่าน หรือที่เรียกว่า "คำหลัก" ซึ่งนอกจากจะสอนให้รู้จักความหมายแล้ว ยังเป็นการขยายความจากคำหลักนั้นไปสู่เรื่องเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนด้วย

นอกจากนี้ ชัยวัฒน์ สุธิธรัตน์ (2553: 49) ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า หัวใจสำคัญของการสร้างจิตสำนึกของ Freire ก็คือ การทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดด้วยตนเอง มีการนำปัญหาสังคมมาขบคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ สนทนาในปัญหา (dialogue) จนเกิดความตระหนักและเห็นปัญหาในสังคมที่ผู้เรียนดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นการปลดปล่อยให้บุคคลได้มีเสรีภาพอย่างแท้จริง และจากการกระทำดังกล่าวนี้จะช่วยให้จิตสำนึกของเด็กค่อยๆ มีการพัฒนาที่ดีขึ้น

จากสิ่งที่ Freire ได้เสนอถึงวิธีการสอนเพื่อปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกในระดับสูงดังกล่าวมานั้น สะท้อนได้ว่า การจะพัฒนาหรือสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นสามารถที่จะดำเนินการได้ โดยสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดขึ้นก็คือ การทำให้บุคคลได้มีโอกาสในการเรียนรู้ ซึ่งอาจผ่านทางกระบวนการของการขัดเกลาทางสังคมโดยตรงหรือทางอ้อม หรือจากการที่ได้เข้าร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ก็ได้ แต่สิ่งจำเป็นอีกอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ นั่นก็คือ การที่มีผู้คอยส่งเสริม สอน ถ่ายทอดสิ่งต่างๆ เพื่อให้เยาวชนได้เกิดการเรียนรู้ อันนำไปสู่การพัฒนาหรือสร้างจิตสำนึกที่ต้องการให้เกิดขึ้นตามมาได้ เช่นเดียวกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ที่ต้องการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับเยาวชน ก็จำเป็นที่จะต้องให้เยาวชนได้รู้จักเรียนรู้ที่จะทำสิ่งต่างๆ ในการช่วยพัฒนาชุมชนของตน โดยอาจผ่านกระบวนการของกิจกรรมที่เป็นแบบอย่างให้เยาวชนได้มองเห็น หรือได้เข้าร่วม รวมทั้งกิจกรรมที่มาจากความคิดหรือความต้องการของตัวเยาวชนเอง ทั้งนี้เราสามารถเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวนี้ได้จากแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ตนเอง

นอกจากนี้ จากการที่ได้มีการศึกษาเรื่องของจิตสำนึกมากขึ้น ทำให้ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ถึงระดับของจิตสำนึกที่ต่างไปจากเดิม ดังเช่น

ศิริพันธ์ เวชสิทธิ์ (2546: 253-254) กล่าวถึงโครงสร้างจิตสำนึกคุณภาพว่าประกอบด้วย 2 ระดับ คือ

1) จิตสำนึกคุณภาพระดับพื้นฐาน เป็นภาวะการณเบื้องต้นของความคิดและความรู้สึกที่มีความตระหนักต่อตนเองที่จะทำงานให้มีคุณภาพ แล้วจะค่อยๆ หล่อหลอมฝังลึกลงในจิตใจ นำไปสู่จิตสำนึกคุณภาพระดับตระหนักรู้ ในส่วนของจิตสำนึกระดับพื้นฐานนี้สามารถแสดงออกด้วยการแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อตนเองในการเห็นความสำคัญและผลกระทบต่อการทำงานที่มีคุณภาพ

2) จิตสำนึกคุณภาพระดับตระหนักรู้ เป็นจิตสำนึกในระดับที่สูงกว่าระดับพื้นฐาน โดยซึมลึกถึงจิตใจจนเกิดทักษะ เป็นความสามารถในการรับรู้ การตัดสินใจแก้ปัญหาและการปฏิบัติในสิ่งที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่

2.1) มิติการรับรู้ เป็นภาวะการณของความคิด ความรู้สึก และความตั้งใจปฏิบัติต่อการทำงานให้มีคุณภาพ

2.2) มิติการตัดสินใจแก้ปัญหา เป็นภาวะการณของความสามารถในการตัดสินใจแก้ปัญหาตามกระบวนการ ด้วยการรวบรวมข้อมูล วางแผน ปฏิบัติการ และประเมินผลด้วยความถูกต้อง

2.3) มิติการปฏิบัติ เป็นภาวะการณของการปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานการปฏิบัติและมาตรฐานการรับรู้ เช่น การปฏิบัติของพยาบาลก็คือการปฏิบัติที่สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพ และความคาดหวังของผู้ใช้บริการ

5. กลยุทธ์ในการสร้างจิตสำนึก

สำหรับการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้น จำเป็นจะต้องมีกระบวนการหรือขั้นตอน ซึ่งกลยุทธ์ในการสร้างจิตสำนึกที่สำคัญและเกิดประสิทธิภาพนั้นมีอยู่ 3 ประการคือ (เรีนฤดีชัยอำมาตย์, 2551: 10-12)

1) กลยุทธ์การปลูกจิตสำนึก เป็นสิ่งที่ต้องกระทำเป็นสิ่งแรก โดยอาศัยการสนับสนุนหรือเทคนิคคือ

1.1) สร้างความรัก: กลยุทธ์ความรักนี้เป็นความรักขั้นสูงสุดของสังคม เป็นความรักที่เอาชนะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ เป็นมิตรภาพเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังทางสังคม

1.2) ส่งเสริมความรู้: การเสริมสร้างความรู้เป็นส่วนสนับสนุนสำคัญในการสร้างความรัก ความรู้ อย่างแท้จริง เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากการกระทำ เรียนรู้จากความต้องการที่แท้จริง (learning by doing) ซึ่งความรู้ในที่นี้แบ่งออกได้เป็น 2 นัย คือ ความรู้อย่างชาญฉลาดในศาสตร์หรือความรู้นั้นๆ และความรู้ที่ทำให้เกิดการคิดเป็น เลือกเป็น อันเป็นความรู้ในการเชื่อมโยงหรือโลกทัศน์สังคมที่คิดเป็น คิดถูก จึงเป็นสังคมแห่งปัญญาที่แท้จริง

1.3) ส่งเสริมความเป็นธรรมชาติ: ในการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่างๆ ควรอยู่บนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติ เพื่อความเป็นอิสระ และความต่อเนื่องยั่งยืน ซึ่งจะเป็นการพิสูจน์ถึงศักยภาพของระดับแห่งจิตสำนึกว่าจะสามารถแสดงศักยภาพในการร่วมกันแก้ปัญหาของสังคมได้มากน้อยเพียงใด

2) กลยุทธ์การฝึกกำลัง (empowerment) เป็นการรวมพลังของปัจเจกชนแต่ละคนเข้าไปเป็นกลุ่ม โดยมีเทคนิคคือ

2.1) การมีส่วนร่วม (participation) โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม 3 ข้อ คือ ต้องมีความเต็มใจและตั้งใจที่จะเข้าร่วม ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและขีดความสามารถของแต่ละบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วม และต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ โดยมีอิสระที่จะตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ โดยต้องไม่เกิดจากการบังคับหรือขู่เข็ญจากผู้ใดเหนือกว่า

2.2) ความเป็นหนึ่งเดียว (unity) ถือเป็นจุดที่จะแสดงพลังของประชาสังคม ซึ่งได้แก่ กิจกรรมของกลุ่ม ผลประโยชน์ หรือองค์กรชุมชนต่างๆ หรือความสำนึกร่วมในการเป็นสมาชิกของ ชุมชน เช่น ความรักความภูมิใจในท้องถิ่น ห่วงเหินในวัฒนธรรมของคนในชุมชน ซึ่งนั่นก็แสดงถึงการ เป็นหนึ่งเดียว เป็นความรู้สึกว่าพวกเดียวกัน ทั้งที่ไม่เคยเห็นกัน ไม่เคยรู้จักกัน แต่เป็นพวกเดียวกันโดย มีจุดร่วมกัน เช่น วัฒนธรรมของสังคม

3) กลยุทธ์กระแสผลักดัน (drive) เป็นสิ่งที่จะผลักดันประชาชนให้เกิดความยั่งยืนของ จิตสำนึกและเจริญขึ้นในจิตใจของบุคคลในสังคม เป็นการสร้างสนามให้กับประชาสังคมในการ ขับเคลื่อนก่อนเป็นกระแสสังคม โดยสนามในที่นี้คือ กิจกรรมในการส่งเสริมและแสดงออกถึงความเป็น ประชาสังคม ซึ่งหากมองในแง่ของเด็กและเยาวชนก็คือ กิจกรรมต่างๆ ที่เด็กและเยาวชนต่างมี จิตสำนึกร่วมกันและมารวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคม เพื่อแก้ปัญหา และขยายการพัฒนาให้เกิด ความเหมาะสมยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่า แม้จะมีการแบ่งระดับของจิตสำนึกที่ต่างกันไปตามบริบทของการพิจารณา หรือประเด็นที่ศึกษา แต่สิ่งที่คล้ายคลึงกันก็คือ ในการพัฒนาจิตสำนึกจากระดับที่ต่ำกว่าไปสู่ระดับที่ สูงขึ้นนั้นจำเป็นต้องอาศัยการถ่ายทอด หรือการค่อยๆ ได้รับการปลูกฝัง อบรมสั่งสอน เพื่อให้ได้เกิด เป็นการเรียนรู้ที่จะพัฒนาจิตสำนึกของบุคคลให้เป็นไปตามความคาดหวังและถูกต้อง เช่นเดียวกันกับ ในกระบวนการสร้างจิตสำนึกไม่ว่าจะใช้กลยุทธ์ใดก็ตาม สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงที่จะต้องเกิดขึ้นก็คือการ ทำให้บุคคลเหล่านั้นเกิดการเรียนรู้ขึ้นมา เพื่อนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกที่ต้องการจะให้มีขึ้นได้ ดังนั้นใน การพัฒนาเพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนได้เกิดความรู้สึก นึกคิด และการกระทำเพื่อพัฒนาชุมชน ของตนนั้น เราจำเป็นต้องหากระบวนการที่เหมาะสมในการสร้างให้เยาวชนได้เกิดการเรียนรู้อัน นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนได้ดังที่ตั้งไว้

6. การวัดจิตสำนึก

ในการพิจารณาระดับจิตสำนึกของบุคคลว่าอยู่ในระดับใดนั้น ไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ จากภายนอกของบุคคล โดยทั่วไปมักจะพิจารณาจากการแสดงออกทางพฤติกรรมหรือลักษณะนิสัยที่ บุคคลนั้นๆ ได้กระทำให้เห็น แล้วจึงเชื่อมโยงไปสู่การตอบว่าบุคคลนั้นมีจิตสำนึกเรื่องใด อย่างไร หรือไม่ ในทางเดียวกันกับการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกกับพฤติกรรมของบุคคลก็มี ลักษณะเดียวกันคือ บุคคลมีความรู้สึกเช่นไร ก็จะมีการแสดงออกทางพฤติกรรมเช่นนั้น ทำให้ได้มีการ ใช้การวัดความรู้สึกของบุคคลเป็นการวัดจิตสำนึกทางอ้อม ซึ่งแนวคิดของแครธวอลล์และคณะ

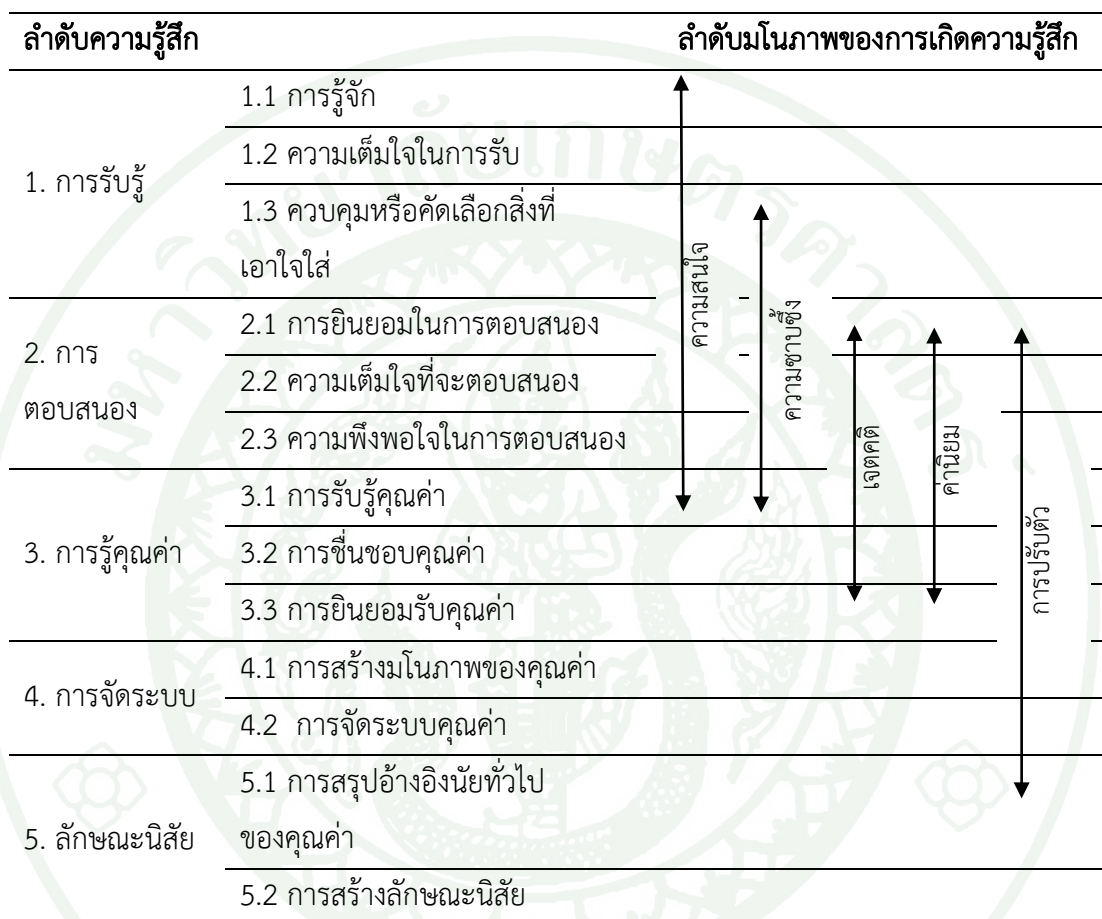
(Krathwohl, Bloom, and Masia, 1964) ถือเป็นแนวคิดการจัดจำแนกด้านความรู้สึกที่เป็นขึ้นเป็นอันและเชื่อถือได้ โดยจะเห็นได้จากในทางจิตวิทยาหรืองานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาเรื่องของจิตสำนึกหรือการสร้างแบบวัดจิตสำนึกที่ได้มีการนำแนวคิดด้านการจัดจำแนกความรู้สึกของแครทวอลและคณะมาปรับใช้ในการศึกษาหรือวัดจิตสำนึกทางอ้อม เช่น

งานวิทยานิพนธ์ของ อรุณี แสงเพ็ญ (2537: 12-14) ได้ใช้แนวทางการวัดคุณลักษณะทางด้านการรู้สึกตามแนวคิดของแครทวอล และคณะ ในการสร้างเป็นแบบวัดจิตสำนึกต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ต่อมาในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง การสร้างแบบวัดจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดเชียงใหม่ ของ สมพงษ์ ปันพูน (2542: 45) ก็ได้มีการศึกษาทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวัดจิตพิสัยของมนุษย์โดยเน้นแนวคิดของแครทวอล และคณะ เพื่อนำไปสู่การสร้างแบบวัดจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

สำหรับงานวิทยานิพนธ์เรื่องการพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม: การวิจัยพหุเทศะกรณีเพื่อการออกแบบและประเมินโครงการ ซึ่งเป็นการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพนั้น โสมฉาย บุญญานันต์ (2549: 23) ได้มีการทบทวนแนวคิดของแครทวอลและคณะกับทฤษฎีทางจิตวิทยา รวมถึงงานวิจัยด้านจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม จนได้มีการสรุปถึงองค์ประกอบที่ใช้ในการวัดจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมว่าประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ (knowledge) ด้านความตระหนัก (awareness) ด้านพฤติกรรม (behavior) และด้านการเห็นคุณค่า (value) หลังจากนั้น ได้มีงานวิทยานิพนธ์เรื่องผลการเรียนด้วยเทคนิคการคิดทางวิทยาศาสตร์ที่ดีโดยใช้เทคนิคการรู้คิดที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การคิดวิจารณ์ญาณ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของ สำอาง สีหาพงษ์ (2552: 111) ซึ่งได้มีการนำแบบวัดจิตสำนึกจากงานวิทยานิพนธ์ของ อรุณี แสงเพ็ญ (2537) มาปรับปรุงเป็นแบบวัดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งอรุณี แสงเพ็ญ ได้มีการนำเอาแนวคิดของแครทวอลและคณะมาประยุกต์สร้างเป็นแบบวัดขึ้นมาดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

จะเห็นได้ว่า แนวคิดด้านการจัดจำแนกความรู้สึกของแครทวอลและคณะเป็นแนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการสร้างแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนในการวิจัยครั้งนี้ โดย Krathwohl, Bloom, and Masia (1964) ได้เสนอแนวคิดที่ทำให้เห็นถึงลำดับขั้นของความรู้สึกที่มีความต่อเนื่องกัน โดยเริ่มจาก 1) การรับรู้ (receiving) 2) การตอบสนอง (responding) 3) การรู้คุณค่า (valuing) 4) การจัดระบบคุณค่า (organization) และ 5) การสร้างลักษณะนิสัยโดย

อาศัยคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งหรือคุณค่าที่ซับซ้อน (characterization by a value or value complex) ซึ่งระดับความรู้สึกทั้ง 5 ขั้นนี้ได้เรียงลำดับโดยเริ่มด้วยความรู้สึกที่มีความเข้มข้นน้อยไปสู่มาก มีความเข้มข้นมาก จนกระทั่งกลายเป็นลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมของบุคคลในขั้นที่ 5 ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 แนวคิดการจัดจำแนกระดับของความรู้สึกตาม Krathwohl, Bloom, and Masia
ที่มา: ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ (2543: 13)

ความรู้สึกในแต่ละลำดับขั้นที่ แครธวอล และคณะ ได้จำแนกมาข้างต้นนี้ มีความหมายที่สำคัญดังนี้ (ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ, 2543: 13-17)

1) ระดับการรับรู้ (receiving) เป็นขั้นแรกของความรู้สึก หรือเทียบได้กับขั้นของความรู้อย่างแรกในการจัดจำแนกทางด้านสติปัญญาที่บุคคลเมื่อได้รู้ได้เห็นสิ่งใดจากประสาทสัมผัสของตนก็จะเริ่มมีการจดจำ ซึ่งสำหรับความรู้สึกที่เป็นการรับรู้นี้ก็คือการที่บุคคลจะเริ่มต้นจาก การรู้จักหรือความตระหนักรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร เรื่องนั้นคืออะไร จากการที่ได้สังเกตเห็นปรากฏการณ์ที่

เกิดขึ้นนั้น โดยยังไม่ได้ให้ความสนใจ เช่น การรู้จักสี รูปแบบ การจัดอันดับ ฯลฯ ต่อมาจึงไปสู่ความเต็มใจหรือพอใจที่จะรับรู้ (willingness to receive) และมีความโอนอ่อนต่อสิ่งที่พบเห็นในลักษณะที่เป็นการบังคับใจของตนเอาไว้ เช่น ฟังผู้อื่นพูดด้วยความเต็มใจ อุดหนุนที่จะทำอะไรให้สำเร็จ อุดหนุนที่จะฟังอะไรให้จบ ยอมรับความแตกต่างของเชื้อชาติและวัฒนธรรม ฯลฯ หลังจากนั้นบุคคลจึงมีการพัฒนาความรู้สึกไปสู่การรับรู้ที่จะควบคุมหรือเลือกให้ความสนใจต่อสิ่งใด (controlled or selected attention) จึงทำให้บุคคลที่อยู่ในขั้นความรู้สึกของการรับรู้นี้สามารถที่จะจำแนกได้ว่า สิ่งใดพอใจหรือไม่พอใจ อะไรควรเอาใจใส่หรือไม่ควรเอาใจใส่ เช่น ความรู้สึกที่ว่าชอบสิ่งนี้ อยากได้สิ่งนั้น จึงมองในลักษณะควบคุมหรือเลือกมากขึ้น และแสดงออกด้วยคำพูดออกมาว่า ตนเองมีความตั้งใจที่จะทำกิจกรรมนี้ เรื่องนี้ทำให้ฉันอยากรู้ อยากเห็นมาก เป็นต้น

2) ระดับการตอบสนอง (responding) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการที่บุคคลได้มีการรับรู้และเลือกพอใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว บุคคลก็จะมีคามยินยอมในการตอบสนอง (acquiescence in responding) ต่อสิ่งนั้น ในลักษณะของการเชื่อฟังหรือยินยอมที่จะทำ โดยที่อาจจะยังไม่ถึงกับพอใจมากเท่าไรนักก็ได้ เช่น ความตั้งใจที่จะบังคับตนเองให้ร่วมกิจกรรมกับคนอื่น การทำการบ้านให้เสร็จ การเชื่อฟังกฎเกณฑ์ที่กำหนด ความตั้งใจที่จะทำตามระเบียบ เป็นต้น ต่อมาบุคคลจะมีการพัฒนาความรู้สึกในลักษณะของความเต็มใจที่จะตอบสนอง (willingness to response) ซึ่งเป็นระดับความรู้สึกของบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วยความตั้งใจและให้ความร่วมมือ เป็นการทำตามความต้องการหรือความสมัครใจของตนเอง จึงแสดงออกทางพฤติกรรมให้เห็นได้จากการที่บุคคลนั้นจะมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน ร่วมมือในกิจกรรมของกลุ่มซึ่งเป็นสมาชิก แสดงความสนใจในการเข้าร่วมโครงการ มีความสนใจในงานใดงานหนึ่งโดยอ่าน รวบรวม ทดลอง หรือค้นคว้าตอบข้อสงสัย เป็นต้น และหลังจากที่บุคคลมีความยินยอมหรือเต็มใจที่จะตอบสนองแล้ว ก็จะมีการสร้างความพึงพอใจในการตอบสนอง (satisfaction in response) โดยบุคคลจะเกิดความรู้สึกพึงพอใจในการร่วมกิจกรรม จนเกิดความสุขสนทนและเพลิดเพลิน ตัวอย่างเช่น ร้องรำทำเพลงร่วมกับคนอื่นด้วยความสนุกสนานพอใจ สนุกกับบทละคร วิทย์ โทรทัศน์ สนุกกับการสนทนาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สนุกกับการเล่นเกมตัวเลข เป็นต้น

3) ระดับการรู้คุณค่าหรือค่านิยม (valuing) ในขั้นนี้เป็นความรู้สึกรู้คุณค่าของกิจกรรม พฤติกรรม ปรากฏการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่บุคคลได้รับและซึมซับมาตั้งแต่ต้น ซึ่งบุคคลอาจจะมีการแสดงความรู้สึกในลักษณะของการยอมรับคุณค่า (acceptance of a value) ของปรากฏการณ์ พฤติกรรม กิจกรรม หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งดังกล่าวในระดับที่เป็นความเชื่อตามพื้นฐานที่แต่ละบุคคลมีอยู่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการยอมรับทางอารมณ์และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เช่น การแสดงความปรารถนา

อย่างต่อเนื่องในการพัฒนาความสามารถในการพูดและการเขียนอย่างมีประสิทธิภาพ ยอมรับว่าในชีวิตมนุษย์ควรมีการนับถืออะไรบางอย่าง รู้สีกว่าการมีเพื่อนเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตแต่งงานที่ประสบความสำเร็จ เป็นต้น ต่อมาความรู้สึกของบุคคลสามารถพัฒนาให้เกิดเป็นความรู้สึกของการชื่นชอบในคุณค่า (preference for value) โดยบุคคลจะมีความรู้สึกใส่ใจในคุณค่าหรือค่านิยมที่ตนได้ยอมรับนั้นเพิ่มขึ้นอีก ด้วยการมีความต้องการที่จะแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความต้องการที่จะแสดงความรับผิดชอบในการทำให้คนในกลุ่มที่ตนน้อยหันมาร่วมวงสนทนาด้วย ความต้องการแสดงความกล้าหาญในการตรวจสอบประเด็นต่างๆ ที่ยังเป็นปัญหา พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหานั้นๆ การแสดงบทบาทที่กระตือรือร้นในกิจกรรมโดยหาความรู้แบบใหม่ๆ ความต้องการอยากติดตาม เป็นต้น และในท้ายที่สุด บุคคลจะมีความรู้สึกของการยึดมั่นในคุณค่า ซึ่งเป็นความรู้สึกที่มีความเชื่อมั่นและแน่วแน่จนทำให้บุคคลเกิดศรัทธาต่อปรากฏการณ์ พฤติกรรม กิจกรรม หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นว่าควรจะทำตามและพยายามหาโอกาสที่จะแสดงออก รวมทั้งปฏิเสธสิ่งที่ขัดแย้งกับความเชื่อของตน ดังนั้น ผู้ที่มีความรู้สึกระดับนี้จะแสดงพฤติกรรมยึดมั่นอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น ความซื่อสัตย์ต่อกลุ่มที่เป็นสมาชิก การยอมรับบทบาททางศาสนาในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว มีความจงรักภักดีต่ออุดมการณ์ของสังคมอิสระ มีศรัทธาในเรื่องอำนาจของความเป็นเหตุผล ยอมอุทิศตัวให้กับความคิดและอุดมการณ์ต่างๆ เป็นต้น บุคคลที่มีความรู้สึกในระดับนี้จะมีความรู้สึกพอใจจนกระทั่งยินยอมตกลงเป็นคำมั่นสัญญาได้

4) ระดับการจัดระบบคุณค่า (organization) เป็นระดับของความรู้สึกที่บุคคลจะมีการจัดระบบของค่านิยมหรือความรู้สึกที่ชื่นชอบคุณค่านั้นให้อยู่เป็นกลุ่มก้อนที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน หรือจัดตามความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หรือหาจุดรวมของคุณค่าเหล่านั้น หรือจัดเอาตัวที่เด่นมากหรือกระจายมากที่สุดก็ได้มาตัวหนึ่ง โดยระบบดังกล่าวจะสร้างขึ้นจากค่านิยมส่วนย่อยๆ นำมาประสานสัมพันธ์กัน ซึ่งความรู้สึกระดับนี้จะแบ่งออกได้เป็น 2 อย่างคือ 1) การสร้างมโนภาพของคุณค่า (conceptualization of a value) ซึ่งเป็นผลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้สึกแล้วมาเรียกเป็นชื่อใหม่ จึงทำให้กลายเป็นมโนภาพของคุณค่าใหม่ และ 2) การจัดระบบคุณค่าของระบบค่านิยม (organization of a value system) ซึ่งเป็นการแยกแยะและจัดค่านิยมหรือคุณค่าต่างๆ ให้อยู่ในระบบเดียวกัน ผสมกลมกลืนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดความสมดุลทางความรู้สึก เช่น บุคคลที่มีค่านิยมชื่นชอบความพึงพอใจ จะมีการจัดระบบคุณลักษณะต่างๆ ที่ตนมองว่าเป็นลักษณะเดียวกับความพึงพอใจ และแสดงพฤติกรรมตามคุณลักษณะเหล่านั้น หรือ บุคคลใดที่ชื่นชอบกับค่านิยมการถูกเหยียดหยามเบียดเบียน ทารุณ เอาเปรียบ ก็จะมีการนำเอาค่านิยมต่างๆ นั้นมาจัดระบบให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งบุคคลนั้นก็จะเป็นคนที่มีลักษณะก้าวร้าว เป็นต้น

5) การสร้างลักษณะนิสัยโดยคุณค่าอย่างหนึ่งหรือคุณค่าซับซ้อน (characterization by a value or value complex) เป็นขั้นที่บุคคลได้สั่งสมความรู้สึมาตั้งแต่ขั้นแรกจนเกิดการเลือกสรรยึดติดเป็นของตน เป็นวิถีดำเนินชีวิต เป็นเป้าหมายปลายทางชีวิต และตกตะกอนกลายเป็นบุคลิกภาพลักษณะนิสัย แนวความเชื่อถือศรัทธา แนวปรัชญาชีวิต ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของบุคคล โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ขั้น คือ 1) การสรุปอภัยทั่วไปของคุณค่าหรือค่านิยม (generalized set) ในขั้นนี้บุคคลจะมีความรู้สึกที่จะตอบสนองต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามกลุ่มค่านิยมหรือเจตคติที่บุคคลได้เลือกยึดถือปฏิบัติ และ 2) การสร้างลักษณะนิสัย (characterization) เป็นระดับความรู้สึกขั้นสุดท้ายที่ผสมผสานและสรุปรวมความรู้สึกที่บุคคลได้ยึดเป็นอุดมการณ์ หรือปรัชญาชีวิต จนกลายเป็นบุคลิกลักษณะของบุคคลขึ้นมา

จากแนวคิดของ Krathwohl, Bloom, and Masia ดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้เห็นได้ว่าพฤติกรรมของบุคคลจะมีการแสดงออกอย่างไร ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นๆ มีลักษณะนิสัยที่มาจากความเห็นคุณค่าหรือมีค่านิยมเช่นไร ซึ่งหากบุคคลได้มีการเลือกสรรและยึดถือสิ่งใดเป็นคุณค่าแล้วก็จะพัฒนาไปสู่ลักษณะนิสัยที่สะท้อนออกมาให้เห็นเป็นบุคลิกภาพของบุคคลผู้นั้นตามมาในที่สุดได้ และส่งผลต่อการมีพฤติกรรมที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต ซึ่งเมื่อมาเชื่อมโยงกับเรื่องของจิตสำนึกจะเห็นได้ว่าบุคคลที่มีจิตสำนึกเช่นไร ก็จะมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับจิตสำนึกที่ตนมีอยู่ และระดับของจิตสำนึกที่ต่างกันก็จะนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมที่ต่างกันไป ดังนั้นจิตสำนึกจึงมีลักษณะเช่นเดียวกับระดับความรู้สึกตามแนวคิดของ Krathwohl, Bloom, and Masia นั่นเอง ผู้วิจัยจึงได้ทำการประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดจำแนกความรู้สึกของ Krathwohl, Bloom, and Masia มาเป็นเกณฑ์ในการวัดระดับจิตสำนึก ซึ่งนำไปสู่การจัดแบ่งระดับของจิตสำนึกออกเป็น 4 ระดับ ดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 ระดับจิตสำนึกที่ประยุกต์โดยใช้เกณฑ์ตามแนวคิดการจัดจำแนกความรู้สึกของ Krathwohl, Bloom, and Masia

ระดับจิตสำนึก	ลักษณะของบุคคล
1. ระดับการรับรู้	บุคคลได้รับประสบการณ์หรือมีการรับสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้งห้าจนเกิดการรับรู้และตระหนัก ทำให้เกิดความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ อะไรที่ชอบหรือไม่ชอบ อะไรที่ควรเอาใจใส่หรือไม่ต้องเอาใจใส่
2. ระดับการตอบสนอง	บุคคลมีการพิจารณาว่าจะยอมรับหรือไม่ยอมรับสิ่งเร้านั้น โดยจะทำการเลือกรับหรือตอบสนองต่อสิ่งที่ตนเห็นว่ามีคุณค่าหรือมีประโยชน์ด้วยการให้ความสนใจและร่วมมือที่จะทำในสิ่งดังกล่าวอย่างตั้งใจและเต็มใจ

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ระดับจิตสำนึก	ลักษณะของบุคคล
3. ระดับการเห็นคุณค่า	บุคคลเกิดความรู้สึกอยากจะทำตามสิ่งเร้านั้น เนื่องจากบุคคลได้ประเมินแล้วว่าสิ่งเร้านั้นมีคุณค่าหรือมีประโยชน์ จนนำไปสู่ความต้องการที่จะแสดงบทบาทในการทำสิ่งดังกล่าวด้วยความกระตือรือร้น
4. ระดับการจัดระบบ	บุคคลได้นำสิ่งเร้าหรือสิ่งที่บุคคลประเมินว่ามีคุณค่านั้น มาจัดเป็นหมวดหมู่ให้เข้ากับระบบของตนเอง ซึ่งเป็นคุณค่าหรือค่านิยมที่ตนชื่นชอบ และมีการเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กันเป็นกลุ่มเดียวกัน ทำให้เกิดความรู้สึกของการเลือกปฏิบัติและควรกระทำในสิ่งที่อยู่ในกลุ่มการกระทำที่ตนคิดว่ามีคุณค่า

เมื่อบุคคลมีจิตสำนึกเช่นไร ก็จะไปสู่การแสดงออกเป็นลักษณะนิสัยขึ้นมา กล่าวคือ บุคคลจะมีการตอบสนองต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามกลุ่มค่านิยมหรือเจตคติที่ได้เลือกยึดถือปฏิบัติ และไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตาม บุคคลจะมีพฤติกรรมตามระบบคุณค่าที่ตนยึดถือนั้นจนแสดงออกมาเป็นลักษณะนิสัยของบุคคล

ยิ่งไปกว่านั้น แนวคิดการจัดจำแนกความรู้สึกของแครทโวล และคณะ นั้น ยังสามารถที่จะทำการวัดผลได้ โดยมีวิธีการวัดดังต่อไปนี้คือ (อรุณี แสงเพ็ญ, 2537: 13)

- 1) นำเป้าหมาย (คน วัตถุ การกระทำ แนวคิด) มากำหนด
- 2) เขียนรายชื่อพฤติกรรมให้สอดคล้องกับระดับต่างๆ ซึ่งโดยปกติในระบบการศึกษาจะนิยมใช้ระดับที่ 1 ถึง 4 เพื่อใช้วัดทัศนคติและค่านิยม
- 3) นำรายชื่อพฤติกรรมนั้นไปสอบถามให้ผู้ตอบพิจารณาแล้วตอบด้วยวิธีการระบุ ว่า "ใช่" "ไม่ใช่" หรือ "เห็นด้วย" "ไม่เห็นด้วย" ในแต่ละข้อนั้น
- 4) ให้คะแนนจำนวนคำตอบที่พึงปรารถนา สรุปว่าผู้ตอบมีการพัฒนาถึงระดับใด (ระดับ 1 ระดับ 2 ระดับ 3 ระดับ 4) หรือหาคะแนนเฉลี่ยว่าอยู่ตรงระดับใด

นอกจากนี้ โสมฉาย บุญญานันต์ (2549: 16) ยังได้แสดงให้เห็นถึงการวัดจิตสำนึก โดยกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า ในทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึกมองว่าการที่บุคคลจะแสดงออกถึงพฤติกรรมที่ยั่งยืนได้นั้น แสดงว่าบุคคลผู้นั้นต้องเป็นผู้มีจิตสำนึกต่อสิ่งนั้นๆ ด้วย ซึ่งค่านิยมหรือคุณค่าที่บุคคลยึดถือนอกจากจะส่งผลต่อพฤติกรรมแล้ว ยังส่งผลทางอ้อมต่อระดับความรู้ และความตระหนัก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจิตสำนึก และการที่บุคคลมีค่านิยมต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้นต้องตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งนั้นเสียก่อน เมื่อเห็นคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญแล้ว การแสวงหาให้ได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นก็จะเป็นไปตามมา ซึ่งมีครบทั้งความรู้ ความตระหนัก และการเห็นคุณค่า จนในที่สุดได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่อสิ่งนั้น ดังนั้นการวัดจิตสำนึกนอกจากจะมีองค์ประกอบของความรู้ ความตระหนัก และพฤติกรรมแล้ว ก็ควรให้มียุทธศาสตร์ประกอบด้านการเห็นคุณค่าเพิ่มเข้าไปในกรอบของการวัดจิตสำนึกด้วย เพื่อให้ผลการวัดมีความละเอียดและครบถ้วนในทุกแง่มุมขององค์ประกอบของจิตสำนึก

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการวัดจิตสำนึกดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า การประยุกต์ใช้วิธีการวัดผลตามแนวคิดการจัดจำแนกความรู้สี่ของ Krathwohl, Bloom, and Masia นั้น สามารถที่จะใช้วัดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนได้เช่นกัน โดยผู้วิจัยจะแบ่งระดับของจิตสำนึกออกเป็น 4 ระดับคือ 1) ระดับการรับรู้ 2) ระดับการตอบสนอง 3) ระดับการเห็นคุณค่า และ 4) ระดับการจัดระบบ ซึ่งทั้ง 4 ระดับนี้จะอยู่ในตัวเลือกของสถานการณ์ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมา โดยเป็นลักษณะของสถานการณ์ที่มีการสนทนาระหว่างกัน แล้วให้เยาวชนได้เป็นผู้เลือกที่จะตอบตามตัวเลือกใดที่เป็นไปตามความรู้สึกและพฤติกรรมที่เยาวชนจะกระทำเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์นั้นๆ ทั้งนี้ สถานการณ์และตัวเลือกที่ผู้วิจัยกำหนดอยู่ในแบบวัดจิตสำนึกของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมในการพัฒนาชุมชน 4 ด้าน คือ 1) ด้านสิ่งแวดล้อม 2) ด้านสังคม 3) ด้านเศรษฐกิจ และ 4) ด้านวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดนิยามของคำว่า จิตสำนึก (consciousness) ว่าหมายถึง การที่เยาวชนมีความรู้สึกตระหนักรู้ (ระดับการรับรู้) ให้ความสนใจ-ร่วมมือ (ระดับการตอบสนอง) มองเห็นคุณค่าหรือโทษของพฤติกรรม (ระดับการเห็นคุณค่า) ตลอดจนเกิดความคิดถึงสิ่งที่ควรทำ (ระดับการจัดระบบ) เพื่อให้สังคมหรือชุมชนของตนมีความเข้มแข็งและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในทางที่ดีขึ้น จนนำไปสู่การกระทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและชุมชนของตน โดยจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน (consciousness of community development) จะหมายถึง จิตสำนึกที่จะทำให้ชุมชนของตนมีความเข้มแข็งและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในทางที่ดีขึ้น จนนำไปสู่การกระทำที่ทำให้ชุมชนของตนเกิดการพัฒนาใน 4 ด้านคือ

1. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การมีความรู้สึกตระหนักรู้ ห่วงแหน สนใจ เห็นความสำคัญและความจำเป็น รวมทั้งมีความคิดถึงสิ่งที่จะต้องกระทำในการที่จะรักษาทรัพยากร ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนหรือสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ ป่า (ต้นไม้) สัตว์ป่าที่มีอยู่ ตามธรรมชาติ รวมทั้งพลังงาน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหามลพิษ มลภาวะ หรือความขาดแคลนขึ้นในชุมชน ของตน

2. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสังคม หมายถึง การมีความรู้สึกตระหนักรู้ สนใจ เห็นคุณค่า รวมทั้งมีความคิดถึงสิ่งที่จะต้องทำเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวหรือชุมชน สิทธิ ต่างๆ และสภาพของโรงเรียนหรือที่อยู่อาศัย รวมทั้งเรื่องสุขภาพหรือสุขอนามัย เพื่อให้มีสภาพที่ดีขึ้น และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

3. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การมีความรู้สึกตระหนักรู้ สนใจ เห็นความสำคัญ และมีความคิดถึงสิ่งที่จะต้องทำในเรื่องของการวางแผนการใช้จ่ายเงิน การออม การสร้าง อาชีพและรายได้ รวมทั้งการลงทุน ที่เหมาะสมและถูกต้อง เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของตน ครอบครัว และคนในชุมชน

4. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรม หมายถึง การมีความรู้สึกตระหนักรู้ สนใจ เห็นคุณค่า และมีความคิดถึงสิ่งที่จะต้องทำในเรื่องที่จะปฏิบัติตามอย่างวัฒนธรรมที่ดั่งามของชุมชนและ สังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งได้แก่ การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมที่ดั่งาม และการใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม รวมทั้งการทำนุบำรุงศาสนา เพื่อ สืบทอดและรักษาให้คงมีอยู่ต่อไปในชุมชนและสังคม

รายละเอียดของจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนดังกล่าวข้างต้นนี้จะนำไปใช้เป็นกรอบ แนวคิดสำหรับการสร้างมาตรวัดระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ซึ่งจะนำเสนอ รายละเอียดต่อไปในบทที่ 3: วิธีการวิจัย โดยการวัดจิตสำนึกตามแบบวัดที่สร้างขึ้นนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยได้ ทราบว่าเยาวชนมีจิตสำนึกอยู่ในระดับใดบ้างก่อนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการของการวิจัยครั้งนี้ และหลังจากที่เยาวชนได้เข้าร่วมในกระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมแล้ว เยาวชนมี ระดับจิตสำนึกที่พัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไรบ้าง ซึ่งแน่นอนว่าเยาวชนที่เข้ามามีส่วน ร่วมแต่ละคนอาจมีจิตสำนึกในระดับที่เหมือนหรือแตกต่างกันไป นั่นคือ เยาวชนอาจมีความ หลากหลาย บางคนอาจมีระดับจิตสำนึกในระดับขั้นแรก บางคนอาจอยู่ในระดับขั้นสูง ซึ่งการที่ เยาวชนแต่ละคนจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาจิตสำนึกไปมากน้อยแค่ไหน อย่างไร อาจต้องขึ้นอยู่กับ

กับว่าเยาวชนแต่ละคนได้มีการเรียนรู้แค่ไหน อย่างไร หลังจากที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการของการวิจัยครั้งนี้

ในการวัดจิตสำนึกนั้น นอกจากจะใช้แบบวัดเป็นเครื่องมือในการวัดระดับจิตสำนึกแล้วยังสามารถที่จะใช้วิธีการวัดจิตสำนึกในรูปแบบอื่นๆ เข้ามาช่วยในการพิจารณาได้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมหรือร่องรอยทางพฤติกรรมของเยาวชน วิธีการสัมภาษณ์กับเยาวชน เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของความรู้สึกและมุมมองที่มาจากความคิดเห็นและสายตาของเยาวชนที่ลึกซึ้งขึ้น

ดังนั้น แม้ว่าเยาวชนจะมีระดับจิตสำนึกที่หลากหลายกันไป แต่การพัฒนาให้เยาวชนมีจิตสำนึกในทางที่ดีและเพิ่มขึ้นนั้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง และเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ ถ้าหากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกๆ ฝ่าย โดยเฉพาะผู้ใกล้ชิดกับเยาวชนเห็นความสำคัญและให้โอกาสเยาวชนได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่จะช่วยปลูกฝังหรือเสริมสร้างจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนของเยาวชน ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่ากระบวนการที่ใช้หลักของการเสริมพลังอำนาจและการมีส่วนร่วมจะเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้โอกาสเยาวชนได้มีการเรียนรู้สิ่งต่างๆ และช่วยให้เยาวชนได้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกโดยมีการแสดงพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจากเดิมในทางที่สร้างสรรค์เพื่อส่วนรวมได้

บทบาทของการเรียนรู้ในการเสริมสร้างจิตสำนึก

การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์ได้เกิดการพัฒนาทางปัญญาและนำไปสู่การทำให้งานที่ทำประสบความสำเร็จได้ เช่นเดียวกับการพัฒนาชุมชนที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นก็จำเป็นต้องอาศัยคนในชุมชนร่วมมือกัน จนนำไปสู่การเรียนรู้ของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (interactive learning through action) หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า การเรียนรู้โดยการลงมือทำจริง (learning by doing) ซึ่งการเรียนรู้เช่นนี้เป็นสิ่งที่ ประเวศ วะสี (2539: 6-7; 2551: 26) เห็นว่า จะทำให้มนุษย์ได้เกิดปัญญา โดยการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงจะทำให้เกิดการเรียนรู้ความจริง และเมื่อมนุษย์ได้ใช้ความจริงที่ได้จากการเรียนรู้ก็จะทำให้เกิดผลสำเร็จในการทำสิ่งต่างๆ ได้ ซึ่งการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกสถานการณ์ เช่น การได้รู้ได้เห็นจากการทำงาน จากการเล่น จากความเจ็บป่วย จากการทำวิจัย เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ก็คือการเรียนรู้ที่เกิดจากการได้สัมผัสกับความจริง จนนำไปสู่การคิด และค่อยๆ มีความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ มากขึ้น โดยเฉพาะถ้าชุมชนสามารถทำการวิจัยได้ ไม่อย่างจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใดๆ ชุมชนจะสามารถปรับตัวได้ต่อเนื่อง อันเป็นผลจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวิจัย ได้ทำให้คนในชุมชนเกิดปัญญา เปลี่ยนวิธีคิดใหม่ ปรับพฤติกรรมให้

สมดุลไปกับสิ่งต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็คือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน ชุมชนจะเข้มแข็ง มีศักดิ์ศรีและพึ่งตนเองได้ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถช่วยยกระดับสติปัญญาของคนและชุมชนได้นั้นจะต้องมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการปฏิบัติหรือการทำกิจกรรมต่างๆ

สำหรับการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนสามารถที่จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ดังนี้ (สีลาภรณ์ นาคทรพร และคณะ, 2539: 255 อ้างใน เฉลียว บุรีภักดี และคณะ, 2545: 87) คือ

1) การศึกษาดูงาน เพื่อได้มาซึ่งข้อมูลใหม่ อันนำมาซึ่งการสร้างภูมิปัญญา

2) เวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ อันเป็นเครื่องมือในการ "ระดมสมอง" ของชาวบ้านในการวิเคราะห์ข้อมูลใหม่ร่วมกัน และในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มเติมจากกันและกัน ทั้งในระดับชุมชนและระหว่างชุมชน อาจจัดได้หลายลักษณะเช่น เวทีเพื่อสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน เวทีเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและข้อมูลใหม่ เวทีเพื่อเชื่อมโยงเครือข่าย เป็นต้น

กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในส่วนหนึ่งสามารถมองได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่ได้มาจากตัวแบบซึ่งเป็นการทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เห็นและสัมผัสจากประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้น เช่นเดียวกับการวิจัยครั้งนี้ที่ผู้วิจัยได้ให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ ซึ่งย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นกับเยาวชนที่เข้าร่วมได้ โดยถึงแม้ว่าพฤติกรรมที่เยาวชนแสดงออกมาอาจจะเป็นผลต่อเนื่องจากประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผ่านมา แต่การที่เยาวชนได้มีโอกาสในการเข้าร่วมกระบวนการของการวิจัยครั้งนี้จะช่วยทำให้เยาวชนได้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาได้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากแนวคิดการเรียนรู้ทางสังคมที่ได้มีการกล่าวถึงพฤติกรรมของเด็กและวัยรุ่นไว้ก็สามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจพฤติกรรมของเยาวชนได้เช่นกัน ดังที่ Albert Bandura (อ้างใน ประณต คำฉิม, 2549: 85) ได้เน้นว่าเด็กและวัยรุ่นเรียนรู้การทำพฤติกรรมส่วนมากจากตัวแบบ (model) ได้แก่ ตัวแบบที่เป็นมนุษย์จริงๆ ตัวแบบจากภาพยนตร์ โทรทัศน์ และตัวแบบจากคำบอกเล่า หนังสือ เป็นต้น การเรียนรู้โดยการสังเกตและการเลียนแบบพฤติกรรมของคนอื่นจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดรูปแบบพฤติกรรมตอบสนองที่เป็นนิสัย โดยในขณะที่เด็กเติบโตขึ้นมาจะมีการเลียนแบบตัวแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งมีการศึกษาจำนวนมากพบว่า พ่อแม่เป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในชีวิตของวัยรุ่น บุคคลอื่นๆ ที่มีความสำคัญต่อวัยรุ่น ได้แก่ พี่น้อง ญาติผู้ใหญ่ (ในครอบครัวขยาย) รวมทั้งผู้ใหญ่อื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นเครือญาติ เช่น ครู เพื่อนบ้าน บุคคลสำคัญ เป็นต้น. . .เมื่ออิทธิพลจากครอบครัวลดลง ดารานักร้อง นักแสดง และเพื่อนๆ จะกลายเป็นตัวแบบที่มีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลด้านคำพูด ทรงผม เสื้อผ้า ธรรมเนียมด้านดนตรี และค่านิยมทางสังคมพื้นฐาน

ยิ่งไปกว่านั้น การที่บุคคลจะเลียนแบบหรือไม่ยังขึ้นอยู่กับความรู้เกี่ยวกับความสามารถของตนเอง (perceived self-efficacy) โดยความคาดหวังในความสามารถนี้จะกำหนดถึงความพยายามของบุคคลว่าจะมีมากน้อยแค่ไหน และจะยังคงเผชิญกับอุปสรรคหรือประสบการณ์ที่ไม่ชอบได้ยาวนานเท่าไร ซึ่งหากบุคคลใดที่รับรู้ว่ามีความสามารถ มีประสิทธิภาพ (efficacy) หรือความชำนาญ (mastery) ที่จะทำได้มากเท่าใด บุคคลนั้นจะยังมีความพยายามที่จะลอกเลียนแบบมากเท่านั้น รวมทั้งยังช่วยลดความรู้สึกล้มเหลวที่คิดไว้ล่วงหน้าของบุคคลและเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะริเริ่ม (initiate) กระทำสิ่งต่างๆ ขึ้นมา (Bandura, 1977: 80)

นอกจากการเลียนแบบตัวแบบแล้ว นักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมส่วนมากยังเน้นบทบาทของการเสริมแรง หรือปฏิกิริยาตอบสนองของคนอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง ซึ่ง Bandura (1977: 97-146) ได้ขยายแนวคิดนี้ โดยกล่าวถึงการเสริมแรง 3 ประเภทคือ

1) การเสริมแรงจากภายนอก (external reinforcement) เป็นผลมาจากประสบการณ์เชิงพัฒนาการของบุคคลในช่วงวัยที่ผ่านมาว่าได้รับปฏิกิริยาตอบกลับทางสังคม (social reaction) ต่อพฤติกรรมที่บุคคลได้แสดงออกมาอย่างไร โดยพฤติกรรมใดที่ได้แสดงออกไป แล้วได้รับความสนใจและยอมรับจากคนอื่นๆ จนนำไปสู่การได้รับรางวัล ก็จะทำให้ปฏิกิริยาตอบกลับทางสังคมดังกล่าวนั้นกลายเป็นตัวทำนายผลเบื้องต้น และกลายเป็นสิ่งกระตุ้น (incentives) ให้บุคคลแสดงพฤติกรรมดังกล่าวอีกต่อไปได้ ดังนั้นการแสดงถึงความเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบของผู้มีอำนาจในการให้รางวัลและลงโทษ (rewarding and punishing power) จะมีอิทธิพลมากกว่าการแสดงออกที่คล้ายคลึงกันโดยผู้ที่ไม่ได้มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล ดังนั้นการเสริมแรงจากภายนอกมีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมในลักษณะที่เป็นการจัดการทางสังคมที่ไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น การเสริมแรงด้วยการชื่นชม (approval) หรือให้เงิน (money) หรือให้สิทธิพิเศษ (privilege) เป็นต้น หากบุคคลไม่ได้รับการเสริมแรงเชิงบวกเป็นเวลานาน ก็จะมีพฤติกรรมที่เคยได้รับการเสริมแรงเชิงบวกลดลง ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่การแสดงพฤติกรรมใดๆ ของมนุษย์จะยังคงมีอยู่ต่อไปอันเนื่องจากผลของการคาดหวังรางวัลล่วงหน้าก่อนที่จะลงมือกระทำ จึงทำให้มนุษย์มีแรงจูงใจภายในที่จะแสดงพฤติกรรมนั้น

2) การเสริมแรงซึ่งมีประสบการณ์จากการเห็นผู้อื่น (vicarious reinforcement) เนื่องด้วยในแต่ละวันมีสถานการณ์มากมายที่มีโอกาสจะเกิดขึ้นเพื่อให้บุคคลได้สังเกตการกระทำต่างๆ ของผู้อื่น และบางครั้งทำให้ได้เห็นว่าบุคคลเหล่านั้นได้รับรางวัล (reward) ถูกเพิกเฉย (ignore) หรือถูกลงโทษ (punish) ซึ่งผลจากการสังเกตสามารถที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางเดียวกับประสบการณ์ที่ได้เห็นเหล่านั้น นั่นคือ โดยทั่วไปเมื่อบุคคลสังเกตเห็นพฤติกรรมใดที่ผู้อื่นทำแล้วประสบความสำเร็จใน

การได้รับรางวัลเพิ่มขึ้นก็จะมีแนวโน้มที่จะประพฤติดัวในทิศทางที่คล้ายคลึงกับพฤติกรรมดังกล่าว แต่ถ้าพฤติกรรมใดทำแล้วถูกลงโทษ บุคคลก็จะมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นลดลงหรือไม่แสดงพฤติกรรมนั้นเลย

3) การเสริมแรงด้วยตนเอง (self-reinforcement) เป็นกระบวนการที่บุคคลได้ส่งเสริมให้พฤติกรรมของตนเองนั้นดีขึ้น และรักษาพฤติกรรมเหล่านั้นไว้ โดยการให้รางวัลแก่ตนเองด้วยรางวัลต่างๆ ที่บุคคลได้ควบคุมไว้สำหรับการให้รางวัลที่เมื่อใดก็ตามตนเองได้บรรลุถึงมาตรฐานต่างๆ ที่ตนได้กำหนดไว้ (self-prescribed standards) ซึ่งพฤติกรรมจะมีการแสดงออกลดลงเมื่อได้รับปฏิกิริยาตอบกลับแห่งตนในเชิงลบ (negative self-reactions) โดยที่บุคคลจะมีการวางข้อกำหนดด้วยตนเอง (self-regulation) เพื่อนำไปใช้พิจารณาว่าพฤติกรรมใดควรที่จะส่งเสริมหรือทำให้ดีขึ้น (enhance) และพฤติกรรมใดที่ควรทำลดน้อยลง ดังนั้นบุคคลจะสร้างสิ่งจูงใจตนเอง (self-inducements) เพื่อยืนยันถึงความพยายามของตน จนกระทั่งบุคคลมีการแสดงออกหรือพฤติกรรมที่เป็นไปตามมาตรฐานต่างๆ ที่ได้ถูกกำหนดไว้ด้วยตนเอง ซึ่งระดับของแรงจูงใจจะถูกควบคุมโดยวิธีการต่างๆ ที่แปรผันไปตามชนิดและคุณค่าของสิ่งกระตุ้น รวมทั้งลักษณะของมาตรฐานแห่งการกระทำ (performance standards) ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลผลิตของรางวัลและการลงโทษภายนอก (external rewards and punishments) ที่นำเสนอให้เห็นถึงภาพพจน์ของตน โดยบุคคลจะมีความสามารถในการควบคุมตนเอง จึงทำให้สามารถควบคุมความรู้สึก ความคิด และการกระทำต่างๆ ของตนเองได้นั่นคือ บุคคลจะกำหนดหรือวางมาตรฐานของพฤติกรรมด้วยตนเอง และตอบสนองต่อการกระทำต่างๆ ของตน ด้วยวิธีการให้รางวัลตนเองหรือลงโทษตนเอง (self-rewarding or self-punishing ways)

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับเยาวชนไม่สามารถจะควบคุมให้สภาพแวดล้อมที่อยู่โดยรอบตัวของเยาวชนเป็นในทางที่ดีเสมอไป และแหล่งของการเรียนรู้สำหรับเยาวชนก็มีได้หลายแหล่ง จึงทำให้พฤติกรรมของเยาวชนอาจออกมาในลักษณะที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ ดังที่ ประณต คำฉิม (2549: 87-88) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า พฤติกรรมหลายอย่างของวัยรุ่นเกิดจากการสังเกตตัวแบบ ทั้งพฤติกรรมที่ดีและพฤติกรรมที่ไม่ดี ซึ่งการเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบเกิดขึ้นได้จากหลายแหล่ง เช่น ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน และชุมชน เป็นต้น โดย ประณต คำฉิม ได้อธิบายไว้ว่า

1) การเรียนรู้ทางสังคมในครอบครัว เด็กวัยรุ่นจะมีแบบแผนพฤติกรรมดีหรือไม่ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเรียนรู้จากตัวแบบภายในครอบครัว ซึ่งปัญหาที่พบเสมอคือ การที่พ่อแม่ปฏิบัติไม่สอดคล้องกับการสอน เช่น สอนลูกว่าไม่ควรสูบบุหรี่ แต่พ่อแม่กลับสูบบุหรี่ ทำให้การอบรมสั่งสอนลูกไม่ได้ผล

ดังนั้น พ่อแม่ต้องประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีควบคู่ไปกับการอบรมสั่งสอนและให้แรงเสริมทางสังคมที่เหมาะสมเมื่อลูกทำตาม จะทำให้การสอนเด็กและวัยรุ่นได้ผลดี

2) การเรียนรู้ทางสังคมในโรงเรียน ครูเป็นต้นแบบที่มีความสำคัญกับนักเรียน พฤติกรรมต่างๆ ที่ครูแสดงออกแล้วแต่เป็นแบบอย่างให้นักเรียนปฏิบัติตามได้ทั้งสิ้น

3) การเรียนรู้ทางสังคมในกลุ่มเพื่อน ซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อนมากในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านการแต่งกาย ภาษา กิริยาท่าทาง ทักษะคิด ค่านิยม และความเชื่อ ทำให้วัยรุ่นที่อยู่ในกลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมก็มักจะทำพฤติกรรมที่เหมาะสมเหมือนกับเพื่อนๆ แต่ถ้ากลุ่มเพื่อนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น ดื่มเหล้า สูบบุหรี่ ใช้จ่ายเสพติด หนีเรียน ก็อาจทำให้วัยรุ่นทำพฤติกรรมที่ไม่ดีเหล่านี้เหมือนกับเพื่อนๆ ได้เช่นเดียวกัน ซึ่งการทำตามกลุ่มเพื่อนของวัยรุ่นก็เพื่อปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนและให้เพื่อนยอมรับ

4) การเรียนรู้ทางสังคมจากสื่อมวลชน เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นมาก ทั้งทางบวก เช่น การนำเสนอสาระที่เป็นประโยชน์เพื่อให้วัยรุ่นนำไปปฏิบัติตาม และทางลบ ได้แก่ การนำเสนอพฤติกรรมก้าวร้าวหรือที่ไม่พึงประสงค์ต่างๆ โดยไม่ได้ต้องการให้ผู้ใดได้รับผลทางลบ แต่สิ่งที่นำเสนอกลับมีผลต่อเด็กและวัยรุ่นมาก เช่น ทำให้เด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าวตามตัวแบบในโทรทัศน์หรือภาพยนตร์ นอกจากนี้การนำเสนอการกระทำผิดต่างๆ เช่น วิธีการข่มขืน การลักทรัพย์ ฆาตกรรม สามารถทำให้เด็กและวัยรุ่นจดจำ แล้วนำไปปฏิบัติตามได้ทั้งสิ้น เป็นต้น

5) การเรียนรู้ทางสังคมในชุมชน อาจเกิดขึ้นได้กับเด็กวัยรุ่น โดยการเป็นต้นแบบของบุคคลในชุมชนทั้งในทางที่ดีหรือไม่ดีมีอิทธิพลต่อการทำตามอย่างของวัยรุ่นได้ เช่น การทิ้งขยะในที่รองรับ การช่วยคนแก่หรือคนพิการข้ามถนน การขับรถโดยเคารพกฎจราจร เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน วัยรุ่นก็จะได้รับแบบอย่างที่ดีไปปฏิบัติตาม แต่ถ้าแบบอย่างของคนในชุมชนเป็นไปในทางไม่ดีก็ย่อมส่งผลต่อการทำตามของวัยรุ่นได้เช่นเดียวกันและก่อให้เกิดความไม่เป็นระเบียบในชุมชนหรือสังคม

สอดคล้องกับที่ Steinberg (2011: 15) ได้กล่าวถึงมุมมองของนักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่มีต่อวัยรุ่นว่า วัยรุ่นเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมอย่างไรวัยรุ่นนั้นไม่เพียงแต่เป็นผลมาจากการเสริมแรงและการลงโทษโดยใช้กำลังต่างๆ ในสภาพแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเป็นผลมาจากการมองและการ

ลอกเลียนแบบ (watching and imitating) จากสิ่งต่างๆ รอบตัววัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นวิธีการเลี้ยงดูของพ่อแม่ และอิทธิพลหรือแรงกดดันจากเพื่อนของวัยรุ่น ที่สามารถมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของวัยรุ่นได้

แนวทางการเรียนรู้ทางสังคมนี้จึงมีความสำคัญมากในการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ โดยสิ่งสำคัญก็คือ สิ่งใหญ่ๆ ที่ผู้ใหญ่ทำและบทบาทของตัวแบบที่แสดงออกมาจะมีอิทธิพลที่สำคัญต่อพฤติกรรมวัยรุ่นมากกว่าสิ่งที่พูด ครูและพ่อแม่สามารถส่งเสริมคุณลักษณะที่ดี ความเอื้อเฟื้อ ค่านิยมทางจริยธรรม และความรู้สึกรับผิดชอบทางสังคม ให้แก่วัยรุ่นได้ โดยแสดงสิ่งที่ดีงามต่างๆ เหล่านี้ออกมาให้วัยรุ่นเห็นด้วยตัวของเขาเอง

ดังนั้น การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า หากผู้วิจัยต้องการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับเยาวชนนั้น ผู้วิจัยสามารถช่วยให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกขึ้นได้ด้วยการให้เยาวชนได้เรียนรู้จากการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เยาวชนช่วยกันร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมินทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน หรือแม้แต่การให้เยาวชนได้สังเกตเห็นจากตัวอย่างที่จะกลายเป็นตัวแบบให้กับเยาวชนก็อาจสามารถทำให้เยาวชนเกิดความตระหนักรู้ และต้องการที่จะพัฒนาชุมชนของตนได้จากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

สถานะองค์ความรู้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใน 3 ประเด็นสำคัญ คือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาจิตสำนึก เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในประเด็นการสร้างชุมชนเข้มแข็งกับการมีส่วนร่วม และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมพลังอำนาจ ซึ่งจากการตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ นี้ สามารถประมวลข้อค้นพบและสรุปเป็นองค์ความรู้ ได้ดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาจิตสำนึก

จากการตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาจิตสำนึกที่ผ่านมา สามารถประมวลข้อค้นพบและสรุปเป็นองค์ความรู้จากงานวิจัย โดยแบ่งออกเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. องค์ประกอบและมิติของจิตสำนึก

จากแนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกที่ได้มีการกล่าวไว้ข้างต้นแล้วนั้น ก็ได้ทำให้พอจะเห็นได้ว่า จิตสำนึกที่นักวิชาการได้มีการจัดแบ่งนั้นมีด้วยกันหลายประเภท และหลายระดับที่ต่างกันไป เช่นเดียวกับการศึกษาวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับจิตสำนึกก็ได้มีนักวิจัยที่ค้นพบว่าจิตสำนึกนั้นมีระดับต่างๆ กันไป ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างก็เนื่องจากการมองในบริบทของประเด็นจิตสำนึกในด้านที่ไม่เหมือนกันและมีกลุ่มตัวอย่างที่ต่างกัน ดังที่จะกล่าวในลำดับต่อไปนี้

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อสร้างจิตสำนึกคุณภาพ การพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อสร้างจิตสำนึกคุณภาพ ของ ศิริพันธ์ เวชสิทธิ์ (2546: 251-254) ซึ่งเป็นการวิจัยปฏิบัติการที่ยึดโรงพยาบาลเป็นฐาน ร่วมกับการบูรณาการการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ มีการใช้รูปแบบการทดลองชนิดสองกลุ่มวัดหลายครั้งแบบอนุกรมเวลา กับ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นพยาบาล โรงพยาบาลนพรัตนราชธานีจำนวน 50 คน ได้ผลการศึกษาพบว่า จิตสำนึกคุณภาพสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน และระดับตระหนักรู้ ซึ่งในระดับตระหนักรู้จะประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ มิติการรับรู้ มิติการตัดสินใจแก้ปัญหา และมิติการปฏิบัติ

ในขณะที่ การศึกษาจิตสำนึกสาธารณะในเยาวชนกับกลุ่มนักศึกษาของ นวลละออ แสงสุข (2553: 17-18) ได้พบว่า นักศึกษามีพฤติกรรมที่แสดงออกด้านจิตสำนึกสาธารณะ ทั้งที่เป็น ภาพรวม และในรายมิติ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมที่แสดงออกถึงมิติที่ 2 เรื่อง การคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน (เช่น การไม่ละเมิดสิทธิ์ผู้อื่น) สูงที่สุด รองลงมาคือมิติที่ 5 ความละเอียดต่อความประพฤตินิสัยที่ผิด, มิติที่ 3 การเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวม (เช่น ด้านการติดตามข่าวสาร), มิติที่ 1 การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน (เช่น การไม่ทำลายสมบัติสาธารณะโดยเจตนา) และมิติที่ 4 การมีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรม (เช่น ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม จริยธรรม)

2. รูปแบบหรือวิธีการในการสร้างหรือพัฒนาจิตสำนึก

ในเรื่องของจิตสำนึกประชาธิปไตยนั้น อารีย์ โพธิ์บางหวาย (2550) ได้พบว่า รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องใช้การบริหารสถานักเรียน การพัฒนาการคิดวิเคราะห์สถานการณ์จริง การใช้กลุ่มสัมพันธ์ การแสดงบทบาทสมมติ และการคิด

วิเคราะห์แบบโยนิโสมนสิการ และให้ครอบครัวดูแลนักเรียนแบบเพื่อน ซึ่งการนำรูปแบบดังกล่าวนี้ไปใช้ได้ทำให้จิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนที่ใช้รูปแบบสูงกว่านักเรียนที่ไม่ใช้รูปแบบ

ในการศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมนั้น ยุวดี อิ่มใจ และคณะ (2552: 97) ได้พบว่า รูปแบบและเนื้อหาในการเรียนการสอนที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม และมีส่วนร่วมในการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่เหลือน้อยและจำกัดกับชุมชน/พื้นที่ ก็คือ การที่โรงเรียนได้ใช้วิธีดำเนินการให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมดำเนินการ เข้าร่วมดำเนินงานด้วยความสมัครใจ มีโอกาสเสนอโครงการได้ และบริหารจัดการโดยคณะนักเรียนโดยครูเป็นที่ปรึกษา ซึ่งสอดคล้องกับกลยุทธ์การพัฒนิกำลัง (empowerment) ซึ่งมีเทคนิค คือ การมีส่วนร่วม (participation) ต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ อิสระที่จะตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วม หากมีข้อเสนอแนะจะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะนักเรียนผู้บริหารโครงการ ซึ่งต้องฟังความเห็นเสียงส่วนใหญ่ของนักเรียนในโรงเรียนด้วย อันเป็นวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ทำให้การดำเนินโครงการ/กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมได้

สอดคล้องกับ นัทธพงศ์ นันทสำเริง (2553: 25-26) ซึ่งก็ได้มองเห็นว่า กิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นการมีส่วนร่วมของครูอาจารย์และนักเรียน ซึ่งถือเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงนั้น ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากทำให้นักเรียนมีระดับจิตสำนึกด้านความปลอดภัยในโรงเรียนดีขึ้นในทุกๆ ด้าน และเสนอแนะว่าควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพความปลอดภัยภายในโรงเรียน และควรมีการเข้าไปศึกษาสภาพวิถีชีวิตของคนชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นของนักเรียนภายในโรงเรียน

สำหรับในเรื่องของจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ทางสำอาง สีหาพงษ์ (2552: 151-154) ยังได้พบรูปแบบที่เพิ่มเติมไปจากการใช้วิธีการมีส่วนร่วม นั่นก็คือ การเสนอให้พัฒนาด้วยการใช้วิธีการฝึกให้คิดแบบวิทยาศาสตร์ โดยจากผลการศึกษาพบว่า การเรียนที่ใช้รูปแบบการเรียนตามเทคนิคการคิดทางวิทยาศาสตร์ที่ดีโดยใช้เทคนิคการรู้คิด สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสิ่งแวดล้อม และจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของนักเรียนดีกว่าการเรียนที่ใช้รูปแบบการเรียนตามแบบปกติ ดังนั้น จึงควรสนับสนุนและส่งเสริมให้ครูผู้สอนนำรูปแบบการเรียนนี้ไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของนักเรียนในชั้นอื่นๆ หรือทั้งโรงเรียนต่อไป

นอกจากการใช้วิธีการที่เน้นการมีส่วนร่วมและการฝึกให้คิดแบบวิทยาศาสตร์แล้ว ยังได้มีการนำเสนอถึงรูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกที่ให้น้ำหนักไปในเรื่องของการใช้คุณธรรม จริยธรรม เข้ามาช่วยในการสร้างหรือพัฒนาจิตสำนึก ดังเช่น การศึกษาของ สิริวรรณ ศรีพหล (2549: 61, 65, 67-68) ซึ่งได้มีการนำแนวคิดและแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกกับเยาวชนที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 2 ห้องเรียน โดยใช้วิธีการทดลองด้วยการให้ห้องหนึ่งเป็นกลุ่มทดลองและอีกห้องเป็นกลุ่มควบคุม ห้องละ 56 คน ซึ่งการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลโลกนั้นก็คือ การพัฒนาความคิดเห็นของบุคคลให้คิดและมองตนเองว่า ตนเองมีฐานะเป็นสมาชิกของครอบครัว มนุษย์เดียวกันมากกว่าการมองตนเองว่า เป็นเพียงสมาชิกของชาติใดชาติหนึ่ง หรือภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งเท่านั้น รวมทั้งให้มีความรู้สึกถึงความรับผิดชอบต่อประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ จนถึงระดับโลก โดยรับผิดชอบในฐานะที่ตนเองเป็นสมาชิกของชุมชนโลกด้วย ซึ่งผลการวิจัยก็พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนของนักเรียนเกี่ยวกับองค์ธรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกที่ได้รับการสอนโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์และการตัดสินใจแก้ปัญหาสูงกว่าการสอนโดยวิธีสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เพราะขั้นตอนของกระบวนการเผชิญสถานการณ์ซึ่งมีอยู่ 4 ขั้นตอนเป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิด วิเคราะห์ ประเมินค่า และตัดสินใจ และยังพบว่าความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อความเป็นพลโลกอยู่ในระดับปานกลางเป็นส่วนใหญ่ อันแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาในองค์ธรรมทั้ง 14 องค์ธรรม และวิธีการสอนโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์นั้น สามารถพัฒนาให้นักเรียนมีความคิดเห็นในความเป็นพลโลกดีขึ้นในระดับปานกลาง

นอกจากนี้ นวลละออ แสงสุข (2553: 20) ก็ได้มองเห็นว่า การจัดการศึกษาควรมุ่งเน้นที่การสร้างจิตสำนึกภายใน คือ ไม่ควรเน้นที่การพัฒนาเพื่อความสำเร็จในวิชาชีพที่ปราศจากพื้นฐานทางจริยธรรม. . . การให้การศึกษาแก่เยาวชนควรหยุดสร้างจิตสำนึกที่นิยมในวัตถุ แต่เน้นการสร้างจิตสำนึกในทางจริยธรรมให้นักเรียนเข้มแข็งยิ่งขึ้นทุกระดับการศึกษาตั้งแต่อนุบาลศึกษาจนถึงอุดมศึกษา เพื่อให้มีจิตที่สามารถช่วยสร้างระบบถูกต้อง โดยเฉพาะการเน้นการฝึกอบรมให้รู้จักทำหน้าที่อย่างดีที่สุดในทุกหน้าที่ ด้วยความสำนึกว่าทุกหน้าที่มีคุณค่าและความสำคัญเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่ Sriburi and Kuroda (2007: 93-105) ได้เคยเสนอถึงรูปแบบของกิจกรรมในการปลูกจิตสำนึกให้แก่เด็กและเยาวชนว่า นอกจากจะควรเป็นรูปแบบของการบูรณาการเนื้อหาวิชาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียน เพื่อปลูกฝังความคิด ทักษะคิด และค่านิยมให้กับเด็กได้ตระหนักถึงความสำคัญในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้ว ยังควรมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งวัดจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมในฐานะเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรม รวมทั้งการต้องมีความร่วมมืออย่างจริงจังและต่อเนื่องระหว่างบ้าน โรงเรียน วัด และ

ชุมชน โดยมีเด็ก ผู้ปกครอง ครูอาสาสมัคร พระ และผู้นำชุมชนเป็นแกนนำ ส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนเป็นฝ่ายสนับสนุน

ยิ่งไปกว่านั้น รูปแบบของการสร้างจิตสำนึกยังมีลักษณะของการที่สามารถใช้ทุนที่มีอยู่ในกลุ่มหรือชุมชนนั้นๆ รวมถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงมาเป็นวิธีการสร้างหรือกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกต่อกลุ่มหรือชุมชนท้องถิ่นได้ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ เบญจมาภรณ์ แดนอินทร์ และ โสวัตร ธิ์กลาง (2554: 152) ที่พบว่า การสร้างสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาวนั้น มีอยู่ 2 ลักษณะคือ 1) การปรับตัวทางวัฒนธรรมโดยใช้พื้นฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิม และ 2) การปรับตัวโดยการสร้างและกระตุ้น อันเนื่องจากทัศนคติ ค่านิยม แบบแผนการใช้ชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้นของคนรุ่นใหม่ที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมที่ความสำคัญจะน้อยลง และอาจเข้าสู่ภาวะที่เสื่อมถอยได้ ทำให้คนกลุ่มหนึ่งได้ออกมาช่วยกันรื้อฟื้น อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ที่เป็นคุณค่าเดิม เน้นการประสานให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม เกิดการเรียนรู้ เห็นคุณค่า และความสำคัญของท้องถิ่นในด้านต่างๆ

3. ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีผลต่อการพัฒนาหรือสร้างจิตสำนึก

สำหรับการพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อสร้างจิตสำนึกคุณภาพของศิริพันธ์ เวชสิทธิ์ (2546: 251-253) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีจิตสำนึกคุณภาพ แบ่งเป็น 1) ปัจจัยสร้าง คือการพัฒนาบุคลากรแบบองค์รวม โดยรูปแบบกระบวนการมีผลต่อการเกิดจิตสำนึกคุณภาพระดับพื้นฐานมากกว่ารูปแบบวิชาการ แต่สำหรับจิตสำนึกคุณภาพระดับตระหนักรู้กลับพบว่า รูปแบบกระบวนการและรูปแบบวิชาการให้ผลไม่แตกต่างกัน และ 2) ปัจจัยบริบท คือ อนุกรมเวลาและเวลา ซึ่งส่งผลเด่นชัดต่อการเกิดจิตสำนึกคุณภาพระดับตระหนักรู้เมื่อมีการใช้ควบคู่กับปัจจัยสร้าง คือ การพัฒนาบุคลากรแบบองค์รวม ดังนั้นการพัฒนาบุคลากรแบบองค์รวมที่บูรณาการรูปแบบวิชาการและกระบวนการนั้น เมื่อได้นำมาใช้ภายใต้บริบทของอนุกรมเวลาและเวลา ได้ก่อให้เกิดจิตสำนึกคุณภาพอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ อรพินทร์ ชูชม, อัจฉรา สุขารมณ์ และ อุษา ศรีจินดารัตน์ (2549: 30-31) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย" โดยทำการศึกษาแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 1,312 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 10 โรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร และใช้แบบวัดต่างๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้พบว่า รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของจิตสำนึกทางปัญญาของเยาวชนวัยรุ่นเป็นไปในลักษณะที่ว่า ปัจจัยทางจิตสังคม ได้แก่ การถ่ายทอดทางปัญญาสังคม-อารมณ์จากบิดามารดา การได้

เห็นแบบอย่างทางอารมณ์และพฤติกรรมจากเพื่อน และการควบคุมตนเอง มีอิทธิพลโดยตรงต่อจิตสำนึกทางปัญญาของวัยรุ่น ซึ่งจะส่งผลต่อไปยังการมีคุณภาพชีวิต ความสามารถในการแก้ปัญหา และพฤติกรรมเอื้อสังคมของเยาวชนวัยรุ่น โดยการถ่ายทอดที่ได้รับจากบิดามารดาจะมีอิทธิพลในทางบวกมากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการที่บิดามารดาให้การอบรมสั่งสอน ปลุกฝัง และการเป็นแบบอย่างที่ดี ในการแสดงออกทางปัญญาสังคม-อารมณ์และความประพฤติที่เหมาะสม รวมทั้งแสดงออกให้ลูกรู้ถึงความรักความเอาใจใส่ เข้าใจในจิตใจและปัญหาของลูกแล้ว เยาวชนจะมีการเรียนรู้ เลียนแบบซึมซับเอาอย่างสิ่งต่างๆ เหล่านี้เข้าไปในจิตใจด้วย ฝังรากให้เยาวชนมีจิตสำนึกทางปัญญาที่ดีตามไปด้วย และเอื้อให้เยาวชนแสดงพฤติกรรมที่มีคุณภาพ ได้แก่ การมีคุณภาพชีวิต มีความสามารถในการแก้ปัญหา และมีพฤติกรรมเอื้อสังคม

ในขณะเดียวกัน การพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลุกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม: การวิจัยพบทุเทศกรณีเพื่อการออกแบบและประเมินโครงการ ของโสมฉาย บุญญานันต์ (2549: 170-171) ได้พบว่า โปรแกรมการปลุกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนต้องมี 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การร่วมมือร่วมพลังของภาคี 3 ฝ่าย ได้แก่ บ้าน โรงเรียน และศาสนา 2) รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความหลากหลาย มีการบูรณาการเนื้อหาวิชา และส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาด้วยตนเอง 3) การปลุกฝังเรื่องภูมิปัญญาอาชีพในท้องถิ่นที่เป็นการอยู่อาศัยอย่างพึงพิงกับธรรมชาติ และ 4) การปลุกฝังให้นักเรียนรู้วิธีอนุรักษ์พลังงานควบคู่ไปกับมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม

ต่อมา Sriburi and Kuroda (2007: 96-104) ได้ทำการศึกษาเรื่องการปลุกจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนมีความสามัคคี รักท้องถิ่น มองเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่รอบตัว กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 39 คน ในโรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น ด้วยการใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม แผนการเรียน และแบบฟอร์มการประเมินโครงการ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการปลุกจิตสำนึกให้แก่เด็กและเยาวชนนี้จะเป็นการบูรณาการเนื้อหาวิชาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียน เป็นกลยุทธ์ที่จะปลุกฝังความคิด ทักษะ และค่านิยมให้กับเด็กได้ตระหนักถึงความสำคัญในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยกิจกรรมจะเกี่ยวกับการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งวัดจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอันเป็นรากฐานสำคัญของสังคมอีสาน โดยจะต้องมีความร่วมมืออย่างจริงจังและต่อเนื่องระหว่างบ้าน โรงเรียน วัด และชุมชน โดยมีเด็ก ผู้ปกครอง ครูอาสาสมัคร พระ และผู้นำชุมชนเป็นแกนนำ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐและองค์กร

ภาคเอกชน เป็นฝ่ายสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอารีย์ โพธิ์บางหวาย (2550) ที่พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ได้แก่ เจตคติ ศรัทธา และความสัมพันธ์ในครอบครัวแบบประชาธิปไตย โดยสามารถทำนายได้ร้อยละ 35

นอกจากนี้ในการศึกษาของ ยุวดี อิ่มใจ และคณะ (2552: 103) ที่ได้ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ก็พบผลในลักษณะที่คล้ายคลึงกันและมีที่แตกต่างเพิ่มเติมออกไปว่า เงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาให้เด็กและเยาวชนมีสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ก็คือ 1) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนและชุมชน ท้องถิ่น 2) การปลูกฝังให้นักเรียนตระหนักและเห็นคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องใกล้ตัวและที่จะมีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตได้ 3) สร้างความภาคภูมิใจในการมีส่วนร่วมสร้างชื่อเสียงให้โรงเรียน และการรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม กระตุ้นให้นักเรียนใฝ่เรียนรู้ และเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในการทำกิจกรรมด้วยความเต็มใจ 4) ครู อาจารย์ กระตุ้นให้นักเรียนแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการให้การยกย่องในความร่วมมืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 5) ผู้บริหารทุกระดับ ทุกสังกัด ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ต้องให้ความสำคัญเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด พร้อมทั้งสนับสนุนทรัพยากรให้สถานศึกษาทุกระดับในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เงื่อนไขที่ ยุวดี อิ่มใจ และคณะ ได้เสนอเพื่อพัฒนาจิตสำนึกที่มีต่อสิ่งแวดล้อมนี้แล้ว ยังมีผลการวิจัยของ การดา ร่วมพุ่ม และ อุไร คงคา หลวง (2553: 82) ที่ได้สรุปให้เห็นถึงความสำคัญขององค์ประกอบในกระบวนการสื่อสารไว้อย่างน่าสนใจว่า สามารถแนวโน้มใจให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ โดยปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดจิตสำนึกดังกล่าวนี้ ได้แก่ การที่ผู้ส่งสารควรเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือและมีความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บุคคลที่ควรเป็นผู้ส่งสารเพื่อโน้มน้าวใจอันดับ 1 คือ พ่อแม่/ญาติพี่น้อง รองลงมา คือ มักคุเทศก์/เจ้าหน้าที่อุทยาน กับ เพื่อน ตามลำดับ แต่สื่อที่มีผลต่อการโน้มน้าวใจให้เกิดจิตสำนึกมากที่สุดคือ สื่อโทรทัศน์ รองลงมาคือพ่อแม่ หนังสือพิมพ์ และเพื่อน ตามลำดับ ส่วนลักษณะเนื้อหาของสารที่ต้องการให้นำเสนอเพื่อโน้มน้าวใจให้เกิดจิตสำนึกมากที่สุดคือ เนื้อหาจะต้องชี้ให้เห็นสภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับในเรื่องของปัจจัยที่ทำให้สำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาวก่อตัวขึ้นมานั้น เบญจมาภรณ์ แดนอินทร์ และ โสวัตรี ณ ถลาง (2554: 149-151) ได้พบว่า มีปัจจัยที่สำคัญในการก่อตัวสำนึกท้องถิ่นดังนี้ คือ 1) ระบบความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นที่มีลักษณะความสัมพันธ์บนฐานเครือญาติพี่น้องที่ได้เชื่อมโยงคนหนองขาวเอาไว้ 2) อัตลักษณ์: ได้มีการนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อของท้องถิ่น และประวัติศาสตร์มาเป็นปัจจัยในการสร้างและกระตุ้นสำนึกท้องถิ่นให้เกิดขึ้น 3) กลุ่มคน

ผู้นำ หน่วยงานในท้องถิ่น: เป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และเป็นพลังในการร่วมคิด สร้างสรรค์กิจกรรมในท้องถิ่น ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ที่ต่างทำงานประสานกัน และ 4) กระแสนิยมโลกาภิวัตน์: ได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อคนในท้องถิ่นหนองขาว แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ทำให้ท้องถิ่นหนองขาวได้คิดวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่จะตามมาหากคนรุ่นใหม่หลงใหลไปกับความทันสมัยที่มากเกินไปจนไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่ตนมีอยู่ จึงทำให้เกิดกระบวนการทำความเข้าใจตนเองและทบทวนตนเองของท้องถิ่น และเมื่อพิจารณาในแง่ของสำนักความเป็นพลเมืองที่รัฐศิรินทร์ วังกานนท์ (2554: 238) ได้ทำการศึกษาไว้ ก็พบว่า สำนักพลเมืองในระดับบุคคลที่เกิดขึ้นนั้นจะมาจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการคือ ประการที่หนึ่ง ได้แก่ กระบวนการกล่อมเกลாதาสังคม ซึ่งกระบวนการนี้มีปัจจัยหนุนเสริมที่สำคัญอยู่ 5 ประการ คือ 1) ครอบครัว 2) การได้รับการศึกษา/ประสบการณ์ในสถาบันการศึกษา 3) การยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา 4) การมีค่านิยมแบบ 5) สื่อสารมวลชน ประการที่สอง ได้แก่ การเผชิญวิกฤติ หรือประสบปัญหาอันนำมาซึ่งการลุกขึ้นต่อสู้หรือแสวงหาทางออก ซึ่งจะเห็นได้ว่า ผลการศึกษาที่ค้นพบของ เบญจมาภรณ์ แดนอินทร์ และ โสวัต ธีร ณ ถลาง กับ ผลการศึกษาของรัฐศิรินทร์ วังกานนท์ มีความสอดคล้องกัน เพียงแต่มีการนำเสนอโดยใช้คำที่ต่างกันออกไป แต่จริงๆ แล้วมีความหมายที่เหมือนหรือใกล้เคียงกันมาก

ต่อมา ชินินทร์ ะสินนท์ (2555: 11-12, 14-15) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง คนรุ่นใหม่กับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และได้พบว่าแบบจำลองสำหรับการสร้างคนรุ่นใหม่ให้สามารถอยู่กับชุมชนได้ จะประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า เช่น สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของการช่วยเหลือกัน พร้อมกับอาศัยทุนทางสังคม คือพฤติกรรมส่วนบุคคล การดูแลจากผู้นำเครือข่าย การมีฐานทรัพยากรของตนเอง และการได้รับโอกาสจากครอบครัว ผ่านปัจจัยกระบวนการ อันได้แก่ การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ การจัดการความรู้ การจัดการทรัพยากร อันนำไปสู่เป้าหมาย/ผลผลิต คือ ความเป็นอยู่ที่ดี และเมื่อนำแบบจำลองดังกล่าวไปใช้ ได้พบว่า คนรุ่นใหม่สามารถอยู่กับชุมชนท้องถิ่นได้มีจำนวน 33 คน โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเกษตรตามมาหลายประเภท ตั้งแต่การผลิต การจำหน่าย และการบริโภค

นอกจากนี้ ในการศึกษาปัจจัยเชิงเหตุและผลของภูมิคุ้มกันทางจิตของเยาวชน ของ อรพินทร์ ชูชม, สุภาพร ณะชานันท์ และ ทศนา ทองภักดี (2555: 11) ได้พบว่าภูมิคุ้มกันทางจิตมีอิทธิพลโดยตรงต่อคุณภาพของนิสิต คือ นิสิตที่มีภูมิคุ้มกันทางจิตมาก จะมีชีวิตที่มีคุณภาพมาก โดยมีสุขภาวะทางจิตที่ดี สามารถแก้ปัญหาได้ มีพฤติกรรมเอื้อสังคม และมีการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภูมิคุ้มกันทางจิตเป็นเกราะป้องกันที่ดี เมื่อบุคคลเผชิญกับปัญหา

หรือสถานการณ์ที่ตั้งเครียดหรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสังคม บุคคลจะสามารถที่จะยับยั้งจัดการกับสิ่งที่เป็นภัยคุกคามต่างๆ ได้อย่างปกติสุข และพัฒนาตนเองให้เติบโตอย่างมีคุณภาพต่อไปได้

สำหรับการกล่าวถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีต่อการพัฒนาหรือสร้างจิตสำนึกว่าประกอบด้วยเรื่องใดนั้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนาหรือสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นมีปัจจัยที่มีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลจำนวนมาก และการศึกษาของนักวิจัยแต่ละคนก็จะมี ความแตกต่างกันไปได้นั้นเป็นเพราะว่านักวิจัยแต่ละคนได้ศึกษาในประเด็นเรื่องจิตสำนึกที่แตกต่างกันไปคนละด้าน แม้จะเป็นด้านเดียวกันแต่ก็มีความแตกต่างกันได้เนื่องจากมีความแตกต่างของกลุ่มตัวอย่างหรือกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตามปัจจัยหรือเงื่อนไขเหล่านั้นได้มีสิ่งที่เป็นจุดร่วมเหมือนกันอยู่ นั่นคือ การที่ได้รับการส่งเสริม สนับสนุน หรือมีแบบอย่างที่ดีจากครอบครัว เช่น พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และผู้นำที่มีลักษณะของภาวะผู้นำที่ดีมีอยู่ในกลุ่ม เป็นต้น และที่สำคัญคือ ปัจจัยที่มาจากตัวบุคคลผู้นั้นเองด้วย รวมถึงการร่วมมือกันของกลุ่มคน ซึ่งจะไม่สามารถระบุชี้ชัดได้ว่ามาจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง แต่จะต้องมีหลายๆ ปัจจัยที่ร่วมกันสร้างหรือพัฒนาให้เกิดจิตสำนึกขึ้นมา ดังที่ ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และ สังคม สัจจกร (2543 อ้างใน นวลละออ แสงสุข, 2553: 24) ได้กล่าวว่า การเกิดจิตสำนึกไม่สามารถสรุปแยกแยะได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอกเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง โดยจิตสำนึกที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคลแล้วกลายเป็นจิตสำนึกโดยธรรมชาติและมักไม่รู้ตัว แต่สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความจงใจเลือกสรร บุคคลระลึกรู้ตนเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอกเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน การพัฒนาจิตสำนึกจึงต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายในและภายนอก

4. คุณลักษณะส่วนบุคคลที่มีผลต่อการมีจิตสำนึก

แม้โดยทั่วไปจะเป็นการยากที่จะระบุชี้ชัดว่าผู้หญิงหรือผู้ชายมีจิตสำนึกในด้านไหนมากน้อยกว่ากัน แต่สิ่งที่ค้นพบได้จากการที่มีผู้ศึกษาวิจัยในเรื่องของจิตสำนึกก็ได้พบประเด็นที่น่าสนใจว่า ในภาพรวม เยาวชนวัยรุ่นหญิงมีจิตสำนึกทางปัญญาสูงกว่าเยาวชนวัยรุ่นชาย และเมื่อพิจารณาในแต่ละมิติพบว่า เยาวชนวัยรุ่นหญิงมีความฉลาดทางอารมณ์ จิตสำนึกการบริโภคด้วยปัญญา และจิตสาธารณะสูงกว่าเยาวชนวัยรุ่นชาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สังคมวัฒนธรรมไทยนั้นกล่อมเกลาให้ผู้หญิงเป็นคนทีละเอียดย่อน เอาใจใส่ ความรู้สึกอารมณ์ของตนเอง มีการยับยั้งการแสดงออกทางอารมณ์ที่รุนแรง ทำให้ผู้หญิงมีเวลาที่จะนึกคิดใคร่ครวญยิ่งขึ้น และสังคมยังให้ผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบในกิจกรรมภายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการบริโภคและใช้จ่ายสิ่งของในบ้าน ตลอดจนใส่ใจในเรื่องของสมบัติส่วนตัวและส่วนรวม ทำให้ผู้หญิงได้รับการปลูกฝังในการมีจิตสำนึกทางปัญญามากกว่าผู้ชาย และยังพบว่า

เยาวชนวัยรุ่นที่มีอายุมากกว่ามีจิตสำนึกทางปัญญา ได้แก่ ความฉลาดทางอารมณ์ และจิตสาธารณะ สูงกว่าเยาวชนวัยรุ่นที่มีอายุน้อยกว่าอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 (อรพินทร์ ชูชม, อัจฉรา สุCHARมณ, และ อุษา ศรีจินดารัตน์, 2549: 28-29)

อย่างไรก็ตาม ได้มีงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าบุคคลไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายมีจิตสำนึกอยู่ในระดับที่ไม่แตกต่างกันได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าจะเป็จิตสำนึกในเรื่องใด ดังจะเห็นได้จากการวิจัยของการดา ร่มพุ่ม และ อุไร คงคาหลวง (2553: 81) ซึ่งได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของเยาวชนในเขต กรุงเทพมหานครเกี่ยวกับรูปแบบและเนื้อหาที่ใช้ในการสื่อสารที่จะมีส่วนสร้างจิตสำนึกในการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้มีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านคุณลักษณะประชากรศาสตร์ กับจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเยาวชน พบว่า เยาวชนไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย มีระดับ การศึกษาใด ต่างก็เป็นผู้ที่มีความรู้สึกและพฤติกรรมอันเกิดจากการมีจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิง นิเวศไม่แตกต่างกัน โดยมีอยู่ในระดับปานกลาง แต่หากเยาวชนมีอายุ และรายได้เฉลี่ยครอบครัว ต่างกัน จะพบว่ามีความรู้สึกและพฤติกรรมอันเกิดจากการมีจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแตกต่าง กันในทิศทางของความสัมพันธ์เชิงลบ นั่นคือ กลุ่มที่มีอายุ และมีรายได้มากที่สุด (อายุระหว่าง 19-25 ปี และรายได้เฉลี่ยตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป) จะเป็นผู้ที่มีความรู้สึกและพฤติกรรมอันเกิดจากการมี จิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับต่ำ ในขณะที่กลุ่มอายุและกลุ่มรายได้อื่นๆ จะมีอยู่ใน ระดับปานกลาง

5. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อให้เกิดจิตสำนึก

ในการศึกษาวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ของยุวดี อิ่มใจ และคณะ (2552: 97-98, 101-102) ได้ข้อค้นพบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กและ เยาวชนให้มีสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม จะประกอบด้วย

1) ยุทธศาสตร์แบบองค์รวม (PIL: Participation, Integration and Learning) เป็น ยุทธศาสตร์หนึ่งที่โรงเรียนควรใช้เป็นยุทธวิธีในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมทั้งใน โรงเรียนและในชุมชน การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้จากการเรียนการสอนตามสาระการเรียนรู้รายวิชา และด้วยการปฏิบัติจริง (learning by doing) ด้วยกิจกรรมต่างๆ โดยบูรณาการกระบวนการเรียนการ สอนกับกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ในโรงเรียนและในชุมชน จะสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสำนึกต่อ สิ่งแวดล้อมได้

2) ยุทธศาสตร์ที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมได้ คือ ยุทธศาสตร์วิสัยทัศน์โรงเรียน นั่นคือ กำหนดเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน และกำหนดเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้เป็นส่วนหนึ่งในวิสัยทัศน์ของโรงเรียนจะทำให้โรงเรียนมุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามวิสัยทัศน์

3) ยุทธศาสตร์สื่อมวลชน นั่นคือ สื่อมวลชนเป็นยุทธวิธีหนึ่งที่จะช่วยปลูกฝังจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กและเยาวชนได้ โดยเป็นแหล่งให้ความรู้ความเข้าใจ หรือในการจูงใจให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติ สื่อมวลชนต่างๆ จึงนับว่ามีอิทธิพลสำคัญต่อการปลูกฝังจริยธรรม/จิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมมาก

6. ช่องว่างของสถานะองค์ความรู้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก

จากการศึกษาและทบทวนองค์ความรู้ที่มีอยู่ พบว่าที่ผ่านมาการศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึกส่วนใหญ่จะมุ่งทดสอบเพื่อยืนยันแนวคิดหรือทฤษฎีที่นำมาใช้ และเป็นการค้นหาปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีต่อการพัฒนาจิตสำนึก ซึ่งสามารถสรุปถึงช่องว่างของสถานะองค์ความรู้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกได้ออกเป็นประเด็นที่สำคัญดังนี้

1) งานวิจัยที่ผ่านมาการใช้วิธีการวิจัยที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นการออกแบบกระบวนการที่มาจากตัวผู้วิจัยหรือผู้ร่วมวิจัย ที่ไม่ใช่มาจากความคิดของกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา และแม้จะกล่าวว่าเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แต่จะพบเพียงแค่การมีส่วนร่วมในแง่ของการเข้าร่วมกิจกรรมหรือกระบวนการเป็นหลักเท่านั้น โดยที่ยังขาดในแง่ของการให้กลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาได้คิด ค้นหา วิเคราะห์ และประเมิน จึงไม่ได้แตกต่างอะไรจากการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณที่เป็นการทดลองเพื่อดูผลที่เกิดขึ้นว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่จากการที่ใช้กระบวนการหรือวิธีการที่ผู้วิจัยได้คิดหรือกำหนดขึ้นมาทำให้เห็นว่าการศึกษาที่ผ่านมาผู้ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มตัวอย่างเป็นเพียงผู้ถูกกระทำ (passive) มากกว่าผู้กระทำ (active)

2) การศึกษาเรื่องการพัฒนาจิตสำนึกที่ผ่านมา มักเป็นการศึกษาพัฒนาจิตสำนึกในด้านใดด้านหนึ่งที่ระบุเจาะจงอย่างชัดเจน จากความสนใจของผู้วิจัยว่าพื้นที่ดังกล่าวมีปัญหาในเรื่องนั้นๆ โดยเฉพาะจิตสำนึกในเรื่องของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือว่าประเด็นการศึกษาที่ไม่ได้มาจากมุมมองของผู้ที่จะได้รับการพัฒนาจิตสำนึก โดยขาดการคำนึงว่ากลุ่มที่ผู้วิจัย

ต้องการจะพัฒนาจิตสำนึกนั้นได้มองตนเองอย่างไรและต้องการที่จะพัฒนาจิตสำนึกในด้านหรือประเด็นใดในฐานะที่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มหรือชุมชนดังกล่าว และเมื่อพิจารณาถึงการพัฒนาจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนก็พบว่ายังไม่มีการศึกษาในมุมมองที่มาจากเยาวชนอย่างแท้จริง เพราะแม้จะมีการศึกษาที่พัฒนาจิตสำนึกของเยาวชนแต่จะเป็นเพียงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือประเด็นที่ถูกตีกรอบจำกัดโดยผู้วิจัยไว้แล้ว และในแง่ของการพัฒนาชุมชนนั้นก็สามารถที่จะได้รับการพัฒนาในหลายๆ เรื่อง โดยไม่จำเป็นที่จะต้องเริ่มจากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความต้องการที่จะพัฒนาในเรื่องใดๆ ก็ตามที่มาจากคนในชุมชนได้ร่วมกันคิดขึ้น ซึ่งจะทำให้มีโอกาสของการได้รับความร่วมมือหรือสำเร็จได้มากขึ้น

3) ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการหารูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกมักพบว่าได้ใช้วิธีการศึกษาจากกลุ่มพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาแล้ว หรือที่เรียกว่าเป็นการศึกษากรณีจาก best practice ซึ่งการนำไปใช้ประโยชน์อาจจำกัดได้เฉพาะชุมชนที่มีบริบทที่เผชิญปัญหาในลักษณะเดียวกันกับพื้นที่ดังกล่าวเท่านั้น

4) การศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ที่มุ่งเน้นการสร้างหรือพัฒนาจิตสำนึก มักจะให้ความสำคัญกับเฉพาะกลุ่มคนที่ผู้วิจัยทำการศึกษามีความคิด ทศนคติเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร หรือไม่ แต่ไม่ได้ให้ความสนใจในมุมมองของบริบทพื้นที่ว่าคนในพื้นที่นั้นๆ มีมุมมองเช่นไรด้วย ดังคำกล่าวของ สุจินต์ ลิมารักษ์ (อ้างใน ชนินทร์ วะสินนท์, 2555: 19-20) ได้แสดงความคิดเห็นที่น่าสนใจว่า "...ในมิติของชุมชน ควรพิจารณาด้วยว่าทัศนคติของชุมชนได้เปลี่ยนไปอย่างไรต่อคนรุ่นใหม่ที่เป็นผลจากงานวิจัยเนื่องจากโดยทั่วไปชุมชนมักคาดหวังว่าคนรุ่นใหม่จะต้องออกจากชุมชนเพื่อไปทำงานเป็นเจ้าเป็นนายคน ถ้าผลงานวิจัยทำให้ชุมชนเปลี่ยนทัศนคติได้ ก็เท่ากับเป็นบริบทสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้อยู่ในพื้นที่ และต้องอย่าลืมว่าคนรุ่นใหม่ที่จะมารับช่วงต่อความยั่งยืนต้องอยู่ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เร็วและรุนแรง. . . ดังนั้นคนรุ่นใหม่จะต้องมีอาวุธทางปัญญา มีความรู้ รู้เท่าทัน มีทักษะ มีจิตสำนึกท้องถิ่น จึงมีคำถามต่อว่าใครที่จะทำในส่วนนี้และจะได้อย่างไร" นั้นแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาให้เยาวชนมีจิตสำนึกในที่จะทำการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน เป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้เกิดการรักถิ่นและอยู่ในพื้นที่ และในการพัฒนาเรื่องใดก็ตามที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนก็ควรที่จะศึกษามุมมองของกลุ่มคนอื่น ๆ ที่เป็นสมาชิกอยู่ในชุมชนหรือพื้นที่ดังกล่าวด้วย แต่ที่ผ่านมาจะพบว่ายังไม่มีการศึกษาที่คำนึงถึงบริบทในแง่ทัศนคติของกลุ่มคนที่อยู่นอกเหนือจากกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มตัวอย่าง จะมีก็แต่เพียงการสะท้อนว่ามีการได้รับการช่วยเหลือ สนับสนุนจากกลุ่มอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างไรบ้างในการพัฒนาจิตสำนึก

ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงได้พยายามเติมเต็มองค์ความรู้ในส่วนที่ยังไม่ครบถ้วนหรือขาดหายไป ด้วยการพัฒนาระบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนกับกลุ่มเยาวชน โดยไม่มีการกำหนดประเด็นกิจกรรมหรือกรอบความคิดของเยาวชนไว้ล่วงหน้า และเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อเน้นให้เยาวชนได้เกิดการปฏิบัติ การรับรู้ และการเข้าใจอย่างแท้จริง โดยนำประเด็นในเรื่องของการพัฒนาชุมชนให้เยาวชนได้ร่วมกันคิดและร่วมกันทำตั้งแต่เริ่มแรก รวมทั้งการได้ร่วมกันประเมิน จนนำไปสู่การทำให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม และหรือทำให้ชุมชนของตนได้เกิดการพัฒนาขึ้นมา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และการมีส่วนร่วม

จากการตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมที่ผ่านมา สามารถประมวลข้อค้นพบและสรุปเป็นองค์ความรู้จากงานวิจัยได้ดังนี้

1) การศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมที่ผ่านมามีทั้งที่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ รวมทั้งการสนทนากลุ่ม และการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม ในการให้ได้ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ แต่ในช่วงยุคปัจจุบันนี้เริ่มมีการให้ความสนใจกับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผลที่ได้จะมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ที่ศึกษา

2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมส่วนใหญ่จะมีลักษณะของความพยายามแก้ปัญหาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดแล้วว่าเป็นปัญหาของชุมชน แล้วจึงนำประเด็นปัญหาดังกล่าวมาให้คนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการคิด ทำ แก้ปัญหา และประเมินผล โดยประเด็นเรื่องที่มักมีการทำการศึกษแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ เรื่องการท่องเที่ยว เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องทรัพยากรของชุมชน เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างของการศึกษาที่ผ่านมา เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างการเรียนรู้แก่เด็กในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำด้วยการใช้ห้องเรียนธรรมชาติของตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ของ เมตตา เก่งชูวงศ์ (2554) การพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ของ ศิริพร พันธุดี, วัฒนา วณิชานนท์, และ วิลาสินี บุญธรรม (2554) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยเทคนิควิเคราะห์ลำดับขั้น ของ สุรชาติ สินวรรณ (2554)

3) ปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่ที่พบในชุมชน ก็คือ การเปลี่ยนแปลงในค่านิยมของคนในชุมชน โดยเฉพาะกับเยาวชน ที่ได้ให้ความสำคัญกับวัตถุ การทำตามแบบอย่างของวัฒนธรรมตะวันตก การไม่มีเวลาร่วมกัน จนนำไปสู่การขาดจิตสำนึก และขาดความสนใจที่จะสืบทอด รักษา และพัฒนาชุมชนของตน ดังที่ ศิริพร พันธูดี, วัฒนา วณิชชานนท์, และ วิลาสินี บุญธรรม (2554: 98) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนห้วยหม้าย คือ การที่เยาวชนคลั่งไคล้วัตถุนิยม เลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกโดยลืมหากเหง้าวัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อแบบดั้งเดิมไม่ได้รับการสืบทอดต่อเยาวชน รวมถึงชุมชนขาดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ให้อนุชนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของเมตตา เก่งชูวงศ์ (2554: 11-12) ที่มองเห็นว่า ในปัจจุบันเด็กไม่ค่อยมีเวลาได้อยู่กับพ่อแม่ นอกจากเวลาที่เลิกจากโรงเรียนและในวันหยุดเท่านั้น แต่ช่วงเวลาดังกล่าวเด็กมักอยู่กับโทรทัศน์หรือเกมคอมพิวเตอร์ ขณะเดียวกันพ่อแม่ก็มีภารกิจ ไม่มีเวลาถ่ายทอดความรู้หรือพูดคุยถึงสิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์ จึงมักฝากความหวังไว้ที่โรงเรียน แต่โรงเรียนให้ความรู้ได้แต่เพียงด้านวิชาการและสอนอยู่ในห้องสี่เหลี่ยมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็เป็นปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของตำบลหนองโน ที่พบว่า โรงเรียนในตำบลหนองโนส่วนใหญ่เป็นการจัดการเรียนการสอนภายในห้องเรียน ไม่มีกิจกรรมที่เด่นชัดในการปลูกฝัง และสร้างจิตสำนึกของเด็กในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

4) ลักษณะและรูปแบบของการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา นั้น จะเห็นภาพของความพยายามในการใช้รูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งให้คนในชุมชน โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นแกนนำหรือผู้นำของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยระดับของการมีส่วนร่วมจะมีความน้อยต่างกันไปตามบทบาทและอำนาจที่มีอยู่ในชุมชน และการพัฒนาชุมชนส่วนใหญ่จะมีลักษณะของการให้ความรู้แก่คนในชุมชนและให้มีการปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ของ ศิริพร พันธูดี, วัฒนา วณิชชานนท์, และ วิลาสินี บุญธรรม (2554: 22, 98-99) ก็ได้ดำเนินการพัฒนาโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนห้วยหม้ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อจัดการแก้ปัญหาและค้นหาแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนร่วมกัน และได้ทำการพัฒนาศักยภาพแกนนำในชุมชนห้วยหม้ายในการเตรียมตัวเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ด้วยการกำหนดให้มี 3 กิจกรรม คือ 1) การพัฒนาความรู้เรื่องการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม ด้วยการให้มีการศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบความสำเร็จแล้ว. . . 2) การพัฒนาความรู้เรื่อง

ข้อมูลชุมชน ทูทางสังคม และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตำบลห้วยหม้าย. . . 3) การพัฒนาความรู้เรื่องทักษะการเป็นมัคคุเทศก์เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับที่ เมตตา เก่งชูวงศ์ (2554: 12) ได้สร้างรูปแบบการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ภาคทฤษฎีเป็นการสร้างการเรียนรู้เชิงวิชาการ และ 2) ภาคสนามเป็นการสร้างการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงโดยใช้ธรรมชาติในท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้

นอกจากนี้ สุรชาติ สินวรรณ (2554: 39) ซึ่งได้ทำการศึกษาถึงการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยใช้เทคนิควิเคราะห์ลำดับขั้นนั้น ได้มีลักษณะของการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวป่าชายเลนเชิงนิเวศ โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจต่อกิจกรรมต่างๆ ผ่านการสนทนากลุ่มกับ 1) ชุมชนและผู้นำชุมชน 2) ผู้ประสานงานและหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวป่าชายเลน และมีการประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษา กับนักวิจัย และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง แล้วนำรูปแบบที่พัฒนานี้ไปทดสอบใช้ในภาคสนามต่อไป

5) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้กำหนดทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ว่า จะเน้นการเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในด้านต่างๆ ให้มีเพิ่มขึ้นเพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงต่างๆ และเสริมรากฐานของประเทศให้เข้มแข็ง รวมทั้งสร้างโอกาสให้ประเทศสามารถเจริญก้าวหน้าต่อไป ซึ่งยุทธศาสตร์หนึ่งก็คือ การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

6) ช่องว่างของสถานะองค์ความรู้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการสร้างชุมชนเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมได้สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนต่างๆ มักต้องเผชิญปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ล้นหลามเข้ามาสู่ชุมชน จึงทำให้ได้มีความพยายามของนักวิชาการต่างๆ ที่พยายามส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหามากขึ้น ซึ่งแนวทางการศึกษาที่ยังเป็นช่องว่างในประเด็นที่ไม่มีการศึกษาไว้ หรือยังมีองค์ความรู้มาสนับสนุนไม่เพียงพอในการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว ก็คือ การมุ่งเน้นศึกษากับกลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ ด้วยการสนับสนุนหรือกระตุ้นให้เยาวชนได้เป็นผู้ที่แสดงบทบาทหลักในการที่จะแก้ปัญหาให้กับชุมชนของตน โดยไม่ใช่เพียงแค่การให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำหรือแกนนำชุมชนเท่านั้น เพราะกลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่นี้จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ

ในการสืบสานลักษณะต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้คงมีอยู่ในสังคมต่อไปได้ และช่วยในการพัฒนาชุมชนของตนสืบต่อไป ดังที่มีบางงานวิจัยมองเห็นช่องว่างที่เกิดขึ้นนี้ จึงได้มีการให้ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไปด้วยการให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังที่ ศิริพร พันธดี, วัฒนา วนิชชานนท์, และ วิลาสินี บุญธรรม (2554: 101) เสนอว่าควรจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ "พัฒนายูวมัคคุเทศก์" ขึ้นในพื้นที่ เพื่อสืบทอดความรู้ในการให้ข้อมูลนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพและสืบสานต่อจากมัคคุเทศก์ที่เป็นผู้ใหญ่ได้

อย่างไรก็ตาม จากการที่กลุ่มเยาวชนมีความสนใจน้อยลง หรือไม่ให้ความสนใจ ก็จำเป็นที่จะต้องกระตุ้นให้เยาวชนได้เกิดความตระหนักรู้ และต้องการที่จะช่วยกันพัฒนาชุมชนของตนให้มีความเข้มแข็ง และอยู่ดี มีสุข โดยใช้กระบวนการให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมิน ตามหลักแนวคิดของการเสริมพลัง อันนำไปสู่การทำให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนขึ้นมา ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนตลอดจนการพัฒนากระบวนการที่ช่วยเสริมพลังอำนาจให้เยาวชนได้เกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตน ด้วยการใช้กรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมและการเสริมพลังเป็นกรอบในการพัฒนากระบวนการโดยให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการคิด ทำ และประเมินกระบวนการดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อให้ได้กระบวนการเสริมพลังอำนาจที่สามารถใช้ได้ผลจริงในการเป็นแนวทางสำหรับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับเยาวชน โดยที่เยาวชนได้เกิดความตระหนักรู้ และมีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนของตน อันนำไปสู่การลงมือทำการพัฒนาชุมชนของตนต่อไปในอนาคต ดังกรอบแนวคิดการวิจัยที่จะกล่าวในลำดับต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมพลังอำนาจ

จากการตรวจสอบเอกสารงานวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจ สามารถประมวลข้อค้นพบและสรุปเป็นองค์ความรู้จากงานวิจัย ได้ดังนี้

1) การศึกษาในเรื่องการเสริมพลังอำนาจที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มีทั้งที่เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเป็นส่วนน้อยที่จะใช้รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณนั้นมักใช้การสร้างแบบสอบถาม และการทดลอง ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพก็จะเป็นการใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในการตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ได้กำหนดไว้

2) งานวิจัยในเรื่องของการเสริมพลังอำนาจที่ผ่านมา จะมีการใช้กลุ่มตัวอย่างหรือมีกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มคนชายขอบ เช่น คนพิการ ผู้ป่วย หรือ กลุ่มที่ผู้วิจัยได้มองว่ากำลังมีหรือเผชิญปัญหาอย่างหนึ่งอย่างใดอยู่ เช่น ครู พยาบาล เป็นต้น จึงมีความพยายามที่จะเสริมพลังอำนาจเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างหรือกลุ่มเป้าหมายเหล่านั้นสามารถควบคุม ดูแลตนเอง และจัดการกับปัญหาของตนได้ โดยการศึกษาจะออกมาในลักษณะของการพัฒนาตัวแบบ การพัฒนารูปแบบ การสร้างเครื่องมือวัด การหาปัจจัยหรือกลไกที่มีอิทธิพลต่อการเสริมพลังอำนาจ เป็นต้น

3) ข้อค้นพบหรือองค์ความรู้ที่น่าสนใจของการศึกษาในเรื่องการเสริมพลังอำนาจที่ผ่านมา มีประเด็นสำคัญคือ

3.1) ปัจจัยของการเสริมพลังอำนาจ

ความสำเร็จของการเสริมพลังอำนาจไม่ว่าจะกระทำกับกลุ่มใดก็ตามอยู่ที่การร่วมมือกันทั้งในด้านการดำเนินการและกระบวนการ เพราะผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะสามารถตอบสนองหรือตรงกับความต้องการของกลุ่มที่ได้รับการเสริมพลังอำนาจ ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ในการทำงานใดๆ ก็ตาม สิ่งที่จะช่วยเอื้อให้ประสบความสำเร็จก็คือ ในกลุ่มมีบุคคลที่มีลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดีหรือไม่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการมีผู้นำที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุนหรือช่วยเหลือ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หรือการมีพฤติกรรมที่เป็นต้นแบบที่ดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สามารถพบได้ในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีพลังอำนาจและพัฒนาได้เร็ว รวมทั้งยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้การทำงานวิจัยต่างๆ สามารถดำเนินการได้อย่างราบรื่น

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของปัจจัยที่มักพบได้จากการศึกษาวิจัยในเรื่องต่างๆ ว่ามีความสัมพันธ์หรือส่งผลต่อการเสริมพลังอำนาจได้ ดังที่ Kamalobol (2003: 148-154) ซึ่งได้ทำการศึกษาความสามารถในการจัดการและการเสริมพลังอำนาจคนในชุมชนชนบทเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพกับ 2 หมู่บ้าน ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยหมู่บ้านหนึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนเข้มแข็ง ส่วนอีกหมู่บ้านเป็นตัวแทนของชุมชนที่อ่อนแอ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าความสามารถในการจัดการของทั้ง 2 หมู่บ้าน ต่างกันในแง่แบบแผนของความสามารถในการจัดการและการเสริมพลังอำนาจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่สำคัญ 4 อย่างคือ 1) โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมหรือทุนทางสังคมของหมู่บ้าน 2) การปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง 3) กระบวนการของการเรียนรู้และตัดสินใจร่วมกัน และ 4) ความเป็นผู้นำ โดยสิ่งสำคัญที่พบได้ในชุมชนที่มีความเข้มแข็งคือ คนในชุมชนจะมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น และเชื่อในความสามารถของตนที่จะจัดการกับปัญหาและความต้องการต่างๆ ของตนได้ ต่อมา ในการศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจครูใน

โรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ของ ประวิต เอราวรรณ (2548: 258) ก็ได้ผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการเสริมพลังอำนาจครูนั้นต้องการดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการและอาศัยความร่วมมือร่วมใจ ความสมัครใจของคนในโรงเรียนตั้งแต่ต้น รวมทั้งต้องพัฒนาโปรแกรมฯ ขึ้นมาตามความต้องการจำเป็นที่แท้จริงของครู หรือเกี่ยวข้องกับสภาพในการทำงานจริงๆ ของครู มิฉะนั้นจะไม่สามารถเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในทางที่ดีขึ้นได้

สำหรับการศึกษาในเรื่องการพัฒนาตัวแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจการทำงานที่มีประสิทธิผลของครู โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจการทำงานที่มีประสิทธิผลของครูนั้น พบผลที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมา โดยเฉพาะเรื่องของผู้นำ และการทำงานร่วมกัน นั่นคือ 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงมี 3 ปัจจัย คือ การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน การสร้างบรรยากาศองค์การ และการสร้างภาวะผู้นำ 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อม โดยส่งผ่านการสร้างแรงจูงใจในการทำงานมี 2 ปัจจัยคือ การสร้างภาวะผู้นำ กับ การสร้างบรรยากาศองค์การ และ 3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลรวม มี 3 ปัจจัยคือ การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน การสร้างภาวะผู้นำ และการสร้างบรรยากาศองค์การ (สมจิต สงสาร, 2552: 158-159) ดังนั้น ในการสร้างรูปแบบของการเสริมพลังอำนาจจึงมีลักษณะสอดคล้องกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมพลังอำนาจ โดยสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ก็คือ การศึกษาวิจัยที่ผ่านมาในเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมพลังอำนาจจะพบผลการวิจัยที่เสนอรูปแบบเป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับปัจจัยที่สนับสนุนการเสริมพลังอำนาจนั่นเอง ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

3.2) รูปแบบและกระบวนการเสริมพลังอำนาจ

ในการเสริมพลังอำนาจควรมีการใช้รูปแบบอย่างไรรั้น เป็นเรื่องที่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่ทำการศึกษา ต้องพิจารณาโดยดูที่ตัวบุคคล ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหรือตัวอย่างที่จะทำการเสริมพลังอำนาจ และต้องพิจารณาบริบทสภาพแวดล้อมของตัวบุคคลนั้นๆ ซึ่งทำให้รูปแบบของการเสริมพลังอำนาจที่ค้นพบในการศึกษาจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดเฉพาะที่เป็นของกลุ่มบุคคลที่ผู้วิจัยต้องการจะเสริมพลังอำนาจ แต่ทั้งนี้หลักที่เห็นได้ชัดของรูปแบบการเสริมพลังอำนาจจะหลักหนีไม่พ้นใน 2 เรื่อง คือ 1) การเสริมพลังอำนาจบุคคล กับ 2) การเสริมพลังอำนาจสภาพแวดล้อม ดังตัวอย่างการศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจครูในโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ของ ประวิต เอราวรรณ (2548: 255) ที่พบว่า รูปแบบการเสริมพลังอำนาจครูในโรงเรียนที่ควรจะเป็น มีองค์ประกอบ 7 ประการด้วยกันคือ (1) การปรับโครงสร้างการ

บริหารที่เน้นการกระจายอำนาจการตัดสินใจให้กลุ่มสาระการเรียนรู้ (2) วางระบบการทำงานใหม่ (3) เพิ่มช่องทางให้ครูมีอำนาจต่อรองในลักษณะเป็นสารเสวนาเพื่อลดความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจกัน (4) การสร้างบรรยากาศให้มีการสื่อสารแบบเปิดและเป็นประชาธิปไตยเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้บริหาร (5) การพัฒนาความรู้และทักษะใหม่ๆ ให้กับครู (6) การสร้างทีมงานให้เกิดขึ้นในระดับกลุ่มสาระการเรียนรู้ และ (7) การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการเสริมพลังอำนาจ จะสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนดังที่กล่าวไว้ข้างต้น นั่นคือ การเสริมพลังอำนาจไปที่ตัวบุคคล กับ การเสริมพลังอำนาจด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเสริมพลังอำนาจให้กับบุคคล ดังนั้นกระบวนการเสริมพลังอำนาจที่มีการนำมาใช้กับบุคคลและกลุ่มคนใดก็ตาม ส่วนใหญ่จึงประกอบไปด้วย การค้นหาสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริง การสนับสนุนหรือเอื้ออำนวยสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ทักษะ ทรัพยากร ข้อมูลต่างๆ และให้มีการปฏิบัติจริง ซึ่งในงานวิจัยของดารณี จามจุรี (2545: 192) ได้มีการกล่าวถึงกระบวนการเสริมพลังอำนาจด้านสุขภาพไว้อย่างน่าสนใจว่า กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจควรเริ่มจาก 1) การสร้างความร่วมมือ 2) การค้นหาสภาพการณ์จริงของผู้ป่วย 3) การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ 4) การสนับสนุน เอื้ออำนวย ข้อมูล ความรู้ ทักษะ และแหล่งทรัพยากร 5) การดำเนินการด้วยตนเอง และ 6) การปรับเปลี่ยนความคิดและการคงไว้ซึ่งความสามารถในการจัดการกับการเจ็บป่วย ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จากการเสริมพลังอำนาจด้านสุขภาพ (outcomes) ก็คือ การรับรู้ของผู้ป่วยถึงความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการเจ็บป่วยของตนได้ และทำให้เกิดผลลัพธ์ต่อเนื่องคือ การมีสุขภาวะที่ดี (well-being)

3.3) วิธีการเสริมพลังอำนาจ

การเสริมพลังอำนาจสามารถทำได้หลายวิธี โดยขึ้นอยู่กับกลุ่มที่จะทำการเสริมพลังอำนาจว่ามีวิธีการใดบ้างที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม เช่น วิธีการให้ความรู้ อบรม ฝึกทักษะ การประชุม การปรึกษาหารือกัน เป็นต้น ดังที่ ประวิต เอราวรรณ (2548: 262) ได้ทำการศึกษาพบว่าวิธีการเสริมพลังอำนาจที่จะช่วยพัฒนาในระดับบุคคลหรือพัฒนาครูรายบุคคล ก็คือ การฝึกอบรม ทักษะ การปฏิบัติงาน และการให้คำปรึกษาในกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่องหลังการฝึกอบรมแล้ว ส่วนการพัฒนาครูในระดับทีมงาน ควรใช้การประชุมวินิจฉัยปัญหาการเรียนการสอน และการประชุมเพื่อสร้างทีมในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงผลลัพธ์ต่อพลังอำนาจในระดับที่น่าพึงพอใจมากที่สุดคือ การทำงานเป็นทีม ทีมงานมีประสิทธิภาพ ความร่วมมือกันของครูในกลุ่ม เกิดนวัตกรรมการสอน ความเชี่ยวชาญในการสอนของครูในกลุ่ม และความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ร่วมกัน สำหรับการพัฒนาในระดับองค์กร พบว่า วิธีการประชุมแบบปรึกษาหารือกัน และการวาง

ระบบควบคุมคุณภาพ เป็นวิธีการที่เหมาะสมในการนำไปเสริมพลังอำนาจครูในระดับโรงเรียนเพราะจะทำให้เกิดความเชื่อมั่นผูกพันกับโรงเรียน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การสื่อสารในโรงเรียนแบบเปิด บรรยากาศประชาธิปไตย ความคล่องตัวในการทำงานที่ได้ออกแบบร่วมกัน และความพึงพอใจในระบบและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Meara and Spittle (2009: 36-38) ที่ได้ทำการศึกษาถึงผลของการใช้โปรแกรมทางการศึกษาที่เป็นชั่วโมงนอกโรงเรียนโดยมีการสำรวจการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และกิจกรรมการเสริมพลังอำนาจ โดยพบว่า การกระทำแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมหักล้างมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดการเสริมพลังอำนาจของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น นั่นคือการเสริมพลังอำนาจในระดับบุคคลได้ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมในโปรแกรมของสมาชิกได้ให้ทักษะและความเชื่อมั่นแก่สมาชิกได้ และไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคลหรือระดับชุมชนควรเสนอแนะให้มีการเสริมพลังอำนาจในระหว่างที่มีการใช้โปรแกรมหักล้างด้วย

3.4) การประเมินการเสริมพลังอำนาจของบุคคลว่ามีหรือไม่ มากหรือน้อยอย่างไร เราสามารถดูได้จากลักษณะของบุคคลว่ามีในสิ่งต่อไปนี้หรือไม่ นั่นคือ ความรู้สึกถึงการมีความสามารถที่จะจัดการกับปัญหา ควบคุมการกระทำของตนได้ มีความตระหนักในตนเอง และทำงานได้สำเร็จตามที่ตั้งไว้ เพราะสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้บุคคลเกิดการรับรู้และเชื่อมั่นว่าตนมีอำนาจและศักยภาพในการทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเอง โดยลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ในความหมายของการเสริมพลังอำนาจที่มีนักวิชาการ นักวิจัยหลายท่าน ได้มีการนิยามไว้นั่นเอง และยังสามารถเห็นได้จากการศึกษาเรื่องการพัฒนามาตรวัดการเสริมพลังอำนาจสุขภาพของหญิง (WHES) สำหรับแรงงานหญิงไทยในโรงงาน ของ Thassri (2005: 113-114) ที่พบว่า องค์ประกอบของมาตรวัดการเสริมพลังอำนาจดังกล่าวจะประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ 1) การประเมินเพื่อควบคุมการกระทำ (control action) ของบุคคลในวิถีการดำรงชีวิต 2) ความสามารถ (ability) ที่มีอิทธิพลต่อการสนับสนุนชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพ 3) การกระทำ (actions) ที่สามารถบรรลุวิสัยทัศน์และเป้าหมายต่างๆ เกี่ยวกับสุขภาพ และ 4) การเพิ่มขึ้นของความรู้สึกในการตระหนักถึงตนเอง (self-awareness) เพื่อการมีสุขภาพที่แข็งแรง

3.5) ในการศึกษาลงพื้นที่ชุมชนชนบท ได้มีข้อสังเกตหนึ่งที่น่าสนใจว่า การเสริมพลังอำนาจที่คนในชุมชนส่วนใหญ่กระทำก็คือ การเสริมพลังอำนาจสภาพแวดล้อมมากกว่าการเสริมพลังอำนาจบุคคล ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นควรเน้นที่บุคคล โดยมีสภาพแวดล้อมเป็นตัวช่วยเสริมและสนับสนุน ดังข้อสังเกตของ Kamalobol (2003: 155) ว่า คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มุ่งเน้นผลประโยชน์ระยะสั้นและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ มากกว่าการพัฒนาความสามารถของมนุษย์ เช่น การศึกษา ระดับทักษะความชำนาญขั้นสูง ชีวิตความเป็นอยู่ทางกายภาพ และสิ่งที่เป็นตัวบ่งบอก

ถึงการพัฒนามนุษย์อื่นๆ ดังนั้น จึงควรต้องมีการฝึกฝนให้คนในหมู่บ้านรู้จักการประเมินและวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาต่างๆ ของชุมชน (needs and problems) ซึ่งจะทำให้บุคคลสามารถที่จะมีวิสัยทัศน์และประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา และความสามารถในการตัดสินใจ (decision making abilities) มากขึ้น

4) ช่องว่างของสถานะองค์ความรู้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมพลังอำนาจ

จากการที่งานวิจัยเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจที่ผ่านมาส่วนใหญ่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ และเป็นกลุ่มที่รับรู้แล้วว่าตนเองมีปัญหาหรือกำลังเผชิญปัญหาอยู่ ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นว่ากลุ่มเยาวชนก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่สังคมไม่ควรมองข้าม เพราะแม้ว่าเยาวชนจะยังไม่รู้ตัวถึงปัญหาที่ตนเผชิญอยู่ แต่ก็ควรเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชนได้เกิดการพัฒนาตนเองในทางที่ดีขึ้นก่อนที่จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาดำเนิน ซึ่งถือเป็นการป้องกันและเป็นสิ่งที่ควรตระหนัก เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่ขยายใหญ่ขึ้นมา และแม้ว่าการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันจะมีกลุ่มเครือข่ายในการทำงานมากขึ้น แต่กลุ่มที่ยังคงมีบทบาทน้อยและสังคมยังคงให้ความสำคัญไม่มากเท่าที่ควรก็คือ เยาวชน ฉะนั้น เมื่อเยาวชนเป็นอนาคตของชาติ และเป็นผู้ที่จะต้องสืบทอด รักษา สิ่งดีงามของชุมชนไว้ จึงควรที่จะให้เยาวชนได้รับการเสริมพลังอำนาจเพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนของตนตั้งแต่เมื่ออยู่ในวัยรุ่น ไม่ใช่ทำตอนวัยผู้ใหญ่ ซึ่ง ณ เวลานั้น ก็อาจยากต่อการที่จะสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นได้ ดังที่มีคำกล่าวไว้ว่า "ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก" นั่นเอง

นอกจากนี้ จากการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจได้สะท้อนให้เห็นว่า การเสริมพลังอำนาจจะประสบความสำเร็จได้นั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้วิจัยหรือผู้ที่เข้ามาช่วยเสริมพลังอำนาจเพียงฝ่ายเดียว แต่ขึ้นอยู่กับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่จะต้องให้ความร่วมมือกัน รวมถึงตัวของผู้ที่ได้รับการเสริมพลังอำนาจที่ต้องมีความสมัครใจในการเข้าร่วมกระบวนการโดยเข้าไปอย่างมีส่วนร่วม ดังที่ ประวิต เอรารวรรณ์ (2548: 262-263) ได้อภิปรายถึงผลการวิจัยไว้ว่า กระบวนการพัฒนาครูและโรงเรียนนั้นต้องเกิดขึ้นจากการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันทั้งคนนอกและคนในองค์กร โดยสามารถใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นกระบวนการขับเคลื่อนได้ แต่ต้องอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันที่ "หน้างาน" ระหว่างนักวิจัยและกลุ่มที่เป็นผู้นำพาการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทั้งสองฝ่ายต้องหลอมรวมวิธีคิด และต้องเคารพในความรู้และประสบการณ์ของแต่ละฝ่าย ก็จะทำให้การดำเนินการเสริมสร้างพลังอำนาจบรรลุผลได้สำเร็จ และนอกจากการใช้กระบวนการ PAR ในการขับเคลื่อนแล้ว ยังอาจใช้กระบวนการอื่นที่มีหลักและกระบวนการคล้ายคลึงกันได้ เช่น กระบวนการ

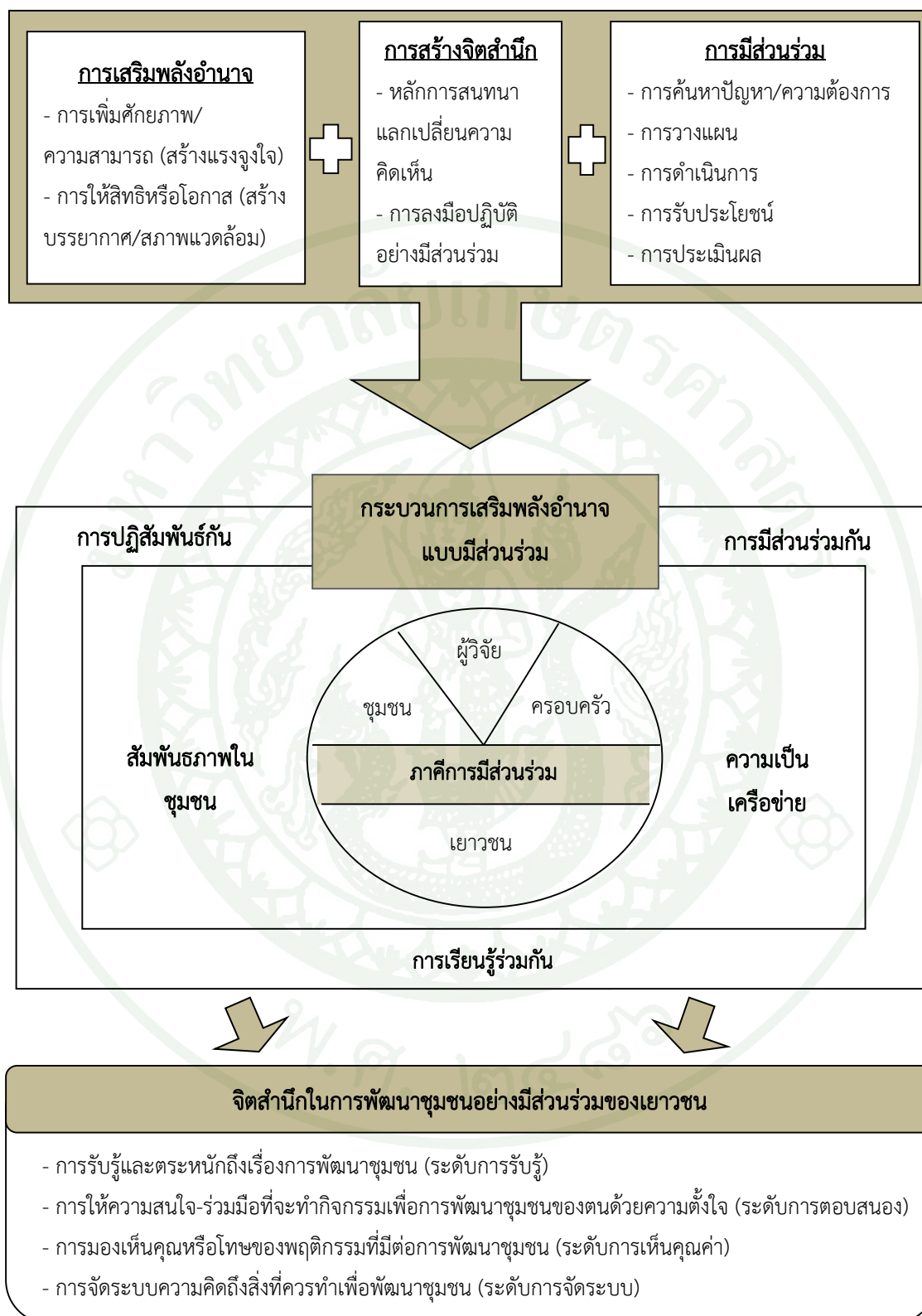
ประชาสังคม (civil society) หรือกระบวนการ AIC (appreciation influence and control) ที่เน้นการพัฒนาชุมชนหรือองค์กรแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

สำหรับข้อสังเกตหนึ่งที่ได้จากองค์ความรู้ในงานวิจัยเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจก็คือ ไม่ที่จะเป็นการเสริมพลังอำนาจบุคคลใด กลุ่มใด สิ่งสำคัญและจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงเสมอก็คือ ต้องให้บุคคล หรือกลุ่มนั้น ได้มีส่วนร่วมในการจัดการด้วยตนเอง ซึ่งหากทำได้สำเร็จก็จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความคิดและความรู้สึกที่ดีกับตนเองได้ว่า ตนมีความสามารถที่จะจัดการสิ่งที่เกิดขึ้นได้ และนั่นก็คือการสะท้อนว่าบุคคลหรือกลุ่มคนเหล่านั้นได้รับการเสริมพลังอำนาจ

ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงใช้การคัดเลือกเยาวชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการที่มีความสนใจและสมัครใจในการเข้าร่วมกับผู้วิจัย และเลือกใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชนให้มากที่สุด ตั้งแต่การเริ่มให้เยาวชนได้ร่วมกันค้นหาประเด็นปัญหาหรือความต้องการ ไปจนถึงการประเมินและสะท้อนคิด เพื่อให้เยาวชนได้เป็นผู้จัดการและดำเนินการด้วยตนเอง ซึ่งผลจากการดำเนินการต่างๆ ที่ประสบความสำเร็จจะช่วยเสริมแรงให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนความคิดเชิงลบออกไปจากตนได้ และหันมาให้ความสนใจ เกิดความต้องการที่จะเป็นผู้แสดงบทบาทหลักในการพัฒนาชุมชนของตน

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการตรวจสอบแนวคิดทฤษฎีต่างๆ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือสร้างจิตสำนึก การพัฒนาชุมชน และการเสริมพลังอำนาจ เพื่อเป็นฐานคิดในการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ทำให้มองเห็นประเด็นที่นำไปสู่การวิจัยในครั้งนี้ ได้ดังภาพที่ 2.4 ต่อไปนี้

ภาพที่ 2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนของเยาวชน ซึ่งมีพื้นที่ตำบลห้วยหมอนทอง จังหวัดนครปฐมเป็นกรณีศึกษาและได้นำหลักแนวความคิดการมีส่วนร่วมกับการเสริมพลังอำนาจมาเป็นกรอบในการดำเนินการกระบวนการของการวิจัย โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research: AR) ในการวิจัย ซึ่งจะให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การคิดค้นหาประเด็นและวางแผน จนไปสู่การประเมินกระบวนการและสะท้อนคิดเพื่อนำไปสู่การได้กระบวนการในการเสริมสร้างจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของชุมชน ดังรายละเอียดที่มีอยู่ในวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลของขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research: AR) เพื่อที่จะผลักดันหรือกระตุ้นให้เยาวชนได้เกิดความรู้สึกรู้จักคิดและการกระทำ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เยาวชนเกิดความตระหนักความต้องการ และพฤติกรรมที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน ซึ่งมีกระบวนการที่เป็นขั้นตอนของการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย แบ่งออกได้เป็น 2 ระยะคือ

1. ระยะเตรียมการวิจัย ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1.1 **ขั้นของการศึกษาข้อมูลภาพกว้าง** จะเป็นการศึกษาบริบทพื้นที่ของจังหวัดนครปฐม ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากทุติยภูมิ (secondary data) ที่ได้มีผู้ศึกษาและรวบรวมไว้ทั้งเอกสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็นระดับดังนี้คือ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน โดยแต่ละระดับจะใช้รูปแบบการวิเคราะห์ที่เรียกว่า การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และความเป็นไปได้ของพื้นที่ที่จะมาเป็นพื้นที่ศึกษา จากเอกสารทุติยภูมิต่างๆ ได้แก่

ก. กรณีระดับจังหวัด จะศึกษาจากหนังสือหรือวารสาร เว็บไซต์ รวมทั้งเอกสารต่างๆ ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดนครปฐมทั้งในด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ การศึกษา การปกครอง สังคม และวัฒนธรรม

ข. กรณีระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน จะเป็นการศึกษาจากหนังสือ วารสาร งานวิจัย รวมทั้งเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือสร้างจิตสำนึก การพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และ/หรือการมีส่วนร่วม

ทั้งนี้ ผลที่ได้จากการวิเคราะห์จะแสดงในรูปแบบของการพรรณนา พร้อมทั้งมีตาราง แผนภาพ และภาพถ่าย ร่วมด้วย

1.2 ขั้นตอนการศึกษาภาคสนาม

ก. ศึกษาบริบทพื้นที่ของตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงใช้การเจาะจงเลือกพื้นที่ชุมชนของการวิจัยครั้งนี้ที่มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาโดยพิจารณาจากเกณฑ์ดังนี้คือ

- 1) เป็นชุมชนที่มีความสนใจ เต็มใจ และต้องการที่จะเข้าร่วมกระบวนการ
- 2) เป็นชุมชนที่มีผู้นำเข้มแข็งและเห็นความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาเยาวชน พร้อมไปกับการพัฒนาชุมชน
- 3) เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับสถาบันการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับชุมชน ซึ่งจะเป็นบริบทที่ช่วยเสริมความเป็นไปได้ในการพัฒนาชุมชน

ดังนั้น เมื่อพิจารณาพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมตามเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ พื้นที่ตำบลห้วยหมอนทอง ซึ่งมีคุณลักษณะที่เป็นไปตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ และที่สำคัญก็คือ ชุมชนและผู้นำชุมชนในตำบลห้วยหมอนทองมีความสนใจเต็มใจจะเข้าร่วมกระบวนการ รวมทั้งเห็นความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาเยาวชนพร้อมไปกับการ

พัฒนาชุมชน โดยจากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นด้วยการสัมภาษณ์นั้น พบว่า ผู้นำมีความต้องการจะพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะกับการพัฒนาเยาวชนให้เกิดความรักบ้านเกิด ทำประโยชน์ให้กับชุมชน รวมทั้งการคืนถิ่น (ถ้าเป็นไปได้) ประกอบกับมีปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาชุมชน เนื่องจากอยู่ใกล้กับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีโครงการต่างๆ ที่ช่วยส่งเสริมการสร้าง ความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน จึงถือเป็นโอกาสที่ดีสำหรับชุมชนในแง่ของความร่วมมือต่อกันในอนาคตอีกด้วย

นอกจากนี้ จากการศึกษาของงานวิจัยที่ผ่านมาในเรื่องการพัฒนาระบบการสานต่อแตรงพื้นบ้านจากพ่อครูสู่เยาวชนชุมชนบ้านตะแบกงาม (2555) ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลห้วยหมอนทอง จังหวัดนครปฐมและผู้วิจัยได้เป็นหนึ่งในคณะผู้วิจัยด้วยนั้น ทำให้ผู้วิจัยพบว่า พื้นที่ตำบลห้วยหมอนทองมีความเหมาะสมที่จะเข้าทำวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ เนื่องจากผู้นำมีความเข้มแข็งและให้ความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี อีกทั้งหลังจากที่กระบวนการเสร็จสิ้นลง ชุมชนยังได้มีการสะท้อนออกมาให้เห็นว่าอยากให้มีการจัดกิจกรรมในลักษณะนี้ต่อไปอย่างต่อเนื่อง และอยากให้สมาชิกในชุมชนท่านอื่นๆ ได้มาร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันเยาวชนได้มีเสียงสะท้อนให้เห็นว่าอยากให้มีการจัดกิจกรรมที่ต้องการให้เยาวชนในชุมชนได้มาร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น และมีความต้องการให้มีการจัดกิจกรรมในชุมชนเช่นนี้ต่อไปอีก ส่วนผู้นำชุมชนได้มีการแสดงให้เห็นถึงความพึงพอใจที่ได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมและมีความต้องการให้เกิดการพัฒนาในด้านอื่นๆ ที่นอกเหนือจากด้านวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความตื่นตัวของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นพื้นที่ของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเจาะจงเลือกพื้นที่ตำบลห้วยหมอนทอง จังหวัดนครปฐม โดยในขั้นแรกของการศึกษาภาคสนาม ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาริบทพื้นที่ของตำบลห้วยหมอนทอง โดยศึกษาทั้งในด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม ด้วยการเก็บรวบรวมจากข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ที่ได้มีผู้ศึกษาและรวบรวมไว้ ทั้งเอกสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ครูในชุมชน ผู้อาวุโสในชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น โดยใช้เทคนิควิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เรียกว่า snowball techniques และที่สำคัญคือการใช้วิธีการสังเกตถึงความสนใจของคนในชุมชน ซึ่งข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาบริบทพื้นที่ตำบลห้วยหมอนทองนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเลือกหมู่บ้านหรือพื้นที่ในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและมีสมาชิกให้ความสนใจ รวมถึงให้การสนับสนุนเรื่องการพัฒนาชุมชน และเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงได้ ดังรายละเอียดอยู่ในหัวข้อการเลือกพื้นที่ศึกษาและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ทั้งนี้ ข้อมูลจากการศึกษาบริบทพื้นที่ตำบลห้วยหมอนทองนั้น ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ด้วยการใช้รูปแบบวิเคราะห์เนื้อหาและการพรรณนาข้อมูล พร้อมทั้งนำเสนอผลออกมาในรูปแบบของการพรรณนาที่มีการอ้างอิงคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์ (quotation) ภาพถ่าย ตาราง ปฏิทินชุมชน หรือผังความคิด เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายขึ้น และมีความน่าสนใจมากขึ้น

ข. การคัดเลือกผู้มีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มเยาวชน กับ กลุ่มผู้นำชุมชนและคนในชุมชน ซึ่งลักษณะของผู้มีส่วนร่วมจะเป็นไปตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ คือ

1) เกณฑ์คัดเลือกกลุ่มเยาวชนที่จะเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

(1.1) เป็นเยาวชนที่มีความสนใจในการให้ข้อมูล และ

(1.2) เป็นเยาวชนที่มีความยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ

2) เกณฑ์คัดเลือกกลุ่มผู้นำชุมชนและคนในชุมชน ที่จะเข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้

มีดังนี้

(2.1) เป็นผู้ที่มีความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนและเยาวชน

(2.2) เป็นผู้ที่มีความสนใจ และยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ เพื่อช่วยในการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำความรู้จักกับบุคคลในพื้นที่ก่อนที่จะดำเนินการใช้เกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าวข้างต้น โดยเริ่มด้วยการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้กับผู้นำชุมชนได้เกิดความเข้าใจ เพื่อนำไปสู่การได้ผู้ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทั้ง 2 กลุ่ม กล่าวคือ

- กลุ่มผู้นำชุมชนและคนในชุมชน: โดยเริ่มจากการให้ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทอง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำของกลุ่มต่างๆ ที่ได้มีการจัดตั้งอยู่ในชุมชน นักพัฒนาชุมชน เป็นต้น เพื่อไปสู่การแนะนำต่อไปยังบุคคลอื่นๆ ที่เข้าเกณฑ์การคัดเลือก ซึ่งเป็นเทคนิคที่เรียกว่า snowball techniques

- กลุ่มเยาวชน: โดยเริ่มจากการให้ผู้นำและคนในชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ครูในชุมชน แนะนำให้ผู้วิจัยได้รู้จักเยาวชนในชุมชน เพื่อให้ผู้วิจัยได้สร้างความเข้าใจและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้เยาวชนได้รับฟัง ก่อนที่จะให้เยาวชนได้ตัดสินใจด้วยตนเองถึงความต้องการเข้าร่วมในกระบวนการ

ดังนั้น ในการแสดงผลของข้อมูลที่ได้จากขั้นของการคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมนี้จะออกมาในรูปแบบของการพรรณนาถึงลักษณะการให้ความสนใจเข้าร่วมกระบวนการของเยาวชน และความร่วมมือที่ได้รับจากชุมชน โดยนำเสนอออกมาในรูปแบบของการอ้างอิงคำพูด

ค. สร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเยาวชนที่สมัครใจเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชน หรือบุคคลที่คนในชุมชนเคารพนับถือ เพื่อให้เป็นตัวกลางในการพาเข้าสู่กลุ่มเยาวชน และในขณะเดียวกันผู้วิจัยได้มีการลงพื้นที่เพื่อเข้าไปพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับเยาวชนและคนในชุมชน อันนำไปสู่ความไว้วางใจในตัวผู้วิจัย กล้าที่จะแสดงออก และแสดงความคิดเห็นเมื่อเข้าร่วมกระบวนการ รวมถึงการให้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จะแสดงให้เห็นในลักษณะของการพรรณนาถึงการแสดงออกของเยาวชนที่มีต่อผู้วิจัย ไม่ว่าจะเป็นการกระทำและคำพูด ซึ่งในส่วนที่เป็นคำพูดของเยาวชนที่น่าสนใจ หรือมีความแตกต่าง หรือสะท้อนภาพส่วนใหญ่ได้ดี ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นออกมาในรูปแบบของการอ้างอิงคำพูด (quotation)

1.3 ขั้นของการสร้างเครื่องมือวัดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

สร้างแบบวัดระดับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยมีการนำแบบวัดที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และภาษาที่ใช้ อันนำไปสู่การคัดเลือกและปรับปรุงแก้ไขแบบวัดให้สมบูรณ์มากขึ้น โดยแบบวัดที่สร้างขึ้นนี้ ผู้วิจัยได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ครั้ง คือ ก่อนที่เยาวชนจะปฏิบัติตามแผนกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม กับ หลังจากที่เยาวชนได้ปฏิบัติตามแผนกิจกรรมเสร็จสิ้นลง

1.4 ขั้นของการวางแผน (Plan) การพัฒนาสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

ก. ศึกษาจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ก่อนที่เยาวชนจะปฏิบัติตามแผนกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม โดยใช้แบบวัดที่สร้างขึ้นในข้อ 1.3 วัดระดับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่เป็นผู้มีส่วนร่วม รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ถึงมุมมองที่เยาวชน

มีต่อการพัฒนาชุมชน เช่น มุมมองที่มีต่อการทำประโยชน์ให้กับชุมชน บทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการมองเห็นตนเองของเยาวชนเช่นนั้น เช่น ลักษณะของครอบครัว สภาพเศรษฐกิจ บริบทแวดล้อมหรือภูมิหลังของเยาวชน เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชน รวมทั้งประเด็นที่ส่งผลต่อจิตสำนึกของเยาวชนที่เข้าร่วม

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นนี้จะเป็นการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยใช้ค่าความถี่ ค่าอัตราส่วนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งผู้วิจัยจะมีการเสนอผลที่ได้ในรูปแบบของตาราง พร้อมกับการอธิบายผล รวมทั้งทำการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงมุมมองของเยาวชน โดยจะมีการอ้างอิงคำพูด (quotation) ของเยาวชนที่น่าสนใจทั้งคำพูดที่เยาวชนส่วนใหญ่มองเห็นตรงกัน และที่แตกต่างจากกลุ่ม

ข. การค้นหาประเด็นหรือความต้องการที่จะพัฒนาชุมชน: ซึ่งจะดำเนินการโดย

1) ประชุมผู้มีส่วนร่วมกับทั้ง 2 กลุ่ม (ตามข้อ ข. ของข้อ 1.2) โดยใช้การสนทนากลุ่ม (focus group) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อค้นหาประเด็นปัญหาหรือความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนของทั้งสองกลุ่ม ทั้งนี้จะมีลักษณะของการแยกประชุมกันเพื่อลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัยหรือความไม่กล้าแสดงความคิดเห็นต่อหน้าผู้ใหญ่ของเยาวชน

2) สัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับทั้งสองกลุ่ม คือ กลุ่มเยาวชน กับกลุ่มผู้นำชุมชนและคนในชุมชน

3) นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์เนื้อหาที่เป็นปัญหาหรือความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนจากแต่ละกลุ่ม โดยในส่วนของข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มจะมีการนำเสนอออกมาในรูปของผังความคิด (mind map) ร่วมด้วย ในขณะที่เดียวกันจะมีการลงรายการ (list) ประเด็นปัญหาหรือความต้องการที่ได้จากการสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นตารางโดยจัดกลุ่มประเภทเดียวกันไว้ด้วยกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นกลุ่ม ไม่กระจัดกระจาย ทำให้ง่ายต่อการนำไปพิจารณาต่อไป

ค. การจัดทำแผนโครงการ: พัฒนาแผนโครงการที่จะทำการพัฒนาชุมชน โดยมีการดำเนินการดังนี้

1) นำประเด็นปัญหาหรือความต้องการจากข้อ ข. ของข้อ 1.4 มาจัดลำดับความสำคัญ (ranking) หรือ โหวตลงคะแนนเสียง

2) ใช้หลักของประชาธิปไตยและความเป็นไปได้ในการพิจารณาเลือกประเด็นนั้น คือ เลือกประเด็นที่มีความสำคัญลำดับแรกๆ หรือที่ได้คะแนนโหวตมากที่สุด และมีความเป็นไปได้

3) ร่วมกันทำแผนโครงการในการพัฒนาชุมชนที่จะขับเคลื่อนร่วมกันต่อไป

ดังนั้นผลที่ได้ก็คือ แผนโครงการที่จะทำการพัฒนาชุมชน ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอผลออกมาให้เห็นถึงรายละเอียดของแผนโครงการ ประกอบกับการพรรณนาสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างขั้นตอนของการจัดทำแผนโครงการดังกล่าว

ง. พัฒนาแผนกิจกรรม: ด้วยการนำแผนโครงการในข้อ ค. จากข้อ 1.4 มาจัดทำเป็นแผนกิจกรรม โดยใช้การประชุมกลุ่มผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด การระดมสมอง และผังความคิด (mind map) ซึ่งข้อมูลที่ได้ในขั้นนี้จะใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากแผนโครงการที่เชื่อมโยงไปสู่แผนกิจกรรมของผู้มีส่วนร่วม และใช้การพรรณนาถึงกิจกรรมที่จะดำเนินการอยู่ในแผนกิจกรรม ว่ามีกิจกรรมใดบ้างดำเนินการเมื่อไหร่ รวมทั้งบทบาทความรับผิดชอบของผู้มีส่วนร่วมทุกคน

2. ระยะดำเนินการวิจัย ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

2.1 ขั้นตอนของการปฏิบัติการ (Action) และการสังเกตการณ์ (Observation) ประกอบด้วย

ก. ปฏิบัติตามแผนกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม: ในขั้นของการปฏิบัติตามแผนกิจกรรมที่ได้จากข้อ ง. ของข้อ 1.4 นั้น ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาในแง่มุมมองของการให้ความสนใจต่อกิจกรรมที่จัดขึ้น รวมทั้งความร่วมแรงร่วมใจกันระหว่างเยาวชนด้วยกันเอง ระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำชุมชนและคนในชุมชน โดยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต จดบันทึก รวมทั้งการสอบถามความคิดเห็นและความรู้สึกของเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการ รวมถึงคนทั่วไปในชุมชน ซึ่งการนำเสนอผลที่ได้จะแสดงออกมาในรูปของการพรรณนา การอ้างอิงคำพูด (quotation) ภาพถ่าย และตาราง

ข. สร้างแบบสอบถามวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ ประเด็นการมีส่วนร่วม ความรู้สึกที่มีต่อกิจกรรม ปัญหาและอุปสรรคในการทำกิจกรรม รวมทั้งความสำเร็จหรือ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นในกลุ่มของเยาวชน กลุ่มของผู้นำชุมชนกับคนในชุมชน และชุมชน โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นนี้ให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา เพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา อันนำไปสู่การได้แบบสอบถามวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงผลของกิจกรรมที่เกิดขึ้น อันเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการสรุปผลตอนสุดท้ายในขั้นของการสะท้อนคิด

2.2 ขั้นของการคืนข้อมูล/สะท้อนคิด และถอดประสบการณ์ร่วมกัน

ก. สะท้อนผลของกระบวนการ ทั้งในแง่กระบวนการ ผลลัพธ์ และผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จ โดยการสนทนากลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตพฤติกรรม รวมทั้งการใช้แบบสอบถามวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมที่สร้างขึ้นในข้อ ข. จากข้อ 2.1 กับผู้มีส่วนร่วมทุกคน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสะท้อนคิดเหล่านั้นมาวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์ถึงกระบวนการที่สามารถสร้างจิตสำนึกของเยาวชนในการพัฒนาชุมชน บทเรียนที่ผู้มีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่มได้จากการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้นผลที่ได้จึงมีการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น การพรรณนาข้อมูล แผนภาพ ตาราง ผังความคิด เป็นต้น

ข. สะท้อนการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน หลังจากที่ยาวชนได้ปฏิบัติตามแผนกิจกรรมเสร็จสิ้นลง โดยได้มีการดำเนินการดังนี้

1) ใช้แบบวัดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนที่สร้างขึ้นในข้อ 1.3 กับเยาวชน และทำการวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งผลที่ได้จะนำเสนอในรูปแบบของตารางเปรียบเทียบกับค่าสถิติที่ได้ในช่วงก่อนการเข้าร่วมกระบวนการ พร้อมทั้งการอธิบายตาราง

2) สัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เกี่ยวกับการมองตนเองของเยาวชนที่เกิดขึ้นหลังจากที่ยาวชนเข้าร่วมกระบวนการ รวมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำและคนในชุมชนถึงมุมมองที่มีต่อเยาวชน โดยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นี้มาวิเคราะห์เนื้อหาถึงผลของกระบวนการที่เกิดขึ้นกับเยาวชนว่านำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนหรือไม่ โดยใช้การพรรณนาข้อมูล ควบคู่ไปกับการอ้างอิงคำพูดที่น่าสนใจ หรือทำในรูปแบบของตารางที่สะท้อนคำพูด

3) สังเกตพฤติกรรมของเยาวชน: โดยทำการวิเคราะห์ว่าเยาวชนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยใช้การพรรณนาข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมต่างๆ ที่เยาวชนได้แสดงออกมาให้เห็น

ค. การคืนข้อมูลให้ชุมชน: เป็นการคืนข้อมูลให้กับผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเพื่อเป็นการตรวจสอบความเที่ยงตรงของผลการวิจัย ซึ่งจะเป็นการตรวจสอบข้อมูลครั้งสุดท้ายและจัดทำรายงานผลการวิจัยให้สมบูรณ์ต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสนทนากลุ่มครั้งนี้มาวิเคราะห์ความเที่ยงตรงของผลการวิจัย โดยจะมีการใช้ผังความคิดช่วยในการนำเสนอผลการวิจัยควบคู่ไปกับการพรรณนาผลการวิจัย

จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนการวิจัยทั้งหมดนี้ ได้มีการดำเนินการกระบวนการวิจัยโดยใช้ระยะเวลาในการวิจัยตั้งแต่กรกฎาคม 2556 ถึงกันยายน 2557 ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนการวิจัยและระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยได้ดังตารางที่ 3.1 และตารางที่ 3.2 ตามลำดับ

ตารางที่ 3.1 ขั้นตอนการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมที่จะสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	ข้อมูลที่ต้องการ/ เป้าหมาย	เครื่องมือ/วิธีดำเนินการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง/ แหล่งข้อมูล	การวิเคราะห์
ระยะที่ 1 การเตรียมการวิจัย					
ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลภาพกว้าง					
ศึกษาบริบทพื้นที่ ของจังหวัด นครปฐม	วัตถุประสงค์ที่ 1-3	ได้ข้อมูลที่ช่วยใน การตัดสินใจ เลือกพื้นที่ศึกษา	ศึกษา เอกสารทุติยภูมิ ทั้งที่ เป็นทางการและไม่เป็น ทางการ	1. เอกสาร หนังสือ วารสาร เกี่ยวกับจังหวัดนครปฐม 2. เว็บไซต์ 3. หนังสือ วารสาร งานวิจัยใน จังหวัดนครปฐมที่เกี่ยวข้องกับการ พัฒนาหรือสร้างจิตสำนึก การ พัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการสร้าง ชุมชนเข้มแข็ง และ/หรือการมีส่วน ร่วม	วิเคราะห์เนื้อหา และความ เป็นไปได้ของพื้นที่ที่จะมา เป็นพื้นที่ศึกษา

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	ข้อมูลที่ต้องการ/ เป้าหมาย	เครื่องมือ/วิธีดำเนินการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง/ แหล่งข้อมูล	การวิเคราะห์
ขั้นที่ 2 การศึกษาภาคสนาม					
1. ศึกษาบริบทพื้นที่ของตำบลห้วยหมอนทอง	วัตถุประสงค์ที่ 1-3	1. ได้ข้อมูลบริบทของตำบลห้วยหมอนทอง 2. ได้ข้อมูลที่จะช่วยในการตัดสินใจเลือกหมู่บ้านในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและมีสมาชิกให้ความสนใจ รวมถึงให้การสนับสนุนเรื่องการพัฒนาชุมชน และเป็นหมู่บ้านที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงได้	1. ศึกษาเอกสารทุติยภูมิต่างๆ ทั้งเอกสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ 2. ใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้เทคนิควิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เรียกว่า snowball techniques 3. ใช้วิธีการสังเกตความสนใจของคนในชุมชน	1. ผู้อาวุโสในชุมชน 2. ผู้นำชุมชน 3. เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตำบลห้วยหมอนทอง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ	วิเคราะห์เนื้อหาและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาชุมชน
2. คัดเลือกผู้มีส่วนร่วม	วัตถุประสงค์ที่ 1-3	ได้ผู้มีส่วนร่วมที่มีความยินดีในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ ทั้งที่เป็นกลุ่มเยาวชน กับกลุ่มผู้นำชุมชน และคนในชุมชน	1. กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้มีส่วนร่วม 2. ทำความรู้จักกับบุคคลในพื้นที่ ก่อนการใช้เกณฑ์การคัดเลือก 3. ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ผู้มีส่วนร่วม ได้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน	1. เยาวชน 2. ผู้นำชุมชน 3. คนในชุมชน	วิเคราะห์โดยการพรรณนาถึงการให้ความสนใจเข้าร่วมกระบวนการของเยาวชนและความร่วมมือที่ได้รับจากชุมชน

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	ข้อมูลที่ต้องการ/ เป้าหมาย	เครื่องมือ/วิธีดำเนินการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง/ แหล่งข้อมูล	การวิเคราะห์
3. สร้าง ความคุ้นเคยกับ กลุ่มเยาวชน	วัตถุประสงค์ที่ 1-3	1. ได้เกิดความเข้าใจ ลักษณะนิสัย บุคลิกภาพ ทั่วไปของเยาวชนแต่ละคนที่ เข้าร่วมกระบวนการ 2. ได้รับความไว้วางใจจาก เยาวชน	1. ให้ผู้นำชุมชนหรือบุคคล ที่เยาวชนเคารพนับถือเป็น ตัวกลางในการพาผู้วิจัยเข้าสู่ กลุ่มเยาวชน 2. ลงพื้นที่ด้วยการเข้าไป พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ	1. เยาวชน 2. ครูในชุมชน 3. ผู้นำชุมชน/คนใน ชุมชน	วิเคราะห์โดยการ พรรณนาถึงการ แสดงออกของเยาวชนที่ มีต่อผู้วิจัย ไม่ว่าจะเป็น การกระทำ และคำพูด
ขั้นที่ 3 การสร้างเครื่องมือวัดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน					
1. สร้าง แบบวัด จิตสำนึกใน การพัฒนา ชุมชนของ เยาวชน	- วัตถุประสงค์ที่ 1 คือ ศึกษาการมีจิตสำนึกในการ พัฒนาชุมชนของเยาวชน - วัตถุประสงค์ที่ 3 คือ ศึกษาความเปลี่ยนแปลง ภายหลังการเข้าร่วม กระบวนการ	แบบวัดจิตสำนึกในการพัฒนา ชุมชนที่มีความเที่ยงตรงและมี ความเชื่อมั่นได้ ซึ่งแบบวัดนี้ ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือใน การเก็บข้อมูลเพื่อตอบ วัตถุประสงค์ที่ 1 และ 3	1. นำแบบวัดที่สร้างขึ้นให้ อาจารย์ที่ปรึกษา, ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา	1. อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ 2. ผู้เชี่ยวชาญ หรือ ผู้ทรงคุณวุฒิ	ผ่านการตรวจสอบและ เห็นชอบจากอาจารย์ที่ ปรึกษา, ผู้เชี่ยวชาญหรือ ผู้ทรงคุณวุฒิ

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	ข้อมูลที่ต้องการ/ เป้าหมาย	เครื่องมือ/วิธีดำเนินการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง/ แหล่งข้อมูล	การวิเคราะห์
ขั้นที่ 4 การวางแผน (plan) การพัฒนาสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน					
1. วัดระดับ จิตสำนึกในการ พัฒนาชุมชนของ เยาวชน (ก่อนที่ เยาวชนจะ ปฏิบัติตามแผน กิจกรรมแบบมี ส่วนร่วม)	วัตถุประสงค์ที่ 1 คือ ศึกษา การมีจิตสำนึกในการ พัฒนาชุมชนของเยาวชน	ได้ข้อมูลที่ตอบวัตถุประสงค์ของ การวิจัยข้อที่ 1 ประกอบด้วย 1. คะแนนระดับจิตสำนึกใน การพัฒนาชุมชนก่อนเข้า กระบวนการ 2. ข้อมูลเกี่ยวกับมุมมองที่ เยาวชนมีต่อบทบาทของการ พัฒนาชุมชน	1. ใช้แบบวัดที่สร้างขึ้น 2. สัมภาษณ์เชิงลึกถึงมุมมองที่ เยาวชนมีต่อการพัฒนาชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการ มองตนเองของเยาวชนเช่นนั้น	กลุ่มเยาวชน	1. วิเคราะห์ทาง สถิติโดยใช้ค่าความถี่ ค่าอัตราส่วนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน 2. วิเคราะห์ เนื้อหา
2. ค้นหา ประเด็นปัญหา หรือความ ต้องการที่จะ พัฒนาชุมชน	วัตถุประสงค์ที่ 2 คือ พัฒนากระบวนการเสริม พลังอำนาจแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างจิตสำนึกในการ พัฒนาชุมชนของเยาวชน	ได้ประเด็นปัญหา หรือความ ต้องการที่จะพัฒนาชุมชนของผู้มี ส่วนร่วม	1. การสนทนากลุ่ม (focus group) 2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)	ผู้มีส่วนร่วมทั้ง 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มเยาวชน 2. กลุ่มผู้นำชุมชน และคนในชุมชน	วิเคราะห์เนื้อหาที่ เป็นปัญหาหรือความ ต้องการที่จะพัฒนา ชุมชนจากแต่ละกลุ่ม

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	ข้อมูลที่ต้องการ/ เป้าหมาย	เครื่องมือ/วิธีดำเนินการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง/ แหล่งข้อมูล	การวิเคราะห์
3. จัดทำแผน โครงการ	วัตถุประสงค์ที่ 2 คือ พัฒนากระบวนการ เสริมพลังอำนาจ แบบมีส่วนร่วมเพื่อ สร้างจิตสำนึกในการ พัฒนาชุมชนของ เยาวชน	แผนโครงการที่จะ ทำการพัฒนา ชุมชน	1. นำประเด็นปัญหาหรือความ ต้องการมาจัดลำดับความสำคัญ (ranking) หรือ โหวตลงคะแนนเสียง 2. เลือกประเด็นที่มีความสำคัญ ลำดับแรกๆ หรือที่ได้คะแนนโหวต มากที่สุด และมีความเป็นไปได้ 3. ร่วมกันทำแผนโครงการในการ พัฒนาชุมชน	ผู้มีส่วนร่วมทั้ง 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มเยาวชน 2. กลุ่มผู้นำ ชุมชนและคนใน ชุมชน	วิเคราะห์โดยการพรรณาถึงแผน โครงการที่จะทำการพัฒนาชุมชนที่ผู้ มีส่วนร่วมทั้ง 2 กลุ่ม ได้ร่วมกันจัดทำเป็น แผนโครงการขึ้นมา
4. พัฒนา แผนกิจกรรม	วัตถุประสงค์ที่ 2 คือ พัฒนากระบวนการ เสริมพลังอำนาจแบบมี ส่วนร่วมเพื่อสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนา ชุมชนของเยาวชน	ได้แผนกิจกรรม	1. นำแผนโครงการในข้อ 2 ของขั้นที่ 3 มาจัดทำเป็นแผนกิจกรรม 2. ใช้การประชุมผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด การระดมสมอง และผังความคิด (mind map)	ผู้มีส่วนร่วมทั้ง 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มเยาวชน 2. กลุ่มผู้นำชุมชน และคนในชุมชน	1. วิเคราะห์เนื้อหาจากแผนโครงการ ที่เชื่อมโยงไปสู่แผนกิจกรรม 2. วิเคราะห์โดยการพรรณาถึง กิจกรรมที่จะดำเนินการว่ามีกิจกรรม ใดบ้าง ดำเนินการเมื่อไร รวมทั้งบทบาท ของผู้มีส่วนร่วมทุกคน

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	ข้อมูลที่ต้องการ/ เป้าหมาย	เครื่องมือ/วิธีดำเนินการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง/ แหล่งข้อมูล	การวิเคราะห์
ระยะที่ 2 การดำเนินการวิจัย					
ขั้นที่ 5 การปฏิบัติการ (Action) และการสังเกตการณ์ (Observation)					
1. ปฏิบัติตาม แผนกิจกรรมแบบมี ส่วนร่วม	วัตถุประสงค์ที่ 2 คือ พัฒนา กระบวนการเสริมพลังอำนาจ แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึก ในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	ความสำเร็จของ กิจกรรมที่ได้ วางแผนไว้	1. รวบรวมข้อมูลโดยใช้ วิธีการสังเกต จดบันทึก ถ่ายรูป และ/หรือวิดีโอ 2. สอบถามความคิดเห็น และความรู้สึกของเยาวชนที่ เข้าร่วมกระบวนการ รวมถึง คนทั่วไปในชุมชน	ผู้มีส่วนร่วมทั้ง 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่ม เยาวชน 2. กลุ่มผู้นำ ชุมชนและคนใน ชุมชน	วิเคราะห์เนื้อหาในแง่มุมมองของการ ให้ความสนใจต่อกิจกรรมที่จัดขึ้น รวมทั้งความร่วมมือร่วมใจกัน ระหว่างเยาวชนด้วยกันเอง ระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำ ชุมชนและคนในชุมชน
2. สร้าง แบบสอบถามวัด ความคิดเห็นที่มีต่อ การเข้าร่วมกิจกรรม	วัตถุประสงค์ที่ 2 คือ พัฒนา กระบวนการเสริมพลังอำนาจ แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึก ในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	แบบสอบถามวัด ความคิดเห็นที่มี ต่อการเข้าร่วม กิจกรรม	นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา	อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์	วิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิง เนื้อหาของแบบสอบถามในการ นำไปใช้เก็บข้อมูลเพื่อสะท้อนถึง ผลของกิจกรรมที่เกิดขึ้น

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	ข้อมูลที่ต้องการ/ เป้าหมาย	เครื่องมือ/วิธีดำเนินการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง/ แหล่งข้อมูล	การวิเคราะห์
ขั้นที่ 6 การคืนข้อมูล/สะท้อนคิด และถอดประสบการณ์ร่วมกัน					
1. สะท้อนผล ของกระบวนการ	- วัตถุประสงค์ที่ 2 คือ พัฒนากระบวนการ เสริมพลังอำนาจแบบมี ส่วนร่วมเพื่อสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนา ชุมชนของเยาวชน - วัตถุประสงค์ที่ 3 คือ ศึกษาความ เปลี่ยนแปลงภายหลังการ เข้าร่วมกระบวนการ	ได้ข้อมูลที่ตอบ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 2 และ 3 คือ ได้ ข้อมูลที่เป็นรูปแบบและ ผลของกระบวนการเสริม พลังอำนาจเพื่อสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนา ชุมชนของเยาวชน	1. สนทนากลุ่ม และ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกัน 2. แบบสอบถามวัด ความคิดเห็นที่มีต่อการ เข้าร่วมกิจกรรม 3. สัมภาษณ์เชิงลึก 4. สังเกตพฤติกรรม	1. กลุ่มเยาวชน 2. กลุ่มผู้นำชุมชน และคนทั่วไปในชุมชน	1. วิเคราะห์เนื้อหาถึง กระบวนการที่สามารถสร้าง จิตสำนึกของเยาวชนในการพัฒนา ชุมชน 2. วิเคราะห์เนื้อหาถึงบทเรียน ที่ผู้มีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่มได้จากการ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ 3. วิเคราะห์เนื้อหาถึงการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	ข้อมูลที่ต้องการ/ เป้าหมาย	เครื่องมือ/วิธีดำเนินการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง/ แหล่งข้อมูล	การวิเคราะห์
2. สะท้อน การเปลี่ยนแปลง เกี่ยวกับจิตสำนึก ในการพัฒนา ชุมชนของเยาวชน	วัตถุประสงค์ที่ 3 คือ ศึกษาความ เปลี่ยนแปลงภายหลังการเข้าร่วม กระบวนการ	ได้ข้อมูลที่ตอบวัตถุประสงค์ของการ วิจัยข้อที่ 3 นั่นคือ 1. คะแนนจิตสำนึกในการพัฒนา ชุมชนหลังจากที่เยาวชนได้เข้าร่วม กระบวนการ โดยเปรียบเทียบกับ คะแนนที่ได้ก่อนเข้าร่วมกระบวนการ 2. ผลของกระบวนการของ การศึกษาค้างนี้	1. ใช้แบบวัดที่สร้างขึ้นกับเยาวชน 2. สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการ มองเห็นเองหลังจากที่เยาวชนได้เข้า ร่วมกระบวนการ 3. สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำและคน ในชุมชนถึงมุมมองที่มีต่อเยาวชน 4. สังเกตพฤติกรรม	1. กลุ่ม เยาวชน 2. กลุ่มผู้นำ ชุมชน และคน ทั่วไปในชุมชน	1. วิเคราะห์ทาง สถิติโดยใช้ ค่าความถี่ ค่าอัตราส่วนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน 2. วิเคราะห์เนื้อหา ถึงผลของกระบวนการ ที่เกิดขึ้นกับเยาวชน
3. การคืน ข้อมูลให้ชุมชน	- วัตถุประสงค์ที่ 2 คือ พัฒนา กระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบ มีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกใน การพัฒนาชุมชนของเยาวชน - วัตถุประสงค์ที่ 3 คือ ศึกษา ความเปลี่ยนแปลงภายหลังการเข้า ร่วมกระบวนการ	1. ได้ข้อมูลที่ถูกต้องจากผู้ให้ข้อมูล และผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย 2. ได้กระบวนการเสริมพลังอำนาจ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ของเยาวชนที่ได้รับการยืนยันข้อมูลแล้ว	1. ใช้การสนทนากลุ่ม เพื่อ อภิปรายและเสนอแนะ 2. ใช้ผังความคิด	1. ผู้มีส่วน ร่วมใน กระบวนการ ได้แก่ ผู้นำคน ในชุมชน เยาวชน 2. ผู้วิจัย	วิเคราะห์ความ เที่ยงตรงของ ผลการวิจัย

ตารางที่ 3.2 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการวิจัย	เดือน (ตั้งแต่กรกฎาคม 2556 ถึงกันยายน 2557)												
	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.
ศึกษาบริบทพื้นที่ของจังหวัดนครปฐม													
ศึกษาบริบทพื้นที่ของตำบลห้วยหมอนทอง, คัดเลือกผู้มีส่วนร่วม และสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน													
การสร้างเครื่องมือวัดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน													
ศึกษาจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน (pretest) โดย - เก็บข้อมูลโดยใช้แบบวัดที่สร้างขึ้น - สัมภาษณ์เชิงลึกกับเยาวชน - วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน													

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

กระบวนการวิจัย	เดือน (ตั้งแต่กรกฎาคม 2556 ถึงกันยายน 2557)														
	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
ค้นหาประเด็นปัญหาหรือความต้องการที่จะพัฒนาชุมชน โดยใช้การสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์กับผู้มีส่วนร่วมทั้ง 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเยาวชน และ 2) กลุ่มผู้นำชุมชน กับ คนในชุมชน															
พัฒนาแผนโครงการ และจัดทำแผนกิจกรรม กับผู้มีส่วนร่วมทั้ง 2 กลุ่ม															
ปฏิบัติตามแผนกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม															
สร้างแบบสอบถามวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรม															
จัดการสนทนากลุ่ม สำหรับการสะท้อนคิด และถอดประสบการณ์ ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก															

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

กระบวนการวิจัย	เดือน (ตั้งแต่กรกฎาคม 2556 ถึงกันยายน 2557)														
	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
ประเมินการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของ เยาวชน โดย - ใช้แบบวัดจิตสำนึกในการ พัฒนาชุมชนในการเก็บรวบรวม ข้อมูล (post-test) - สัมภาษณ์เชิงลึกกับเยาวชน															
คืนข้อมูลให้กับผู้มีส่วนร่วมใน กระบวนการเพื่อตรวจสอบข้อมูล - วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น - ใช้การสนทนากลุ่ม															
เขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์															

การเลือกพื้นที่ศึกษาและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

การเลือกพื้นที่ศึกษา

จากการศึกษาบริบทพื้นที่ของตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในชั้นของการศึกษาภาคสนามด้วยการเก็บรวบรวมจากข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ที่ได้มีผู้ศึกษาและรวบรวมไว้ รวมทั้งการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทองกับนักพัฒนาชุมชน) ผู้นำชุมชน ครูในชุมชน เป็นต้น โดยใช้เทคนิควิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เรียกว่า snowball techniques และที่สำคัญคือการใช้วิธีการสังเกตความสนใจ (จากสีหน้า แววตา และการกระทำ) และบริบทแวดล้อมควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลสำหรับการตัดสินใจเลือกหมู่บ้านหรือพื้นที่ในชุมชนที่เข้าข่ายตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ดังนี้

1. เป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้นำหรือแกนนำที่พร้อมให้การสนับสนุนเรื่องของการพัฒนาเยาวชนควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็ง โดยที่พื้นที่ดังกล่าวนี้มีสมาชิกให้ความสนใจ และต้องการที่จะเข้าร่วมกระบวนการ
2. เป็นพื้นที่ที่มีเยาวชนอายุอยู่ระหว่าง 12-20 ปี ที่มีความสนใจและสมัครใจเข้าร่วมกระบวนการ โดยเฉพาะมีเยาวชนในช่วงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งเป็นวัยที่มีเวลาว่างในการทำกิจกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการเรียนได้เต็มที่ และสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อสร้างให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อการทำประโยชน์ให้กับชุมชน โดยร่วมกันพัฒนาสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ต่อไปได้
3. เป็นพื้นที่ที่มีอาณาบริเวณสำหรับการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนให้กับเยาวชนได้
4. เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงได้

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงสำรวจบริบทพื้นที่ห้วยหมอนทองทั้งหมด ประกอบกับการได้สัมภาษณ์กับเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำชุมชน และคนในชุมชน ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าพื้นที่ศึกษาที่มีความเหมาะสมและเข้าข่ายตามเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น คือ พื้นที่ของโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมของเยาวชนกับคนในชุมชน รวมทั้งใช้เป็นศูนย์กลางหลักของการดำเนินการคัดเลือกเยาวชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมใน

กระบวนการและใช้เป็นพื้นที่สำหรับการดำเนินกระบวนการของการวิจัยครั้งนี้ได้ โดยมีเหตุผลสำคัญ ดังนี้

1. โรงเรียนวัดหนองโพธิ์เป็นหนึ่งในสี่โรงเรียนของตำบลห้วยหมอนทอง แต่เป็นโรงเรียนแห่งเดียวในพื้นที่ห้วยหมอนทองที่มีการขยายโอกาสให้มีการศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษา จึงเป็นโรงเรียนแห่งเดียวที่ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาให้กับเยาวชน และกลายเป็นแหล่งรวมของเยาวชนจากหลายๆ หมู่บ้านของพื้นที่ห้วยหมอนทองและพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้การคัดเลือกเยาวชนที่เข้าร่วมจะมีความเป็นไปได้ในการได้เยาวชนที่มาจากหมู่บ้านต่างๆ ของตำบลห้วยหมอนทองและตำบลละแวกใกล้เคียง ซึ่งจะมาจากพื้นที่ใดบ้างนั้นขึ้นอยู่กับว่าเยาวชนที่มีความสนใจและสมัครใจเข้าร่วมกระบวนการจะมีภูมิลำเนาอยู่ที่ใด แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการที่เยาวชนจะมีภูมิลำเนาอยู่ที่ใดไม่ใช่สิ่งสำคัญ เพราะการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้จำกัดว่าเยาวชนต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ห้วยหมอนทองเท่านั้น แต่มุ่งที่จะพัฒนาเยาวชนด้วยการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน โดยเลือกพื้นที่ห้วยหมอนทองเป็นกรณีศึกษา ซึ่งถึงแม้ว่าเยาวชนจะมีภูมิลำเนามาจากที่ใดก็ตาม แต่เมื่อได้เข้ามาเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ห้วยหมอนทองก็ถือได้ว่าเป็นสมาชิกของห้วยหมอนทองได้เช่นกัน และสามารถพัฒนาให้มีความคิด ความรู้สึกที่จะทำประโยชน์ให้กับพื้นที่ที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ อีกทั้งผู้วิจัยไม่ต้องการปิดโอกาสสำหรับเยาวชนที่มีความคิด ความสนใจในการเข้าร่วมกระบวนการ แต่ต้องการได้เยาวชนที่มีความสนใจ และตั้งใจจริง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้เยาวชนเหล่านั้นได้ไปสู่การมีจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ต่อไปได้ด้วยตนเอง

2. จากการที่โรงเรียนวัดหนองโพธิ์เป็นโรงเรียนแห่งเดียวในพื้นที่ห้วยหมอนทองที่มีการขยายโอกาสให้มีการศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษา จึงเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยจะสามารถคัดเลือกเยาวชนได้ครอบคลุมช่วงอายุที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ นั่นคือ กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในช่วงวัย 12-20 ปี โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากการปลูกฝังจิตสำนึกควรเริ่มตั้งแต่เล็ก ดังนั้นผู้วิจัยจึงมองว่าเยาวชนในช่วงวัย 12-20 ปีที่เหมาะสมที่สุดควรเริ่มที่ระดับเล็กสุดของขอบเขตช่วงอายุที่ผู้วิจัยกำหนด ซึ่งก็คือช่วงที่อยู่ในวัยเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งจะมีอายุอยู่ระหว่าง 12-15 ปี และในช่วงวัยเรียนดังกล่าวนี้ยังเป็นวัยที่มีเวลาว่างในการทำกิจกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการเรียนได้มากกว่าเยาวชนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งจะมีความสนใจในเรื่องของการสอบเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาเป็นหลัก ดังนั้นการชักชวนให้เยาวชนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเข้าร่วมย่อมมีความเป็นไปได้ทั้งในแง่ของความสนใจและตั้งใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาพื้นที่ที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ รวมทั้งยังเป็นการทำให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ด้วย

นอกจากนี้การเลือกกลุ่มเป้าหมายโดยเจาะจงไปยังกลุ่มที่เพิ่งเริ่มเข้าสู่การเป็นเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการของการวิจัยครั้งนี้จะช่วยสร้างรากฐานที่ดีให้กับเยาวชนได้รู้จักและเข้าใจถึงการพัฒนาตนเองควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนที่นอกเหนือไปจากการเรียนในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว ซึ่งถือเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้เยาวชนได้รู้จักที่จะพัฒนาชุมชนของตนและเห็นความสามารถของตนเองที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน รวมทั้งนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกระบวนการไปประยุกต์หรือปรับใช้เพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไปในอนาคตได้ อันเป็นการช่วยให้เยาวชนมองเห็นภาพพจน์แห่งตนว่ามีคุณค่า มีความสามารถในการสายตาของคนอื่นๆ ได้ และยังเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาคาใจต่างๆ ลงๆ (fluctuation) เกี่ยวกับภาพพจน์แห่งตน (self-image) ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในช่วงอายุระหว่าง 12-14 ปี โดยวัยรุ่นจะครุ่นคิดว่าคนอื่นคิดเกี่ยวกับตนอย่างไรกังวลเกี่ยวกับภาพพจน์ของตนเองว่าเป็นอย่างไร (self-consciousness) มุ่งความคิดไปสู่ตนเองมากกว่าคิดถึงคนอื่น และวุ่นวายเกี่ยวกับรูปร่างของตนเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีความเชื่อว่าคนอื่นๆ ได้ใส่ใจกับรูปร่างหน้าตาและพฤติกรรมของตน (ประณต คำฉิม, 2549: 223; Steinberg, 2011: 252) ดังนั้นการเลือกเยาวชนที่อยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมาเข้าร่วมกระบวนการจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวเยาวชน และชุมชน อย่างแท้จริง

3. **ผู้อำนวยการและบุคลากรในโรงเรียนวัดหนองโพธิ์มีความทุ่มเทและให้ความสนใจกับเรื่องของการพัฒนาเยาวชน มีการสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ให้เยาวชนได้เข้าร่วมทำกิจกรรมในโรงเรียน และนอกโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ** ดังจะเห็นได้จากผลงานของโรงเรียนที่ปรากฏในเพชฌัญญูของโรงเรียน และคำชมจากปากของคนในชุมชนเมื่อกล่าวถึงโรงเรียนแห่งนี้

นอกจากนี้ ผู้อำนวยการและบุคลากรในโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ยัง**มีความยินดีและสนใจที่จะให้ความร่วมมือ สนับสนุน และเข้าร่วมกับผู้วิจัย** ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ อยู่ 2 ครั้ง ทำให้ผู้วิจัยได้รับรู้ถึงความเต็มใจที่จะให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นการเข้าพบครั้งแรกเพื่อทำความรู้จัก ชี้แจงวัตถุประสงค์ และสัมภาษณ์ถึงมุมมองเกี่ยวกับเยาวชน รวมทั้งบริบทในตำบลห้วยหมอนทองเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 29 สิงหาคม 2556 และในครั้งที่สองที่เป็นการสัมภาษณ์หลังจากที่ผู้วิจัยได้กลุ่มเยาวชนที่มีความยินดีและสนใจเข้าร่วมกระบวนการมาแล้วส่วนหนึ่งเมื่อวันอังคารที่ 19 พฤศจิกายน 2556

4. โรงเรียนวัดหนองโพธิ์มีพื้นที่สำหรับการให้เยาวชนได้คิดสร้างสรรค์ทำกิจกรรมต่างๆ และถึงแม้ว่าจะเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 8 ของตำบลห้วยหมอนทอง แต่ด้วยความเป็นโรงเรียนที่เปิดรับเด็กจากทุกพื้นที่ มีลูกหลานจากคนในชุมชนหมู่บ้านต่างๆ มาเข้าเรียน จึงทำให้เป็นโรงเรียนที่ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางที่รวมคนในชุมชนจากหมู่บ้านต่างๆ ได้ โดยที่ไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นการทำให้กับหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งโดยเฉพาะ และจากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในตำบลก็มีความคิดเห็นที่สอดคล้องในทางเดียวกันว่า โรงเรียนวัดหนองโพธิ์เป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมและเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมที่สุด

จากเหตุผลที่สำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกโรงเรียนวัดหนองโพธิ์และชุมชนโดยรอบเป็นพื้นที่การวิจัย รวมทั้งเริ่มต้นค้นหาเยาวชนที่เข้าข่ายตามเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเยาวชนในโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ ซึ่งมีกระบวนการคัดเลือกเยาวชนดังที่จะกล่าวต่อไปในหัวข้อของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ผู้มีส่วนร่วมของงานวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มเยาวชน กับ กลุ่มผู้นำชุมชน และคนในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกไว้ดังนี้

1. เกณฑ์คัดเลือกกลุ่มเยาวชน คือ

- 1.1) เป็นเยาวชนที่มีความสนใจในการให้ข้อมูล และ
- 1.2) เป็นเยาวชนที่มีความยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ

2. เกณฑ์คัดเลือกกลุ่มผู้นำชุมชนและคนในชุมชน คือ

- 2.1) เป็นผู้ที่มีความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนและเยาวชน
- 2.2) เป็นผู้ที่มีความสนใจ และยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ เพื่อช่วยในการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชน

ในการคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมของทั้งสองกลุ่มนี้ เป็นลักษณะของการคัดเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยได้มีกระบวนการคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมโดยเริ่มต้นจากการทำความรู้จักกับบุคคลในพื้นที่ก่อนที่จะดำเนินการใช้เกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้มีการเข้าไปในพื้นที่ตั้งแต่ขั้นตอนของการศึกษาภาคสนามเพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ห้วยหมอนทอง จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถได้กลุ่มตัวอย่างที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการได้ โดยมีวิธีการในการคัดเลือกของแต่ละกลุ่มดังนี้

1. กลุ่มผู้นำชุมชนและคนในชุมชน: เริ่มจากการทำความรู้จักและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยกับผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทอง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทอง และนักพัฒนาชุมชน ให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน และขอให้ช่วยแนะนำต่อไปยังบุคคลอื่นๆ ที่เข้าเกณฑ์การคัดเลือก ซึ่งเป็นเทคนิคที่เรียกว่า snowball techniques ซึ่งการแนะนำทำให้ผู้วิจัยได้กลุ่มครูในชุมชน ผู้ใหญ่บ้านในชุมชน และคนในชุมชนมาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย รวมทั้งผู้ปกครองเยาวชนซึ่งมาจากการที่เยาวชนแนะนำให้รู้จักอีกช่องทางหนึ่งด้วย โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 10 คน

2. กลุ่มเยาวชน: โดยเริ่มจากการให้ผู้นำและครูในชุมชนแนะนำให้ผู้วิจัยได้รู้จักเยาวชนในชุมชน เพื่อให้ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้เยาวชนได้รับฟังก่อนที่จะให้เยาวชนได้ตัดสินใจด้วยตนเองถึงความต้องการเข้าร่วมในกระบวนการ

สำหรับกระบวนการคัดเลือกเยาวชนนั้นผู้วิจัยได้ใช้ 2 ช่องทางคือ

2.1) การเข้าสู่กลุ่มเยาวชนโดยให้ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการช่วยประสานหรือเป็นตัวกลางให้ผู้วิจัยได้รู้จักกับเยาวชน ซึ่งผลจากการพูดคุยกับเยาวชนได้มีผู้สนใจและสมัครใจเข้าร่วมกระบวนการจำนวน 6 คน แต่เมื่อถึงวันนัดหมายของการเริ่มกระบวนการค้นหาความต้องการในวันแรกมีเยาวชนมาร่วมจริงจำนวนทั้งสิ้น 5 คน

2.2) การเข้าสู่กลุ่มเยาวชนโดยเข้าไปในโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาที่ผู้วิจัยมองเห็นศักยภาพและเป็นศูนย์รวมของเยาวชนจากหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลห้วยหมอนทอง โดยผู้วิจัยมีกระบวนการคัดเลือกเยาวชนด้วยการเริ่มทำความรู้จักผ่านเรื่องของการทำแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนก่อน แล้วจึงดำเนินการพูดคุยรายละเอียดในเรื่องของการเข้ามาร่วมกระบวนการด้วยกัน โดยในส่วนของการทำแบบวัดดังกล่าวผู้วิจัยได้มีการใส่เลขชุดของแบบวัดและให้เยาวชนได้ลงชื่อตามชุดของแบบวัดที่ได้ จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถแยกชุดของแบบวัดที่เป็นกลุ่ม try out ออกมาได้

ชัดเจนจากแบบวัดของเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการวิจัย อย่างไรก็ตาม จากผลของการทำ try out เพื่อหาค่าความเชื่อถือได้ (reliability) และการพิจารณาถึงความเที่ยงตรง (validity) ผู้วิจัยจึงได้มีการปรับแก้ไขแบบวัดอีกครั้งโดยผ่านการพิจารณาจากอาจารย์ที่ปรึกษา หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงทำการนัดหมายกลุ่มเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเพื่อการทำ pretest ต่อไป สำหรับรายละเอียดของกระบวนการคัดเลือกกลุ่มเยาวชนที่มาจากช่องทางที่ 2 นี้ มีดังนี้คือ

ก. ผู้วิจัยแนะนำตัวเองให้เยาวชนได้รู้จักว่าตนเองเป็นใคร มาจากไหน และชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการมาพบในครั้งนี้ และขอความร่วมมือให้ช่วยทำแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน

ข. หลังจากที่ทำเยาวชนได้ทำแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนเสร็จทุกคนแล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มชักชวนเยาวชนด้วยการพูดคุยชี้แจงและสอบถามความสนใจในการเข้าร่วมกระบวนการกับผู้วิจัยของเยาวชนในแต่ละห้องที่อยู่ในระดับมัธยมศึกษา โดยใช้เวลาเยาวชนได้คิดไตร่ตรอง และตัดสินใจด้วยตนเองสักระยะหนึ่งก่อนขอคำตอบด้วยการให้ผู้สนใจยกมือขึ้น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการคัดเลือกเยาวชนที่จะมาเข้าร่วมกระบวนการมีลักษณะแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ทำการตัดสินใจเข้าร่วมทันทีตั้งแต่แรกและผู้วิจัยพูดคุย

กลุ่มที่ 2 ขอกลับไปคิดก่อน

กลุ่มที่ 3 ยังคงยืนยันความคิดแรกที่ไม่สนใจเข้าร่วม

ในการคัดเลือกเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าเยาวชนส่วนใหญ่ที่ยกมือเข้าร่วมจะเป็นกลุ่มที่แสดงออกให้เห็นถึงความสนใจโดยทันที ไม่อึงกับเพื่อน และเมื่อหันไปมองเพื่อนที่นั่งใกล้กัน ผู้วิจัยก็สังเกตเห็นว่าเพื่อนของเยาวชนได้มีความสนใจเช่นกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนที่อยู่กลุ่มเดียวกันมักมีลักษณะความคิด ความสนใจที่จะเลือกทำหรือไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งคล้ายคลึงกัน นั่นคือ ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนจากกลุ่มที่ 1 โดยมีจำนวน 15 คน

สำหรับกลุ่มที่ 2 นั้น ผู้วิจัยได้มีการติดตามเพื่อสอบถามเยาวชนอีกครั้งในวันถัดมา ซึ่งผู้วิจัยได้รับคำตอบว่า “สนใจเข้าร่วม” เพิ่มเติมจากในห้องเรียนอีกเพียงแค่ 1 คน โดยเหตุผลที่สนับสนุนเยาวชนให้เข้าร่วมก็คือ การได้รับความยินยอมจากผู้ปกครองหลังจากที่ได้นำไปพูดคุยกับผู้ปกครองที่บ้านของตน ซึ่งในความจริงแล้วเยาวชนมีความสนใจที่จะเข้าร่วม แต่เกรงว่าถ้ายกมือเข้าร่วม แล้วผู้ปกครองไม่อนุญาตภายหลังจะทำให้ไม่สามารถร่วมได้จริง

ในช่องทางที่ 2 ซึ่งเป็นการคัดเลือกเยาวชนในโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ ผู้วิจัยจึงได้
เยาวชนที่มีความสนใจ และยินดีในการเข้าร่วมกระบวนการกับผู้วิจัย จำนวนทั้งสิ้น 16 คน
ประกอบด้วย

- เยาวชนที่เรียนอยู่ระดับชั้น ม.1 จำนวน 5 คน
- เยาวชนที่เรียนอยู่ระดับชั้น ม.2 จำนวน 5 คน
- เยาวชนที่เรียนอยู่ระดับชั้น ม.3 จำนวน 6 คน

ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงมีจำนวนเยาวชนเข้าร่วมทั้งหมด 21 คน ซึ่งแต่ละคน
ถือว่าเข้าข่ายตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ คือ เป็นเยาวชนที่มีความสมัครใจในการให้ข้อมูล และเป็น
เยาวชนที่มีความยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ

ค. ผู้วิจัยให้เยาวชนทุกคนที่สนใจเข้าร่วมเขียนชื่อ-สกุล และเบอร์โทรศัพท์ใน
กระดาษที่เตรียมไว้ เพื่อผู้วิจัยจะได้สามารถดำเนินการติดต่อกับเยาวชนได้โดยตรงต่อไป

ในส่วนของแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนที่ได้กล่าวไว้ในช่วงของการคัดเลือกเยาวชนนี้
ก็คือ เครื่องมือวิจัยชิ้นหนึ่งที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการประยุกต์ใช้แนวคิดของเครธวัลและคณะ
(Krathwohl, Bloom, and Masia, 1964) ซึ่งถือเป็นแนวคิดการจัดจำแนกด้านความรู้สึกที่เป็นขั้น
เป็นอันและเชื่อถือได้ โดยจะเห็นได้จากในทางจิตวิทยาหรืองานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาเรื่องของจิตสำนึก
หรือการสร้างแบบวัดจิตสำนึกที่ได้มีการนำแนวคิดด้านการจัดจำแนกความรู้สึกของเครธวัลและคณะ
มาปรับใช้ในการศึกษาหรือวัดจิตสำนึกทางอ้อม ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 สำหรับ
ขั้นตอนของการสร้างแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนนี้มีรายละเอียดอยู่ในหัวข้อเครื่องมือวิจัยที่
จะกล่าวต่อไป

เครื่องมือวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการสร้างเครื่องมือวิจัยอยู่ 3 ลักษณะคือ

1. แบบสัมภาษณ์ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นและข้อคำถามในการสัมภาษณ์ของขั้นตอนการศึกษาภาคสนาม และขั้นตอนการสะท้อนคิด โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1) ขั้นตอนการศึกษาภาคสนาม ตั้งแต่การเลือกพื้นที่ศึกษา การศึกษาบริบทพื้นที่ของตำบลห้วยหมอนทอง การคัดเลือกผู้มีส่วนร่วม และการสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเยาวชน ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ให้ได้ครอบคลุมประเด็นเนื้อหาที่ต้องการ และนำไปสู่การตอบคำถามวิจัยของบางข้อคำถามได้อย่างครบถ้วน โดยลักษณะของแบบสัมภาษณ์จะเป็นในรูปแบบของตารางที่แสดงให้เห็นถึงประเด็นหลักที่ต้องการสัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อคำถามในการสัมภาษณ์ และรูปแบบการนำเสนอ ทั้งนี้ผู้วิจัยมีการนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นดังกล่าวนี้ให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ได้พิจารณาในส่วนของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ก่อนที่จะนำไปใช้ในภาคสนามเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป (ดังภาคผนวก จ)

1.2) ขั้นตอนการวางแผนและขั้นการสะท้อนคิด จะเป็นการสร้างแนวทางการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นของคุณค่าของกิจกรรมที่เยาวชนและคนในชุมชนได้ร่วมกันค้นหาและกำหนดของขั้นตอนการวางแผน รวมทั้งประเด็นของการสะท้อนถึงกระบวนการ ในแง่ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ให้กลุ่มเยาวชน และกลุ่มผู้นำกับคนในชุมชน ได้สะท้อนว่ากระบวนการที่ผู้วิจัยดำเนินการนั้นเป็นอย่างไร มีข้อดีหรือข้อควรปรับปรุงหรือไม่ อย่างไร รวมถึงสิ่งที่ได้จากการเข้าร่วมกระบวนการคืออะไร และหลังจากที่เยาวชนได้เข้าร่วมกระบวนการแล้ว เยาวชนมองตนเองเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร ในขณะเดียวกันผู้นำและคนในชุมชนมีมุมมองต่อเยาวชนเปลี่ยนไปหรือไม่ อย่างไร โดยแนวทางการสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นนี้ได้มีการนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาด้านเนื้อหาก่อนการนำไปใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มเพื่อให้สามารถได้ข้อมูลที่ตอบคำถามวิจัยได้ครบถ้วนและก่อให้เกิดความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (ดังภาคผนวก ฉ)

2. แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน เป็นแบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการประยุกต์ใช้แนวคิดด้านการจัดจำแนกความรู้สึกของ Krathwohl, Bloom, and Masia มาเป็นเกณฑ์ในการวัดระดับจิตสำนึก ด้วยการสร้างข้อคำถามในลักษณะของสถานการณ์สมมติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการพัฒนาบ้าน โดยแต่ละข้อคำถามจะมีข้อตัวเลือก 4 ตัวเลือก ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สื่อถึงระดับ

จิตสำนึกที่แตกต่างกันอยู่ 4 ระดับ คือ 1) ระดับการรับรู้ 2) ระดับการตอบสนอง 3) ระดับการรู้คุณค่า และ 4) ระดับการจัดระบบ ซึ่งเยาวชนจะเป็นผู้เลือกที่จะตอบในตัวเลือกใดที่เป็นไปตามความคิด ความรู้สึกที่เยาวชนชุมชนใน 4 จะเลือกกระทำเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์เหล่านั้น

ข้อคำถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้นมีจำนวนทั้งหมด 44 ข้อ โดยแบ่ง 4 ด้าน คือ

ก. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การมีความรู้สึกรัก ห่วงแหน สนใจ เห็นความสำคัญและความจำเป็น รวมทั้งมีความคิดถึงสิ่งที่จะต้องกระทำในการที่จะรักษาทรัพยากร ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนหรือสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ ป่า (ต้นไม้) สัตว์ป่าที่มีอยู่ ตามธรรมชาติ รวมทั้งพลังงาน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหามลพิษ มลภาวะ หรือความขาดแคลนขึ้นในชุมชน ของตน ประกอบด้วยข้อคำถาม 11 ข้อๆ ละ 4 ตัวเลือก เช่น

สุภาวดี: เทศกาลลอยกระทงปีนี้ แม่ค้าส่วนใหญ่ทำกระทงด้วยใบตองเนอะ
กรนิษฐ์: ?

ถ้าท่านเป็นกรนิษฐ์ ท่านจะพูดกับสุภาวดีว่าอย่างไร?

- ก. ใช่ ฉันว่าดีกว่าปีที่แล้วที่มีแต่คนทำกระทงด้วยโฟม
- ข. ก็ตินะ เพราะถ้าใช้โฟมจะทำให้สิ่งแวดล้อมบ้านเราเป็นพิษได้
- ค. ใช่ ฉันก็จะหันมาใช้กระทงที่ทำมาจากใบตองด้วยเหมือนกัน เพื่อเป็นคนหนึ่งที่ช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม
- ง. ใช่ เราควรสนับสนุนให้คนในชุมชนใช้ใบตองแทนการใช้โฟมเพื่อช่วยลดมลพิษในชุมชน

ข. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสังคม หมายถึง การมีความรู้สึกตระหนักรู้ สนใจ เห็นคุณค่า รวมทั้งมีความคิดถึงสิ่งที่จะต้องทำเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวหรือชุมชน สิทธิ ต่างๆ และสภาพของโรงเรียนหรือที่อยู่อาศัย รวมทั้งเรื่องสุขภาพหรือสุขอนามัย เพื่อให้มีสภาพที่ดีขึ้น และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ประกอบด้วยข้อคำถาม 11 ข้อๆ ละ 4 ตัวเลือก เช่น

เมธาวี: เมื่อเช้านี้ น้ำข้างบ้านแบ่งแกงส้มมาให้ที่บ้านของฉันด้วยละ

อัจฉรา: ?

ถ้าท่านเป็นอัจฉรา ท่านจะพูดกับเมธาวีอย่างไร?

- ก. ดีจังเลย. . . แล้วเธอได้ทานหรือยัง อร่อยมั๊ย
- ข. เขาคงชอบทำอาหาร ฉันอยากจะทำเป็นบ้างจึงจะได้แบ่งให้คนอื่นบ้าง
- ค. ฉันว่าดินะที่ยังคงมีภาพเหล่านี้อยู่ในสังคมไทย ทำให้เราได้มองเห็นน้ำใจที่มีให้กัน
- ง. ดีจัง ฉันว่าพวกเราต้องช่วยกันปลูกฝังเรื่องการรู้จักแบ่งปันและรู้จักให้ เพื่อช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในชุมชนนี้ไว้

ค. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การมีความรู้สึกระหน่ำ สนใจเห็นความสำคัญ และมีความคิดถึงสิ่งที่ควรทำในเรื่องของการวางแผนการใช้จ่ายเงิน การออม การสร้างอาชีพและรายได้ รวมทั้งการลงทุน ที่เหมาะสมและถูกต้อง เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของตน ครอบครัว และคนในชุมชน ประกอบด้วยข้อคำถาม 11 ข้อๆ ละ 4 ตัวเลือก เช่น

ลลิตา: ปิดเทอมนี้ ฉันจะไปสมัครทำงานพิเศษเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว

กัญญารัตน์: ?

ถ้าท่านเป็นกัญญารัตน์ ท่านจะพูดกับลลิตาอย่างไร?

- ก. ดีจังที่เธอรู้จักใช้เวลาว่างทำงานพิเศษ ซึ่งทำให้ได้รับประสบการณ์ที่ดีและยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย
- ข. เยี่ยมเลย ฉันขอไปสมัครทำงานพิเศษพร้อมเธอด้วยคนนะ
- ค. ก็ดินะ. . . แล้วเธอคิดจะทำงานพิเศษที่ไหน
- ง. เยี่ยมเลย และฉันก็คิดว่าเราน่าจะชักชวนให้เพื่อนๆ ได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์กันนะ

ง. จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรม หมายถึง การมีความรู้สึกระหน่ำ สนใจเห็นคุณค่า และมีความคิดถึงสิ่งที่ควรทำในเรื่องที่จะปฏิบัติตามอย่างวัฒนธรรมที่ดงามของชุมชนและสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งได้แก่ การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมที่ดีงาม และการใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม รวมทั้งการทำนุบำรุงศาสนา เพื่อ

สืบทอดและรักษาให้คงมีอยู่ต่อไปในชุมชนและสังคม ประกอบด้วยข้อคำถาม 11 ข้อๆ ละ 4 ตัวเลือก เช่น

นฤพล: เธอคุ้นคนนั้นสิ รับของจากผู้ใหญ่แล้วรู้จักยกมือไหว้และพูดขอบคุณด้วย
ชาปียา: ?

ถ้าท่านเป็นชาปียา ท่านจะพูดกับนฤพลว่าอย่างไร?

- ก. ดิฉันก็จะทำเช่นนั้นเหมือนกัน หากมีผู้ใหญ่ให้ของกับฉัน
- ข. ถือเป็นตัวอย่างที่ดีที่จะทำให้เด็กๆ ในชุมชนของเรารู้จักแสดงกิริยามารยาทที่เหมาะสม
- ค. ฉันชอบนะ ที่น้องเขาไหว้ และกล่าวคำขอบคุณเมื่อรับของจากผู้ใหญ่
- ง. นี่แหละ เป็นสิ่งที่เราควรต้องร่วมกันสอนน้องคนอื่นๆ ในชุมชน ให้รู้จักที่จะแสดงกิริยามารยาทของไทยให้ถูกต้อง

หลังจากผู้วิจัยได้สร้างแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้มีการดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

2.1) นำแบบวัดที่สร้างขึ้นไปปรับให้อยู่ในรูปแบบของแบบประเมินความสอดคล้องในองค์ประกอบของแบบวัด แล้วนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาความถูกต้องและเหมาะสมทั้งในด้านเนื้อหา ภาษา และรูปแบบ ในเบื้องต้นก่อนที่จะนำไปให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งแบบประเมินที่สร้างขึ้นนี้จะมีรายละเอียดของวัตถุประสงค์ คำถามวิจัย ขอบเขตการวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะ และคำอธิบายแบบประเมิน เพื่อให้เป็นข้อมูลพื้นฐานแก่ผู้ทรงคุณวุฒิได้เข้าใจถึงงานวิจัยนี้โดยสังเขป และพิจารณาได้ว่าข้อคำถามกับข้อตัวเลือกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้นสอดคล้องกับนิยามศัพท์และเนื้อหาที่จะวัดหรือไม่ ซึ่งเป็นการพิจารณาที่มากกว่าการตรวจคำผิดหรือภาษาเท่านั้น

2.2) นำแบบประเมินความสอดคล้องในองค์ประกอบของแบบวัดไปให้กับผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกจำนวน 5 ท่าน พร้อมหนังสือนำ (ดังภาคผนวก ข) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านประเมินความสอดคล้องในองค์ประกอบ รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม (ถ้ามี) โดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่านมีความเชี่ยวชาญหรือชำนาญในด้านต่อไปนี้คือ ด้านจิตวิทยาจำนวน 3 ท่าน ด้านการวัดและประเมินผลจำนวน 1 ท่าน และด้านการพัฒนาชุมชนจำนวน 1 ท่าน (ดังภาคผนวก ก) ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ของจำนวนผู้เชี่ยวชาญตรวจความตรงตามเนื้อหาของเครื่องมือที่เหมาะสมที่ควรมีอย่างน้อย 3 คนขึ้นไป

ดั่งที่ พิสนุ พงศ์ศรี (2553: 138) ได้กล่าวไว้ว่า จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ควมมีอย่างน้อยประมาณ 3-4 คน จะมากกว่ายิ่งดีหรืออาจน้อยกว่าถ้าผู้เชี่ยวชาญมีความเชี่ยวชาญหลายด้านในคนเดียวกัน คือผู้เชี่ยวชาญทั้งเนื้อหาและด้านวิจัย ก็ถือว่ามีความสมบัติแทนผู้เชี่ยวชาญได้ 2 คน โดยผู้เชี่ยวชาญจะช่วยในการตรวจสอบ เสนอแนะ เพื่อให้เครื่องมือมีคุณภาพตามที่ต้องการ และงานวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ซึ่งสอดคล้องกันกับ บุญใจ ศรีสถิตยัณรากร (2555: 127) ได้เสนอว่าจำนวนผู้เชี่ยวชาญที่ยอมรับได้คือ ไม่น้อยกว่า 3 คน ซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทเครื่องมือและความซับซ้อนของเครื่องมือ สำหรับการให้ประเมินของการวิจัยครั้งนี้มีอยู่ 3 ระดับ คือ (Indhraratana and Kaemkate, 2012: 395)

- +1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถาม หรือ ตัวเลือก **สอดคล้อง**กับนิยามศัพท์และเนื้อหาที่จะวัด
- 0 หมายถึง **ไม่แน่ใจ**ว่าข้อคำถาม หรือ ตัวเลือก สอดคล้องกับนิยามศัพท์และเนื้อหาที่จะวัด
- 1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถาม หรือ ตัวเลือก **ไม่สอดคล้อง**กับนิยามศัพท์และเนื้อหาที่จะวัด

2.3) นำผลการประเมินความสอดคล้องในองค์ประกอบของแบบวัดที่ได้รับจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน มาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือนิยามหรือเนื้อหา (Item Objective Congruence: IOC) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยใช้สูตรดังนี้ (พิสนุ พงศ์ศรี, 2553: 139-140; บุญใจ ศรีสถิตยัณรากร, 2555: 122; ธาณินทร์ ศิลป์จารุ, 2555: 96)

$$IOC = \frac{\sum R}{n} \quad \begin{array}{l} (\sum R \text{ คือ ผลรวมคะแนนของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด}) \\ (n \text{ คือ จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด}) \end{array}$$

สำหรับค่า IOC ต้องอยู่ที่ระดับใดนั้น ได้มีผู้ตั้งเกณฑ์การพิจารณาทั้งที่แตกต่างและเหมือนกัน ได้แก่ พิสนุ พงศ์ศรี (2553) และ บุญใจ ศรีสถิตยัณรากร (2555) ได้กล่าวไว้ว่า ค่า IOC ที่ได้จะต้อง ≥ 0.50 ขึ้นไปจึงจะใช้ได้ ถ้าต่ำกว่าจะต้องปรับปรุง ส่วน ธาณินทร์ ศิลป์จารุ (2555) ได้เสนอเกณฑ์การตัดสินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาหรือจุดประสงค์ว่า ถ้าค่า $IOC > 0.50$ ถือว่าข้อคำถามนั้นวัดได้สอดคล้องกับเนื้อหาหรือจุดประสงค์ แต่ถ้าค่า $IOC \leq 0.50$ จะถือว่าข้อคำถามนั้นวัดไม่สอดคล้องกับเนื้อหาหรือจุดประสงค์ ในขณะที่ Waltz and Jenkins (2001: 109) มองว่า ค่า IOC ที่จะยอมรับได้อยู่ที่ 0.80 ขึ้นไป สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ได้ใช้เกณฑ์พิจารณาข้อความที่ใช้ได้จะต้องมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ตามที่นักวิชาการส่วนใหญ่ให้การยอมรับ ซึ่งผลจากการคำนวณค่า IOC ใน

แบบวัดที่สร้างขึ้นนี้ไม่มีข้อคำถามและตัวเลือกที่ต่ำกว่า 0.50 คือ ได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60-1.00 (ดังภาคผนวก ค)

2.4) พิจารณาข้อเสนอแนะที่ได้รับจากผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งจากสิ่งที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้เขียนไว้ให้ในแบบประเมินฯ และที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้ทรงคุณวุฒิโดยตรงในช่วงของการไปปรับแบบประเมินฯ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเหล่านั้นมาประกอบการพิจารณาว่าข้อคำถามและตัวเลือกใดบ้างที่ควรปรับแก้ไขหรือไม่ อย่างไร โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับแก้ไขข้อคำถามและตัวเลือกในบางข้อที่ผู้วิจัยเห็นว่าการปรับแก้เช่นนี้ช่วยให้แบบวัดมีความชัดเจนและสื่อความหมายได้ตรงมากขึ้น ซึ่งข้อเสนอแนะที่ได้ส่วนใหญ่คือเรื่องของการใช้ภาษาที่ได้มีการปรับเปลี่ยนคำให้เหมาะสมมากขึ้นในบางข้อคำถาม และการเพิ่มเติมข้อความที่สื่อถึงความรู้สึกเข้าไปในตัวเลือกระดับการรับรู้ของบางข้อคำถาม

2.5) นำตารางข้อเสนอแนะจากแบบประเมินความสอดคล้องในองค์ประกอบ (IOC) ของแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนและสิ่งที่มีการปรับแก้ไขหรือเพิ่มเติมในแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของผู้วิจัยไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ได้พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

2.6) นำข้อมูลในข้อ 2.5 ที่ผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษามาสร้างเป็นแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ฉบับทดลองใช้

2.7) นำแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนในข้อ 2.6 ไปทดลองใช้กับกลุ่มเยาวชนที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มตัวอย่าง (try out) จำนวน 35 คน ซึ่งเป็นขนาดตัวอย่างในการนำเครื่องมือไปทดลองใช้ที่ยอมรับได้ ดังที่ บุญใจ ศรีสถิตยันทรากร (2555: 246) กล่าวว่า ขนาดตัวอย่างไม่ควรน้อยกว่า 30 คน

2.8) หากคุณภาพของแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่ได้นำไปทดลอง (ฉบับทดลองใช้กับกลุ่ม try out) ใช้โดยวิธีการดังนี้

ก. ทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยใช้วิธีการหาค่าความเชื่อมั่นแบบความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency) แบบสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient: α) ของครอนบัค (Cronbach, 1970: 161 อ้างใน พิสนุ พองศรี, 2553: 143) ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้หาค่าความเชื่อมั่นกับเครื่องมือที่วัดมากกว่า 2 ระดับได้ โดยแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนนั้นมีอยู่ 4 ระดับ จึงสามารถนำมาใช้หาค่าความเชื่อมั่น

ด้วยวิธีดังกล่าวได้ โดยผู้วิจัยได้พิจารณาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดจากผลของการทดสอบ ซึ่งแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจะต้องมีค่าความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป จึงจะนำเครื่องมือวิจัยนี้ไปใช้จริงได้ เนื่องจากเครื่องมือที่สร้างและพัฒนาขึ้นควรมีความเชื่อมั่นอย่างน้อย 0.70 (Cascio, 1991 cited in Miller, McIntire and Lovler, 2011: 170; Fraenkel and Wallen, 2008: 157) ซึ่ง Kaplan and Saccuzzo (2009: 125) มองว่าค่าความเชื่อมั่นที่อยู่ในช่วง 0.70 – 0.80 นั้นถือได้ว่าเป็นค่าที่ดีเพียงพอสำหรับจุดประสงค์ต่างๆ ที่มีส่วนใหญ่ในงานวิจัยพื้นฐาน (basic research)

ข. สัมภาษณ์ความคิดเห็นหรือความรู้สึกเกี่ยวกับข้อคำถามและตัวเลือกในแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนกับกลุ่มเยาวชนที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มตัวอย่าง (try out) ซึ่งได้ตอบในแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนดังกล่าว เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลสำหรับการปรับปรุงแบบวัดต่อไป ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเยาวชนพบว่า เยาวชนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าไม่ยากเกินไป อ่านเข้าใจง่าย เพลินดี สบายตา ดังตัวอย่างการสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับเยาวชนต่อไปนี้

ผู้วิจัย	ลูกหมี
เป็นยังไงบ้างคะ จากแบบวัดที่ได้ทำในส่วนนี้?	มีความรู้เยอะเลย...ส่วนมากก็จะเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากกว่า ก็ถนัดด้วย
ถนัดนี้หมายความว่ายังไงคะ?	ก็ชอบสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว ชอบพวกธรรมชาติ
อ้อ แล้วง่ายง่ายแค่ไหนเอ่ย?	ก็ไม่ยากมาก มีความเข้าใจอยู่แล้วด้วย
แล้วภาษาที่ใช้อ่านงมัย?	ไม่งมคะ เข้าใจง่ายดี

ทั้งนี้ ในส่วนความคิดเห็นหรือความรู้สึกของเยาวชนที่เพิ่มเติมจากคนอื่นๆ นั้น มีเยาวชนเพียง 1 คนเท่านั้น ที่ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องของจำนวนข้อคำถามว่าต้องการให้มีจำนวนลดลงจากเดิม โดยได้สะท้อนด้วยคำพูดว่า

“เข้าใจง่าย เกี่ยวกับส่วนรวมดี ไม่น่าเบื่อ แต่คิดว่ามันเยอะไปหน่อย น่าจะสัก 30 ข้อคะ”

2.9) จากผลความคิดเห็นหรือความรู้สึกของเยาวชนที่ได้ทดลองใช้แบบวัดนี้ ได้สะท้อนให้ผู้วิจัยเห็นว่า แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่สร้างขึ้นและทดลองใช้ไม่มีปัญหาในเรื่องของการใช้ภาษาและความยากง่ายจนเกินไป แต่ทั้งนี้เมื่อพิจารณาผลของการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient: α) ของครอนบักกลับพบว่า แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนจำนวน 47 ข้อ ได้ค่า Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.569 ผู้วิจัยจึงได้พิจารณาว่าข้อใดบ้างที่เมื่อ

ตัดออกจากแบบวัดแล้วจะทำให้มีค่าความเชื่อมั่นมากขึ้น ซึ่งจากการดูค่า Cronbach's Alpha if Item Deleted ของแต่ละข้อพบว่า มีข้อคำถามที่อาจจะพิจารณาตัดทิ้งออกไปจากแบบวัดได้จำนวนทั้งสิ้น 17 ข้อ ซึ่งจะทำให้ค่า Cronbach's Alpha สูงขึ้น คือ ได้ค่า Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.759

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้คำนึงถึงเรื่องความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (construct validity) ประกอบการพิจารณาในการตัดข้อคำถามด้วย โดยเมื่อพิจารณาทั้งในแง่ของค่าความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง จึงทำให้ผู้วิจัยพิจารณาตัดข้อคำถามเพียง 14 ข้อ เนื่องจากแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรมนั้น ผู้วิจัยได้พิจารณาองค์ประกอบย่อยในแต่ละด้านโดยให้โครงสร้างของแต่ละด้านมีข้อคำถามที่ครอบคลุมทุกองค์ประกอบย่อยเพิ่มเติมจากการพิจารณาเพียงแค่ค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบวัดเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยถือว่าทุกด้านมีความสำคัญเท่าเทียมกันจึงให้น้ำหนักกับทุกด้าน ดังนั้นการพิจารณาว่าจะตัดข้อคำถามใดหรือไม่นั้น นอกจากการพิจารณาค่า Cronbach's Alpha if Item Deleted แล้ว ผู้วิจัยจึงได้พิจารณาองค์ประกอบของโครงสร้างในแต่ละด้านให้น้ำหนักที่เท่าเทียมกัน ซึ่งทำให้โครงสร้างจำนวนข้อของแต่ละด้านใกล้เคียงกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ก. จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้พิจารณาตัดไป 3 ข้อ คือ ข้อ 2, 3 และ 10 จึงเหลือข้อคำถามจำนวน 9 ข้อ ซึ่งข้อคำถามทั้ง 3 ข้อดังกล่าวนี้เป็นข้อคำถามที่สามารถตัดออกได้ โดยไม่ทำให้ขาดความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง

ข. จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ ผู้วิจัยได้พิจารณาตัดไป 4 ข้อ คือ ข้อ 3, 4, 8 และ 10 จึงเหลือข้อคำถามจำนวน 8 ข้อ โดยผู้วิจัยไม่เลือกที่จะตัดข้อคำถามที่ 6 และ 11 ออกจากแบบวัด เพื่อไม่ให้น้ำหนักเอียงไปด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น และแม้ว่าการตัดข้อคำถามที่ 6 และ 11 จะทำให้ค่า Cronbach's Alpha ของแบบวัดมีค่าสูงขึ้นจากเดิม 0.569 เป็น 0.571 และ 0.570 ตามลำดับ

ค. จิตสำนึกด้านสังคม ผู้วิจัยได้พิจารณาตัดไป 3 ข้อ คือ ข้อ 1, 2 และ 9 จึงเหลือข้อคำถามจำนวน 8 ข้อ ซึ่งข้อคำถามทั้ง 3 ข้อดังกล่าวนี้เป็นข้อคำถามที่สามารถตัดออกได้ โดยไม่ทำให้ขาดความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง

ง. จิตสำนึกด้านวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้พิจารณาตัดไป 4 ข้อ คือ ข้อ 2, 6, 8 และ 9 จึงเหลือข้อคำถามจำนวน 8 ข้อ โดยผู้วิจัยพิจารณาไม่ตัดข้อคำถามที่ 10 ซึ่งเป็นมิตีย่อยในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม เนื่องจากเมื่อพิจารณาโครงสร้างเนื้อหาในด้านวัฒนธรรมนี้ หากตัดข้อคำถามที่ 10

ออกจะทำให้มีค่านิยมไม่มีอยู่ในโครงสร้าง และแม้การตัดข้อคำถามที่ 10 จะทำให้ค่า Cronbach's Alpha ของแบบวัดมีค่าสูงขึ้นจากเดิม แต่เป็นค่าที่เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย คือ จาก 0.569 เป็น 0.586

เมื่อตัดข้อคำถามที่ไม่เหมาะสมของแต่ละด้านดังกล่าวออกแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาคำนวณใหม่พบว่า การตัดข้อคำถามทั้ง 14 ข้อ นั้นได้ทำให้ค่า Cronbach's Alpha ของแบบวัดมีค่าเท่ากับ 0.742 (รายละเอียดดังภาคผนวก ก) ซึ่งเป็นค่าที่ถือว่าอยู่ในระดับของการยอมรับได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการปรับปรุงแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่สร้างขึ้นอีกครั้งด้วยการเลือกตัด 14 ข้อดังกล่าวออกไปจากแบบวัด ทำให้แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนฉบับสมบูรณ์มีจำนวนทั้งสิ้น 33 ข้อ (ดังภาคผนวก ง) โดยมี Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.742

การสร้างแบบวัดดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นมาตรวัดระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ซึ่งได้กำหนดคะแนนให้กับระดับจิตสำนึกทั้ง 4 ระดับ ดังนี้

ระดับจิตสำนึก	ระดับคะแนน
ระดับการรับรู้	1
ระดับการตอบสนอง	2
ระดับการเห็นคุณค่า	3
ระดับการจัดระบบ	4

เมื่อได้คะแนนคำตอบจากคำถามครบทุกด้านแล้ว จึงนำคะแนนคำตอบของทุกข้อมารวมกันเพื่อนำไปหาค่าเฉลี่ย โดยจะได้คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 1 คะแนน (คะแนนรวมต่ำสุดหารด้วยจำนวนข้อทั้งหมด) ถึง 4 คะแนน (คะแนนรวมสูงสุดหารด้วยจำนวนข้อทั้งหมด) จากนั้นจึงทำการแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ซึ่งทำให้ได้เกณฑ์การแปลความค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนจากน้อยไปมาก ดังนี้

1. มีจิตสำนึกอยู่ในระดับการรับรู้ = ค่าเฉลี่ยที่อยู่ระหว่าง 1.00-1.74
2. มีจิตสำนึกอยู่ในระดับการตอบสนอง = ค่าเฉลี่ยที่อยู่ระหว่าง 1.75-2.49
3. มีจิตสำนึกอยู่ในระดับการเห็นคุณค่า = ค่าเฉลี่ยที่อยู่ระหว่าง 2.50-3.24
4. มีจิตสำนึกอยู่ในระดับการจัดระบบ = ค่าเฉลี่ยที่อยู่ระหว่าง 3.25-4.00

2.10) นำแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนฉบับสมบูรณ์เสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา ก่อนการนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนที่สนใจและยินดีเข้าร่วมกระบวนการกับผู้วิจัยจำนวนทั้งสิ้น 21 คน

3. แบบสอบถามวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรม โดยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อสอบถามความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ อันได้แก่ เรื่องการมีส่วนร่วม ความรู้สึกที่มีต่อ กิจกรรม ปัญหาและอุปสรรคในการทำกิจกรรม รวมทั้งความสำเร็จหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนร่วม ซึ่งแบบสอบถามที่สร้างขึ้นนี้มีทั้งลักษณะของข้อคำถามที่เป็นมาตรวัดถามความคิดเห็นในรูปแบบของ likert scale และข้อคำถามปลายเปิดที่ให้เขียนแสดงความคิดเห็นในการเสนอแนะต่อผู้วิจัย โดยผู้วิจัยได้วัดความคิดเห็นของทั้ง 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเยาวชน กับ 2) กลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ดังนั้นแบบสอบถามวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมนี้จึงประกอบด้วย 2 ชุด เพื่อนำไปใช้กับทั้งสองกลุ่มได้อย่างเหมาะสม (รายละเอียดดังภาคผนวก ข) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นนี้ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาได้พิจารณาก่อนนำไปใช้จริงกับกลุ่มเยาวชน และกลุ่มของผู้นำชุมชนกับคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา อันนำไปสู่การได้ข้อมูลที่สะท้อนถึงผลของกิจกรรมที่เกิดขึ้นต่อกลุ่มของเยาวชน และชุมชน

บทที่ 4

บริบทพื้นที่และศักยภาพของชุมชน

จังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่างบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีน และเป็นหนึ่งในห้าจังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ทั้งหมด 2,168,327 ตร.กม. นับเป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่เป็นลำดับที่ 13 ของจังหวัดในเขตภาคกลาง และเป็นลำดับที่ 62 ของประเทศ โดยมีอาณาเขตติดต่อทิศเหนือกับจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทิศใต้กับกรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดราชบุรี ทิศตะวันออกกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดนนทบุรีและกรุงเทพมหานคร ส่วนทิศตะวันตกกับจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดราชบุรี (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544: 1; นายรอบรู้, 2554: 54) และด้วยพื้นที่ที่มีอยู่ดังกล่าวทางจังหวัดนครปฐมจึงได้มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอนครชัยศรี อำเภอดอนตูม อำเภอสามพราน อำเภอกำแพงแสน อำเภอพุทธมณฑล และอำเภอบางเลน (นายรอบรู้, 2554: 55; กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, 2557: Online) ดังแผนภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 แผนที่จังหวัดนครปฐม

ที่มา: ดัดแปลงจากกลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดนครปฐม สำนักงานจังหวัดนครปฐม (2555, Online)

จากการที่จังหวัดนครปฐมมีแม่น้ำท่าจีนหรือที่เรียกกันว่าแม่น้ำนครชัยศรี ซึ่งเป็นชื่อเรียกแม่น้ำท่าจีนช่วงที่อยู่ในจังหวัดนครปฐมและเป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่ไหลผ่าน 3 อำเภอของจังหวัดนครปฐม คือ อำเภอบางเลน อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสามปราชญ์ ทำให้จังหวัดนครปฐมมีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และกลายเป็นพื้นที่ที่มีเรือกสวนไร่นาที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ และจากความอุดมสมบูรณ์นี้เองทำให้ตั้งแต่ในอดีตจึงมีคนจากหลายเชื้อชาติมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของจังหวัดนครปฐม ในปัจจุบันจึงกลายเป็นว่ามีคนไทยเชื้อชาติต่างๆ ผสมกลมกลืนอยู่ในท้องถิ่นและกระจายไปทั่วทุกพื้นที่ของนครปฐม จนมีความหนาแน่นของประชากรมากเป็นอันดับที่ 8 ของประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยจากข้อมูลของสำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2553: 145) พบว่าในปี พ.ศ.2552 จังหวัดนครปฐมมีความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ 392.7 และมีประชากรจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี ซึ่งสะท้อนถึงความหนาแน่นของประชากรในจังหวัดนครปฐมที่มีเพิ่มขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน และจากข้อมูลล่าสุดในปี พ.ศ.2556 พบว่า จังหวัดนครปฐมมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 882,184 คน โดยเป็นชายจำนวน 423,695 คน และหญิงจำนวน 458,489 คน (ราชกิจจานุเบกษา, 2557: 19)

อย่างไรก็ตาม เมื่อความทันสมัยต่างๆ จากกรุงเทพมหานครได้แพร่กระจายเข้ามาสู่จังหวัดนครปฐมจึงทำให้มีโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ เกิดขึ้นตามมาและมีสินค้าเด่นจำนวนมาก จนกลายเป็นสาขาที่ทำรายได้เข้าสู่จังหวัดนครปฐมมากที่สุด โดยเฉพาะอุตสาหกรรมในหมวดอาหารและเครื่องดื่มส่วนใหญ่ยังคงเป็นสินค้าที่มาจากผลผลิตทางการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติที่มีในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ จังหวัดนครปฐมจึงยังคงมีพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ร้อยละ 56.1 ของพื้นที่ทั้งหมด และยังมีประชากรร้อยละ 23.44 ที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, ม.ป.ป.: Online) โดยเมื่อพิจารณาจากลักษณะภูมิประเทศจะพบว่าอำเภอที่อยู่ไกลจากกรุงเทพมหานครมากที่สุดก็คือ อำเภอกำแพงแสน ซึ่งแม้ว่าจะเป็นอำเภอที่ไม่มีแม่น้ำสายใหญ่ไหลผ่านเหมือนอย่างอำเภอบางเลน อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสามปราชญ์ แต่ด้วยความทันสมัยจากกรุงเทพมหานครยังแพร่กระจายเข้าถึงพื้นที่ได้ไม่ทั่วทั้งหมด ดังนั้นความเป็นเมืองจึงยังเกิดขึ้นไม่มากนักในพื้นที่ของอำเภอกำแพงแสน และมีลักษณะของความเป็นชนบทที่เห็นได้ชัดมากกว่าอำเภออื่นๆ โดยคนในพื้นที่ยังคงอาชีพเกษตรกรรมอยู่ในอันดับต้นๆ ของจังหวัดนครปฐม ดังเช่น จากรายงานข้อมูลวิสาหกิจชุมชนนครปฐม (อ้างในสำนักงานจังหวัดนครปฐม, ม.ป.ป.: Online) ได้ชี้ว่าอำเภอที่มีจำนวนสมาชิกและกลุ่มเกษตรกรขึ้นทะเบียนในปี พ.ศ. 2554 มากที่สุดก็คือ อำเภอกำแพงแสน ซึ่งมีจำนวนกลุ่มเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนทั้งสิ้น 27 กลุ่ม และมีสมาชิกจำนวน 697 คน และจากสถิติข้อมูลการเกษตร ในปี พ.ศ. 2555 ของสำนักงานเกษตรจังหวัดนครปฐม (ม.ป.ป.: Online) ได้สะท้อนให้เห็นว่าอำเภอกำแพงแสนมีจำนวนครัวเรือนเกษตรกรปลูกพืชเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ ข้าวนาปี ข้าวนาปรัง และอ้อยโรงงาน จำนวนทั้งสิ้น

8,334 ครั้วเรือน ซึ่งมากเป็นอันดับที่ 2 รองจากอำเภอบางเลนที่มีจำนวน 16,510 ครั้วเรือน โดยอันดับที่ 3 คือ อำเภอนครชัยศรีมีจำนวน 4,494 ครั้วเรือน

ข้อมูลบริบทพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่าพื้นที่ในอำเภอกำแพงแสนเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจในการที่จะทำวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน อันเนื่องจากความเป็นเมืองยังมีอยู่น้อย ประกอบกับเป็นสถานที่ตั้งของสถานศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือเป็นช่องทางสำคัญในการช่วยส่งเสริมหรือสนับสนุนในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนรอบสถานศึกษาได้ โดยจากรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2557 ที่สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ประจำปีประเทศไทย (2557: 121-149) ได้จัดทำขึ้นมาล่าสุด พบว่า จังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความก้าวหน้าทางการศึกษาอยู่ในเกณฑ์สูง คืออยู่ในลำดับที่ 6 ของประเทศ โดยมีระบบดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index: HAI) ด้านการศึกษาสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศและภาคกลาง แต่ทั้งนี้จังหวัดนครปฐมก็มีประเด็นในด้านชีวิตครอบครัวและชุมชน กับด้านการมีส่วนร่วม ที่ยังคงเป็นปัญหาและควรได้รับการแก้ไข กล่าวคือ จังหวัดนครปฐมมีความก้าวหน้าในด้านทั้งสองอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ โดยจากทั้งหมด 76 จังหวัด จังหวัดนครปฐมจัดอยู่ในลำดับที่ 58 กับลำดับที่ 51 ตามลำดับ โดยเฉพาะในด้านชีวิตครอบครัวและชุมชนพบว่า จังหวัดนครปฐมมีค่าของดัชนีเรื่องการจับกุมยาเสพติดที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ โดยเป็นรองจากจังหวัดกรุงเทพมหานครและจังหวัดชลบุรีเท่านั้น ซึ่งถือเป็นปัญหาด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่เกิดจากภัยสังคมเมือง กับด้านการมีส่วนร่วมที่พบว่า จังหวัดนครปฐมมีจำนวนองค์กรชุมชนต่อจำนวนประชากร การมีส่วนร่วมในกลุ่ม/องค์กรในท้องถิ่นของครัวเรือน และการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของครัวเรือนที่ยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการขาดความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในพื้นที่ ทั้งๆ ที่การร่วมมือกันถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสำเร็จได้ง่ายและยั่งยืนมากกว่าการทำโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น

จากงานวิจัยในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหรือการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมที่ผ่านมาได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ว่าสามารถช่วยให้เกิดการพัฒนาชุมชนหรือพื้นที่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสมาชิกในพื้นที่รู้จักทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้กับส่วนรวมตามความสามารถของแต่ละคนแล้วนั้น ย่อมนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันได้ต่อไป ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของเนาวรัตน์ พลายน้อย (2549: 51-52) ได้พบว่านักธุรกิจอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดนครปฐมกลุ่มหนึ่งมีความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมในทิศทางเดียวกัน และกระจายอยู่ในหลายภาคส่วน โดยต่างคนต่างดำเนินกิจกรรม

ช่วยเหลือสังคมตามการร้องขอของชุมชน ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับการบริจาคเงินและสิ่งของ แต่กลุ่มนักธุรกิจเหล่านี้ยังขาดการพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวคิดและกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ไม่มีการขยายผลการสร้างแนวร่วมอย่างเป็นรูปธรรม แต่หลังจากที่ได้มีความพยายามในการสร้างเครือข่ายนักธุรกิจอุตสาหกรรมที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมในพื้นที่จังหวัดนครปฐมขึ้น ด้วยการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาโดยตรงได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ ได้ทำให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็งขึ้น มีการกำหนดประเด็นนโยบายสาธารณะโดยกำหนดเป็นแผนงานด้านต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดนครปฐมได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนและช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชน อย่างไรก็ตามหากพื้นที่ใดที่สมาชิกขาดการคำนึงถึงส่วนรวมหรือไม่ให้ความร่วมมือ โดยเฉพาะจากเยาวชน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่จะเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนแล้ว ก็จะทำให้ปัญหาการพัฒนาได้ ดังผลการวิจัยของเนาวรัตน์ พลายน้อย (2549: 66-67) ในเรื่อง "การวิเคราะห์ศักยภาพด้านทุนและเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดนครปฐม: กรณีวัฒนธรรมดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านชาวไทยทรงดำ" ที่พบว่า แม้จังหวัดนครปฐมมีทุนและเครือข่ายด้านวัฒนธรรมดนตรีไทยที่มีความหลากหลาย และชาวไทยทรงดำต้องการที่จะอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมดนตรีไว้ แต่ก็มีปัญหาสำคัญคือเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจที่จะรับการสืบทอดเท่าใดนัก

นอกจากนี้การพัฒนาชุมชนไม่เพียงแต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเท่านั้น แต่สมาชิกในชุมชนยังต้องรู้จักที่จะคำนึงถึงส่วนรวมด้วย และสิ่งที่มองข้ามไม่ได้ก็คือการสนับสนุนทุนทางโครงสร้างจากภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชน และให้สมาชิกในชุมชนได้มีความรู้ที่ถูกต้องในการแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน มิฉะนั้นแล้วก็จะนำไปสู่การเกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาได้ ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับการกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูลในตำบลยายชา อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม ของ ณิชกาญจน์ ประกอบการ, ณัฐรี แจ้งสุวรรณ, พิลาศลักษณ์ ปรียเอกสุต, พัชร กวางศิริ และ วรวัฒน์ น้อยโสภา (2545: 22) ที่ชี้ว่าปัญหาพฤติกรรม การนำน้ำที่ใช้แล้วทิ้งลงแม่น้ำลำคลองของประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลยายชาที่อาศัยอยู่ใกล้ลำคลอง และปัญหาการกำจัดขยะโดยนำขยะไปเผาที่เตาเผาของบ้านตนเองเป็นผลมาจากปัจจัยภายในที่เกิดขึ้นจากจิตใจของประชาชนเหล่านั้นมองความสะดวกสบายของตน แต่ละเลยผลต่อส่วนรวมจึงนำน้ำที่ใช้แล้วทิ้งลงแม่น้ำลำคลอง หรือเกิดจากความไม่รู้ถึงผลกระทบของการกำจัดขยะโดยวิธีการเผา ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การไม่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุน นั่นคือ เทศบาลไม่มีรถขยะมาเก็บขยะให้กับคนในพื้นที่ดังกล่าวจึงทำให้ต้องหาวิธีการกำจัดขยะด้วยตนเองโดยใช้การนำขยะไปเผาที่เตาเผาของบ้านตนเอง

จากข้อมูลบริบทและตัวอย่างงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าจังหวัดนครปฐมมีทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่จะพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนหรือไม่ขึ้นอยู่กับสมาชิกในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องว่าจะร่วมกันทำให้ทุนต่างๆ ที่ตนมีอยู่นั้นยังคงอยู่ต่อไปหรือไม่ และการพัฒนาชุมชนจะเป็นผลสำเร็จได้ก็ต้องพัฒนาคนให้มีทุนทางปัญญาที่ถูกต้อง และไม่มองข้ามการพัฒนาคนในประเด็นของทุนทางโครงสร้าง โดยบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาให้การสนับสนุนเพื่อช่วยเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

โดยเหตุที่อำเภอกำแพงแสนเป็นอำเภอที่มีความเป็นเมืองน้อยกว่าอำเภออื่นๆ ในจังหวัดนครปฐม และเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือได้ว่ามีโครงสร้างทางสังคมที่สามารถช่วยส่งเสริมด้านของการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นได้ อำเภอกำแพงแสนจึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่น่าจะได้รับการเสริมพลังอำนาจให้เกิดการร่วมกันคิดและพัฒนาชุมชนด้วยฝีมือของคนในชุมชนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มเยาวชน ซึ่งจะเป็พื้นฐานเพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้เกิดขึ้นกับชุมชนและเป็นการป้องกันปัญหาที่ยังไม่เกิดขึ้นได้ รวมถึงการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนที่จะกลายเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยากต่อไป

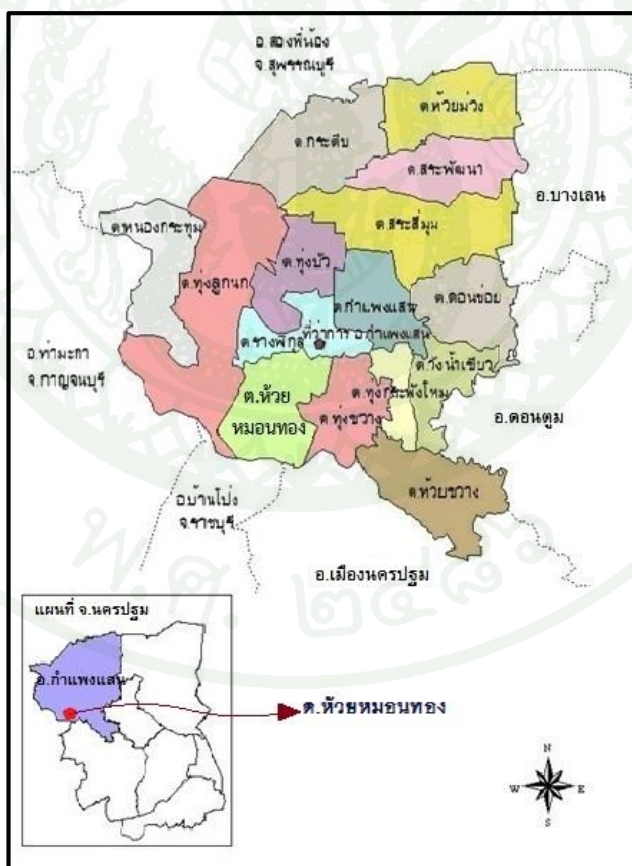
ตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกที่เข้าไปวิจัยเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน เนื่องจากข้อมูลจากการศึกษาบริบทพบว่าตำบลห้วยหมอนทองมีศักยภาพและความเป็นไปได้ในการพัฒนาชุมชนด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

ยิ่งไปกว่านั้น ก่อนที่ผู้วิจัยจะดำเนินการในกระบวนการของการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนกับเยาวชนนั้น ในเบื้องต้นผู้วิจัยจำเป็นต้องทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ที่จะทำการวิจัยเพื่อการมองเห็นภาพรวมในด้านต่างๆ ของชุมชนตำบลห้วยหมอนทอง ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม อันนำไปสู่ความเข้าใจถึงลักษณะวิถีการดำรงชีวิตและสภาพปัญหาหรือความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งเยาวชนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของชุมชนก็มีความเป็นไปได้ที่จะสะท้อนปัญหาหรือความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนในลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และที่สำคัญคือ การศึกษาบริบทตำบลห้วยหมอนทองก่อนการเริ่มกระบวนการเสริมพลังอำนาจนี้ได้ช่วยทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่าพื้นที่ใดในตำบลห้วยหมอนทองมีศักยภาพและมีความต้องการที่จะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาชุมชนควบคู่ไปกับการพัฒนาเยาวชน โดยมีสมาชิกให้ความสนใจและร่วมมือ ในขณะเดียวกันการศึกษบริบทพื้นที่ได้ช่วยทำให้ผู้วิจัยรับรู้ได้ว่าพื้นที่ใดบ้างที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงพื้นที่และมีความเหมาะสมที่สุดต่อการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

บริบททั่วไปของตำบลห้วยหมอนทอง

ห้วยหมอนทองเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม (ดังภาพที่ 4.2) โดยมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มและที่ดอน ลักษณะดินร่วนปนทราย มีพื้นที่รวม 33 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 20,625 ไร่ ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทอง, 2556: 23)

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลรางพิกุล อำเภอกำแพงแสน
 ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอมะนังนครปฐม
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน

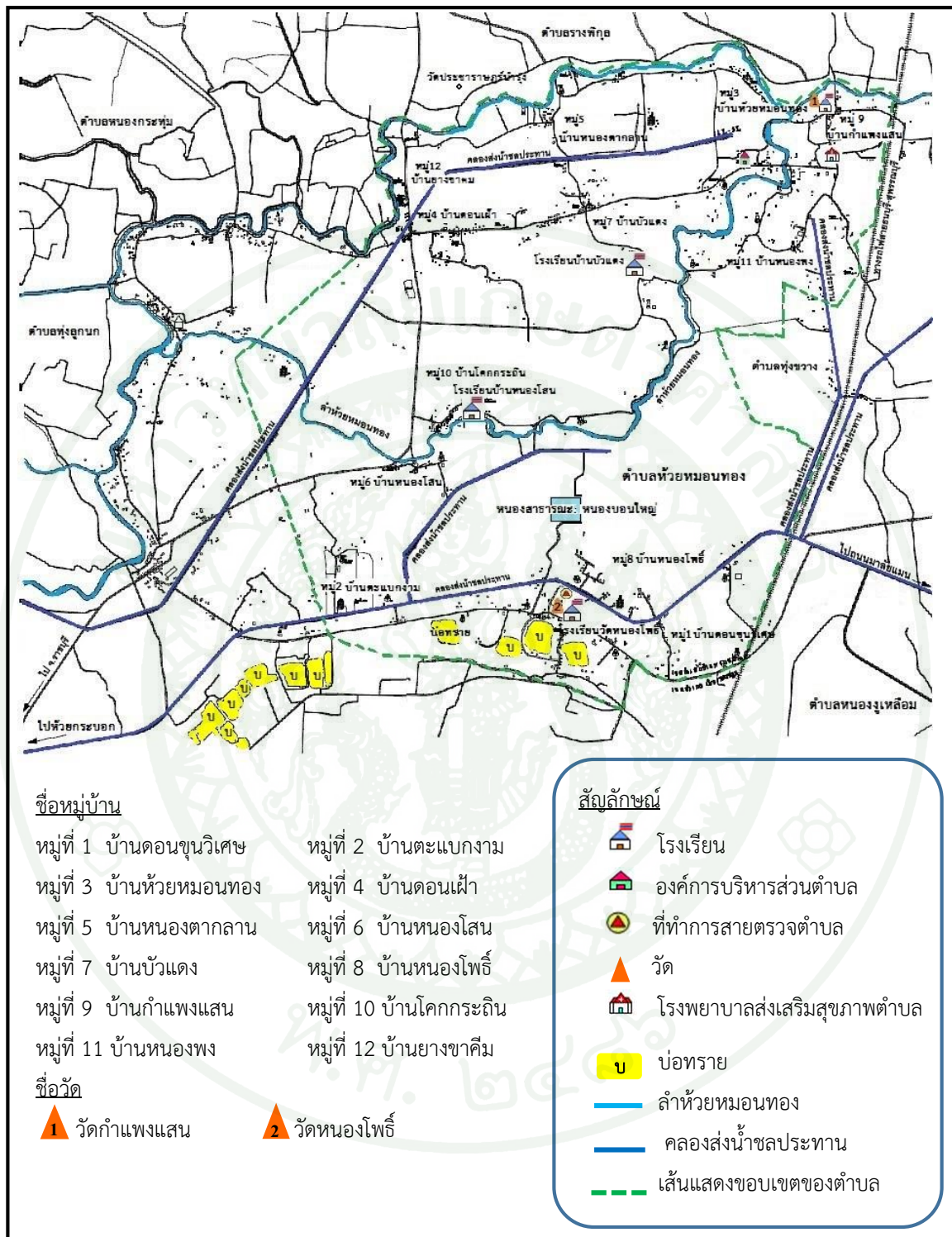
ภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
 ที่มา: ดัดแปลงจาก 77 จังหวัด.com (ม.ป.ป., Online)

ในตำบลห้วยหมอนทองนี้จะประกอบไปด้วยหมู่บ้าน 12 หมู่บ้าน (ดังภาพที่ 4.3) โดยมีจำนวนประชากรทั้งหมด 8,714 คน ซึ่งแยกได้เป็นเพศชายจำนวน 3,834 คน และเพศหญิงจำนวน 4,280 คน มีจำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด 1,978 หลังคาเรือน ซึ่งความหนาแน่นของประชากรคิดได้เท่ากับ 250 คนต่อตารางกิโลเมตร และมีประชากรเฉลี่ยประมาณ 5 คนต่อหลังคาเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทอง, 2556: 23-24)

สำหรับความเป็นมาของชื่อตำบลห้วยหมอนทองเป็นลักษณะของการเล่าขานต่อๆ กันมาตั้งแต่โบราณ จนในปี พ.ศ.2556 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทองจึงขอให้นายบุญช่วย คำแดง ซึ่งถือว่าเป็นคนเก่าแก่ของตำบลและในปัจจุบันได้ดำรงตำแหน่งเป็นรองนายก อบต.ห้วยหมอนทองได้เขียนบันทึกเรื่องราวลงในกระดาษ A4 ให้กับทาง อบต.ห้วยหมอนทองเก็บเป็นเอกสารไว้ โดยจากเอกสารดังกล่าวได้เขียนไว้ว่า

“...บ้านห้วยหมอนทองนั้นมีประวัติเป็นมาว่า มีแม่น้ำสายหนึ่งจากเมืองกาญจนบุรี ชื่อแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านจังหวัดกาญจนบุรี ผ่านอำเภอท่าม่วง อำเภอท่ามะกา และได้มีลำคลองแยกจากแม่น้ำแม่กลองที่บริเวณท่าสารมาลงแม่น้ำท่าจีนที่บริเวณบางปลาของอำเภอบางเลน ลำคลองสายนี้ได้ไหลผ่านบ้านห้วยหมอนทองในปัจจุบัน

ในยุคหนึ่งได้มีการค้าขายกันตามลำน้ำเป็นหลัก ตามเรื่องเล่าที่ผ่านมามีอยู่ว่าได้มีเรือสินค้าของพ่อค้าลำหนึ่งได้แยกออกมาจากแม่น้ำแม่กลอง แล่นมาตามลำคลองท่าสาร-บางปลาเพื่อค้าขายมุ่งหน้าไปทะเลแม่น้ำท่าจีน เมื่อเรือของพ่อค้าได้แล่นมาถึงบริเวณบ้านห้วยหมอนทอง ลำคลองเป็นทางโค้งและความแรงของสายน้ำทำให้เรือของพ่อค้าเกิดการคว่ำลงกลางลำคลอง ทำให้สินค้าในลำเรือหล่นลงน้ำทั้งหมด เล่ากันว่าในเรือ่นั้นพ่อค้ามีหมอนทองคำอยู่ใบหนึ่งเกิดจมหายไปใต้น้ำด้วย ต่อจากนั้นมาก็ได้มีการขุดค้นหากันมาหลายครั้งก็ไม่พบหมอนทองคำนั้นเลย คนในยุคหนึ่งจึงได้โจษขานกันมาเป็นเวลากว่า 100 ปีแล้ว จึงเป็นที่มาของชื่อบ้านห้วยหมอนทองจากนั้นมา”

ภาพที่ 4.3 แผนที่แสดงที่ตั้งหมู่บ้านและสถานที่สำคัญๆ ในตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ที่มา: ดัดแปลงจากภาพถ่ายดาวเทียมของตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

จากการที่ตำบลห้วยหมอนทองมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติอยู่ 3 แห่งคือ 1) คลองท่าสาร-บางปลา 2) ลำห้วยหมอนทอง และ 3) คลองรางแฉม จึงทำให้มีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรมได้ตั้งแต่ในอดีต และในปัจจุบันก็ยังคงทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โดยมีการสร้างแหล่งน้ำเพิ่มขึ้นมาทั้งที่เป็นประปาหมู่บ้าน จำนวน 38 แห่ง คลองชลประทาน จำนวน 1 แห่ง และคลองชลประทานย่อย (คลองซอย) จำนวน 10 สาย ซึ่งทำให้เอื้ออำนวยต่อการทำเกษตรกรรมมากยิ่งขึ้น โดยพืชที่ปลูก เช่น ข้าว ข้าวโพด อ้อย หน่อไม้ฝรั่ง มะม่วง ดอกดาวเรือง เป็นต้น รวมทั้งยังมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น โคเนื้อ ไก่ สุกร จระเข้ เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทอง, 2556: 24, 26) ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) มีความสอดคล้องกันและมีข้อมูลใหม่เพิ่มเติมที่น่าสนใจ โดยทั้งนี้การทำให้หรือทำสวนชนิดใดขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของพื้นที่แต่ละหมู่บ้านในตำบล รวมทั้งฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรที่ปลูกพืชผักสวนครัวจะมีลักษณะทำการเกษตรแบบผสมผสานและมีแหล่งในการนำไปส่งขาย โดยมักเป็นการผูกขาดกับพ่อค้า แม่ค้าเจ้าประจำที่จะเข้ามาซื้อในหมู่บ้านโดยตรง

“...ส่วนใหญ่เป็นพวกพืชไร่...ในห้วยหมอนทองเองก็มีเลี้ยงแพะครับ เป็นแพะเนื้อครับ ตัวละ 6,000 กว่าบาท ขายพวกแขก โดยจะมีพ่อค้ามารับซื้อ เริ่มนิยมเลี้ยงมากขึ้น อย่างว่าตอนนี้ก็เริ่มหายาก อย่างมีสมาชิกเปิดโรงฆ่าสัตว์ก็มีหาว่าไม่ได้ เพราะเลี้ยงว่าใช้ต้นทุนสูง ต้องมีอาหารเสริม...”

ปลัด อบต.ห้วยหมอนทอง (สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2556)

“...ตอนนี้พืชหลักมีอยู่ 2 อย่าง มีไร่อ้อย กับนาข้าว ในเขตตรงนี้แต่สมัยก่อนพวกที่ดอนจะทำไร่ผัก พวกที่มาจากเมืองจันทบุรีจะทำไร่ยาสูบ ทำไร่กล้วย ทำไร่พวกผักต่างๆ จะทำเป็นอาชีพเลย อย่างเผือกก็ทำเป็นไร่ๆ...สมัยนี้ที่ปลูกอ้อยก็ปลูกอ้อยทั้งหมด ทำนาก็ทำนาหมด...เพราะเดี๋ยวนี้มันมีอุตสาหกรรมใหญ่รองรับ คือโรงงานต่างๆ เฉพาะโรงหนึ่งก็รองรับได้เป็นหมื่นๆ ตัน...”

ผู้ใหญ่บ้านหนองโพธิ์ หมู่ที่ 8 (สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2556)

“...แต่ละหมู่บ้านจะไม่เหมือนกันนะ อย่างหมู่ 8...เขาเป็นนา เป็นไร่อ้อย...อย่างหมู่ 7 หมู่ 6 หมู่ 12 หมู่ 4 และหมู่ 1 ส่วนมากจะเป็นพืชผัก ส่วนหมู่ 2 เขาหนักไปทางอ้อย และก็ข้าวโพดฟักอ่อน”

สุนทร บุญประสพ (สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2557)

“...ส่วนมากจะทำการเกษตร ปลูกผัก ปลูกพืช ไร่ข้าว ไร่กินบ้าง แต่ถ้าถ้าแก่ใหญ่ๆ คนหนึ่ง เขามีตั้งคักปลูกอ้อย แต่ก่อนที่นี้ผมก็ปลูกอ้อย พอมาโตมีครอบครัวเห็นว่าอ้อย มันได้ช้า มันไม่เหมือนผัก ผักมันได้เร็วกว่า อ้อยปีหนึ่งได้หนึ่งเดียว ส่วนผักถึงมันจะถูกก็จริง แต่ก็ไ้ราคา ถ้ามีรับประกันก็จะได้เยอะ... พ่อค้าจรรยาซื้อเรา 2-3 ครั้ง ก็ไม่เอา เราแล้ว หรือเวลาถูกก็ไม่เอา มันก็ทิ้ง ผมเคยเจอ ผมเข็ดแล้ว อย่างกระเพรา ผมขายให้ พ่อค้าประจำโลละ 5 บาท เขาซื้อผมจนหมดคงเลย จนตัดกิ่งสุดท้ายนะ แต่พอมือพ่อค้า จรรยาเขาเสนอราคาดีกว่า เราก็อายได้ ขายไป แต่พอเขาเห็นผักสภาพไม่ดี มันไม่เอา แล้วทิ้งกลางคัน แล้วเราจะไปขายใคร...”

เฉลิม แยมเนียม (สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2557)

นอกจากนี้ ยังมีการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งบางครั้งใช้เวลาว่างจากการทำเกษตรกรรม หรืองานประจำในการรับจ้างทั่วไปเพิ่มเติมเพื่อหารายได้ให้เพียงพอต่อการครองชีพ โดยจะมีสมาชิกบางกลุ่มเท่านั้นที่ประกอบอาชีพรับจ้างเพียงอย่างเดียว เนื่องจากเป็นคนที่ยอพยพมาจากพื้นที่อื่นทำให้ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งโดยส่วนใหญ่เข้ามาจับจองบริเวณพื้นที่ว่างของวัด โดยในปัจจุบันคือกลุ่มที่อาศัยอยู่ในละแวกโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ กับวัดหนองโพธิ์ ที่ตั้งอยู่ในเขตของหมู่บ้านหนองโพธิ์ (หมู่ 8) ดังที่ นุชญา พันธ์แดง กล่าวไว้ว่า “...ช่วงตรงนี้นั้นเป็นคนพื้นที่อื่นมาอยู่ ส่วนใหญ่จึงทำอาชีพรับจ้างทั่วไป รับจ้างโรงงานบ้าง ถ้างานเหมาก็ทำอยู่กับบ้าน อย่างเย็บจีวร หรือทำถลกบาตร... ส่วนในๆ โน่น เขาก็ทำไร่ ทำสวน... ก็หมู่เดียวกันนี้แหละ แต่เขาเป็นคนเกิดที่นี่โดยแท้เลยนะ เขาจะมีพื้นที่ของเขา เขาจะทำไร่ทำสวน ส่วนมากจะเป็นข้าว หน่อไม้ฝรั่ง และข้าวโพดแ่ (หมายถึงข้าวโพดฝักอ่อน) แต่ถ้าในละแวกของโรงเรียนกับวัดส่วนมากจะเป็นคนมาจากสุพรรณและคนพื้นที่อื่นมาจับจอง... ส่วนเลี้ยงสัตว์ในห้วยหมอนทองก็มีเลี้ยงวัวนม วัวเนื้อ และแพะ...” (สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2556)

ฝูงแพะถูกปล่อยออกมาให้หากินในตอนเย็น

จระเข้ในบ่อเลี้ยงของคนในชุมชน

ภาพที่ 4.4 ตัวอย่างการเลี้ยงสัตว์ที่มีอยู่ในชุมชนห้วยหมอนทอง

ยิ่งไปกว่านั้น ในการสำรวจบริบทพื้นที่โดยรอบของห้วยหมอนทอง ส่วนใหญ่ผู้วิจัยพบเห็นต้น อ้อยและต้นข้าวโพดปลูกเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อเข้าไปในซอยต่างๆ ของแต่ละหมู่บ้านจะพบพืชชนิด อื่นๆ อีกมากมายที่นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ กระเพรา โหระพา กระชาย พริก ผักชีลาว ขึ้นฉ่าย มะเขือ พัก คะน้า เป็นต้น และสำหรับอาชีพหนึ่งที่มีอยู่ในตำบลแห่งนี้ ซึ่งไม่ได้เป็นที่คาดคิดมา ก่อนก็คือ อาชีพขายปลา ซึ่งเกิดขึ้นมาหลังจากที่คนในตำบลบางกลุ่มมีการขายที่ดิน แล้วได้มีการขุด ดิน ขุดทรายออกไปจนกลายเป็นบ่อเก็บกักน้ำฝนตามธรรมชาติขนาดใหญ่ โดยมีบ้านพักอาศัยของคน ในชุมชนตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียง และต่อมามีหน่วยงานราชการมาปล่อยปลาในบ่อดังกล่าว ทำให้ กลายเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่ปลาอาศัยอยู่ ซึ่งคนในชุมชนเรียกกันว่า “บ่อทราย” จนนำไปสู่การเกิด อาชีพใหม่ขึ้นมา นั่นคือ อาชีพขายปลา ดังที่ ปนัดดา ช่างอรุณ เล่าให้ฟังว่า

“...บ่อทรายยาวไปจนถึงราชบุรี เมื่อก่อนที่ทำสนามบินหนองงูเห่านะคะ เค้าก็มาขุด ทรายไปถมที่โน่น ขุดหน้าดินเสร็จก็ขุดทราย ส่วนใหญ่คนที่ขายที่ก็จะย้ายไปอยู่จังหวัด อื่น หรือย้ายบ้านไปที่อื่น ก็คนที่มาอาชีพขายปลาได้ก็เพราะว่ามีบ่อทราย มีปลาตลอด. . .หาปลาที่ในบ่อทรายนี้แหละคะ แล้วก็ก็มีหน่วยงานราชการเอาปลามาปล่อย พอ ขยายพันธุ์มันก็อยู่ในนั้นนะคะ ที่นี้ก็เป็นอาชีพหนึ่งที่เค้าทำได้ กลายเป็นหาปลาจากบ่อ ทราย แล้วมันเป็นอาชีพที่ทำให้เค้าได้รายได้จากตรงนั้น และก็เหมือนเป็นเวลาว่าวันนี้ ได้ก็โล่ เดียวลูกค้าก็จะมาเอาแล้ว วันหนึ่งเค้าก็ได้รายได้เยอะคะ. . .” (สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2557)

ลักษณะของบ่อทราย

เตาเผาโบราณที่อยู่บริเวณบ่อทราย

ภาพที่ 4.5 สภาพโดยรอบของบ่อทรายในตำบลห้วยหมอนทอง

จากข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ถือว่าโดยภาพรวมมีความสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (ดังภาพที่ 4.6) ซึ่งข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ เมื่อประกอบกับการที่ผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่ ได้สะท้อนให้เห็นว่า คนในตำบลห้วยหมอนทองส่วนใหญ่ยังคงมีลักษณะของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเป็นการทำเกษตรแบบผสมผสานในกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกพืชผักต่างๆ ที่ให้ผลผลิตได้ในระยะเวลาอันสั้น ส่วนพืชไร่ เช่น อ้อย ข้าวโพด รวมทั้งการปลูกข้าวจะเป็นกลุ่มเกษตรกรที่ทำในลักษณะของการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะผู้ที่ปลูกอ้อยมักจะเป็นผู้ที่มีเงินก้อนเป็นทุนอยู่เดิม ทำให้ไม่จำเป็นที่จะต้องปลูกพืชระยะสั้นเพื่อหารายได้สำหรับใช้จ่ายในครอบครัว รองลงมาคือการเลี้ยงสัตว์และรับจ้างทั่วไป ทั้งนี้มีเพียงส่วนน้อยที่ทำการปลูกผลไม้เพื่อขาย เช่น มะม่วง ลำไย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบางครัวเรือนที่ประกอบอาชีพค้าขายโดยเปิดเป็นร้านขายของชำ และโรงงานขนาดเล็ก เช่น โรงฆ่าสัตว์ (วัว) โรงงานทำจิ้วรและถลกบาตร เป็นต้น รวมทั้งเกิดอาชีพการขายปลา ซึ่งจับจากบ่อน้ำธรรมชาติที่คนในชุมชนเรียกว่า “บ่อทราย”

ปฏิทินชุมชนตำบลห้วยหมอนทอง														หมายเหตุ
กิจกรรม/เหตุการณ์	มค	กพ	มีค	เมย	พค	มิย	กค	คค	กย	ตค	พย	ธค		
1) อ้อย														ให้ทำ น้ำคอกทราย ให้วัว เอทานอล ให้วัว
2) อ้อย														
3) ข้าวโพด (ข้าวโพดสีอ่อน)														ปลูกได้ 3 ปี, รอบละ 40 วัน เก็บได้ ปลูกได้ 3 ปี, รอบละ 3 เดือน เก็บได้
4) กระเจียวเขียว														
5) กระเจียว														ได้ 4 วัน/ปี ปลูก 1 ครั้ง อยู่ได้ 10 ปี
6) หน่อไม้ฝรั่ง														
7) ไข่ไก่สด (ส่วน - กระเทียม, ผักชี, หัวหอม, - แตงกวา, แสมสาร, หัวปลี, หัวไชเท้า, - ไข่ไก่, ไข่แดง, หัวไชเท้า, - ผักกาด (มีหัวน้อย)														ปลูกสวนสวน ปลูกตลอดปี - ปลูกบ้านเดี่ยวอยู่ 8 ไร่ - ไร่แล้ว, ไร่ในสวนบ้านแล้ว - ไร่ในสวนบ้านแล้ว 16 ไร่ - ไร่ 3-4 ไร่, ไร่ในสวนอยู่ 8 - ไร่, ไร่, ไร่ - ไร่, ไร่, ไร่ - ไร่ในสวน 1 กับ ไร่ 1 - ไร่ 45 วัน สัก ไร่ได้ - ไร่ 2,000 บาท
8) ลำไย														
9) โค														โคเนื้อ, โคขุน โคเนื้อ
10) กบ														
11) จระเข้														เลี้ยง 45 วัน สัก ไร่ได้ - ไร่ 2,000 บาท
12) ไก่เนื้อ														
13) ไก่ชน														เลี้ยง 45 วัน สัก ไร่ได้ - ไร่ 2,000 บาท
14) รับจ้างทั่วไป														
15) ค้าขาย (ร้านชำ)														

ภาพที่ 4.6 ปฏิทินชุมชนทางด้านเศรษฐกิจของตำบลห้วยหมอนทอง

ที่มา: ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ณ วันที่ 22 ธันวาคม 2556 ที่โรงเรียนวัดหนองโพธิ์ ต.ห้วยหมอนทอง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

ภาพที่ 4.7 ตัวอย่างพืชไร่ พืชสวน ที่ปลูกอยู่ในตำบลห้วยหมอนทอง อ.กำแพงแสน

อาชีพรับจ้าง คัด
มัด ชั่ง ตันหอม ,
รับจ้าง คัดและ
ล้างกระชวยของ
ผู้สูงอายุและผู้
ว่างงาน

ภาพที่ 4.8 ตัวอย่างหนึ่งของอาชีพรับจ้างทั่วไปที่มีอยู่ในตำบลห้วยหมอนทอง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าตำบลห้วยหมอนทองถือว่ามีความเจริญในด้านของโครงสร้างพื้นฐานอย่างมาก โดยสิ่งที่เห็นได้ชัดคือ ทุกครัวเรือนในชุมชนมีน้ำประปาและไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง ยกเว้นบ้านที่ขึ้นมาใหม่หรืออยู่ไกลเขตส่ง เช่น ตามไร่ สำหรับถนนส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยางหมดแล้ว ยกเว้นซอยเล็กๆ ของแต่ละหมู่บ้านบางแห่งยังคงเป็นถนนลูกรังเหมือนในอดีต ประกอบกับมีรถประจำทางเข้ามายังหมู่บ้านโดยจะวิ่งจากอำเภอเมืองนครปฐมจนถึงตลาดห้วยกระบอก ต.กรับใหญ่ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี ซึ่งจะผ่านบริเวณถนนทางด้านฝั่งโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ โดยเข้ามาในพื้นที่ห้วยหมอนทองตั้งแต่ทางรถไฟที่เริ่มจากหมู่ที่ 1 ผ่านหมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 2 จนออกไปยังห้วยกระบอก จ.ราชบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ติดกับตำบลห้วยหมอนทอง ทำให้เยาวชนหรือคนในชุมชนสามารถเดินทางเข้าไปยังเมืองนครปฐมเพื่อไปเรียนหนังสือ หรือไปเที่ยว ซื้อของได้ง่ายขึ้น (ดังภาพที่ 4.9)

คนในชุมชน: “...เมื่อก่อนจะใช้ตะเกียงนะ สมัยรุ่นแม่หลายปีแล้ว เพราะแม่มาอยู่ที่นี่ก็ 30-40 ปีแล้ว...พอเขาถากถาง มีบ้านเยอะก็มีไฟมา เมื่อก่อนเป็นทางลูกรัง ทางเกวียนเล็กๆ...พอเจริญขึ้น ขยายที่ก็ถมที่ บ้านเลยเตี้ยกว่าถนน...” (สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2556)

คนในชุมชน: “. . .สมัยก่อนหนทางลาดยางไม่มีนะ มีเป็นทางขี้ฝุ่น เป็นลูกรัง เวลารถวิ่งก็
อย่างกับหมอกเลย. . .พอไฟฟ้ามา น้ำประปาก็ตามมาทำให้ชาวบ้านมีความสุข
สบายขึ้นเยอะ. . .สมัยก่อนไม่มีน้ำ ไม่มีไฟ ชาวบ้านก็มาเอาน้ำจาก “บ่อโพรง”.
. . .มันก็ไม่แห้ง มันมีตาน้ำอยู่. . .” (สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2557)

นัก: “. . .ไปรถเมล์ละ มันจะวิ่งจากนครปฐมถึงตลาดห้วยกระบอก ผ่านถนนใหญ่ทางด้าน
โรงเรียนวัดหนองโพธิ์นะคะ. . .” (สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2556)

ภาพที่ 4.9 การคมนาคมในตำบลห้วยหมอนทอง

เมื่อความทันสมัยได้เข้ามายังพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้านจึงทำให้สภาพบ้านเรือนมีลักษณะ
เปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือ จากเดิมที่เคยเป็นบ้านไม้และมีใต้ถุนยกสูงกลายเป็นบ้านปูนที่ไม่มีใต้ถุน
เป็นส่วนใหญ่ โดยยังคงสร้างเป็นบ้านชั้นเดียวอยู่เหมือนเดิม ส่วนด้านสาธารณูปโภคได้เปลี่ยนมาใช้
น้ำประปาแทนการใช้น้ำจากธรรมชาติโดยตรง มีการใช้ไฟฟ้าแทนการจุดตะเกียง เรียกได้ว่าเป็น
ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับหลายๆ พื้นที่ในสังคมไทย นั่นคือ หลังจากที่มีความทันสมัยต่างๆ เข้ามาได้ทำ
ให้รูปแบบการดำเนินชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงตามมามีด้วย (ดังภาพที่ 4.10)

ภาพที่ 4.10 ตัวอย่างสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตำบลห้วยหมอนทอง

นอกจากนี้ ในพื้นที่ห้วยหมอนทองยังเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาทั้งหมด 4 แห่ง ได้แก่ (1) โรงเรียนวัดกำแพงแสน อยู่หมู่ที่ 9 (2) โรงเรียนบ้านบัวแดง อยู่หมู่ที่ 7 (3) โรงเรียนบ้านหนองโสน อยู่หมู่ที่ 10 และ (4) โรงเรียนวัดหนองโพธิ์ อยู่หมู่ที่ 8 โดยสถานศึกษา 3 แห่งแรกเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ส่วนโรงเรียนวัดหนองโพธิ์เป็นสถานศึกษาแห่งเดียวของตำบลที่เปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากได้เปิดเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2524 เป็นต้นมา สำหรับศาสนาที่คนในพื้นที่นับถือเป็นส่วนใหญ่ก็คือศาสนาพุทธ ซึ่งพื้นที่ห้วยหมอนทองมีวัดอยู่ 2 แห่งด้วยกันคือ วัดกำแพงแสน ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 และวัดหนองโพธิ์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ส่วนในด้านของสาธารณสุขจะพบว่า ในตำบลห้วยหมอนทองมีสถานพยาบาลที่ให้แก่คนในชุมชนสามารถเข้าไปรับบริการได้อยู่ที่หมู่ที่ 9 คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกำแพงแสน และหากเดินทางจากฝั่งคลองชลประทานตัดเข้ามายังพื้นที่หมู่ที่ 8 เพื่อเข้ามาทางด้านหลังของโรงเรียนวัดหนองโพธิ์จะพบที่ทำการ

สายตรวจของตำบล ซึ่งถือได้ว่าเป็นหน่วยงานเพียงแห่งเดียวของตำบลที่เกี่ยวข้องกับด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ที่ตั้งของสถานที่ต่างๆ ดังกล่าวนี้สามารถดูได้จากภาพที่ 4.3)

ภาพที่ 4.11 ตัวอย่างสถานที่สำคัญในพื้นที่ตำบลห้วยหมอนทอง

สำหรับด้านวัฒนธรรมจะพบว่า ชุมชนห้วยหมอนทองมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเนื่องจากการอพยพของคนเชื้อชาติต่างๆ เข้ามาอยู่ในพื้นที่ แต่เมื่อเวลาผ่านไปและความทันสมัยต่างๆ เข้ามาในชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่เริ่มมีลักษณะของการกลืนกลายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น โดยปัจจุบันมีประเพณีที่ปฏิบัติอยู่ในลักษณะที่เป็นไปตามประเพณีประจำปีของสังคมไทย เพียงแต่จะยังคงรูปแบบวัฒนธรรมบางอย่างที่สำคัญตามเชื้อสายของตนไว้อยู่บ้าง ดังเสี่ยงสะท้อนจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่ร่วมกันประมวลกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมที่มีการจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีของชุมชนห้วยหมอนทองในปฏิทินชุมชน (ดังภาพที่ 4.12) ส่วนวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างกรณีวันปีใหม่จะเป็นลักษณะที่ต่างคนต่างจัดขึ้นมา ไม่ได้มีการรวมหลายๆ หมู่ในการจัดกิจกรรมร่วมกัน

ปฏิทินชุมชนห้วยหมอนทอง													หมายเหตุ
กิจกรรม / เหตุการณ์	มค	กพ	มีค	เมย	พค	มิย	กค	สค	กย	ตค	พอ	ธค	
ด้านวัฒนธรรม													
1) วันเด็ก	↔												มีการรวมตัวกันที่โรงเรียนวัดหนองโพธิ์
2) กีฬาชุมชน / หมู่บ้าน	←												→ แล้วแต่การประเดิม โดยผ่าน อบต. สี่วิกุลประสิทธิ์ ๐ เชื้อสายคนจีน ๐ ชาวยุโรป
3) 5 ธันวาคม													← รวบรวมญาติ
4) สัปดาห์				↔									16 เม.ย. ของทุกปี เป็น วันครอบครัวของชุมชน, มีแหล่ง
5) เข้าพรรษา							↔						มีแต่เทียน, แตรวง
6) ออกพรรษา										↔			มีตักบาตรเทโว
๗) ทำบุญศาลเจ้า (ประเพณีตามเชื้อสาย)													
- ศาลเจ้าแป๊ะก๊วย (เชื้อสายจีน)				↔									- ช่วงต้น เม.ย. ศาลเจ้าอยู่ที่ วัดหนองโพธิ์ หมู่ ๕
- ศาลเจ้า ค้อ						↔							
- ศาลเจ้าไต้							↔						

ภาพที่ 4.12 ปฏิทินชุมชนทางด้านวัฒนธรรมของตำบลห้วยหมอนทอง

ที่มา: ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ณ วันที่ 22 ธันวาคม 2556 ที่โรงเรียนวัดหนองโพธิ์ ต.ห้วยหมอนทอง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

ดังนั้นจากข้อมูลบริบทต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าพื้นที่ห้วยหมอนทองมีความพร้อมในด้านต่างๆ ที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการพัฒนาต่อไปได้ อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่ผู้วิจัยต้องค้นหาคือพื้นที่ใดเหมาะสำหรับที่จะทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ โดยนอกจากลักษณะทางกายภาพ และการรู้ถึงบริบททางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมแล้ว ยังต้องมองถึงสมาชิกในชุมชนนั้นๆ ด้วยว่ามีความต้องการที่จะแก้ปัญหาในเรื่องใดหรือไม่ และสนใจที่จะร่วมกันแก้ไขหรือไม่ อย่างไร ซึ่งจากการสำรวจใน

ประเด็นเรื่องของการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาของห้วยหมอนทองพบว่า สมาชิกในตำบลห้วยหมอนทอง ได้มีการร่วมกันจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาเพื่อพัฒนาชุมชนทั้งในแง่เศรษฐกิจ สาธารณสุข ความปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สิน เพื่อคุณภาพชีวิตของคนในตำบล ได้แก่ (1) ประชาคมตำบลห้วยหมอนทอง จำนวน 1 กลุ่ม (2) ประชาคมประจำหมู่บ้าน จำนวน 12 หมู่บ้าน (3) คณะกรรมการบริหารหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน จำนวน 12 หมู่บ้าน (4) ลูกเสือชาวบ้าน จำนวน 120 คน (5) กลุ่มสตรีแม่บ้าน จำนวน 200 คน (6) อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) จำนวน 75 คน (7) อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) จำนวน 120 คน (8) กองทุนหมู่บ้าน จำนวน 12 หมู่บ้าน (9) อาสาสมัครตำรวจ จำนวน 10 คน และ (10) กลุ่มหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (OTOP) จำนวน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มกระเจียบเขียว กลุ่มกล้วยกรอบทอง กลุ่มเตาซูปเปอร์อั้งโล่ (องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทอง, 2556: 26)

ในการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนข้างต้นนี้ได้ชี้ถึงความสัมพันธ์ของคนในตำบลว่ายังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งแม้ว่าจะไม่ใช่ทุกคนในตำบลที่เข้าร่วมกลุ่ม แต่การที่มีสมาชิกในตำบลส่วนหนึ่งคิดรวมตัวกันทำสิ่งต่างๆ ให้กับชุมชนก็นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีและแสดงให้เห็นถึงศักยภาพอย่างหนึ่งของชุมชนแห่งนี้ได้ นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะหากมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากเท่าไร การช่วยเหลือก็ยังคงมีให้กันมากเท่านั้น ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

“... (ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน) ก็ดีขึ้นครับ คือ เวลาทำกิจกรรมก็มีส่วนร่วมกันมากขึ้น ก็รู้จักกัน มาร่วมกิจกรรมกันบ่อย เขาเห็นหน้าก็คุ้นเคยกัน พอเชิญอบรมหรือจัดประชุมเขาก็จะมากัน แต่ก่อนเขาจะไม่ค่อยมา... เพราะการคมนาคมไม่สะดวก และเรื่องของเวลาที่เขาจะต้องประกอบอาชีพ แต่ตอนนี้การเพาะปลูกทุกอย่าง โดยเฉพาะอ้อย แทบจะจำหมดแล้ว คือ ไม่ค่อยได้ทำเอง จำคน จำเครื่องจักร มันจะเร็วกว่าทำเอง”

ปลัด อบต.ห้วยหมอนทอง (สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2556)

“... เรียนกันตรงๆ เลยนะ ถ้าไม่มีการเลือกตั้งความสัมพันธ์ในหมู่เดิมมาก ไม่แบ่งพวก ไม่ว่าจะเป็นคนจากพื้นที่สาธารณะ คนต่างพื้นที่ ก็จะไม่แตกแยก ก็หักทลายกัน ไม่รังแกกัน... ช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่เต็มร้อยเท่ากับคนในพื้นที่ แต่ว่าไม่เลื่อมล้ำกันมาก ช่วยกันตามความจำเป็น แต่ถ้าไม่เดือดร้อนอะไร ทุกคนต้องช่วยตัวเอง...”

ผู้ใหญ่บ้านหนองโพธิ์ (สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2556)

“...ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านก็จะเป็นญาติพี่น้องกัน เคยเอาแรงกันก็จะยังคงช่วยเหลือกัน แต่ว่ามี
จำมัย ก็มี แต่ที่เอาแรงก็มี...ที่มีอุปกรณ์เสริมก็มี ถ้าคนมีฐานะหน่อยนะคะ แต่ก็ยังช่วยเหลือ
กันดี เวลาในงานบุญ งานบวช งานแต่ง ในโรงครัวของแม่บ้านก็จะช่วยเหลือกัน อย่างเวลา
โรงเรียนขอความช่วยเหลือ ชุมชนก็ให้ความช่วยเหลือดีคะ เวลาชุมชนมีงานอะไร โรงเรียนก็
ช่วยเหลือ...”

ปนัดดา ช่างอรุณ (สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2557)

จากข้อมูลบริบททั่วไปของห้วยหมอนทองดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 บริบททั่วไปของตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน

บริบททั่วไปของห้วยหมอนทอง	ลักษณะ
ด้านกายภาพ	1. เป็นที่ราบลุ่ม และที่ดอน 2. มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ 2.1) ทิศเหนือติดกับตำบลรางพิกุล อำเภอกำแพงแสน 2.2) ทิศใต้ติดกับตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอมืองนครปฐม 2.3) ทิศตะวันออกติดกับตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน 2.4) ทิศตะวันตกติดกับตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน 3. มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นมาเพิ่มเติม คือ คลองชลประทาน ทำให้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำ เกษตรกรรม 4. มีโครงสร้างพื้นฐานครบถ้วน ได้แก่ ไฟฟ้า น้ำประปา ถนนลาดยาง 5. มีสถานศึกษา 4 แห่ง คือ โรงเรียนวัดกำแพงแสน โรงเรียน บ้านบัวแดง โรงเรียนบ้านหนองโสน และโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ 6. มีวัด 2 แห่ง คือ วัดกำแพงแสน และวัดหนองโพธิ์
ด้านเศรษฐกิจ	สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งพืชไร่ พืชสวน และผลไม้ รองลงมาคือการเลี้ยงสัตว์ และรับจ้างทั่วไป โดยมี เพียงส่วนน้อยที่ประกอบอาชีพค้าขาย

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

บริบททั่วไปของห้วยหมอนทอง	ลักษณะ
ด้านวัฒนธรรม	มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเนื่องจากคนในชุมชนประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ โดยปัจจุบันยังคงมีประเพณีตามเชื้อสายที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกปี คือ การทำบุญศาลเจ้า
ด้านสังคม	1. สมาชิกมีการร่วมกันจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาเพื่อพัฒนาชุมชนของตน 2. สมาชิกมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยยังคงมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

บริบทการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนห้วยหมอนทองของเยาวชน

การพัฒนาชุมชนในห้วยหมอนทองที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาที่เน้นด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านอาชีพ ซึ่งจะเกี่ยวกับบทบาทของกลุ่มผู้ใหญ่มากกว่ากลุ่มเยาวชน ส่วนการพัฒนาชุมชนในด้านที่เกี่ยวกับกลุ่มเยาวชนจะพบว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นในลักษณะที่แฝงอยู่ในงานประเพณีในวันสำคัญของไทยเท่านั้น เช่น วันเด็ก วันเข้าพรรษา วันสงกรานต์ เป็นต้น โดยการเข้าร่วมที่ผ่านมาของเยาวชนเป็นลักษณะเพียงแค่การเข้าร่วมในวันกิจกรรมที่กลุ่มผู้ใหญ่เป็นผู้กำหนดและคิดขึ้นมาเพียงฝ่ายเดียว แต่ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นคือ ความยากในการที่จะมีเยาวชนมาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ดังเสียงสะท้อนจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน (ตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.2 ตัวอย่างเสียงสะท้อนถึงการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชน และรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

หัวข้อ	เสียงสะท้อนของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน
1. เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมน้อย	- ผอ.โรงเรียนวัดหนองโพธิ์: “. . .กิจกรรมเพื่อส่วนรวมนานๆ ถึงจะมาตามพ่อแม่ . . .” - ปลัด อบต.: “. . .ก็พอสมควร แต่ความสนใจของเด็กเป็นระยะสั้น ถ้าโครงการกำหนดระยะยาวจะทำให้เด็กไม่ค่อยมีเวลา. . .” - นักพัฒนาชุมชน: “. . .ไม่ค่อยมีคะ”

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

หัวข้อ	เสียงสะท้อนของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน
1. เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมน้อย (ต่อ)	• ผช.ผู้ใหญ่บ้าน: “. . .เด็กที่ร่วมมือน้อยก็ไม่น้อยมากเลยส่วนมากเด็กๆ ไม่ค่อยมี” • คนในชุมชน: “. . .มีๆ มาร่วมสนุกกัน อย่างปีใหม่เขา (เยาวชน) ก็จะมาร่วมสนุกกัน มากันเยอะ วัยรุ่นเนี่ยก็จะเป็นนักศึกษา นักเรียน ก็มากัน ทุกวันนี้ก็มีมาในงานเทศกาลต่างๆ. . .ช่วงงานเทศกาลอาจจะมีวัยรุ่นมาร่วมกิจกรรม. . .”
2. กิจกรรมหรือรูปแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนสำหรับเยาวชนโดยเฉพาะไม่ชัดเจน	• นักพัฒนาชุมชน: “. . .ในด้านกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาชุมชน ถ้าเฉพาะเกี่ยวกับเด็ก คิดว่ามันยังน้อยไป. . .” • ปลัด อบต.: “. . .ที่ผ่านมารวมกลุ่มของเด็กที่นี้ยังไม่ค่อยเป็นรูปเป็นร่าง ทำให้การรวมกลุ่มของเด็กเพื่อเสนอกิจกรรมก็จะยากสักนิดหนึ่ง. . .ตอนนี้ยังไม่มีที่เยาวชนริเริ่มทำหรือมีส่วนร่วมอย่างอื่นนอกจากเป็นผู้ร่วมกิจกรรม. . .” • ผู้ใหญ่บ้าน: “. . .ไม่เยอะคะ ตำบลแทบจะไม่มีเลย นอกจากกีฬา วันธรรมดาแทบจะไม่มีเลย ก็สภาเยาวชนเด็กเค้าก็ตั้งมี แต่ก็ไม่มีอะไรคืบหน้าว่าจะทำอะไรดี ไม่มีอะไรเลย” • ผช.ผู้ใหญ่บ้าน: “. . .(เด็ก) ไม่เคยมีกิจกรรมที่จะทำร่วมกัน. . .ก็อยากจะให้มี อยากให้เด็กมีกิจกรรมทำ ทำอะไรก็ได้ให้มาร่วมมือกัน. . .(กิจกรรมของผู้ใหญ่) ตอนนี้บ้านผู้ใหญ่มีกิจกรรมสอนทำปุ๋ย. . .” • คนในชุมชน: “. . .ไม่มีนะ (กิจกรรมที่เกี่ยวกับเยาวชน) ถ้าจะมีก็แค่วันเด็ก ที่จะมีการทำของเลี้ยงเด็กนิดๆ หน่อยๆ แล้วแต่แต่ละบ้านที่เขาจะมาร่วม. . .” • คนในชุมชน: “. . .งานพัฒนาจะเป็นพวกพ่อบ้าน อย่างวันแม่ วันพ่อ เขาจะทำการหว่านต้นไม้ตามถนน ไอพวกเด็กจะไม่มีโอกาสมาร่วมกับเราได้เลย. . .เพราะมันไปโรงเรียน”

ดังนั้น กิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาในตำบลจึงยังไม่เคยเป็นกิจกรรมที่มาจากความคิดริเริ่มของเยาวชน และการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชนเองก็ถือว่ายังคงมีอยู่น้อยมาก จนทำให้แกนนำและผู้ใหญ่หลายๆ คนเริ่มมองเห็นถึงปัญหาในข้อนี้และอยากที่จะสร้างเสริมจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชน นั้นแสดงให้เห็นว่า ผู้นำและคนในชุมชนเริ่มตระหนักและเห็นความสำคัญของการพัฒนาเยาวชนควบคู่กับการพัฒนาชุมชน และมีความต้องการที่จะเห็นเยาวชนในชุมชนมีความคิดและทำสิ่งต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนมากกว่าที่จะใช้เวลาว่างไปกับการเที่ยวเตร่หรือทำในสิ่งที่ไม่ดีมีประโยชน์ ดังเสียงสะท้อนของผู้นำและคนในชุมชนต่อไปนี้

“...ก็น่าจะดี ถ้าเด็กสามารถคิดเอง ทำเอง กล้านำเสนอ มีส่วนร่วม มันก็จะทำให้เยาวชนตื่นตัวมากขึ้น เพราะตอนนี้ปรากฏว่าผู้ใหญ่ (หมายถึงผู้ปกครองและผู้นำ) ยังไม่ค่อยสนับสนุนเด็กเท่าไร...เนื่องจากมีความคิดเดิมๆ อยู่ของคนเก่าๆ ว่า เด็กคนไหนที่ยังเล็กเกินไป ยังไม่มีประสบการณ์อย่าเพิ่งเข้าร่วม รอให้โตขึ้นก่อน (หมายถึงระดับมหาวิทยาลัย) แล้วค่อยเข้าร่วมกิจกรรม...”

ปลัด อบต.ห้วยหมอนทอง (สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2556)

“...ก็ดีที่คุณลุงจะชวนเด็กๆ มาร่วม เพราะจะได้ไม่ต้องไปเที่ยวไหนกัน มันไม่ค่อยอยู่บ้านกันหรอกเสาร์-อาทิตย์...โน่น อยู่ตลาด ร้านเกม...”

คนในชุมชน (สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2556)

ทั้งนี้ หลังจากที่ได้ผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่พร้อมทั้งการสัมภาษณ์กับผู้นำและคนในชุมชน ได้ทำให้มองเห็นว่า โรงเรียนวัดหนองโพธิ์เป็นสถานที่ที่เหมาะสมต่อการเป็นศูนย์กลางในการให้เยาวชนและคนในชุมชนห้วยหมอนทองได้จัดกิจกรรมร่วมกัน เนื่องด้วยโรงเรียนวัดหนองโพธิ์เป็นสถานศึกษาที่จัดว่าเป็นศูนย์กลางของการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาของเยาวชนในตำบลห้วยหมอนทอง เพราะเป็นโรงเรียนแห่งเดียวในพื้นที่ที่ได้ขยายโอกาสทางการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา และยังมีพื้นที่กว้างขวางที่จะใช้ในการดำเนินการได้ รวมทั้งผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่มีความสนใจในด้านของการพัฒนาและมีจิตอาสา ดังเสียงสะท้อนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำในชุมชนที่ว่า

“ถ้าดูความพร้อมสถานที่น่าจะเป็นที่โรงเรียนมากกว่า เวลาทำกิจกรรมก็จะสะดวกกว่า สมมติโรงเรียนตั้งอยู่หมู่บ้าน เราอาจดูหมู่บ้านข้างเคียงมาร่วม ที่นี้มี 4 โรงเรียนประถม แต่มีที่ขยายโอกาสถึงระดับมัธยมด้วยจะมีอยู่ 1 โรงเรียน คือ โรงเรียนหนองโพธิ์”

ปลัด อบต.ห้วยหมอนทอง (สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2556)

“... ที่นี้มี 4 โรงเรียน แต่โรงเรียนที่เราประสานได้ดีที่สุดคือโรงเรียนหนองโพธิ์ คือ ทาง ผอ. แก่เป็นผู้ใหญ่มากๆ แก่จิตอาสาค่อนข้างเยอะเลยคะ. . . และเป็นโรงเรียนเดียวที่มีมัธยม. . .”

นักพัฒนาชุมชน (สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2556)

“... จัดที่โรงเรียนหนองโพธิ์ก็ดีนะ เพราะเป็นศูนย์กลางได้และจะรู้สึกว่าเป็นโครงการหรือกิจกรรมของหมู่บ้านหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นของห้วยหมอนทองเราแน่ละ”

ผู้ใหญ่บ้านตะแบกงาม (สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2556)

นอกจากนั้น จากที่ได้มีการพูดคุยกันทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่าผู้นำในหมู่ 8 หมู่ 1 และหมู่ 2 ของตำบลห้วยหมอนทองมีความสนใจและต้องการที่จะสนับสนุนให้เกิดการสร้างจิตสำนึกขึ้นกับเยาวชน โดยเริ่มตั้งแต่การช่วยประชาสัมพันธ์กับเยาวชนและคนในหมู่บ้านเพื่อหาผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัย และตอบตกลงที่จะเข้าร่วมกระบวนการวิจัยด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจจริงที่ยินดีจะเข้าร่วมและให้การสนับสนุนกับการวิจัยในครั้งนี้ ดังคำพูดของผู้นำในชุมชนที่ว่า

* “... มีอะไรให้ช่วยก็บอกได้เลย ผมยินดี”

* “... อาจารย์มีอะไรก็โทรแจ้งผู้ใหญ่มา. . . ถ้าวันไหนผู้ใหญ่ติดจริงๆ ผู้ใหญ่จะให้ผู้ช่วยไปแทนได้. . . ให้ความร่วมมืออยู่แล้ว”

* “... ถ้าไม่ติดอะไร ยินดีไปร่วมอยู่แล้ว. . .”

อีกทั้งเมื่อพิจารณาพื้นที่ตั้งของทั้งสามหมู่บ้านพบว่าอยู่โดยรอบโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ ซึ่งการเลือกโรงเรียนวัดหนองโพธิ์เป็นศูนย์กลางหรือเป็นฐานในการดำเนินการจะทำให้เกิดความสะดวกต่อ

การเดินทางเพื่อมาเข้าร่วมกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย และจากข้อมูลทีกล่าวนมาทั้งหมดนี้ได้สะท้อนถึงศักยภาพของคนในชุมชนห้วยหมอนทองที่จะร่วมกันกับผู้วิจัยในการเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชนได้เกิดจิตสำนึกในการที่จะพัฒนาชุมชนต่อไปได้

ดังนั้น จากการศึกษาภาคสนามเพื่อทำความเข้าใจในบริบทพื้นที่ ทำให้ผู้วิจัยสามารถเลือกพื้นที่ศึกษา รวมถึงการได้ผู้มีส่วนร่วมจากทั้งกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนกับกลุ่มเยาวชนที่มีความสนใจและสนใจในการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ได้ ซึ่งรายละเอียดของการคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 แล้ว ทั้งนี้หลังจากที่ผู้วิจัยได้ผู้มีส่วนร่วมแล้ว จึงได้ดำเนินการในขั้นตอนต่อไป ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไปในบทที่ 5

บทที่ 5

ผลการวิจัย

การศึกษากระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนในงานวิจัยนี้ เป็นกรณีศึกษาในบริบทห้วยหมอนทอง ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการเพื่อเสริมพลังให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกต่อชุมชนของตน ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ใช้ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพร่วมกัน นั่นคือ การใช้แบบวัดที่สร้างขึ้นในการศึกษาระดับจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชน ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มกับเยาวชนผู้นำและคนในชุมชน พร้อมทั้งใช้วิธีการสนทนากลุ่ม และการสังเกตกระบวนการเสริมพลังอำนาจที่ได้มีการดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้ง 2 กลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการในการสร้างจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อชุมชน เยาวชน ภายหลังจากการเข้าร่วมกระบวนการ

ผลการวิจัยในบทนี้ได้แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการและเป็นการตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยประกอบด้วยเนื้อหาที่แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตามลำดับดังนี้

ตอนที่ 1 การเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติ และการสะท้อนคิด

ตอนที่ 2 บทสรุป: กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

การเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

เยาวชนแต่ละคนย่อมมีพื้นฐานที่แตกต่างกันไปตามบริบทแวดล้อมรอบตัวของตนเอง ซึ่งการจะเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนนั้น จำเป็นที่จะต้องทราบจิตสำนึกโดยเบื้องต้นของเยาวชนแต่ละคนก่อนที่จะเข้าสู่การปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนเมื่อได้ดำเนินการตามกระบวนการต่างๆ แล้ว จึงจะสามารถสะท้อนให้เห็นถึงผลของการเสริมพลังอำนาจดังกล่าวได้ว่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อเยาวชน และต่อชุมชน โดยกระบวนการของการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนนี้มี 3 ขั้นตอน ตามรายละเอียดดังนี้

การวางแผนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

การจะเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนจะต้องรู้ถึงข้อมูลเบื้องต้นของเยาวชนแต่ละคนเกี่ยวกับระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนและมุมมองที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่ผ่านมา รวมทั้งสภาพปัญหาและความต้องการในการที่จะพัฒนาชุมชนของเยาวชนกับผู้นำและคนในชุมชน หลังจากนั้นจึงกำหนดถึงแผนในการที่จะเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจในประเด็นต่างๆ ข้างต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ระดับจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชน

จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนสำหรับการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง จิตสำนึกของเยาวชนที่จะทำให้ชุมชนของตนเองมีความเข้มแข็งและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในทางที่ดีขึ้น จนนำไปสู่การกระทำที่ทำให้ชุมชนของตนเองเกิดการพัฒนาใน 4 ด้านคือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม ซึ่งการวัดจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนได้ใช้แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนที่สร้างขึ้นใหม่ โดยประกอบด้วยข้อคำถามจำนวนทั้งหมด 33 ข้อ แบ่งเป็นคำถามที่วัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม 9 ข้อ และอีก 24 ข้อคำถามวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็นด้านละ 8 ข้อคำถาม ในข้อคำถามทั้ง 33 ข้อนี้ได้กำหนดค่าคำตอบแสดงระดับจิตสำนึกอยู่ระหว่าง 1-4 คะแนน โดยให้ความหมายของคะแนนดังนี้

- 1 คะแนน หมายถึง จิตสำนึกระดับการรับรู้
- 2 คะแนน หมายถึง จิตสำนึกระดับการตอบสนอง
- 3 คะแนน หมายถึง จิตสำนึกระดับการเห็นคุณค่า
- 4 คะแนน หมายถึง จิตสำนึกระดับการจัดระบบ

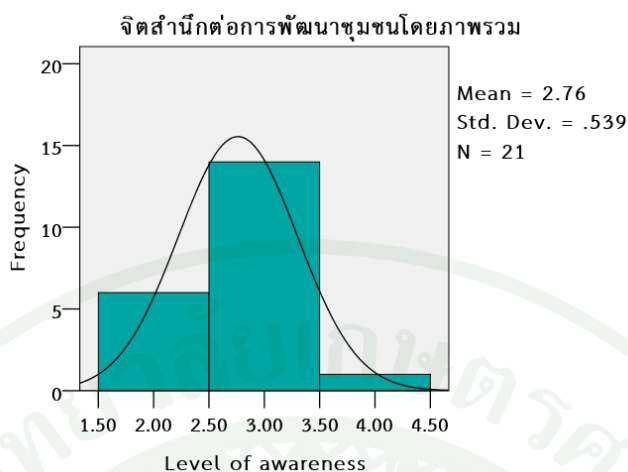
ถ้าเยาวชนผู้เข้ามามีส่วนร่วมคนใดเลือกคำตอบที่สื่อความหมายถึงระดับการรับรู้ในทุกข้อคำถามจะมีคะแนนรวมเท่ากับ 33 คะแนน ซึ่งจะมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.00 แสดงว่าเยาวชนคนนั้นมีจิตสำนึกอยู่ที่ระดับการรับรู้ หรือหากเลือกคำตอบที่สื่อถึงระดับการจัดระบบในทุกข้อคำถามจะทำให้มีคะแนนรวมเท่ากับ 132 คะแนน ซึ่งจะมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 แสดงว่าเยาวชนคนนั้นมีจิตสำนึกอยู่ที่ระดับการจัดระบบ

สำหรับผลจากการที่ให้เยาวชนได้ทำแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนดังกล่าวข้างต้น ก่อนที่ผู้วิจัยจะดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของเยาวชนแต่ละคนนั้น ข้อมูลที่ได้รับจากแบบวัดนี้พบว่า เยาวชนได้คะแนนรวมต่ำสุดอยู่ที่ 67 คะแนน และสูงสุดอยู่ที่ 110 คะแนน ซึ่งมีการแจกแจงความถี่ของคะแนนรวม ดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 ร้อยละของกลุ่มเยาวชนแยกตามคะแนนจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวม (ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ)

(n = 21)					
คะแนน	ร้อยละ (คน)	คะแนน	ร้อยละ (คน)	คะแนน	ร้อยละ (คน)
67.00	4.8 (1)	83.00	9.5 (2)	97.00	4.8 (1)
69.00	4.8 (1)	87.00	4.8 (1)	99.00	9.5 (2)
72.00	4.8 (1)	89.00	4.8 (1)	100.00	9.5 (2)
77.00	4.8 (1)	90.00	4.8 (1)	106.00	4.8 (1)
80.00	4.8 (1)	94.00	4.8 (1)	107.00	4.8 (1)
81.00	4.8 (1)	95.00	4.8 (1)	110.00	4.8 (1)
				รวม	100.00 (21)

เมื่อนำคะแนนรวมดังกล่าวข้างต้นมาหาค่าเฉลี่ย ทำให้เห็นการกระจายของค่าเฉลี่ย ดังภาพที่ 5.1 ซึ่งชี้ได้ว่า ระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนโดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.76 นั้นหมายความว่า โดยเฉลี่ยแล้วกลุ่มเยาวชนก่อนที่จะมาเข้าร่วมกระบวนการนี้มีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับการเห็นคุณค่า

ภาพที่ 5.1 การกระจายของค่าเฉลี่ยที่แสดงถึงจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนโดยภาพรวม (ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ)

นอกจากนี้ เมื่อนำค่าเฉลี่ยมาแบ่งกลุ่มเยาวชนออกเป็น 4 กลุ่มตามเกณฑ์ที่กำหนด ทำให้เห็นถึงรายละเอียดของจำนวนเยาวชนในแต่ละกลุ่ม ดังตารางที่ 5.2 นั่นคือ

- 1) กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับการรับรู้ (รับรู้และตระหนัก) คือ กลุ่มที่ได้ค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 1.00-1.74 พบว่าไม่มีเยาวชนคนใดที่มีจิตสำนึกอยู่ในระดับการรับรู้
- 2) กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับการตอบสนอง (สนใจและร่วมมือ) คือ กลุ่มที่ได้ค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 1.75-2.49 จะมีอยู่ร้อยละ 28.6
- 3) กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับการเห็นคุณค่า (รู้คุณค่าหรือโทษ) คือ กลุ่มที่ได้ค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 2.50-3.24 จะมีอยู่ร้อยละ 66.7
- 4) กลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับการจัดระบบ (คิดถึงสิ่งที่ควรทำและเลือกที่จะทำ) คือ กลุ่มที่ได้ค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.25-4.00 จะมีอยู่ร้อยละ 4.8

ตารางที่ 5.2 ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนโดยภาพรวม (ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ)

(n = 21)

จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	ร้อยละ (คน)
ระดับการรับรู้	0.0 (0)
ระดับการตอบสนอง	28.6 (6)
ระดับการเห็นคุณค่า	66.7 (14)
ระดับการจัดระบบ	4.8 (1)
รวม	100.0 (21)

ข้อมูลจากตารางที่ 5.2 แสดงให้เห็นว่า เยาวชนกลุ่มนี้มีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับการเห็นคุณค่าเป็นส่วนใหญ่ โดยเยาวชนที่มีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในระดับการจัดระบบ มีเพียงร้อยละ 4.8 เท่านั้น

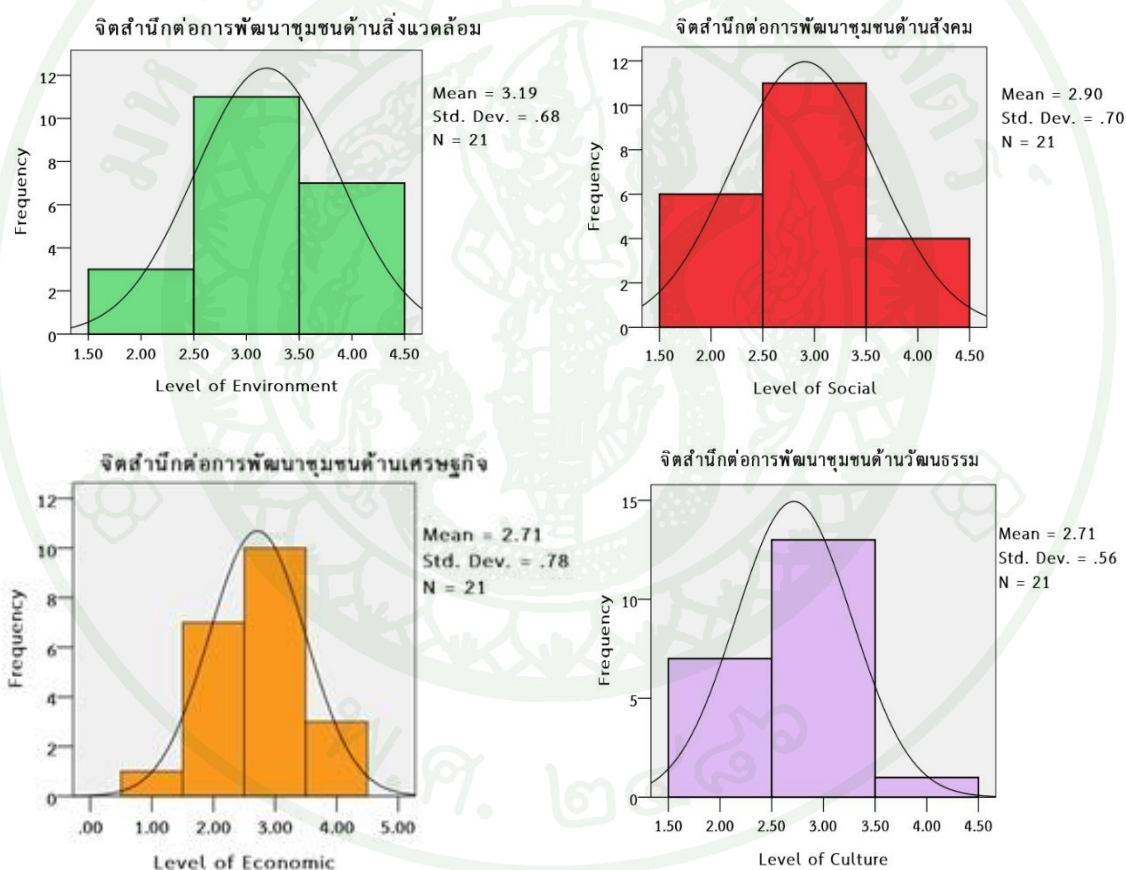
นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนแยกตามรายด้าน 4 ด้าน ซึ่งประกอบด้วยด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม พบว่าจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนทั้ง 4 ด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่าเหมือนกัน แต่เยาวชนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ($\bar{X} = 3.19$) รองลงมาคือจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสังคม ($\bar{X} = 2.90$) ดังตารางที่ 5.3 โดยค่าเฉลี่ยแสดงจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนในแต่ละด้านมีการกระจาย ดังภาพที่ 5.2

ตารางที่ 5.3 ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนแยกตามรายด้าน (ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ)

(n = 21)

การพัฒนาชุมชน	ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน: ร้อยละ (คน)				$\bar{X}$	S.D.
	การรับรู้	การตอบสนอง	การเห็นคุณค่า	การจัดระบบ		
ด้านสิ่งแวดล้อม	0.0 (0)	14.3 (3)	52.4 (11)	33.3 (7)	3.19	0.68
ด้านสังคม	0.0 (0)	28.6 (6)	52.4 (11)	19.0 (4)	2.90	0.70
ด้านเศรษฐกิจ	4.8 (1)	33.3 (7)	47.6 (10)	14.3 (3)	2.71	0.78
ด้านวัฒนธรรม	0.0 (0)	33.3 (7)	61.9 (13)	4.8 (1)	2.71	0.56

จากตารางที่ 5.3 เมื่อเปรียบเทียบค่าร้อยละของจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนระหว่างด้าน พบว่า เยาวชนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในระดับการจากระบบสูงกว่าการมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านอื่นๆ กล่าวคือ ด้านสิ่งแวดล้อมมีอยู่ร้อยละ 33.3 ในขณะที่ด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจ มีอยู่ร้อยละ 19.0 และ 14.3 ตามลำดับ ในขณะที่ด้านวัฒนธรรมมีเพียง 1 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 4.8 เท่านั้น นั่นแสดงว่า เมื่อเยาวชนได้เผชิญกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในเรื่องของสิ่งแวดล้อม เยาวชนจะเกิดความคิด ความรู้สึกว่าควรทำ และเลือกที่จะทำในกิจกรรมหรือสิ่งที่จะช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชนมากกว่ากิจกรรมหรือสิ่งที่จะไปพัฒนาด้านอื่นๆ

ภาพที่ 5.2 การกระจายของค่าเฉลี่ยที่แสดงจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนใน 4 ด้านของเยาวชน ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม (ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการ)

ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้นจึงขอเสนอข้อมูลที่แสดงระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนทั้ง 4 ด้าน ดังตารางที่ 5.4

ตารางที่ 5.4 ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนแยกตามสถานการณ์ของการพัฒนาชุมชนใน 4 ด้าน

(n = 21)

สถานการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน: ร้อยละ (คน)			
	การรับรู้	การตอบสนอง	การเห็นคุณค่า	การจัดระบบ
<u>การพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม</u>				
-การใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ (ดิน)	0.0 (0)	19.0 (4)	9.5 (2)	71.4 (15)
-การดูแลต้นไม้ (ต้นไม้)	4.8 (1)	19.0 (4)	28.6 (6)	47.6 (10)
-การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ (สัตว์ป่า)	4.8 (1)	23.8 (5)	14.3 (3)	57.1 (12)
-การปิดไฟ (พลังงาน)	19.0 (4)	33.3 (7)	23.8 (5)	23.8 (5)
-การอนุรักษ์สัตว์ป่า (สัตว์ป่า)	14.3 (3)	23.8 (5)	23.8 (5)	38.1 (8)
-การใช้ใบตองแทนโฟม (ดิน)	19.0 (4)	33.3 (7)	23.8 (5)	23.8 (5)
-การไม่ทิ้งขยะลงคลอง (น้ำ)	9.5 (2)	23.8 (5)	42.9 (9)	23.8 (5)
-การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่า (ต้นไม้)	19.0 (4)	33.3 (7)	9.5 (2)	38.1 (8)
-การลดภาวะโลกร้อน (อากาศ)	9.5 (2)	19.0 (4)	38.1 (8)	33.3 (7)
<u>การพัฒนาชุมชนด้านสังคม</u>				
-การล้างมือ (รักษาสุขอนามัย)	19.0 (4)	23.8 (5)	33.3 (7)	23.8 (5)
-การใช้ภาชนะ (รักษาสุขอนามัย)	4.8 (1)	28.6 (6)	33.3 (7)	33.3 (7)
-การทำกิจกรรม 5 ส (ดูแลสถานที่)	4.8 (1)	23.8 (5)	52.4 (11)	19.0 (4)
-การร่วมมือกันทำงาน (สร้าง)	19.0 (4)	19.0 (4)	23.8 (5)	38.1 (8)
ความสัมพันธ์)				
-การมีเวลาให้กัน (สร้างความสัมพันธ์)	28.6 (6)	9.5 (2)	33.3 (7)	28.6 (6)
-การให้ความสำคัญกับสิทธิ/	14.3 (3)	28.6 (6)	19.0 (4)	38.1 (8)
ความเท่าเทียมกัน (การรักษา/ใช้สิทธิ)				
-การคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค	23.8 (5)	28.6 (6)	14.3 (3)	33.3 (7)
(รักษาสุขอนามัย)				
-การรู้จักแบ่งปันและรู้จักให้	23.8 (5)	42.9 (9)	28.6 (6)	4.8 (1)
(สร้างความสัมพันธ์)				

ตารางที่ 5.4 (ต่อ)

(n = 21)

สถานการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน: ร้อยละ (คน)			
	การรับรู้	การ ตอบสนอง	การเห็น คุณค่า	การ จัดระบบ
<u>การพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ</u>				
-การรู้จักวิธีการใช้จ่าย (การใช้จ่ายเงิน)	23.8 (5)	28.6 (6)	28.6 (6)	19.0 (4)
-การใช้ชีวิตตามหลักพอเพียง (การใช้จ่ายเงิน)	28.6 (6)	4.8 (1)	28.6 (6)	38.1 (8)
-การออมเงิน (การออม)	28.6 (6)	19.0 (4)	33.3 (7)	19.0 (4)
-การสร้างอ่างเก็บน้ำในชุมชน (การลงทุน)	33.3 (7)	23.8 (5)	33.3 (7)	9.5 (2)
-การใช้เวลาว่างทำงานพิเศษ (การสร้างอาชีพและรายได้)	4.8 (1)	38.1 (8)	23.8 (5)	33.3 (7)
-การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน (การสร้างอาชีพและรายได้)	19.0 (4)	19.0 (4)	57.1 (12)	4.8 (1)
-ความขยันในการทำงาน (การสร้างอาชีพและรายได้)	14.3 (3)	9.5 (2)	42.9 (9)	33.3 (7)
-การนำเงินไปลงทุน (การลงทุน)	23.8 (5)	4.8 (1)	19.0 (4)	52.4 (11)
<u>การพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรม</u>				
-การบวชทดแทนบุญคุณ (การปฏิบัติตาม ประเพณี)	38.1 (8)	23.8 (5)	28.6 (6)	9.5 (2)
-การไหว้พระที่วัด (การทำนุบำรุงศาสนา)	14.3 (3)	33.3 (7)	19.0 (4)	33.3 (7)
-การยกมือไหว้/กล่าวขอบคุณ (การปฏิบัติตามประเพณี)	33.3 (7)	9.5 (2)	38.1 (8)	19.0 (4)
-การบูรณะซ่อมแซมวัด (การทำนุบำรุง ศาสนา)	38.1 (8)	9.5 (2)	19.0 (4)	33.3 (7)
-การฟื้นฟูเพลงพื้นบ้าน (การปฏิบัติตาม ประเพณี)	14.3 (3)	19.0 (4)	33.3 (7)	33.3 (7)
-ความซื่อสัตย์สุจริต (การปฏิบัติตาม ค่านิยม)	9.5 (2)	23.8 (5)	38.1 (8)	28.6 (6)
-การอนุรักษ์การเล่นไทย (การปฏิบัติตาม ประเพณี)	28.6 (6)	14.3 (3)	19.0 (4)	38.1 (8)
-การใช้ภาษาไทย (การใช้ภาษา)	28.6 (6)	23.8 (5)	19.0 (4)	28.6 (6)

จากตารางที่ 5.4 เมื่อพิจารณาร้อยละของระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนในสถานการณ์ต่างๆ ของแต่ละด้าน พบว่า เมื่อเยาวชนต้องเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ของการพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม เยาวชนส่วนใหญ่จะเกิดความคิด ความรู้สึกรู้ว่าควรทำ และเลือกที่จะทำในกิจกรรมต่างๆ ของสถานการณ์นั้นๆ เพื่อช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น เยาวชนเลือกที่จะใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ (ร้อยละ 71.4) ดูแลต้นไม้ (ร้อยละ 47.6) ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างถูกต้อง (ร้อยละ 57.1) เป็นต้น ในขณะที่สถานการณ์ของการพัฒนาชุมชนในด้านอื่น เยาวชนอาจเป็นเพียงแค่รับรู้และตระหนักถึงเรื่องของสถานการณ์นั้นๆ หรือให้ความร่วมมือกับการพัฒนาชุมชนด้านเหล่านั้น หรือแค่การมองเห็นคุณค่าหรือโทษของสถานการณ์นั้นๆ โดยอาจยังไม่ถึงกับการเลือกทำในสถานการณ์นั้นๆ ด้วยตนเอง เนื่องด้วยเยาวชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีจิตสำนึกอยู่ในระดับการจัดระบบเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม

ดังนั้น ผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการ เยาวชนมีระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่า และเมื่อพิจารณาแยกตามรายด้าน 4 ด้าน พบว่า เยาวชนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม อยู่ในระดับของการเห็นคุณค่าเหมือนกัน แต่ใน**ด้านสิ่งแวดล้อมจะเป็นด้านที่เยาวชนมีจิตสำนึกมากที่สุด** และยังเป็นด้านที่เยาวชนมีจิตสำนึกอยู่ในระดับการจัดระบบสูงกว่าด้านอื่นๆ

ภาพที่ 5.3 การทำแบบวัดจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชน (ก่อนเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ) ของกลุ่มเยาวชน

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นวัดระดับจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชน แล้วนั้น ผู้วิจัยได้เริ่มการสร้างคุณค่ากับกลุ่มเยาวชนด้วยการนัดหมายพบปะกับเยาวชนทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นช่วงเวลาหลังเลิกเรียน หรือช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ทั้งนี้ สถานที่และเวลาในการสัมภาษณ์ขึ้นอยู่กับความสะดวกของเยาวชนแต่ละคน โดยส่วนใหญ่หากเป็นช่วงเวลาหลังเลิกเรียนผู้วิจัยจะมีโอกาสได้เจอกับเยาวชนคนอื่นๆ ที่ไม่ได้มีการนัดกันไว้ล่วงหน้า ซึ่งการเจอกันระหว่างผู้วิจัยกับเยาวชนทั้งที่นัดและไม่ได้นัดไว้ในแต่ละครั้งก็จะมีบทกวีและพูดคุยกันในเรื่องราวๆ ไป ทำให้เยาวชนเริ่มมีความกล้าที่จะเข้ามาหาและพูดคุยกับผู้วิจัยก่อน รวมทั้งมีการแสดงออกที่ผ่อนคลายมากขึ้น โดยไม่เกร็งเหมือนกับการเจอครั้งแรกๆ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการจำเป็นต้องมีผู้เข้าร่วมจะต้องมีการเปิดใจ และกล้าที่จะนำเสนอความคิดเห็นของตนเพื่อนำไปสู่การได้ประเด็นที่ต้องการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นต่อเยาวชนและชุมชนร่วมกัน ทั้งนี้ สำหรับเยาวชนที่ผู้วิจัยนัดหมายไว้ล่วงหน้าได้มีการสัมภาษณ์ถึงประเด็นเกี่ยวกับมุมมองที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน รวมถึงการพูดคุยเกี่ยวกับลักษณะนิสัยของตัวเองเพื่อทำความเข้าใจและรู้จักกับเยาวชนให้มากยิ่งขึ้น

2. มุมมองของเยาวชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชน

ก่อนการปฏิบัติการ (action) เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยต้องเข้าใจในความคิดเบื้องต้นที่เยาวชนมีต่อตนเองหรือต่อเยาวชนด้วยกันเองเกี่ยวกับบทบาทของการพัฒนาชุมชน รวมถึงประสบการณ์ที่ผ่านมาในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงปัจจัยหรือสาเหตุของพฤติกรรมที่เยาวชนได้แสดงออกมา และเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลที่ทำให้เปรียบเทียบได้ว่าเยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงหลังจากที่ได้เข้าร่วมกระบวนการวิจัยหรือไม่ อย่างไร

ภาพที่ 5.4 การสัมภาษณ์เยาวชนทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มในประเด็นเกี่ยวกับมุมมองที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

สำหรับเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัยครั้งนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 21 คน โดยมีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 13-16 ปี ส่วนใหญ่ครอบครัวของเยาวชนมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายและมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันจำนวน 2 คน (นับรวมตัวเยาวชนแล้ว) ดังตารางที่ 5.5

ตารางที่ 5.5 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของเยาวชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย

นามแฝง	อายุ	ลักษณะครอบครัว	จำนวนพี่น้อง
1. ตึก	15 ปี	ครอบครัวเดี่ยว	2 คน
2. แบลม	14 ปี	ครอบครัวเดี่ยว	2 คน
3. นิ่ง	15 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางบิดา	2 คน
4. จำ	15 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางมารดา	2 คน
5. ส้ม	16 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางบิดา	4 คน
6. นิก	14 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางบิดา	3 คน
7. จืด	13 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางมารดา	2 คน
8. เมย์	14 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางบิดา	2 คน
9. เบ็นซ์	14 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางมารดา	2 คน
10. เฟรม	13 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางมารดา	2 คน
11. ออม	13 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางมารดา	4 คน
12. เฟิร์น	13 ปี	ครอบครัวเดี่ยว	2 คน
13. ดรีม	13 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางมารดา	4 คน
14. เหมียว	13 ปี	ครอบครัวเดี่ยว	3 คน
15. มาย	13 ปี	ครอบครัวเดี่ยว	3 คน
16. เตย	14 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางบิดา	3 คน
17. นัท	16 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางมารดา	2 คน (ฝาแฝด)
18. แนน	16 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางมารดา	2 คน (ฝาแฝด)
19. เตี้ยว	16 ปี	ครอบครัวเดี่ยว	ลูกคนเดียว
20. นกหวีด	16 ปี	ครอบครัวขยาย-ทางบิดา	2 คน
21. อัน	15 ปี	ครอบครัวเดี่ยว	ลูกคนเดียว

สำหรับมุมมองเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน พบว่าเยาวชนส่วนใหญ่มองว่าตนควรมีบทบาทในการเข้าไปร่วมกิจกรรมที่ผู้ใหญ่ชักชวนให้เข้าร่วม โดยหากมีสิ่งที่ยุใหญ่ให้ช่วยทำก็

ยินดีให้ความร่วมมือ และที่สำคัญคือ เยาวชนมองว่าการพัฒนาชุมชนเป็นสิ่งที่จะต้องช่วยกันทำ โดยเยาวชนควรร่วมมือกัน และหากเห็นปัญหาอะไรก็ควรรีบแจ้งผู้ใหญ่ ซึ่งมุมมองที่เกิดขึ้นของเยาวชนนี้ เกิดจากประสบการณ์ที่เคยพบเห็นปัญหาและที่เคยทำมาก่อนจากการที่ผู้ใหญ่บางท่านได้ชักชวนให้มา เข้าร่วมทำในกิจกรรมด้วยกัน โดยมีเพียงส่วนน้อยที่มุมมองจะเกิดจากการเคยได้ลองคิดทำด้วยตนเอง กับกลุ่มเพื่อนสนิทของตน ดังตัวอย่างเสียงสะท้อนจากเยาวชนในตารางที่ 5.6

ตารางที่ 5.6 มุมมองของเยาวชนเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชน

ประเด็น	เสียงสะท้อนจากเยาวชน
บทบาทในการพัฒนาชุมชนที่เยาวชนควรทำ	
1. การให้ความร่วมมือกับผู้ใหญ่	• อ้น: “...ถ้าเขา (หมายถึงผู้ใหญ่ในชุมชน) ขวนขวายก็จะไป... ควรรวมตัวกันทำกิจกรรมร่วมกันคะ แล้วช่วยกันคะ” • นกหวีด: “...ก็ให้มีส่วนร่วมในชุมชนนะคะ...”
2. การแจ้งข่าวกับกลุ่มผู้ใหญ่	• นัท: “...แบบเวลาเราเห็นใครมีเรื่องกัน เราก็บอกพวกผู้ใหญ่” • เต๋ยว: “...เวลามีเรื่องอะไรก็บอกผู้ใหญ่ ว่ามีเรื่องอะไรอย่างนี้ ดีกันหรืออะไรมีเรื่อง จะได้ช่วย จะได้ไม่ต้องบานปลาย จะได้ไม่เป็นเรื่องใหญ่”
3. การรวมกลุ่มช่วยกันพัฒนาชุมชน	• ดรีม: “...มาร่วมกันทำเพื่อช่วยกันคะ” • ออม: “...เวลาปฏิบัติอย่างนี้ (หมายถึงการทำกิจกรรมให้กับชุมชน) จะต้องไม่ต่างคนต่างปฏิบัติ ควรช่วยๆ กันทำรวมกันทำ...”
ปัจจัยที่มีผลต่อมุมมองของเยาวชน	
1. การมองเห็นปัญหาในชุมชน	• นกหวีด: “...ควรช่วยกันด้านยาเสพติด เพราะวัยรุ่นส่วนมากติดยาคะ”
2. การได้รับโอกาสจากผู้ใหญ่	• อ้น: “...บางที่ออกพรรษา มีกีฬาที่ อบต. จัด หนูก็ไปหมดคะ... ก็ อบต. ปู่ย่าคนนะคะ เขาจะเรียกหนูไป...”
3. การเคยลองทำด้วยตนเอง	• เฟิร์น: “...ถ้าทำคนเดียวบางทีมันไม่สำเร็จคะ เคยลองแล้ว... ต้องช่วยกันดีกว่า”

อย่างไรก็ตาม มุมมองต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนดังกล่าวไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง หากไม่ได้รับความร่วมมือและโอกาสจากกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชน ดังที่ นิ่ง ได้เสนอมุมมองของตนเองว่า

“ก็อยากกริเริ่มทำอะไรเพื่อชุมชน แต่คิดว่ามันน่าจะยาก เพราะชุมชนหนึ่งมันก็ใหญ่...ความร่วมมือก็ไม่ว่างจะมีสักเพียงใดคะ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้เยาวชนจะมีมุมมองที่อยากจะแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชน แต่ก็ยังมีความกังวลใจและไม่แน่ใจว่าจะทำได้ อันเนื่องจากปัจจัยความร่วมมือกันของคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับชุมชนและถือว่าเป็นผู้ที่จะมาช่วยส่งเสริมและสนับสนุนมุมมองที่ดีของเยาวชนให้นำไปสู่การแสดงบทบาทได้จริงต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้ยังมีเสียงเล็กๆ ของเยาวชนส่วนหนึ่งที่สะท้อนแง่คิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนในลักษณะที่ต้องการให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนให้มากขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากกิจกรรมที่ผ่านมาของชุมชน แม้จะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน แต่เยาวชนกลับรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับตนน้อยมาก สอดคล้องกับเสียงสะท้อนของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนเองที่รับรู้และกล่าวไว้เช่นเดียวกันว่าการพัฒนาชุมชนในด้านที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนยังมีอยู่น้อย (ดังตารางที่ 4.2 ของบทที่ 4) อีกทั้งกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นมักเป็นในลักษณะของการอบรมหรือเกี่ยวกับวิชาชีพ ทำให้บทบาทที่เยาวชนจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจึงเป็นไปได้น้อย และทำให้เยาวชนมองไม่เห็นความสำคัญ หากเยาวชนมองว่ากิจกรรมใดไม่สำคัญก็จะไม่เกิดความอยากที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนนั้นๆ ดังที่อันเสนอมุมมองของตนว่า

“มัน (หมายถึงกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นมา) จะเป็นแบบอบรมให้ความรู้...เกี่ยวกับพวกชาวบ้านในชุมชนนะคะ... (สำหรับเยาวชน) ก็ไม่ค่อยมี...มีน้อยคะ...เขา (หมายถึงเยาวชนด้วยกัน) อยากทำสิ่งอื่นก็ได้ แต่สิ่งนี้ไม่สำคัญสำหรับเขา เขาถึงไม่อยากร่วมกิจกรรมที่จะมาช่วยพัฒนาชุมชน เพราะมองว่าไม่สำคัญ...”

ดังนั้น จากมุมมองของเยาวชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนดังกล่าวข้างต้น ทำให้เมื่อพิจารณาในส่วนของบทบาทที่แสดงออกจริงของเยาวชนที่ผ่านมาจึงพบว่า เยาวชนส่วนใหญ่มองว่าตนเองมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนค่อนข้างน้อยหรือแทบจะไม่มีเลย และบางคนได้ยอมรับว่าไม่เคยมีส่วนร่วมกับชุมชนในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนเลย ดังคำถามที่ว่า “ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนหรือไม่?” ซึ่งคำตอบของเยาวชนคนหนึ่งที่มีต่อคำถามดังกล่าวคือ **“ไม่มีครับ...ก็ไม่ได้ทำอะไร”** และเมื่อมองไปยังกลุ่มเยาวชนอีก 20 คนที่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมกับชุมชนบ้างนั้น จะพบว่ากิจกรรมของชุมชนที่เยาวชนได้เข้าร่วมจะมีทั้งในรูปแบบที่ทางโรงเรียนส่งให้เข้าร่วมในสถานภาพของการเป็นนักเรียนกับที่เยาวชนเข้าร่วมในสถานภาพของการเป็นสมาชิกในชุมชน และกิจกรรมที่เยาวชนได้เข้าไปแสดงบทบาทนั้นส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เหมือนกันและไม่ได้มีความหลากหลายแตกต่างกันมากนัก และส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวกับด้านวัฒนธรรม ดังตารางที่

5.7 เป็นเสียงสะท้อนที่แสดงถึงบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชน

ตารางที่ 5.7 บทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนของเยาวชนจำแนกตามระดับจิตสำนึก
กับการพัฒนาชุมชนใน 4 ด้าน

(n=20)

จิตสำนึกต่อ การพัฒนาชุมชน	ตัวอย่างเสียงสะท้อนถึงการแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชน ของเยาวชนแยกตามระดับจิตสำนึก
ด้านสิ่งแวดล้อม: (4 คน) การดูแล รักษาทรัพยากร ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนหรือ สังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ ป่า (ต้นไม้) สัตว์ป่าที่มีอยู่ตาม ธรรมชาติ รวมทั้งพลังงาน	ระดับการตอบสนอง: ให้ความสนใจและร่วมมือ (2 คน) ◆ เฟิร์น: “ก็จะไปกวาดวัด ทำความสะอาดวัด และปลูกต้นไม้ตรง คลองชลประทาน” ◆ นกหวีด: “ถ้ามีเวลาว่างจะทำความสะอาดให้กับชุมชนคะ...ก็ปลูก ต้นไม้ให้ชุมชน แล้วช่วยอนุรักษ์ต้นไม้ที่หายากคะ (จะมี ผ้าสีเหลืองผูกไว้)” ระดับการเห็นคุณค่า: รู้คุณค่าและโทษ (2 คน) ◆ ดริม: “...บางคนชอบท้ายมอเตอร์ไซค์อยู่ กินน้ำขวดเสร็จก็ทิ้งลงมา หนูเห็นก็ตามไปเก็บ มันทำให้ชุมชนสะอาดขึ้น” ◆ ออม: “เคยลองทำคนเดียว เก็บขยะทั้งหมดบ้าน แค่นี้ก็ยังไม่เหนื่อย คะ ควรช่วยกัน”
ด้านสังคม: (8 คน) การดูแล รักษา ความสัมพันธ์ของคนใน ครอบครัวหรือชุมชน สิทธิต่างๆ และสภาพ ของโรงเรียนหรือที่อยู่ อาศัย รวมทั้งเรื่อง สุขภาพหรือสุขอนามัย	ระดับการตอบสนอง: ให้ความสนใจและร่วมมือ (6 คน) ◆ ออม: “เวลาน้ำท่วม (เอ่อออกมาจากคลองชลประทาน) ก็ช่วยชุด ทรายคะ” ◆ อ้น: “หนูเคยสมัครที่เป็นมัธยม (อสม.รุ่นใหญ่) ครูเขาให้เป็น อสม. น้อย ก็ไปฝึก ไปอบรม ก็ไปที่ อบต. ...เขาให้ช่วยมาเสิร์ฟน้ำ หนูก็มา...ถ้าเขาชวนไป หนูก็ไปหมดคะ” ◆ เมย์: “เป็นตัวแทนของโรงเรียนร่วมแข่งวิชาสังคม” ◆ จี๊ด: “เข้าร่วมแข่งโครงงานวิทย์ (วิทยาศาสตร์)” ◆ นิก: “ไป GSP (เป็นตัวแทนของโรงเรียนแข่งโปรแกรมคณิตศาสตร์) เป็นบัดดี้กันกับเบนซ์” (2 คน)

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

(n=20)

จิตสำนึกต่อ การพัฒนาชุมชน	ตัวอย่างเสียงสะท้อนถึงการแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชน ของเยาวชนแยกตามระดับจิตสำนึก
ด้านสังคม (ต่อ)	ระดับการเห็นคุณค่า: รู้คุณค่าและโทษ (2 คน) ▲ มาย: “ก็ช่วยกันเก็บขยะในโรงเรียนคะ คนนอกเข้ามาในโรงเรียน แล้วก็ชอบทิ้งขยะ” ▲ เหมียว: “อย่างกรณีเขาตั้งตลาดนัดตรงนี้ เราเก็บก่อนมีตลาดนัด พอตลาดนัดไปก็มีขยะมาอีก”
ด้านเศรษฐกิจ: (1 คน) การวางแผนการใช้จ่ายเงิน การออม การสร้างอาชีพ และรายได้ รวมทั้งการ ลงทุน	ระดับการเห็นคุณค่า: รู้คุณค่าและโทษ (1 คน) ▲ ดริม: “...เราก็มีรายได้พิเศษเพิ่มด้วยจากการเอาขวดไปขายคะ”
ด้านวัฒนธรรม: (17 คน) การร่วม การสืบทอด หรือการปฏิบัติตาม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมที่ดีงาม และการ ใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม รวมทั้งการ ทำนุบำรุงศาสนา	ระดับการตอบสนอง: ให้ความสนใจและร่วมมือ (17 คน) ▲ อ้น: “มีน้อยคะ ส่วนใหญ่จะปลูกต้นไม้ในวันแม่... และก็มีวันลอยกระทงเขาจะจัดตรงข้างหลัง (หมายถึงคลองชลประทาน) และมีพวกวิ่ง” ▲ แนน: “เต้น (นำแถววงในการแห่เทียนเข้าพรรษา)” ▲ นัท: “เวลาทำกิจกรรมก็จะมาช่วยกัน ตอนสงกรานต์ก็จะมีกิจกรรมของผู้ใหญ่ แล้วก็รดน้ำดำหัว (จัดที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน)” ▲ เตียะ: “ถ้าเกิดสงกรานต์จะจัดที่วัดหนองโพธิ์ ก็จะไปกัน” ▲ เตย: “เล่นกีฬาหมู่บ้านคะ (เล่นวอลเลย์บอลแข่งกับหมู่บ้านอื่น)... จัดทุกปี” ▲ นิก: “ก็กีฬาหมู่บ้าน... แข่งบอลครับ” ▲ นิ่ง: “เวลาที่มีการจัดงาน อย่างงานวันเด็ก หนูกับตักก็จะเป็นพิธีกรเวทีคะ” (2 คน) ▲ ตัก: “มีวันพ่อ วันแม่ แล้วก็ปีใหม่ ที่จะทำความสะอาดรอบชุมชนนะคะ” ▲ จำ: “หนูกับนึ่งก็ได้ร่วมทำความสะอาดรอบชุมชนในวันพ่อ วันแม่” (2 คน)

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

(n=20)

จิตสำนึกต่อ การพัฒนาชุมชน	ตัวอย่างเสียงสะท้อนถึงการแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชน ของเยาวชนแยกตามระดับจิตสำนึก
ด้านวัฒนธรรม (ต่อ)	♣ แบลม: “ช่วยโรงเรียนนะคะ เขา (กล่าวถึงครู) ขอว่าใครอยากจะทำ เราก็อาสาไป รำในวันพ่อ วันแม่...ยกเว้นสัปดาห์เดียวคะ (กล่าวถึงเพื่อนในกลุ่มทุกคน คือ ตัก นิ่ง จำได้ร่วมรำเหมือนแบม)” (4 คน) ♣ สัม: “...จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดทุกครั้ง เช่น วันปีใหม่ วันเด็ก” ♣ เป็นซ์: “ไม่ค่อยมีครับ ส่วนมากจะเป็นงานบวช...ตักน้ำเสิร์ฟครับ” ♣ เมย์: “มีแต่เทียนช่วงเข้าพรรษา และช่วงทำบุญอะไรอย่างนี้จะ...และลอยกระทงคะ”

ในขณะที่เดียวกันบทบาทของเยาวชนส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นเพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรม หรือผู้ทำตามในสิ่งที่ผู้ใหญ่กำหนด เห็นได้จากคำตอบของเยาวชนต่อข้อคำถามของผู้วิจัยที่ว่า “ส่วนใหญ่กิจกรรมการพัฒนาชุมชนเป็นกิจกรรมที่ใครเป็นคนคิดขึ้นมา?” ซึ่งเสียงสะท้อนที่ออกมาคือ

ออม: “กิจกรรมภายนอกโรงเรียนส่วนใหญ่แล้วจะเป็น**ผู้ใหญ่บ้าน** บางที่**โรงเรียน**ก็จะออกไปช่วย”

นกหวีด: “ก็**ทุกคนในชุมชน พวกผู้ใหญ่ และก๊อบต.**อย่างนี้จะคะ ช่วยกันจัด”

นัท: “ถ้าเค้า (กล่าวถึง**ผู้ใหญ่บ้าน**) มีกิจกรรม เค้าก็จะชวน”

เมื่อกิจกรรมส่วนใหญ่มาจากความคิดของกลุ่มผู้นำและคนในวัยผู้ใหญ่ จึงทำให้มีเยาวชนบางส่วนได้มองเกี่ยวกับบทบาทของตนในการพัฒนาชุมชนว่า จะเลือกเข้าไปร่วมเฉพาะกิจกรรมที่ตนสนใจหรือชอบเท่านั้น ถ้าหากรู้สึกที่ไม่ชอบกิจกรรมใด ก็จะปฏิเสธการเข้าไปมีบทบาทร่วมกิจกรรมด้วย ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของการที่เยาวชนมองบทบาทของตนเพียงแค่การรับรู้ว่ามีกิจกรรมอะไรเมื่อไหร่ แต่ไม่ขอแสดงบทบาทที่จะเข้าไปให้ความร่วมมือด้วย ดังที่ นิก เล่าให้ฟังว่า “. . .เวลา**มีกิจกรรมอะไร** เขา (หมายถึงกลุ่มผู้ใหญ่) ก็ชอบไปตาม. . . (ทำไมตัดสินใจไปร่วม?). . .ชอบ **แต่ถ้าอันไหนไม่ชอบก็บอกเขาเพื่อขอปฏิเสธ**” (สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2556)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีข้อสังเกตว่า กิจกรรมที่จะได้รับความร่วมมือจากกลุ่มเยาวชนมากมักเป็นกิจกรรมในลักษณะที่สอดคล้องกับวัยของเยาวชน นั่นคือ มีความสนุกสนาน และตรงกับความต้องการของเยาวชน ดังกรณีของกิจกรรมกีฬาหมู่บ้านหรือกีฬาชุมชน และกิจกรรมที่จัดในวันหยุดเทศกาลต่างๆ จะพบว่าได้รับการตอบรับจากเยาวชนเป็นอย่างดี โดยมีเยาวชนเข้าร่วมจำนวนมาก และที่สำคัญคือเป็นกิจกรรมที่จัดในช่วงวันหยุด หรือโรงเรียนอนุญาตให้ไปเข้าร่วมกิจกรรมได้ ซึ่งทำให้เยาวชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ ได้ ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

อัน: “...มีแข่งกีฬาหมู่บ้าน แล้วก็มีออกพรรษา คนแก่ก็เล่นนะคะ...เต๊ะปี่ป่นะคะ ว่าใครไกลสุด เด็กก็เล่นด้วยคะ แต่ละหมู่บ้าน เด็กก็ได้ คนโตก็ได้...เด็กจะเล่นวอลเลย์...คนมันเต็มนะคะ ก็เลยคุณแม่ แม่วิ่งกระสอบ...จัดที่วัดนะคะ วันออกพรรษา...นี่เป็นปีแรกนะคะ มันมีไม่เกืออย่าง แต่ว่ามันสนุกคะ”

นกหวีด: “...กีฬาหมู่บ้าน เขาจะจัดให้แต่ละหมู่บ้านมีการทำกิจกรรมร่วมกัน...จัดช่วงใกล้ๆ ปิดเทอม ช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ ในวันหยุดคะ...ชอบเล่นกีฬา”

เสียงสะท้อนของเยาวชนดังกล่าวมีความสอดคล้องกับสิ่งที่คนในชุมชนได้สัมผัสและมองเห็นพฤติกรรมที่เยาวชนได้แสดงออกมา ดังคำบอกเล่าของคนในชุมชนที่กล่าวไว้กับผู้วิจัยว่า

ลุงสุนทร: “มีๆๆ มาร่วมสนุกกัน อย่างปีใหม่เขา (หมายถึงเยาวชน) ก็จะมาร่วมสนุกกัน มากันเยอะ วัยรุ่นเนี่ยะ ก็จะเป็นนักศึกษา นักเรียน ก็มากัน ทุกวันนี้ก็มีมาในงานเทศกาลต่างๆ” (สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2557)

ดังนั้น จากมุมมองต่างๆ เกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนและการแสดงบทบาทของเยาวชนนั้น สะท้อนให้เห็นในภาพรวมได้ว่า เยาวชนในห้วยหมอนทองมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน โดยจากมุมมองของเยาวชนได้ชี้ว่าเยาวชนมีจิตสำนึกอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่า โดยสามารถรู้ถึงประโยชน์หรือคุณค่าของการร่วมมือกันและรู้ถึงโทษของปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน แต่เมื่อมีเงื่อนไขเชิงบริบทของชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น เรื่องกิจกรรมที่จัดขึ้นส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวข้องกับเยาวชน เรื่องการไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรมด้วยตนเองโดยมีลักษณะเป็นผู้ทำตาม สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้การแสดงบทบาทจริงของเยาวชนสะท้อนถึงจิตสำนึกเพียงแค่ระดับของการตอบสนองเท่านั้น นั่นคือ การแสดงบทบาทด้วยการให้ความสนใจและร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชน รวมถึงโรงเรียนจัดขึ้นมา

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นทำให้สรุปมุมมองของเยาวชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนได้ว่า ตนควรมีบทบาทด้วยการให้ความร่วมมือกับผู้ใหญ่ หากมีข้อมูลหรือข่าวใดๆ ควรแจ้งให้ผู้ใหญ่รู้เพื่อป้องกันหรือแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยมองว่าการพัฒนาชุมชนควรมีลักษณะของการรวมกลุ่ม ช่วยเหลือกัน แต่จากการที่บริบทของชุมชนได้ให้บทบาทการพัฒนาชุมชนเป็นของผู้ใหญ่เพียงฝ่ายเดียว และกิจกรรมมักเป็นลักษณะของการอบรม หรือเกี่ยวกับวิชาชีพที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเยาวชนนัก จึงทำให้เยาวชนมองว่าตนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนค่อนข้างน้อยหรือแทบไม่มีเลย และการมีส่วนร่วมของเยาวชนที่ผ่านมาส่วใหญ่ก็เป็นเพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรมในบางกิจกรรม หรือเป็นเพียงผู้ทำตามในสิ่งที่ผู้ใหญ่กำหนด นั่นคือ บทบาทที่แสดงออกจริงของเยาวชนส่วนใหญ่สะท้อนจิตสำนึกเพียงแค่ระดับการตอบสนองด้วยการให้ความสนใจและร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นมาเท่านั้น ทำให้เยาวชนขาดความมั่นใจในการคิดและทำสิ่งที่จะมาพัฒนาชุมชนของตนได้ด้วยตนเอง

จากผลของการวัดระดับจิตสำนึกและมุมมองที่เยาวชนมีต่อการพัฒนาชุมชน รวมทั้งบทบาทที่แสดงออกจริงดังกล่าวข้างต้น ได้เป็นข้อมูลสำคัญต่อการทำให้ผู้วิจัยเข้าใจในความคิดและการกระทำของเยาวชน ซึ่งส่วนหนึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงความเปลี่ยนแปลงในเรื่องจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนหลังจากการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ และยังเป็นข้อมูลที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและความต้องการของเยาวชนเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในเบื้องต้นก่อนที่จะไปสู่ขั้นตอนของการพูดคุยเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน ทั้งจากความคิดเห็นของกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน

3. สภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน

จากข้อมูลในการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน รวมถึงกลุ่มเยาวชน ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นประเด็นปัญหาที่ไม่สามารถมองข้ามไปได้คือ

1) มีช่องว่างระหว่างกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนกับกลุ่มเยาวชน เนื่องจากมีการติดต่อสื่อสารพูดคุยกันน้อย และไม่ค่อยมีกิจกรรมในการทำร่วมกัน

2) เยาวชนยังไม่มีประสบการณ์ของการคิดทำกิจกรรมด้วยตนเอง ในขณะที่ผู้นำและคนในชุมชนมีประสบการณ์ของการทำกิจกรรมต่างๆ

ดังนั้น หากการจัดกลุ่มสนทนาเป็นลักษณะของการเริ่มต้นด้วยการรวมทั้งสองกลุ่มมาพร้อมกันจะนำไปสู่ปัญหาของการครอบงำทางความคิดจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนต่อกลุ่มเยาวชนได้ เมื่อผู้วิจัยคำนึงถึงประเด็นทั้งสองข้อดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับการคำนึงถึงเรื่องความเป็นตัวตน (self) ของวัยรุ่นที่ว่าบุคลิกลักษณะของสติปัญญาและความสามารถนั้น วัยรุ่นจะไม่อยากเปิดเผยให้ผู้อื่นรู้ โดยเฉพาะผู้ที่สูงวัยกว่าหรือเด็กกว่าตน ซึ่งผู้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยครั้งนี้มีวัยที่ต่างกัน แม้แต่ในกลุ่มเยาวชนเองก็มีความต่างวัยกันอยู่บ้าง ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการโดยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ 1) สานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพเยาวชน กับ 2) ค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพเยาวชน

จากประเด็นปัญหาที่กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้จัดการสนทนากลุ่มโดยแยกกลุ่มเยาวชนออกจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน และนำหลักแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff (1980) ที่ว่าการมีส่วนร่วมแบ่งเป็น 4 แบบคือ (1) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (2) การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และ (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ร่วมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Caayupan (1985) ที่ว่าในกระบวนการมีส่วนร่วมทุกคนมีสิทธิเท่ากัน ไม่มีการบังคับครอบงำ มีการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งมีส่วนร่วมในทุกระยะของกระบวนการพัฒนาตั้งแต่การกำหนดปัญหา ไปจนถึงการประเมินผล พร้อมกับการใช้หลักแนวคิดการเสริมพลังอำนาจผนวกกับโมเดลการพัฒนาชุมชนที่ปรับจากแนวคิดของ Gray and William (1987) ว่ามี 5 ระยะคือ (1) กระตุ้น-เรียนรู้-เริ่มต้น (2) จัดระบบ-เรียนรู้-วางแผน (3) กระทำ-เรียนรู้-ประเมิน (4) ความเป็นอิสระที่เพิ่มขึ้น-การเสริมพลังอำนาจ และ (5) การพัฒนาที่เป็นผลพลอยได้ มาใช้ในกระบวนการสร้างจิตสำนึกของเยาวชนในการพัฒนาชุมชน ด้วยการเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การได้แผนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนร่วมกันระหว่างทั้งสองกลุ่ม โดยผู้วิจัยได้เริ่มด้วยการนำกลุ่มเยาวชน ซึ่งถือว่าอยู่ในวัยใกล้เคียงกันที่สุดมาสร้างความคุ้นเคยและรู้จักกันให้มากขึ้นก่อน เพื่อนำไปสู่ความกล้าแสดงออก กล้าเปิดใจและความคิดเห็นระหว่างกัน ซึ่งเป็นการสร้างความไว้วางใจ (trust) ในเพื่อนร่วมงาน รวมถึงการสร้างเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นตามมาด้วย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1) ผู้วิจัยทบทวนและทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของกระบวนการวิจัยกับกลุ่มเยาวชนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นการเน้นย้ำถึงความตั้งใจและสนใจของเยาวชนที่จะเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ โดยมีเป้าหมาย (goal) เพื่อพัฒนาชุมชนเป็นสิ่งยึดโยง (tie) ผู้เข้าร่วม

2) ผู้วิจัยพูดกระตุ้นให้เยาวชนคิดและมองถึงคุณค่าของตน ก่อนเข้าสู่อารมณ์สัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพของเยาวชนผ่านเกม ดังคำพูดที่ว่า “แม้เราจะเป็นคนกลุ่มจำนวนน้อยในตำบล แต่เราก็สามารถเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างสิ่งต่างๆ ให้กับชุมชนได้. . .” ซึ่งเป็นการปลุกขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นกับเยาวชน (encouragement)

3) ผู้วิจัยเลือกสรรเกมต่างๆ ให้เยาวชนได้มีกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจร่วมกัน (trust) รวมทั้งการสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นกับเยาวชน เพื่อทำลายกำแพงที่ปิดกั้นระหว่างเยาวชนด้วยกันเอง และระหว่างเยาวชนกับผู้วิจัย โดยเกมที่เลือกมานั้นจะแฝงด้วยข้อคิดและความรู้ให้กับเยาวชน ถือเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการสร้างจิตสำนึกของเยาวชนสำหรับเกม que ที่เลือกมาใช้ในการสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพของเยาวชนนั้นประกอบด้วย 6 เกม (ดังภาพที่ 5.5) โดยมีรายละเอียดดังนี้

(3.1) เกม “คุณสมบัติ”

วัตถุประสงค์: การสร้างความรู้จักและความคุ้นเคยกันในกลุ่มเยาวชน

การดำเนินการ:

- ผู้วิจัยแจกกระดาษ 1 แผ่นพร้อมปากกาให้กับเยาวชน
- ผู้วิจัยให้เยาวชนเดินค้นหาเพื่อนที่มีคุณสมบัติตรงตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในกระดาษ 20 ข้อ โดยใช้เวลา 2 นาที เมื่อค้นพบแล้วให้ใส่ชื่อเพื่อนลงในช่องว่างของหัวข้อที่มีคุณสมบัติตรง
- ผู้วิจัยให้เยาวชนนั่งเป็นวงกลมเมื่อหมดเวลา และให้เยาวชนที่สามารถหาข้อมูลครบถ้วนเสร็จคนแรกออกมานำเสนอด้านหน้า โดยให้เลือกนำเสนอ 1 หัวข้อ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของเยาวชนคนใดคนหนึ่งแล้วให้เยาวชนคนอื่นๆ กล่าวเสริมถึงคุณสมบัติของเยาวชนคนนั้น เมื่อไม่มีเพิ่มเติมแล้ว จึงให้เยาวชนคนนั้นเป็นผู้นำเสนอในลำดับถัดมา ทำในลักษณะเช่นนี้จนครบทั้ง 21 คน

ผลที่ได้รับ: จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่าเยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้แก่

- เยาวชนมีการรู้จักคิดหาวิธีการแก้ปัญหาด้วยการเริ่มที่จะช่วยเหลือกัน โดยเขียนชื่อของตนเองลงในข้อที่ตรงกับคุณสมบัติของตนบนกระดาษของเพื่อน แลกกันเขียน

- เยาวชนได้มีการทำความรู้จักกันมากขึ้น กล่าวคือ มีการทำความรู้จักเพื่อนนอกกลุ่ม และในขณะเดียวกันก็ได้รู้จักเพื่อนในกลุ่มของตนมากขึ้นด้วย ซึ่งทำให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างกัน และนำไปสู่ความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นต่อกันในกิจกรรม

(3.2) เกม “มองโลกในแง่ดี”

วัตถุประสงค์: การฝึกให้เยาวชนได้คิดในแง่บวกต่อผู้อื่น เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกลำบาใจและสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างเต็มที่

การดำเนินการ:

- ผู้วิจัยแจกกระดาษ 1 แผ่นให้กับเยาวชน
- ผู้วิจัยให้เยาวชนเขียนคำว่า “จุดเด่น” ไว้ทางขวามือ แล้วเขียนเลข 1-5 ไว้

ลำดับลงมา

- ผู้วิจัยให้เยาวชนมองไปทางขวามือตัวเอง แล้วนับว่าคนที่ 3 จากตนคือใคร หลังจากนั้นใช้สายตาของตนพิจารณามองเยาวชนคนนั้นว่ามีจุดเด่นหรือจุดด้อยอย่างไรบ้าง 5 ประเด็น เขียนลงไปบนกระดาษที่แจกให้

- เมื่อเยาวชนทำเสร็จหมดทุกคน ผู้วิจัยจึงสุ่มเยาวชนมา 1 คนเป็นผู้เริ่มในการนำเสนอชมมอมที่มีต่อเพื่อนจากสิ่งที่ได้เขียนไว้ เมื่อคนแรกนำเสนอเสร็จ คนถัดไปคือคนที่ถูกกล่าวถึงจากเพื่อนคนแรก ทำลักษณะนี้ไปเรื่อยๆ ประมาณ 5 คน หลังจากนั้นจึงให้เยาวชนได้เคลื่อนไหวด้วยการเดินไปหาเพื่อนคนที่เราเขียนจุดเด่นไว้ เพื่อบอกถึงสิ่งที่ตนมองและได้มีการพูดคุยกัน

ผลที่ได้รับ: เยาวชนได้ข้อคิดและเรียนรู้ว่า หากมีโอกาสทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะในฐานะที่เป็นผู้นำ หรือผู้ทำกิจกรรมก็ตาม เวลาเจอใครที่ตนเองไม่รู้จักรขอให้เลือกมองจุดที่เขามีเสน่ห์หรือจุดดีของคนนั้นก่อน เพราะจะทำให้ตนเองสบายใจและอยากทำงานร่วมกับคนนั้น แต่หากมองจุดด้อยก่อนจะทำให้เกิดอคติและนำไปสู่การไม่อยากทำงานร่วมได้

(3.3) เกม “เห็นแล้วบอกต่อ”

วัตถุประสงค์: การให้เยาวชนได้เห็นความสำคัญของการสื่อสาร พูดคุยกันเพื่อไม่ให้เกิดการเข้าใจผิดในระหว่างการทำงานร่วมกัน

การดำเนินการ:

- ผู้วิจัยให้เยาวชนนั่งเป็นวงกลม แล้วนับ 1 กับ นับ 2 สลับกันไปจนครบทุกคน
- ผู้วิจัยให้เยาวชนที่นับ 1 เหมือนกันอยู่กลุ่มเดียวกัน โดยให้นั่งเรียงเป็นแถวเดียวกัน ส่วนคนที่นับ 2 จะอยู่อีกกลุ่มหนึ่ง ทำให้มี 2 แถวนั่งอยู่คนละด้านกัน (มีนั่งทางด้านซ้ายและด้านขวา รวมเป็น 2 กลุ่ม)
- ผู้วิจัยเริ่มเกมจากกลุ่มที่ 1 ก่อน โดยให้เยาวชนคนแรกออกมายืนข้างหน้าเพื่อดูท่าทางที่วิทยากรแสดงออกมา
- หลังจากนั้นเรียกเยาวชนคนที่ 2 ออกมา โดยให้คนแรกเป็นผู้แสดงท่าทางดังกล่าวให้เพื่อนคนที่สองของกลุ่มดู ส่วนสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่มให้นั่งหันหลัง ห้ามหันมามอง เมื่อถึงคิวจึงสามารถลุกขึ้นไปดูท่าทางที่เพื่อนคนก่อนหน้าทำ ทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนถึงคนสุดท้ายของกลุ่ม ซึ่งจะเป็นผู้ดูท่าทางและต้องบอกผู้วิจัยว่าเป็นการทำท่าทางเพื่อสื่ออะไร ในขณะที่กลุ่มที่ 2 สามารถมองดูได้ตลอดที่กลุ่ม 1 เล่นเกมอยู่ เมื่อเสร็จจากกลุ่มที่ 1 จึงให้กลุ่มที่ 2 เริ่มทำ โดยทั้งสองกลุ่มจะได้คำที่ต้องไปต่างกัน

ผลที่ได้รับ: เยาวชนได้ข้อคิดและเรียนรู้ว่า อิทธิพลของการไม่พูดคุย โดยดูท่าทางอย่างเดียวจะทำให้มีการสื่อความหมายผิดได้ ดังนั้นถ้าเมื่อไหร่ที่ต้องทำงานกับใครก็ตาม หากไม่มีการพูดคุยกััน ก็จะทำให้เกิดปัญหาของการสื่อสารความหมายที่ผิด และการทำงานก็จะไม่ประสบความสำเร็จ

(3.4) เกม “ระดมทุน”

วัตถุประสงค์: การให้เยาวชนได้เรียนรู้เรื่องของการเสียสละให้กับส่วนรวม

การดำเนินการ:

- ผู้วิจัยให้เยาวชนเปลี่ยนจากการนั่งแถวตอนมาเป็นวงกลมตามกลุ่มเดิม โดยหันหน้าเข้าหากัน
- ผู้วิจัยให้วิทยากรอธิบายเกมเพื่อให้เข้าใจตรงกันว่า ของแต่ละชิ้นที่ทุกคนติดตัวมามีค่าเท่ากับ 1 เท่ากัน โดยจะให้ระดมทุน 3 รอบ ซึ่งจะเริ่มระดมทุนที่ละรอบ เมื่อหมดเวลาแต่ละรอบทางทีมผู้วิจัยจะเป็นกรรมการในการนับคะแนนของแต่ละกลุ่ม
- เมื่อผลคะแนนของแต่ละกลุ่มออกมาแล้ว เยาวชนแต่ละคนจึงเก็บของของตนเองกลับคืน

ผลที่ได้รับ: เยาวชนได้มองเห็นว่าเพื่อนแต่ละคนในกลุ่มมีความเสียสละมากน้อยแค่ไหน อย่างไรบ้าง และหากกลุ่มมีสมาชิกที่รู้จักการเสียสละก็จะทำให้การทำงานสามารถประสบความสำเร็จได้

(3.5) เกม “โอกาสทอง”

วัตถุประสงค์: เพื่อกระตุ้นหรือสร้างความเข้าใจในเรื่องของการเตรียมความพร้อมของตนเองในเรื่องต่างๆ ล่วงหน้า เพื่อมีโอกาสที่ดีเข้ามาจะได้สามารถคว้าไว้ได้ เช่น หากเยาวชนตั้งใจเรียน จนทำให้มีผลการเรียนดี เมื่อมีเรื่องของทุนเข้ามาก็จะมีโอกาสรับทุนนั้นได้ เป็นต้น

การดำเนินการ:

- ผู้วิจัยให้เยาวชนทั้งสองกลุ่มส่งหัวหน้ากลุ่มออกมาตรงจอที่ทางทีมผู้วิจัยเตรียมไว้เพื่อดูสิ่งที่จะปรากฏบนจอดังกล่าว ซึ่งมาเพียงช่วงเวลาไม่นานก็จะหายไป
- ผู้วิจัยให้สมาชิกกลุ่มทุกคนได้มาดูสิ่งที่ปรากฏบนจอเช่นเดียวกัน หลังจากที่ผู้วิจัยให้หัวหน้ากลุ่มกลับไปนั่ง โดยไม่ให้พูดอะไร
- เมื่อเยาวชนทุกคนได้ดูสิ่งที่ปรากฏบนจอจนหมดเวลาแล้ว จึงให้กลับไปกลุ่ม พร้อมรับกระดาษ 1 แผ่น เพื่อเขียนสิ่งที่ตนมองเห็นบนจอเมื่อสักครู่ร่วมกันในกลุ่มของตน โดยใช้เวลา 1.30 นาที
- เมื่อหมดเวลา จึงทำการเก็บกระดาษคำตอบเพื่อให้ทีมผู้วิจัยเป็นกรรมการนับจำนวนสิ่งที่เยาวชนแต่ละกลุ่มเขียนได้ถูกต้อง แล้วทำการเฉลยคำตอบให้เยาวชนได้ฟัง พร้อมอธิบายวัตถุประสงค์ของเกมในครั้งนี้

ผลที่ได้รับ: เยาวชนได้เรียนรู้ว่าโอกาสที่เข้ามาในชีวิตของแต่ละคนไม่ได้มีมาบ่อยครั้ง และไม่สามารถรู้ล่วงหน้าได้จึงต้องเตรียมตัวให้พร้อมอยู่เสมอ ดังนั้นสิ่งที่จะเป็นโอกาสต่อไปคือ ต้องเตรียมตัว เตรียมทุกอย่างให้พร้อมเสมอ และเมื่อโอกาสมาก็จะสามารถคว้ามาได้ ซึ่งหากไม่เตรียมตัวและพลาดโอกาส บางทีโอกาสเหล่านั้นก็ไม่ได้กลับมาหาเราอีก

(3.6) เกม “ระดมสมอง”

วัตถุประสงค์: ให้เยาวชนรู้จักการทำงานเป็นทีม และคิดแก้ปัญหาาร่วมกัน
 อย่างเป็นระบบ รวมทั้งทักษะเรื่องการเป็นผู้นำ

การดำเนินการ:

- ผู้วิจัยให้กระดาษ 1 แผ่น กับเยาวชนทั้งสองกลุ่ม และให้โจทย์ปัญหาว่า
 “ทำอย่างไรที่จะให้กระดาษ 1 แผ่น มีลักษณะเป็นวงกลมขนาดใหญ่ที่สุด และเป็นวงกลมวงเดียวกันที่
 ไม่ขาดออกจากกัน?”
- ผู้วิจัยปล่อยให้เยาวชนแต่ละกลุ่มช่วยกันคิดหาทางแก้ปัญหา ได้ลองผิดลอง
 ถูกกัน โดยผู้วิจัยคอยสังเกตพฤติกรรม และเมื่อเวลาผ่านไปสักระยะหนึ่งเยาวชนยังหาทางแก้ปัญหา
 ไม่ได้ จึงได้นำตัวอย่างผลลัพธ์ที่ได้จากการทำในกระดาษแผ่นเล็กๆ ให้เยาวชนได้ลองพิจารณาดูวิธีการ
 แก้ปัญหา พร้อมกับการบอกใบ้ว่า “ต้องฉีกสลับข้าง” จนในที่สุดเริ่มมีเยาวชนของกลุ่มมองออก และ
 เริ่มช่วยกันคิดพร้อมดำเนินการแก้ปัญหา จนคลี่ออกมาเป็นวงกลมตามที่โจทย์กำหนดได้
- เมื่อหมดเวลาจึงได้ตรวจสอบความถูกต้องของผลงานในแต่ละกลุ่ม แล้วทำการ
 เปรียบวิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง และเทคนิคที่จะได้วงกลมขนาดใหญ่ เพื่อสร้างความเข้าใจและให้
 เยาวชนได้มองเห็นถึงความสำคัญของการคิดอย่างเป็นระบบ และการทำงานเป็นทีมร่วมกัน

ผลที่ได้รับ: เยาวชนได้เรียนรู้ว่าปัญหาที่เจอในครั้งแรก อาจจะยังไม่สามารถ
 แก้ได้ทันที แต่เมื่อได้ช่วยกันคิดแก้ไขก็จะสามารถทำได้สำเร็จ แม้จะใช้เวลาสักหน่อยก็ไม่เป็นไร

ภาพที่ 5.5 การเข้าร่วมกิจกรรมย่อยในเกมต่างๆ เพื่อสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพของเยาวชน

จากการใช้เกมต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นมาเป็นกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์และความคุ้นเคยระหว่างกันในกลุ่มเยาวชน และกับผู้วิจัยนั้น นอกจากช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี (good relationship) แล้ว ยังเป็นการฝึกทักษะ (skills) เช่น การคิด การพูด และความเป็นผู้นำที่ดีให้เกิดขึ้นกับเยาวชนซึ่งจะเป็นสิ่งผูกโยง (tie) ให้เยาวชนเกิดความคิด ความกล้าที่จะทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อชุมชนต่อไปได้ รวมทั้งได้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นและเข้าใจลักษณะของเยาวชนผู้เข้าร่วมทั้ง 21 คนมากขึ้น ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการทำงานร่วมกัน รวมถึงความเข้าใจในพฤติกรรมที่เยาวชนแสดงออกใน

ระหว่างที่ดำเนินกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ โดยลักษณะนิสัยของเยาวชนที่ผู้วิจัยได้มองเห็นจากการใช้เกมต่างๆ มาเป็นตัวกลางนี้ สามารถแบ่งลักษณะของเยาวชนได้ออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้คือ

ก. กลุ่มที่มีความเป็นผู้นำ (มีความมั่นใจในตนเอง/ มีความคิดสร้างสรรค์/ มีความเสียสละ) และยอมรับฟังความเห็นของผู้อื่น

ข. กลุ่มที่มีลักษณะผู้นำ (มีความมั่นใจในตนเอง/ มีความคิดสร้างสรรค์) แต่ค่อนข้างจะยังคงยึดถือความคิดของตนเองเป็นหลัก

ค. กลุ่มที่มีลักษณะเป็นผู้ตาม ทั้งในแง่ความคิดและการกระทำ

ทั้งนี้ เยาวชนส่วนใหญ่มีลักษณะอยู่ในกลุ่ม ค. โดยมีเพียงส่วนน้อยที่อยู่ในกลุ่ม ก. และกลุ่ม ข. ซึ่งผู้วิจัยมองเห็นว่าในอนาคตหากเยาวชนมีการเลือกหัวหน้ากลุ่มของตนจะมีความเป็นไปได้ที่เยาวชนจะเลือกผู้ที่มีลักษณะอยู่ในกลุ่ม ก. เพียงแต่อาจมีปัจจัยในเรื่องของวัยวุฒิเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย ส่วนเยาวชนที่มีลักษณะอยู่ในกลุ่ม ข. ผู้วิจัยมีความคาดหวังว่ากระบวนการวิจัยในครั้งนี้ จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเยาวชน โดยเบื้องต้นคือการหันมายอมรับฟังความเห็นของผู้อื่น ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าวิธีการของการฝึกให้เยาวชนได้มีทำงานกลุ่มร่วมกันจากกระบวนการวิจัยนี้ในขั้นตอนต่อไป จะช่วยพัฒนาเยาวชนไปในทางที่ดีขึ้น และเมื่อเยาวชนรู้จักการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น การกระทำที่ฉะฉานถึงส่วนร่วมก็จะสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นตามมามากขึ้นได้ ในขณะที่เยาวชนที่มีลักษณะอยู่ในกลุ่ม ค. ก็จะสามารถพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองได้มากขึ้นจากการที่ได้รับการเสริมพลังอำนาจด้วยการกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ เรียนรู้ และกระทำการสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองผ่านกระบวนการของการวิจัยในครั้งนี้ อันนำไปสู่การกล้าคิดและนำเสนอความคิดของตนต่อสมาชิกกลุ่ม เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนได้

สำหรับความสำเร็จของการสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพเยาวชนโดยการใช้เกมต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นมาเป็นสิ่งกระตุ้นเยาวชนนั้น ผู้วิจัยพบว่าเยาวชนบางส่วนได้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

(1) จากเดิมที่เยาวชนนั่งคุยกันเฉพาะกลุ่มอายุเดียวกัน ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นการพูดคุยกันระหว่างกลุ่มที่อายุต่างกันมากขึ้น เช่น การนั่งทานข้าวกลางวันหลังจากเสร็จกิจกรรมช่วงเช้าก็มีเยาวชนบางส่วนที่นั่งคละกันไปในแต่ละช่วงอายุ

(2) จากเดิมที่เยาวชนกล้าพูดเฉพาะเมื่ออยู่ในกลุ่มเพื่อนตนเอง ก็ได้เปลี่ยนมามีความกล้าแสดงออกและเสนอความคิดเห็นต่อหน้าคนอื่นมากขึ้น โดยเยาวชนบางคนมีลักษณะกล้าพูดที่เสียงดังฟังชัดมากขึ้น และบางคนเริ่มที่จะกล้าพูดแม้จะพูดเบาก็ตาม

(3) จากเดิมที่ผู้วิจัยยังมองไม่เห็นถึงลักษณะความเป็นผู้นำของเยาวชน แต่เมื่อเยาวชนได้ร่วมกิจกรรมกันจนถึงกิจกรรมสุดท้าย เยาวชนส่วนหนึ่งได้แสดงออกให้เห็นถึงความเป็นผู้นำในการทำงานกับกลุ่มเพื่อน ได้แก่ นกหวีด ตึก มาย เมย์ และเยาวชนอีกส่วนหนึ่งแม้ไม่ได้แสดงออกถึงความเป็นผู้นำ แต่ก็ได้มีส่วนร่วมในการรู้จักสังเกตและแสดงความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหาที่กลุ่มเผชิญอยู่ ได้แก่ อ้น นิ่ง เฟิร์น ส้ม เหมียว เตย

(4) แม้ช่วงแรกเยาวชนจะมีลักษณะของการยึดถือความคิดของตนเองเป็นหลัก แต่ก็สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้ยอมรับฟังความเห็นของผู้อื่นได้ในระดับหนึ่ง (ดีขึ้นกว่ากิจกรรมแรกๆ) เช่น การหยุดรับฟังความเห็นของเพื่อนๆ ในกลุ่ม

(5) เยาวชนทุกคนให้ความสนใจและตั้งใจมีส่วนร่วมในกิจกรรม แม้ว่าจะมีระดับของการแสดงบทบาทแตกต่างกันไปก็ตาม แต่ผู้วิจัยได้เห็นว่าเยาวชนทุกคนสนุกสนาน หัวเราะ และตั้งใจฟังคำอธิบายในแต่ละกิจกรรมที่วิทยากรและทีมผู้วิจัยได้จัดขึ้นมา

ปัญหาและอุปสรรค: แม้เยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัยครั้งนี้จะอยู่ในกลุ่มอายุใกล้เคียงกัน คือ 13-16 ปี และรู้จักกัน แต่ก็พบปัญหาว่าเยาวชนผู้เข้าร่วม (ในแต่ละอายุ) จะมีความแตกต่างกันมาก โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่อายุน้อยที่สุดส่วนใหญ่จะไม่มีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นของตนเองพูดออกมาให้เพื่อนและพี่ๆ ได้ฟัง ทำให้สิ่งที่แสดงออกคือ ความไม่กล้าลอง ไม่กล้าที่จะพูด ไม่กล้าที่จะแสดงออก เพราะกลัวที่จะผิด ดังนั้นทางทีมผู้วิจัยจึงต้อง**มีการปรับเปลี่ยน (adaptation) รูปแบบกิจกรรมบางอย่างหรือวิธีการ (method) ที่จะจัดในช่วงบ่ายให้เหมาะสมกับเยาวชนทุกคน** อันเนื่องจากช่วงบ่ายเป็นช่วงที่ต้องให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อสะท้อนความต้องการหรือปัญหาที่มีต่อชุมชน อันนำไปสู่การให้เกิดเป็นแผนโครงการของกลุ่มเยาวชนที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ดังนั้นในช่วงพักเที่ยงทางทีมผู้วิจัยทุกคนจึงได้มีการพูดคุยกันเพื่อปรับวิธีการใหม่เพื่อให้ยังคงได้เป้าหมายเดิม โดยได้ปรับแผนในช่วงบ่าย คือ **แทนที่จะเป็นการสอน อธิบายขั้นตอนและสาธิตให้ฟัง แล้วปล่อยให้เยาวชนได้ระดมความคิดเห็น ทำ workshop ออกมา ก็เปลี่ยนมาเป็นการที่ผู้วิจัยต้องใช้วิธีการตั้งเป็นลักษณะรายบุคคล หรือแบบเจาะจงลงไปโดยเรียกเป็นรายบุคคล** เพื่อให้เยาวชนพยายามแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกนึกคิดออกมา โดยที่คนอื่นๆ จะได้รับทราบ

ความคิดด้วย เช่น เบ็นซ์ (เยาวชนชาย) ก็มีความคิดของตนเอง แต่ไม่กล้าพูดออกมาให้คนอื่นได้ยิน จะพูดออกมาด้วยน้ำเสียงเบา ซึ่งคนที่อยู่ใกล้ถึงจะได้ยินเท่านั้น ผู้วิจัยจึงต้องอาศัยการสังเกตเยาวชนแต่ละคน หากมองเห็นว่าเยาวชนคนใดเกิดความคิดเห็น ก็จะใช้วิธีเรียกชื่อให้พูดออกมาเพื่อให้เพื่อนได้ยินร่วมกัน เป็นต้น **และใช้วิธีการของความคิดที่ว่าต่างคนต่างความคิดแล้วแสดงออกมาเป็นตัวหนังสือ จากนั้นจึงจับกลุ่มความคิดเหล่านั้น โดยความคิดที่เหมือนกันก็อยู่กลุ่มเดียวกัน** เพราะดูแล้วจะยากหากปล่อยให้เยาวชนดำเนินการเองโดยที่ผู้วิจัยไม่ช่วยเหลือ เนื่องจากเยาวชนไม่เคยมีประสบการณ์ของการฝึกให้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน

นอกจากการต้องคิดปรับเปลี่ยนวิธีการสำหรับช่วงบ่ายแล้ว ผู้วิจัยพบปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้เลือกใช้สถานที่จัดกิจกรรมช่วงเช้าเป็นลานกว้างหน้าห้องเรียนด้านล่าง ซึ่งมีพื้นที่กว้างและสะดวกต่อการเคลื่อนไหวของเยาวชนในการเล่นเกมนเพื่อสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพเยาวชนนั้น ได้เกิดปัญหาหนึ่งที่ไม่คาดคิดของผู้วิจัย คือ การมีเด็กชายซึ่งอยู่ในช่วงประถมศึกษาชั้นประถมศึกษาจำนวน 3 คน ได้ชี้จากรยาน ในลักษณะผาดโผน ยกล้อโซว และกั๊กหลายรอบ วนไปวนมาผ่านสถานที่ที่ผู้วิจัยทำกิจกรรมอยู่ โดยในขณะนั้นกำลังเข้าสู่เกมที่ 2 ซึ่งการกระทำของเด็กชายทั้งสามคนดังกล่าวได้กลายเป็นจุดสนใจแทรกเข้ามาในระหว่างการดำเนินกระบวนการ ทำให้เยาวชนมักจะต้องหันออกไปมองอยู่หลายครั้ง ถือเป็นสิ่งที่มารบกวนสมาธิของเยาวชนอยู่ช่วงหนึ่ง จนกระทั่งเยาวชนเองไม่ได้ให้ความสนใจเมื่อเห็นว่าเด็กชาย 3 คนนั้นมีรูปแบบการกระทำในลักษณะซ้ำๆ เหมือนเดิม ทั้งนี้ปัญหาที่เป็นอุปสรรคนี้ผ่านไปได้ในที่สุดเนื่องจาก 1) **ทีมผู้วิจัยตั้งสติ และปรับอารมณ์ของตนเองให้อยู่ในสภาวะปกติ พร้อมทั้งดำเนินกระบวนการของกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง** ไม่มีการหยุดชะงัก เพื่อดึงดูดเยาวชนให้หันกลับมาสนใจสิ่งที่ทีมผู้วิจัยเตรียมไว้ นั่นคือ **ผู้วิจัยต้องรู้จักที่จะปรับเปลี่ยน (adaptation) ในเรื่องของอารมณ์และกริยาท่าทาง (mood and manner) ของตน** 2) เยาวชนอยู่ในช่วงที่สนใจสิ่งใหม่ๆ แต่เมื่อได้เห็นซ้ำๆ และไม่ได้รู้สึกสนใจ เยาวชนก็จะกลับมาให้ความสนใจในสิ่งที่ตนทำอยู่

ข้อสังเกต: จากการสังเกตระหว่างที่มีการจัดกิจกรรมเพื่อสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพเยาวชนนั้น ผู้วิจัยได้มีข้อสังเกตที่สำคัญดังนี้

(1) ในส่วนของกิจกรรมสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพเยาวชน พบว่าได้รับความสนใจจากเยาวชนเป็นอย่างมาก โดยผู้วิจัยสังเกตได้จาก

ก. แวดตาของเยาวชนที่เมื่อมองไปแล้ว จะเห็นถึงการมองที่ให้ความสนใจ

ข. ใบหน้าของเยาวชนเต็มไปด้วยรอยยิ้ม และเสียงหัวเราะ บางคนถึงกับหัวเราะจนตัวอ โดยเฉพาะเยาวชนหญิงที่ชื่อ “ดรีม”

ค. การตั้งใจฟังและให้ความร่วมมือของเยาวชนทุกคน

(2) แม้ว่าเยาวชนจะมีการรู้จักกันมาก่อน ในฐานะรุ่นพี่รุ่นน้อง แต่ก็ยังไม่ได้มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันหมดทุกคน หรือแม้จะเป็นเพื่อนสนิทกันก็พบว่าในบางเรื่องไม่เคยมีการพูดคุยกันมาก่อน ดังนั้น การให้เยาวชนเล่นกิจกรรมร่วมกันจึงช่วยให้เยาวชนได้รู้จักกันมากขึ้น เช่น เรื่องความชอบ นิสัย เป็นต้น

(3) กิจกรรม “มองโลกในแง่ดี” ที่ให้เยาวชนมองเพื่อนแล้วทำการวิเคราะห์เพื่อนว่าเป็นอย่างไรในความคิดของตน ได้ทำให้เห็นว่า เยาวชนส่วนใหญ่มองและวิเคราะห์สิ่งที่เห็นได้ชัดจากภายนอกเป็นหลัก เช่น รูปร่าง ผิวสี หน้าตา การพูดจา เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจในสายตาของเยาวชนที่อยู่ในช่วงวัยของความเป็นวัยรุ่น

(4) ในการเล่นกิจกรรมได้สะท้อนถึงลักษณะบางอย่างที่ซ่อนอยู่ในตัวของเยาวชนแต่ละคนออกมาให้ผู้วิจัยได้เห็น ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ได้แก่

ก. ด้านบวก เช่น

- การมีความรับผิดชอบ ไม่ทิ้งงาน มีความพยายามที่จะทำให้สำเร็จ
- การมีความคิดสร้างสรรค์
- การมีความเป็นผู้นำ

ข. ด้านลบ เช่น

- การตอบที่ไม่คำนึงถึงความถูกต้องเพื่อต้องการให้ตนเองนั้นทำงานเสร็จโดยเร็ว ซึ่งเมื่อตรวจสอบความถูกต้องจากเจ้าของข้อมูลพบว่า เยาวชนบางคนไม่กล้าปฏิเสธว่าที่เพื่อนพูดไม่ถูกต้อง ในขณะที่บางคนจะปฏิเสธโดยทันทีว่าไม่ใช่ลักษณะของตน

- ความไม่กล้าแสดงออก เมื่ออยู่กับเพื่อนต่างกลุ่ม

- การไม่มีส่วนร่วมในเวลาทำงานกลุ่ม โดยจะมีลักษณะนิ่งเฉย ทั้งๆ ที่โดยนิสัยเป็นคนพูดเก่ง ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เยาวชนบางคนเมื่ออยู่ต่อหน้าผู้ที่มีความสามารถเหนือกว่าตนจะไม่กล้าแสดงออก

- การไม่ยอมคิดแก้ปัญหาเมื่อไม่สามารถทำได้สำเร็จ และปล่อยให้กลุ่มคิดแก้ปัญหาต่อไปโดยไม่ช่วยกันคิดต่อให้เสร็จ

(5) การที่กลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ได้ทำให้เยาวชนชายไม่ค่อยกล้าที่จะแสดงความสามารถของตนออกมากลายเป็นกลุ่มเงียบ ไม่กล้าพูดแสดงความคิดเห็นของตนออกมาให้เพื่อนๆ ฟัง ไต๋น แต่หากใช้วิธีให้เขียนความเห็นลงกระดาษก็จะสามารถทำได้ดี

(6) เยาวชนที่มีลักษณะขี้อาย ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นต่อหน้าคนอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด มีจำนวน 2 คน คือ เบ็นซ์ กับ จำ โดยเบ็นซ์เวลาพูดจะก้มหน้า และพูดด้วยน้ำเสียงที่เบามาก ส่วนจำจะแสดงอาการเขินอาย หากให้พูดใส่ไมโครโฟนจะไม่กล้าพูด ต้องเอาไมโครโฟนออก หรือเวลาขอถ่ายรูปก็ต้องใช้เวลาค่อนข้างนาน เนื่องจากมีอาการเขินอายมาก

(7) แม้เยาวชนทั้งหมดที่เข้าร่วมจะรู้จักกัน แต่ก็เป็นฐานะรุ่นพี่รุ่นน้อง ซึ่งหากไม่ได้อยู่กลุ่มเดียวกันมาก่อนก็จะเป็นเพียงการรู้จักผิวเผินเท่านั้น ทำให้เกิดปัญหาของความไม่กล้าแสดงความคิดเห็นออกมาเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมด้วยกัน โดยพบว่าเยาวชนที่อายุน้อยกว่า จะไม่กล้าพูดขัด หรือแสดงความเห็นเพิ่มเติมต่อหน้าคนอื่น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่อยู่ในกลุ่มอายุน้อยสุดจะมีลักษณะเงียบ ไม่พูด มักปล่อยให้พี่ๆ เสนอความเห็นและทำ ส่วนตนเองเพียงแค่มองดูเท่านั้น ซึ่งนอกจากสาเหตุของการมีอายุที่ต่างกันยังสันนิษฐานได้ว่าเยาวชนเหล่านี้ไม่เคยได้เรียนรู้ถึงการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน แม้เคยมีบางคนที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกันมาก่อน แต่ก็ยังเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนหรือครู

เป็นผู้จัดกิจกรรมและฝึกให้เยาวชนทำขึ้นมา มากกว่าที่เป็นกิจกรรมจากความคิดเห็นร่วมกันของเยาวชน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ก่อนหน้านี้ที่ผู้วิจัยได้เคยคุยกับผู้อำนวยความสะดวกและครูในโรงเรียน รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เยาวชนที่มักสะท้อนถึงกิจกรรมว่าตนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ปฏิบัติตาม

(8) เยาวชนทุกคนล้วนมีความต้องการที่จะให้งานของกลุ่มตนประสบความสำเร็จ สังเกตเห็นได้จากเมื่อเยาวชนเข้าเป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มใดจะมีความต้องการให้กลุ่มของตนทำกิจกรรมต่างๆ ได้สำเร็จ โดยจะแสดงอาการดีใจอย่างเห็นได้ชัดเมื่อกลุ่มสามารถแก้ปัญหาหรือทำเสร็จได้ทันเวลา

การเรียนรู้โดยถูกกระตุ้นผ่านเกมต่างๆ ที่เยาวชนได้เข้าร่วมนี้ถือเป็นการปูพื้นฐานให้กับเยาวชนได้พัฒนาตนเอง โดยสิ่งหนึ่งที่เยาวชนได้รับคือการได้รู้จักช่วยเหลือกัน และฝึกที่จะคิดและเสียสละให้กับการทำเพื่อส่วนรวมมากกว่าที่จะทำเพื่อตนเอง ซึ่งในขั้นตอนนี้ส่วนรวมก็คือกลุ่มกิจกรรมที่เยาวชนเป็นสมาชิกอยู่ และถือได้ว่าเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึก โดยเฉพาะจิตสำนึกทางด้านสังคมให้กับเยาวชนได้หันมามองบทบาทของตนในการพัฒนาชุมชนต่อไปได้ ซึ่งชุมชนถือเป็นผู้หนึ่งที่ยาวชนเป็นสมาชิกอยู่เช่นกัน แต่จะเป็นกลุ่มที่มีขอบเขตกว้างมากขึ้น ดังนั้นเมื่อเยาวชนได้รับความรู้ แง่คิด และการเรียนรู้จากการได้ทำด้วยตนเองแล้ว จะทำให้มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นในการที่จะคิดและทำสิ่งต่างๆ ให้กับส่วนรวม โดยเริ่มต้นด้วยการที่จะสามารถสะท้อนความต้องการของตนที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้กับชุมชน

3.2 การค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชน

จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ตอนต้นแล้วว่ากลุ่มผู้นำและคนในชุมชนจัดเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ของการทำกิจกรรมต่างๆ ที่มากกว่ากลุ่มเยาวชนซึ่งยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการคิดทำกิจกรรมด้วยตนเองมาก่อน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้จัดการสนทนากลุ่มเพื่อค้นหาความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เสนอความคิด ความต้องการของตนได้อย่างเต็มที่ และหลีกเลี่ยงปัญหาของการถูกครอบงำทางความคิด หรือการไม่กล้าแสดงความคิดเห็นต่อหน้าผู้ใหญ่ โดยเฉพาะความต้องการที่อาจไม่สอดคล้องกับของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยได้ประเด็นที่เป็นความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนอย่างแท้จริงจากการให้อิสระ (autonomy) ทางความคิดแก่เยาวชนอย่างเต็มที่ ดังนั้นขั้นตอนของการค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนจึงแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ตามลำดับดังนี้

ส่วนที่ 1 การค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

ส่วนที่ 2 การค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนของผู้นำและคนในชุมชน

3.2.1 การค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

หลังจากที่เยาวชนได้เข้าร่วมในขั้นตอนของการสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพโดยผ่านเกมต่างๆ แล้ว ผู้วิจัยได้เลือกใช้หลักแนวคิดการเสริมพลังอำนาจผนวกกับโมเดลการพัฒนาชุมชนที่ปรับจากแนวคิดของ Gray and William (1987) โดยยังคงใช้วิธีการกระตุ้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ มีการฝึกให้รู้จักคิดและจัดระบบคิดของตนในขั้นตอนของการค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชน ร่วมกับหลักแนวคิดของการสร้างจิตสำนึกของ Freire (1974) ให้เยาวชนได้มีโอกาสดำเนินการด้วยตนเอง นำปัญหาที่มีมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน จนเกิดความตระหนักและเห็นปัญหาในชุมชน อันนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนขึ้นมา ซึ่งผู้วิจัยยังคงเลือกใช้วิธีการผ่านเกม เนื่องจากเห็นว่าป็นวิธีที่เยาวชนจะให้ความสนใจและเหมาะกับช่วงวัยที่ต้องการความสนุกสนาน

ผู้วิจัยได้ใช้เกมเป็นสื่อกลางในการค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ด้วยการกระตุ้นให้เยาวชนเป็นผู้คิดและค้นหาความต้องการของตนเองโดยมีวิธีการดังนี้

1. ให้เสนอความต้องการที่เป็นภาพชุมชนในฝันของตนผ่านการเขียนเป็นตัวหนังสือลงในกระดาษโพสต์-อิท (post-it) ได้อย่างอิสระและเต็มที่ ไม่มีการจำกัดความคิด โดยเยาวชนทุกคนสามารถเขียนชุมชนในฝันของตนได้มากกว่า 1 ความคิด (ดังภาพที่ 5.6)

ภาพที่ 5.6 ชุมชนในฝัน: ความต้องการของเยาวชนที่สะท้อนถึงสิ่งที่ยากจะให้ชุมชนมีการพัฒนา

2. เมื่อเยาวชนได้เขียนความต้องการที่เป็นภาพชุมชนในฝันของตนเสร็จทุกคนแล้ว จึงได้ให้เยาวชนอาสาสมัครมาเป็นตัวแทนในการพูดคุยกับกลุ่มเยาวชนด้วยกันถึงข้อสรุปในความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนว่าคืออะไร ซึ่งเยาวชนคนแรกที่ยกมีอาสาสมัครในการทำหน้าทีนี้คือ ตึก โดยตึกได้เริ่มจากการอ่านความต้องการทั้งหมดที่เขียนลงในกระดาษโพสต์-อิท ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าตึกจำเป็นต้องมีผู้ช่วยในเรื่องนี้ด้วยจึงเปิดโอกาสให้เยาวชนอาสาสมัครเพิ่มอีก 1 คน ผลคือ มีเยาวชนยกมีอาสาสมัครพร้อมกัน 2 คน คือ อ้นและเมย์ ผู้วิจัยมองเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีจึงให้ทั้ง

สองคนได้ออกมาช่วยตักในการทำหน้าที่ด้วยกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมองว่าเยาวชนทุกคนยังไม่เคยมีประสบการณ์ของการทำงานในลักษณะที่ต้องเป็นผู้คิดและผู้ทำด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องคอยช่วยให้คำแนะนำกับเยาวชนเพื่อให้เยาวชนสามารถดำเนินการต่อไปได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้คำแนะนำ คำปรึกษา (mentoring) กับเยาวชนในประเด็นดังนี้คือ

- ลองจัดกลุ่มตามประเภทความคิด หากความคิดคล้ายกันหรือเหมือนกัน ให้อยู่กลุ่มเดียวกัน ถ้าต่างกันก็อยู่อีกกลุ่มหนึ่ง

- พิจารณาถึงความเป็นไปได้ และตนเองกับเพื่อนๆ สามารถทำได้

หลังจากนั้น เยาวชนทั้งสามคนรวมทั้งสมาชิกคนอื่นๆ ได้ช่วยกันพิจารณา แยกประเภทกลุ่มความต้องการที่เขียนลงในกระดาษโพสต์-อิท ซึ่งผลที่ได้สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่มคือ (ดังภาพที่ 5.7)

ก. ความต้องการห้างสรรพสินค้า

ข. ความต้องการให้ชุมชนดีขึ้น น่าอยู่ มีสภาพแวดล้อมที่ดี และมีกิจกรรมร่วมกัน

ค. ความต้องการให้มีสวนสาธารณะในชุมชน (เกี่ยวกับใช้เป็นที่พักผ่อนและทำกิจกรรม)

ง. ความต้องการสถานที่และเครื่องออกกำลังกาย (เกี่ยวกับกีฬา)

จ. ความต้องการห้องสมุดชุมชน (เกี่ยวกับการมีแหล่งความรู้)

ภาพที่ 5.7 ผังความคิดเกี่ยวกับชุมชนในพื้นที่ของเยาวชน

เมื่อเยาวชนพิจารณาความเป็นไปได้ จึงทำให้มองเห็นว่าความต้องการในกลุ่ม ข. เป็นเรื่องที่ตนจะทำได้กับชุมชนได้ จึงนำไปสู่การได้ข้อสรุปประเด็นที่เยาวชนเลือกทำคือ “การปรับปรุงสภาพชุมชน”

3. ผู้วิจัยได้แนะนำให้เยาวชนร่วมกันคิดว่า **“รูปแบบของกิจกรรมที่จะทำในการปรับปรุงสภาพชุมชนของเรา เราอยากจะทำอะไรกันบ้าง?”** โดยใครคิดอะไรออกขอให้เสนอความเห็นออกมาเพื่อเขียนลงในกระดาษฟลิปชาร์ต ในช่วงแรกผู้วิจัยได้เป็นผู้ลงมือเขียนให้เยาวชนก่อน เพื่อให้เยาวชนได้มองเห็นแนวทางการนำเสนอความคิด และสามารถตรวจทานความคิดของตนได้ ทั้งนี้ ตัวแทนเยาวชนทั้งสามคนได้ตัดสินใจเดินแยกกันเพื่อเข้าไปสอบถามความเห็นจากเพื่อนตามกลุ่มต่างๆ และเมื่อเยาวชนเริ่มเรียนรู้วิธีการ มีความกล้าจะนำเสนอความเห็นออกมาให้ได้ยินมากขึ้นแล้ว ผู้วิจัยจึงให้เยาวชนแบ่งหน้าที่กันว่าใครจะเขียน ใครจะคอยถามและพูดคุยกับเพื่อนๆ **ผลของการเสนอความคิดที่จะทำกิจกรรมเพื่อปรับปรุงสภาพชุมชน มีตามลำดับดังนี้**

- (1) ทำความสะอาดรอบชุมชน
- (2) ตัดต้นไม้ที่ละสายไฟอยู่, ตัดต้นไม้ที่ตายแล้ว และเอาต้นไม้มาปลูกแทน
- (3) ลอกคลอง
- (4) เก็บขยะ
- (5) การป้องกันและกำจัดยุงลาย

4. หลังจากที่เยาวชนได้เสนอรูปแบบกิจกรรมมาทั้งสิ้น 5 กิจกรรม แล้วไม่มีเยาวชนคนใดเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมอีก จึงได้มีการลงคะแนนเสียงด้วยการโหวตยกมือเลือก **กิจกรรมที่จะทำการพัฒนาชุมชนร่วมกัน** ซึ่งผู้วิจัยพยายามเน้นให้เยาวชนได้คิดถึงความเป็นจริงว่า “อะไรที่เป็นขึ้นเป็นอันที่พวกเราทำได้และอยากจะทำจริงๆ ด้วยกำลัง 21 คนของพวกเราพร้อมกับคนในชุมชนคนอื่นๆ ที่เราอยากให้เขาได้มีส่วนร่วมกัน”

ทั้งนี้ผู้วิจัยยังต้องเป็นพี่เลี้ยงคอยแนะนำ (mentor) เยาวชน ด้วยการเริ่มให้เยาวชนพิจารณาว่าอะไรที่ทำได้ให้ตัดออกก่อนก็ได้ ซึ่งเยาวชนได้เริ่มต้นตัดกิจกรรมที่ 3 คือ ลอกคลอง ด้วยเหตุผลที่ว่า “ทำไม่ได้”, “ทำลำบาก” ตามมาด้วยกิจกรรมที่ 5 คือ การป้องกันและกำจัดยุงลาย ซึ่งเยาวชนมองว่า “ทำได้ลำบาก”, “ทำได้ยาก” โดยกิจกรรมทั้งสองที่ถูกตัดนี้เยาวชนส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องกัน

ส่วนกิจกรรมที่เหลือเยาวชนเริ่มมีลักษณะคิดหนักมากขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เข้าไปกระตุ้นเยาวชนด้วยการแนะนำและยกตัวอย่างเพิ่มเติมเพื่อสร้างความเข้าใจและกระตุ้นให้เยาวชนได้คิดต่อไปได้ว่า “กิจกรรมที่เราจะเลือกทำนั้นไม่ใช่ว่าเราจะต้องทำทั้งหมดด้วยตัวเองทุกอย่าง แต่เราสามารถที่จะประสาน ขอความร่วมมือกับบุคคลหรือหน่วยงานราชการที่มีอยู่รอบข้างเรา เช่น การไปขอความรู้ ขอคำแนะนำ แล้วเรามาช่วยกันเผยแพร่อธิบายให้คนในชุมชนฟัง หรืออะไรที่เราต้องใช้งบประมาณ เราก็มาคิดด้วยกันว่าแล้วเราต้องใช้เท่าไรที่เราจะทำได้ และจะหาจากที่ไหนได้ โดยเน้นย้ำว่าทำด้วยกำลังของพวกเราเป็นหลักร่วมกับคนชุมชน ซึ่งเราไม่ทราบว่ามีมาร่วมกันกี่คน แต่เราคิดว่าสามารถทำได้ผลจริง ทำได้สำเร็จ แต่มากหรือน้อยแค่ไหนไม่เป็นไร เราถือว่าเราตั้งใจทำและทำอย่างเต็มที่แล้ว. . .ตัวอย่างที่พวกเราตัดออกไปแล้ว เช่น สมมติเราอยากจะทำลอกคลอง ระยะทาง 200 เมตร โดยเหตุผลที่เราต้องการลอกเพราะมันมีวัชพืชเกาะก่ล่องน้ำอยู่ และผลสัมฤทธิ์ที่ทำสำเร็จเห็นผลคือ ไม่มีวัชพืช ในเวลาที่เรทำได้ 1-2 วัน และทุกคนสามารถทำได้ เป็นต้น ...นี่คือกิจกรรมที่พวกเราตัดออกแล้วนะ อาจารย์ยกตัวอย่างให้ฟัง ดังนั้นจากกิจกรรมที่เราเสนอมา ที่เหลืออยู่นี้พวกเราคิดว่ากิจกรรมไหนที่เราอยากจะทำและเห็นผลสัมฤทธิ์เช่นกัน”

เมื่อเยาวชนได้ช่วยกันลองคิดพิจารณากันมากขึ้น ในที่สุดเยาวชนคนหนึ่ง นั่นคือ ตึก จึงได้เสนอความคิดออกมาให้เพื่อนๆ ฟังว่า “เมื่อเราตัดต้นไม้ เราก็ต้องมีการเก็บขยะด้วย และ 2 ขอนี้ (ตัดต้นไม้ กับ เก็บขยะ) ก็คือ การทำความสะอาดรอบชุมชนทั้งหมดเลย” ผู้วิจัยจึงได้ถามเยาวชนคนอื่นๆ ว่ามีความคิดเห็นอย่างไรอีกหรือไม่ ซึ่งได้รับคำตอบจากหลายคนว่าเห็นด้วยกับสิ่งที่ตึกพูด ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ให้เยาวชนลงมติด้วยการยกมือโหวต ซึ่งมติที่ได้ออกมาเป็นเอกฉันท์คือ “การทำ

ความสะอาดรอบชุมชน” (ดังภาพที่ 5.8)

จากการดำเนินการค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนทำให้ได้ข้อสรุปว่า เยาวชนมีความต้องการที่จะปรับปรุงสภาพชุมชนด้วยการคิดกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชนขึ้น

ภาพที่ 5.8 การระดมสมองและนำเสนอความคิดเกี่ยวกับกิจกรรมที่จะทำการพัฒนาชุมชนร่วมกัน พร้อมกับโหวตเลือกกิจกรรมที่จะทำ

5. ความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่จะทำความสะอาดรอบชุมชนดังกล่าวนั้น จำเป็นที่จะต้องสร้างความชัดเจนเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องร่วมกันและสามารถนำไปพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้ ผู้วิจัยจึงได้ให้เยาวชน**ทำแผนโครงการ “การทำความสะอาดรอบชุมชน” ขึ้นมา** โดยให้เยาวชนร่วมกันเสนอความคิดเห็น และมีตัวแทนเยาวชนออกมาด้านหน้าเพื่อทำหน้าที่เขียนความคิดเห็นต่างๆ ลงบนกระดาษฟลิปชาร์ทที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้แล้วบนกระดานดำ โดยตัวแทนเยาวชนที่ได้อาสาออกมาจะมีการสลับเปลี่ยนกันเพื่อช่วยกันเขียนและคอยกระตุ้นถามเพื่อนๆ ในกลุ่ม ได้แก่ ตี้ก อ้น นกหวีด และ แนน ซึ่งในท้ายที่สุดเยาวชน

สามารถเขียนเป็นแผนโครงการ “การทำความสะอาดรอบชุมชน” ออกมาเป็นประเด็นหัวข้อได้ดังนี้คือ (ดังภาพที่ 5.9)

5.1) เหตุผล: เยาวชนอยากให้ชุมชนสะอาดและน่าอยู่มากขึ้น รวมทั้งอยากให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดี

5.2) สาเหตุ: เยาวชนมองว่า “ขยะในชุมชนเยอะ ต้นไม้ในชุมชนสูงเกินไป ทำให้ดูรก บางต้นก็พันสายไฟ รวมทั้งยังมองว่าต้นไม้ที่รกสามารถเป็นที่อยู่ของสัตว์มีพิษได้”

5.3) ขอบเขต: ทำตั้งแต่ถนนร้านค้าหมู่ 1 (ศาลารอรถที่ 2) หรือแยกทางรถไฟ ไปจนถึงสะพานตะแบกงาม หมู่ 2 หรือบ่อดกปลาพื่อาร์

5.4) วิธีการ: ตัดต้นไม้ข้างทางที่พันสายไฟและที่รกออกมาตามถนน เก็บขยะบริเวณข้างทางตลอดแนวนอน กำจัดต้นหญ้าตามข้างทาง และเก็บกิ่งไม้ที่ตัดแล้วนำไปทิ้ง

5.5) อุปกรณ์ ได้แก่ ถังดำ มีดตัดต้นไม้ เฆงใส่เศษกิ่งไม้ ไม้กวาด ตะขอตัดกิ่งไม้ คราด เลื่อยตัดกิ่งไม้ และเครื่องตัดหญ้า

5.6) งบประมาณ: ค่าน้ำมัน ค่าอุปกรณ์ทำความสะอาด ค่าอาหารและเครื่องดื่ม

5.7) ระยะเวลา: คาดว่าจะใช้เวลาในการทำ 2 ครั้ง นั่นคือ เป็นวันอาทิตย์ 2 วัน ซึ่งนัดหมายรวมตัวกันเวลา 9.30 น.ที่โรงเรียนวัดหนองโพธิ์ (น.พ.) และเริ่มปฏิบัติในเวลา 10.00 - 16.00 น. โดยพักรับประทานอาหารกลางวันในเวลา 12.00 – 13.00 น.

หลังจากที่เยาวชนร่วมกันคิดแผนโครงการเสร็จแล้ว ได้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการตั้งชื่อกลุ่มของตน จึงนำไปสู่การเสนอชื่อกลุ่มขึ้นมา โดยมีการเสนอชื่อทั้งหมด 4 ชื่อคือ

- (1) กลุ่มรวมพลอนุรักษ์ชุมชน
- (2) กลุ่มชุมชนสีเขียว
- (3) กลุ่มคนรักชุมชน
- (4) กลุ่มรวมพลคนรักชุมชนสีเขียว

เมื่อไม่มีการเสนอเพิ่มเติมแล้วจึงได้มีการโหวตเพื่อเลือกชื่อกลุ่ม ซึ่งผลเป็นเอกฉันท์ได้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มรวมพลอนุรักษ์ชุมชน”

สุดท้ายผู้วิจัยขอให้เยาวชนเลือกตัวแทนออกมาสรุปแผนโครงการทั้งหมดของกลุ่มรวมพลอนุรักษ์ชุมชนให้ได้ฟังร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นการยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องก่อนการนำเสนอให้กับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนในอาทิตย์หน้า รวมทั้งเพื่อมีการเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติม ซึ่งผู้ที่เยาวชนเลือกให้เป็นตัวแทนออกมานำเสนอ คือ นกหวีด และผลสรุปคือไม่มีการแก้ไขหรือเพิ่มเติมใดๆ

หลังจากนั้นทางทีมผู้วิจัยจึงให้ทุกคนปรบมือให้กับตัวเองและเพื่อนๆ ในการช่วยกันคิดแผนโครงการขึ้นมา และชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ในการมาร่วมกระบวนการวิจัยอาทิตย์หน้าให้เยาวชนได้เข้าใจ รวมทั้งเน้นย้ำให้เยาวชนเรียนเชิญผู้ปกครองที่สะดวกและมีความสนใจมาร่วมกระบวนการวิจัยในครั้งหน้าด้วยกัน

ความสำเร็จของการค้นหาความต้องการพัฒนาชุมชนของเยาวชนและการจัดทำแผนโครงการของเยาวชน: เยาวชนบางส่วนได้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

(1) การที่ผู้วิจัยตัดสินใจปรับเปลี่ยนวิธีการในกระบวนการค้นหาความต้องการพัฒนาชุมชนจากเดิมที่จะใช้เป็นลักษณะของการถามและให้เยาวชนพูดตอบในสิ่งที่เป็นการต้องการของตนออกมา รวมทั้งจะให้ความรู้และตัวอย่างเกี่ยวกับการเขียนโครงการเพื่อทำกิจกรรม มาเป็นลักษณะให้เยาวชนเขียนความคิดและความต้องการของตนใส่ลงในกระดาษโพสต์-อิท ทำให้ได้ข้อมูลความต้องการพัฒนาชุมชนของเยาวชนทุกคนออกมา และสามารถแสดงความคิดเห็นสรุปร่วมกันถึงกิจกรรมที่จะทำเป็นแผนโครงการร่วมกันได้

(2) เยาวชนส่วนหนึ่งมีจิตอาสาที่จะเป็นผู้นำกลุ่มในการพูดคุยกับเพื่อนๆ ตั้งแต่การค้นหาความต้องการที่จะทำกิจกรรมใดเพื่อชุมชนไปจนถึงการจัดทำแผนโครงการ โดยเมื่อผู้วิจัยขออาสาสมัครที่จะมาเป็นผู้พูดและเขียนความคิดเห็นของกลุ่มลงบนกระดานฟลิปชาร์ตก็พบว่าในช่วงแรกได้มีเยาวชนที่ยกมือขึ้นด้วยความสมัครใจถึง 3 คน คือ ตึก เมย์ และอัน ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีต่อการที่มีเยาวชนกล้าแสดงออกและมีใจที่จะทำเพื่อชุมชนของตน และหลังจากนั้นเยาวชนคนอื่นๆ ก็ได้เริ่มกล้าคิดและนำเสนอให้เพื่อนๆ ในกลุ่มเยาวชนได้ฟังร่วมกัน รวมถึงเกิดอาสาสมัครที่จะสลับเปลี่ยนการทำหน้าที่กับตึก เมย์ และอัน

(3) การนำเสนอความคิดเห็นมีทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน แต่เยาวชนทุกคนก็สามารถพิจารณาแยกแยะได้ว่าความคิดเห็นใดที่มีความเป็นไปได้และสามารถทำได้ด้วยตนเองเป็นหลัก โดยไม่ยึดติดกับว่าต้องเอาเฉพาะความคิดเห็นของตน ดังนั้นเมื่อมีการคิดร่วมกันถึงกิจกรรมที่จะทำการพัฒนาชุมชนของตนจึงทำให้ได้ข้อสรุปที่เป็นเอกฉันท์ร่วมกัน

(4) เยาวชนมีการช่วยเหลือกันทำแผนโครงการจนสำเร็จด้วยดี โดยไม่ปล่อยให้ เป็นภาระหน้าที่ของตัวแทนที่อยู่หน้าห้องเท่านั้น สะท้อนถึงความคิดสำนึกด้านสังคมได้ถูกพัฒนาขึ้นในตัวเยาวชน โดยเมื่อเทียบกับพฤติกรรมที่แสดงออกในกิจกรรมช่วงเช้าจะมีเยาวชนส่วนหนึ่งที่นิ่งเฉยหรือปล่อยให้เพื่อนคนอื่นแก้ปัญหา ทั้งๆ ที่เป็นงานกลุ่มร่วมกัน

(5) เยาวชนทุกคนให้ความสนใจและตั้งใจมีส่วนร่วมในกิจกรรม แม้ว่าจะมีระดับของการแสดงบทบาทมากน้อยต่างกันไปหรือความเห็นแตกต่างกันก็ตาม แต่ผู้วิจัยได้เห็นว่าเยาวชนทุกคนมีความพยายามที่จะให้งานของกลุ่มประสบความสำเร็จ อันสะท้อนถึงจิตใจของเยาวชนมีความเป็นหนึ่งเดียวในการทำงานร่วมกันได้

ปัญหา และอุปสรรค: ในขั้นการวางแผนดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการในการเสริมพลังอำนาจกับเยาวชนเพื่อให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มเยาวชนผู้เข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ โดยปัญหาหรืออุปสรรคที่พบจะสืบเนื่องจากลักษณะของเยาวชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) จากกิจกรรมสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพของเยาวชนได้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่ากลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่ยังไม่กล้าพูดแสดงความคิดเห็นของตนออกมาให้กลุ่มฟัง โดยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นผู้ฟัง ทำให้ผู้วิจัยคิดหาวิธีการใหม่สำหรับใช้ในกระบวนการช่วงบ่าย ซึ่งก็คือ การให้เยาวชนได้เขียนความคิดและความต้องการของตนใส่ลงในกระดานโพสต์-อิท โดยผลที่ได้คือทุกคนกล้า

ที่จะแสดงออกมากขึ้น และเยาวชน 1 คนสามารถเขียนความต้องการของตนได้มากกว่าหนึ่งเรื่องลงในกระดาษโพสต์-อิทที่แจกให้ ดังนั้นเมื่อเยาวชนแต่ละคนเริ่มที่จะรู้จักแสดงความคิดเห็นของตน แม้จะเป็นการเริ่มจากการเขียน แต่ได้ช่วยให้เยาวชนเริ่มปรับตัวและเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองให้กล้าที่จะพูดความคิดเห็นของตนมากขึ้น

(2) จากลักษณะพื้นฐานของเยาวชนส่วนใหญ่ที่ไม่มีความกล้าแสดงความคิดเห็น และไม่เคยได้มีโอกาสที่จะคิดทำกิจกรรมใดเองขึ้นมาได้ด้วยตนเอง มีลักษณะเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามคำบอก คำชวน คำสั่งของครูและผู้ใหญ่ในชุมชน จึงส่งผลให้กระบวนการเพื่อให้ได้ความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนและเชื่อมโยงไปสู่การจัดทำแผนโครงการกับแผนกิจกรรมไม่สามารถทำได้เสร็จตามที่ได้ตั้งใจไว้ โดยทำได้แค่เพียงถึงการจัดทำแผนโครงการ อย่างไรก็ตามแม้จะพอมีเวลาเหลืออยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงจากกำหนดการที่ระบุไว้ว่าจะเลิก 16.00 น. แต่ผู้วิจัยมองว่าไม่อยากให้เกิดการเร่งรีบในการดำเนินงานจัดทำแผนกิจกรรม และไม่อยากให้เยาวชนต้องรู้สึกหนักจนเกินไป ดังนั้นเพื่อให้เยาวชนได้มีเวลาทำแผนกิจกรรมได้อย่างเต็มที่และได้พัก ผู้วิจัยจึงตัดสินใจให้กระบวนการจัดทำแผนกิจกรรมเริ่มในครั้งต่อไป โดยทิ้งท้ายให้เยาวชนได้กลับไปคิดว่าตนอยากจะมีบทบาทอะไรบ้างในกิจกรรมของการทำความสะอาดรอบชุมชน รวมทั้งจะพูดคุยกับกลุ่มผู้ใหญ่อะไรให้เกิดความเข้าใจและเห็นด้วยที่จะมาร่วมมือกับเยาวชนในการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่เยาวชนได้คิดขึ้นมานี้ได้สำเร็จ

6. ผู้วิจัยให้เยาวชนได้จัดทำแผนกิจกรรมร่วมกัน โดยเป็นการพูดคุยในรายละเอียดที่ต่อเนื่องจากแผนโครงการ “การทำความสะอาดรอบชุมชน” ด้วยการให้เยาวชนคิดร่วมกันว่าต้องการจะมีบทบาทใดบ้างในกิจกรรมของโครงการนี้ และทำการพูดคุยระหว่างกันเพื่อแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคน

ในการจัดทำแผนกิจกรรมครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้เยาวชนได้เป็นผู้ดำเนินการกระบวนการด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยเป็นเพียงผู้เฝ้าอำนวยความสะดวก ทั้งในแง่ของการให้คำแนะนำบางอย่างกับเยาวชนเมื่อมีข้อสงสัยใดๆ และการประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ซึ่งเป็นการทำงานอย่างมีส่วนร่วมระหว่างกันเป็นครั้งแรก ทั้งนี้ในการดำเนินการกระบวนการด้วยตนเองของเยาวชนจึงมีความจำเป็นจะต้องให้เยาวชนได้ร่วมกันพิจารณาผู้ที่จะมาเป็นประธานกลุ่มของตนเพื่อให้มาเป็นผู้นำกระบวนการของกลุ่ม จึงมีการให้เสนอชื่อผู้ที่เยาวชนคิดว่ามีความเหมาะสมในการเป็นประธานกลุ่ม ซึ่งผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อจากสมาชิกกลุ่มมีด้วยกันทั้งสิ้น 3 คน คือ นกหวีด ตั๊ก และนิก จึงให้มีการลงคะแนนเสียงด้วยการยกมือโหวต โดยกำหนดให้ 1 คนมีสิทธิ 1 เสียงเท่านั้น และ

ผลของการเลือกประธานคือ นกหวีดได้คะแนนเสียงมากที่สุดคือ 18 เสียง ส่วนอีก 3 เสียงได้ยกมือให้กับตึก จึงถือหลักประชาธิปไตยด้วยเสียงข้างมากที่ชัดเจน และเสียงข้างน้อยก็มีความยินดีที่จะให้นกหวีดเป็นประธานกลุ่มของตน ส่วนเยาวชนที่อาสาสมัครทำหน้าที่เป็นเลขากลุ่มเพื่อจดรายละเอียดต่างๆ ของกระบวนการ รวมถึงสิ่งที่ได้มีการพูดคุยกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนในวันนี้มีอยู่ 2 คนคือแนน กับ เตียว ซึ่งถือว่ามีหน้าที่ช่วยนกหวีด

เมื่อได้ทีมผู้นำของกลุ่มเยาวชนแล้ว เยาวชนจึงได้มีการ**ทบทวนแผนโครงการ**ที่ได้คิดขึ้นร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน โดยทีมผู้วิจัยได้ช่วยเยาวชนด้วยการถามประเด็นต่างๆ ขึ้นมาตามลำดับขั้นเพื่อให้เยาวชนได้**ฝึกการพูดอธิบาย และเป็นการฝึกการนำเสนอ**ก่อนที่จะเป็นการนำเสนอจริงให้กับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้รับฟังความต้องการในการพัฒนาชุมชนของกลุ่ม ได้แก่ ประเด็นในเรื่องของกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำในโครงการ เรื่องขอบเขตที่ตั้งของพื้นที่ที่จะใช้ทำกิจกรรม เป็นต้น หลังจากนั้นเยาวชนจึงได้**แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกัน**ว่ามีหน้าที่อะไรบ้าง และใครจะทำหน้าที่ใด ซึ่งเยาวชนได้เสนอให้มีบทบาทดังนี้

6.1) การประสานกับผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่หลังจากที่ได้มีการพูดคุยร่วมกันในวันนี้ เช่น เรื่องการประชาสัมพันธ์เชิญชวนลูกบ้านมาร่วมกิจกรรม การขอสนับสนุนอุปกรณ์ รวมทั้งอาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น เพื่อการจัดเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ให้เหมาะสมกับจำนวนผู้เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งทางเยาวชนได้ตัดสินใจตกลงกันเอง โดยเลือกตัวแทนเยาวชนจากผู้ที่ป็นสมาชิกอยู่ในแต่ละหมู่นั้นๆ เนื่องจากจะมีความรู้จักกับผู้ใหญ่บ้านและมีบ้านพักอยู่ในหมู่นั้นๆ ทำให้เกิดความสะดวกในการติดต่อและการเดินทาง ตัวแทนเยาวชนดังกล่าวประกอบด้วย

- ก. “ออม” รับผิดชอบประสานกับผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1
- ข. “นัท” รับผิดชอบประสานกับผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2
- ค. “เฟรม” รับผิดชอบประสานกับผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8

6.2) การดูแลสวัสดิการต่างๆ ได้แก่ อาหาร น้ำ และยา มีผู้รับผิดชอบคือ เมย์ ตึก เตย และนิก

6.3) การเก็บขยะ มีผู้รับผิดชอบคือ จี๊ด ออม เฟิร์น มาย เหมียว นกหวีด แนน และเตียว

6.4) การเก็บกิ่งไม้ มีผู้รับผิดชอบคือ ดรีม นิ่ง จำ เป็นซ์ นัท เฟรม สัม อัน และ แบลม

หลังจากนั้นนักหวัดซึ่งเป็นประธานกลุ่มได้สรุปแผนกิจกรรมทั้งหมดให้สมาชิก ฟังเพื่อตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกัน หรือเสนอความคิดเห็นใดๆ เพิ่มเติมเข้ามาก่อนที่จะนำเสนอ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนในช่วงต่อไป อันนำไปสู่การสรุปความคิด ร่วมกันระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนถึงสิ่งที่ต้องการทำเพื่อการพัฒนาชุมชน ร่วมกัน

ความสำเร็จของการจัดทำแผนกิจกรรมโดยเยาวชน: เยาวชนบางส่วนได้มีการ เปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

(1) การมีส่วนร่วมและความกล้าแสดงออกมีการพัฒนาในทางที่ดีขึ้น เช่น เยาวชนสามารถเสนอความคิดเห็นของตนเองโดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องชี้แนะและเจาะจงผู้ตอบ

(2) การแสดงความคิดเห็นมีการใช้เหตุผลในการตอบหรือคิดก่อนตอบทุกครั้ง โดยเห็นได้จากเมื่อผู้วิจัยถามถึงเหตุผล เยาวชนสามารถที่จะอธิบายคำตอบของตนเองได้ เช่น คำถาม ที่ว่า “ถ้าทางกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนถามเหตุผลว่าทำไมถึงเลือกทำขอบเขตนี้ หรือทำไมไม่ทำใน บริเวณอื่นหรือซอยต่างๆ ด้วย จะตอบว่าอย่างไร?” ได้มีเยาวชนคือ เมย์ ให้เหตุผลได้ทันทีว่า “เพราะ เป็นถนนสายหลัก ที่ผู้คนใช้กันเยอะ”

(3) เยาวชนรู้จักที่จะพูดคุยและสามารถตกลงแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ร่วมกัน โดยไม่มีการเกี่ยงงานหรือปฏิเสธ แต่แสดงให้เห็นถึงความสนุกสนานที่ได้ร่วมกันกำหนดหน้าที่ และมีความยินดีกับสิ่งที่ได้รับมอบหมายจากกลุ่ม

ปัญหา และอุปสรรค: พบว่า เยาวชนยังขาดทักษะการนำเสนอความคิดเห็น ของตนเอง รวมทั้งขาดความเชื่อมั่นในตนเอง โดยเฉพาะเมื่อต้องอยู่ต่อหน้ากลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ทำให้ทางทีมผู้วิจัยตัดสินใจเตรียมความพร้อมของเยาวชนด้วยการให้ได้ลองมีการฝึกพูดและนำเสนอใน กลุ่มเยาวชนด้วยกันเองก่อนที่จะทำแผนกิจกรรม โดยถือว่าเป็นการทบทวนแผนโครงการอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งปรากฏว่าค่อนข้างต้องใช้เวลามากกว่าที่ทางทีมผู้วิจัยคิดไว้ ทำให้กระบวนการวิจัยวันนี้ไม่เป็นไป ตามกำหนดเวลาที่ผู้วิจัยวางไว้ล่วงหน้า ผู้วิจัยจึงแก้ปัญหาด้วยการใช้เวลาระหว่างรอความพร้อมของ

เยาวชนจัดเป็นกิจกรรมการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่ได้มีการมาร่วมตามเวลานัดหมาย โดยพูดคุยตั้งแต่เรื่องของบริบทตำบลห้วยหมอนทองเพื่อนำไปสู่การได้ปฏิทินชุมชน มุมมองที่มีต่อเยาวชน ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบในส่วนที่เกี่ยวกับบริบทห้วยหมอนทองที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงสิ่งที่ต้องการจะให้ชุมชนพัฒนา โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเยาวชน ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบแนวโน้มความคิดเห็นของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนว่าจะสามารถทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเยาวชนได้หรือไม่ และการสนับสนุนร่วมมือของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่มีต่อกลุ่มเยาวชนเป็นอย่างไร ดังรายละเอียดในข้อ 3.2.2 ที่จะกล่าวต่อไป

ข้อสังเกต: จากการสังเกตระหว่างที่มีการจัดทำแผนกิจกรรมนั้น ผู้วิจัยได้มีข้อสังเกตที่สำคัญดังนี้

(1) สิ่งที่ยาวชนได้รับจากการจัดทำแผนกิจกรรมร่วมกันคือ

ก. หน้าที่และความรับผิดชอบที่แต่ละคนเสนอขึ้นด้วยความสมัครใจของตนเอง

ข. แผนกิจกรรมที่มาจากความคิดของกลุ่มเยาวชนเพื่อนำเสนอต่อกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน

(2) ลักษณะของเยาวชน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

ก. กลุ่มเยาวชนที่กล้าแสดงออกและกล้าพูด ซึ่งจะเป็นผู้นำในการเสนอความคิดเห็นให้สมาชิกกลุ่มได้พิจารณาร่วมกัน พบว่าเยาวชนหลายๆ คนมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่กล้าแสดงออกและพูดออกมาให้สมาชิกในกลุ่มได้ฟัง โดยที่ผู้วิจัยไม่จำเป็นต้องกระตุ้นด้วยการพูดเปิดประเด็นเพื่อให้เยาวชนตอบและคิด ซึ่งแตกต่างจากครั้งแรกของการค้นหาความต้องการและคิดแผนโครงการที่ผู้วิจัยต้องคอยกระตุ้นและเปิดประเด็นให้เยาวชนได้พยายามคิด ตอบออกมา ทั้งนี้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเยาวชนนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามียังจำนวนถึง 50% จากเดิมครั้งแรกมีเยาวชนที่มีลักษณะเช่นนี้เพียงแค่ประมาณไม่เกิน 10%

ข. กลุ่มเยาวชนที่ยังไม่มีความพยายามแสดงให้เห็นถึงความคิดของตัวเอง โดยแสดงออกในลักษณะที่คล้อยตามกับความเห็นของกลุ่มในข้อ ก. ซึ่งเยาวชนในกลุ่มนี้ผู้วิจัยจะมีการสังเกตพฤติกรรมในขั้นตอนการดำเนินงานต่อไป ด้วย

(3) ในวันนี้มีเยาวชน 1 คน คือ ดาย ได้ขอเข้าร่วมกระบวนการฯ ด้วย โดยจากการสอบถามพบว่า ดายได้เกิดความสนใจอยากเข้าร่วมหลังจากที่ได้รับฟัง “เมย์” เล่าให้ฟังถึงกิจกรรมที่ได้มาร่วมเมื่ออาทิตย์ที่ผ่านมา ซึ่งสามารถสะท้อนได้ว่าเยาวชนที่ได้มาร่วมกระบวนการมีความสนใจและรู้สึกดีกับกระบวนการวิจัยที่ได้มาเข้าร่วม จึงมีการไปเล่าบอกต่อเพื่อนๆ ในแง่ดี

สรุปได้ว่า ความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนนั้นเกิดขึ้นจากการที่เยาวชนได้มองเห็นปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน นั่นคือ สภาพของชุมชนที่เยาวชนมองว่ามีขยะ มีต้นไม้ที่ขึ้นรกอยู่ตามริมถนนและพันสายไฟ ทำให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดูไม่ดี ไม่น่าอยู่ และเป็นอันตรายต่อคนในชุมชนได้ เยาวชนจึงได้ข้อสรุปความต้องการที่จะปรับปรุงสภาพชุมชนด้วยการคิดกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชนขึ้นมา โดยเยาวชนได้ร่วมกันแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบและระบุถึงวิธีการ รวมทั้งสิ่งที่ต้องการสำหรับการทำกิจกรรมดังกล่าวไว้ในแผนกิจกรรม ซึ่งสิ่งต่างๆ ที่เยาวชนได้ร่วมกันคิดไว้ในแผนกิจกรรมได้สะท้อนถึงความต้องการของเยาวชนว่ามีสิ่งใดบ้างที่เยาวชนต้องการและคิดที่จะทำเพื่อให้ชุมชนได้เกิดการพัฒนาขึ้น

ความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนดังกล่าวข้างต้นจะถูกนำเสนอต่อกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันก่อนที่จะทำการสรุปเป็นแผนกิจกรรมที่ต้องการจะทำเพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันต่อไป

3.2.2 การค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนของผู้นำและคนในชุมชน

ผู้วิจัยได้ค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ด้วยการจัดการสนทนากลุ่มขึ้นมาอีกห้องหนึ่งแยกออกจากกลุ่มเยาวชน เพื่อป้องกันการครอบงำความคิดเห็นของเยาวชน จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน พบว่า สิ่งที่ผู้นำและคนในชุมชนต้องการจะให้ชุมชนพัฒนาโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเยาวชนนั้นมีความเห็นพ้องกัน นั่นคือ ความต้องการอยากให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมกับคนในชุมชน ดังตัวอย่างคำพูดของผู้นำและคนในชุมชนที่ว่า

ลุงสุรัตน์: “. . . ที่อยากนะ อยากจะให้เยาวชนเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับคนรุ่นเก่าๆ . . .
จะได้มีความผูกพันกันมากขึ้น”

พี่เดี่ยว: “. . . โอกาสจะได้มีความใกล้ชิดกับชุมชน”

นอกจากความต้องการให้มีการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัยแล้ว ยังได้มีความคิดเห็นที่เสนอเพิ่มเติมว่าอยากให้เยาวชนเดินตามรอยผู้ใหญ่ ดังคำพูดของแม่นิ่งที่ว่า “. . . อยากให้เด็กเดินตามรอยผู้ใหญ่บ้าง”

ทั้งนี้ได้มีเสียงสนับสนุนเพิ่มเติมถึงความพยายามที่จะทำให้เยาวชนได้รู้จักการเดินตามรอยผู้ใหญ่ ดังที่ลุงจำลองได้ยกตัวอย่างให้ผู้วิจัยฟังถึงสิ่งที่ชุมชนเคยทำมาก่อนว่า

“. . . ก็ให้เขา (หมายถึง เยาวชนที่ไปอบรม อสม. น้อย) ดู ติดตาม อสม. คนรุ่นโตทำ เขาจะได้รู้จักรักษาความสะอาด จะได้เกิดเป็นนิสัย ต่อไปโตขึ้นมา บางคนที่บ้านมันรกๆ เขาจะได้ปรับตัวเขา ว่าต้องเปลี่ยนใหม่นะ”

ความต้องการของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนทั้ง 2 ประเด็นข้างต้น เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยมองว่าเกิดจากมุมมองที่มีต่อเยาวชนของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้มีการสนทนาถึงประเด็นการมีส่วนร่วมและพฤติกรรมของเยาวชนไว้ในช่วงแรกของการสนทนากลุ่มนี้ พบว่าในสายตาของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนมองเยาวชนในปัจจุบันว่ามีพฤติกรรมที่อิสระ เชื้อพังเพื่อน ติดเพื่อน ชอบเที่ยว ไม่ค่อยเห็นความสำคัญกับครอบครัวหรือผู้สูงอายุ ในขณะที่เดียวกันการมีส่วนร่วมกับชุมชนมีน้อย ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วย จึงมีความต้องการที่อยากจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้นี้ ดังเสียง

สะท้อนในตารางที่ 5.8

ตารางที่ 5.8 ตัวอย่างเสียงสะท้อนของผู้นำและคนในชุมชนเกี่ยวกับพฤติกรรมของเยาวชนและความต้องการในการพัฒนาชุมชน

พฤติกรรมของเยาวชนที่เป็นปัญหาในชุมชน	ความต้องการที่อยากจะให้มีการพัฒนา
พี่เดี่ยว: “รุ่นหลังนี่จะเป็นแบบศิลปินเดี่ยว ต่างคนต่างไป เดี่ยวนี้อิสระ ไปตาม ร้านคอม ร้านเน็ตอะไรกัน. . .อย่าง บ้านผู้ใหญ่จัดกิจกรรมอะไรให้เด็ก เด็กจะไม่ค่อยมา มากันน้อย”	พี่เดี่ยว: “. . .อยากให้มีการขับเคลื่อนกิจกรรม ระหว่างวัย และมีการสานต่อไป เรื่อยๆ”
ลุงจำลอง: “. . .ส่วนใหญ่มัน (หมายถึง เยาวชน) จะติดพวก เชื้อเพื่อน. . . มันห่าง เพราะมันไม่มีเวลา. . . กิจกรรมเด็กเยอะ กิจกรรมพ่อแม่ ก็เยอะ”	ลุงจำลอง: “. . .อยากให้เขาเป็นคนดี. . . อยากให้เขา (หมายถึงเยาวชน) รวมกลุ่มที่ไม่ต้องไปคบเพื่อน. . .ให้ ทำกิจกรรมร่วม แล้วเขาจะได้ไม่ ต้องไปหาเพื่อน ไปหาอะไร. . .”
ลุงสุรัตน์: “. . .ไม่ค่อยเห็นความสำคัญกับ ผู้สูงอายุ”	ลุงสุรัตน์: “. . .ต้องมีกิจกรรมให้เขา (หมายถึงเยาวชน) ทำ แล้วก็ติดตาม ผล. . .มันต้องมีการส่งเสริม”

จากเสียงสะท้อนของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า
กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนมีความต้องการที่จะทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเยาวชน และยินดีให้การส่งเสริม
สนับสนุนกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นจากความคิด ความต้องการของเยาวชน จึงถือเป็นสัญญาณที่ดีของ
ชุมชนว่าจะมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นได้ โดยเฉพาะเมื่อมีกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วม
กระบวนการวิจัยในครั้งนี้เกิดขึ้นมา และมองเห็นได้ว่ากิจกรรมที่เยาวชนคิดขึ้นมาเพื่อพัฒนาชุมชนของ
ตนจะได้รับการสนับสนุนและร่วมมือจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน

ภาพที่ 5.11 ประมวลภาพกิจกรรมของการค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน

ความสำเร็จของการค้นหาความต้องการจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน: จากการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนในระหว่างกระบวนการค้นหาความต้องการพบว่า ผู้ใหญ่ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่ให้ความสนใจใคร่รู้ในสิ่งที่เยาวชนต้องการจะพัฒนาชุมชน โดยได้แสดงความรู้สึกถึงความต้องการของตนในการที่จะให้เยาวชนได้มีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนกับกลุ่มของตนมากขึ้น และดีใจหากกลุ่มเยาวชนมีความคิดที่จะทำอะไรให้กับชุมชน และพร้อมที่จะช่วยเหลือหรือให้การสนับสนุนเยาวชน ดังคำพูดที่ ลุงสุรัตน์ กล่าวไว้ว่า

“...แสดงว่ามันมาแล้วจ้ะ ที่ผู้ใหญ่ก็บอกว่าอยากจะให้เด็กมีส่วนร่วม... ถ้าเด็กคิดอย่างนี้ปุ๊บ มันตรงกันแล้ว ความคิดตรงกันแล้ว ได้มีกิจกรรมร่วมกันแล้ว ”

ปัญหา และอุปสรรค: สามารถแบ่งออกได้เป็นประเด็นดังนี้

(1) เนื่องด้วยกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่มาเข้าร่วมมีสถานภาพที่หลากหลายต่างกันไป ส่วนใหญ่จะมีสถานภาพของการเป็นผู้นำในชุมชน ทำให้บุคคลที่เป็นผู้นำในชุมชนโดยเฉพาะผู้ที่อาวุโสกว่าจะมีบทบาทในการนำเสนอความคิดมากกว่าบุคคลที่เป็นครูและผู้ปกครองหรือผู้ที่อาวุโสน้อยกว่า ดังนั้นผู้วิจัยจึงแก้ปัญหาด้วยการพยายามใช้การถามเจาะจงไปยังบุคคลกลุ่มที่

ไม่ค่อยได้แสดงความคิดเห็นด้วยการรอจังหวะที่เหมาะสมและเรียกชื่อถามความคิดเห็นเพิ่มเติมจากที่คนอื่น ๆ เสนอมาด้วย

(2) ความคิดเบื้องต้นของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่มีต่อเยาวชนได้สะท้อนออกมาในเชิงลบ กลายเป็นอุปสรรคที่ทำให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนไม่ยอมรับหรือไม่เชื่อในความคิดของกลุ่มเยาวชน ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยได้ทราบความคิดเบื้องต้นเช่นนี้แล้วจึงจำเป็นต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานความคิดของทั้งสองกลุ่มให้เกิดขึ้นใหม่ ด้วยการเกริ่นถึงเจตนาของกลุ่มเยาวชนในวันนี้ว่ามีความต้องการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน ทางผู้วิจัยจึงขอให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนลองเปิดใจรับฟังและช่วยกันเสนอแนะความคิดเห็น พร้อมกับให้ความสนับสนุนกับกลุ่มเยาวชนด้วย ซึ่งเมื่อกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้รับทราบข้อเท็จจริงเช่นนี้จึงรู้สึกยินดีที่จะมีลูกหลานคิดที่จะทำอะไรให้กับชุมชน และพร้อมให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่

ข้อสังเกต: จากการสังเกตระหว่างที่มีการจัดกระบวนการค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้มีข้อสังเกตที่สำคัญดังนี้

(1) กระบวนการค้นหาความต้องการในครั้งนี้ได้รับความสนใจจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่มาเข้าร่วม โดยผู้วิจัยสังเกตได้จาก

ก. มีความตั้งใจฟังถึงวัตถุประสงค์ของการเข้ามาจัดกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ของผู้วิจัย และเมื่อได้ทราบข้อมูลที่ชัดเจนมากขึ้น ทำให้เกิดความต้องการชักชวนคนอื่น ๆ มาเพิ่มเติม โดยจากข้อมูลการพูดคุยกับผู้ปกครองท่านหนึ่งในระหว่างการรับประทานอาหารกลางวันได้พูดกับผู้วิจัยว่า

“ไม่รู้ว่าที่อาจารย์มาพูดในวันนี้จะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการพัฒนาชุมชน ที่อยากจะให้ชุมชนได้มีการคิดทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน รู้จากผู้ใหญ่บ้านก็นึกว่าอาจารย์แค่มาบรรยายอะไรให้ฟัง ถ้ารู้อย่างนี้จะให้แฟน (สามี) มาร่วมด้วย เขาชอบเรื่องพวกนี้ แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับเขาว่างในช่วงวันที่จะทำด้วยหรือเปล่านะ ”
(ฐานันท์ดา, 22 ธันวาคม 2556)

ข. มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี โดยเฉพาะผู้ที่มีสถานภาพเป็นผู้นำชุมชนและมีความอาวุโส ซึ่งรู้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนอย่างมากทำให้

ผู้วิจัยได้มองเห็นภาพและเข้าใจบริบทของชุมชนห้วยหมอนทองนี้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนที่มีอยู่ในห้วยหมอนทอง

ค. บรรยากาศเป็นไปได้อย่างดี มีรอยยิ้มและเสียงหัวเราะในบางประเด็นที่พูดคุยกัน ทั้งนี้หากพิจารณาบุคคลเข้าร่วมที่ไม่ใช่ครู จะเห็นได้ว่าผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำภารกิจที่เหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันในภาระความรับผิดชอบที่เพิ่มเติมเข้ามาในฐานะแกนนำหมู่บ้าน

(2) ความต้องการในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนนั้น มีลักษณะที่ต้องการให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกยินดีที่จะมีกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนอันเกิดจากแนวคิดของเยาวชนในชุมชน โดยทางกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนจะขอเป็นผู้คอยช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้กับเยาวชน

(3) จากคำพูดของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนทำให้เห็นลักษณะของชุมชนว่าชุมชนไม่มีกิจกรรมในลักษณะของการให้เยาวชนได้มีบทบาทเป็นผู้ร่วมคิดและร่วมทำด้วยตนเอง แต่จะออกมาในรูปแบบของการให้เยาวชนเป็นผู้ร่วมปฏิบัติตามเท่านั้น ทำให้เยาวชนขาดความเชื่อมั่น ไม่กล้าแสดงออกต่อหน้าคนที่อยู่ต่างวัยกัน และนำไปสู่การมองไม่เห็นคุณค่าของตนได้

(4) กลุ่มผู้ใหญ่ที่มาในวันนี้สามารถมองได้ว่าเป็นตัวแทนของคนในชุมชนแต่ละหมู่บ้านของตำบลห้วยหมอนทองที่มีเยาวชนมาเข้าร่วม แม้ว่าไม่มีผู้ใหญ่บ้านมาในทุกหมู่บ้าน แต่พบว่าบุคคลที่มาล้วนมีตำแหน่งเป็นแกนนำ/ผู้นำในหมู่บ้าน ซึ่งสามารถนำไปประชาสัมพันธ์ให้กับผู้ใหญ่บ้านและลูกบ้านได้ นอกจากนี้ยังมีในส่วนของผู้ปกครองและครูในชุมชนที่ได้เข้าร่วมด้วย

(5) ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ได้ให้ความสนใจกับเทคนิค วิธีการ ที่ผู้วิจัยใช้ในการสนทนากลุ่ม โดยเฉพาะการเขียนสรุปในสิ่งที่มีการนำเสนอความคิดเห็นออกมาของแต่ละคนในรูปของตาราง และผังความคิด (mind map) ในกระดานฟลิปชาร์ต โดยขอถ่ายรูปเก็บไว้เพื่อใช้เป็นตัวอย่าง และเข้ามาสนทนากับผู้วิจัยหลังเสร็จกิจกรรมโดยกล่าวขึ้นว่า “น่าจะให้ครูในโรงเรียน โดยเฉพาะครูสอนสังคมได้มาร่วมในวันนี้นี้ด้วย เพื่อจะได้มาเห็นวิธีการที่ใช้และการดำเนินการ จะได้นำไปประยุกต์ใช้กับนักเรียนได้”

3.3 สรุปความต้องการในการพัฒนาชุมชนที่มีร่วมกันของกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน

เมื่อกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ และมีความต้องการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผู้วิจัย นั่นคือ ความต้องการอยากให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน สะท้อนถึงการเกิดจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อชุมชน อันเป็นเป้าหมายที่ผู้วิจัยต้องการให้เกิดขึ้นในกระบวนการวิจัยครั้งนี้แล้ว ในขณะเดียวกันหลังจากที่กลุ่มเยาวชนได้มีการเรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้นำมากระตุ้นและผลักดันศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเยาวชนออกมา กลุ่มเยาวชนก็ได้เริ่มมีความเชื่อมั่นและพร้อมที่จะนำเสนอความต้องการเกี่ยวกับกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนที่มาจากความคิดเห็นร่วมกันของกลุ่ม จึงนำไปสู่การรวมกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนให้มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

การค้นหาความต้องการเพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันระหว่างทั้งสองกลุ่มนี้ ผู้วิจัยมองเห็นว่า ความต้องการในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มเยาวชนกับของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนมีลักษณะที่สนับสนุนไปในทางเดียวกันได้ เนื่องจาก**ความต้องการหลักของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน**เป็นประเด็นที่เปิดกว้างเพื่อต้องการให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับคนในชุมชนที่ไม่ใช่เพียงแค่ทำในกลุ่มเยาวชนเท่านั้น แต่**ต้องการเห็นภาพของการมีกิจกรรมทำร่วมกันระหว่างคนต่างวัยในชุมชน** ดังนั้นไม่ว่าความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจะเป็นในเรื่องใด กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนก็มีความรู้สึกดีใจและพร้อมให้การสนับสนุนสิ่งที่เยาวชนต้องการทำให้กับชุมชน อีกทั้งยังมองว่าสิ่งที่ตนเคยคาดหวังได้กลายเป็นความจริงขึ้นมาแล้ว ในขณะที่**กลุ่มเยาวชนได้มีความต้องการที่จะทำการปรับปรุงสภาพของชุมชนให้ดีขึ้นด้วยการคิดกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชน**ขึ้นมา ถือว่าได้ตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนในเบื้องต้นแล้ว ดังนั้นภาพที่เกิดขึ้นจึงเป็นลักษณะของการที่กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนเริ่มด้วยการรับฟังความต้องการของเยาวชน โดยให้กลุ่มเยาวชนเป็นผู้นำเสนอความต้องการก่อน ซึ่งได้รับการตอบสนองจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนเป็นอย่างดี ทำให้**ผลสรุปสุดท้าย คือ กิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนได้กลายเป็นความต้องการร่วมกันระหว่างทั้งสองกลุ่ม** ซึ่งจะถูกนำไปใช้เป็นตัวนำในการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ต่อไป

สำหรับขั้นตอนของการสรุปความต้องการเพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันระหว่างทั้งสองกลุ่มที่ได้ผลสรุปดังกล่าวข้างต้น และนำไปสู่**แผนกิจกรรม**ที่ต้องการจะทำเพื่อพัฒนาชุมชนมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

1. ให้แต่ละกลุ่มมีการแนะนำตนเอง เพื่อทำความรู้จักกันอย่างเป็นทางการ

2. เปิดเวทีในการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ทางกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้ขอให้กลุ่มเยาวชนเป็นผู้นำเสนอความต้องการของตนก่อน โดยเยาวชนได้ส่งให้ประธานกลุ่ม นั่นคือ นกหวีด มาเป็นผู้นำเสนอภาพความคิดเห็นทั้งหมดให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนฟัง โดยเริ่มจากภาพชุมชนในฝัน ที่สะท้อนถึงความต้องการของเยาวชนที่อยากให้ชุมชนของตนพัฒนาเป็นเช่นไร และเมื่อเชื่อมโยงถึงความเป็นไปได้ในการทำกิจกรรมขึ้นมา จึงนำไปสู่ผลสรุปความต้องการในการพัฒนาชุมชนด้วยกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนขึ้นมา โดยนกหวีดได้อธิบายในส่วนความคิดเห็นของกลุ่มตั้งแต่สาเหตุและเหตุผลของการเลือกทำกิจกรรมดังกล่าว ขอบเขตพื้นที่ วิธีการ อุปกรณ์ งบประมาณ และระยะเวลาในการทำกิจกรรม รวมทั้งได้เสนอว่ากลุ่มมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคนไว้อย่างไรบ้างให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนฟัง ซึ่งในระหว่างการนำเสนอได้รับความสนใจเป็นอย่างดีจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน

3. หลังจากทีตัวแทนเยาวชนได้นำเสนอความต้องการของกลุ่มเรียบร้อยแล้ว ทางกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนมีความเห็นสนับสนุนความต้องการในการทำกิจกรรมที่เยาวชนเสนอ นั่นคือ กิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชน โดยได้มีการแสดงความรู้สึก ข้อเสนอแนะ และการอาสาทำหน้าที่ช่วยเหลือหรือสนับสนุนการทำกิจกรรมของเยาวชนจากแผนกิจกรรมที่เยาวชนได้มีการนำเสนอไว้ (ดังตารางที่ 5.9)

4. กลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนร่วมกันพิจารณากำหนดวันในการทำกิจกรรมเป็น 2 วัน คือ วันอาทิตย์ที่ 19 และ 26 มกราคม 2557 โดยทั้งสองกลุ่มเห็นพ้องร่วมกันว่าขอทำกิจกรรมหลังช่วงวันปีใหม่และวันเด็ก เนื่องจากทางตำบลหรือทางหมู่บ้านมักจะมีการจัดงานปีใหม่และงานวันเด็กเป็นประจำทุกปี อีกทั้งหลายครอบครัวมักจะมีการเดินทางไปท่องเที่ยวที่อื่น อย่างไรก็ตามในการเสนอทำกิจกรรมโดยใช้ระยะเวลา 2 วันนั้น ได้มีกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนบางส่วนมองว่ากิจกรรมอาจสามารถทำภายในวันเดียวเสร็จได้ แต่เพื่อความไม่ประมาทจึงให้ระบุไว้ 2 วันตามที่เยาวชนได้เสนอ ซึ่งผู้เข้ามามีส่วนร่วมทุกคนมองว่าหากกิจกรรมสามารถเสร็จได้ภายในวันเดียวก็ไม่มีปัญหาขัดข้องใดๆ นอกจากนี้ทางกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนขอเสนอปรับเวลาในแผนกิจกรรมของเยาวชน คือ การเริ่มทำกิจกรรมจากเวลา 10.00 น. เป็น 09.00 น. และให้รวมตัวกันในเวลา 08.30 น. โดยให้โรงเรียนวัดหนองโพธิ์เป็นที่รวมพลก่อนทำกิจกรรมตามที่เยาวชนได้เสนอไว้

จากความต้องการในการพัฒนาชุมชนด้วยการจัดกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชน ได้นำไปสู่การร่วมกันคิดแผนกิจกรรมขึ้นมา โดยกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้อาศัยประสบการณ์ที่ตนมีมาก่อน ช่วยในการเสนอแนะเพิ่มเติมหรือปรับแก้แผนกิจกรรมที่เยาวชนได้เสนอไว้ โดยการขอปรับแก้มีเพียงแค่เรื่องของเวลาในการทำกิจกรรม นอกนั้นเป็นลักษณะของการเสนอแนะเพิ่มเติม และอาสาทำหน้าที่ช่วยเหลือหรือสนับสนุนเยาวชนในเรื่องต่างๆ ซึ่งบรรยากาศของการรับฟังและเสนอแนะความเห็นร่วมกัน รวมถึงการทำทางของความตั้งใจจากทั้งสองกลุ่มที่มีต่อกัน ได้เป็นการช่วยเสริมพลังและเสริมแรงที่จะผลักดันเยาวชนไปสู่การกระทำสิ่งต่างๆ ให้กับชุมชนต่อไปได้

ตารางที่ 5.9 เสียงสะท้อนความรู้สึก ข้อเสนอแนะ และการอาสาทำหน้าที่ของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนเพื่อช่วยเหลือหรือสนับสนุนการทำกิจกรรมของเยาวชน

ประเด็น	เสียงสะท้อนของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน
1. ความรู้สึก	♥ “รู้สึกดีใจที่ลูกๆ หลานๆ มีความคิดที่ดีต่อชุมชน และได้คิดมาก่อนว่าเยาวชนจะคิดแบบนี้ ซึ่งเมื่อไหร่ที่เราก็มีนั่งคุยกันในระดับผู้ปกครองว่าจะทำอะไรให้เด็กเยาวชนรุ่นหลังมีส่วนร่วมกับพวกเรามากขึ้น ให้มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น. . .”
- ดีใจ	
- สนใจ	
- ภูมิใจ	
	♥ “. . . ก็ขอขอบคุณน้องๆ หลานๆ ที่มีแนวคิดอย่างนี้ ที่จริงผมคิดกันมานานแล้ว แต่ว่าหาแนวร่วมไม่ได้ พอได้แนวร่วมอย่างนี้แล้วก็สนใจที่จะทำ. . .”
	♥ “. . . วันนี้ผมดีใจมาก ภูมิใจที่ได้เห็นความหวังของหมู่บ้านเรา และขอบคุณท่านอาจารย์กฤษณ์ที่ได้มาเปิดพื้นที่ตรงนี้. . . ที่นี้เป็นโรงเรียนในฝัน ถ้ายังมีอยู่ชุมชนในฝัน มันจะเป็นอะไรที่ยิ่ง perfect มากนะครับ. . .”
	♥ “. . . การได้เห็นลูกหลานคิดเพื่อส่วนรวมได้ มันเป็นอย่างยิ่งใหญ่มาก. . . แล้ววันนี้เราจะมาเริ่มต้นไปพร้อมๆ กัน”

ตารางที่ 5.9 (ต่อ)

ประเด็น	เสียงสะท้อนของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน
1. ความรู้สึก (ต่อ)	♥ “ที่ผ่านมามีความคิดว่าเด็กเยาวชนรุ่นนี้จะก้มมองดูแต่ฝ่ามือตนเอง แต่วันนี้พอมาเห็นเยาวชนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมองการณ์ไกล มันจะเป็นสิ่งที่มหัศจรรย์ จะเป็นกลุ่มที่ช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนาต่อไปได้” ♥ “ทำต่อเนื่องเพราะมันเป็นสิ่งที่ดีมากเลย. . . ถ้าเราทำต่อเนื่องได้ สุด ยอด สุดยอดจริงๆ. . . ตอนนี้ลูกหลานกับรุ่นพ่อรุ่นแม่คิดตรงกันแล้ว ที่นี้จะหันหน้าเข้ามาคุยกันแล้ว มันจะเริ่มการพัฒนาความใกล้ชิดกันมากขึ้น มากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี และก็ป็นศูนย์รวมที่โรงเรียน. . .” ♥ “. . .ทุกอย่างที่เราคิดมานี้เริ่มต้นจาก 1 ดังนั้นจงภูมิใจ มันไม่ใช่เรื่องใหญ่ บางที่เราขาดการประสานกัน ช่องว่างระหว่างเยาวชนกับกรรมการหมู่บ้านมันห่างกันเยอะเหลือเกิน ก็คิดว่าในวันนี้เราได้มานั่งคุยกัน มาช่วยกันได้ มาเชื่อมกันได้ แม้ไม่ใช่ญาติ แต่เรามาเจอกันวันนี้ได้ทำงานร่วมกัน ทางผู้ใหญ่ไม่ปล่อยให้เยาวชนทำเพียงลำพังหรอก. . .”
2. ข้อเสนอแนะ	• “. . .ในด้านอาหาร น้ำ เครื่องดื่มอันนี้ไม่ใช่เรื่องยาก โดยเฉพาะก็ต้องฝากผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านจะต้องมีส่วนร่วม ซึ่งอันนี้สำคัญ. . .” • “. . .วันนั้นน่าจะมีชาวบ้านมาช่วยกันทำอยู่นะ” • “. . .อุปกรณ์เก็บขยะ ชั้นแรกเรายังไม่ต้องใช้งบประมาณอะไรให้มันฟุ่มเฟือยมากนัก บ้านใครมีเอาออกมา ใครมีไม้กวาดเอาออกมา ใครมีมีดเอามา ใครมีจอบเอาจอบมา อาจจะซื้อบางส่วน เช่น ข่งที่จะเอามาใส่ขยะ. . .” • “. . .ขยะอันไหนที่ทิ้งได้เราทิ้ง อันไหนที่ขายได้ก็เก็บมารวมไว้ นั่นเป็นมูลค่าเพิ่มสำหรับกลุ่มตรงนี้. . .” • “. . .สำหรับหน้าที่ทำอะไร ไว้วันนั้นก็สามารถกระจายงานได้ ช่วยกันทำได้. . . บางอย่างที่เราทำไม่ได้ ทางผู้ใหญ่ก็ช่วยทำได้” • “. . .เรื่องอาหารกลางวันน่าจะที่โรงเรียนนะเป็นศูนย์กลางดีที่สุด อยู่ตรงกลางของระยะทางที่เราจะทำกิจกรรมด้วย”

ตารางที่ 5.9 (ต่อ)

ประเด็น	เสียงสะท้อนของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน
3. การอาสาทำ หน้าที่	* “. . . ส่วนการประชาสัมพันธ์เชิญชวนพี่น้องในชุมชน ผมจะประสานให้. . .” * “. . . สำหรับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น อันนี้ผมจะรับได้ โดยจะประสานกับทางสาธารณสุข. . .” * “. . . เรื่องแรงงานในการทำ 2 วัน และอุปกรณ์ที่ขาดหรือต้องการ ผมและคนอื่นๆ จากทั้ง 3 หมู่จะคุยกันและหามาให้. . . มีกำหนดวันไหนแจ้งมา แล้วพวกลุงๆ จะได้จัดให้ ตรงนี้ไม่มีปัญหา. . .” * “. . . อยากจะเสริมนิดหนึ่งในวันที่เราจะมาทำกิจกรรมกันนะครับ ผมก็มีสมาชิกเพื่อนที่เป็นเจ้าหน้าที่ อส.ตร. จะมาช่วยในการอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการจราจรได้ เพราะมีรถวิ่งบนถนนด้วยมันจะอันตราย ก็เลยอยากจะเสริมตรงนี้นิดหนึ่ง”

จากการดำเนินการค้นหาและสรุปความต้องการในการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ได้ข้อสรุปว่า เยาวชนกับผู้นำและคนในชุมชนได้ร่วมกันค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชน โดยใช้หลักของการเสริมพลังอำนาจผนวกกับหลักของการมีส่วนร่วมที่ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ด้วยความเท่าเทียมกัน รวมทั้งสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่โดยปราศจากการครอบงำของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ให้อิสระ (autonomy) ในการคิดของผู้มีส่วนร่วมทุกคน พร้อมกันกับสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นกับเยาวชนโดยเริ่มจากผู้นำและคนในชุมชนได้ให้โอกาสและเปิดใจรับฟังความคิดเห็น ความต้องการของเยาวชน ควบคู่ไปกับการสนับสนุนและให้ข้อเสนอแนะหรือการคอยติดตาม ให้คำปรึกษา (mentoring) เพื่อนำไปสู่การทำให้เยาวชนได้มองเห็นแนวทางและการปฏิบัติที่จะไปสู่การทำงานเพื่อชุมชนได้สำเร็จ ถือเป็นการสร้างกำลังใจ (encouragement) ให้เกิดขึ้นกับเยาวชนตามมาด้วย อันนำไปสู่การขับเคลื่อนให้เยาวชนได้แสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต และสิ่งสำคัญที่ต้องตระหนักเป็นอันดับแรกก็คือการปฏิสัมพันธ์ด้วยการสื่อสารสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจที่ดีและถูกต้องร่วมกัน อันนำไปสู่การทำงานที่มีความไว้วางใจต่อกัน (trust)

ภาพที่ 5.12 ประมวลภาพกิจกรรมของการค้นหาและสรุปความต้องการในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน
ระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน

ความสำเร็จของการค้นหาและสรุปความต้องการในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน: ผู้วิจัยพบว่า การที่ทั้งสองกลุ่มได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นต่อกัน ได้ทำให้สามารถเปลี่ยนมุมมองพื้นฐานที่มีต่อกันในเบื้องต้นได้ กล่าวคือ

(1) จากเดิมที่เยาวชนมองว่าผู้ใหญ่ไม่ได้เห็นความสำคัญของตน เนื่องจากไม่เคยได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นเพื่อทำกิจกรรมใดๆ ด้วยตนเอง และไม่ค่อยมีกิจกรรมอะไรที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน ได้เปลี่ยนไปสู่การที่เยาวชนได้เริ่มหันมามองเห็นความสามารถของตนเองว่าสามารถคิดและทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อชุมชนได้ และทางผู้ใหญ่ก็มีความยินดีสนับสนุนความคิดและการกระทำที่จะพัฒนาชุมชนของเยาวชน การที่เยาวชนได้รับรู้ความคิดของกลุ่มผู้ใหญ่โดยผ่านกระบวนการของการมีส่วนร่วมจากกระบวนการวิจัยนี้ทำให้เยาวชนได้เกิดความมั่นใจและมองว่าผู้ใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับตนอยู่ แม้จะมีผู้ใหญ่มาร่วมไม่มากนัก แต่การที่มีกลุ่มผู้ใหญ่ส่วนหนึ่งมาร่วมได้ทำให้เยาวชนรู้สึกถึงคุณค่าของตนและลบเลือนความกลัวที่ว่าจะไม่มีการมีส่วนร่วมกิจกรรมด้วย

(2) จากเดิมที่เยาวชนไม่มีความมั่นใจที่จะกล้าคิด กล้านำเสนอความคิดของตนต่อหน้าผู้อื่น เมื่อได้ผ่านกระบวนการของการฝึกให้เยาวชนได้ลองปฏิบัติจริง ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้และกล้าที่จะคิดและนำเสนอความคิดของตนเองด้วยความมั่นใจมากขึ้น

(3) จากเดิมที่ผู้ใหญ่ไม่เคยคาดคิดว่าเยาวชนมีความคิดที่จะทำอะไรเพื่อชุมชน นอกเหนือจากเรื่องของตนเอง ไม่ว่าเรื่องเที่ยว เรื่องเพื่อน เรื่องเทคโนโลยี ได้ทำให้ผู้ใหญ่เปลี่ยนความคิดใหม่ว่าไม่ใช่เยาวชนทั้งหมดที่เป็นลักษณะดังที่ตนคิดเท่านั้น แต่ยังมีเยาวชนที่มีความคิดและทำสิ่งดีๆ ให้กับชุมชนอยู่ โดยผ่านกระบวนการของการให้โอกาสและให้มีการรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ซึ่งมุมมองของผู้ใหญ่จะเปลี่ยนแปลงได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการเปิดใจมอง เปิดใจฟัง รวมทั้งการสนับสนุนที่ผู้ใหญ่มีต่อเยาวชน

ปัญหาและอุปสรรค: จากการดำเนินงานในครั้งนี้ผู้วิจัยได้พบปัญหาและอุปสรรคดังนี้คือ

(1) พื้นฐานความคิดของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่มีต่อเยาวชนมีลักษณะในเชิงลบ คือ ไม่เคยคาดคิดหรือมองว่า เยาวชนมีความคิด ความสามารถที่จะทำอะไรเพื่อชุมชน นอกจากเรื่องของการอยู่กับเทคโนโลยีและเพื่อน ทำให้ผู้วิจัยต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวเบื้องต้นนี้ด้วยการเกริ่นให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ที่กลุ่มเยาวชนมาเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ เพื่อเป็น

การทำลายกำแพงกันชั้นแรกของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ก่อนที่จะได้รับฟังความคิดเห็นและการกระทำของเยาวชนด้วยตนเอง

(2) โดยทั่วไปเยาวชนไม่ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนในชุมชน (ผู้ใหญ่) นั่นคือ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนระหว่างวัยมีลักษณะเป็นแบบทุติยภูมิมากกว่าปฐมภูมิ คล้ายกับชุมชนเมืองมากกว่าชุมชนชนบท ทำให้คนในชุมชนมีความห่างเหินกัน และเยาวชนไม่มีความกล้าที่จะพูดคุยหรือนำเสนอความคิดของตนกับผู้ใหญ่ มีลักษณะเพียงแค่ออทางผู้ใหญ่มาสื่อสารกับตน อันนำไปสู่ความร่วมมือที่มีให้กันที่ผ่านมาน้อย อีกทั้งสิ่งที่ผู้ใหญ่คิดและทำขึ้นมาเพื่อชุมชนมักจะไม่ตรงกับความต้องการหรือความสนใจของเยาวชนด้วย

ข้อสังเกต: จากการสังเกตระหว่างที่มีการนำเสนอแผนกิจกรรมนั้น ผู้วิจัยได้มีข้อสังเกตที่สำคัญดังนี้คือ ในการนำเสนอแผนกิจกรรมได้ทำให้มองเห็นความคิด ความรู้สึก และลักษณะที่มีอยู่ในตัวบุคคลของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มผู้ใหญ่ กล่าวคือ

(1) ลักษณะของกลุ่มเยาวชน เช่น

ก. ความมั่นใจในการกล้านำเสนอความคิดเห็นต่อหน้าคนอื่น ๆ ที่เพิ่มมากขึ้นจากในครั้งแรกที่ให้เยาวชนได้ลองนำเสนอให้ผู้วิจัยฟังและผู้วิจัยช่วยแนะนำเพิ่มเติม

ข. ในกรณีที่ความคิดของเยาวชนบางอย่างไม่สอดคล้องกับความคิดของผู้ใหญ่ บางท่าน พบว่าเยาวชนยังคงไม่มีความกล้าที่จะอธิบายเหตุผลของตน ทำให้บางครั้งผู้วิจัย รวมทั้งผู้ใหญ่ท่านอื่นๆ ที่มีความเข้าใจในความคิดของเยาวชนต้องช่วยกันในการอธิบายเพิ่มเติมและคอยประสานความคิดระหว่างกัน จนได้ข้อสรุปที่ผู้เข้าร่วมทุกคนเห็นด้วยและยอมรับ นั่นสะท้อนได้ว่าเยาวชนจะเกิดความรู้สึกดีใจและภูมิใจ ถ้าสิ่งที่ตนคิดและทำนั้นได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากกลุ่มผู้ใหญ่ แต่เมื่อใดก็ตามหากความคิดถูกท้วงติงโดยที่ไม่มีเหตุผลอธิบายให้เข้าใจ โดยเฉพาะจากผู้ใหญ่ เยาวชนในปัจจุบันก็ยังคงแสดงอาการสับสนและไม่กล้าพูดขัดแย้งกับผู้ใหญ่ ถือได้ว่าเป็นผลจากวัฒนธรรมไทยที่เด็กไทยส่วนใหญ่จะได้รับการขัดเกลาทางสังคมให้ฟังความเห็นของผู้ใหญ่ ห้ามเถียง ดังนั้นการให้เยาวชนได้ร่วมกันคิดและจัดทำแผนกิจกรรมของตนขึ้นมาก่อนที่จะร่วมกับกลุ่มผู้ใหญ่จึงเป็นวิธีที่จะช่วยลดปัญหาการถูกครอบงำความคิดจากผู้ใหญ่ได้

ค. ในช่วงของการนำเสนอแผนกิจกรรม เมื่อเยาวชนได้พูดถึงความต้องการต่างๆ ที่ตนอยากให้มีอยู่ในชุมชน เยาวชนจะมีใบหน้ายิ้มแย้ม พร้อมกับเสียงหัวเราะกับความคิดของตนที่นำเสนอออกไป โดยความต้องการของเยาวชนที่เรียกเสียงหัวเราะจากสมาชิกในกลุ่มมากก็คือ ความต้องการเดอะมอลล์บางโพธิ์

(2) ลักษณะของกลุ่มผู้ใหญ่ เช่น

ก. ความคิดในการมองเยาวชนที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ จากเดิมที่ไม่เคยคิดว่าเด็กจะทำได้ก็กลายเป็นการมองเห็นความสามารถของเยาวชนในการคิดและทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้

ข. กลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนเกิดความรู้สึกรักภูมิใจที่ได้เห็นลูกหลานในชุมชนร่วมกันทำสิ่งที่ดีต่อชุมชน โดยจะเห็นได้จากการมีรอยยิ้มเมื่อฟังกลุ่มเยาวชนนำเสนอแผนกิจกรรมและการพูดความรู้สึกรออกมาให้เยาวชนได้ฟัง

ค. มีความยินดีที่จะช่วยสนับสนุนเยาวชนในการทำกิจกรรมให้สำเร็จลุล่วง

ง. ผู้ใหญ่ส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนน้อยยังคงยึดและมองความคิดของตนเองเป็นหลัก แม้จะดูเหมือนว่ายอมรับฟังความเห็นจากเยาวชน แต่เมื่อปฏิบัติจริงก็ยังคงถือความคิดของตนเป็นสำคัญ โดยแทนที่จะพูดในลักษณะของการให้ความสนับสนุนกลับกลายเป็นว่าเสนอความเห็นเพื่อให้ทำตามความคิดเห็นของตน ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาในการปรับเปลี่ยนความคิดใหม่ รวมทั้งขึ้นอยู่กับการทำงานของเยาวชนว่าเป็นเช่นไรต่อไป

นอกจากนี้ การที่เยาวชนกับผู้นำและคนในชุมชนได้ร่วมกันค้นหาและกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการเพื่อขับเคลื่อนให้เยาวชนได้แสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนนั้นยังถือว่ามีคุณค่าต่อเยาวชนและต่อชุมชนเป็นอย่างมาก เห็นได้จากคำพูดที่ผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่มได้กล่าวไว้ถึงคุณค่าของกิจกรรมที่พวกเขาเหล่านั้นได้ร่วมกันค้นหาจนสามารถตกลงร่วมกันออกมาเป็นแผนกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนขึ้นมาได้สำเร็จ ดังตารางที่ 5.10

ตารางที่ 5.10 คุณค่าของกิจกรรมที่เยาวชนและคนในชุมชนได้ร่วมกันค้นหาและกำหนดขึ้นมา

คุณค่าของกิจกรรม	เสียงของกลุ่มเยาวชน	เสียงของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน
1. ประโยชน์	☼ “. . .ให้ทั้งตัวเราและก็ชุมชนด้วย. . .ให้เรามีการพัฒนามากขึ้น ชุมชนก็มีความสุขมากขึ้น” ☼ “ทำให้เรามีความสามัคคีกัน และก็แต่ละคนได้มีความรับผิดชอบ นื่องๆ ก็มีความสุขมากขึ้น” ☼ “. . .เราได้ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์คะ และชุมชนของเราก็มีความสุขมากยิ่งขึ้น”	☼ “. . .การทำให้ได้เห็นการร่วมกันมีการคุยกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่” ☼ “. . .คิดว่าดีเลยคะ เพราะว่าเด็กได้คิดเอง มีส่วนร่วมด้วย แล้วได้มองว่าชุมชนเราจะต้องพัฒนาอะไรบ้าง เพราะปกติเด็กสมัยนี้ก็อยู่ในหน้าจออยู่แล้ว ไม่ได้ดูว่าชุมชนจะต้องทำอะไรก็ผู้ใหญ่ทำ เค้าเป็นเด็ก. . .ถือว่าอาจารย์ก็มาจุดประกายให้เค้าเริ่มคิดเริ่มใส่ใจชุมชน รักชุมชนที่เค้าอยู่ และก็มีส่วนร่วมกับผู้ใหญ่. . .”
2. อยากให้มีอีก	☼ “. . .อยากให้มีโอกาสเพราะครั้งหน้าหนูจะได้ชวนเพื่อนๆ ในชุมชนของหนู ได้มาช่วยด้วยคะ. . .บางทีเขาไม่รู้ว่าพวกเราทำอะไรบ้าง” ☼ “. . .อยากให้มีโอกาส เพราะการที่คนในชุมชนเห็นเราคิดและทำจริง เขาก็จะเหมือนเห็นความสำคัญว่า เด็กๆ มีความคิดที่ดี ทำไม่ถึงไม่ช่วย ก็เหมือนกับการทำให้คนในชุมชนได้คิด และก็มาร่วมกันทำกิจกรรมมากขึ้นได้” ☼ “. . .อยากให้มีโอกาส เพื่อให้มีการพัฒนาชุมชนให้มีสภาพที่ดีมากขึ้น”	☼ “. . .ขอให้ความคิดที่ดีเช่นนี้ยังคงทำต่อไปเพื่อชีวิตที่ดีของชุมชนส่วนรวม. . .” ☼ “. . .ต่อไปถ้ามีโอกาสก็จะขอให้คิดกันแบบนี้ ทำกันแบบนี้ตลอดเรื่อยไป ☼ “ก็อยากให้มันต่อไปอีกเหมือนกันแหละ เยาวชนจะได้รวมตัวกัน ไม่ต้องไปเที่ยวอย่างอื่น” ☼ “. . .อยากให้มันต่อยอดไปอีก แล้วผมจะส่งครูมาเรียนรู้กระบวนการแบบนี้ด้วย”

ตารางที่ 5.10 (ต่อ)

คุณค่าของกิจกรรม	เสียงของกลุ่มเยาวชน	เสียงของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน
3. ความรู้สึก (เช่น ชอบ/ สนุก/ ประทับใจ)	☉ “...ก็รู้สึกดีใจที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เพราะว่าหนูไม่เคยได้ร่วมกับเพื่อนๆ หรือน้องๆ และก็ผู้ใหญ่ด้วย” ☉ “...รู้สึกดีที่เข่า (หมายถึงกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน) ยังเข้าใจเรา ที่เรามีความคิด ผู้ใหญ่บางคนอาจคิดว่าเรื่องพวกนี้เป็นเรื่องไร้สาระก็ได้” ☉ “...ก็ดีใจนะที่ได้ร่วมกิจกรรมกับผู้ใหญ่และก็น้องๆ”	☉ “...รู้สึกประทับใจช่วงที่เราได้นั่งฟังเยาวชนแนะนำตัวเอง และเสนอความคิดเห็นของพวกเขาให้เราฟัง...เป็นภาพที่น่าประทับใจ” ☉ “...เด็กเค้าฟัง อ.กุ่มแล้วเพลินคะ เห็นเล่นเกมก็สนุก ก็ไม่เคยเห็นเค้าสนุกอะเนอะ...อ.กุ่มมาอีกอาทิตย์มา พอมาอีกอาทิตย์ก็ยังมาคือมา ทุกคนพร้อมใจที่จะมาร่วมกระบวนการพัฒนาชุมชนของตนเอง กล้าคิด กล้าแสดงออก กล้าพูด กล้าตัดสินใจทำอะไรของเค้า...ก็ประทับใจ อ.กุ่มคะ ที่ทำให้เด็กสามารถที่จะสำนึกรักบ้านเกิดของเค้า คิดตัดสินใจได้”
4. สิ่งที่น่าจดจำ	☉ “น่าจดจำคะ เพราะเป็นครั้งแรกที่เยาวชนสามารถเสนอความเห็นให้ผู้ใหญ่รับฟังความต้องการในการพัฒนาชุมชนของพวกเรา และผู้ใหญ่ยังช่วยสนับสนุนเรา” ☉ “การได้ช่วยกันคิดนั้น เป็นสิ่งที่น่าจดจำมากคะ โดยเฉพาะช่วงที่อาจารย์ให้พวกเราเขียนภาพชุมชนในฝัน เพราะทำให้เรารู้ถึงความต้องการของเพื่อนๆ ที่มีต่อชุมชนด้วย...”	☉ “...น่าจดจำภาพการร่วมกันของเด็กกับผู้ใหญ่ มีการคุยกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่” ☉ “...การเห็นความร่วมมือที่พวกเขาช่วยกันทำ และมานำเสนอให้ผู้ใหญ่ฟัง...แต่ก่อนไม่เคยมีเลย เพิ่งครั้งนี้แหละที่เด็กมาคุย...” ☉ “...ผมมองตาเห็นเลยว่ากลุ่มผู้ใหญ่ยอมรับ พอถามว่าใครจะช่วยอะไร ก็ตอบกันได้ทันทีว่า เอ๊ย...ฉันจะเป็นข้าว ฉันจะเป็นอันนั้นเอง คืออัตโนมิติ เราไม่ต้องไปขอ เขาจะเสนอตัวเองเลยนะ...”

การปฏิบัติตามแผนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

หลังจากที่ผู้วิจัยได้แผนกิจกรรมที่มาจากการมีส่วนร่วมในการช่วยกันแสดงความคิดเห็น และเสนอแนะของผู้มีส่วนร่วมคือจากกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนแล้วนั้น ผู้มีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่ม พร้อมทั้งผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการปฏิบัติตามแผนดังกล่าว โดยมีเป้าหมายว่าการใช้หลักการมีส่วนร่วมและการเสริมพลังอำนาจจะช่วยเสริมสร้างให้เยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการมีการพัฒนาจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองเพิ่มมากขึ้นหรืออยู่ในระดับที่ดีขึ้น โดยการที่เยาวชนได้ปฏิบัติตามแผนกิจกรรมที่กลุ่มตนได้ร่วมคิดด้วยนั้นจะเป็นตัวกระตุ้นหนึ่งที่ทำให้เยาวชนค่อยๆ รู้สึกและสัมผัสได้ถึงความสำเร็จของการคิดและทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตน และกลายเป็นการเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชนได้กล้าคิดและต้องการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคตได้ สะท้อนว่าเยาวชนมีการพัฒนาจิตสำนึกในเรื่องของการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้น โดยขึ้นของการปฏิบัติในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ได้มีการดำเนินการและให้ผลดังนี้

1. ผลของการปฏิบัติตามแผนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

ก่อนถึงวันปฏิบัติตามแผนกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้พบว่ากลุ่มผู้นำและคนในชุมชนมีความกระตือรือร้นอย่างจริงจังที่จะร่วมสนับสนุนและทำกิจกรรมกับเยาวชน กล่าวคือ ทางแกนนำกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้มีการประสานระหว่างกันกับผู้นำในหัวหมอนทองท่านอื่นๆ ที่ไม่สามารถมาร่วมกิจกรรมได้ด้วยตนเอง แต่มีทุนทรัพย์ที่จะสนับสนุนเรื่องค่าใช้จ่ายของอาหารและเครื่องดื่มให้กับผู้เข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ รวมทั้งได้ช่วยกันประชาสัมพันธ์กับลูกบ้านและกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ ในการเชิญชวนให้มาเข้าร่วมกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชนด้วย เช่น อาสาสมัครตำรวจบ้าน (อส.ตร.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มาทำหน้าที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการดูแลเรื่องความปลอดภัยและการเจ็บป่วยของผู้เข้าร่วมทุกคน เป็นต้น ในขณะที่ทางด้านกลุ่มเยาวชน ผู้วิจัยกลับพบว่า เยาวชนที่ทำหน้าที่ประสานกับผู้ใหญ่บ้านทั้งสามหมู่ได้มีการติดต่อพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านแล้วในบางคน แต่บางคนยังไม่ได้ทำการประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งที่พบในครั้งนี้ โดยสาเหตุของการกระทำดังกล่าวเกิดขึ้นจาก

- เยาวชนไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำหน้าที่เช่นนี้มาก่อน จึงทำให้ไม่รู้ว่าจะต้องเริ่มอย่างไร ประกอบกับเยาวชนไทยมักมีลักษณะไม่กล้าซักถามข้อสงสัย และไม่คอยต้องรับผิดชอบทำงานอะไรเพียงคนเดียว คือ งานที่ได้รับจากครูมักเป็นงานกลุ่ม นำไปสู่ความนิ่งเฉยและไม่กล้าขอคำปรึกษาจากผู้วิจัย ดังเสียงสะท้อนของเยาวชนเมื่อผู้วิจัยได้โทรถามความคืบหน้าก่อนถึงวันทำกิจกรรม 1

สัปดาห์ว่า “ต้องบอกและถามอะไรบ้างคะ?” ดังนั้นสิ่งที่ผู้วิจัยมีการปฏิบัติเสมอในกระบวนการคือ การคอยติดตาม และให้คำปรึกษา/คำแนะนำแก่เยาวชน (mentoring) โดยไม่ทอดทิ้งให้เป็นภาระหน้าที่ของเยาวชนเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งเป็นผู้ที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง

- ความสัมพันธ์ของเยาวชนกับผู้ใหญ่ในชุมชนค่อนข้างห่างเหินกัน จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่เยาวชนไม่กล้าเข้าไปหาเพื่อพูดคุยด้วย ดังเสียงสะท้อนของผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งที่ผู้วิจัยได้โทรสอบถามว่ารู้ข้อมูลจากเยาวชนหรือยังว่า “ไม่เห็นมีติดต่อมาเลย สงสัยเขาไม่ค่อยสนิทกับผู้ใหญ่มั้งเลยไม่กล้าเข้ามาคุยด้วย” หรือเสียงสะท้อนของเยาวชนคนอื่นว่า “. . .น้องเขาไม่สนิทกับผู้ใหญ่ ก็เลยไม่กล้าเข้าไปคุยมั้งคะ” ดังนั้นเงื่อนไขหนึ่งของกระบวนการเสริมพลังอำนาจก็คือเรื่องการสร้างสายใยที่จะผูกมัด (tie) ให้ผู้มีส่วนร่วมนทั้งสองกลุ่มทำงานร่วมกันได้ด้วยการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดี (good relationship) ให้เกิดขึ้น

- ความรับผิดชอบของเยาวชนยังไม่ได้รับการฝึกฝนให้มากพอ ทำให้เมื่อติดขัดปัญหาใดจึงไม่คิดหาทางแก้ไขปัญหา แต่ปล่อยวางเฉย จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่เยาวชนยังคงต้องมีพลังในการฝึกให้รู้จักเรื่องความรับผิดชอบด้วยตนเองให้มากขึ้น ซึ่งถือเป็นพื้นฐานหนึ่งของการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับเยาวชน

อย่างไรก็ตามปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ผู้วิจัยสามารถแก้ไขได้ทัน เนื่องจากผู้วิจัยมีการคอยติดตามไม่ทิ้งให้เป็นภาระหน้าที่ของกลุ่มเยาวชนหรือกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนเท่านั้น แต่ผู้วิจัยถือเป็นส่วนหนึ่งของผู้เข้าร่วมกระบวนการที่ทำหน้าที่คอยเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้ประสาน รวมทั้งผู้แนะนำให้กับทั้งสองกลุ่ม อีกทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นกับเยาวชนทุกคน โดยผู้วิจัยพบว่า แม้เยาวชนบางคนไม่ได้มีหน้าที่เป็นผู้ประสานกับผู้ใหญ่บ้าน แต่ด้วยความใกล้ชิดและรู้จักผู้ใหญ่บ้านบางคนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงทำให้เยาวชนสามารถเป็นผู้บอกข้อมูลและสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มผู้ใหญ่ว่าเป็นเช่นไรได้ ซึ่งแสดงว่าเยาวชนบางส่วนมีความใส่ใจต่อสิ่งที่ได้คิดแผนกิจกรรมร่วมกันและรู้จักที่จะช่วยเหลือกลุ่ม โดยไม่ได้คิดว่าจะทำเกินหน้าที่ แต่ถือเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของกลุ่ม ดังข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับจากเยาวชนบางคนว่า “. . .ได้ยืนผู้ใหญ่เขาพูดถึงอยู่คะในวันประชุมครั้งก่อนที่บ้านผู้ใหญ่ พอดีหนูเข้าไปประชุมด้วย แกก็บอกลูกบ้านที่มาประชุมด้วยว่าจะมีกิจกรรมในวันอาทิตย์ที่ 19 มกราคม นี้คะ ขอให้ใครว่างก็มาร่วมกิจกรรมกัน. . .”

จะเห็นได้ว่า กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากขาดความร่วมมือหรือช่วยเหลือกันของผู้เข้าร่วมแต่ละคน และสิ่งสำคัญที่จะช่วยเอื้อให้กระบวนการสามารถ

เกิดขึ้นได้มากน้อยอย่างไร คือ การมีเครือข่าย (network) หรือทุนทางสังคม ซึ่งทำให้การดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มหรือบุคคลอื่นๆ

นอกจากการประสานงานกันของทั้งสองกลุ่มแล้ว กิจกรรมหนึ่งที่แทรกเพิ่มเติมเข้ามาในวันเสาร์ที่ 18 มกราคม 2557 ก็คือ **“การประชาสัมพันธ์ผ่านวิทยุชุมชน”** ทั้งนี้เป็นผลจากการที่กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่เป็นสมาชิกอยู่ในหมู่ 8 ได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมมายังผู้วิจัยในเรื่องของความต้องการอยากให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ด้วย ผู้วิจัยจึงได้ประสาน (coordinator) กับกลุ่มเยาวชนในการถามความคิดเห็น ซึ่งกลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่ไม่ขัดข้อง แต่เนื่องจากไม่ได้มีการนัดหมายล่วงหน้าทำให้เยาวชนส่วนใหญ่ติดภารกิจต่างๆ ไม่สามารถมาร่วมกิจกรรมนี้ได้ เช่น ติดภารกิจต้องไปกับครอบครัว ติดภารกิจการไปสมัครเรียนต่อระดับอาชีวศึกษา เป็นต้น ผลก็คือ เยาวชนที่สามารถมาร่วมในการประชาสัมพันธ์ในครั้งนี้ได้มีเพียง 2 คน คือ ตึก และ แบลม ซึ่งทั้งสองคนมีความยินดีที่จะเดินทางไปยังหอวิทยุชุมชนกับผู้วิจัย เพียงแต่เยาวชนทั้งสองคนยังไม่เคยได้มีโอกาสพูดในลักษณะเช่นนี้มาก่อน แม้ตึกจะเคยเป็นพิธีกรและประชาสัมพันธ์ให้กับโรงเรียน แต่ตึกก็พูดตามบท (script) ที่คุณครูในโรงเรียนเขียนให้เท่านั้น ซึ่งการประชาสัมพันธ์ในครั้งนี้ทำให้ตึกและแบลมมีความตื่นเต้นอย่างมาก เนื่องจากผู้วิจัยไม่ได้เขียนบทให้กับเยาวชนเหมือนที่เยาวชนเคยได้รับ แต่ใช้การอธิบายสร้างความเข้าใจให้กับเยาวชนได้มีอิสระในการคิดด้วยตนเอง (autonomy) โดยผู้วิจัยเป็นผู้ให้คำปรึกษา (mentor) ว่า “เรามาในวันนี้ เราต้องการอะไร จะบอกอะไรกับคนในชุมชนถึงกิจกรรมที่พวกเราได้คิดขึ้นมา” ซึ่งตึกขอเขียนลงในสมุดก่อนพูดโดยมีแบลมคอยช่วยคิดและเป็นที่กำลังใจให้เพื่อน และในระหว่างนี้ลุงสุรัตน์ซึ่งเป็นเจ้าของหอวิทยุชุมชนได้ทำการพูดผ่านเป็นเสียงตามสายออกมา ซึ่งทำให้เยาวชนได้ยินและเห็นตัวอย่างการพูดจริงๆ ไปพร้อมกันด้วย เมื่อตึกได้ทำการซ้อมพูดตามสิ่งที่ตนเขียนและขอให้ผู้วิจัยฟังก่อนพูดจริง **ผู้วิจัยได้ให้กำลังใจ (encouragement) ด้วยการกล่าวชื่นชม (reward) เพื่อเรียกความเชื่อมั่นของเยาวชนออกมาที่เรียกว่าเป็นวิธีหนึ่งของการเสริมแรง (reinforcement)** จนกระทั่งตึกเริ่มคลายความตื่นเต้นและพร้อมที่จะพูด ซึ่งผลของกิจกรรมในครั้งนี้เป็นไปได้ด้วยดีคือ ตึกสามารถพูดสื่อสารออกมาได้เข้าใจและตรงประเด็น แม้จะยังไม่มีลูกเล่นอะไรและติดขัดบ้าง แต่ถือเป็นการเริ่มต้นที่ดีและยังเป็นการทำให้ลุงสุรัตน์เกิดความคิดและยินดีที่จะให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างมาฝึกพูดผ่านหอวิทยุชุมชนของตนได้ โดยแนะนำเยาวชนว่าอาจเป็นลักษณะของการพูดแจ้งข่าวสารต่างๆ ก็ได้ ดังนั้นกิจกรรมในครั้งนี้จึงถือเป็นประสบการณ์ใหม่ที่ดีให้กับเยาวชนทั้งสองคน จากที่เคยได้ยินแต่เสียงตามสาย ก็ได้มาเห็นเบื้องหลังว่ามีอะไรบ้าง และทำอย่างไร รวมทั้งการได้สัมผัสจริงด้วยตนเอง

ภาพที่ 5.13 ประมวลภาพกิจกรรมของการประชาสัมพันธ์ผ่านวิทยุชุมชน

หลังจากการประสานงานและประชาสัมพันธ์เรียบร้อยแล้ว ในที่สุดได้มาถึงวันปฏิบัติกิจกรรม “ทำความสะอาดรอบชุมชน” ตามแผนที่วางไว้ ซึ่งผู้วิจัยพบว่ากลุ่มผู้นำและคนในชุมชนมีความตื่นตัวอย่างมาก โดยได้มี อส.ตร. มารออยู่บริเวณถนนด้านหน้าโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ก่อนเวลานัดหมาย และเริ่มมีผู้นำและคนในชุมชนทยอยกันเข้ามาในโรงเรียน เช่นเดียวกับกลุ่มเยาวชน โดยได้มีการแจ้งข้อมูลให้กับผู้วิจัยได้ทราบว่าจะมีสมาชิกในชุมชนบางท่านเดินทางไปรอ ณ จุดที่ทำกิจกรรมเลย ซึ่งภาพของการที่ผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่มพร้อมใจกันมาร่วมทำกิจกรรมถือเป็นภาพที่น่าจดจำอย่างยิ่ง ประกอบกับการร่วมแรงร่วมใจกันของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่จัดหาอุปกรณ์ต่างๆ เช่น คราด เครื่องตัดหญ้า มีดพรวน ไม้กวาด เชิง รถเข็น และถุงดำ รวมทั้งน้ำดื่ม มาอย่างพร้อมเพรียง อีกทั้งมียานพาหนะเป็นกระบะ 2 คัน ที่จอดประจำการสำหรับการทำกิจกรรมในครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ขนอุปกรณ์ต่างๆ และการพากลุ่มเยาวชนและผู้วิจัยไปยังจุดต้นทางของการทำกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ร่วมสมทบอุปกรณ์ที่ยังไม่มี คือ ถุงมือ เพื่อป้องกันการโดนบาดมีระหว่างเก็บขยะต่างๆ และกิ่งไม้ รวมทั้งเตรียมอุปกรณ์อื่นๆ ไว้เพื่อใช้ในกรณีของอุปกรณ์ที่มีอยู่นั้นไม่เพียงพอกับความต้องการ เช่น ถุงดำ และน้ำดื่ม เป็นต้น

ก่อนการเริ่มทำกิจกรรมได้มีการขอถ่ายรูปหมู่ด้วยกัน หลังจากนั้นกลุ่มผู้เข้าร่วมทั้งสองกลุ่มพร้อมผู้วิจัยจึงได้เริ่มเดินทางไปยังจุดต้นทางที่วางแผนไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้พบว่ามีคนในชุมชนส่วนหนึ่งพร้อม อส.ตร. ยืนรออยู่เรียบร้อยแล้ว โดยคนในชุมชนได้มีการนำอุปกรณ์ของตนติดตัวมาด้วย ส่วนเยาวชนแต่ละคน ต่างแบ่งหน้าที่ช่วยกันทำตามแผนที่วางไว้ ไม่มีการเกี่ยงงานที่จะทำ และมีการเลือก

อุปกรณ์ที่ตนถนัด ชอบ หรือทำได้ มาไว้กับตนเองเพื่อใช้ในการทำกิจกรรมครั้งนี้ ทุกคนต่างช่วยกันทำอย่างขะมักเขม้น กล่าวคือ เมื่อใครว่างก็ช่วยเพื่อนในการทำหน้าที่อื่นๆ ไปด้วย เช่น ไม่มีกิ้งไม้ที่ต้องเก็บแล้ว ก็หันมาช่วยเพื่อนเก็บขยะ เป็นต้น

สำหรับสิ่งที่ผู้วิจัยพบเห็นจากการได้มายังพื้นที่ทำกิจกรรมนี้ก็คือ บริเวณทั้งสองข้างทางนี้มีขยะเป็นจำนวนมากจริงๆ จึงไม่น่าแปลกใจที่เยาวชนจะเกิดความต้องการที่จะทำความสะอาดรอบชุมชนของตน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสังเกตเห็นว่า เมื่อเยาวชนลงมือทำไปได้สักระยะหนึ่งจนเกิดความเหนื่อยล้า ได้มีการขอหยุดพักทานน้ำ ทานขนม เมื่อหายเหนื่อยกันแล้ว เยาวชนรู้จักทำต่อ โดยที่ไม่ต้องมีการบังคับหรือร้องขอ และอีกสิ่งหนึ่งที่พบคือ เยาวชนรู้จักการผลัดกันพักเพื่อไม่ให้ขาดการต่อเนื่องในการทำกิจกรรม และพอพักหายเหนื่อยได้ไม่นานเยาวชนก็รู้จักที่จะทำหน้าที่ของตนต่อไป ในขณะเดียวกันกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนก็ได้ลงมือช่วยทำหน้าที่ในสิ่งที่เยาวชนทำเองไม่ไหวเป็นหลัก เช่น การใช้เครื่องตัดหญ้าในการตัดหญ้าริมถนนที่ชันรก ในขณะที่เยาวชนจะคอยกวาดเก็บให้สะอาดไปด้วยกันกับผู้นำและคนในชุมชน ซึ่งเป็นภาพที่ไม่เคยเกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้มาก่อน และแม้ผู้เข้าร่วมในวันนี้จะถือว่าไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน แต่ผู้วิจัยถือว่าเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งที่สามารถเริ่มต้นให้เกิดกิจกรรมร่วมกันระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้ รวมทั้งผู้เข้ามามีส่วนร่วมล้วนมีความตั้งใจและสนใจในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันอย่างจริงจัง

หลังจากการเก็บ กวาด ขยะ กิ่งไม้ และหญ้าข้างทาง ได้ทำจนมาถึงหน้าโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ ซึ่งถือเป็นการทำเสร็จไวกว่าที่กำหนดไว้ โดยจากแผนคาดว่าจะเสร็จตอนเที่ยง แล้วจะทำการพักเพื่อรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน แต่ผลปรากฏว่าการร่วมแรงร่วมใจกันทำอย่างจริงจัง ได้ทำให้งานเสร็จจนถึงบริเวณด้านหน้าโรงเรียนในเวลา 10.45 น. เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ทางกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนและกลุ่มเยาวชนจึงได้ร่วมกันปรึกษาหารือว่า “จะทำต่อไปเลยหรือไม่ และคิดว่าจะสามารถทำได้เสร็จในวันนี้เลยหรือไม่?” ซึ่งผลสรุปของความคิดร่วมกันคือ **ทั้งเยาวชนกับผู้นำและคนในชุมชนยินดีที่จะทำให้ต่อเนื่องไปจนเสร็จทีเดียว แล้วจึงค่อยกลับมารับประทานอาหารกลางวันกัน** นอกจากนี้ทางกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้ขอเสนอความคิดเห็นแนะนำถึงวิธีการแบ่งงานกันทำที่คาดว่าจะทำให้การทำงานเร็วขึ้นกว่าช่วงแรก นั่นคือ ลองจำลองได้แนะนำว่า “เราน่าจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม โดยให้กลุ่มหนึ่งทำเริ่มจากจุดปลายทางคือบริเวณบ่อตกปลาฟิอาร์ และอีกกลุ่มหนึ่งทำเริ่มจากหน้าโรงเรียน แล้วต่างค่อยๆ ทำไปเรื่อยๆ จนเดินมาเจอกัน” ซึ่งกลุ่มเยาวชนได้รับฟังคำแนะนำและมีความเห็นร่วมกันตามที่ลองจำลองได้แนะนำไว้ โดยทุกคนเคารพกับเสียงที่เห็นพ้องต้องกันนี้ จึงนำไปสู่การแบ่งกลุ่มเยาวชนออกเป็น 2 กลุ่ม โดยมีผู้นำและคนในชุมชนแบ่งไปอยู่ในแต่ละกลุ่มด้วย เมื่อทุกอย่าง

เป็นที่เข้าใจตรงกัน การลงมือทำกิจกรรมจึงได้มีการดำเนินการต่อ **สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นเรื่องของการยินยอมรับฟังความคิดเห็นร่วมกัน และเคารพต่อการตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องมีอยู่ในกระบวนการเสริมพลังอำนาจที่ผู้วิจัยเรียกว่า respectfulness**

สืบเนื่องจากการแบ่งกลุ่มดังกล่าวจึงทำให้การสังเกตของผู้วิจัยเริ่มเกิดปัญหาขึ้น เนื่องจากระยะทางระหว่างทั้ง 2 กลุ่ม ยังค่อนข้างห่างไกลกันอยู่มาก ซึ่งหากไม่ไปด้วยรถก็จะทำให้ผู้วิจัยต้องเสียเวลากับการเดินทาง หรืออาจจะสังเกตได้เพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น แต่ถ้อยคำยังโชคดีที่ผู้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ท่านหนึ่ง คือ พี่เอ ซึ่งในกิจกรรมนี้จะคอยทำหน้าที่ส่งน้ำให้กับผู้ทำกิจกรรม และเก็บภาพต่างๆ ด้วยรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะคู่กาย ได้แสดงความมีน้ำใจอาสาพาผู้วิจัยในการเดินทางไปยังระหว่างกลุ่มทั้งสอง ทำให้การสังเกตและการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยกับทั้งสองกลุ่มยังคงทำได้ แม้จะไม่ต่อเนื่องนักก็ตาม นอกจากนี้ในระหว่างทำกิจกรรมได้เกิดเหตุที่ไม่คาดคิด 1 เหตุการณ์ นั่นคือ เยาวชน (น้อง) ได้โดนกิ่งไม้ซึ่งทะลุผ่านถุงมือบาดเจ็บ แต่ยังโชคดีที่ไม่ได้เป็นแผลใหญ่ โดยสามารถใช้พลาสเตอร์ยาช่วยติดกันไว้ ซึ่งก็ได้พี่เอเป็นผู้เอาพลาสเตอร์ยามาให้กับเยาวชน ในขณะที่เดียวกันนั้นก็ยังคงทำการเก็บขยะที่มีอยู่ตามริมถนนดังเดิม โดย**ไม่คิดจะถือโอกาสหยุดพักหรือไม่ทำ** ซึ่งถือเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนว่าเยาวชนมีความรับผิดชอบในหน้าที่และคำนึงถึงส่วนรวมมากกว่าจะยึดถือของตนเป็นหลักเท่านั้น นั่นคือ จิตสำนึกได้เกิดขึ้นกับเยาวชนแล้ว และพฤติกรรมหนึ่งที่สะท้อนย้ำให้เห็นถึงการเกิดจิตสำนึกของเยาวชนก็คือ การที่เยาวชนทุกคนต่างช่วยกันเก็บขยะโดยไม่ลดละความพยายาม แม้จะมีขยะจำนวนมากและเลเวลเหนื่อยแล้วก็ตาม แต่เยาวชนทุกคนยังคงตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจกันที่จะเก็บขยะเพื่อไม่ให้มีขยะเหลืออยู่ในพื้นที่ของชุมชน จนในที่สุดกิจกรรมก็สามารถดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ได้สำเร็จ และสิ่งที่ผู้วิจัยเห็นก็คือ สภาพแวดล้อมบริเวณถนน 2 ข้างทางที่ผู้เข้าร่วมทั้งสองกลุ่มได้ช่วยกันทำความสะอาดได้เปลี่ยนไปจากที่เต็มไปด้วยขยะซึ่งถูกทิ้งเกลื่อนกลาดกลายมาเป็นดูสะอาดตาซึ่งดูแล้วสบายตาเป็นอย่างยิ่ง ที่สำคัญที่สุดคือ ผู้วิจัยได้เห็นรอยยิ้มแห่งความปลื้มปิติของผู้เข้ามามีส่วนร่วมทุกคน โดยแม้ร่างกายจะเต็มไปด้วยเหงื่อ แต่ทุกคนก็สามารถเอาชนะความเหนื่อยล้าที่เกิดขึ้นได้ รวมทั้งก่อนที่จะเดินทางกลับไปยังโรงเรียนวัดหนองโพธิ์เพื่อรับประทานอาหารร่วมกันด้วยรถกระบะของคนที่รอบประจำการอยู่ 2 คันเดิมนั้น เยาวชนยังได้รับคำชื่นชมจากผู้ใหญ่ ดังเสียงสะท้อนของคนในชุมชนที่อยู่ละแวกนั้นหรือที่ผ่านไปผ่านมาว่า

- “...ดีจัง วันหลังไปทำแถวบ้านในซอยข้างในบ้างนะ”
- “...ดีแล้วลูก มาช่วยกันทำชุมชนให้สะอาดหูสะอาดตากัน”

ภาพที่ 5.14 ประมวลภาพกิจกรรม “การทำความสะอาดรอบชุมชน: การปฏิบัติตามแผนกิจกรรม”

ข้อสังเกต: จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตเห็นสิ่งที่เป็นอุปสรรคและสิ่งที่สนับสนุนการปฏิบัติตามแผนกิจกรรมของผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่มได้ออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

(1) ลักษณะอาชีพเกษตรกรที่ต้องทำงานตลอดเวลา ทำให้คนในชุมชนไม่มีเวลาที่จะทำประโยชน์ในเรื่องส่วนรวม ต่างทำมาหากินเลี้ยงปากท้องของตนเอง การเสียสละเวลาเพื่อส่วนรวมจึงมีน้อย ซึ่งการจะทำให้คนในชุมชนทุกคนร่วมกันพัฒนาชุมชนเป็นประจำสม่ำเสมอจึงเป็นภาพที่ยากจะมองเห็น โดยที่ผ่านมาจะเป็นการร่วมมือกันทำในช่วงเทศกาล/วันสำคัญประจำปีของไทยเท่านั้น จึงเรียกว่าสภาพทางเศรษฐกิจเป็นอุปสรรคต่อการที่คนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น อยากจะมาร่วมแต่มาไม่ได้เพราะติดงาน ไม่มีพาหนะที่จะเดินทางมาร่วม เป็นต้น ดังเสียงสะท้อนจากผู้ปกครองของเยาวชนท่านหนึ่งที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเจอหลังจากวันปฏิบัติกิจกรรมว่า “. . .วันนั้น (หมายถึงวันทำความสะอาดรอบชุมชน) ว่าจะตามไปร่วมด้วย แต่พอดีแผนต้องเอารถไปทำงาน ฉะนั้นไม่มีรถมา. . .”

(2) บุคคลที่มีเครือข่ายมักเป็นผู้ทำงานอาสาสมัครหรือเป็นแกนนำ ทำให้รู้จักคนจากกลุ่มต่างๆ และสามารถขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากคนอื่นๆ ได้ เช่น การขอเงินสนับสนุนค่าอาหารกลางวันในวันทำกิจกรรมจากนายก อบต. ผ่านทางลุงจำลอง ซึ่งเป็นสมาชิก อบต. หรือการขอแรงสนับสนุนจาก อส.ตร.ช่วยดูแลความปลอดภัยบนท้องถนนในช่วงระหว่างการทำกิจกรรม ผ่านทางพี่เต๋ย ซึ่งทำงานอาสาสมัครด้านนี้เช่นเดียวกัน เป็นต้น

(3) ผู้ปกครองบางคนไม่ให้ความสำคัญกับการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง จึงไม่สนับสนุนให้ลูกหลานเข้าร่วมอย่างเต็มที่ จะเห็นได้จากการที่มีเยาวชน 1 คนต้องขอตัวกลับไปทำธุระกับแม่ก่อนที่จะเสร็จกิจกรรม อย่างไรก็ตาม ผู้ปกครองส่วนใหญ่ของเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการแล้วจะไม่สามารถมาร่วมได้ด้วยตนเองด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ แต่ก็อนุญาตและสนับสนุนให้เยาวชนได้มาร่วมกิจกรรม ดังที่เยาวชนคนหนึ่งได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “. . .พ่อบอกว่ามีแม่ช่วยทำงานแล้ว ให้หนูมาร่วมกับอาจารย์ได้คะ. . .” นอกจากนี้ผู้ปกครองอีกส่วนหนึ่งแม้จะไม่เคยได้เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันตั้งแต่ครั้งแรก แต่เมื่อมาถึงวันลงมือปฏิบัติก็ให้การร่วมมือสนับสนุนเต็มที่ โดยยินยอมสละเวลางานมาร่วมกิจกรรมด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเยาวชนได้มีการกลับไปเล่าให้ผู้ปกครองของตนฟัง และได้มีการเห็นความสำคัญของกิจกรรมดังกล่าวจึงพยายามเข้าร่วมในวันลงมือทำกิจกรรม อย่างไรก็ตามของพ่อนกหวีดที่ได้มาร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ด้วย ซึ่งนอกจากจะสนับสนุนเรื่องของแรงกายในการลงมือทำกิจกรรมร่วมกับเยาวชนด้วยแล้ว ยังได้สนับสนุนรถกระบะอีก 1 คัน เพื่อสมทบเพิ่มจากของลุง

จำลอง

(4) เยาวชนยังอยู่ในช่วงวัยรุ่นต้องการคนเข้าใจและรับฟังความคิดเห็นของตน เมื่อเยาวชนมีมุมมองว่าผู้ใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับพวกตนในบทบาทของการร่วมพัฒนาชุมชน เยาวชนจึงไม่เคยคิดที่จะกิจกรรมใดๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนด้วยตนเอง นอกเหนือไปจากการเป็นเพียงผู้ร่วมทำในยามที่มีโอกาสเข้าร่วมจากกิจกรรมที่กลุ่มผู้ใหญ่คิดและให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมด้วย

(5) การที่เยาวชนได้ทำในสิ่งที่ตนร่วมกันคิดขึ้นมาเป็นแรงกระตุ้นให้เยาวชนมีความพยายามที่จะทำให้สำเร็จ แม้จะมีความเหน็ดเหนื่อย หิว ร้อน แต่เมื่อได้พักบ้าง เยาวชนก็มีแรงที่จะทำงานของตนให้สำเร็จได้ในที่สุด ดังนั้นการบังคับเยาวชนในการเข้าร่วมกิจกรรมใดก็ตาม มักจะได้แค่ตัว แต่ใจไม่ได้มาด้วย ทำให้รูปแบบออกมาในเชิงของการร้องขอให้ทำให้เสร็จ หรือออกคำสั่งให้ทำสิ่งต่างๆ มากกว่าที่จะเป็นในรูปแบบของการที่เยาวชนทำเองโดยไม่ต้องบังคับ ดังนั้นกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกจึงควรมีลักษณะของการกำหนดที่มาจากความต้องการของเยาวชน ซึ่งเมื่อเยาวชนได้มีส่วนร่วมกำหนดแผนจากความต้องการของตนแล้ว เยาวชนจะมีความเต็มใจทำและรู้จักแบ่งหน้าที่ในการทำงานร่วมกันได้ด้วยตนเอง เรียนรู้ว่าอะไรทำได้ ไม่ได้ หรือตอนนี้เหนื่อยแล้วขอพักก่อน เมื่อเริ่มทำไหวก็ลงมือทำต่อได้ด้วยตนเอง ประกอบกับความรู้สึกสนุกที่ได้ทำในสิ่งที่มีความต้องการของเยาวชนจริงๆ จึงทำให้แม้ร้อนและเหนื่อย เยาวชนก็ยังยิ้มได้ มีรอยยิ้มบนใบหน้า เมื่อทำได้เสร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ เยาวชนจะเกิดความเชื่อมั่น อันนำไปสู่ความต้องการคิดและทำกิจกรรมอื่นๆ ให้กับชุมชนเพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่ได้ ดังเสียงจากเยาวชนหลายๆ คนที่ปรากฏอยู่ในขั้นของการสะท้อนคิด และจากข้อสังเกตนี้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่า **เงื่อนไขที่สำคัญของการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจให้ประสบความสำเร็จยังต้องประกอบด้วย 1) การมีเป้าหมายที่ดีร่วมกัน (good goal) มาเป็นสิ่งที่ผูกมัด (tie) ให้เกิดแรงกาย แรงใจ ในการดำเนินกระบวนการให้สำเร็จตามเป้าหมายได้ และ 2) การสร้างให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน จากการได้มีส่วนร่วมคิดแผนกิจกรรมที่มาจากความต้องการร่วมกัน โดยไม่ใช่ความต้องการของเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง (ownership)**

(6) คนในชุมชนบางคนที่อยู่กับบ้าน แม้ไม่ได้เข้าร่วมเนื่องจากสภาพร่างกายไม่ไหว หรือขายของที่บ้านซึ่งเป็นร้านค้า ต่างจะมีออกมาดูให้กำลังใจ บ้างก็สอบถามและชื่นชม ซึ่งถือเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจ (encouragement) เยาวชนในอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการเสริมพลังอำนาจครั้งนี้ โดยทำให้เยาวชนเกิดความภูมิใจที่อย่างน้อยมีผู้ให้ความสนใจในการกระทำที่ดีครั้งนี้

(7) กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่เข้าร่วมกระบวนการในวันนี้มีความตั้งใจและทุ่มเทเต็มที่ในการร่วมมือกับเยาวชนในการทำกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการลงแรงร่วมกับเยาวชนในการทำมาสะอาดรอบชุมชน การสนับสนุนน้ำดื่มและอุปกรณ์ในการทำมาสะอาด รวมทั้งการจัดเตรียมพาหนะ (รถกระบะ 2 คัน) ในการส่งผู้เข้าร่วมกระบวนการทุกคนไม่ว่าผู้ใหญ่และเยาวชนไปยังจุดเริ่มต้นของการทำมาสะอาด และรับกลับจากจุดปลายทางเมื่อดำเนินการทำมาสะอาดเสร็จตามที่ร่วมกันกำหนดไว้ รวมทั้งการคอยดูแลเยาวชนในช่วงระหว่างทำกิจกรรม นั้นสะท้อนให้เห็นว่าผู้นำและคนในชุมชนที่เข้าร่วมในวันนี้มีความเสียสละและมีความตั้งใจที่อยากจะให้มีภาพของเยาวชนมาร่วมพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง จึงมีการสนับสนุนแตกต่างกันไปตามทุนที่แต่ละคนมีอยู่ กล่าวคือ บางคนร่วมช่วยแรง บางคนร่วมช่วยประชาสัมพันธ์ บางคนร่วมสนับสนุนอาหาร หรือน้ำ หรืออุปกรณ์ โดยที่เยาวชนและผู้วิจัยเองไม่ต้องร้องขอ แต่ยินดีเสนอโดยทันที และสิ่งที่ไม่ได้นึกถึงมาก่อนคือ เรื่องรถในการรับ-ส่ง ซึ่งต้องยอมรับว่าผู้วิจัยและเยาวชนคิดว่าจะเป็นลักษณะเดินเท้าไปยังจุดต้นทางด้วยตัวเอง แต่การที่กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนมีใจในการส่งเสริมสนับสนุนเช่นนี้จึงทำให้การทำกิจกรรมครั้งนี้ได้ประหยัดเวลาในการเดินทางไปยังพื้นที่ที่จะทำกิจกรรม และการเดินทางกลับมายังโรงเรียนหลังจากเสร็จกิจกรรม

(8) กลุ่มอาสาสมัครตำรวจบ้านที่มีจิตอาสาสนับสนุนกิจกรรมครั้งนี้มีความตั้งใจในการช่วยดูแลความปลอดภัยบนท้องถนนที่กลุ่มเยาวชนและกลุ่มคนในชุมชนร่วมกันทำมาสะอาดอย่างเต็มที่ โดยได้อยู่ร่วมกิจกรรมตั้งแต่ต้นจนเสร็จกิจกรรม ซึ่งแม้จะเป็นการทำในวันหยุดที่ไม่ได้มีค่าตอบแทนพิเศษให้ แต่เขาเหล่านั้นก็มาช่วยด้วยความเต็มใจและไม่มีการเรียกร้องใดๆ

จากผลการปฏิบัติตามแผนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนดังกล่าวข้างต้น ทำให้สรุปได้ว่า หัวใจสำคัญของความสำเร็จในการทำกิจกรรมทำมาสะอาดรอบชุมชนในครั้งนี้คือ การร่วมมือกัน ทั้งในแง่แรงกายและการสนับสนุนต่างๆ และการสื่อสารรับฟังความคิดเห็นกันระหว่างผู้ใหญ่กับเยาวชน ซึ่งในระหว่างการทำงานสามารถมีการปรับเปลี่ยน (adaptation) วิธีการให้เหมาะสมกับสถานการณ์โดยนำไปสู่ความสำเร็จได้ จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่า ผู้ใหญ่ถือได้ว่ามีประสบการณ์มากกว่าเยาวชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้เมื่อกลุ่มผู้ใหญ่เห็นแนวทางในการทำกิจกรรมที่ช่วยให้เกิดความสำเร็จได้มากขึ้นก็ขอพูดคุยกับกลุ่มเยาวชน ซึ่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับเยาวชนมีลักษณะที่พูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผล ยอมรับฟังความเห็นของกันและกัน และเคารพในมติหรือความเห็นส่วนใหญ่ (respectfulness) ซึ่งได้ช่วยให้การทำงานเสร็จเร็วกว่ากำหนด จากเดิมที่ทำร่วมกันเป็นกลุ่มเดียวตามแนวถนนจากต้นทางไปยังปลายทาง ก็เปลี่ยนเป็นการทำร่วมกันโดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม โดยให้กลุ่มที่ 2 เริ่มจากจุดปลายทางแล้วทำมาสะอาดในลักษณะ

เดินตามแนวถนนไปหาจุดต้นทาง ซึ่งทำให้เมื่อสำเร็จภาพที่เกิดขึ้นคือทั้งสองกลุ่มจะเดินเข้าหากัน มาเจอกัน และในการแบ่งกลุ่มนี้ไม่ได้แยกระหว่างกลุ่มผู้ใหญ่กับกลุ่มเยาวชน แต่เป็นลักษณะที่มีทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่อยู่กลุ่มเดียวกัน ทำร่วมกันอย่างแท้จริง นี่จึงเป็นครั้งแรกของการที่ชุมชนมีภาพของการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่ โดยกิจกรรมนั้นเป็นกิจกรรมที่เยาวชนได้ร่วมกันคิดขึ้นมาเองพร้อมกับการมีผู้ใหญ่หันมารับฟังและสนับสนุนเยาวชน และสิ่งนี้เรียกได้ว่าเป็นการสร้างเครือข่าย (network) ต่างวัยให้เกิดขึ้นในชุมชนขึ้นมา

ในขณะที่ผู้วิจัยจะให้อิสระ (autonomy) ทางความคิดและการกระทำกับผู้มีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่ม อีกทั้งคอยให้คำแนะนำ คำปรึกษา และติดตามการปฏิบัติของเยาวชน (mentoring) โดยคอยเป็นที่เล็งอยู่เคียงข้าง พร้อมให้กำลังใจ (encouragement) กับเยาวชน ตลอดการปฏิบัติตามแผนในครั้งนี้

นอกจากนี้การปรับเปลี่ยนวิธีการดังกล่าวยังถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีที่เกิดขึ้นในการวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ เนื่องจากได้ทำให้ผู้มีส่วนร่วมซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับผลโดยตรงจากการดำเนินการเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน (ownership) และเมื่อได้มีการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้แล้ว ผู้มีส่วนร่วมรู้จักที่จะประเมินผลการปฏิบัติและทบทวนแผน โดยทำการสะท้อนความคิดเห็นร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปรับแผนให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้ปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาหรือดำเนินการให้เกิดผลที่ดียิ่งขึ้นต่อไปได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมีจิตสำนึกที่มีต่อส่วนรวมหรือต่อชุมชนร่วมกันของผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่ม

2. จิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนภายหลังการเข้าร่วมกระบวนการ

เมื่อผู้วิจัยได้ดำเนินการตามกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจนเสร็จสิ้นกระบวนการแล้ว จึงได้มีการนำแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนที่สร้างขึ้นมาทดสอบกับกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการเพื่อสะท้อนผลของกระบวนการว่า ภายหลังที่เยาวชนได้เข้าร่วมกระบวนการดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น เยาวชนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร และได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเยาวชนเกี่ยวกับบทบาทของตนเองในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนว่ามีมุมมองที่มีต่อตนเองเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร ซึ่งผลพบว่า เมื่อเยาวชนได้เข้าร่วมกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ตั้งแต่ขั้นการวางแผน การปฏิบัติ และการสะท้อนคิดแล้ว เยาวชนมีค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมสูงขึ้น และแม้ว่าเยาวชนส่วนใหญ่จะมีจิตสำนึกอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่าเหมือนเดิม คือ มีจำนวน 14 คน คิดเป็น

ร้อยละ 66.7 แต่เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของเยาวชนแต่ละคนจะพบว่าในจำนวนเยาวชน 14 คน ดังกล่าวนั้นส่วนหนึ่งจะเป็นเยาวชนกลุ่มใหม่ที่มีการพัฒนาทางด้านจิตสำนึกอยู่ในระดับที่สูงขึ้น โดยจะเห็นได้จากจำนวนเยาวชนที่เปลี่ยนไปเมื่อเปรียบเทียบการเข้าร่วมกระบวนการในช่วงก่อนเข้ากระบวนการ (pre-test) กับช่วงหลังเข้ากระบวนการ (post-test) นั่นคือ จากระดับการตอบสนอง เปลี่ยนเป็นระดับการเห็นคุณค่าจำนวน 5 คน ส่วนเยาวชนจำนวน 5 คน ที่เดิมมีระดับจิตสำนึกอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่า เมื่อได้เข้าร่วมกระบวนการฯ ได้มีการเปลี่ยนแปลงระดับจิตสำนึกในทางที่ดีขึ้น คือ มีจิตสำนึกอยู่ในระดับการจัดระบบ ซึ่งทำให้จำนวนเยาวชนที่มีจิตสำนึกอยู่ในระดับของการจัดระบบมีจำนวนทั้งสิ้น 6 คน คิดเป็นร้อยละ 28.6 (ดังตารางที่ 5.11)

ตารางที่ 5.11 ระดับจิตสำนึกโดยภาพรวมที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการ

(n=21)

	ร้อยละของระดับจิตสำนึกโดยภาพรวม (จำนวนคน)				$\bar{X}$	S.D.	แปลความ ¹
	รับรู้	ตอบสนอง	เห็นคุณค่า	จัดระบบ			
Pre-test	0.00 (0)	28.6 (6)	66.7 (14)	4.8 (1)	2.76	0.539	เห็นคุณค่า
Post-test	0.00 (0)	4.8 (1)	66.7 (14)	28.6 (6)	3.24	0.539	เห็นคุณค่า

หมายเหตุ: 1. ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 1-4 คะแนน และเกณฑ์การแปลความค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) คือ 1.00-1.74 = มีจิตสำนึกในระดับการรับรู้, 1.75-2.49 = มีจิตสำนึกในระดับการตอบสนอง, 2.50-3.24 = มีจิตสำนึกในระดับการเห็นคุณค่า และ 3.25-4.00 = มีจิตสำนึกในระดับการจัดระบบ

นอกจากเยาวชนทุกคนจะมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนไปในทางที่ดีขึ้นโดยมีค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกโดยภาพรวมที่สูงขึ้นแล้ว เยาวชนส่วนหนึ่งยังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน นั่นคือ เยาวชนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนเปลี่ยนไปอยู่ในระดับที่สูงขึ้น โดยมีจำนวนถึง 10 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 47.61 จึงถือได้ว่ากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ โดยรายละเอียดของเยาวชนที่มีระดับจิตสำนึกเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นดังกล่าวปรากฏอยู่ในตารางที่ 5.12

ตารางที่ 5.12 ค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมของเยาวชนก่อนและ
หลังการเข้าร่วมกระบวนการ

(n=21)

นามแฝงของ เยาวชน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ของระดับจิตสำนึกโดยภาพรวม				การ เปลี่ยนแปลง ²
	ก่อนการเข้าร่วม	แปลความ ¹	หลังการเข้าร่วม	แปลความ ¹	
1. นิก ²	2.42	ตอบสนอง	2.61	เห็นคุณค่า	+
2. เมย์	2.64	เห็นคุณค่า	3.09	เห็นคุณค่า	o
3. ตัก ²	3.03	เห็นคุณค่า	3.45	จัดระบบ	+
4. นิ่ง ²	3.24	เห็นคุณค่า	3.67	จัดระบบ	+
5. จำ	2.94	เห็นคุณค่า	3.18	เห็นคุณค่า	o
6. ออม ²	3.00	เห็นคุณค่า	3.33	จัดระบบ	+
7. แนน	2.88	เห็นคุณค่า	3.06	เห็นคุณค่า	o
8. นัท	2.85	เห็นคุณค่า	3.06	เห็นคุณค่า	o
9. เตย ²	2.03	ตอบสนอง	2.97	เห็นคุณค่า	+
10. นกหวีด	3.03	เห็นคุณค่า	3.15	เห็นคุณค่า	o
11. เตี้ยว ²	2.33	ตอบสนอง	2.70	เห็นคุณค่า	+
12. อัน	3.33	จัดระบบ	3.73	จัดระบบ	o
13. สัม	2.73	เห็นคุณค่า	3.12	เห็นคุณค่า	o
14. เฟรม	2.52	เห็นคุณค่า	2.64	เห็นคุณค่า	o
15. เบ็นซ์ ²	2.18	ตอบสนอง	2.61	เห็นคุณค่า	+
16. จี๊ด	2.52	เห็นคุณค่า	2.64	เห็นคุณค่า	o
17. ดรีม	2.09	ตอบสนอง	2.36	ตอบสนอง	o
18. เฟิร์น ²	3.00	เห็นคุณค่า	3.30	จัดระบบ	+
19. มาย ²	2.45	ตอบสนอง	2.52	เห็นคุณค่า	+
20. เหมียว	2.70	เห็นคุณค่า	2.91	เห็นคุณค่า	o
21. แบลม ²	3.21	เห็นคุณค่า	3.39	จัดระบบ	+

หมายเหตุ: 1. ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 1-4 คะแนน และเกณฑ์การแปลความค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) คือ 1.00-1.74 = มีจิตสำนึกในระดับการรับรู้, 1.75-2.49 = มีจิตสำนึกในระดับการตอบสนอง, 2.50-3.24 = มีจิตสำนึกในระดับการเห็นคุณค่า และ 3.25-4.00 = มีจิตสำนึกในระดับการจัดระบบ

2. เยาวชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระดับจิตสำนึกที่สูงขึ้น สำหรับเครื่องหมาย + คือ จิตสำนึกได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ระดับที่สูงขึ้น ส่วน o คือ จิตสำนึกอยู่ในระดับเดิม

เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่าเยาวชนมีค่าเฉลี่ยระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในทางที่ดีขึ้นเช่นกัน โดยเยาวชนมีค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในทุกด้านสูงขึ้น และในแต่ละด้านมีการเปลี่ยนแปลงไปในระดับที่สูงขึ้นคือ จากที่เยาวชนมีจิตสำนึกของการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับการเห็นคุณค่าได้เปลี่ยนมาสู่ระดับการจัดระบบ ยกเว้นในมิติด้านเศรษฐกิจและมิติด้านวัฒนธรรมที่เยาวชนยังคงมีจิตสำนึกอยู่ในระดับเดิม คือ ระดับการเห็นคุณค่า (ดังตารางที่ 5.13)

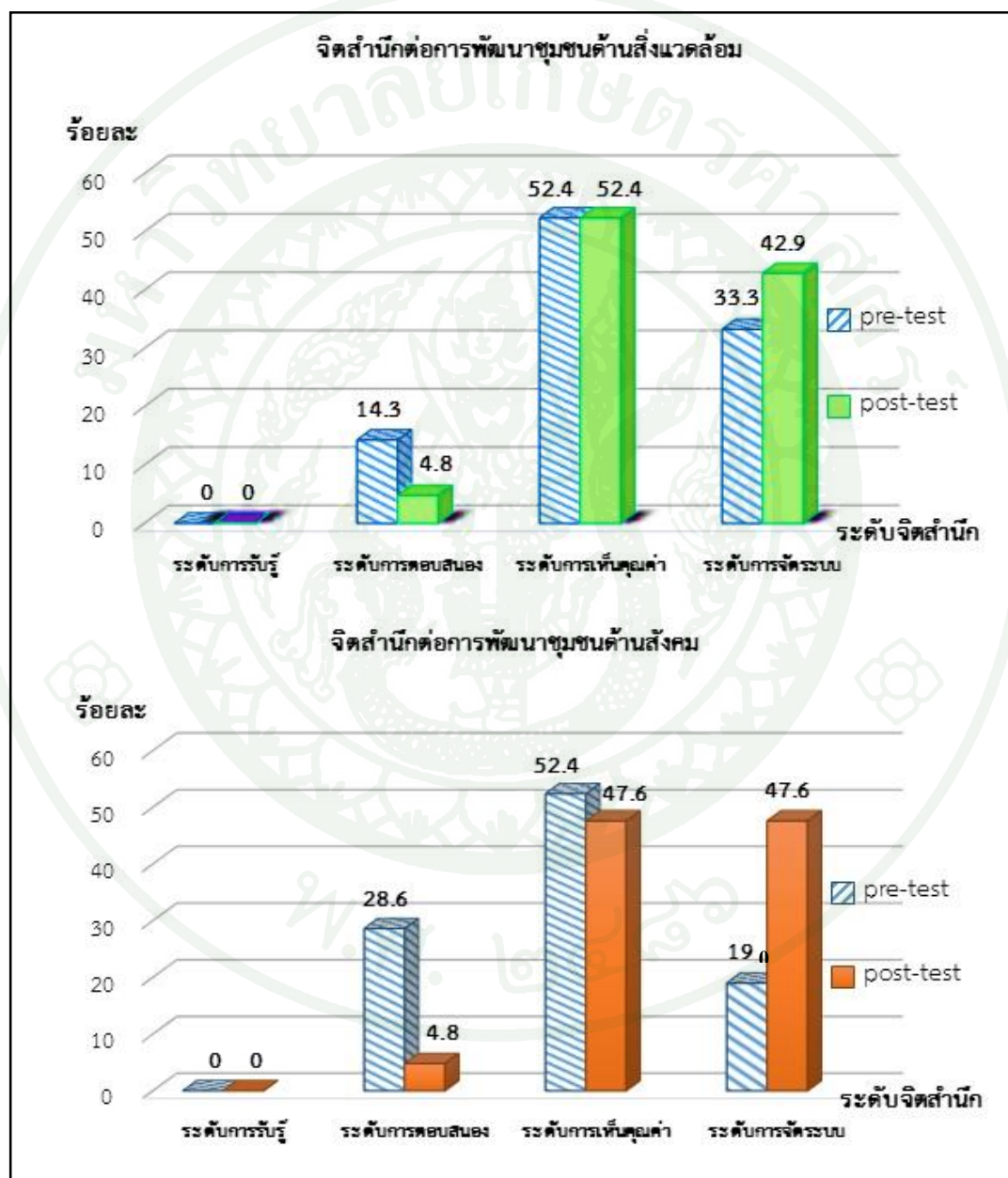
ตารางที่ 5.13 ระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการแยกตามรายด้าน

(n=21)

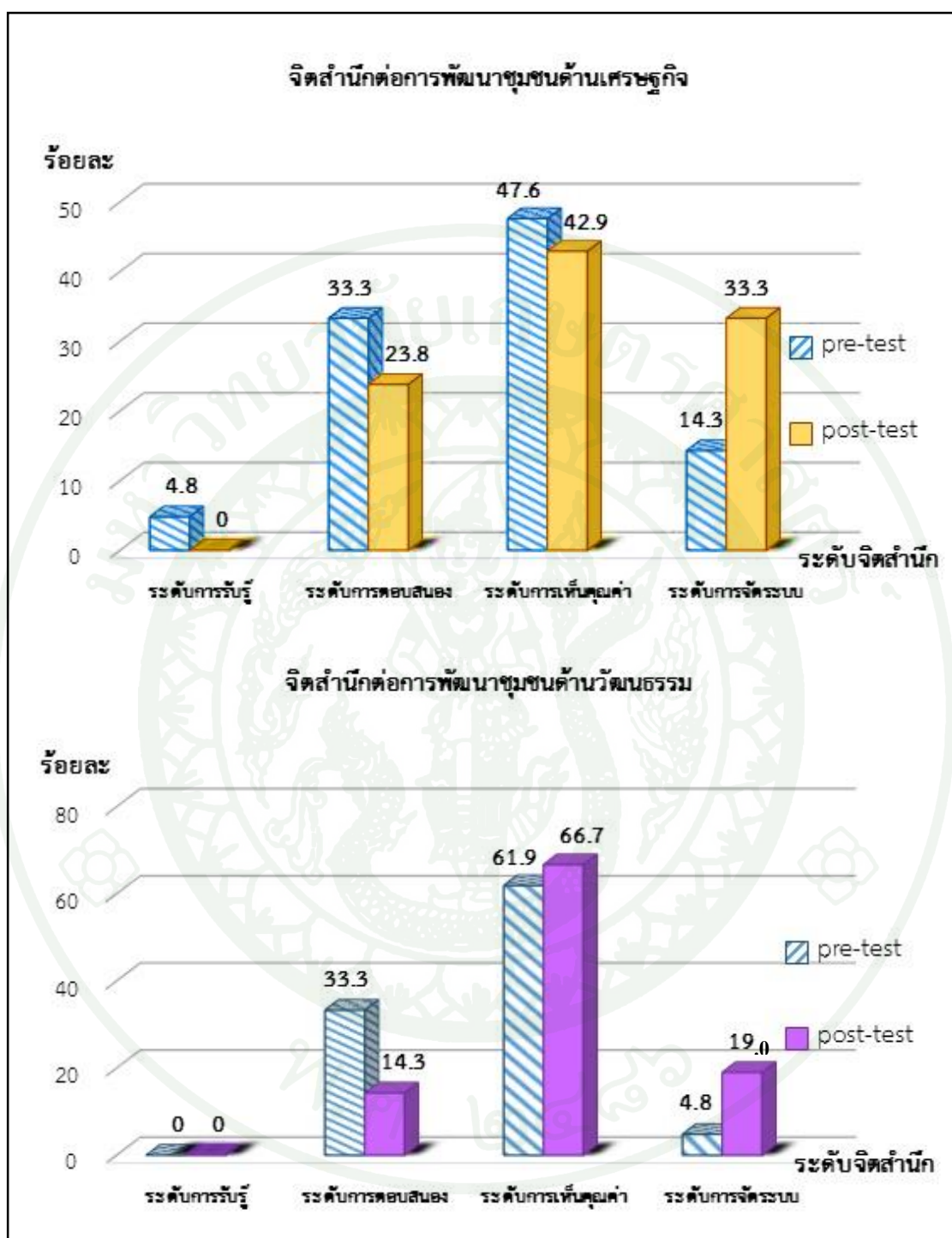
การพัฒนา ชุมชน	ร้อยละของระดับจิตสำนึก (คน)				$\bar{x}$	S.D.	แปลความ ¹
	รับรู้	ตอบสนอง	เห็นคุณค่า	จัดระบบ			
ด้านสิ่งแวดล้อม							
Pre-test	0.00 (0)	14.3 (3)	52.4 (11)	33.3 (7)	3.19	0.680	เห็นคุณค่า
Post-test	0.00 (0)	4.8 (1)	52.4 (11)	42.9 (9)	3.38	0.590	จัดระบบ
ด้านสังคม							
Pre-test	0.00 (0)	28.6 (6)	52.4 (11)	19.0 (4)	2.90	0.700	เห็นคุณค่า
Post-test	0.00 (0)	4.8 (1)	47.6 (10)	47.6 (10)	3.43	0.598	จัดระบบ
ด้านเศรษฐกิจ							
Pre-test	4.8 (1)	33.3 (7)	47.6 (10)	14.3 (3)	2.71	0.784	เห็นคุณค่า
Post-test	0.00 (0)	23.8 (5)	42.9 (9)	33.3 (7)	3.10	0.768	เห็นคุณค่า
ด้านวัฒนธรรม							
Pre-test	0.00 (0)	33.3 (7)	61.9 (13)	4.8 (1)	2.71	0.561	เห็นคุณค่า
Post-test	0.00 (0)	14.3 (3)	66.7 (14)	19.0 (4)	3.05	0.590	เห็นคุณค่า

หมายเหตุ: 1. ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 1-4 คะแนน และเกณฑ์การแปลความค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) คือ 1.00-1.74 = มีจิตสำนึกในระดับการรับรู้, 1.75-2.49 = มีจิตสำนึกในระดับการตอบสนอง, 2.50-3.24 = มีจิตสำนึกในระดับการเห็นคุณค่า และ 3.25-4.00 = มีจิตสำนึกในระดับการจัดระบบ

ดังนั้นผลของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนจึงถือได้ว่าทำให้เยาวชนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้ง 4 ด้าน โดยในแต่ละด้านมีค่าร้อยละของเยาวชนที่มีจิตสำนึกอยู่ในระดับการจัดระบบสูงขึ้น และเพื่อให้มองเห็นภาพเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงในเรื่องจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการฯ ได้ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอเป็นแผนภาพต่อไปนี้ (ดังภาพที่ 5.15)

ภาพที่ 5.15 การแจกแจงค่าร้อยละของระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการฯ ในด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม (n = 21)

ภาพที่ 5.15 (ต่อ)

ผลของการเปลี่ยนแปลงระดับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนทั้ง 4 ด้านดังกล่าวข้างต้น ถือได้ว่า มีความสอดคล้องกับโครงการกิจกรรมที่กลุ่มเยาวชนได้ร่วมกันคิดขึ้นมา กล่าวคือ การที่เยาวชนได้ผ่าน กระบวนการตั้งแต่การค้นหาความต้องการจนมาถึงการทำกิจกรรมได้สำเร็จลุล่วงด้วยฝีมือตนเอง ได้ ทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการ จากเริ่มต้นที่กลุ่มเยาวชนมีระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนา ชุมชนทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่าคือ รู้ว่าสิ่งใดเป็นคุณ สิ่งใดเป็นโทษแล้วนั้น เมื่อเยาวชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่การคิด และไปสู่การกระทำ ได้ทำให้เยาวชนมีการพัฒนา **จิตสำนึกของตนในระดับที่สูงขึ้น**จากการได้คิดและได้ทำกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชน โดย เยาวชนเรียนรู้ว่าการช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดของชุมชน เป็นสิ่งที่ควรจะทำและเลือกที่จะทำ ต่อไปอีก (การพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม) ดังตัวอย่างเสียงสะท้อนจากนิกรที่ว่า “. . .รู้สึกสนุกมาก ครับที่ได้ทำงานร่วมกับผู้ใหญ่. . .รู้เลยว่าทำไมชุมชนถึงมีขยะ ซึ่งเราจะต้องไม่ทิ้งขยะในที่ที่ไม่ควรทิ้ง” รวมทั้งยังสังเกตได้จากเสียงสะท้อนที่เยาวชนหลายคนมีความต้องการอยากจะทำให้มีการจัดขึ้นอีก ดังที่ จะมีการกล่าวต่อไปในส่วนของการสะท้อนคิด

นอกจากนี้ผลจากการทำกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน รวมถึงเพื่อนสมาชิกในกลุ่มเยาวชนด้วยกัน ได้สร้างหรือพัฒนาเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างกันของ คนในชุมชนให้เกิดขึ้นมา จนทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกถึงความสามัคคีกันของคนในชุมชนได้และ มองเห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรทำให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยการช่วยเหลือกันและมีความสามัคคีกันจะทำให้งาน สำเร็จได้ง่ายขึ้น เพราะการพัฒนาชุมชนไม่สามารถทำคนเดียวได้สำเร็จและต้องรู้จักที่จะสื่อสารและ รับฟังความเห็นของผู้อื่น (การพัฒนาชุมชนด้านสังคม) ดังเสียงสะท้อนจากเยาวชนว่า

มายะ: “. . .กิจกรรมครั้งนี้ทำให้หนูเห็นถึงพลังของความสามัคคีว่าช่วยให้การพัฒนา ชุมชนสำเร็จได้โดยง่ายกว่าที่คิด”

แบบ: “. . .ตอนแรกคิดว่าต้องใช้เวลา 2 วันเสร็จ ปรากฏว่าแค่วันเดียวเราก็ทำได้. . .นี่ เป็นเพราะพวกเราร่วมมือกัน คอยช่วยกัน ถ้าทำคนเดียวไม่เสร็จหรอกคะ”

สำหรับการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรมนั้น เยาวชนไม่ได้มีประสบการณ์โดยตรงจากการทำ กิจกรรมครั้งนี้เพิ่มเติมจากสิ่งที่เยาวชนเรียนรู้มาแต่ก่อนในเรื่องของการไหว้ การกล่าวคำขอบคุณ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ดีงามของไทยที่เยาวชนมักจะได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เล็กเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จึงทำให้ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรมยังคงอยู่ในระดับเดิม นั่นคือ ระดับของการเห็นคุณค่า ซึ่ง แม้ว่าเยาวชนจะไม่ได้เรียนรู้ถึงขั้นที่จะพัฒนาความคิดได้ด้วยตนเองว่า สิ่งใดที่ควรทำเพื่อสืบทอดและ

รักษาวัฒนธรรมของชุมชนก็ตาม แต่อย่างน้อยกิจกรรมครั้งนี้ก็ได้สะท้อนว่าเยาวชนยังคงมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมในด้านกริยามารยาทที่มีต่อผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสกว่า จึงยังคงมีกริยามารยาทที่ดีนี้ดังเดิม เช่น การกล่าวคำขอบคุณเมื่อได้รับความช่วยเหลือหรือสนับสนุน ดังตัวอย่างเสียงสะท้อนความรู้สึกของเยาวชนหลังจากเสร็จกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนว่า

ติก: “. . .ในวันนี้ก็ขอขอบพระคุณผู้ปกครองและผู้ใหญ่ทุกท่านที่มาช่วยพวกหนูทำความสะอาดคะ ก็ตั้งแต่ทำมาก็ไม่เคยสะอาดขนาดนี้ ก็ขอขอบคุณคะ. . .ก็ดีใจคะที่มีความสามัคคีกัน”

เตียว: “. . .วันนี้ก็สนุกดีคะ ก็ขอบพระคุณนะคะ ที่มาช่วยกันคะ”

ส่วนการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจนั้น เยาวชนยังไม่ได้มีประสบการณ์โดยตรงจากการทำกิจกรรมครั้งนี้ที่ชัดเจนนัก จึงทำให้เยาวชนได้เรียนรู้แค่เพียงว่าการคัดแยกขยะที่เก็บมานั้นมีประโยชน์ในแง่ของการสร้างมูลค่าเพิ่มได้ แต่ยังไม่ถึงระดับของการคิดได้เองว่าขยะที่คัดแยกนั้นจะเอาไปทำอะไรอย่างไรที่สร้างสรรค์ให้เกิดมูลค่าเพิ่มยิ่งกว่าการแค่เอาไปขายให้กับคนรับซื้อของเก่า จึงทำให้จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจของเยาวชนอยู่ที่ระดับของการเห็นคุณค่าเช่นเดิม

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า **ภายหลังการเข้าร่วมกระบวนการ** เยาวชนส่วนใหญ่ยังคงมีจิตสำนึกอยู่ในระดับการเห็นคุณค่าเหมือนเดิม แต่เยาวชนทุกคนมีค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมสูงขึ้น และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในทุกด้านมีค่าเฉลี่ยที่สูงขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระดับจิตสำนึกที่สูงขึ้น นั่นคือ จากระดับการเห็นคุณค่าได้เปลี่ยนไปสู่ระดับการจัดระบบ ยกเว้นมิติด้านเศรษฐกิจกับมิติด้านวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ในระดับการเห็นคุณค่าเหมือนเดิม

จากระดับจิตสำนึกของเยาวชนที่มีการพัฒนาเปลี่ยนไปจากเดิมในหลายด้าน ได้สะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมมีความเข้าใจถึงบทบาทของตนในการช่วยพัฒนาชุมชน โดยนอกจากจะให้ความตระหนักและให้ความสนใจร่วมมือแล้ว ยังจะมีความคิดที่จะแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไปด้วย ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากเสียงที่เยาวชนสื่อให้ผู้วิจัยทราบนั่นเอง ซึ่งจะกล่าวต่อไปในส่วนของการข้อมูลเชิงคุณภาพที่ถือว่ามีความสำคัญต่อการช่วยตรวจสอบข้อมูลที่ได้ตามหลักของเทคนิคสามเสา (triangulation) ต่างวิธีและต่างแหล่งข้อมูล นั่นคือ ผู้วิจัยมองว่านอกจากข้อมูลเชิงปริมาณที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับจิตสำนึกของ

เยาวชนแล้ว ยังมีข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งจากกลุ่มเยาวชนเองและจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ที่สามารถมาช่วยในการยืนยันผลของข้อมูลว่าเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วม มีความเข้าใจ ความตระหนักรู้ และสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร ซึ่งเสียงสะท้อนจากทั้งสองกลุ่มมีประเด็นที่ชี้ให้เห็นว่าเยาวชนมีความเข้าใจ ความตระหนักรู้ และสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิมดังนี้

1) มุมมองของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่มีต่อเยาวชน

ก. เยาวชนกลุ่มนี้มีการแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยได้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักรู้และสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเอง รวมถึงการแสดงบทบาทในการรู้จักเชิญชวนผู้อื่นหรือคนใกล้ชิดมาร่วมกิจกรรมการพัฒนาด้วยกัน ซึ่งมีเสียงสะท้อนถึงเยาวชนว่า

ผอ.โรงเรียน: “เปลี่ยนไปเยอะ...บทบาททุกที่บางคนผมก็เห็นเลอะหละ แต่ว่าเขาเริ่มคิด มีหลายคนนะ ที่ถือว่าดีนะ คิดว่าบทบาทของเขาก็เปลี่ยนไป และเวลาที่มีการพูดคุยไร เด็กเขาจะกล้าแสดงออกมากขึ้น ผมมองๆ ว่าเปลี่ยนแปลง แล้วอีกอย่างหนึ่งก็คือว่าสังคมเขาไม่โดดเดี่ยว จะทำอะไร มี อบต.มา มีผู้ใหญ่มา จะทำอะไร หรือขาดอะไร แค่ว่า ก็มีคนยกมือช่วย เขาก็จะคิดว่าเขาไม่ได้อยู่ตามลำพัง โดยเฉพาะที่โรงเรียนจัดให้เขานั่นมันเหมือนเด็กอนุบาล ที่อะไรก็จัดยึดใส่หัว ยัดใส่หัว ต่อไปเขาก็เริ่มได้เรียนรู้ด้วยตนเอง บทบาทเขาจะเริ่มคิด เริ่มสร้างเอง โดยเฉพาะกระบวนการที่ให้เราเห็นการทำ mind map นั้นก็ทำให้เขาเห็นแนวทางขั้นตอน จึงคิดว่าเขาต้องเปลี่ยน แต่หากเปรียบกับกล้วยไม้เนอะ ออกดอกช้าฉันใด วันหนึ่งเราจะรู้ วันหนึ่งเราจะเห็น จะเห็นภาพ แต่คิดว่าไม่ถึงกับจุดดับหรอก ถึงจะมีแหล่งเสื่อมโทรม คำยา เพราะยังมีทีมอย่างนี้อยู่ นี่คือบทบาทเขา” (สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2557)

คนในชุมชน: “. . .ก็ที่อาจารย์ก้องได้ทำให้เค้า (หมายถึงเยาวชน) มีกระบวนการคิด ได้ทำให้เค้าได้ความรู้ใหม่ เพราะนอกเหนือจากการเรียนแล้วก็ไม่มีใครที่จะให้เค้าได้ไปคิดเพิ่มเติม เพราะแต่ก่อนก็คิดว่าอันนี้เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ แต่ตอนนี้ก็คิดว่าเค้าน่าจะคิดทำ ถ้ามีกิจกรรมอื่นๆ ก็คิดว่าเค้าน่าจะร่วมได้ สามารถที่จะร่วมกับชุมชนได้เยอะ. . .” (สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2557)

คนในชุมชน: “. . . ไปถึงบ้านก็ช่วยเหลือพ่อแม่เนะ แล้วก็บอกว่าวันอาทิตย์นะ **หนูต้องไปโน่นนะ** แม่ (หมายถึงมาร่วมกระบวนการกับผู้วิจัย). . . **แม่ไปให้ได้เนะ**. . . อย่างน้องออมก็เหมือนกันตอนเขาช่วยแม่เขาโต๊ะหอม (หมายถึงการจัดเลือกต้นหอม มัดเป็นกำๆ) เขาก็บอกว่าวันอาทิตย์ป่า หนูก็ต้องไปนะ ป้าไปมัย ก็บอกไปว่าป้าก็จะไปเหมือนกันแหละ. . . **แบบว่าเขาตื่นตัวกัน อยากจะมากัน**” (สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2557)

คนในชุมชน: “**เขาตื่นตัวดี** และเห็นว่าลูกเขา**ขยันขึ้น** ส่วนมาก**แต่ก่อนเขาจะคลุกอยู่แต่ในห้อง**. . .” (สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2557)

ผู้นำชุมชน: “. . . เปลี่ยนแปลงอยู่แล้ว เพราะ**แต่ก่อนนี้ไม่เคยทำเลย ตอนนี้เริ่มมาทำแล้ว** และก็**มองว่าเด็กๆ** ชุดหลังน่าจะ**มีมาเข้าเพิ่ม**” (สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2557)

ข. เยาวชนกลุ่มนี้มีความเข้าใจถึงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนต่างไปจากเดิม และมองว่าความเข้าใจที่เยาวชนได้รับจากการเข้าร่วมกระบวนการสามารถเป็นตัวแทนของเยาวชนในการช่วยพัฒนาชุมชนของตนได้ ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

ผอ.โรงเรียน: “. . . ผมมองว่า**เยาวชนกลุ่มนี้จะเป็นตัวแทนเยาวชนที่ทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกับผู้ใหญ่และคนในชุมชนได้เนะ. . .**” (สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2557)

คนในชุมชน: “. . . **ก็คิดว่าวางมือได้เลย ถ้าพ่อแม่ไม่ไปก็คิดว่าเขาทำได้เลย ทีมของเขานะ มองดูแล้ว. . . อย่างถามเขาว่าเป็นยังไงบ้างลูก คนใหญ่ไปกันแคไหน เขาก็บอกว่าไม่ค่อยมีคนใหญ่เลยแม่ มีแต่เด็กๆ แล้วถ้าพวกนี้มีอีกไปได้มัยลูก เขาก็ตอบว่าได้. . . **เดี๋ยวปีหน้ามาทำแถวบ้านแม่เนะ****” (สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2557)

คนในชุมชน: “. . . **ก็คิดว่าน่าจะได้นะคะ** อย่างเหมือนที่อาจารย์กึ่งให้นกหวีดทำ คุณพ่อเค้าก็เป็นอบต.อยู่แล้ว คุณพ่อเค้าก็มาร่วมทำวันนั้นด้วย (หมายถึงวันกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชน) **ก็คิดว่าเค้าจะสามารถต่อยอดได้** จากที่เห็นเค้านำเสนอความคิด ความต้องการของกลุ่ม **ก็คิดว่าเด็กกลุ่มนี้จะสามารถช่วยชุมชนต่อไปในอนาคตได้โยะ. . . เพราะเท่าที่เห็นพวกเค้าก็มีการพัฒนาที่กล้าพูด กล้าคิด กล้าทำ ก็ถือว่าสุดยอดแล้ว** จากที่เราหรืออาจารย์กึ่งเองก็เห็นเค้าตั้งแต่แรกๆ ซึ่งพี่ก็เห็น**เด็กเค้าตั้งใจ ปฏิบัติจริง** และอาจารย์กึ่งก็ทำจริงทุกขั้นตอนเลย” (สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2557)

ผู้นำชุมชน: “. . .คิดว่าเด็กกลุ่มนี้น่าจะช่วยพัฒนาชุมชนได้เยอะเลย. . .” (สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2557)

2) **มุมมองของกลุ่มเยาวชน** หลังจากที่เยาวชนผ่านการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมแล้ว เยาวชนได้มีมุมมองเกี่ยวกับบทบาทของตนในการพัฒนาชุมชนในลักษณะที่มีความมั่นใจในความสามารถของตนเองมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการยินดีที่จะช่วยคิดวางแผนและทำโครงการกิจกรรมพัฒนาชุมชนอื่นๆ ต่อไป นั่นคือมีความสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น และรู้ถึงสิทธิหน้าที่ของตนที่มีต่อชุมชน โดยไม่ใช่เพียงแค่การเรียนรู้หนังสือเท่านั้น แต่ยังมี ความรับผิดชอบอื่นๆ ที่จะต้องช่วยกันดูแลและพัฒนาชุมชนของตนด้วย ดังตารางที่ 5.14

ตารางที่ 5.14 มุมมองเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน (หลังจากการเข้าร่วมกระบวนการฯ)

ประเด็น	เสียงสะท้อนจากเยาวชน
1) สามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนเยาวชนในการช่วยคิดแผนโครงการ/กิจกรรมให้กับชุมชนได้ โดยเยาวชนหลายคนมีความมั่นใจในความสามารถของตนมากขึ้นหลังจากที่ได้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของผู้นำ	☼ “หากในอนาคตผู้ใหญ่ในชุมชนมาขอให้พวกหนูช่วยคิดแผนทำโครงการ/กิจกรรมให้กับชุมชน หนูคิดว่ารับค่ะ เพราะพวกเราลองได้ทำแล้ว. . .พอหนูรับมาแล้ว ก็จะไปชวนเพื่อนก่อน แล้วก็ไปปรึกษากันว่าจะทำอะไร ช่วยกันคิดก่อน แล้ววางแผนก่อน แล้วค่อยปฏิบัติ. . .” ☼ “. . .รับค่ะ เพราะเราเคยทำมาแล้ว ยังงัยเราก็ต้องทำได้. . .ก็จะถามเขา (หมายถึงผู้ใหญ่) ก่อนว่า ถ้าไปชวนเพื่อนมาได้มั๊ย ถ้าเขาบอกว่าได้ ก็จะไปชวนเพื่อนมา คนที่แบบอยู่ในหมู่บ้าน หรือว่าคนที่ไม่มีอะไรทำก็ไปชวนมาได้ แล้วก็มาคิดว่าเราจะเริ่มต้นด้วยอะไร อยากให้ชุมชนเราเพิ่มอะไร. . .หรืออยากจะทำอะไรในชุมชนของเรา ก็ไปชวนเพื่อนมาช่วยกันแสดงความคิดเห็น เมื่อได้แล้วก็ไปบอกผู้ใหญ่” ☼ “. . .ยินดีค่ะ เพราะเรามีประสบการณ์กันมาแล้ว. . .หนูก็อยากให้โครงการที่เราคิดขึ้นได้เสนอกับผู้ใหญ่ต่อไปเรื่อยๆ”
2) มีความสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนมากขึ้น	☼ “อยากเป็นส่วนร่วมกับคนในชุมชน. . .เพราะตอนนี้มันไม่มีกิจกรรมอะไร. . .แทนที่เขาคงช่วยกันพัฒนา ก็ไม่ทำ”

ตารางที่ 5.14 (ต่อ)

ประเด็น	เสียงสะท้อนจากเยาวชน
2) มีความสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนมากขึ้น (ต่อ)	☉ “. . .อยากช่วยทุกอย่าง ถ้าเราสามารถทำได้ เราก็ทำให้เต็มที่” ☉ “. . .มีอะไรที่เราช่วยได้ก็อยากจะช่วยคะ จะช่วยทุกอย่าง” ☉ “. . .ก็อยากให้ผู้ใหญ่เห็นความสำคัญของเด็กนิดนึง ให้พวกเราไปมีส่วนร่วม ไปเดิน ไปทำอะไรพวกนี้ เด็กในวันข้างหน้าจะได้เป็นคนดีของสังคม อะไรประมาณนี้คะ”
3) รู้ถึงบทบาทหน้าที่และสิทธิของตนในการพัฒนาชุมชน	☉ “. . .เราต้องกล้าแสดงออก อยากมีส่วนร่วมที่ช่วยกับชุมชน เรามีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมช่วยชุมชนได้” ☉ “. . .ก็บางทีเราทำได้ แต่ที่ผ่านมามีผู้ใหญ่มองไม่เห็นความสำคัญของเรา แบบเขาคิดว่าเราทำไม่ได้หรอก เอาเราไปก็เท่านั้น เราก็เลยไม่ได้ไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม. . .จริงๆ เรามีสิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมได้” ☉ “ก็มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นได้. . .เราเป็นเด็ก เราก็สามารถแสดงความคิดเห็นได้นะว่า เราอยากให้ชุมชนเราเป็นยังไง”
4) คิดว่าตนเองและเพื่อนๆ มีความรับผิดชอบต่อสังคม/ชุมชนมากขึ้น	☉ “. . .คนในชุมชนอย่างเยาวชนมาช่วยกันเยอะขึ้น ทำให้เรารู้จักความสามัคคีกันมากขึ้น” ☉ “. . .พอหนูเห็นคนทิ้งขยะ หนูเข้าไปว่าคะ ว่าขยะมันก็สมควรอยู่ในถัง ไม่ใช่อยู่นอกบริเวณที่สะอาดแล้ว มันจะทำให้ที่ตรงนั้นมันสกปรกยิ่งขึ้นกว่าเดิม มันสกปรก เราควรรักษาสิ่งแวดล้อมไว้” ☉ “มากขึ้นคะ. . .ตอนนี้เป็นโอกาสที่เราต้องคว้าวโอกาสนี้ไว้ เพราะไม่รู้ว่าเมื่อไหร่เราจะได้มาทำแบบนี้คะ” ☉ “. . .ถ้าแต่ก่อนที่ยังไม่มีโครงการนี้ของอาจารย์ เวลาหนูทานอะไรเสร็จในโรงเรียนก็จะซุกตามต้นไม้ บางทีจากโรงอาหาร ถึงขยะก็อยู่ตรงนี้ พอกินที่อาคาร แต่ซี้เกียจเดินมาทิ้งที่ถังขยะ ก็ซุกไว้เลย. . .แต่ตอนนี้ไม่แล้วคะ มันเป็นอันตรายต่อต้นไม้คะ มันไม่ย่อยก็จะเดินไปใส่ถังขยะคะ”

การสะท้อนคิดที่มีต่อกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

นอกจากการสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนแล้วนั้น การสะท้อนคิดที่ได้รับจากมุมมองของผู้เข้าร่วมว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือไม่ นั่นก็เป็นสิ่งที่สำคัญ รวมถึงมุมมองของคนในชุมชนที่มีต่อกระบวนการและต่อเยาวชน ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสะท้อนคิดจะช่วยให้ผู้วิจัยได้มองเห็นว่ากระบวนการเสริมพลังอำนาจดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ให้ผลอย่างไร และต้องมีการปรับเปลี่ยนหรือไม่ อย่างไร โดยผู้วิจัยได้ใช้การสนทนากลุ่มเพื่อให้เยาวชนได้มีการสะท้อนคิดร่วมกันกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน พร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกและให้ทำแบบสอบถามความคิดเห็นที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมา

ในส่วนแรกผู้วิจัยขอนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสอบถาม **ความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการวิจัย** ครั้งนี้ โดยได้ทำการสอบถามความคิดเห็นจากทั้งสองกลุ่มด้วยแบบสอบถามคนละชุด (รายละเอียดดังภาคผนวก ข) เพื่อให้มองเห็นภาพรวมที่เป็นความคิดเห็นของแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการวิจัยของกลุ่มเยาวชน พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่จะมีความคิดว่าตนเองมีความสามารถและสนใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนตั้งแต่ก่อนมาเข้าร่วมกระบวนการ เพียงแต่ในความเป็นจริงเยาวชนไม่ได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตน แต่หลังจากที่เยาวชนได้เข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้กับผู้วิจัยทำให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การนำเสนอความต้องการของตน การวางแผน และการปฏิบัติกิจกรรมอย่างเต็มที่ ทำให้เยาวชนรู้สึกมองเห็นถึงคุณค่าของกิจกรรมต่างๆ ที่ตนเข้าร่วม ได้แก่ ความรู้สึกที่จะจดจำประสบการณ์ที่ได้รับ ความกล้าไปเล่าให้คนอื่นฟังต่อ ความอยากให้มีอีก และจะเข้าร่วมดังเดิมมองเห็นประโยชน์ โดยต้องการให้มีการสืบทอดทำต่อไปและเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นๆ ส่วนในด้านของกระบวนการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการนั้น เยาวชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่ารูปแบบวิธีการในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นของผู้วิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในโรงเรียนและชุมชนได้ รู้สึกสนุก และตนได้ใช้ความสามารถ รวมถึงการแสดงความคิดเห็นของตนได้อย่างเต็มที่ ทำให้ตนเองอยากเสียสละเวลาเพื่อทำประโยชน์ให้กับส่วนรวมหรือชุมชนมากขึ้น อยากจะชักชวนเพื่อนคนอื่นๆ มาร่วมเพิ่มเติมอีก และได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ รวมทั้งรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเยาวชนครั้งนี้ โดยหากมีโอกาสอีก ก็มีความยินดีที่จะอาสาเข้าร่วมทำด้วยความเต็มใจ เพราะมองว่ากิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทุกคนควรสนับสนุนและร่วมกันทำ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ได้ถูกเน้นย้ำอีกครั้งจากเยาวชนร้อยละ

52.38 ที่ได้เขียนเสนอแนะบอกกับผู้วิจัยไปในทางลักษณะเดียวกันว่าเยาวชนต้องการให้มีอีก เพราะรู้สึกดีและสนุก ดังข้อความที่เขียนไว้ว่า

“อยากให้กิจกรรมแบบนี้มีการสืบทอดต่อไปยังชุมชนอื่นๆ”

“อยากให้มีการพัฒนาชุมชนอย่างนี้อีก เพราะเกิดความสุข”

“อยากให้มีการทำครั้งต่อไปอีก”

“อยากให้มีการทำขึ้นอีก”

“อยากให้จัดกิจกรรมแบบนี้บ่อยๆ”

“อยากให้ทำอีก”

“อยากให้ทำแบบนี้ และให้มีผู้เข้าร่วมอีก”

“รู้สึกดีและสนุกมากครับ”

สำหรับประเด็นเรื่องปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการวิจัยครั้งนี้ เยาวชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าโดยภาพรวมกระบวนการของกิจกรรมต่างๆ จะมีความราบรื่นดี แต่ควรเพิ่มเวลาในการจัดกิจกรรมให้มากขึ้นและน่าจะมีผู้เข้าร่วมให้มากกว่านี้ และสิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างก็คือ เยาวชนส่วนใหญ่ยอมรับว่าตนรู้สึกสับสนหรือไม่รู้จะทำอะไรดีเมื่อมาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้ ซึ่งในประเด็นเรื่องนี้ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่เยาวชนจะเกิดความคิดและรู้สึกสับสนหรือไม่รู้จะทำอะไร เนื่องจากในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แม้ผู้วิจัยจะมีเทคนิควิธีการในการนำมาใช้โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ แต่ผู้วิจัยไม่สามารถบอกหรือตอบได้ว่าผลลัพธ์ของขั้นตอนต่างๆ จะเป็นอะไร เพราะเป็นสิ่งที่ต้องรอคำตอบจากมติของผู้เข้าร่วมกระบวนการ ซึ่งทำให้เยาวชนไม่สามารถรู้อะไรล่วงหน้าจากผู้วิจัยได้ก่อน จนกว่าการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนจะเสร็จสิ้นนั่นเอง ในขณะที่ผ่านมาเยาวชนเคยเข้าร่วมกิจกรรมที่มีลักษณะของการกำหนดเป้าหมายและวิธีปฏิบัติที่ชัดเจนไว้ล่วงหน้า เมื่อเยาวชนเข้าร่วมก็เพียงแค่ทำตามในสิ่งที่มีการกำหนดไว้แล้วเท่านั้น จึงกลายเป็นความแตกต่างที่เยาวชนเกิดความรู้สึกสับสน ไม่รู้ที่จะทำอะไรได้ รายละเอียดดังตารางที่ 5.15

ตารางที่ 5.15 ความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน

(n = 21)

ประเด็นความคิดเห็น	ร้อยละของระดับความคิดเห็น (คน)				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ / เฉยๆ	ไม่ เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
1. <u>ก่อน</u> การเข้าร่วมกระบวนการ ท่าน คิดว่าตนเองมีความสามารถที่จะทำ กิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนได้	19.05 (4 คน)	71.43 (15 คน)	9.52 (2 คน)	-	-
2. <u>ก่อน</u> การเข้าร่วมกระบวนการ ท่าน มีความสนใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนา ชุมชนของตน	47.62 (10 คน)	52.38 (11 คน)	-	-	-
3. <u>ก่อน</u> การเข้าร่วมกระบวนการ ท่าน ได้มีโอกาสทำหน้าที่ในการร่วมทำ กิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตน	-	-	9.52 (2 คน)	47.62 (10 คน)	42.86 (9 คน)
4. ท่านได้มีส่วนร่วมในการเสนอ ความต้องการที่จะพัฒนาชุมชน (ชุมชน ในฝัน) ของตนอย่างเต็มที่	57.14 (12 คน)	42.86 (9 คน)	-	-	-
5. ท่านได้มีส่วนร่วมในการวางแผน ทำกิจกรรมการทำความสะอาดรอบ ชุมชนกับสมาชิกในกลุ่ม	57.14 (12 คน)	42.86 (9 คน)	-	-	-
6. ท่านได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมการ ทำความสะอาดรอบชุมชนอย่างเต็ม ความสามารถ	66.67 (14 คน)	33.33 (7 คน)	-	-	-
7. ท่านจะจดจำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับจากการเข้าร่วมในครั้งนี้ และ กล้าที่จะไปเล่าให้คนอื่นฟังต่อ	57.14 (12 คน)	42.86 (9 คน)	-	-	-
8. หากท่านได้รับการชวนให้เข้าร่วม ทำกิจกรรมในลักษณะเช่นนี้ ท่านจะ เข้าร่วมอีกอย่างแน่นอน	61.90 (13 คน)	38.10 (8 คน)	-	-	-
9. ท่านอยากให้มีการจัดกิจกรรมใน ลักษณะเช่นนี้อีก	57.14 (12 คน)	38.10 (8 คน)	4.76 (1 คน)	-	-

ตารางที่ 5.15 (ต่อ)

(n = 21)

ประเด็นความคิดเห็น	ร้อยละของระดับความคิดเห็น (คน)				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ / เฉยๆ	ไม่ เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
10. ท่านอยากให้ชุมชนอื่นๆ ได้มาเห็น รูปแบบของกระบวนการในครั้งนี้ แล้วเอา ไปทำตามอย่างบ้าง	57.14 (12 คน)	42.86 (9 คน)	-	-	-
11. ท่านคิดว่ากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นใน ครั้งนี้ควรมีการสืบทอดและทำต่อไป	71.43 (15 คน)	28.57 (6 คน)	-	-	-
12. ท่านมองเห็นประโยชน์จากการเข้า ร่วมกิจกรรมต่างๆ ของกระบวนการใน ครั้งนี้	71.43 (15 คน)	28.57 (6 คน)	-	-	-
13. กิจกรรมต่างๆ ที่นำมาใช้ใน กระบวนการครั้งนี้ เป็นสิ่งที่ท่านต้องการ ให้มีการนำไปใช้ในโรงเรียนและชุมชน	71.43 (15 คน)	28.57 (6 คน)	-	-	-
14. การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้ ท่านรู้สึกสนุก	61.90 (13 คน)	33.33 (7 คน)	4.76 (1 คน)	-	-
15. ท่านได้ใช้ความสามารถของตนเอง ในการทำกิจกรรมต่างๆ ของกระบวนการ ครั้งนี้อย่างเต็มที่	52.38 (11 คน)	47.62 (10 คน)	-	-	-
16. ทุกคนในกลุ่มเยาวชนสามารถร่วม แสดงความคิดเห็นของตนในกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเต็มที่	57.14 (12 คน)	38.10 (8 คน)	4.76 (1 คน)	-	-
17. ท่านคิดว่าควรเพิ่มเวลาในการจัด กิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้น	42.86 (9 คน)	57.14 (12 คน)	-	-	-
18. ท่านต้องการให้จำนวนผู้มาร่วม กิจกรรมมีมากกว่านี้	66.67 (14 คน)	33.33 (7 คน)	-	-	-
19. ท่านรู้สึกสับสน หรือไม่รู้จะทำอะไรดี เมื่อมาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้	47.62 (10 คน)	19.05 (4 คน)	19.05 (4 คน)	14.28 (3 คน)	-
20. ในกระบวนการของกิจกรรมต่างๆ ท่านรู้สึกว่ามีความราบรื่นดี	61.90 (13 คน)	33.33 (7 คน)	4.76 (1 คน)	-	-

ตารางที่ 5.15 (ต่อ)

(n = 21)

ประเด็นความคิดเห็น	ร้อยละของระดับความคิดเห็น (คน)				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ / เฉยๆ	ไม่ เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
21. การได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้ ทำให้ท่านอยากที่จะเสียสละ เวลาส่วนตัวเพื่อทำประโยชน์ให้กับ ส่วนร่วมมากขึ้น	52.38 (11 คน)	47.62 (10 คน)	-	-	-
22. เมื่อท่านได้เข้าร่วมกิจกรรม ต่างๆ ทำให้ท่านรู้สึกต้องการชวน เพื่อนๆ ที่ยังไม่ได้เข้าร่วม มาร่วมกับ ท่านในครั้งนี้ด้วย	80.95 (17 คน)	19.05 (4 คน)	-	-	-
23. กิจกรรมต่างๆ ที่ผ่านมา ได้ ทำให้ท่านเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ยังไม่เคย ทำมาก่อน	57.14 (12 คน)	38.10 (8 คน)	-	4.76 (1 คน)	-
24. จากการเข้าร่วมกิจกรรมใน กระบวนการครั้งนี้ได้ทำให้ท่านเกิด ความสนใจที่จะทำประโยชน์ให้กับ ชุมชนมากขึ้น	66.67 (14 คน)	33.33 (7 คน)	-	-	-
25. ท่านรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่ง ของกลุ่มเยาวชนรวมพลอนุรักษ์ชุมชนใน ครั้งนี้	76.19 (16 คน)	23.81 (5 คน)	-	-	-
26. หากท่านได้รับโอกาสจากคนใน ชุมชนให้ได้เป็นผู้คิดและทำกิจกรรมเพื่อ พัฒนาชุมชนของตน ท่านจะรับมาทำ ด้วยความเต็มใจ	66.67 (14 คน)	33.33 (7 คน)	-	-	-
27. การเข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ ทำให้ท่านมองเห็นว่ากิจกรรมเพื่อการ พัฒนาชุมชนใดๆ ก็ตาม เป็นสิ่งที่ทุกคน ควรสนับสนุนและร่วมกันทำ	80.95 (17 คน)	19.05 (4 คน)	-	-	-

2. ความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการวิจัยของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการส่วนใหญ่จะมีความสนใจในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองอยู่แล้วและได้มีโอกาสแสดงบทบาทสำคัญ เช่น การเป็นผู้นำ หรือผู้คิดกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนของตน แต่ส่วนใหญ่จะไม่ได้มองว่าเยาวชนมีความสามารถที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนได้ อย่างไรก็ตามหลังจากที่ได้เข้าร่วมกระบวนการแล้วได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนความต้องการของเยาวชน ได้ร่วมเสนอความคิดและมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับเยาวชนได้ทำให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนส่วนใหญ่มองเห็นคุณค่าของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการครั้งนี้ว่าช่วยให้เยาวชนได้เกิดความคิดและทำประโยชน์ให้กับชุมชน สามารถกระตุ้นให้เยาวชนได้เป็นผู้คิดและทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งถือเป็นวิธีการที่ดีในการช่วยพัฒนาเยาวชนในชุมชนได้ ซึ่งอยากจะให้มีสืบทอดและทำต่อไปอีก รวมถึงการนำไปเล่าบอกต่อคนอื่นๆ เพื่อให้ชุมชนอื่นๆ ได้เห็นรูปแบบและเอาไปทำตามอย่างบ้าง อยากให้มีการนำไปใช้ในโรงเรียน โดยหากมีการจัดกิจกรรมเช่นนี้อีกจะมาเข้าร่วมอีกอย่างแน่นอน และที่สำคัญคือทำให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงความคิดที่มีต่อเยาวชนใหม่ โดยมองเห็นว่าเยาวชนสามารถทำอะไรต่างๆ ได้มากขึ้น สามารถวางแผนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ได้เอง มีความสนใจในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนมากขึ้น จนรู้สึกดีใจที่ตนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมครั้งนี้และคิดจะให้โอกาสกับเยาวชนได้เป็นผู้คิดและทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองมากขึ้น เพราะเห็นว่าเยาวชนไม่เพียงแต่เป็นผู้ร่วมทำ แต่ยังสามารถมีส่วนในการช่วยคิดกิจกรรมได้ อย่างไรก็ตามก็ยังอยากให้เยาวชนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นและกล้าพูดคุยกับผู้ใหญ่ให้มากกว่านี้ ส่วนความคิดเห็นที่มองว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคเหมือนกับกลุ่มเยาวชนก็คือ เรื่องจำนวนของคนในชุมชนที่มาเข้าร่วมสนับสนุนเยาวชนยังมีน้อยเกินไป นั่นเอง (ดังตารางที่ 5.16)

ตารางที่ 5.16 ความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน

(n = 10)

ประเด็นความคิดเห็น	ร้อยละของระดับความคิดเห็น (คน)				
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ / เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1. ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการ ท่านคิดว่า <u>เยาวชนมีความสามารถที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองได้</u>	-	20.00 (2 คน)	20.00 (2 คน)	60.00 (6 คน)	-
2. ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการ ท่าน <u>มีความสนใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตน</u>	50.00 (5 คน)	40.00 (4 คน)	10.00 (1 คน)	-	-

ตารางที่ 5.16 (ต่อ)

(n = 10)

ประเด็นความคิดเห็น	ร้อยละของระดับความคิดเห็น (คน)				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ / เฉยๆ	ไม่ เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
3. ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการ ท่าน ได้มีโอกาสแสดงบทบาทสำคัญในการทำ กิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตน	50.00 (5 คน)	30.00 (3 คน)	10.00 (1 คน)	10.00 (1 คน)	-
4. ท่านได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุน กิจกรรมการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	60.00 (6 คน)	40.00 (4 คน)	-	-	-
5. ท่านได้มีส่วนร่วมในการเสนอ ความคิดเห็นต่อกิจกรรมการทำความ สะอาดรอบชุมชนร่วมกับเยาวชน	60.00 (6 คน)	40.00 (4 คน)	-	-	-
6. ท่านได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมการ ทำความสะอาดรอบชุมชนกับเยาวชน	40.00 (4 คน)	60.00 (6 คน)	-	-	-
7. ท่านจะจดจำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับจากการเข้าร่วมในครั้งนี้ และเล่า ให้คนอื่นฟังต่อ	100.00 (10 คน)	-	-	-	-
8. หากท่านได้รับการชวนให้เข้าร่วม ทำกิจกรรมในลักษณะเช่นนี้ ท่านจะมา เข้าร่วมอีกอย่างแน่นอน	100.00 (10 คน)	-	-	-	-
9. ท่านอยากให้มีการจัดกิจกรรมใน ลักษณะเช่นนี้กับเยาวชนอีก	80.00 (8 คน)	20.00 (2 คน)	-	-	-
10. ท่านอยากให้ชุมชนอื่นๆ ได้มา เห็นรูปแบบของกระบวนการในครั้งนี้ แล้วเอาไปทำตามอย่างบ้าง	70.00 (7 คน)	30.00 (3 คน)	-	-	-
11. ท่านคิดว่ากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น ในครั้งนี้ควรมีการสืบทอดและทำต่อไป	80.00 (8 คน)	20.00 (2 คน)	-	-	-
12. กิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้ช่วยให้ เยาวชนเกิดความคิดและทำประโยชน์ ให้กับชุมชน	90.00 (9 คน)	10.00 (1 คน)	-	-	-

ตารางที่ 5.16 (ต่อ)

(n = 10)

ประเด็นความคิดเห็น	ร้อยละของระดับความคิดเห็น (คน)				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ / เฉยๆ	ไม่ เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
13. กิจกรรมต่างๆ ที่นำมาใช้ใน กระบวนการครั้งนี้ เป็นสิ่งที่ท่านอยากให้ มีการนำไปใช้ในโรงเรียนและชุมชนอื่น	80.00 (8 คน)	20.00 (2 คน)	-	-	-
14. การเข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ ทำให้ท่านรู้สึกประทับใจที่ได้เห็น เยาวชนทำกิจกรรมเพื่อชุมชน	100.00 (10 คน)	-	-	-	-
15. ท่านได้ใช้ความสามารถของ ตนเองในการทำกิจกรรมต่างๆ ของ กระบวนการครั้งนี้อย่างเต็มที่	60.00 (6 คน)	40.00 (4 คน)	-	-	-
16. กระบวนการในการกระตุ้นให้ เยาวชนได้เป็นผู้คิดและทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง เป็นวิธีการที่ดีที่จะช่วย พัฒนาเยาวชนในชุมชนได้	100.00 (10 คน)	-	-	-	-
17. ท่านคิดว่าควรเพิ่มเวลาในการจัด กิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้น	10.00 (1 คน)	30.00 (3 คน)	-	60.00 (6 คน)	-
18. ท่านอยากให้เยาวชนกล้าที่จะ พูดคุยกับผู้ใหญ่ให้มากกว่านี้	70.00 (7 คน)	30.00 (3 คน)	-	-	-
19. ท่านอยากให้เยาวชนกล้าที่จะ แสดงความคิดเห็นกับผู้ใหญ่ให้มากกว่านี้	80.00 (8 คน)	20.00 (2 คน)	-	-	-
20. ท่านอยากให้คนในชุมชนมาร่วม สนับสนุนกิจกรรมที่เยาวชนได้เป็นผู้คิด และทำให้มากกว่านี้	100.00 (10 คน)	-	-	-	-
21. ในกระบวนการของกิจกรรม ต่างๆ มีความราบรื่นดี	90.00 (9 คน)	10.00 (1 คน)	-	-	-

ตารางที่ 5.16 (ต่อ)

(n = 10)

ประเด็นความคิดเห็น	ร้อยละของระดับความคิดเห็น (คน)				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ / เฉยๆ	ไม่ เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
22. การได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้ ทำให้ท่านรู้สึกอยากจะมา ช่วยกันพัฒนาเยาวชนของชุมชนมาก ขึ้น ถึงแม้จะไม่ค่อยมีเวลา	80.00 (8 คน)	20.00 (2 คน)	-	-	-
23. ท่านได้มองเห็นว่าเยาวชนมี ความสนใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนา ชุมชนของตนมากขึ้น	70.00 (7 คน)	30.00 (3 คน)	-	-	-
24. กระบวนการในครั้งนี้ ได้ทำให้ ท่านมองเห็นว่าเยาวชนสามารถทำอะไร ต่างๆ ได้มากขึ้น	80.00 (8 คน)	20.00 (2 คน)	-	-	-
25. จากการเข้าร่วมกิจกรรมใน กระบวนการครั้งนี้ได้ทำให้ท่านเห็นว่า เยาวชนสามารถวางแผนเพื่อทำกิจกรรม ต่างๆ ได้เอง	50.00 (5 คน)	50.00 (5 คน)	-	-	-
26. ท่านรู้สึกดีใจที่ได้มีส่วนร่วมใน กิจกรรมครั้งนี้กับเยาวชน	100.00 (10 คน)	-	-	-	-
27. ท่านจะให้โอกาสกับเยาวชนได้ เป็นผู้คิดและทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อ พัฒนาชุมชนของตนมากขึ้น	80.00 (8 คน)	20.00 (2 คน)	-	-	-
28. การเข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ ทำให้ท่านมองเห็นว่ากิจกรรมเพื่อการ พัฒนาชุมชนใดๆ ก็ตาม เยาวชนไม่ เพียงแต่เป็นผู้ร่วมทำ แต่ยังสามารถมี ส่วนในการช่วยคิดกิจกรรมได้	90.00 (9 คน)	10.00 (1 คน)	-	-	-

นอกจากความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังได้เปิดเวทีการสะท้อนคิด โดยเริ่มต้นด้วยการคืนข้อมูลเล่าเรื่องราวผ่านภาพกิจกรรมของขั้นตอนต่างๆ ที่ได้ดำเนินการไปตามลำดับเรื่อยมาจนถึงวันของกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่มได้ทวนนึกถึงความรู้สึกและการกระทำที่เกิดขึ้นกับตนเองและกับชุมชน รวมถึงยังเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่มีอยู่พร้อมไปกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับทั้งสองกลุ่มด้วย ซึ่งจากการเปิดเวทีสะท้อนคิดและการสัมภาษณ์เชิงลึกได้มีการสะท้อนให้เห็นถึงผลของกระบวนการฯ ที่มีต่อชุมชนในแง่ของ 1) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน และ 2) สิ่ง que ผู้เข้าร่วมได้รับจากการเข้าร่วมกระบวนการฯ โดยความคิดเห็นที่สะท้อนออกมานั้นได้ทำให้เห็นมุมมองของคนในชุมชนที่มีต่อกระบวนการและต่อเยาวชนอีกด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน สามารถแยกออกได้เป็นประเด็นดังนี้

1.1 การมีส่วนร่วมระหว่างเยาวชนกับคนในชุมชน

จากการเริ่มต้นของการเข้ามาในชุมชนห้วยหมอนทองแห่งนี้ และมีการพูดคุยกับทั้งแกนนำ คนในชุมชน รวมถึงเยาวชนหลายๆ คน ได้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่าชุมชนแห่งนี้ค่อนข้างมีกิจกรรมในการทำร่วมกันระหว่างเยาวชนและคนในชุมชนน้อย จึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าแปลกใจเมื่อถามความรู้สึกของเยาวชนจะพบว่า เยาวชนไม่คาดคิดว่าจะมีผู้ใหญ่มาร่วมกับตน แต่เมื่อมีผู้ใหญ่มาเข้าร่วมกับตนก็รู้สึกดีใจ ดังคำพูดที่เยาวชนสะท้อนให้ฟังว่า

★ “...แต่ก่อนคนในชุมชนเขาไม่เคยเห็นเด็กแบบพวกเราทำความสะอาด ก็มีแต่ผู้ใหญ่ที่ทำกันส่วนใหญ่ แล้วเด็กก็เลยไม่มีความร่วมมือกับผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็ทำอย่างเดียว ส่วนเด็กก็นอนดูโทรทัศน์ อะไรอย่างเงี...ก็ไม่ได้คิดเลยว่าจะมีผู้ใหญ่มาร่วมกับพวกเราด้วยคะ”

★ “...รู้สึกดีใจนะคะที่ผู้ใหญ่มาทำกิจกรรมร่วมกับพวกหนู...”

ซึ่งสะท้อนว่าการเกิดขึ้นของกระบวนการวิจัยครั้งนี้ได้ทำให้เยาวชนกับคนในชุมชนมีส่วนร่วมกันมากขึ้น หรือแม้แต่ว่างเยาวชนด้วยกันเอง ดังที่เยาวชนสะท้อนว่า “...ที่ผ่านมาถ้าไม่รวมกิจกรรมของโรงเรียน พวกเราก็ไม่ได้ทำกิจกรรมกันสักเท่าไรคะ แต่พออาจารย์เข้ามาและนำ

วิธีการต่างๆ มาได้ทำให้พวกเรามีกิจกรรมทำร่วมกัน และได้มีโอกาสเสนอความคิดเห็นให้ผู้ใหญ่ได้ฟังด้วยคะ”

นอกจากนี้ยังทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกต่อชุมชนและต่อคนในชุมชนว่า ชุมชนนั้นมีความสำคัญ และคนในชุมชนได้มองเห็นความสำคัญของตนเองมากขึ้น ดังคำพูดของเยาวชนที่ว่า

★ “. . .กระบวนการของอาจารย์ได้ทำให้พวกหนูและคนที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันเห็นว่าชุมชนของเราก็น่ามีความสำคัญ”

★ “. . .ทำให้ผู้ใหญ่เห็นความสำคัญของพวกเราคะ อย่างน้อยพวกเรา คนตัวเล็กๆ นี้ก็สามารถทำให้ชุมชนสะอาดขึ้นได้คะ”

ในขณะเดียวกันกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนก็รู้สึกว่ายาวชนเริ่มมีความคิดที่จะทำเพื่อชุมชนเกิดขึ้นมาแล้ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรารถนาเพราะแต่ก่อนจะเห็นแต่เยาวชนไปเที่ยว ติดเพื่อน และอยู่กับพวกเทคโนโลยีเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการเกิดกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนในครั้งนี้นอกจากจะกระตุ้นจิตสำนึกรักชุมชนของเยาวชนแล้ว ยังกลายเป็นจุดเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับเยาวชนโดยผ่านการสร้างกิจกรรมให้ได้มีการทำร่วมกันระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนอีกด้วย ดังความรู้สึกที่กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนสะท้อนออกมาว่า

♥ “. . .ไม่มีเลย. . .เด็กส่วนมากจะอยู่แต่กับโทรศัพท์ แล้วก็เที่ยวกับเพื่อนผู้ชายบ้าง ไม่ค่อยสนใจ แล้วผู้ใหญ่กับเด็กก็ไม่รวมตัวกันได้ ต่างคนต่างก็ไปกัน ตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว. . .ผู้ใหญ่ก็ทำกิจกรรมของผู้ใหญ่ไป เด็กก็ทำของเด็กไป ส่วนมากเด็กไม่ค่อยมารวมกลุ่มแบบนี้หรอก. . .คิดว่ากระบวนการนี้ได้ทำให้เห็นการรวมกัน มีการคุยกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่”

♥ “นี่ก็เป็นการจุดประกายให้เค้าเริ่มคิด เริ่มใส่ใจชุมชน รักชุมชนที่เค้าอยู่ และก็มีส่วนร่วมกับผู้ใหญ่ ให้กล้า บางทีสมัยนี้เด็กกับผู้ใหญ่ไม่ค่อยคุยกัน เด็กจะฟัง แต่นี่เด็กกล้าเสนอความคิดเห็นคะ ก็ถือว่าเขาได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของเค้า...ให้น่าอยู่”

- ♥ “ก่อนที่อาจารย์ก๊วงจะมา จะมีกลุ่มเรื่องของยาเสพติด ที่ชาวบ้านในหมู่บ้านจะประชุมกัน แต่เด็กไม่ได้ร่วมตรงนั้น และตอนนี้ในสังคมก็เงียบไปพักหนึ่งแล้ว. . .ที่นี่พออาจารย์ก๊วงเข้ามาแล้ว มันเหมือนได้มาเปิดประเด็น คล้ายๆ กับเห็ดกำลังงอกขึ้นมา. . .ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นคือ ชาวบ้านเริ่มมาเกาะกันแล้ว มีการรวมตัวกันกับเด็ก แววดาเด็กก็เริ่มเป็นผู้ใหญ่แล้ว ”
- ♥ “ที่ผ่านมาจะเป็นการร่วมกันแค่หมู่บ้าน คือชาวบ้านมาร่วม แต่เด็กยังไม่มี ก็เพิ่งมีนี้แหละครั้งแรกที่เราได้มาร่วมด้วยกัน ”

1.2 ความตื่นตัวของคนในชุมชน และเยาวชน

สำหรับความตื่นตัวของกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ค่อนข้างมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากกระบวนการของการเกิดกิจกรรมในครั้งนี้ถือเป็นสิ่งใหม่สำหรับเยาวชนที่ไม่เคยได้ร่วมมาก่อน ทำให้การแสดงออกถึงความตื่นตัวจะเห็นได้ชัดเจนกว่า ไม่ว่าจะเป็นการกลับไปเล่าให้คนในครอบครัวหรือเพื่อนที่ไม่ได้มาร่วมด้วยฟัง การมาร่วมก่อนเวลานัดหมาย การเตรียมตัวก่อนวันทำกิจกรรม เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่มาร่วมกระบวนการนั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีจิตอาสาทำงานเพื่อส่วนร่วมอยู่แล้ว ทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นดูเป็นสิ่งที่ปกติ แต่ความพิเศษที่ทำให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนตื่นตัว หรือรู้สึกแปลกใหม่ก็คือ การที่ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการทำให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมคิดในกระบวนการจนเกิดเป็นแผนกิจกรรมได้ ประกอบกับความต้องการที่จะให้เยาวชนได้หันมาใส่ใจชุมชน จึงกลายเป็นสิ่งที่ทำให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนรู้สึกตื่นตัวขึ้นมา และเกิดแรงบันดาลใจที่อยากจะทำอะไรขึ้นในชุมชนโดยให้มีเยาวชนเข้ามาร่วมด้วย แต่ถ้าเปรียบเทียบกับจำนวนสมาชิกในชุมชนที่มาร่วมแล้ว ก็มียอมรับว่ากลุ่มของตนยังมีความตื่นตัวน้อย เนื่องจากให้ความสำคัญกับการทำงานของตนเองมากกว่า

เสียงสะท้อนจากกลุ่มเยาวชน:

- ★ “...หนูจะกลับไปเล่าให้แม่ฟังทุกครั้งคะว่าทำอะไรบ้าง. . .เขาก็บอกว่าจะทำกันได้อีกรอบนี้ พอครั้งที่เรากิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชนเสร็จ หนูกลับไปบ้านก็ไปเล่าให้เขาฟังว่า ‘เห็นมั๊ย พวกหนูก็ทำได้’. . .เขาก็บอกว่า ‘ดีแล้ว’ ”

- ★ “...คิดว่าพวกเรามีความตื่นตัวกันมากขึ้น ก็ไม่เคยทำไข่ม้อยคะ ตอนแรกคิดว่าการพัฒนาเป็นเรื่องใหญ่ กลัวจะทำไม่ไหว พอได้ทำแล้วรู้สึกดี สนุกดี ก็ไม่ใหญ่อะไรมากขนาดนั้น ได้ทำร่วมกันก็สนุก ยิ่งเป็นเพื่อนๆ ก็ดี และถ้ามีเพื่อนก็จะทำให้เรายังสนุกคะ”
- ★ “...ตื่นเต้นทุกครั้งที่มีร่วมกับอาจารย์คะ หนูจะตื่นเช้าเป็นพิเศษ โดยเฉพาะวันทำความสะอาดรอบชุมชน หนูพิตร่างกายให้แข็งแรงไว้สำหรับวันนั้นเต็มที่เลยคะ”
- ★ “...พ่อไปบอกลุงปองด้วยนะว่าอย่าลืมประชาสัมพันธ์นะ ไม่ได้เลยนะ งานนี้งานใหญ่... เขาก็หัวเราะหนู แล้วเขาก็บอกว่า ถ้าไม่ลืมนะ... พ่อเขากลับมา เขาบอกว่าบอกให้แล้วนะ...”
- ★ “...ถ้าพวกเราเข้มแข็งมากๆ อย่างนี้นะคะ บางทีเขา (หมายถึงคนในชุมชน) อาจตื่นตัว เพราะขนาดเป็นเด็กยังช่วยชุมชนได้ เขาก็น่าจะคิดว่าเขาเป็นผู้ใหญ่ที่มีกำลังกว่า ทำไม่ทำอะไรไม่ได้”

เสียงสะท้อนจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน:

- ♥ “ไม่ค่อยเห็นแบบนี้... ก็คิดว่าเยาวชนตื่นตัวดีเหมือนกัน”
- ♥ “...ส่วนมากก็จะต่างคนต่างมีงานกันนัย ยังไม่ค่อยตื่นตัวหรอก นอกจากปลีกเวลามาจริงๆ... แต่ก็มีบางคนที่ตื่นตัว อย่างไปถามผู้ใหญ่ๆ (หมายถึงผู้ใหญ่สมปอง) ผู้ใหญ่ๆ ก็บอกว่ายอมรับทางอาจารย์กึ่งกับเด็กที่สื่อมา และมารวมตัวกับทางผู้ใหญ่ทำให้เกิดการรวมตัวกันได้”
- ♥ “เหมือนเด็กทำให้คนใหญ่ตื่นตัวขึ้น คือเด็กลงมือทำอย่างนี้แล้ว คนโตๆ ในหมู่บ้านเห็นก็บอก อืย...ดี”

1.3 การแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

จากกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาของห้วยหมอนทอง ได้ทำให้เยาวชนรู้สึกว่ามันไม่ค่อยได้มีโอกาสแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองเลย แต่เมื่อเยาวชนได้เข้ามาร่วมกับผู้วิจัยในครั้งนี้ทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกใหม่ขึ้นมากับตนเองว่าจริงๆ แล้ว เยาวชนก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีพลังในการช่วยพัฒนาชุมชนของตนได้ ดังคำพูดของเยาวชนที่ว่า

- ★ “...สำหรับพวกหนูก็มีที่เปลี่ยนพฤติกรรมไปนะคะ อย่างบางคนไม่ค่อยได้ทำอะไรพวกนี้ ก็ได้มาทำ ได้มีการทำงานให้กับส่วนรวมมากขึ้นคะ”
- ★ “...ที่ผ่านมาไม่ค่อยได้มีโอกาสเลยคะ เพราะว่าพอเวลาเขาจะทำที่ก็บอกว่า ‘เรื่องของผู้ใหญ่ เด็กไม่เกี่ยว’ อะไรประมาณนี้คะ...แต่มาครั้งนี้พวกเราได้มีโอกาสทำเต็มที่ ทั้งคิดเอง และลงมือทำด้วยตนเองด้วย”
- ★ “...นี่เป็นครั้งแรกที่พวกหนูได้ทำกิจกรรมเพื่อชุมชนที่มาจากความต้องการของเราเอง แต่ก่อนหน้านี้เขา (หมายถึงผู้ใหญ่) มักคิดว่าพวกเราจะไปทำอะไรได้ ถ้าเป็นภาษาพวกหนูก็คือมองว่าพวกหนู ‘สะเมาะสะเมาะ’ (หมายถึงไม่ค่อยแข็งแรง)”

สำหรับสายตาของผู้นำและคนในชุมชนได้มองว่าเยาวชนเริ่มได้มีการแสดงบทบาทในด้านของการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นมา โดยจากเดิมที่ไม่เคยสนใจ ไม่มีมาร่วม ก็ได้เห็นพลังของเยาวชนขึ้นเป็นครั้งแรก ดังเสียงสะท้อนว่า

- ♥ “...เดิม เค้า (หมายถึงเยาวชน) จะไม่ค่อยรวมตัวกัน แล้วก็ทำอะไรเด็กก็ไม่ค่อยทำ แต่พอมีกิจกรรมขึ้นมาแบบนี้ เด็กก็มารวมตัวกัน ทางผู้ใหญ่ก็จะพอช่วยเหลือได้บ้าง...ส่วนมากไม่ค่อยมีใครทำ แล้วก็ไม่เห็นมีใครทำ ส่วนมากก็จะมาแต่พวกกรรมไฟฟ้ามาทำทางเอง มาตัดไม้ ตัดอะไรเองอย่างเงี้ย ทำถนนก็พวก อบต.มาทำเอง บางที นายกฯ (หมายถึงนายก อบต.) ก็ให้ลูกน้องมาสังเกตถนน ทำทางเอง ไม่ค่อยเห็นแบบนี้”

♥ “. . .แต่ก่อนเด็กๆ ไม่เคยเข้ามาคุยกับเรื่องพัฒนาชุมชนเลย เค้า (หมายถึงเยาวชน) ก็
จะเรียนของเค้าไป. . .ที่ร่วมก็จะเป็นพ่อแม่ ผู้ใหญ่เข้าร่วมเท่านั้น เพราะถ้าเป็นเด็ก
กลุ่มผู้ใหญ่เราจะไม่ค่อยให้เข้ามา. . .ตอนนี้ได้ก็ได้เริ่มเข้ามามีบทบาท จริงๆ มันจะ
คล่องกว่า มองอะไรแป๊บเดียวก็ทำได้แล้ว ”

♥ “. . .กลุ่มเยาวชนเดิมจะเป็นลักษณะของกลุ่มกีฬา เช่น ช่วงไหนที่ฟุตบอลดัง ก็
ขอให้ทางกลุ่มผู้ใหญ่มาคุยกับโรงเรียนช่วยเปิดไฟสปอร์ตไลท์ให้เขา คือจะเป็นเพียง
กลุ่มกรอบแคบๆ กลุ่มคนเล็กๆ ไม่ได้เป็นกลุ่มที่เป็นเรื่องเป็นราวอย่างกลุ่มเยาวชน
ของอาจารย์กฤษณ์นี่ที่จะมาร่วมงานพัฒนาชุมชนกับผู้ใหญ่ ”

1.4 ความคิด หรือความรู้สึกที่มีต่อชุมชน คนในชุมชนหรือเยาวชน

จากความว่างเปล่าที่เยาวชนไม่เคยคิดถึงสิ่งที่จะทำให้กับชุมชนด้วยตนเอง เนื่องจาก
ความคิดของเยาวชนที่มองว่าผู้ใหญ่ในชุมชนไม่ค่อยจะให้เด็กอย่างพวกตนเข้าร่วมกิจกรรมด้วย จน
นำไปสู่ความเพิกเฉยต่อการคิดทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน แต่เมื่อกลุ่มเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอยู่
ในกระบวนการครั้งนี้ เยาวชนได้กลายเป็นผู้ปฏิบัติตั้งแต่เริ่มต้นของการคิด จึงทำให้เยาวชนเริ่มมี
ความคิดหรือความรู้สึกที่มีต่อเยาวชนด้วยกันเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และมองเห็นคุณค่าของ
ตนเอง แต่ในขณะที่ความคิดหรือความรู้สึกที่เยาวชนมีต่อคนในชุมชนค่อนข้างออกมาในลักษณะที่มอง
คนในชุมชนว่าให้ความสำคัญกับเรื่องส่วนตัว โดยเฉพาะเรื่องด้านเศรษฐกิจ (การหารายได้) มากกว่า
เรื่องส่วนรวม ทั้งนี้เนื่องจากการที่วันทำกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชน มีสมาชิกในชุมชนเข้า
มาร่วมน้อยกว่าที่เยาวชนคาดหวังไว้ อีกทั้งปฏิกิริยาของคนในครอบครัวที่ไม่สามารถมาร่วมกิจกรรม
กับเยาวชนได้ แม้ว่าเยาวชนจะมีการเอ่ยปากชวนก็ตาม ดังจะเห็นได้จากเสียงสะท้อนของเยาวชน
ต่อไปนี้

เสียงสะท้อนของเยาวชนที่มีต่อเยาวชนด้วยกัน:

⊗ “. . .เราได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากขึ้นคะ อย่างอยู่บ้านเราไม่ได้ทำ
อะไร แต่ถ้าเราได้มาทำกิจกรรมอะไรร่วมกันแบบนี้ มันก็จะดีคะ ”

⊗ “. . .ที่ผ่านมาเยาวชนส่วนใหญ่ก็อยู่แต่บ้าน หรือไม่ก็ออกเที่ยว แต่คราวนี้ได้
ทำให้เยาวชนอย่างพวกหนูได้ทำอะไรเพื่อชุมชนของตนบ้าง ”

๕ “ก็เปลี่ยนไปคะ จากเดิมที่พวกเราไม่มีโอกาสได้ร่วมกันทำกิจกรรมแบบนี้ พออาจารย์ก๊งได้เข้ามา แล้วนำกระบวนการต่างๆ เข้ามา ก็ทำให้พวกเราได้มีโอกาสมากยิ่งขึ้นคะ”

เสียงสะท้อนของเยาวชนที่มีต่อชุมชน คนในชุมชน:

๕ “คิดว่าเปลี่ยนแปลงไปคะ เพราะว่าแต่ก่อนพวกน้องๆ พวกผู้ใหญ่ เขาไม่ค่อยจะให้ความร่วมมือกันนัก แต่ว่าพอเราได้ทำกิจกรรมครั้งนี้ ผู้ใหญ่บางคนก็เห็นความสำคัญของเรา เขาก็ออกมาช่วยกันทำกิจกรรม”

๕ “อยากให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของชุมชนมากขึ้นคะ. . . เช่น ไม่ทิ้งขยะลงคลอง เพราะทำให้น้ำเน่าคะ”

๕ “ยังรู้สึกเหมือนเดิมคือ การนึกถึงเรื่องส่วนรวมยังไม่ดีขึ้น ส่วนมากเขาก็จะบอกว่าติตงาน หนูไม่ว่าคนอื่นหรอก โดยเฉพาะครอบครัวหนู บอกเขาว่าไปช่วยกันฟันกิ่งไม้สิ เขาก็บอกว่าไม่ได้หรอก ติตงาน”

๕ “. . . เรื่องจิตอาสาเขาไม่ค่อยมีกันหรอกคะ แต่ถ้ามีอะไรเรื่องเงินนะจะรับเลยคะ”

สอดคล้องกับข้อมูลที่ผู้วิจัยพบในระหว่างการทำวิจัยว่า เยาวชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ที่มีผู้ปกครองคอยดูแลใกล้ชิดจะได้รับคำสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเรียนรู้และการทำงานในอนาคตมากกว่าที่จะสอนให้นึกถึงการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังในสังคม (สมาชิกในครอบครัว) ที่มีต่อบทบาทของเยาวชน ในขณะที่ตัวเยาวชนซึ่งอยู่ในช่วงของความเป็นวัยรุ่นและมีสถานภาพของการเป็นนักเรียนและบุตร ทำให้การแสดงบทบาทของเยาวชนในยามว่างที่นอกเหนือจากเรื่องเรียน จึงมีทั้งในรูปแบบของการช่วยพ่อแม่ทำงาน และใช้เวลาว่างไปกับเพื่อนหรือเทคโนโลยี ในขณะที่บทบาทในการพัฒนาชุมชนจะมีน้อยหรือไม่มีเลย ซึ่งมองได้ว่าเป็นสิ่งที่เยาวชนได้เลือกทำให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ดังตารางที่ 5.17 ได้สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับเยาวชนว่าความคาดหวังทางสังคมที่มีต่อเยาวชนได้ถูกสอนโดยผ่านกระบวนการการขัดเกลาทางสังคมจากผู้ปกครองในรูปแบบของคำสอน ซึ่งได้มีผลต่อการแสดงบทบาทของเยาวชน เช่น บทบาทในการเรียนหนังสือเมื่อมีสถานภาพของการเป็นนักเรียน บทบาทที่เป็นความรับผิดชอบในครอบครัวเมื่อมีสถานภาพของความเป็นลูก เป็นต้น แต่หากเป็นความคาดหวังในอนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้น เยาวชนจะเป็น

ลักษณะของการจดจำคำสอนดังกล่าวและคิดว่าจะทำตามเมื่อถึงเวลานั้น โดยบทบาทที่เยาวชนเลือกกระทำจะแสดงให้เห็นในรูปที่สะท้อนถึงความต้องการส่วนตัวของตนเองเป็นหลัก อย่างกรณีของดริมและเบนซ์ ในขณะที่บทบาทของการมีสถานภาพเป็นสมาชิกในชุมชนสำหรับเยาวชนนั้นได้ถูกมองข้ามไป จึงทำให้เมื่อเยาวชนได้มีโอกาสในการเข้าร่วมกระบวนการกับผู้วิจัยในครั้งนี้ ความคิดหรือความรู้สึกที่มีต่อตนเองจึงเริ่มเปลี่ยนไปสู่การมองเห็นคุณค่าของตนเองที่มีต่อส่วนรวมมากขึ้น

ตารางที่ 5.17 คำสอนของผู้ปกครองและการแสดงบทบาทที่ผ่านมาของเยาวชน (ก่อนเข้าร่วม)

ชื่อเยาวชน	ตัวอย่างคำสอนของผู้ปกครอง	ตัวอย่างการแสดงบทบาทของเยาวชน
จิต	“เขาบอกว่าให้หนูตั้งใจเรียนจะได้ไม่ต้องลำบากแบบเขา”	“ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเรียนของตัวเอง...ก็มทำงานบ้าน ส่วนคอมจะเล่นบ้างบางครั้ง”
ตึก	“เขาบอกว่าต้องขยันทำงาน ไม่ขี้เกียจ อนาคตถ้าขี้เกียจเราจะไม่มกิน ไม่มีใช้”	“แม่เขาจะไปตัดผัก แล้วก็มานั่งเต้าผักรกัน...แบบว่าถ้าไปไม่ดีเราก็ก้อม้นออก”
ส้ม	“เขาจะบอกให้เราต้องรู้จักขยันขันแข็ง ไม่เที่ยวเตร่ ช่วยเหลือครอบครัวคะ”	“ส้มไม่เล่น ส้มจะทำงาน ช่วยที่บ้านเลี้ยงกบ...เลี้ยงหลาน (หมายถึงลูกพี่สาว) คะ”
ออม	“เวลาแม่ส่งเงินมาให้เรียน เขาก็บอกว่าให้เรียนให้จบ แล้วบางทีเขาก็บอกว่าไปโรงเรียนอย่าดื้อ อย่าชน อย่าไปมีเรื่องกับคนอื่น”	“เวลากลับบ้านตอนเย็นก็จะล้างจาน หุงข้าวให้แม่คะ บางทีทำกับข้าว แล้วแต่คะ ถ้าแม่อยู่ก็ไม่ต้องทำ”
ดริม	“เขาก็จะสอนว่าให้ตั้งใจเรียนให้ดีที่สุดคะ แล้วหาเงินทำให้ดีที่สุดนะคะ”	“หนูก็จะเล่นโทรศัพท์คะ มีคติประจำตัวคือกิน นอน ออน เฟส หลังทำการบ้านเสร็จ”
เบนซ์	“เขาบอกให้บวชก่อนแต่งครับ”	“ยามว่างก็จะเล่นเกมคนเดียว และก็ดูหนัง”

สำหรับความคิดหรือความรู้สึกของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่มีต่อชุมชน คนในชุมชน และต่อเยาวชนนั้น พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงความคิดหรือความรู้สึกที่มีต่อเยาวชนอย่างเห็นได้ชัดที่สุด ดังเสียงสะท้อนต่อไปนี้

♥ “มองดีขึ้นเลย เปลี่ยนจากที่ว่า. . .ไม่มีเพื่อน ไม่สนใจกัน แต่ที่นี้มารวมตัวกันเยอะเลย จากที่ว่าต่างคนต่างไป เดียวนี้เขามารวมตัวกันได้ และก็เด็กๆ เห็นหน้าผู้ใหญ่ก็ยกมือ กันไหว รู้จักกันบ้าง เมื่อก่อนไม่มีรู้จักหรอก”

♥ “ตอนแรกคิดว่าเด็กเค้าจะทำได้ คือเหมือนเด็กทั่วไปที่ทำแป๊บๆ ก็ไม่เอาแล้ว ร้อน โอ้ยเหนื่อย เดี๋ยว คิดว่าทำไม่ได้ คิดว่าทำได้แป๊บหนึ่ง แล้วอาทิตย์หน้าไม่มา แต่ปรากฏว่าเค้าก็ทำได้ เค้าก็เต็มใจทำของเค้า อาจจะพักนิดนึงของเค้า แต่เค้าก็ทำให้สุดตั้งแต่ หมู่ 1 หมู่ 8 และก็หมู่ 2 ทำจนสุด ทำจนจบของเขา”

จากเสียงสะท้อนของกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนทำให้เห็นว่ากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของเยาวชนนอกจากจะทำให้เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่ความคิด ความรู้สึก และการกระทำที่มีต่อตนเองเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแล้ว ยังช่วยในการปรับเปลี่ยนความคิด ความรู้สึกของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่มีต่อเยาวชนในแง่มุมมองที่ดีขึ้นจากเดิมด้วย

2. สิ่งที่ได้ผู้เข้าร่วมได้รับจากการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ

นอกจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนที่กลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้มองเห็นหลังจากที่เยาวชนได้เข้าร่วมในกระบวนการเสริมพลังอำนาจ ในครั้งนี้แล้ว ผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่มยังได้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของตนที่มีต่อกระบวนการดังกล่าวด้วย โดยได้สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ได้จากการเข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 ปัญหา หรืออุปสรรคของการดำเนินกระบวนการ

ในมุมมองเกี่ยวกับปัญหา หรืออุปสรรคในการดำเนินกระบวนการครั้งนี้พบว่า เยาวชนมองในประเด็นเรื่องของจำนวนผู้เข้าร่วมว่ามีจำนวนน้อยทั้งในส่วนที่มาจากกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มเยาวชนด้วยกัน ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

★ “. . .ก็มีตอนที่ทำความสะอาดนะคะ ผู้ใหญ่มาช่วยน้อย. . .เยาวชนก็น้อย อยากให้มีโรงเรียนอื่นมาร่วมด้วย. . .มีชวนเพื่อนในหมู่บ้านคนอื่นมาร่วมตั้งแต่ที่อาจารย์มาชวนพวกเราครั้งแรก พวกเพื่อนๆ นั้นก็บอกว่า เขาไม่ว่างคะ. . .หนูก็บอกไม่เป็นไร แต่จริงๆ ก็อยากให้เขามาร่วมกับเราเยอะๆ ค่ะ”

★ “หนูว่าผู้ใหญ่น้อยคะ...ส่วนมากเขาก็จะอ้างว่าไม่ว่าง ไม่มีเวลา ทำงาน อะไรพวกนี้คะ ถ้าหากผู้ใหญ่มากช่วย เราจะได้ใกล้ชิดผู้ใหญ่มากยิ่งขึ้นคะ”

★ “จำนวนผู้เข้าร่วมน้อยไป ไม่ค่อยออกมาช่วยกัน ทั้งๆ ที่อยู่บ้าน”

นอกจากนี้ยังมีเสียงเล็กๆ อีกส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นสิ่งที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการมาเข้าร่วมกระบวนการของเยาวชนเองด้วย นั่นคือ ปัจจัยที่มาจากครอบครัว เช่น การต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน การต้องขออนุญาตพ่อแม่ ซึ่งหากไม่ได้รับอนุญาตก็จะไม่สามารถมาเข้าร่วมได้ นี่คือสิ่งหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า การขัดเคืองทางสังคมของครอบครัวไทยในปัจจุบันให้ความสำคัญกับเรื่องใดมากเป็นอันดับต้นๆ และครอบครัวมีการส่งเสริมให้ลูกหลานรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนร่วมหรือไม่ ดังคำพูดที่เยาวชนเล่าให้ฟังว่า

★ “...ที่แรกแม่เขาบอกว่า ‘ไปทำไม ช่วยเขาได้หรือ’...หนูก็ตอบว่าได้สิ ไปช่วยเขาขยับไปช่วยพัฒนาชุมชน หรือวันไปช่วยเก็บขยะ หนูก็บอกเขา เขาก็ไม่ว่าอะไร...ตอนแรกก็จะกลัวว่าจะไม่ได้มา ก็เลยต้องถามเขาก่อน เพราะถ้าไม่ถามแล้วมา เดียวจะโดนว่าได้”

★ “...ตอนที่อาจารย์ให้ยกมือถามความสมัครใจหนูไม่กล้ายกตอนนั้นเลย กลัวถ้าไม่ว่างก็จะมาร่วมไม่ได้ เพราะที่บ้านหนูเขาทำงาน ต้องทำงาน ช่วยพ่อเขาทำงาน”

สำหรับความคิดเห็นของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนมองว่าไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคใดๆ ในกระบวนการของวิจัย โดยในประเด็นของจำนวนผู้ใหญ่มาร่วมน้อยนั้น ทางกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนไม่มองว่าเป็นปัญหาและได้ให้เหตุผลอธิบายในเชิงของความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจที่ต้องทำงานเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง รวมทั้งช่วงจังหวะถ้าบังเอิญตรงกับงานทางสังคม เช่น งานแต่งงาน งานศพ ก็จะทำให้มีคนมาร่วมน้อยได้เพราะติดช่วยงานเหล่านั้น ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

- ♥ “เวลาที่ใช้ก็พอเหมาะนะคะ เด็กก็ทำเป็นแล้ว ให้รวมกลุ่มแสดงความคิดเห็น รวมกับชุมชนในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เขียนแผนที่ชุมชน เด็กก็เข้าใจดี ก็เหมาะสมแล้ว เพราะถ้ามากกว่านี้ก็อาจจะมีปัญหาด้วยระยะเวลาการเรียนของเค้าด้วย แต่ก็ถือว่าเค้าชอบนะคะ ยังมาถามเลยว่าอาจารย์ยุ่งมั๊ย จะมาสัมภาษณ์หรือเปล่า. . ถ้าสมมติว่าเด็กไม่ชอบ เค้าจะบอกเลยนะ แต่นี้เค้าชอบยัย ก็จะไม่คอยถามว่าจะมาหรือเปล่า ถ้าเด็กไม่ชอบ พอเห็นก็จะหลบ จะหนี เด็กจะเป็นแบบนี้แต่นี้ไม่เป็นอย่างนั้น. . อย่างปัญหาที่คนไม่มาส่วนหนึ่งก็เวลาชุมชนมีงานอะไร ที่นี้เค้าจะไปช่วยเหลือกัน งานแต่ง งานศพ งานอะไร แต่ถ้าไม่มีงานก็คิดว่าส่วนใหญ่จะมาร่วม”
- ♥ “. . . ก็รู้กันอยู่เนอะว่าข้าวยากมากแพง แล้วทุกคนไม่ได้กินเงินเดือน ต้องทำงานรายวัน ไม่สามารถมาได้บ่อย ถึงได้บอกว่าเวลาทำกิจกรรมชุมชนกับโรงเรียน ก็จะเป็นแค่ช่วงวันสำคัญ ถ้าคนหยุดงานก็เป็นวันหยุดที่เค้าจะสามารถมาช่วยได้ สมมติถ้าเค้ารู้ล่วงหน้าว่าวันนี้เค้าจะหยุด เค้าก็จะมาช่วยสักครึ่งวัน เค้าจะมาแป็บหนึ่ง แต่ถ้าบ่อยๆ มันก็จะกระทบรายได้ของเค้า อย่างเด็กเค้ายังไม่ได้รับเงินตรงนั้นยัย เค้าถึงสามารถมาได้”

2.2 สิ่งที่ได้รับจากการได้เข้าร่วมกระบวนการ

สำหรับสิ่งที่กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้รับจากการเข้าร่วมกระบวนการครั้งนี้จะเป็นในรูปแบบของการทำให้สามารถเปลี่ยนมุมมองที่ตนมีต่อเยาวชนไปในทางที่ดีขึ้นจากเดิมเป็นหลัก ดังที่กล่าวไว้แล้วในตอนต้น ในขณะที่กลุ่มเยาวชนนั้นก็กลับพบว่า การที่ได้เข้าร่วมกระบวนการทำกิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้ ได้ทำให้เยาวชนรู้สึกที่ตนเองได้รับความรู้-ประสบการณ์ และบทเรียนต่างๆ จนเกิดความประทับใจ ความภูมิใจในสิ่งที่ตนได้มีส่วนร่วม และอยากได้มาร่วมกระบวนการเช่นนี้ ดังคำพูดของกลุ่มเยาวชนที่ว่า

- ★ “ประทับใจกิจกรรมทำความสะอาดคะ เพราะมันได้ทำให้เรามองเห็นผลของการกระทำที่ไม่คิดซะก่อนว่าเป็นปัญหาอะไรบ้าง และก็ป็นประสบการณ์คอยเตือนให้เราไม่ทำสิ่งเหล่านั้น” (ประสบการณ์)

- ★ “...ได้ความกล้าแสดงออก ได้แสดงความคิดเห็นในสิ่งที่เราคิด เพราะปกติหนูเวลา คิดก็จะคิดอยู่ในใจ แต่ไม่กล้าที่จะพูด” (ประสบการณ์)
- ★ “ได้ประสบการณ์โดยรู้วิธี ขั้นตอนการพัฒนา คือ ขั้นตอนแรกเลยคือเราจะทำอะไร คือเราได้เรียนรู้ เพราะว่าที่อาจารย์ให้ทำกิจกรรมก็รู้สึกดี และก็ได้มีส่วนร่วม... หนู เรียนรู้เลยว่าเราต้องคิดก่อน ช่วยแสดงความคิดเห็น แล้วก็วางแผนว่าจะทำอะไร และพอได้ก็ติดต่อประสานงานกันว่าใครจะช่วยเหลือหรือทำหน้าที่อะไรได้ และก็ ลงมือทำ แล้วก็สรุปค่ะ” (ประสบการณ์)
- ★ “...ขอบตอนกิจกรรมที่ให้เอาของมาวาง แล้วนับขึ้นนะค่ะ... เพราะสิ่งเหล่านั้นมัน อยู่ในตัวเรา เราสามารถให้กลุ่มได้คะแนนดี ถ้าเราช่วยเหลือกัน” (บทเรียน)
- ★ “การที่ร่วมกิจกรรมนี้ทำให้เรารู้จักกันมากขึ้น เราได้ลงมือทำด้วยกัน ทำให้เรามี ความรับผิดชอบนะค่ะ ในการทำกิจกรรม ถ้าไม่มีใครกล้าแสดงออก เราก็สามารถ แสดงออกได้ แบบว่าช่วยเพื่อน” (บทเรียน)
- ★ “...หนูจะเข้มแข็งค่ะ เพราะว่าอย่างน้อยสิ่งที่เราก็ดำเนินไม่ได้อยู่กับใคร แต่อยู่กับพวก เราเอง อยู่กับตัวเรา... สิ่งที่เราทำ ทำเพื่อส่วนรวม” (บทเรียน)
- ★ “มีความภาคภูมิใจค่ะ อย่างน้อยหนูนะค่ะ เป็นเด็กตัวเล็กๆ ที่สามารถช่วยชุมชนได้ อย่างน้อยเราก็เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนก็มีความภูมิใจและดีใจ” (ความ ภูมิใจ)
- ★ “พินๆๆ ดอกหญ้า พวกก็ไม้ข้างทางค่ะ เพราะอยู่บ้านหนูชอบพินอยู่แล้วค่ะ หนู ชอบมากเลยคะ พอไปได้ครึ่งทางหนูก็เปลี่ยนกับพินกหวีดคะ ไปเป็นคนเก็บขยะ แล้วให้พินกหวีดถือมีดบ้างคะ... ก็รู้สึกดีคะ ต้นไม้มันก็ไม่ว่าออกมาข้างทาง อย่าง น้อยเราทำไปแล้วครั้งหนึ่ง กว่าที่มันจะยาวออกมาอีกนานนะค่ะ” (ความภูมิใจ)
- ★ “รู้สึกประทับใจตอนออกไปหน้าห้อง แล้วก็ช่วยแสดงความคิดเห็นด้วย เพราะว่าเรามี หลายสมองดีกว่าสมองเดียว” (ความประทับใจ)

- ★ “เราพร้อมแสดงความคิดเห็น เรามีความคิดเห็นยังงัยก็เขียนลงในกระดานโพสต์อิท หนูเขียนหลายอย่างคะ หนูคิดอะไร หนูก็เขียนลงไป เพราะจะได้มีความคิดเห็นที่หลากหลาย. . .พอเขียนแล้วก็ดีนะคะ เราอยากมีส่วนร่วมออกความคิดเห็น. . .”
(ความประทับใจ)

นอกจากนี้ยังมีเสียงของกลุ่มเยาวชนจากการสนทนากลุ่มที่สะท้อนถึงความรู้สึกต่างๆ มากมายและสิ่งที่เยาวชนรู้สึกที่ได้รับจากการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ความรู้สึกว่าคุณมีความรักชุมชนมากขึ้น เกิดความคิดที่จะเริ่มทำ รู้สึกได้มีส่วนร่วมในชุมชน ได้ทำสิ่งที่ชุมชนไม่เคยทำ ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลง เช่น น่ายู่ สะอาดขึ้น ทำให้ตนเองเปลี่ยนไป ทำให้เรารู้จักกันมากขึ้น ทำให้เราเกิดความสามัคคีกันมากขึ้น มีความรับผิดชอบในหน้าที่ รู้จักอยู่ร่วมกัน ได้ประสบการณ์ในการทำงานเป็นกลุ่ม ได้ใกล้ชิดกับผู้ใหญ่มากขึ้น และผู้ใหญ่ได้รับรู้ความคิดของเรา

ยิ่งไปกว่านั้น จากสิ่งที่เยาวชนได้รับและรู้สึกดังกล่าวยังคงยังทำให้นำไปสู่การมีไปบอกเล่าต่อไปให้คนใกล้ชิดทั้งสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนๆ ฟัง ซึ่งทำให้มีเยาวชนมาเข้าร่วมสมทบในขั้นตอนการปฏิบัติและขั้นตอนการสะท้อนคิดของกระบวนการครั้งนี้เพิ่มอีกทั้งหมด 3 คน ซึ่งเยาวชนได้สะท้อนเหตุผลของการชวนเพื่อนมาร่วมเพิ่มเติมว่า “เห็นนัท (หมายถึงพินดา) มีเวลาว่างคะ เลยอยากให้มาช่วยกัน. . .ก็ชวนเพื่อนมาช่วยกันเก็บขยะคะ”

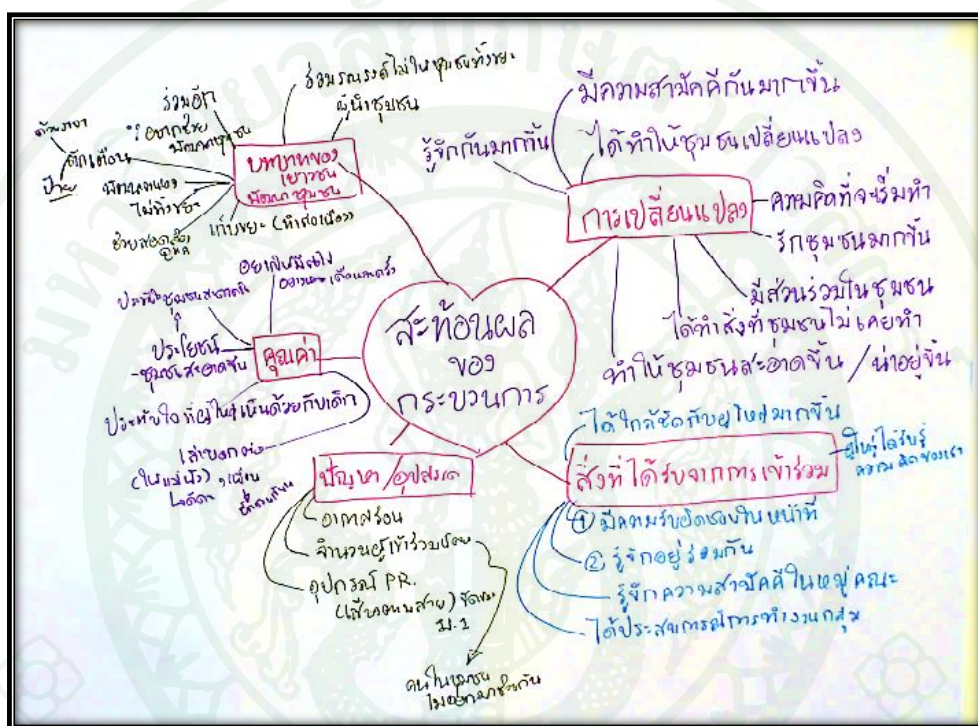
ในขณะที่เยาวชนที่ถูกเพื่อนชวนมาร่วมสมทบเพิ่มเติมได้ตัดสินใจมาร่วมโดยเล่าให้ฟังว่า “เมย์เขาบอกจำ (หมายถึงกันทิมา) ว่าอยากให้คนมาร่วมทำอะไรเพื่อชุมชนเยอะๆ. . .หนูเห็นเพื่อนก็มากันเยอะคะ เราก็น่าจะมีส่วนช่วยชุมชนได้ จึงตัดสินใจตามเมย์มาด้วย ซึ่งอาจารย์กุงก็ยินดีเปิดรับให้พวกหนูมาร่วมได้”

สุดท้ายเยาวชนได้สะท้อนความคิดถึงการต่อยอดจากกิจกรรมที่ทำกันมาเพิ่มเติมว่าอยากรณรงค์ให้คนในชุมชนไม่ทิ้งขยะ ซึ่งเยาวชนมีความยินดีในการรวมตัวเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต ดังเสียงสะท้อนต่อไปนี้

- ★ “ถ้ามีคนมาชวนให้พวกเรามาร่วม พวกเราจะมาคะ”
- ★ “มาคะ เพราะอยากมีส่วนร่วม”
- ★ “มาแน่นอนคะ เพราะอยากเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อช่วยพัฒนาชุมชน”

สำหรับสิ่งที่เยาวชนได้เสนอความคิดเห็นที่จะทำต่อไปในอนาคต คือ

- ★ “พัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น. . .ไม่ทิ้งขยะ ทำตัวเองให้มีประโยชน์ที่สุด”
- ★ “จะช่วยกันสอดส่องดูแล”
- ★ “ทำป้ายห้ามทิ้งขยะ”

ภาพที่ 5.16 ผังความคิดที่สะท้อนผลของกระบวนการจากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มเยาวชน

จากการสะท้อนคิดที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถสรุปสาระสำคัญเป็นมิติในด้านต่างๆ ได้ดังตารางที่ 5.18

ตารางที่ 5.18 สารสำคัญในมิติต่างๆ ที่ได้จากการสะท้อนคิด

ประเด็น	สารสำคัญ
1. มิติด้านการจัดกระบวนการ	1. การจัดกระบวนการใดๆ ก็ตามต้องเริ่มจากการสร้างความสนใจให้เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมทุกคน โดยอาศัยความต้องการหรือการมีวัตถุประสงค์เดียวกันเป็นสื่อกลางในการขับเคลื่อนกระบวนการ 2. การใช้หลักการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการได้ก่อให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่า ไม่ว่าจะเป็นกับตนเองและกิจกรรมที่เกิดขึ้น นั่นคือ ผู้เข้ามามีส่วนร่วมรู้สึกถึงคุณค่าแห่งตน และยังเห็นถึงคุณค่าของกิจกรรมที่ตนได้ร่วมคิดและทำ โดยเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน 3. การสอดแทรกความรู้ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นความรู้ใหม่ผนวกอยู่ในกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและเข้าใจได้เร็ว จนนำไปสู่ความสามารถในการจดจำความรู้เหล่านั้น และประทับใจจนอยากนำไปประยุกต์ใช้หรือให้จัดขึ้นอีก รวมทั้งการชักชวนให้บุคคลอื่นมาร่วมด้วย นั่นคือรูปแบบของการจัดกระบวนการกับกลุ่มเยาวชนควรมีลักษณะบันเทิงที่แฝงด้วยสาระที่เป็นความรู้และแง่คิดแทรกให้ผสมกลมกลืนกันจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และสร้างความประทับใจอยากให้มีขึ้นอีก รวมทั้งถ่ายทอดไปสู่ชุมชนหรือบุคคลอื่น 4. หัวใจสำคัญอย่างหนึ่งของการดำเนินกระบวนการก็คือ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือสื่อสารข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน และได้แนวทางในการดำเนินงานที่มาจากมิตรร่วมกัน อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ตารางที่ 5.18 (ต่อ)

ประเด็น	สาระสำคัญ
2. มิติด้านการเสริมพลังอำนาจ	1. การสนับสนุนร่วมมือกันจะช่วยผลักดันให้งานพัฒนาชุมชนเกิดความสำเร็จ ดังที่เยาวชนได้เห็นความสำคัญและรู้จักถึงความสามัคคีกันมากขึ้น หลังจากการได้ลงมือทำกิจกรรม 2. การพัฒนาชุมชนจะเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเยาวชนหรือผู้ใหญ่ ต่างมองเห็นปัญหาร่วมกัน และมีความเห็นพ้องที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกัน โดยจุดเริ่มที่จะช่วยเสริมพลังอำนาจให้กับบุคคล ก็คือ ต้องปรับเปลี่ยนความคิดหรือมุมมองเดิมๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน เช่น การมองว่าตนเป็นผู้ไม่มีความสำคัญหรือเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ ที่ไม่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน การปิดกั้นโอกาสหรือศักยภาพของเยาวชนจากกลุ่มผู้ใหญ่ 3. การให้โอกาสเยาวชนได้มีส่วนร่วมทั้งการคิดวางแผนปฏิบัติ และประเมิน ได้ช่วยสร้างและเสริมแรงให้เยาวชนได้เกิดความมั่นใจในตนเองที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับกลุ่มผู้ใหญ่ รวมทั้งเกิดการเรียนรู้และเห็นคุณค่าแห่งตนในการทำสิ่งต่างๆ เพื่อชุมชน เช่น เกิดความมั่นใจที่จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนเยาวชนในการช่วยคิดแผนกิจกรรมและทำกิจกรรมให้กับชุมชนต่อไปในอนาคต ดังนั้น การที่บุคคลสามารถเข้าถึงโอกาสหรือทรัพยากรใดๆ ก็ตาม จะช่วยเสริมพลังอำนาจให้กับบุคคลผู้นั้นได้ ดังกรณีที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชน 4. ความสำเร็จจากการได้ลงมือคิดและทำการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง เป็นแรงเสริมทางบวกที่ช่วยให้เยาวชนเกิดความเชื่อมั่นในตนเองและกล้าที่จะเสนอความเห็นของตนเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป เช่น ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการเยาวชนมองไม่เห็นว่ามีสิ่งใดที่ตนจะทำเพื่อชุมชนได้ แต่พอหลังเข้าร่วมกระบวนการ เยาวชนสามารถคิดกิจกรรมต่อเนื่องที่จะทำต่อไปในอนาคต และเชื่อมั่นในความสามารถของตนและเพื่อนๆ ว่าทำได้

ตารางที่ 5.18 (ต่อ)

ประเด็น	สาระสำคัญ
3. มิติด้านจิตสำนึก	1. การพัฒนาชุมชนที่ประสบผลสำเร็จต้องประกอบด้วย 1.1) การร่วมแรงร่วมใจและการช่วยเหลือกันจากหลายๆ คน หลายๆ ฝ่าย เพราะการพัฒนาชุมชนไม่สามารถทำเพียงลำพังได้ ทำให้เยาวชนรู้จักที่จะเชิญชวนเพื่อนหรือคนในชุมชนให้มาร่วมกิจกรรมด้วยกันให้มากที่สุด และอยากให้ผู้ใหญ่มาร่วมให้มากขึ้น รวมทั้งจะเห็นได้จากพฤติกรรมที่เยาวชนไม่อยู่นิ่งเฉยเมื่อตนพักเหนื่อยจนมีแรงดังเดิม ก็มาช่วยเพื่อนเก็บขยะต่อ โดยที่ไม่ต้องการเรียกให้ทำ ซึ่งนี่คือการที่เยาวชนได้เรียนรู้ถึงจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในมิติด้านสังคมไปพร้อมกันกับมิติด้านสิ่งแวดล้อม 1.2) การนึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว มิฉะนั้นจะส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่น หากสมาชิกในชุมชนมีความมั่งง่าย ขี้เกียจทิ้งขยะลงในถังขยะที่มีอยู่ในชุมชนก็จะส่งผลให้ชุมชนมีสภาพไม่น่าอยู่เพราะจะเต็มไปด้วยขยะที่ถูกทิ้งเกลื่อนกลาด หรือที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ การเสียสละเวลาการทำงานส่วนตัวเพื่อมาช่วยเยาวชนทำกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชน โดยหากสมาชิกในชุมชนไม่นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม ภาพกิจกรรมที่เกิดขึ้นในครั้งนี้อาจจะมีเพียงแค่วัยรุ่นกับผู้วิจัย ซึ่งแน่นอนว่าหากเยาวชนมีความตั้งใจจริงในการทำเพื่อชุมชน แต่ไม่ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากผู้ใหญ่เลย การจะขัดเกลาให้เยาวชนมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพื่อชุมชนในอนาคตก็คงจะเป็นไปได้อย่างยาก เพราะไม่มีแบบอย่างที่ดี โดยผู้วิจัยเชื่อว่าการทำให้เห็นย่อมได้ผลมากกว่าการพูดแค่เพียงลมปาก

ตารางที่ 5.18 (ต่อ)

ประเด็น	สาระสำคัญ
3. มิติด้านจิตสำนึก (ต่อ)	2. ประสบการณ์ที่ได้จากการลงมือทำจริงด้วยตนเองช่วยเหลือหลอมให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกรักชุมชนมากขึ้น เช่น การเห็นชุมชนมีความสำคัญ ซึ่งนำไปสู่ความสนใจและความคิดที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนกับผู้ใหญ่ รวมทั้งรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน เพราะการปฏิบัติจริงได้ช่วยให้เกิดการซึมซับและเห็นคุณค่าในสิ่งที่ตนได้ทำหรือมีความเกี่ยวข้อง การได้ปฏิบัติจริงจึงกลายเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้จิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้น โดยสิ่งที่แสดงออกมาให้เห็นก็คือความตื่นตัวที่จะให้ถึงวันทำกิจกรรมเพื่อชุมชนของเยาวชน 3. การทำงานใดๆ ก็ตาม โดยเฉพาะงานพัฒนาชุมชนจะต้องทำด้วยความอดทนและรู้จักเสียสละ จึงจะช่วยให้งานที่สามารถเกิดเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้จริง 4. การปฏิบัติให้ผู้อื่นเห็นสามารถเป็นแรงบันดาลใจหรือปลุกจิตสำนึกต่อบุคคลอื่นให้เกิดการทำตาม หรือสนใจที่จะทำเพื่อชุมชนบ้าง เช่น การขอเข้ามาร่วมทำกิจกรรมของเพื่อนของเยาวชน หลังจากที่ได้รับการชักชวนและรู้ข้อมูลจากที่เยาวชนได้เข้ามาร่วมรวมทั้ง ในระหว่างที่เยาวชนทำการเก็บขยะอยู่ ได้มีผู้ใหญ่บางคนออกมาช่วยเยาวชนทำด้วย

ดังนั้น กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนสามารถที่จะดำเนินการไปได้ด้วยความสำเร็จนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้วิจัยเป็นหลัก แต่บุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งก็คือ สมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของชุมชนอย่างแท้จริงและได้มาร่วมแรงร่วมใจกัน โดยกลุ่มวัยผู้ใหญ่ถือเป็นหลักในการช่วยเสริมพลังอำนาจให้เกิดขึ้นกับเยาวชน ส่วนกลุ่มเยาวชนถือเป็นกลุ่มที่มีการเปิดใจและตั้งใจในการเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชน โดยจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนที่มีอยู่ภายในตัวเยาวชนได้ค่อยๆ เปิดเผยและพัฒนาออกมาเป็นรูปของการกระทำต่างๆ ที่มีต่อชุมชน และเมื่อสมาชิกในชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันย่อมเกิดแรงที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนและเกิดแรงที่จะขับเคลื่อนให้ชุมชนมีการพัฒนาต่อไปได้ในอนาคต

ภาพที่ 5.17 ประมวลภาพกิจกรรมการสะท้อนคิดของกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ด้วย
การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน

ภาพที่ 5.17 (ต่อ)

บทสรุป: กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

จากการดำเนินการตั้งแต่การลงภาคสนามไปจนถึงการสะท้อนคิดร่วมกันของผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งหมด ได้ทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ข้อมูลต่างๆ จากการดำเนินการเหล่านั้นออกมาเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนได้ โดยผู้วิจัยได้ใช้หลักของการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการ พร้อมทั้งใช้รูปแบบของการเสริมพลังอำนาจกับกลุ่มเยาวชนที่เข้ามาเป็นผู้ร่วมอยู่ในกระบวนการครั้งนี้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนวิจัยของกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

การที่เป้าหมายของกระบวนการมุ่งไปสู่การพัฒนาคนนั้นถือเป็นสิ่งที่ท้าทายผู้วิจัยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนานั้นเป็นเรื่องที่อยู่ภายในใจของคนด้วยแล้ว ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงเรื่องของความสมัครใจในการเข้าร่วมกระบวนการเป็นสำคัญ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการดำเนินกระบวนการ รวมทั้งตัวผู้วิจัยเองก็ต้องมีการเตรียมความพร้อมให้ดีกว่าที่จะลงภาคสนามในแต่ละครั้ง โดยขั้นตอนวิจัยของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอนคือ

1. เตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่ชุมชน

ในการลงพื้นที่ภาคสนามครั้งนี้ถือว่าเป็นพื้นที่ใหม่และยังไม่คุ้นเคยสำหรับผู้วิจัย แม้ว่าผู้วิจัยจะเคยเข้าพื้นที่ห้วยหมอนทองมาก่อนก็ตาม แต่ในครั้งนั้นเป็นการรู้จักพื้นที่ห้วยหมอนทองเพียงผิวเผินเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากครั้งนี้ที่ผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่แบบฉายเดี่ยวในฐานะนักวิจัยที่ต้องการเข้ามาพัฒนาพื้นที่ห้วยหมอนทอง โดยเปิดกว้างให้กับชุมชนทั้ง 12 หมู่ได้มีโอกาสในการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยที่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและสมัครใจของสมาชิกในชุมชนว่าจะมีหมู่ใดบ้างที่เข้าร่วม ดังนั้นการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ของผู้วิจัยเองจึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างมากเพื่อป้องกันปัญหาในระหว่างการลงพื้นที่ให้มากที่สุด เพราะในการวิจัยเชิงปฏิบัติการผู้วิจัยมีบทบาทเกี่ยวข้องในการดำเนินงานวิจัยทั้งหมด จึงจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องที่ทำวิจัยเป็นอย่างดี (องอาจ นัยพัฒน์, 2548: 337) และการเตรียมตัวเข้าสนามโดยพยายามเข้าไปอยู่ในสนามอย่างผสมกลมกลืนที่สุด พร้อมทั้งที่สุด จะทำให้ผู้วิจัยรู้ว่าต้องทำอะไร อย่างไร รวมถึงการเข้ากับคนในชุมชนได้จะนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีและนำไปสู่ข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช, 2554: 28) ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้มีสิ่งที่ผู้วิจัยต้องเตรียมความพร้อม ดังนี้

1.1) **เตรียมตัวเอง:** การเตรียมตัวเองในที่นี้หมายถึง การที่ผู้วิจัยจะต้องเตรียมตัวในเรื่องดังต่อไปนี้

ก. **เตรียมความรู้หรือข้อมูลที่เกี่ยวข้อง** ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับตำบลห้วยหมอนทองก่อนการลงพื้นที่จริง เพื่อให้เวลาที่มีการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำ และคนในพื้นที่จะได้เกิดความเข้าใจได้ง่ายและเร็วมากขึ้นกว่าที่ผู้วิจัยไม่รู้อะไรมาก่อนเลย อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้วิจัยมีความสนใจที่จะเข้ามาพัฒนาในพื้นที่ดังกล่าวจริงๆ หรือการเตรียมความรู้เกี่ยวกับวัยรุ่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในพฤติกรรมที่วัยรุ่นแสดงออกมาในระหว่างการดำเนินกระบวนการ รวมทั้งการหาวิธีการที่เหมาะสมกับเยาวชนในการกระตุ้นให้เยาวชนได้เปิดเผยความคิด ความรู้สึกของตนออกมาให้ได้ยินร่วมกัน

ข. **เตรียมร่างกาย** คือ การดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง เพราะช่วงของการลงพื้นที่ชุมชนตรงกับช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว ซึ่งอากาศที่เปลี่ยนแปลงย่อมทำให้เกิดการเจ็บป่วยเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานได้

ค. **เตรียมแผนงาน** คือ การที่ผู้วิจัยมีการวางแผนในส่วนการดำเนินงานของผู้วิจัยทุกครั้งที่ลงพื้นที่ โดยผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงเสมอว่าการเข้าไปในพื้นที่แต่ละครั้งมีวัตถุประสงค์อะไร หรือต้องการได้ข้อมูลใดบ้าง เมื่อลงพื้นที่จะไม่มีการหลงลืมที่จะเตรียมสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้ครบถ้วน เช่น การลงพื้นที่ศึกษาบริบทหรือการทำแนวทางการสัมภาษณ์ประเด็นที่ต้องการให้ครอบคลุมไว้ล่วงหน้า เป็นการป้องกันไม่ให้ผู้วิจัยเกิดการหลงประเด็นในระหว่างการพูดคุยกับผู้นำและคนในชุมชน หรือวันที่ผู้วิจัยมีการใช้เกมเข้ามาร่วมด้วย ผู้วิจัยจะต้องเตรียมทีม เตรียมวัสดุอุปกรณ์ใดบ้าง เป็นต้น

1.2) **เตรียมใจ:** การเตรียมใจถือเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการเตรียมตัว เนื่องจากการลงพื้นที่ในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยไม่สามารถบอกได้เลยว่าจะมีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยไม่คาดคิดหรือไม่ และการดำเนินกระบวนการต่างๆ จะได้รับปฏิกิริยาตอบสนองจากผู้เข้ามามีส่วนร่วมเช่นไร ซึ่งผู้วิจัยจะต้อง**ทำจิตใจของตนเองให้นิ่งและมีสติตลอดเวลา**เพื่อให้สามารถคิดแก้ปัญหาได้ทันท่วงทีหากเกิดสิ่งที่ไม่คาดหมายที่ไม่พึงประสงค์ขึ้น เพราะหากผู้วิจัยปล่อยใจให้ไปตามสถานการณ์ก็จะเกิดปัญหาของการไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ จนนำไปสู่ความมีมิติทางความคิด

นอกจากการเตรียมใจให้นิ่งและมีสติแล้ว ผู้วิจัยต้อง**เตรียมที่จะเปิดใจตนเองในการรับฟังความคิด ความต้องการ หรือข้อมูลจากคนในพื้นที่** โดยไม่ปิดกั้นความคิดอยู่แต่ในกรอบ

วัตถุประสงค์หรือสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการตามแผนงานของตนเท่านั้น และไม่ใช่ว่าเมื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการก็ไม่สนใจอะไรทั้งสิ้น เนื่องจากแผนงานของผู้วิจัยเป็นเพียงสิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถเตรียมความพร้อมของตนเองก่อนลงภาคสนาม แต่สิ่งที่ผู้วิจัยต้องการให้เกิดผลขึ้นคือความเปลี่ยนแปลงของเยาวชนและชุมชนที่มาจากการร่วมแรงร่วมใจกันของสมาชิกในชุมชนด้วยตนเอง ดังนั้นความคิดและความต้องการของสมาชิกในชุมชนในเรื่องต่างๆ เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ และยังเป็นการแสดงถึงความจริงใจ การเอาใจเขามาใส่ใจเราที่จะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกในชุมชน

สิ่งที่สำคัญที่สุดของการทำวิจัยครั้งนี้คือ การที่ผู้วิจัยต้องสร้างความมั่นใจในตนเอง ด้วยการมีคติประจำใจไว้คอยเตือนใจตนเอง นั่นคือ “ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น” และ “ทำวันนี้ให้ดีที่สุด” **ร่วมกับความเชื่อที่ว่า** “การที่เราเป็นฝ่ายให้มากกว่าฝ่ายรับ และทำด้วยความจริงใจ มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ไม่ว่าผลจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม มันคือความพยายามที่เราได้ทำดีที่สุดแล้ว อย่างน้อยความสำเร็จที่เกิดขึ้นก็คือ สักวันหนึ่งบุคคลเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นเยาวชนหรือผู้ใหญ่จะสามารถรับรู้ถึงความตั้งใจดีที่ผู้วิจัยมอบให้กับชุมชนได้” คติและความเชื่อนี้ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้ผู้วิจัยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคหรือปัญหาที่ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าจะเกิดช่วงใดหรือไม่

1.3) **เตรียมทีมวิจัย:** การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องหาทีมที่จะเข้ามาเป็นผู้ช่วยผู้วิจัย เพราะต้องยอมรับว่าในบางขั้นตอนของกระบวนการวิจัยจำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้ช่วยเข้ามาทำหน้าที่บางอย่างช่วยผู้วิจัยในระหว่างที่ผู้วิจัยต้องทำหน้าที่อย่างอื่นอยู่ โดยจะสัมพันธ์กับสิ่งที่ผู้วิจัยได้ทำการวางแผนการดำเนินงานในส่วนของผู้วิจัยเองต่างหากจากแผนที่ผู้เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมกันกับผู้วิจัย เช่น กรณีของการทำกิจกรรมสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนในการดำเนินงานที่ผู้วิจัยวางไว้ว่าจะต้องทำในช่วงแรกโดยการมีเกมให้เยาวชนได้ร่วมเล่นนั้นจะต้องอาศัยทีมผู้ช่วยทำหน้าที่ต่างๆ ได้แก่ การเป็นกรรมการในการเล่นเกม การช่วยแจกวัสดุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับเกม การถ่ายรูปและถ่ายวิดีโอ การเป็นผู้นำเกม รวมทั้งการเป็นผู้คอยสังเกตพฤติกรรมของเยาวชน ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถจัดการได้เพียงคนเดียวในเวลาพร้อมกันได้ เป็นต้น

ในการเตรียมทีมวิจัยนี้จึงมีสิ่งต้องคำนึงถึงและปฏิบัติคือ

ก. การหาผู้ช่วยที่มีจิตอาสาและสนใจร่วมงานที่ต้องลงพื้นที่ชุมชน

ข. การอธิบายชี้แจงวัตถุประสงค์ให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน

ค. การแบ่งหน้าที่ให้กับผู้ช่วยแต่ละคนที่สอดคล้องกับความสามารถ ความสนใจ และความเหมาะสม โดยทีมผู้วิจัยทุกคนต่างรู้บทบาทความรับผิดชอบของตนเองและผู้ร่วมงานทุกคน พร้อมอธิบายวิธีการดำเนินงาน

ง. การซักซ้อมความเข้าใจร่วมกันก่อนการเข้าพื้นที่และปฏิบัติจริง

จ. การพูดคุยกันระหว่างทีมผู้วิจัยเพื่อสะท้อนความคิดหลังจากเสร็จการดำเนินงานแต่ละครั้ง ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ปรับปรุงการดำเนินงานครั้งต่อไปและอาจได้ข้อสังเกตหรือมุมมองที่เพิ่มเติมหรือต่างจากของผู้วิจัย อันช่วยอุดช่องโหว่ได้มากขึ้น

ผลที่ได้จากขั้นตอนการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่ชุมชน คือ ความรู้/ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นวิัยรุ่น แผนงานของผู้วิจัย และทีมผู้วิจัย

2. ค้นหาเยาวชนและพัฒนาศักยภาพ

จากสภาพของชุมชนพบว่าบทบาทในการพัฒนาชุมชนของบริบทห้วยหมอนทองโดยภาพรวมจะเป็นส่วนที่ผู้นำและคนในชุมชนวัยผู้ใหญ่เป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐท้องถิ่น นั่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทอง ในขณะที่กลุ่มเยาวชนมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนเพียงผู้เข้าร่วมปฏิบัติในบางครั้งเท่านั้น จึงกลายเป็นประเด็นปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งการค้นหาเยาวชนเพื่อเข้ามาร่วมอยู่ในกระบวนการจึงเป็นขั้นสำคัญในการเริ่มต้นเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการค้นหาเยาวชนในขั้นตอนนี้จะประกอบด้วย 4 ขั้นตอนย่อยคือ

2.1) ชี้แจงและทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของกระบวนการ เพื่อค้นหาเยาวชนที่สนใจในการเข้าร่วมเพื่อพัฒนาตนเองผ่านการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน

2.2) สร้างความสัมพันธ์กับเยาวชน ด้วยการทำความรู้จัก เปิดใจในการพูดคุยเกี่ยวกับมุมมองและบทบาทของเยาวชนที่มีต่อชุมชนในช่วงที่ผ่านมา เพื่อร่วมกันประเมินสภาพชุมชน และสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความคุ้นเคยกันระหว่างเยาวชนกับผู้วิจัย รวมทั้งยังเป็นการเรียนรู้ลักษณะนิสัยของเยาวชนแต่ละคน

2.3) พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยผ่านกิจกรรมที่ให้ความสนุกสนานกับเยาวชน แต่แฝงไปด้วยข้อคิดและสร้างการเรียนรู้ทักษะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทักษะการฟัง การคิด และการเขียน รวมทั้งการพูด เพื่อผลักดันศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเยาวชนให้กล้าแสดงออกมา โดยให้เยาวชนได้มีการฟัง ฝึกคิด และสื่อสารออกมาด้วยการเขียนและพูดผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่จะช่วยสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับเยาวชน และนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากขึ้นระหว่างเยาวชนด้วยกัน รวมถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้วิจัย

2.4) ค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มเยาวชน โดยให้เยาวชนมีการรับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะระหว่างกัน รวมทั้งคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจถึงสิ่งที่ต้องการทำเพื่อชุมชนของตนโดยอาศัยหลักแห่งความเป็นประชาธิปไตยร่วมกัน ความเห็นพ้องจากการร่วมกันคิดของกลุ่มเยาวชนที่ได้นี้จะนำไปสู่การที่เยาวชนเริ่มเรียนรู้โดยตรงด้วยตนเองถึงสิ่งที่จะทำให้กับชุมชนของตน เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ผลที่ได้จากขั้นตอนการค้นหาเยาวชนและพัฒนาศักยภาพ คือ ได้กลุ่มเยาวชนที่มีความต้องการจะพัฒนาตนเองเพื่อทำประโยชน์ให้กับชุมชน และที่สำคัญคือเยาวชนได้หันมามองและคิดถึงสิ่งที่จะทำให้กับชุมชนมากขึ้น โดยมีความกล้าแสดงความคิดเห็นของตนและได้ประเด็น/กิจกรรมในการพัฒนาชุมชน

3. เสริมพลังอำนาจของเยาวชน

หลังจากที่ผู้วิจัยกระตุ้นให้เยาวชนได้เริ่มเรียนรู้ด้วยตนเองถึงสิ่งที่ต้องการทำเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการนำความต้องการในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มเยาวชนมาวิเคราะห์เพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยจะเป็นผู้ทำหน้าที่เสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชน โดยเริ่มตั้งแต่การ**สร้างโอกาส**ให้เยาวชนได้ร่วมกันคิดวางแผนโครงการและแผนกิจกรรมขึ้นมา โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้ให้**คำปรึกษา**เปรียบเทียบเป็นพี่เลี้ยงที่มีส่วนร่วมในการวางแผนกับเยาวชนไปพร้อมๆ กัน โดยให้เยาวชนรับรู้ว่าตนอยู่ในฐานะเป็นผู้มีส่วนร่วมหลักในการดำเนินการครั้งนี้ และเป็นผู้กระทำที่จะ

สร้างให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ และที่สำคัญคือการ**เชื่อมประสานให้เกิดเครือข่าย**ในการทำงานร่วมกันกับผู้เกี่ยวข้องในการเสริมพลังอำนาจเยาวชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ครูในชุมชน ผู้ปกครอง และสมาชิกในชุมชน ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้เรียกว่ากลุ่มผู้นำและคนในชุมชน เข้ามาเป็นภาคีในการพัฒนาชุมชนโดยมีส่วนร่วมในการค้นหาข้อสรุปถึงความต้องการในการพัฒนาชุมชนร่วมกันกับกลุ่มเยาวชน และร่วมวางแผนกิจกรรมกับเยาวชน ด้วยการรับฟังความคิดของเยาวชนและเสนอแนะความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนแผนกิจกรรมของเยาวชนให้สามารถไปสู่การปฏิบัติต่อไปได้

ผลที่ได้จากขั้นตอนการเสริมพลังอำนาจเยาวชน คือ ได้แผนกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน ได้ภาคีการพัฒนาชุมชนที่จะมาช่วยเสริมพลังอำนาจเยาวชนให้เกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน และที่สำคัญคือ เยาวชนได้เริ่มเปลี่ยนความรู้สึก หรือทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชน อันนำไปสู่การทำให้เยาวชนเริ่มรู้สึกถึงคุณค่าในตนเองที่มีต่อชุมชน

4. พัฒนาสู่การมีจิตสำนึกต่อชุมชน

กลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมตามแผนที่วางไว้ มีการระดมทุนที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อมาช่วยกันในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน ในระหว่างการปฏิบัติตามแผนเยาวชน ผู้นำและคนในชุมชนมีการติดตามผลการปฏิบัติเป็นระยะๆ และเรียนรู้ที่จะประเมินผลการปฏิบัติ พร้อมทั้งรู้จักที่จะปรับแผนด้วยตนเอง โดยร่วมกันพิจารณาถึงวิธีการดำเนินการใหม่ๆ ที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การทำให้กิจกรรมให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ได้ รวมทั้งการเน้นให้เยาวชนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่ทำด้วยตนเองและการได้เห็นพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมทุกคน ซึ่งจะ เป็นขั้นตอนที่ทำให้เยาวชนเกิดการพัฒนাজิตสำนึกที่มีต่อชุมชน

ผลที่ได้จากขั้นตอนการพัฒนาสู่การมีจิตสำนึกต่อชุมชน คือ เกิดการร่วมมือช่วยเหลือกันทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนระหว่างกลุ่มคนต่างวัยอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทั้งต่อเยาวชนและชุมชน กล่าวคือ เยาวชนมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนที่ดีขึ้น โดยมองเห็นความสำคัญของชุมชนและคุณค่าของตนที่มีต่อชุมชน ทำให้เยาวชนเกิดความภูมิใจและมั่นใจในตนเองที่จะแสดงบทบาทเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต รวมทั้งเกิดความคิดต่อยอดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน สะท้อนว่าชุมชนได้กลุ่มเยาวชนที่มีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชนขึ้นมา นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น เกิดเครือข่ายต่างวัยในชุมชน ปัญหาช่องว่างระหว่างวัยลดลง และชุมชนมองเห็นความสามารถของเยาวชนในการพัฒนาชุมชน

จากกระบวนการขั้นตอนวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยสามารถนำเสนอ**ข้อค้นพบสำคัญ**ของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนได้ว่ามี 4 การดำเนินงานหลักที่จะต้องปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนวิจัยของกระบวนการเสริมพลังอำนาจ ได้แก่

ก. การสร้างความไว้วางใจ (Trust) มีหลักการหรือวิธีการในแต่ละขั้นตอนวิจัยดังนี้

1) ขั้นการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่ชุมชน พบว่า การไว้วางใจในทีมที่ทำงานร่วมกัน ช่วยเสริมพลังและศักยภาพของการทำงานกลุ่มได้เป็นอย่างดี โดยต่างทำหน้าที่รับผิดชอบของตนเองได้เต็มที่ ไม่ต้องคอยกังวลใจในส่วนอื่น แต่เมื่อมีปัญหาหรืออุปสรรคใดก็กล้าจะพูดคุยเพื่อร่วมกันแก้ไขต่อไปได้ ทำให้งานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2) ขั้นการค้นหาเยาวชนและพัฒนาศักยภาพ พบว่า ความไว้วางใจสามารถสร้างขึ้นได้โดยใช้การทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันเพื่อให้เยาวชนเกิดความคุ้นเคย และเมื่อมีความไว้วางใจต่อกัน เยาวชนจะเกิดความกล้าแสดงออก ทั้งในแง่ความคิดเห็น ความรู้สึก ความต้องการ และเปิดเผยให้บุคคลอื่นรับรู้มากขึ้น

3) ขั้นการเสริมพลังอำนาจ พบว่า การสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่ความไว้วางใจที่จะทำงานร่วมกันต้องอาศัยการสื่อสารระหว่างกัน

4) ขั้นการพัฒนาสู่การมีจิตสำนึกต่อชุมชน พบว่า การทำงานหรือปฏิบัติตามแผนที่อยู่ภายใต้ความไว้วางใจที่มีต่อกันจะช่วยให้เกิดความสุขและสนุกไปกับการทำงานร่วมกัน จนนำไปสู่ความรู้สึกและความคิดที่จะต่อยอดการทำงานร่วมกันในอนาคต

ข. การกระตุ้นและให้กำลังใจ (Encouragement) มีหลักการหรือวิธีการในแต่ละขั้นตอนวิจัยดังนี้

1) ขั้นการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่ชุมชน พบว่า ความสนใจที่มีอยู่ร่วมกันของทีมผู้วิจัยเป็นเป้าหมายที่ช่วยกระตุ้นและให้กำลังใจในการทำงานของทีม

2) ขั้นการค้นหาเยาวชนและพัฒนาศักยภาพ พบว่า สิ่งที่จะต้องเป็นสิ่งที่มาจากความคิด/ความต้องการของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะเยาวชน เพราะสิ่งเหล่านั้นจะกลาย

เป็นเป้าหมายที่คอยกระตุ้นให้เยาวชนได้เกิดกำลังใจ หรือแรงจูงใจที่จะกระทำสิ่งที่ตนได้มีส่วนร่วมในการคิดนั้นให้สำเร็จ นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องรู้จักการพูดในเชิงการให้กำลังใจเยาวชนให้เกิดความกล้าทำในสิ่งที่ต้องการและมีความเป็นไปได้ให้เป็นจริงขึ้นมา

3) ขั้นการเสริมพลังอำนาจ พบว่า การให้กำลังใจของผู้วิจัยและภาคีการมีส่วนร่วม (ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมพลังอำนาจ) โดยใช้การเสริมแรงด้วยการตอบสนองและให้รางวัล เช่น การชื่นชม การให้ความสนใจ ในสิ่งที่เยาวชนคิดและกระทำ เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมพลังอำนาจให้เกิดขึ้นกับเยาวชนได้

4) ขั้นการพัฒนาสู่การมีจิตสำนึกต่อชุมชน พบว่า การเรียนรู้ทั้งหมดที่เยาวชนได้จากการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจฯ ได้เป็นพลังที่ช่วยผลักดัน หรือกระตุ้นให้เยาวชนสามารถปลดปล่อยความคิดจากข้อจำกัดความสามารถของตน มีความมั่นใจ และมองเห็นคุณค่าของตนที่มีต่อชุมชนมากขึ้น

ค. การให้อิสระทางความคิด (Autonomy) มีหลักการหรือวิธีการในแต่ละขั้นตอนวิจัยดังนี้

1) ขั้นการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่ชุมชน พบว่า การให้ได้มาซึ่งแผนการทำงานที่ดี และความเข้าใจในวัตถุประสงค์ร่วมกัน ผู้วิจัยต้องให้สมาชิกในทีมมีอิสระในการคิดและสามารถเสนอความคิดเห็นร่วมกัน โดยเคารพในสิทธิและเสียงของทีมทุกคนด้วยความเท่าเทียมกัน

2) ขั้นการค้นหาเยาวชนและพัฒนาศักยภาพ พบว่า การไม่ปิดกั้นโอกาส โดยให้เยาวชนสามารถแสดงความคิดเห็นและความต้องการได้เต็มที่ในการทำกิจกรรมกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการพูด การเขียน หรือการกระทำ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทักษะหรือเปิดเผยศักยภาพของเยาวชนออกมาให้เห็นได้ ทั้งนี้รูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันต้องเป็นลักษณะของการสื่อสารแบบ 2 ทาง นั่นคือ มีทั้งการเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี

3) ขั้นการเสริมพลังอำนาจ พบว่า การให้สิทธิและโอกาสกับทุกคนด้วยความเท่าเทียมกัน โดยต่างเสนอความคิดเห็นของตนออกมาได้อย่างเต็มที่ แต่อยู่ในขอบเขตของการรู้จักเคารพ และรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นพลังในการสนับสนุนให้ได้แผนโครงการและแผนกิจกรรมที่ทุกคนต่างรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน

4) ขั้นการพัฒนาสู่การมีจิตสำนึกต่อชุมชน พบว่า การใช้การประเมินควบคู่ไปกับการปฏิบัติ พร้อมกับการนำผลประเมินไปใช้ในการปรับแผนเพื่อให้การปฏิบัติได้ผลดีมากขึ้นนั้น ต้องอยู่ภายใต้หลักแห่งความเป็นประชาธิปไตยที่ทุกคนมีสิทธิ มีเสียงเท่าเทียมกัน และทุกคนสามารถเสนอความคิดเห็นของตนได้อย่างอิสระ รู้จักรับฟังความคิดของสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การได้ข้อสรุปที่ดีที่สุดร่วมกัน ที่สำคัญคือ หลักการหรือวิธีการดังกล่าวนี้ยังช่วยปลูกฝังให้เยาวชนเรียนรู้เกี่ยวกับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในมิติด้านสังคมไปพร้อมกันด้วย

ง. การติดตามและให้คำปรึกษา (Mentoring) มีหลักการหรือวิธีการในแต่ละขั้นตอนวิจัยดังนี้

1) ขั้นการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่ชุมชน พบว่า การปรึกษาและพูดคุยกันระหว่างทีมผู้วิจัย หลังจากการลงพื้นที่แต่ละครั้ง เพื่อนำไปสู่การปรับหรือวางแผนงานสำหรับการลงพื้นที่ครั้งต่อไปให้เหมาะสมมากขึ้น

2) ขั้นการค้นหาเยาวชนและพัฒนาศักยภาพ พบว่า การทำสิ่งที่ยังไม่เคยทำมาก่อน จำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษา แนะนำ และติดตาม เพื่อให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพตนเองได้ต่อไป

3) ขั้นการเสริมพลังอำนาจ พบว่า การคอยติดตามและให้คำปรึกษาแนะนำแก่เยาวชนเป็นสิ่งที่ต้องทำพร้อมไปกับการให้อิสระทางความคิด เพื่อไม่ให้เยาวชนรู้สึกถูกทอดทิ้งหรือโดดเดี่ยว โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เยาวชนต้องการความช่วยเหลือหรือการสนับสนุน ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้เยาวชนสามารถก้าวเดินต่อไปได้สำเร็จ

4) ขั้นการพัฒนาสู่การมีจิตสำนึกต่อชุมชน พบว่า ก่อนการประเมินและตัดสินใจปรับแผนใดๆ ของผู้เข้ามามีส่วนร่วม ผู้วิจัยต้องรู้จักคอยติดตาม และเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ามามีส่วนร่วมทุกคน เพื่อให้การให้คำปรึกษาแนะนำมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น รวมทั้งการติดตามยังช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เข้ามามีส่วนร่วมได้ด้วย

ข้อค้นพบดังกล่าว สามารถสรุปเป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ที่เรียกว่า “กระบวนการ TEAM” ได้ดังแผนภาพที่ 5.18

ภาพที่ 5.18 กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนจากผลการวิจัย

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

1. รูปแบบและภาคีของการเสริมพลังอำนาจ

จากขั้นตอนของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจะเห็นได้ว่าการเสริมพลังอำนาจเป็นหัวใจสำคัญของวิธีการที่นำมาใช้ในการเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชน ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถเป็นผู้เสริมพลังอำนาจเยาวชนเพียงคนเดียวได้สำเร็จ จำเป็นที่จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องท่านอื่นๆ เข้ามาช่วยในการเสริมพลังอำนาจของเยาวชนให้เกิดขึ้นด้วย โดยผู้วิจัยมองว่าบุคคลเหล่านั้นคือภาคีของการเสริมพลังอำนาจที่จะมาเป็นเครือข่ายในการช่วยพัฒนาเยาวชนได้ อันได้แก่ บุคคลที่เป็นสมาชิกในครอบครัวของเยาวชน ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน (หรือชาวบ้าน) ครูในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยขอจำแนกรูปแบบของการเสริมพลังอำนาจในการวิจัยครั้งนี้ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1.1 การทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้น (stimulator) เป็นลักษณะของการเสริมพลังอำนาจเยาวชนด้วยการกระตุ้นให้เยาวชนได้คิดและมองเห็นปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำไปสู่การเกิดความคิดที่จะต้องการแก้ไขหรือพัฒนาชุมชนให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ในขณะที่ตัวเยาวชนเองได้มีการพัฒนาตนเองด้วยการรู้จักที่จะแสดงบทบาทในการเป็นผู้คิดและดำเนินการเพื่อพัฒนาชุมชนของตน และยังเป็นการปลดปล่อยความคิดจากเดิมที่มองบทบาทในการพัฒนาชุมชนว่าเป็นของกลุ่มผู้ใหญ่เท่านั้น โดยเปลี่ยนมาสู่ความคิดของการเป็นผู้มีส่วนร่วมคนหนึ่งที่สามารถช่วยพัฒนาชุมชนได้

1.2 การทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน (coordinator) เป็นลักษณะของการเสริมพลังอำนาจเยาวชนด้วยการประสานความสัมพันธ์และความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มผู้เข้าร่วมทั้งเยาวชน ผู้นำและคนในชุมชน ทำให้เยาวชนได้กล้าแสดงความคิดเห็นกับกลุ่มผู้ใหญ่มากขึ้น สามารถทำการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ในขณะที่กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้เปลี่ยนมุมมองที่มีต่อเยาวชนไปในทางที่ดีขึ้นเพื่อนำไปสู่การร่วมมือกันพัฒนาชุมชน

1.3 การทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน (supporter) เป็นลักษณะของการเสริมพลังอำนาจเยาวชนด้วยการสนับสนุนเยาวชนในด้านการเข้าร่วม การคิด และการกระทำ โดยให้โอกาสและสร้างสภาพแวดล้อมของการทำงานพัฒนาให้เกิดขึ้น สำหรับรูปแบบของการเสริมพลังอำนาจลักษณะนี้ทางผู้วิจัยกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนจะร่วมมือกันเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชน ได้แก่ การส่งเสริมให้

เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเยาวชนในทางที่ดีขึ้นด้วยการให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อส่วนรวม การอนุญาตให้เยาวชนได้เข้ามาเป็นผู้เข้าร่วมในกระบวนการ การสนับสนุนความคิดของเยาวชนด้วยการรับฟังความต้องการ ความคิดเห็นของเยาวชน โดยมองเยาวชนเป็นกลุ่มหนึ่งที่สามารถ**มีส่วนร่วม**ในการช่วยพัฒนาชุมชน**ได้เท่าเทียม**กับผู้ใหญ่ และการส่งเสริมความคิดของเยาวชนโดยช่วยในการให้ข้อเสนอแนะ คำปรึกษา เพื่อเติมเต็มความคิดของเยาวชนให้สมบูรณ์มากขึ้น อันช่วยลดปัญหาและทำให้กิจกรรมที่ได้วางแผนร่วมกันดำเนินการได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี รวมทั้งการ**สนับสนุน**ทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อประหยัดงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมที่จะจัดขึ้น เป็นต้น

การที่ภาคีของการเสริมพลังอำนาจมีความเข้าใจในเยาวชนและเปิดโอกาสให้กับเยาวชนได้เข้ามามีบทบาทร่วมในการพัฒนาชุมชนจึงเป็น**สัญญาณที่ดีของการเปลี่ยนแปลง**ที่เกิดขึ้นในชุมชน และช่วยในการเสริมสร้างจิตสำนึกในด้านการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับเยาวชนตามมาในที่สุดได้

2. ปัจจัยบริบทแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

จากการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ได้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นปัจจัยบริบทแวดล้อมที่เข้ามามีอิทธิพลกับการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยอาจเป็นปัจจัยที่หนุนนำหรือเป็นปัจจัยอุปสรรค ซึ่งผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ออกมาได้เป็น 4 ปัจจัยหลักที่เป็นบริบทแวดล้อมเยาวชนดังนี้

2.1 ปัจจัยบริบทเพื่อน

การที่เยาวชนยังอยู่ในช่วงของความเป็นวัยรุ่นจึงทำให้ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มเพื่อนสนิทถือว่ามีอิทธิพลต่อความคิดหรือทัศนคติของเยาวชนในการตัดสินใจเข้าร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนทั้งของชุมชนเองและของผู้วิจัย ซึ่งอิทธิพลจากพฤติกรรมของเพื่อนสนิทในการให้ความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะมีแนวโน้มทำให้เยาวชนตัดสินใจที่จะคิดทำตามอย่างเพื่อนสนิทของตน โดยจากกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการนี้ ผู้วิจัยพบว่านอกจากความต้องการของตัวเยาวชนเองที่ต้องการจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแล้ว ปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้เกิดการตัดสินใจได้ง่ายและเร็วขึ้นคือการที่มีเพื่อนสนิทให้ความสนใจเข้าร่วมกระบวนการนี้ด้วยเช่นกัน จึงเกิดการชักชวนกันเข้าร่วมทำกิจกรรม นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่ทำให้เห็นได้ชัดถึงอิทธิพลของเพื่อนซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะคือ

2.1.1 เพื่อนเป็นปัจจัยหนุนนำ นั่นคือ เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงความคิดและตัดสินใจขอเข้ามาร่วมเพิ่มเติมในขั้นของการปฏิบัติและสะท้อนคิดจำนวน 3 คน เนื่องจากได้รับการชักชวนจากเพื่อนในกลุ่มที่ได้มีการเข้ามาร่วมกระบวนการด้วยตั้งแต่เริ่มแรก แล้วเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการเข้าร่วมกระบวนการอันนำไปสู่การมีพฤติกรรมพูดชักชวนได้ส่งผลให้ทัศนคติของเยาวชนทั้งสามคนหันมาให้ความสนใจที่จะร่วมทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนด้วยกัน

2.1.2 เพื่อนเป็นปัจจัยอุปสรรค นั่นคือ เยาวชนที่เปลี่ยนความคิดไม่มาเข้าร่วมกระบวนการจำนวน 1 คน โดยจากเริ่มแรกที่พูดคุยกับผู้วิจัยนั้น เยาวชนได้ให้ความสนใจที่จะเข้ามาร่วมพัฒนาชุมชนด้วยกัน แต่เมื่อถึงวันของการเริ่มกระบวนการในขั้นแรกไปจนถึงขั้นสุดท้ายกลับไม่เคยมาเข้าร่วมเลย ซึ่งจากการพูดคุยกับเยาวชนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกันและผู้นำของหมู่บ้านได้ทำให้ผู้วิจัยพบว่า เยาวชนคนดังกล่าวไม่มีใครที่เป็นเพื่อนมาเข้าร่วมกระบวนการด้วย โดยเยาวชนที่เข้าร่วมก็รู้จักเพียงแค่เป็นคนจากหมู่บ้านเดียวกันเท่านั้น ซึ่งสะท้อนถึงการที่เยาวชนมาจากคนละกลุ่มกัน เมื่อไม่มีเพื่อนในกลุ่มเดียวกับตนที่ให้ความสนใจในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชน จึงนำไปสู่การเปลี่ยนมุมมองที่จะแสดงบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนด้วยกัน โดยสามารถเชื่อมโยงให้เห็นได้ว่าปัจจัยบริบทเพื่อนมีอิทธิพลต่อระดับจิตสำนึกได้ นั่นคือ จากที่จะพัฒนาจิตสำนึกของเยาวชนไปสู่ระดับการตอบสนองที่จะมีพฤติกรรมของการให้ความสนใจและร่วมมือ ได้อยู่แค่ระดับการรับรู้ที่เยาวชนเพียงแค่ว่ารับรู้และตระหนักว่าจะมีกระบวนการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นในชุมชนเท่านั้น

แม้แต่เยาวชนที่มาเข้าร่วมกระบวนการทั้ง 21 คน ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่า เยาวชนทุกคนล้วนมีเพื่อนสนิทของกลุ่มตนมาเข้าร่วมกระบวนการด้วยกันทั้งสิ้น และจากเสียงสะท้อนของเยาวชนเองส่วนหนึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลเพื่อนที่มีต่อความคิดของเยาวชนในการตัดสินใจทำกิจกรรมใดๆ ขึ้นมา ดังคำพูดที่ว่า

“... ก็ไม่ยอมมา ถ้าไม่มีเพื่อน แต่ถ้ามีเพื่อนอย่างน้อยคนเดียวหนูก็จะมา”

“ถ้าไม่มีเพื่อนก็ไม่ว่าจะคุยกับใคร ถ้ามีเพื่อนก็ปรึกษา คุยกันได้”

“... ก็เพื่อนมีไว้ปรึกษาด้วย พูดคุยกัน ถามเพื่อนได้ว่าอย่างงี้ดีมั๊ย แต่ถ้าไม่มีเพื่อน เราก็คงคิดไม่มั๊ยคะ แต่จะไม่กล้าแสดงออก ถ้าเราอยู่คนเดียว เราก็จะไม่รู้ว่ามันดีมั๊ยที่เราจะเสนอ แล้วแบบว่าไม่รู้ เราก็ไม่กล้า”

“ถ้ามีกลุ่มเพื่อนๆ สนใจ ก็มาคะ แต่ถ้ามาคนเดียวก็ไม่กล้าเหมือนกันคะ”

“ถ้ามาคนเดียวเหมือนกับว่าเราไม่มีคนรู้จักคะ เราก็ไม่กล้าพูดคุยกับใคร แต่
ถ้ามีเพื่อนมา เราก็ยังกล้าพูดคุย กล้าเสนอความคิดเห็นอย่างนี้จะคะ”

“อย่างเพื่อนก็โทรมาวันนี้คะ ว่ามาหรือเปล่า ก็บอกว่าไป”

เสียงสะท้อนของเยาวชนดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของเพื่อนที่มีต่อทัศนคติในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน ซึ่งอาจเป็นปัจจัยหนุนนำหรือปัจจัยอุปสรรคต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชน อันนำไปสู่การตัดสินใจที่จะแสดงพฤติกรรมเช่นไรออกมา

2.2 ปัจจัยบริบทครอบครัว

จากการที่ผู้วิจัยมีการสำรวจพื้นที่บริบทของชุมชนและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมถึงผู้นำและคนในชุมชนทำให้พบว่า คนในชุมชนหวั่นหมอนทองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาคือการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งลักษณะของการทำมาหากินเช่นนี้ทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่ต้องใช้เวลาในแต่ละวันไปกับการดูแลพืชผลและสัตว์เลี้ยงของตนเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันเมื่อมีเวลาว่างก็จะใช้เวลาในการทำงานรับจ้างทั่วไปเพิ่มเติมเพื่อหารายได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้องสมาชิกในครอบครัว ด้วยวิถีชีวิตที่มุ่งไปกับการทำมาหากินทำให้การอบรมสั่งสอนลูกหลานจึงเน้นไปที่เรื่องของการให้ความสำคัญกับการเรียนเพื่อตำแหน่งหน้าที่การงานในอนาคตมากกว่าที่จะสอนให้ลูกหลานได้รู้จักในเรื่องของการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม หรือบางครอบครัวไม่มีเวลาอบรมสั่งสอน ซึ่งกลายเป็นปัจจัยอุปสรรคต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ดังเสียงสะท้อนของผู้นำและคนในชุมชนที่ว่า

“ต้องทำ ไม่ทำไม่ได้ ไม่มีเงินไว้ใช้จ่าย ไม่มีกิน”

“เยาวชนมีส่วนหนึ่งที่พ่อแม่ดูแลใกล้ชิด ให้คำแนะนำ ยังติดอยู่ แต่มีบางส่วนที่พ่อแม่ไม่ให้ความสนใจ ปล่อยอิสระมากเกินไป ก็มีปัญหบ้างเหมือนกัน . . .
เกิดปัญหายาเสพติด ผิดกฎหมายอะไรนี้เข้าไปปนๆ อยู่ แทนที่จะมาช่วยพัฒนาชุมชนกลับเป็นสร้างปัญหาให้ชุมชน”

“...เดี๋ยวนี้สิ่งแวดล้อมมันคุกคาม คือเช่น พ่อแม่ไปปรับจ้าง ปล่อยลูกตามใจชอบ ไม่รู้ว่าผิดหรือถูก เพราะรักลูก ให้ทุกอย่างที่ลูกต้องการ นี่แหละคือปัญหาที่เริ่มต้นด้วยความเคยตัว ความเคยชินในด้านจิตใจที่ได้รับกับรับ...”

นอกจากนี้ยังสังเกตได้จากจำนวนการตอบรับเข้าร่วมกระบวนการของเยาวชนในชุมชนว่ามีเยาวชนที่มีความสนใจในการเข้าร่วมกระบวนการเพื่อพัฒนาชุมชนไม่มากนัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนที่มีมุมมองหรือความคิดที่จะทำเพื่อส่วนร่วมนั้นมีไม่มาก ยิ่งไปกว่านั้นหากเยาวชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวลำบากก็ต้องช่วยครอบครัวทำงานหารายได้ ซึ่งบางคนไม่ได้มีโอกาสเรียนต่อ แต่ต้องออกไปทำงานเลี้ยงครอบครัว ทำให้ไม่มีโอกาสในการเข้าร่วมทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้ยกเว้นเยาวชนที่มาจากครอบครัวที่มีลักษณะต่อไปนี้

2.2.1) เยาวชนที่มีพ่อแม่ญาติพี่น้องเป็นผู้นำหรือแกนนำของชุมชน ทำให้ได้มองเห็นพฤติกรรมของการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชน ซึ่งกลายเป็นตัวแบบให้เยาวชนได้ทำตามอย่าง โดยเยาวชนกลุ่มนี้มักจะได้รับเชิญชวนให้ร่วมกิจกรรมของชุมชนทำให้มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชนและหล่อหลอมให้เกิดบุคลิกลักษณะของความเป็นผู้นำ รวมถึงมีความคิด ความสนใจที่จะช่วยงานของชุมชน ซึ่งกลายเป็นปัจจัยหนุนนำต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการพัฒนาชุมชนของเยาวชนได้ ดังคำพูดของคนในชุมชนท่านหนึ่งที่กล่าวถึงนกหวีดซึ่งเป็นเยาวชนที่อาสาสมัครในการเข้าร่วมกระบวนการครั้งนี้ว่า

“...คุณพ่อนกหวีดเค้าก็เป็น อบต.อยู่แล้ว ซึ่งพ่อเค้าก็มาร่วมทำความสะอาดรอบชุมชนวันนั้นด้วย...และอย่างนกหวีดก็จะเห็นจากคุณพ่อเป็นผู้นำ เค้าก็จะมีช่วยเหลืองานแต่ง งานบวช เค้าก็ช่วย และยังมาร่วมกระบวนการวิจัยของอาจารย์กึ่งซึ่งจุดประเด็นเรื่องของการรักชุมชน ก็คิดว่าเค้าจะเข้ามาพร้อมกับชุมชน ช่วยพัฒนาชุมชนกันมากขึ้น...”

2.2.2) เยาวชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ลำบาก และครอบครัวให้การสนับสนุนลูกหลานในการเข้าร่วมกิจกรรมทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม ซึ่งทำให้เยาวชนสามารถใช้เวลาร่วมในการร่วมกิจกรรมของชุมชนได้ โดยได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองของตน นั่นคือ เมื่อมีกิจกรรมของชุมชน ครอบครัวให้การสนับสนุนเยาวชนเข้าร่วมได้โดยไม่ต้องมาช่วยทำงานให้กับครอบครัว ซึ่งถือเป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชน อันเป็นปัจจัยหนุนนำต่อการ

เสริมสร้างจิตสำนึกด้านการพัฒนาชุมชนของเยาวชนได้เช่นกัน ดังเสียงสะท้อนของผู้นำในชุมชนที่พูดเปรียบเทียบกับให้ฟังว่า

“...มันริเริ่มมาจากครอบครัว เริ่มที่ความเป็นอยู่ของครัวเรือน ครอบครัวนั้นๆ...อย่างเช่น โรงเรียนให้เด็กเอาดินน้ำมันไปร่วมทำกิจกรรม เพื่อนเอาไป แต่ตัวเองไม่ได้เอาไป เพราะเมื่อมาบอกพ่อแม่ แล้วพ่อแม่ไม่ให้ มันก็เหมือนกับฝึกไม่ให้ความร่วมมือแต่เล็ก แต่ถ้าพ่อแม่รู้ แล้วพ่อแม่ให้ มันก็จะเข้ากับพวกได้ จริงๆ เด็กมันอยากทำทั้งนั้นแหละ มันอยู่ที่ผู้ปกครองเป็นทีแรก ฝึกมาจากครอบครัว เห็นความสำคัญแค่ไหน...ครอบครัวสำคัญที่สุดเลย อย่าไปโทษเด็กว่าเด็กไม่ให้ความร่วมมืออะไร ไม่ใช่ ขึ้นอยู่กับพ่อแม่ให้การสนับสนุนแค่ไหน เมื่อมันมีความพร้อม มันก็อยู่แถวหน้า อยู่ต้นๆ แลว แต่ถ้าเด็กมันไม่มีดินน้ำมัน คนอื่นมี มันจะกล้าไปอยู่หน้าแถวได้ยังงัย มันก็ต้องแอบไปอยู่ท้ายๆ เผลอๆ ก็ไม่กล้าไปเจอกับใครให้เขารู้ว่าไม่มี มันอยู่ที่การสนับสนุนของครอบครัวหรือครัวเรือน”

ดังนั้นครอบครัวจึงถือเป็นปัจจัยบริบทที่สำคัญในการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อชุมชน หากครอบครัวรู้จักที่จะอบรมสั่งสอนไม่ว่าจะด้วยการทำเป็นแบบอย่างหรือสนับสนุนด้วยการให้โอกาส เยาวชนได้มีประสบการณ์เรียนรู้การทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ย่อมมีผลต่อบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย รวมถึงมุมมองของเยาวชน อันนำไปสู่การมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่จะสะท้อนผ่านพฤติกรรมที่เยาวชนได้แสดงออกมา

2.3 ปัจจัยบริบทชุมชน

ชุมชนห้วยหมอนทองถือได้ว่ามีกลุ่มผู้นำในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และมีเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกันในแต่ละหมู่บ้านเป็นอย่างดี โดยจะเห็นได้จากผู้นำที่มาเข้าร่วมกระบวนการด้วยนั้นจะมีการรู้จักกันทุกคน และสามารถขอการสนับสนุนจากกลุ่มคนต่างๆ ในการช่วยเยาวชนทำกิจกรรมได้ นอกจากนี้ผู้นำในชุมชนยังรู้จักคนในชุมชนของตนเองซึ่งชี้ได้ว่าชุมชนแห่งนี้ยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและมีกิจกรรมทำร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ แม้ในแต่ละปีจะมีกิจกรรมไม่มากนักก็ตาม แต่จากการศึกษาบริบทของชุมชนด้วยการสัมภาษณ์ก็พบว่าผู้นำและคนในชุมชนแห่งนี้ยังคงให้ความสนใจในเรื่องของการพัฒนาชุมชนซึ่งถือเป็นปัจจัยหนุนนำของการช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนได้ทางหนึ่ง เพียงแต่กิจกรรมที่ชุมชนจัดมักจะเน้นหนักไปในด้านของวิชาชีพทำให้กิจกรรมการ

พัฒนาที่ออกมาเป็นในลักษณะของการอบรมส่งเสริมอาชีพให้คนในชุมชน ประกอบกับมุมมองของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนค่อนข้างมีลักษณะออกมาในเชิงลบ ได้แก่ การมองเยาวชนว่ายังเด็กไม่ถึงเวลาที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง การมองเยาวชนว่าเข้ามามีส่วนร่วมน้อยโดยมักจะชอบเที่ยว ติดเพื่อน ติดเทคโนโลยี ดังเสียงสะท้อนที่กล่าวไว้ในตอนต้นถึงบริบทของชุมชนห้วยหมอนทอง ในขณะที่เดียวกันตัวเยาวชนเองก็รับรู้ว่าคุณไม่ค่อยได้เข้าร่วมกิจกรรม แต่เนื่องด้วยเหตุผลที่ว่า กิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนไม่ค่อยเกี่ยวกับเยาวชนทำให้ไม่มีโอกาสในการเข้าร่วมหรือทำให้ไม่อยากเข้าไปร่วมด้วย ซึ่งลักษณะที่เกิดขึ้นในชุมชนดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของการมีช่องว่างระหว่างวัยอันเนื่องมาจากไม่ค่อยมีการติดต่อสื่อสารกันและมุมมองในเชิงลบที่มีต่อเยาวชน อันถือได้ว่าเป็นปัจจัยอุปสรรคต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนได้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมองเห็นว่าการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจะประสบความสำเร็จได้จำเป็นต้องจะต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่จะมีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชน โดยกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนได้ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองที่มีเยาวชนเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชน และทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนขึ้นมา เมื่อปัจจัยทั้งสองนี้มีลักษณะเชิงบวกก็จะเป็นปัจจัยหนุนนำที่ทำให้เยาวชนได้โอกาสจากผู้นำและคนในชุมชนในการเป็นผู้มีส่วนร่วมมากกว่าที่จะเป็นเพียงผู้เข้าร่วม อันนำไปสู่การช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นได้

2.4 ปัจจัยบริบทโรงเรียน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (เช่น ปลัด อบต.ห้วยหมอนทอง นักพัฒนาชุมชน) ผู้นำ (เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.) ครูในชุมชน คนในชุมชน และเยาวชน ได้สะท้อนให้เห็นว่า ห้วยหมอนทองมีโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ที่ถือเป็นโรงเรียนระดับมัธยมแห่งเดียวของตำบลและเป็นโรงเรียนที่มีความเข้มแข็งอันเนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนมีความสนใจในเรื่องของการส่งเสริมกิจกรรมให้กับนักเรียน รวมทั้งกิจกรรมที่ร่วมกับชุมชน จึงทำให้เยาวชนได้มีโอกาสในการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และการทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยหนุนนำที่ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนได้จากการที่ได้มีโอกาสเยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงความรับผิดชอบต่อสังคมหรือต่อส่วนรวม ดังเสียงสะท้อนของเยาวชนที่ว่า

จำ: “. . . กิจกรรมร่วมกับโรงเรียนเยอะมาก. . .”

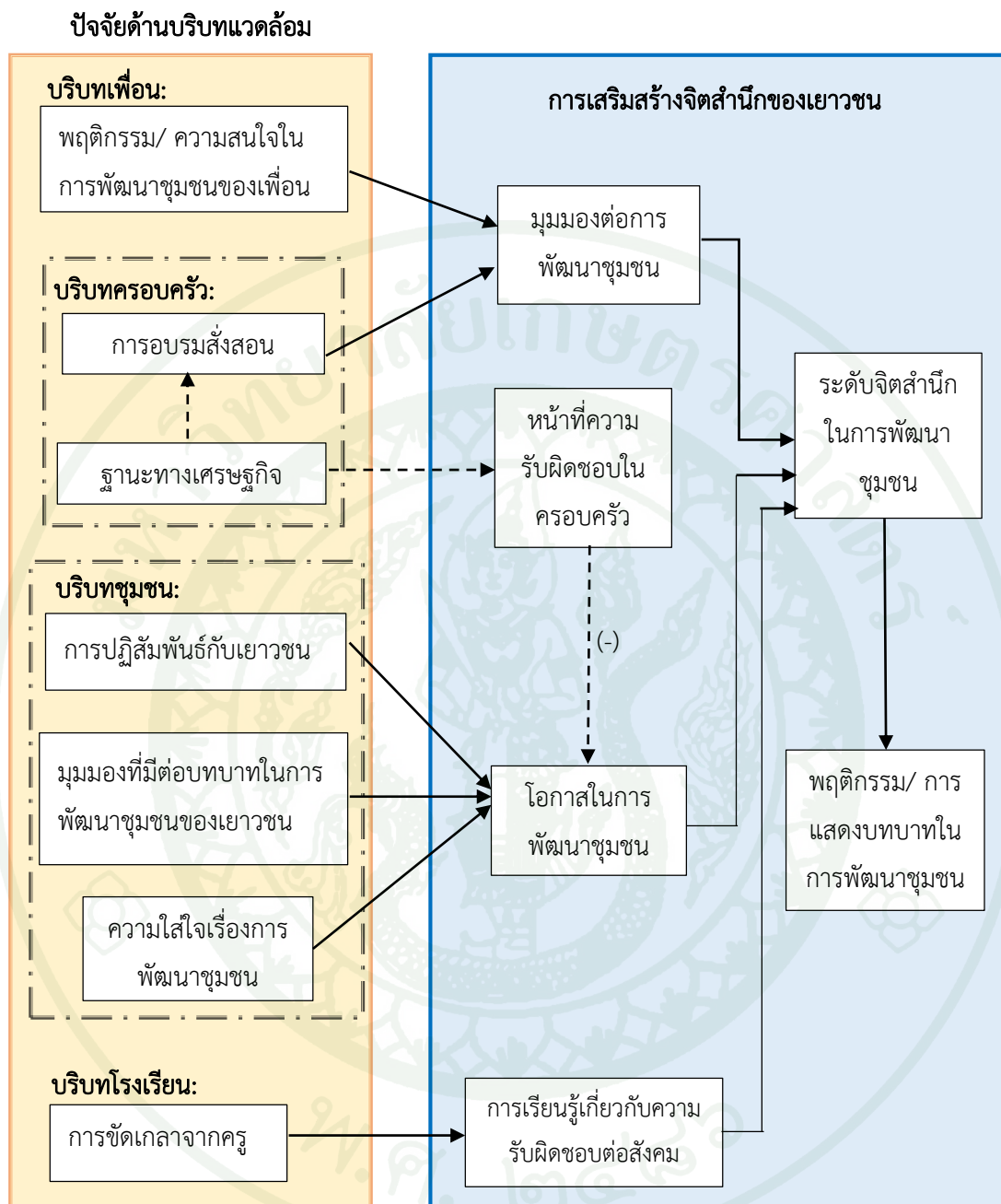
แบบ: “ก็ช่วยโรงเรียนนะคะ เขาขอว่าใครอยากจะรำ เราก็อาสาไป
รำในวันพ่อ วันแม่”

ตึก: “. . . โรงเรียนเค้าสนับสนุนให้พวกเราได้ทำกิจกรรมกันคะ”

นึ่ง: “. . . ก็มีแต่แค่กิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดในวันสำคัญๆ ต่างคะ”

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้วิจัยจะพบว่าการเรียนรู้ของเยาวชนที่ได้จากโรงเรียนจะเป็นลักษณะของการขึ้นนำที่เยาวชนได้รับจากครู โดยค่อนข้างขาดการฝึกทักษะการคิดด้วยตนเองเป็นหลัก และกิจกรรมที่จัดขึ้นจะเป็นการเริ่มต้นจากความคิดของครูก็ตาม แต่ผู้วิจัยก็ถือว่าการขัดเกลาที่เยาวชนได้รับจากครูในโรงเรียนเป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนให้รู้จักการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมได้ เพราะเป็นการให้โอกาสเยาวชนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ดังกล่าวและถือเป็นการปูพื้นฐานให้กับเยาวชนได้รู้จักกับการทำสิ่งต่างๆ เพื่อชุมชนหรือสังคมด้วย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนกับผู้มีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่ม ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปถึงปัจจัยบริบทแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนได้ดังแผนภาพที่ 5.19

ภาพที่ 5.19 ปัจจัยบริบทแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษากระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนในงานวิจัยนี้ เป็นกรณีศึกษาในบริบทห้วยหมอนทอง ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ที่พบว่าคนในชุมชนมีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาเพื่อพัฒนาชุมชนของตน แต่ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาที่เน้นด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านอาชีพ ทำให้กิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาของชุมชนจึงเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้ใหญ่มากกว่ากลุ่มเยาวชนและเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของผู้ใหญ่ในชุมชน ในขณะที่การเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของเยาวชนมีอยู่น้อยมาก จนทำให้แกนนำและผู้ใหญ่หลายๆ คนเริ่มตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นและเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนที่ต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาเยาวชนด้วย โดยมีความต้องการที่จะเห็นเยาวชนในชุมชนมีความคิดและทำสิ่งต่างๆ เพื่อชุมชนของตน

ชุมชนในตำบลห้วยหมอนทองจึงถือเป็นพื้นที่หนึ่งที่ผู้วิจัยมองเห็นถึงศักยภาพของการที่จะร่วมกันเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชนได้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนของตนในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ได้ โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กล่าวคือ มีการใช้แบบวัดที่สร้างขึ้นในการศึกษาระดับจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งการสังเกตกระบวนการเสริมพลังอำนาจที่ได้มีการดำเนินการร่วมกันระหว่างกลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้นำและคนในชุมชน กับทีมผู้วิจัย รวมถึงการใช้วิธีการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มกับผู้ที่มีส่วนร่วมทั้ง 2 กลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการในการสร้างจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อเยาวชนและชุมชนภายหลังจากการเข้าร่วมกระบวนการ โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาใช้อยู่ในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ครั้งนี้ ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ 1) ขั้นวางแผน 2) ขั้นปฏิบัติการ และ 3) ขั้นสะท้อนคิด โดยในแต่ละขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้กับวิธีการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ซึ่งผู้วิจัยได้มีหลักการและแนวคิดสำคัญที่นำมาใช้ในการดำเนินการครั้งนี้เพิ่มเติมเข้าไปด้วย สำหรับส่วนแรกผู้วิจัยขอเริ่มด้วยผลการวิจัยที่สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้

สรุปผลการวิจัย

การมีจิตสำนึกของเยาวชน ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน: ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการ เยาวชนมีระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่า และเมื่อพิจารณาแยกตามรายด้าน 4 ด้านก็พบว่า เยาวชนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม อยู่ในระดับของการเห็นคุณค่าเหมือนกัน แต่ในด้านสิ่งแวดล้อมจะเป็นด้านที่เยาวชนมีจิตสำนึกมากที่สุด และยังเป็นด้านที่เยาวชนมีจิตสำนึกอยู่ในระดับการจัดระบบสูงกว่าด้านอื่นๆ

ทั้งนี้เนื่องจากประสบการณ์ที่ผ่านมาของเยาวชนส่วนใหญ่ได้มองเห็นปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในชุมชนอยู่ก่อนแล้ว เพียงแต่ไม่เคยมีโอกาสในการได้คิดและทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยจากเสียงสะท้อนของเยาวชนถึงสาเหตุของการเลือกทำกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนในครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าเยาวชนมองเห็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ขยะในชุมชนเยอะ ต้นไม้สูง/รก/พันสายไฟ รวมทั้งยังเป็นที่อยู่ของสัตว์มีพิษ เป็นต้น และในขณะเดียวกันสถานศึกษาได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของสิ่งแวดล้อมโดยมีการฝึกฝนให้เยาวชนได้ลงมือทำจริง เช่น การมีเวรประจำวันในเก็บกวาดขยะและดูแลต้นไม้ที่ปลูกในโรงเรียน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงหล่อหลอมให้เยาวชนได้เรียนรู้ถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ปัญหาด้านอื่นๆ นั้น เยาวชนยังไม่ได้มีการรับรู้หรือเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง ดังนั้น เมื่อมีการวัดระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจึงทำให้ได้ผลการวิจัยที่สะท้อนว่าเยาวชนมีจิตสำนึกในด้านสิ่งแวดล้อมโดดเด่นกว่าด้านอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับที่ Sriburi and Kuroda (2007) พบว่า การบูรณาการเนื้อหาวิชาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียนเป็นกลยุทธ์ที่จะปลูกฝังความคิด ทักษะ และค่านิยม หรือปลูกจิตสำนึกให้กับเด็กได้ตระหนักถึงความสำคัญในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ เช่นเดียวกับที่ ยุวดี อิ่มใจ และคณะ (2552) พบว่า การที่ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน และคอยปลูกฝังให้นักเรียนตระหนักและเห็นคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นเรื่องใกล้ตัว และมีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตได้นั้น เป็นเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาให้เด็กและเยาวชนมีสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การเรียนรู้ทางสังคมในโรงเรียนจึงถือว่าครูเป็นตัวแบบที่มีความสำคัญกับนักเรียน โดยพฤติกรรมต่างๆ ที่ครูแสดงออกล้วนแต่เป็นแบบอย่างให้นักเรียนปฏิบัติตามได้ทั้งสิ้น (ประณต คำฉิม, 2549) ซึ่งจากผลระดับจิตสำนึกของเยาวชนในครั้งนี้ที่พบว่าเยาวชนส่วนใหญ่มีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในระดับของการเห็นคุณค่านั้น ถือว่าเป็นสัญญาณที่ดีต่อชุมชน แต่สิ่งที่น่าแปลกใจก็คือ ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนกลับพบว่าเยาวชนแทบจะไม่ได้มีส่วนร่วมใน

กิจกรรมของชุมชนเลยทั้งจากมุมมองของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน หรือแม้แต่มุมมองของตัวเยาวชนเอง ดังที่จะกล่าวต่อไป

2. มุมมองของเยาวชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชน: เยาวชนมองว่าตนควรมีบทบาทด้วยการให้ความร่วมมือกับผู้ใหญ่ หากมีข้อมูลหรือข่าวใดๆ ควรแจ้งให้ผู้ใหญ่รู้เพื่อป้องกันหรือแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยมองว่าการพัฒนาชุมชนควรมีลักษณะของการรวมกลุ่ม ช่วยเหลือกัน แต่จากการที่บริบทของชุมชนได้ให้บทบาทการพัฒนาชุมชนเป็นของผู้ใหญ่เพียงฝ่ายเดียว และกิจกรรมมักเป็นลักษณะของการอบรม หรือเกี่ยวกับวิชาชีพที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเยาวชนนัก จึงทำให้เยาวชนมองว่าตนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนค่อนข้างน้อยหรือแทบไม่มีเลย และการมีส่วนร่วมของเยาวชนที่ผ่านมาส่วนใหญ่ก็เป็นเพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรมในบางกิจกรรม หรือเป็นเพียงผู้ทำตามในสิ่งที่ผู้ใหญ่กำหนด นั่นคือ บทบาทที่แสดงออกจริงของเยาวชนส่วนใหญ่สะท้อนจิตสำนึกเพียงแค่ระดับการตอบสนองด้วยการให้ความสนใจและร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นมาเท่านั้น ทำให้เยาวชนขาดความมั่นใจและเพิกเฉยที่จะคิดและทำสิ่งต่างๆ ขึ้นมาเพื่อพัฒนาชุมชนของตน อีกทั้งการที่เยาวชนไม่ได้รับโอกาสให้มีส่วนร่วมในการคิดทำกิจกรรมเพื่อชุมชนด้วยตนเอง กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้เป็นในด้านที่เยาวชนให้ความสนใจจริงๆ โดยมักจะเป็นการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งค่อนข้างห่างไกลจากวัยของเยาวชนทำให้เยาวชนไม่สนใจในการเข้าร่วม ส่วนกิจกรรมที่เยาวชนให้ความสนใจและเข้าร่วมจะมีลักษณะของความสนุกสนานหรือเหมาะกับวัยของเยาวชน ซึ่งมักจะแฝงอยู่ในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรมจึงทำให้กลายเป็นด้านที่เยาวชนได้เข้าไปร่วมแสดงบทบาทจริงมากที่สุด นี่จึงกลายเป็นคำตอบของคำถามข้างต้นว่าทำไมเยาวชนแทบจะไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเลย ทั้งๆ ที่มีจิตสำนึกอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่า และทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกมาของเยาวชนจึงไม่มีความสอดคล้องกับจิตสำนึกที่มีอยู่ในตัวเยาวชน ซึ่งส่วนใหญ่มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ดังนั้นการจะปลูกจิตสำนึกหรือสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับเยาวชนนั้นจึงควรเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดและทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตน ดังที่ Freire (อ้างใน ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2553) กล่าวไว้ว่า หัวใจสำคัญของการสร้างจิตสำนึกก็คือ การทำให้ได้มีโอกาสคิดด้วยตนเอง มีการนำปัญหาสังคมมาขบคิด แลกเปลี่ยนความเห็นและวิพากษ์วิจารณ์สนทนาในปัญหา จนเกิดความตระหนัก และเห็นปัญหาในสังคมที่ผู้เรียนดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งจะช่วยให้จิตสำนึกของเด็กค่อยๆ มีการพัฒนาที่ดีขึ้น

การส่งเสริมโอกาสให้กับเยาวชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ถือเป็นการสนับสนุนให้เยาวชนได้มีพัฒนาตนเองและค่อยๆ เกิดความผูกพันต่อชุมชนได้ แต่หากบุคคลนัยสำคัญของเยาวชน โดยเฉพาะครอบครัวไม่ส่งเสริมและสนับสนุนก็จะทำให้เยาวชนแม้จะมี

พื้นฐานทางด้านจิตสำนึกที่ดี แต่ก็เรียนรู้ที่จะแสดงออกทางพฤติกรรมในลักษณะของการไม่สนใจ ชุมชนได้ ซึ่งเป็นไปตามการขัดเกลาทางสังคมที่เยาวชนได้รับ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากครอบครัวในปัจจุบันสอนให้เยาวชนเน้นเรื่องของการเรียนเป็นหลัก แม้แต่เยาวชนที่เข้าร่วม กระบวนการเสริมพลังอำนาจในครั้งนี้ก็หนีไม่พ้นกับคำสอนของผู้ปกครองที่ให้เยาวชนเน้นในเรื่องของการเรียน และการช่วยเหลือครอบครัว เพียงแต่ยังไม่ถึงขั้นของการถูกปิดโอกาสในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม มิฉะนั้นแล้วก็จะเกิดปัญหาการไม่สนใจสังคมได้ เนื่องจากการที่พ่อแม่เลี้ยงลูกไว้ที่บ้าน ให้อยู่กับครอบครัว และไม่สนับสนุนให้ลูกผูกพันกับสังคมจะทำให้เด็กวัยรุ่นขาดความผูกพันกับสังคมและสิ่งแวดล้อม เกิดเป็นปัญหาการไม่สนใจสังคมของวัยรุ่นในที่สุด (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2553) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Steinberg (2011) กล่าวไว้ว่า การมองและการลอกเลียนแบบจากสิ่งต่างๆ รอบตัววัยรุ่น เช่น การเลี้ยงดู หรืออิทธิพล/แรงกดดันจากเพื่อน สามารถมีผลกระทบต่อพฤติกรรมวัยรุ่นได้

ดังนั้น เมื่อชุมชนและบุคคลนัยสำคัญของเยาวชนเปิดโอกาสให้กับเยาวชน รวมทั้งยินดีให้ความสนับสนุน จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยการใช้หลักการสำคัญต่างๆ ในการดำเนินกระบวนการเพื่อให้เยาวชนได้มีการพัฒนาจิตสำนึกที่มีต่อชุมชน และผลักดันให้ไปสู่การมีพฤติกรรมที่นึกถึงชุมชน และทำสิ่งต่างๆ เพื่อชุมชนหรือส่วนรวมอย่างแท้จริง

การพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการที่ให้สมาชิกในชุมชนทั้งเยาวชน ผู้นำ และคนในชุมชนได้พิจารณาค้นหาปัญหาหรือความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนร่วมกัน ซึ่งการดำเนินการค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ผู้นำ และคนในชุมชนได้**ใช้หลักของการเสริมพลังอำนาจผนวกกับหลักของการมีส่วนร่วมที่ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ** ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ และการสะท้อนคิดด้วยความเท่าเทียมกัน ที่เรียกว่า การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (full participation) ซึ่งก็คือ การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่กำหนดปัญหาความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางแก้ปัญหา และความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย (เฉลิม บุรีรักษ์, 2545) รวมทั้งสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่โดยปราศจากการครอบงำของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง พร้อมกันกับสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นกับเยาวชนโดยเริ่มจากผู้นำและคนในชุมชนได้**ให้โอกาสและเปิดใจรับฟังความคิดเห็น** ความต้องการของเยาวชน ควบคู่ไปกับการสนับสนุนและให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การทำให้เยาวชนได้มองเห็นแนวทางและการปฏิบัติที่จะไปสู่การทำงานเพื่อชุมชนได้สำเร็จ อีกทั้งคำชื่นชมที่ได้รับจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนยังถือเป็นรางวัลที่สร้างกำลังใจให้เกิดขึ้นกับเยาวชนตามมาด้วย อันนำไปสู่การขับเคลื่อนให้เยาวชนเกิด

แรงจูงใจที่จะคิดและทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป โดยลักษณะที่กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้ปฏิบัติต่อกลุ่มเยาวชนดังกล่าวเปรียบเหมือนเป็นการเสริมแรงจากภายนอกตามหลักแนวความคิดการเรียนรู้ของ Bandura (1977) ที่ว่าพฤติกรรมใดที่แสดงออกไปแล้วได้รับความสนใจและยอมรับจากคนอื่นๆ จนนำไปสู่การได้รางวัล จะทำให้กลายเป็นสิ่งกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมดังกล่าวอีกต่อไปได้

นอกจากนี้ การใช้หลักการมีส่วนร่วมและหลักการเสริมพลังอำนาจดังกล่าวจำเป็นต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางอารมณ์ของวัยรุ่นและหลักของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมด้วย ซึ่งการให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนเป็นผู้รับฟังความต้องการจากการนำเสนอของเยาวชนก่อนที่จะแสดงความคิดเห็นนั้น ก็เพื่อให้เยาวชนมีความกล้าพูด กล้าแสดงออกได้เต็มที่ โดยที่ไม่ต้องกังวลว่าความคิดของกลุ่มตนจะไม่สอดคล้องกับความคิดของกลุ่มผู้ใหญ่ และทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นความต้องการร่วมกันอย่างแท้จริงโดยปราศจากการครอบงำทางความคิดจากผู้ใหญ่ เนื่องจากหากเยาวชนซึ่งอยู่ในช่วงของความเป็นวัยรุ่นมีความกังวลใจ เยาวชนจะแสดงอาการหมกมุ่น กลุ้มใจกับสิ่งที่ยังไม่เกิด และมีแนวโน้มที่จะไม่สนใจในสิ่งที่เป็นอย่างขณะปัจจุบันได้ (ประณต เค้าฉิม, 2549) ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาในการค้นหาความต้องการร่วมกัน หลังจากนั้นจึงสลับให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้เป็นผู้พูดแสดงความคิดเห็น ซึ่งบรรยากาศที่เกิดขึ้นได้ทำให้เห็นการสื่อสารระหว่างผู้มีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่มในลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็นต่างๆ ร่วมกัน จนนำไปสู่การได้ข้อสรุปที่เป็นความต้องการในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน ทั้งนี้ลักษณะที่เกิดขึ้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Freire (อ้างใน ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ, 2549: 37) ที่ได้ย้่าว่ากระบวนการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะจะเกิดขึ้นได้ในกระบวนการปรึกษาหารือที่สื่อสาร (communicators) หรือ ผู้มีส่วนร่วม (participants) ในกระบวนการสื่อสารได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่างๆ ร่วมกัน. . . ผลัดกันเล่นบทบาทเป็นผู้ถามและผู้ตอบในประเด็นที่พวกเขาต่างมีประสบการณ์และมีความเกี่ยวข้องโดยตรง และอยู่บนพื้นฐานว่าทุกคนมีสิทธิและมีความเท่าเทียมกันในการสื่อสาร

ดังนั้น นอกจากตัวผู้วิจัยแล้ว กลุ่มผู้นำและคนในชุมชน (รวมถึงครูและผู้ปกครอง) จึงเป็นกลุ่มที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการเสริมพลังอำนาจให้เกิดขึ้นกับเยาวชนด้วย ซึ่งผลครั้งนี้พบว่าความต้องการหลักของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนคือความต้องการเห็นภาพของการมีกิจกรรมทำร่วมกันระหว่างคนต่างวัยในชุมชน ดังนั้นไม่ว่าความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจะเป็นในเรื่องใด กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนก็มีความรู้สึกดีใจและพร้อมให้การสนับสนุนสิ่งที่เยาวชนต้องการทำให้กับชุมชน ในขณะที่กลุ่มเยาวชนได้มีความต้องการที่จะทำการปรับปรุงสภาพของชุมชนให้ดีขึ้นด้วยการคิดกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชนขึ้นมา ซึ่งการที่เยาวชนมีความคิดและต้องการทำกิจกรรมเพื่อชุมชนนี้ถือว่าได้ตอบสนองความต้องการ ความคาดหวังของกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนในเบื้องต้นแล้ว

ดังนั้นผลสรุปสุดท้ายคือ กิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนได้กลายเป็นความต้องการร่วมกันระหว่างทั้งสองกลุ่ม และได้มีการพัฒนาเป็นแผนกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งแผนดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้เป็นตัวนำในการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยในครั้งนี้

สำหรับคุณค่าของกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนที่เยาวชนกับผู้นำและคนในชุมชนได้ร่วมกันคิดขึ้นมาครั้งนี้มีทั้งที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา นั่นคือ การทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น และเห็นความขยันขันแข็งของสมาชิกในชุมชนที่ต่างช่วยกันได้มาทำการพัฒนาชุมชนร่วมกันเป็นครั้งแรก สำหรับที่ไม่สามารถมองเห็นได้แต่รับรู้จากเสียงสะท้อนของสมาชิกในชุมชนก็คือ กิจกรรมดังกล่าวเปรียบเหมือนสายใยที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ใหญ่กับกลุ่มเยาวชนให้เกิดความใกล้ชิดหรือรู้จักกันมากขึ้น ลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัยที่เคยมีมาแต่ก่อนลง ซึ่งถือว่ามีคุณค่าต่อชุมชนอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ ผลจากการปฏิบัติตามแผนกิจกรรมได้ทำให้เห็นว่าเงื่อนไขอย่างหนึ่งที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำกิจกรรมในครั้งนี้คือ การร่วมมือกัน ทั้งในแง่ร่างกายและการสนับสนุนต่างๆ และการรับฟังความคิดเห็นกันระหว่างผู้ใหญ่กับเยาวชน โดยไม่ยึดติดความคิดของตนเป็นใหญ่ และในระหว่างการทำงานรู้จักที่จะประเมินแผนเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมกับสถานการณ์จริงจนในที่สุดได้นำไปสู่ความสำเร็จ ทั้งนี้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า การมีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมต่างๆ ของผู้นำและคนในชุมชนได้ช่วยให้เกิดแนวทางในการทำกิจกรรมที่มีความเหมาะสมมากขึ้น และเมื่อเกิดความคิดขึ้นจึงนำไปสู่การขอประชุมอย่างไม่เป็นทางการขึ้นกับกลุ่มเยาวชน โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับเยาวชนมีลักษณะของ **การใช้เหตุผลพูดคุยกัน และยอมรับฟังความเห็นของกันและกัน** ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานกลุ่มอย่างหนึ่ง ที่ช่วยให้การทำงานสำเร็จและเสร็จเร็วกว่ากำหนดได้ โดยสิ่งที่ได้ตกลงปรับเปลี่ยนก็คือ จากเดิมที่มีลักษณะรวมกันเป็นกลุ่มเดียวและทำตามแนวถนนจากต้นทางไปยังปลายทาง ได้เปลี่ยนมาเป็นการทำร่วมกันในลักษณะของการแบ่งเป็น 2 กลุ่ม โดยให้กลุ่มที่ 2 เริ่มจากจุดปลายทางแล้วทำความสะอาดในลักษณะเดินตามแนวถนนไปหาจุดต้นทาง ซึ่งทำให้เมื่อกิจกรรมทำสำเร็จ ภาพที่เกิดขึ้นคือทั้งสองกลุ่มจะเดินมาบรรจบกัน และในการแบ่งกลุ่มนี้ไม่ได้แยกระหว่างกลุ่มผู้ใหญ่กับกลุ่มเยาวชน แต่เป็นลักษณะที่มีทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทำร่วมกันอย่างแท้จริง นี่จึงเป็นครั้งแรกของการที่ชุมชนมีภาพของการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่ โดยกิจกรรมนั้นเป็นกิจกรรมที่เยาวชนได้ร่วมกันคิดขึ้นมาเองพร้อมกับการมีผู้ใหญ่หันมารับฟังและสนับสนุนเยาวชน และสิ่งนี้เรียกได้ว่าเป็นการ **สร้างเครือข่ายต่างวัยให้เกิดขึ้นในชุมชนขึ้นมา** โดยมีกลุ่มคนทั้งเยาวชน ผู้ใหญ่ที่เป็นผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ผู้ปกครอง และครู มาร่วมกันคิดและทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนครั้งนี้ ในขณะเดียวกันผู้ที่ไม่

สามารถร่วมทำกิจกรรมได้ก็ร่วมในการให้ทุนทรัพย์สนับสนุนการทำกิจกรรม โดยทุกคนหันมามองเห็นคุณค่าของกิจกรรมและภูมิใจกับการได้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นบทบาทของเครือข่าย ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้กล่าวไว้ว่า เครือข่ายมี 4 บทบาท คือ 1) เสริมกำลังการทำงาน 2) เสริมกำลังปัญญา 3) เสริมกำลังทรัพยากร และ 4) เสริมศักดิ์ศรี

นอกจากนี้การปรับเปลี่ยนวิธีการดังกล่าวยังถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีที่เกิดขึ้นในการวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ เนื่องจากทำให้ผู้มีส่วนร่วมซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการดำเนินกระบวนการได้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน และเมื่อได้มีการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้แล้ว ผู้มีส่วนร่วมรู้จักที่จะประเมินผลการปฏิบัติและทบทวนแผน โดยทำการสะท้อนความคิดเห็นร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปรับแผนให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้ปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาหรือดำเนินการให้เกิดผลที่ดียิ่งขึ้นต่อไปได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมีจิตสำนึกที่มีต่อส่วนรวมหรือต่อชุมชนร่วมกันของผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่ได้มีการพัฒนาจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนขึ้นหลังจากการเข้าร่วมกระบวนการ ดังที่จะกล่าวในรายละเอียดต่อไป ทั้งนี้ความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันที่เกิดขึ้นได้ชี้ว่าคนในชุมชนได้มองเห็นตนเองในฐานะที่เป็นหุ้นส่วน (partner) ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นการสะท้อนว่าการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้ช่วยยกระดับจิตสำนึกของคนในชุมชนได้ อีกทั้งการเรียนรู้และแรงจูงใจที่เกิดเพิ่มมากขึ้นจะกลายเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการพัฒนา (Hamilton, 1992)

การเปลี่ยนแปลงภายหลังการเข้าร่วมกระบวนการ ผลการวิจัยพบว่า

1. ความเข้าใจ ความตระหนักรู้ และความสนใจต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน:

เยาวชนมีความเข้าใจ ตระหนักรู้ และสนใจต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยจากผลการวิจัยด้วยวิธีการเชิงปริมาณได้ชี้ว่าเยาวชนส่วนใหญ่ยังคงมีจิตสำนึกอยู่ในระดับการเห็นคุณค่าเหมือนเดิม แต่เยาวชนทุกคนมีค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมสูงขึ้น และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมได้เปลี่ยนไปสู่ระดับที่สูงขึ้น นั่นคือ จากระดับการเห็นคุณค่าได้เปลี่ยนไปสู่ระดับการจัดระบบ ยกเว้นมิติด้านเศรษฐกิจกับด้านวัฒนธรรมยังคงอยู่ในระดับการเห็นคุณค่าเหมือนเดิม

จากข้อมูลเชิงปริมาณดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมมีความเข้าใจถึงบทบาทของตนในการช่วยพัฒนาชุมชน โดยนอกจากจะให้ความตระหนักและให้ความสนใจร่วมมือแล้ว ยังจะมีความคิดที่จะแสดงบทบาทในการพัฒนา

ชุมชนของตนเองต่อไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่ช่วยยืนยันผลของข้อมูลเชิงปริมาณตามหลักของเทคนิคสามเส้า (triangulation) ต่างวิธีและต่างแหล่งข้อมูล นั่นคือผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนกับกลุ่มเยาวชนได้ชี้ให้เห็นว่าเมื่อเยาวชนได้เข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้แล้ว เยาวชนมีความเข้าใจ ความตระหนัก และความสนใจที่จะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมดังนี้

ก. จากเดิมมองว่าเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่และไม่เคยทำ ได้เปลี่ยนไปสู่การมีความคิดที่จะทำการพัฒนาชุมชนได้เองและอยากเป็นส่วนร่วมกับคนในชุมชน โดยมองว่าตนมีบทบาทและสิทธิที่จะช่วยพัฒนาชุมชนได้ และสิ่งใดที่สามารถทำได้เยาวชนก็จะทำให้เต็มที่

ข. จากเดิมกิจกรรมที่ทำมีลักษณะอยู่กับตนเองและเพื่อน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้ใหญ่หรือชุมชน ได้เปลี่ยนไปสู่การรู้จักเชิญชวนบุคคลอื่นหรือคนใกล้เคียงมาร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้วยกัน

ค. จากเดิมไม่มีความมั่นใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อชุมชนด้วยตนเอง ได้เปลี่ยนไปสู่ความมั่นใจในความสามารถของตนและยินดีที่จะเป็นตัวแทนเยาวชนในการช่วยคิดแผนโครงการ/กิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน

2. การเข้าร่วมในกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน: ภายหลังจากที่มีการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนขึ้นในชุมชน ได้ปรากฏให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนด้านต่างๆ ได้แก่ การเห็นความสำคัญของชุมชน การแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับเยาวชน โดยสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 6.1

ตารางที่ 6.1 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนภายหลังจากการเข้าร่วมกระบวนการของเยาวชน

ประเด็นการเปลี่ยนแปลง	ลักษณะเดิม	ลักษณะใหม่
การเห็นความสำคัญของชุมชน	• เยาวชนไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของชุมชนนัก • โดยทั่วไปจะติดเที่ยว ติดเพื่อน ติดเทคโนโลยี	• สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนเกิดการเห็นความสำคัญและคิดจะทำประโยชน์ให้กับชุมชน นั่นคือจิตสำนึกรักชุมชนได้เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชน
การแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน	• ผู้ใหญ่มองบทบาทของเยาวชนในด้านของการเรียนหนังสือเท่านั้น • เยาวชนไม่ค่อยได้รับโอกาสจากผู้ใหญ่ให้แสดงบทบาท • เยาวชนเพิกเฉยต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชน	• ผู้ใหญ่ได้หันมามองว่าเยาวชนมีความสามารถที่จะแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนร่วมกันได้ • เยาวชนมีโอกาที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มที่ ทั้งการคิดและการลงมือทำด้วยตนเอง • เยาวชนมองเห็นคุณค่าของตนเองที่มีต่อชุมชน
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับเยาวชน	• ต่างคนต่างทำกิจกรรมของตน โดยไม่ค่อยมีการพูดคุยหรือรู้จักกัน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้นมาในชุมชน	• มีการพูดคุยและรู้จักกันมากขึ้น ทำให้เกิดกิจกรรมทำร่วมกัน ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่สมาชิกในชุมชนได้เห็นภาพเยาวชนมาร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้วยกัน และช่วยลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย อันนำไปสู่จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในมิติด้านสังคมเริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นมา

นอกจากประเด็นของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อมุมมองของสมาชิกในชุมชนด้วย โดยจากเดิมที่สมาชิกในชุมชนไม่เห็นถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่ผู้วิจัยได้ทำการพัฒนาขึ้นในครั้งนี้ และมีมุมมองต่อเยาวชนในทางลบ คือ มองบทบาทของเยาวชนเพียงแค่การเรียนหนังสือ มีพฤติกรรมติดเที่ยว ติดเพื่อน ติดเทคโนโลยี ได้เปลี่ยนไปสู่การเห็นถึงคุณค่าของกระบวนการดังกล่าว และมีมุมมองต่อเยาวชนในทางที่ดีขึ้น สะท้อนให้เห็นว่า สมาชิกในชุมชนมีมุมมองในเชิงบวกทั้งต่อกระบวนการและต่อเยาวชน ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังตารางที่ 6.2

ตารางที่ 6.2 มุมมองของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อกระบวนการและต่อเยาวชน

มุมมองต่อกระบวนการ	มุมมองต่อเยาวชน
• ช่วยเสริมพลังให้เยาวชนเกิดความมั่นใจในตนเองมากขึ้น โดยสามารถคิดและทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง • ช่วยให้เห็นถึงคุณค่าของกิจกรรมที่ทำเพื่อชุมชน • ช่วยสร้างจิตสำนึกในเรื่องการเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้นกับเยาวชน โดยเยาวชนมีความคิด ความต้องการที่จะเสียสละเวลาเพื่อทำประโยชน์ให้กับชุมชนมากขึ้น • มีประโยชน์ต่อชุมชน โดยชุมชนควรนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกระบวนการไปประยุกต์ใช้ และสร้างให้เกิดความต่อเนื่อง สืบทอดให้คงอยู่ต่อไป • ช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อเยาวชนไปในทางที่ดีขึ้น และยินดีให้โอกาสเยาวชนได้เป็นผู้คิดและทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนมากขึ้น นั่นคือกระบวนการได้ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นระหว่างวัย	• เยาวชนสามารถวางแผนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ได้เอง • เยาวชนมีความสนใจและตื่นตัวในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชนมากขึ้น โดยเกิดความคิดทำสิ่งต่างๆ เพื่อชุมชนขึ้นมา ซึ่งสะท้อนการเกิดจิตสำนึกรักชุมชนขึ้นในเยาวชน • เยาวชนได้แสดงบทบาทในการเป็นผู้พัฒนาชุมชนของตน ทำงานให้กับส่วนรวมมากขึ้น • เยาวชนเกิดการมองเห็นคุณค่าในตนเองจากประสบการณ์ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการร่วมพัฒนาชุมชน ตั้งแต่การคิด วางแผน ปฏิบัติ และประเมิน ทำให้เกิดความภูมิใจและมั่นใจที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้กับชุมชนต่อไป ซึ่งเปรียบเสมือนว่าเยาวชนได้รับการเสริมพลังอำนาจ

ตารางที่ 6.2 (ต่อ)

มุมมองต่อกระบวนการ	มุมมองต่อเยาวชน
- ได้เสริมพลังอำนาจให้กับคนในชุมชนในแง่ขององค์ความรู้ด้านการพัฒนาชุมชน ทำให้รู้วิธี ขั้นตอนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง - ช่วยให้เกิดเครือข่ายต่างวัยขึ้นในชุมชน	

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้นได้สะท้อนถึงความสำเร็จของการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนได้เป็นอย่างดี โดยความสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้น นอกจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือ สนับสนุนด้วยดีแล้ว ผู้วิจัยพบว่าการดำเนินกระบวนการที่ประสบความสำเร็จได้ยังขึ้นอยู่กับกรณีแนวคิดควบคู่ไปกับการมีหลักดำเนินกระบวนการของแต่ละขั้นตอนวิจัยที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ยึดถือปฏิบัติทำให้เกิดเป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ดังที่จะกล่าวสรุปต่อไปนี้

กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

การดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน นอกจากผู้วิจัยปฏิบัติตามขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการดังที่ Kemmis and Wilkinson (1998: 21 อ้างใน ผ่องพรรณ ทรัพย์มงคล และ สุภาพ ฉัตรภรณ์, 2555: 288) ได้เสนอไว้ 4 ขั้นตอนคือ 1) ศึกษาสภาพการณ์/ปัญหา และวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Plan) 2) ปฏิบัติ (Act) 3) สังเกตผลการปฏิบัติ (Observe) และ 4) สะท้อนความคิด (Reflect) มาเป็นหลักในการดำเนินกระบวนการแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่ากระบวนการเสริมพลังอำนาจดังกล่าวจะสำเร็จได้ยังต้องมีแนวคิดและหลักการสำคัญอื่นๆ ที่จำเป็นต้องนำมาใช้ร่วมกันในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัยครั้งนี้ด้วย เนื่องจากขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเพียงการนำเสนอภาพกว้างของวิธีการทำวิจัยเพื่อต้องการประเมินว่าสิ่งที่นักวิจัยจะทำนั้นมีผลต่อการเรียนรู้ของตัวนักวิจัยเองและของบุคคลอื่นหรือไม่ อย่างไร ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาหรือปรับปรุงการเรียนรู้และความเข้าใจของนักวิจัยและบุคคลอื่นๆ (McNiff and Whitehead, 2006: 13-14) รวมถึงการปฏิบัติเพื่อที่จะปรับปรุงบางสิ่งบางอย่างให้ดีขึ้น ซึ่งทำให้นักวิจัยทราบได้ว่าความรู้ที่ได้ทำหรือที่ได้เรียนรู้จากบางสิ่งบางอย่างนั้นมีผลต่อกระบวนการของการพัฒนาปรับปรุงอย่างไร

(McNiff and Whitehead, 2009: 11) ดังที่การวิจัยครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ความรู้ใหม่ที่มาพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนให้มีเพิ่มมากขึ้นได้ โดยผู้วิจัยพบแนวคิดและหลักปฏิบัติที่ควรต้องนำมาใช้สำหรับกระบวนการเสริมพลังอำนาจครั้งนี้ควบคู่ไปกับการดำเนินงานตามขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งแนวคิดและหลักการเหล่านั้นมีความเฉพาะตัวและมีรายละเอียดสำคัญที่ต่างไปจากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ทำการศึกษในเรื่องอื่นๆ และมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ผู้เข้าร่วม รวมทั้งบริบทที่แตกต่างกัน

สำหรับกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนควรเป็นอย่างไรนั้น สามารถสรุปสาระสำคัญออกเป็น 2 ประเด็นได้ดังนี้

แนวคิดสำคัญของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

จากการที่กระบวนการเสริมพลังอำนาจในงานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมและเกี่ยวข้องกับจิตใจที่อยู่ภายในของเยาวชนทำให้อาจดูได้ว่าเป็นเรื่องที่ทำได้ยากก็ตาม แต่ผู้วิจัยก็มีแนวคิดหลายๆ อย่างที่ทำให้รู้สึกว่าการพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนนั้น เป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ และสามารถรับรู้ได้ว่าเยาวชนมีจิตสำนึกหรือไม่ อย่างไร ด้วยการสังเกตจากการกระทำของเยาวชนและเสียงสะท้อนที่เยาวชนได้สื่อถึงความรู้สึกของตนออกมา ดังนั้นการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจนี้ ผู้วิจัยได้มีแนวคิดสำคัญที่นำมาใช้ยึดถือปฏิบัติและทำให้ผู้วิจัยเชื่อมั่นได้ว่าการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจดังกล่าวสามารถประสบความสำเร็จได้ดังนี้

1. คนในชุมชนและการมีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นการจะพัฒนาชุมชนให้สำเร็จได้ต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาคน โดยเฉพาะเยาวชน ให้มีจิตสำนึกรักชุมชน เพราะเยาวชนเป็นสมาชิกของชุมชนที่สำคัญและเป็นคนรุ่นใหม่ที่ต้องเข้าไปมีบทบาทในชุมชนเพื่อเตรียมแทนคนรุ่นเก่า

2. เยาวชนสามารถทำการพัฒนาชุมชนของตนได้ และมีความต้องการที่จะเห็นชุมชนของตนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ เพียงแต่ต้องเข้าใจและรับฟังความคิดความต้องการของเยาวชน ด้วยการเปิดเวทีให้เยาวชนได้เป็นผู้ลงมือและเรียนรู้ประสบการณ์จากการได้ปฏิบัติจริง ซึ่งถือเป็นการให้โอกาสที่ดีกับเยาวชน และนี่ก็คือวิธีการเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชนอีกวิธีหนึ่ง

3. การให้โอกาสดับยายชนดัดมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ควรเริ่มจากการให้ยายชนดัดเข้าสู่กระบวนการที่มีลักษณะเป็นแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพราะการมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การเสริมพลังอำนาจให้กับยายชนดัดเข้าร่วม และช่วยให้เกิดความตระหนัก ความต้องการ การรู้จักคิด และการกระทำที่จะพัฒนาชุมชนของยายชนดัด

4. โอกาสและการเสริมแรงทางบวกที่ยายชนดัดได้รับจากผู้ใหญ่จะช่วยเสริมพลังอำนาจให้ยายชนดัดเกิดความมั่นใจในตนเองและเห็นคุณค่าของตนเองที่มีต่อชุมชน อันนำไปสู่การเกิดแรงจูงใจในการกระทำเพื่อชุมชนต่อไป

5. การได้รับความรู้ และแง่คิด ควบคู่ไปกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเองจะทำให้สามารถพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองได้มากขึ้น

6. แผนงานมีไว้ใช้เป็นแนวทางร่งนำทางการปฏิบัติ ไม่จำเป็นต้องยึดตายตัวเสมอไป แต่สามารถปรับ แก้ไข เพิ่มเติม ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปดัดมีประสิทธิภาพ

7. การเสริมพลังอำนาจที่มีกิจกรรมในการช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้จะทำให้บุคคลมีการพัฒนาความรู้ ความสามารถของตน และเมื่อการดำเนินการตามขั้นตอนของการเสริมพลังอำนาจเสร็จสิ้นลง การเรียนรู้ที่บุคคลได้รับจากการเข้าร่วมกระบวนการจะทำให้บุคคลค่อยๆ เกิดความเชื่อมั่นหรือเห็นคุณค่าตนเองมากขึ้น และเกิดการพัฒนาคิดสำนึกของตนในการทำประโยชน์ หรือพัฒนาชุมชนที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ได้ด้วยตนเองต่อไป

8. การพัฒนาให้ยายชนดัดมีจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ หากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้ใกล้ชิดที่เป็นบุคคลนัยสำคัญของยายชนดัดเห็นความสำคัญและให้โอกาสยายชนดัดเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่จะมาช่วยปลูกฝังหรือเสริมสร้างจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนของยายชน ดั้งนั้น บุคคลที่เกี่ยวข้องในการเสริมพลังอำนาจครั้งนี้ก็คือ บุคคลนัยสำคัญของยายชน ซึ่งประกอบด้วย เพื่อนของยายชน สมาชิกในครอบครัว (ผู้ปกครอง/พ่อแม่) ครูในชุมชน ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ซึ่งจะเป็นปัจจัยบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเสริมพลังอำนาจในครั้งนี้

หลักปฏิบัติในกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

ในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนได้ว่า เมื่อนักวิจัยเข้าพื้นที่เพื่อต้องการเสริมพลังอำนาจเยาวชนให้เกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน สิ่งที่นักวิจัยควรจะต้องปฏิบัติมีอยู่ 4 การดำเนินงานหลักที่ผู้วิจัยขอเรียกว่า “กระบวนการ TEAM” ซึ่งประกอบด้วย

1. การสร้างความไว้วางใจ (Trust) ในกระบวนการของการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจะมีความเกี่ยวข้องกับคนกลุ่มต่างๆ ที่มาร่วมกันเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชน จึงจำเป็นที่ผู้มีส่วนร่วมทุกคนต้องมีความไว้วางใจกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนด้วยกันเอง เพื่อนำไปสู่การกล้าเปิดเผยความต้องการ ความคิดเห็นและความรู้สึกที่แท้จริงออกมา จนกลายเป็นพลังอำนาจที่สามารถขับเคลื่อนกระบวนการให้สำเร็จได้ ซึ่งความไว้วางใจส่วนหนึ่งสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้โดยเริ่มต้นจากการที่ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการทุกคนได้มีการปฏิสัมพันธ์ด้วยการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจที่ดีต่อกัน และมีการทำกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ร่วมกันเพื่อสร้างความคุ้นเคยจนพัฒนาไปสู่ความไว้วางใจกัน ทั้งนี้การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเพื่อใช้เป็นสิ่งยึดโยงกลุ่มนี้ถือเป็นบทบาทหนึ่งของนักวิจัยในการดำเนินกระบวนการดังที่จะกล่าวไว้ในหัวข้อบทบาทของนักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

2. การกระตุ้น-ให้กำลังใจ (Encouragement) สืบเนื่องจากกลุ่มเยาวชนที่ผู้วิจัยต้องการจะพัฒนาหรือสร้างให้เกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนนั้น ส่วนใหญ่ยังคงเป็นเยาวชนที่ไม่มีประสบการณ์ในการคิดทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง และมีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนน้อย ทำให้เยาวชนส่วนใหญ่ขาดความเชื่อมั่นในตนเองที่จะทำสิ่งต่างๆ และไม่มีความกล้าในการแสดงความคิดเห็นต่อหน้ากลุ่มคน ดังนั้นในเส้นทางของการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจนี้ ผู้วิจัยจะต้องคอยกระตุ้นให้เยาวชนพยายามคิด มองถึงคุณค่าของตนที่มีต่อชุมชน รวมทั้งคอยสนับสนุนให้กำลังใจเยาวชนในทุกขั้นตอน เพื่อไปสู่ความกล้าในการนำเสนอความคิดเห็นของตน และเกิดความเชื่อมั่นในตนเองมากยิ่งขึ้น

สำหรับวิธีการกระตุ้น-ให้กำลังใจที่สำคัญ ได้แก่

2.1) การใช้เป้าหมายที่มีอยู่ร่วมกันเป็นแรงจูงใจที่จะผลักดันให้ผู้เข้าร่วมทุกคนเกิดกำลังใจที่จะดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจให้ประสบความสำเร็จ

2.2) การพูดคุยในเชิงของการปลุกขวัญกำลังใจให้เกิดความกล้าทำในสิ่งที่ต้องการและมีความเป็นไปได้ให้เป็นจริงขึ้นมา รวมทั้งการชื่นชม การให้ความสนใจในความคิดและการกระทำที่ดี ที่ถูกต้องของเยาวชน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการเสริมแรงด้วยการตอบสนองและให้รางวัลกับพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงาม ทำให้เยาวชนรู้สึกถึงพลังอำนาจของตนเองและเป็นแรงผลักดันที่จะพยายามให้ความคิด-ความต้องการของตนทำได้สำเร็จและกลายเป็นจริงขึ้นมา

2.3) การใช้สิ่งต่างๆ ที่เยาวชนได้เรียนรู้และสามารถทำได้จากการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจ มาเป็นพลังที่ช่วยส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการปลดปล่อยความคิด และมองเห็นคุณค่าของตน เช่น สามารถคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาจากการที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับเพื่อนได้ สามารถคิดแผนโครงการและแผนกิจกรรมที่จะมาช่วยพัฒนาชุมชนของตนได้ เป็นต้น ประสบการณ์ในเชิงบวกที่เกิดขึ้นกับเยาวชนจะเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้เยาวชนมั่นใจในตนเอง

2.4) การเป็นพี่เลี้ยงคอยอยู่เคียงข้างทุกครั้งที่ยาวชนได้ดำเนินกระบวนการเพื่อไปสู่ความสำเร็จตามที่เยาวชนตั้งใจหรือวางแผนไว้ เปรียบเสมือนกองเชียร์ที่คอยให้กำลังใจนักกีฬาเพื่อไปสู่เส้นชัย

ทั้งนี้ ประเด็นของการกระตุ้นและให้กำลังใจนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของนักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ที่เรียกว่า “การผูกโยง” และ “การเสริมแรง”

3. การให้อิสระทางความคิด (Autonomy) การจะเสริมพลังอำนาจให้เกิดขึ้นกับเยาวชนได้นั้นต้องสามารถทำให้เยาวชนสามารถปลดปล่อยความคิดของตนออกจากข้อจำกัดที่ปิดกั้นโอกาสและสิทธิต่างๆ รวมถึงทรัพยากรที่มีคุณค่า เช่นเดียวกับการเสริมพลังอำนาจเยาวชนให้เกิดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยจำเป็นต้องทำลายกำแพงที่บดบังความคิดของเยาวชนเกี่ยวกับสิทธิและบทบาทที่มีต่อการพัฒนาชุมชน โดยเมื่อเยาวชนได้รับการกระตุ้นและกำลังใจให้เกิดความพยายามคิดทำเพื่อชุมชนเริ่มมีความมั่นใจที่จะแสดงความคิดเห็นของตนออกมาแล้ว สิ่งที่ต้องคำนึงถึงและดำเนินการต่อไปก็คือผู้วิจัยต้องไม่ปิดกั้นโอกาสของเยาวชน และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานระหว่างวัยให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดปัญหาของการถูกรวบจำความคิดจากกลุ่มผู้ใหญ่ ซึ่งจะทำให้เยาวชนขาดอิสระในการแสดงออกด้านต่างๆ ได้

การให้อิสระทางความคิดดังกล่าว ผู้วิจัยมีวิธีการที่ได้นำไปใช้อยู่ในกระบวนการเสริมพลังอำนาจฯ ดังนี้

3.1) ให้อยาวชนสามารถพูด เขียน และกระทำได้อย่างเต็มที่ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นตัวสะท้อนความคิดที่มีอยู่ในตัวเยาวชนได้เป็นอย่างดี

3.2) ใช้การปฏิสัมพันธ์ในลักษณะของการสื่อสารแบบ 2 ทาง

3.3) เคารพในสิทธิ-เสียงของผู้เข้าร่วมทุกคน (respectfulness) อย่างเท่าเทียมกัน ผู้วิจัยต้องไม่เป็นผู้ตัดสินว่าความคิดใดดีกว่ากัน แต่ให้ผู้เข้าร่วมทุกคนสามารถเสนอความคิดและตัดสินใจเลือกได้ด้วยตนเอง โดยยึดหลักแห่งความเป็นประชาธิปไตยร่วมกับการให้อิสระทางความคิด เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ดีที่สุดของกลุ่มและนำไปสู่ความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของร่วมกันในข้อสรุปดังกล่าว

4. การติดตาม-ให้คำปรึกษา (Mentoring) แม้การวิจัยเชิงปฏิบัติการจะเป็นการปล่อยให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดำเนินการคิดและทำการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยตนเองให้มากที่สุด และผู้วิจัยได้ให้อิสระทางความคิดแก่ผู้เข้ามามีส่วนร่วม แต่ในฐานะผู้วิจัยก็จำเป็นที่จะต้องคอยติดตาม ให้คำปรึกษา หรือคำแนะนำ ควบคู่กันไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากยังเป็นกลุ่มหรือชุมชนที่ยังไม่เข้มแข็ง หรือยังไม่มีประสบการณ์ดำเนินการมาก่อน การที่ผู้วิจัยคอยเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มหรือชุมชนไม่ได้ถือเป็นการก้าวล่วงและครอบงำกลุ่มหรือชุมชน แต่เป็นการช่วยเหลือ สนับสนุน และเสริมแรงให้การดำเนินกระบวนการของผู้เข้ามามีส่วนร่วมได้เกิดความสำเร็จ

การดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนครั้งนี้ ได้มีการติดตามและคอยให้คำปรึกษากับผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่ม โดยเฉพาะกับกลุ่มเยาวชนดังนี้

4.1) ให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาเมื่อผู้เข้ามามีส่วนร่วมต้องการความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เมื่อเยาวชนได้เสนอกิจกรรมต่างๆ ที่จะดำเนินการพัฒนาชุมชน และเกิดปัญหาว่าจะพิจารณาเลือกอย่างไร ผู้วิจัยสามารถให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การคิดต่อยอดของเยาวชนได้ เช่น ลองพิจารณาความเป็นไปได้ในการทำกิจกรรม และรับฟังความคิดเห็นของแต่ละคนในกลุ่ม เพื่อไปสู่การตัดสินใจเลือกกิจกรรมที่จะมาเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการต่อไป เป็นต้น การคอยติดตามและให้คำปรึกษานี้จะเป็นแรงผลักดันให้เยาวชนสามารถก้าวเดินต่อไปได้

4.2) ติดตามด้วยการคอยสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ามามีส่วนร่วมทุกคนในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถให้การช่วยเหลือและสนับสนุนได้ทันทั่วทั้งที่หากผู้เข้ามามีส่วนร่วมเกิดปัญหาหรือติดขัดเรื่องใด

4.3) การติดต่อสื่อสารกับผู้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในช่วงของการดำเนินการกระบวนการ เพื่อสอบถามความก้าวหน้า ความคิดหรือความต้องการเพิ่มเติม และรับฟังปัญหาที่อาจเผชิญอยู่ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยสามารถให้คำปรึกษาและจัดการช่วยเหลือได้ทัน ตัวอย่างผลดีของการติดตามเช่น

ก. กรณีตัวแทนเยาวชนบางคนเกิดข้อสงสัยว่าจะเริ่มพูดคุยอย่างไรในการประสานกับผู้ใหญ่บ้านก่อนเริ่มกิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชน แต่ไม่กล้าปรึกษาใคร จึงนั่งเฉยจนกระทั่งผู้วิจัยได้มีการติดตามด้วยการโทรสอบถามและให้คำปรึกษา ตัวแทนเยาวชนดังกล่าวจึงสามารถดำเนินการต่อไปได้

ข. กรณีกลุ่มสมาชิกของผู้นำและคนในชุมชนบางท่านมีความคิด ความต้องการเพิ่มเติมว่า การประชาสัมพันธ์ก่อนเริ่มกิจกรรมถ้ามีเยาวชนร่วมด้วยกับทางกลุ่มผู้นำ น่าจะเป็นสิ่งที่ดี เมื่อผู้วิจัยรับทราบความคิดเห็นจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน จึงได้ทำการติดต่อในลักษณะปรึกษาความคิดเห็นจากกลุ่มเยาวชน ในที่สุดจึงได้ตัวแทนเยาวชนมาร่วมทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่จะจัดขึ้นกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน

นอกจากนี้ สำหรับผู้วิจัยเองต้องคอยติดตามผลที่เกิดขึ้นจากการลงพื้นที่แต่ละครั้งด้วยการนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรม และการรับฟังเสียงสะท้อนจากผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่ม รวมถึงการปรึกษา พูดคุยกันระหว่างทีมผู้วิจัย เพื่อนำไปสู่การปรับหรือวางแผนงานสำหรับการลงพื้นที่ครั้งต่อไปของผู้วิจัยให้มีความเหมาะสมมากขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการกระบวนการเสริมพลังอำนาจในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจึงประกอบด้วย 4 การดำเนินงานหลักดังกล่าวข้างต้น และการดำเนินการกระบวนการตามหลักปฏิบัตินี้ยังให้ผู้วิจัยได้เกิดการเรียนรู้ใหม่เพิ่มเติมดังที่จะกล่าวไว้ในบทสะท้อนการเรียนรู้จากการวิจัย

บทสะท้อนการเรียนรู้จากการวิจัย

จากการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนและผลการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของการเป็นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ผู้วิจัยมองว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้จะมีประโยชน์ต่อนักวิจัยที่ต้องการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และหากนักวิจัยท่านใดต้องการที่จะนำกระบวนการเสริมพลังอำนาจ ดังกล่าวไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำวิจัยต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอหลักการเพิ่มเติมในการประยุกต์กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บทบาทของนักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากความสำเร็จของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยพบว่านอกจากเกี่ยวข้องกับปัจจัยบริบทแวดล้อมของเยาวชนที่เปรียบเสมือนเป็นภาวศของการมีส่วนร่วมของนักวิจัยแล้ว ส่วนหนึ่งยังเกี่ยวข้องกับผู้วิจัยโดยตรง กล่าวคือ ในการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจให้ประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยได้แสดงบทบาทของการเป็นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตลอดการดำเนินกระบวนการ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ออกมาได้ว่า **บทบาทของนักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)** เมื่อเข้าสู่พื้นที่ศึกษาจะต้องตระหนักในสิ่งที่เรียกว่า **“เงื่อนไข TERAPON”** มาใช้ดำเนินการควบคู่ไปกับกระบวนการเสริมพลังอำนาจในครั้งนี้ด้วย ซึ่งสิ่งที่ต้องตระหนักหรือให้ความสำคัญมีอยู่ 7 ประการ คือ

1. การผูกโยง (Tie) ผู้วิจัยมองว่าการดำเนินกระบวนการที่ประสบความสำเร็จเกิดขึ้นได้จากการที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการมีสิ่งที่ดีมาผูกโยงเข้าด้วยกัน โดยสิ่งที่ดีนี้ประกอบด้วย 3 ประเด็น (3 Good) คือ

- 1.1) มีเป้าหมายร่วมกันที่ดี (Good goal)
- 1.2) มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน (Good relationship)
- 1.3) มีทักษะต่างๆ ดี (Good skills)

ลักษณะทั้งสามอย่างที่ดีนี้จะช่วยเสริมให้การทำงานร่วมกันไม่เกิดปัญหา โดยเปรียบเสมือนสิ่งที่มาผูกมัดคอยยึดโยงกลุ่มเข้าด้วยกัน อย่างกรณีการเกิดเครือข่ายหรือเกิดกลุ่มทำงานร่วมกันได้นั้น ต้องเริ่มมาจากการมีเป้าหมายเดียวกัน และเป้าหมายนั้นควรเป็นเป้าหมายที่ดี คือ มุ่งประโยชน์ต่อ

ส่วนรวม ทำให้การทำงานร่วมกันไม่เกิดความรู้สึกของการได้รับผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกันและยังสามารถที่จะชักชวนให้มีผู้เข้าร่วมเป็นทีมเดียวกันได้อย่างสบายใจ นอกจากนี้การทำงานใดๆ ล้วนต้องอาศัยความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อให้เกิดความไว้วางใจในการทำงานร่วมกันได้ ถ้าที่จะเปิดเผยความคิดเห็นให้รับรู้ได้ รวมถึงนำไปสู่การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกทั้งความพยายามที่จะแก้ปัญหาในชุมชนหรือสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับชุมชนได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยทักษะต่างๆ ของแต่ละบุคคล เช่น ทักษะการคิด การพูด การเป็นผู้นำ เป็นต้น เพื่อช่วยกันสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน เช่นเดียวกันกับกรณีของเยาวชนที่ผู้วิจัยจำเป็นต้องเริ่มด้วยการสร้างความสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้เกิดขึ้น ก่อนที่จะนำไปสู่การวางแผนกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนได้

2. การเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) กระบวนการเสริมพลังอำนาจครั้งนี้สำเร็จขึ้นได้จากการที่มีภาคีของการเสริมพลังอำนาจ ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนเข้ามาช่วยในการพัฒนาเยาวชนร่วมกับผู้วิจัย อันได้แก่ บุคคลที่เป็นสมาชิกในครอบครัวของเยาวชน ผู้นำหรือแกนนำของชุมชน ครูในชุมชน และสมาชิกในชุมชน (หรือชาวบ้าน) โดยรูปแบบของการเสริมพลังอำนาจในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ (SCS) คือ

2.1) เสริมพลังอำนาจด้วยการเป็นผู้กระตุ้น (Stimulator) คือ การกระตุ้นให้เยาวชนได้คิดและมองเห็นปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำไปสู่การเกิดความคิดที่จะต้องการแก้ไขหรือพัฒนาชุมชนให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ในขณะที่ตัวเยาวชนเองได้มีการพัฒนาตนเองด้วยการรู้จักที่จะแสดงบทบาทในการเป็นผู้คิดและดำเนินการเพื่อพัฒนาชุมชนของตน และยังเป็นการปลดปล่อยความคิดจากเดิมที่มองบทบาทในการพัฒนาชุมชนว่าเป็นของกลุ่มผู้ใหญ่เท่านั้น โดยเปลี่ยนมาสู่ความคิดของการเป็นผู้มีส่วนร่วมคนหนึ่งที่สามารถช่วยพัฒนาชุมชนได้ เปรียบได้กับการไปเพิ่มศักยภาพ/ความสามารถด้วยการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับเยาวชน

2.2) เสริมพลังอำนาจด้วยการเป็นผู้ประสาน (Coordinator) เป็นลักษณะของการเสริมพลังอำนาจเยาวชนด้วยการประสานความสัมพันธ์และความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มผู้เข้าร่วมทั้งเยาวชน ผู้นำและคนในชุมชน ทำให้เยาวชนได้กล้าแสดงความคิดเห็นกับกลุ่มผู้ใหญ่มากขึ้น สามารถทำการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ในขณะที่กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนได้เปลี่ยนมุมมองที่มีต่อเยาวชนไปในทางที่ดีขึ้นเพื่อนำไปสู่การร่วมมือกันพัฒนาชุมชน

2.3) เสริมพลังอำนาจด้วยการเป็นผู้สนับสนุน (Supporter) คือ การสนับสนุนเยาวชนในด้านการเข้าร่วม การคิด และการกระทำ โดยให้สิทธิหรือโอกาสกับเยาวชน ซึ่งเปรียบได้กับเป็นการสร้างบรรยากาศ/สภาพแวดล้อมของการทำงานพัฒนาให้เกิดขึ้น ได้แก่ การให้เยาวชนได้เข้ามาเป็นผู้เข้าร่วมในกระบวนการ การสนับสนุนความคิดของเยาวชนด้วยการรับฟังความต้องการ ความคิดเห็นของเยาวชน โดยมองเยาวชนเป็นกลุ่มหนึ่งที่สามารถมีส่วนร่วมในการช่วยพัฒนาชุมชนได้เท่าเทียมกับผู้ใหญ่ และการส่งเสริมความคิดของเยาวชนโดยช่วยในการให้ข้อเสนอแนะ คำปรึกษา เพื่อเติมเต็มความคิดของเยาวชนให้สมบูรณ์มากขึ้น อันช่วยลดปัญหาและทำให้กิจกรรมที่ได้วางแผนร่วมกันดำเนินการได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี รวมทั้งการสนับสนุนทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อประหยัดงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมที่จะจัดขึ้น เป็นต้น

การที่ภาคีของการเสริมพลังอำนาจมีความเข้าใจในเยาวชนและเปิดโอกาสให้กับเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนจึงเป็นสัญญาณที่ดีของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน และช่วยในการเสริมสร้างจิตสำนึกในด้านการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับเยาวชนตามมาในที่สุดได้

3. การเสริมแรง (Reinforcement) การเสริมแรงเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ต้องมีร่วมไปกับการดำเนินกระบวนการ เนื่องจากเยาวชนยังอยู่ในช่วงของความเป็นวัยรุ่นที่มีความต้องการให้มีผู้ให้ความสนใจกับสิ่งที่ตนได้กระทำ ดังนั้นเมื่อเยาวชนได้มีความคิดและการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม ภาคีหรือผู้เข้าร่วมกระบวนการต้องรู้จักที่จะเสริมแรงใน 2 ลักษณะ (2R) คือ

3.1) มีปฏิกิริยาตอบสนอง (Response) ต่อการกระทำของเยาวชน ได้แก่ การช่วยเสนอแนะความคิดเห็น พร้อมกับแสดงให้เยาวชนเห็นว่าตนมีความยินดีที่จะสนับสนุนความคิดของเยาวชนในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน การตอบรับและมาเข้าร่วมทำกิจกรรมกับเยาวชน เป็นต้น เพื่อเป็นกำลังใจให้กับเยาวชน และสื่อถึงความสนใจที่มีต่อเยาวชน

3.2) มีการให้รางวัล (Reward) กับการทำดีของเยาวชน ซึ่งรางวัลในที่นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของ เงินทอง แต่สามารถเป็นในรูปของการกระทำที่มีคุณค่าทางจิตใจต่อเยาวชน อันได้แก่ การกล่าวชื่นชมเยาวชน การปรบมือ การพูดให้กำลังใจ เป็นต้น เพื่อสะท้อนให้เยาวชนได้รับรู้ว่าความคิดและการกระทำของตนเป็นสิ่งที่ดี ถูกต้อง และได้รับความสนใจจากบุคคลอื่นในชุมชน

4. การปรับเปลี่ยน (Adaptation) จากการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจครั้งนี้ ได้ทำให้ผู้วิจัยเรียนรู้ว่า นอกจากที่ผู้วิจัยจะแสดงบทบาทของคนนอกชุมชนดังที่ เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้กล่าวไว้คือ ให้เป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (facilitator) ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (catalyst) และให้เกิดเครือข่าย (networker) แล้วนั้น ผู้วิจัยยังพบว่า การแสดงบทบาทดังกล่าวจำเป็นที่จะต้องรู้จักในเรื่องของการปรับตัวหรือการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในแต่ละพื้นที่ด้วย ซึ่งมีอยู่ 3 ประเด็น (3M) ที่ผู้วิจัยต้องรู้จักที่จะปรับเปลี่ยน คือ

4.1) วิธีการ (Method): แม้ผู้วิจัยจะมีการเตรียมตัวเองไว้อย่างดีโดยมีการเตรียมแผนงานของผู้วิจัยไว้สำหรับการลงพื้นที่แต่ละครั้งก็ตาม แต่ในความเป็นจริงของการดำเนินกระบวนการแต่ละครั้งสามารถที่จะมีเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้นได้ ทำให้ผู้วิจัยต้องรู้จักที่จะปรับวิธีการใหม่ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น ลงพื้นที่ได้ทำให้รู้ว่าเยาวชนยังขาดความกล้าแสดงออกทางความคิด และทักษะที่จำเป็นต่อการทำกิจกรรมร่วมกันได้ ก็ทำให้ผู้วิจัยต้องคิดปรับเปลี่ยนวิธีการในการที่จะนำมาใช้กับเยาวชนใหม่ เป็นต้น

4.2) อารมณ์ (Mood): การที่เยาวชนอยู่ในช่วงของความเป็นวัยรุ่นทำให้บางครั้งมีการแสดงพฤติกรรมที่พูดคุยกันเองบ้าง หรือในช่วงแรกไม่มีการโต้ตอบเพราะไม่กล้า/ไม่คิด หรือเกิดความหวั่นไหวให้ความสนใจในสิ่งอื่นที่ผ่านเข้ามาโดยไม่คาดคิดล่วงหน้า ทำให้การดำเนินกระบวนการอาจหยุดชะงักหรือเกิดปัญหาได้ถ้าผู้วิจัยไม่รู้จักการปรับเปลี่ยนอารมณ์ของตนเองให้ดี ด้วยการรู้จักที่จะควบคุมอารมณ์ของตนเองไม่ให้เกิดความหงุดหงิด หรือเบื่อหน่ายกับพฤติกรรมเหล่านั้น โดยผู้วิจัยต้องมีความเข้าใจพื้นฐานในเรื่องของความเป็นวัยรุ่น ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในพฤติกรรมของเยาวชน และนำไปสู่การสามารถควบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้

4.3) อากัปกริยา (Manner): เนื่องจากกระบวนการเสริมพลังอำนาจครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมกระบวนการที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน ทั้งในแง่ของวัย ความรู้ และสถานภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นที่จะต้องรู้จักปรับเปลี่ยนกริยาทั้งในแง่ของการพูด ท่าทาง ให้มีความเหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม

5. การมีส่วนร่วม (Participation) นั่นคือ กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจำเป็นที่จะต้องให้โอกาสกับเยาวชนผู้เข้าร่วมทุกคนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในขั้นตอนต่างๆ โดยไม่ใช่เพียงแค่ผู้ทำตาม แต่ต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา/ความต้องการ การวางแผน การปฏิบัติ/ดำเนินการ การรับประโยชน์ และการประเมินผล/สะท้อนคิด เพราะการได้ฝึกทำสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะช่วยพัฒนาทักษะ ความสามารถ และศักยภาพของเยาวชนจาก

การเรียนรู้ที่ได้ผ่านการมีส่วนร่วม และประสบการณ์จากการได้เห็นแบบอย่างที่ดีจะช่วยหล่อหลอม หรือปลูกจิตสำนึกของเยาวชนได้

6. ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน (Ownership) ในการดำเนินกระบวนการครั้งนี้ได้ทำให้ผู้วิจัยเรียนรู้ว่าการจะสร้างให้เยาวชนหรือบุคคลใดก็ตามเกิดจิตสำนึกรักชุมชนขึ้นมาได้นั้น กระบวนการนั้นจะต้องทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกันขึ้นมา เพื่อให้เกิดแรงจูงใจที่จะทำกิจกรรมหรือสิ่งต่างๆ เพื่อชุมชนของตน รวมทั้งการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่เกิดขึ้นจากการได้มีส่วนร่วมถือเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งทำให้เกิดแรงจูงใจในการกระตุ้นให้มีความพยายามทำกิจกรรมที่ตนได้มีส่วนร่วมในการคิดและสร้างขึ้นมาให้สำเร็จ ดังนั้นการสร้างให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนจะเป็นสิ่งที่ช่วยปลูกจิตสำนึกของเยาวชนในการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้

7. เครือข่าย (Network) เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่คุณวิจัยเห็นว่าสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินกระบวนการครั้งนี้ โดยตั้งแต่การเตรียมทีมผู้วิจัย มาจนถึงการเสริมพลังอำนาจเยาวชนเพื่อพัฒนาจิตสำนึกต่อชุมชน ล้วนแต่ต้องอาศัยเครือข่ายทั้งจากตัวผู้วิจัยเอง และจากผู้นำชุมชน ซึ่งทำให้การดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเยาวชนในครั้งนี้ประสบความสำเร็จขึ้นมาได้ เช่น การลงมือปฏิบัติตามแผนกิจกรรมได้ปรากฏว่ามีทั้งอาสาสมัครตำรวจบ้าน ผู้ปกครอง และชาวบ้าน มาร่วมลงแรงกายและทุนทรัพย์ร่วมกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ ทั้งนี้ก็เป็นผลมาจากการที่ผู้นำชุมชนมีเครือข่ายเดิมอยู่ก่อนแล้ว จึงทำให้มีกำลังสนับสนุนกระบวนการให้สามารถดำเนินการได้สำเร็จ ในขณะเดียวกัน กระบวนการเสริมพลังอำนาจนี้ก็ช่วยสร้างให้เกิดเครือข่ายใหม่ขึ้นมาในชุมชน ที่ผู้วิจัยเรียกว่า “เครือข่ายต่างวัย” ซึ่งเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการค่อยๆ พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนกับกลุ่มเยาวชนให้สามารถเชื่อมโยงเข้าหากัน โดยมีวัตถุประสงค์ของการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกัน และการเกิดเครือข่ายต่างวัยนี้ได้เป็นสายใยให้การดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนประสบความสำเร็จขึ้นมาได้ ดังจะเห็นได้จากผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนดังที่กล่าวไว้ในสรุปผลการวิจัย

หลักการในการประยุกต์กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกฯ ของเยาวชน

การนำกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนในงานวิจัยนี้ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ นักวิจัยจะต้องคำนึงถึงหลักการที่เรียกว่า **“หลักการ HCRD”** ดังนี้

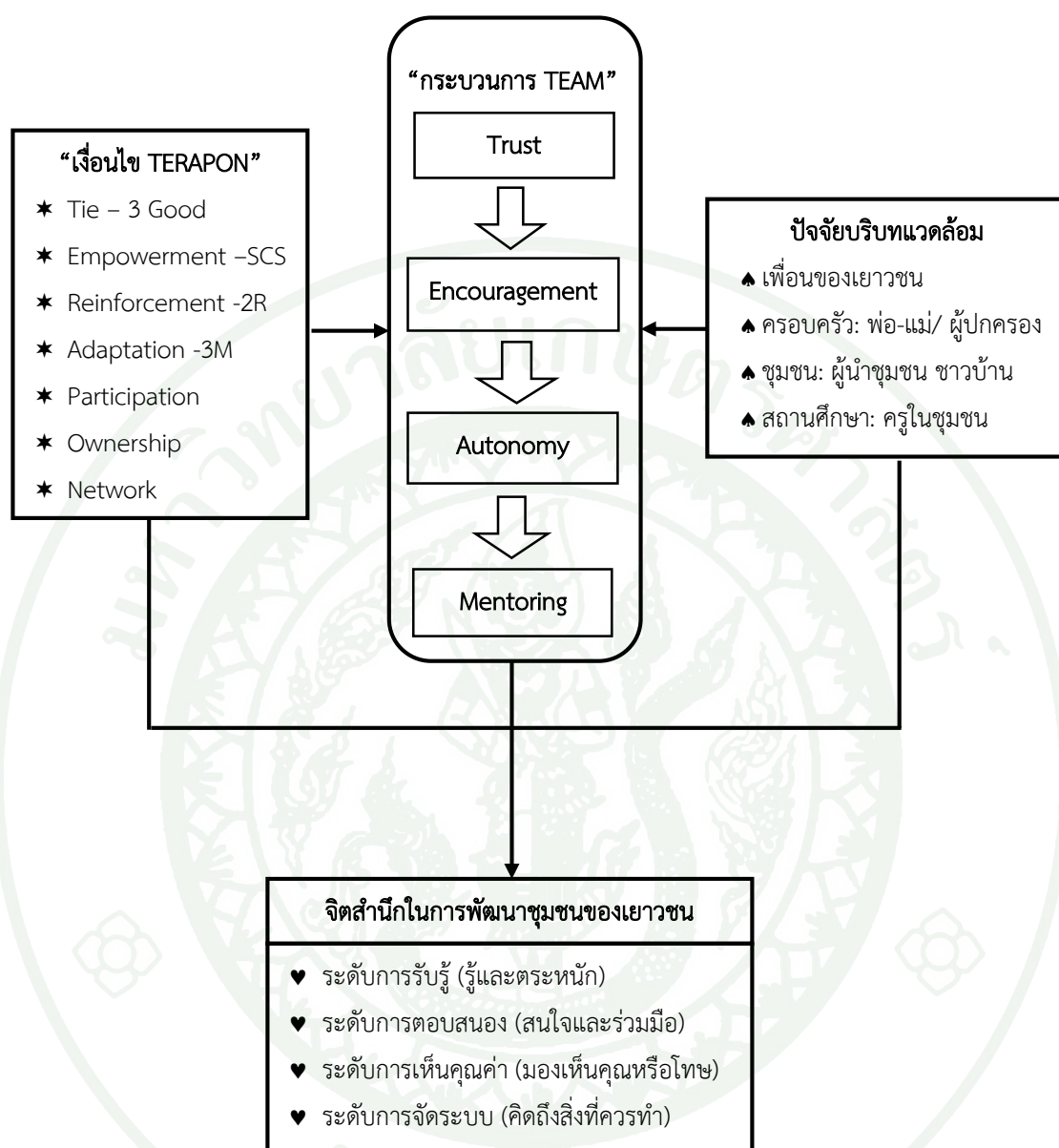
1. ความเป็นมนุษย์ (Humanization) เนื่องจากการทำวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคน ซึ่งแต่ละคนมีลักษณะนิสัย ความคิด ความเชื่อที่แตกต่างกัน ดังนั้นการนำไปประยุกต์ใช้จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงว่าผู้วิจัยต้องการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับใคร เพราะแต่ละกลุ่มคนมีลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่ต่างกัน จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจกลุ่มคนที่ผู้วิจัยจะศึกษาเป็นพื้นฐานก่อน ดำเนินกระบวนการ

2. การตระหนักรู้ด้านวัฒนธรรม (Cultural awareness) การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากรณีเฉพาะพื้นที่ห้วยหมอนทอง ซึ่งย่อมมีบริบททางด้านวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นไม่มากนักน้อย ดังนั้นในการนำไปประยุกต์ใช้ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทพื้นที่ โดยผู้วิจัยต้องให้ความสำคัญกับบริบทพื้นที่ศึกษา มีการลงภาคสนามเพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ของตนให้เข้าใจก่อนดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

3. การเคารพในสิทธิและเสียง (Respectfulness) การดำเนินการกระบวนการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้หลักของการเคารพนับถือในสิทธิและเสียงของผู้เข้าร่วมทุกคนด้วยความเท่าเทียมกัน จนนำไปสู่การได้แผนกิจกรรมที่นำมาใช้ในการขับเคลื่อนกระบวนการเสริมพลังอำนาจครั้งนี้ขึ้นมา ดังนั้นการที่ผู้วิจัยท่านใดจะนำไปประยุกต์ใช้ต้องให้ความสำคัญและเสียงของผู้เข้าร่วมวิจัยทุกคน ด้วยการรับฟังความเห็น ร่วมกับการใช้การสื่อสารแบบ 2 ทาง

4. ความหลากหลาย (Diversity) สิ่งที่ผู้วิจัยควรต้องคำนึงถึงเมื่อต้องทำวิจัยเกี่ยวกับมนุษย์อีกอย่างที่สำคัญก็คือ โดยทั่วไปการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชุมชน ผู้วิจัยมักจะต้องพบเจอกับผู้เข้าร่วมกระบวนการที่มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของวัย เพศ การศึกษา ประสบการณ์ การให้ความสนใจ ฯลฯ ดังนั้นผู้วิจัยต้องเข้าใจถึงความหลากหลายที่มีอยู่ในตัวของผู้เข้าร่วมกระบวนการทุกคนก่อนที่จะประยุกต์หรือตัดสินใจเลือกใช้วิธีการใดในการดำเนินการกระบวนการ

จากข้อสรุปวิจัยและการสะท้อนคิดของนักวิจัยเป็นองค์ความรู้ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปให้เห็นถึงกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ได้ดังแผนภาพที่ 6.1

ภาพที่ 6.1 กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่อาศัยแนวทางของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ร่วมกับแนวคิดและหลักการสำคัญต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นต่อชุมชนห้วยหมอนทอง โดยเฉพาะการพัฒนาเยาวชนให้เกิดจิตสำนึกรักชุมชนขึ้นมาได้สำเร็จนั้น ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะใน 3 ส่วนคือ ส่วนแรกเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาชุมชนและเยาวชน ส่วนที่สองเป็นข้อเสนอแนะในการปรับใช้ และส่วนที่สามเป็นข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะสำหรับการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนและเยาวชน

จากการเข้าสัมผัสพื้นที่และทำวิจัยในชุมชนห้วยหมอนทองทำให้ผู้วิจัยได้มองเห็นว่าการจะขับเคลื่อนให้ชุมชนได้เกิดพัฒนาขึ้นได้นั้นสิ่งสำคัญที่สุดคือสมาชิกในชุมชน โดยสิ่งนี้นักวิจัยหรือนักพัฒนาชุมชนที่ต้องการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนและเยาวชนควรปฏิบัติคือ

1. เปลี่ยนทัศนคติของการมุ่งหวังความช่วยเหลือจากภายนอก ไปสู่การรู้จักพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน ด้วยการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังเช่นงานวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนาชุมชนด้วยกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชน จะเห็นได้ว่าสมาชิกในชุมชนสามารถช่วยกันระดมทุนที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นแรงงาน ทุนทรัพย์ ประสบการณ์ความรู้ของคนในชุมชนมาใช้ในการทำกิจกรรมครั้งนี้โดยไม่ต้องพึ่งพางบประมาณจากภายนอกก็สามารถดำเนินการได้สำเร็จ
2. กิจกรรมการพัฒนาชุมชนต้องมาจากความต้องการของคนในชุมชนที่มีอยู่ร่วมกัน จะเป็นแรงเสริมให้คนในชุมชนหันมาร่วมแรงร่วมใจที่จะทำกิจกรรมดังกล่าวได้มากขึ้น แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงวันเวลา ในการทำกิจกรรมที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีความสะดวกและเห็นพ้องร่วมกัน
3. เยาวชนเป็นคนรุ่นใหม่ที่ไม่ควรถูกมองข้ามความสำคัญในบทบาทของการพัฒนาชุมชน ดังนั้นการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนใดก็ตาม นักวิจัยหรือนักพัฒนาชุมชนควรเปิดเวทีสำหรับเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยทุกครั้ง เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนเกิดความผูกพันต่อชุมชนและยังเป็นการสืบต่อบทบาทการพัฒนาจากคนรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี

สำหรับสิ่งที่คนในชุมชนควรต้องคำนึงถึงสำหรับการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนและเยาวชน คือ

1. การพัฒนาชุมชนจะสำเร็จหรือไม่ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ต้องมาจากการร่วมมือกันของทุกกลุ่ม ทุกฝ่าย
2. การเรียนรู้เป็นวิธีหนึ่งของการพัฒนาเยาวชนให้เกิดจิตสำนึกรักชุมชน และคิดทำเพื่อชุมชนได้ โดยคนในชุมชนต้องทำเป็นแบบอย่าง และให้โอกาสเยาวชนได้มีสิทธิในการร่วมคิด ร่วมทำ กิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน
3. เมื่อเยาวชนได้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองที่จะแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชน คนในชุมชนควรดำเนินการสานต่อจากผู้วิจัย ด้วยการรู้จักที่จะเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับเยาวชนเพื่อผลักดันความคิดอื่นๆ ของเยาวชนให้ไปสู่การปฏิบัติได้จริง ไม่ควรนิ่งเฉยหรือรอให้เยาวชนเป็นผู้เข้าหาตนเองเท่านั้น เพื่อช่วยในการสืบสานกลุ่มเยาวชนรวมพลอนุรักษ์ชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการปรับใช้

จากผลวิจัยที่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนขึ้นมานั้น หากมีการคิดปรับใช้ในบริบทของพื้นที่ชุมชนอื่น จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยบริบทอื่นๆ ที่อาจมีความแตกต่างไปจากบริบทของชุมชนห้วยหมอนทอง ซึ่งอาจทำให้เกิดข้อจำกัดของการนำกระบวนการดังกล่าวไปใช้ได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะเพื่อการปรับใช้ดังนี้

แนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนคือ การเริ่มจากการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้เกิดทักษะ ความคิด และมองเห็นปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาชุมชน แล้วทำการฝึกให้เยาวชนได้รู้จักการดำเนินการเองไม่ว่าจะเป็นการทำแผน การปฏิบัติ โดยสิ่งที่นักวิจัยควรคำนึงถึงสำหรับการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือ ในระหว่างการทำกิจกรรมการจะต้องมีองค์ประกอบในเรื่องของการมีเป้าหมาย ความสัมพันธ์ และทักษะต่างๆ ที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งที่จะมาผูกโยงกลุ่มภาคีผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยให้เข้มแข็ง รวมทั้งตระหนักถึงเรื่องของการเสริมแรง การเสริมพลังอำนาจ รู้จักการปรับเปลี่ยนวิธีการ อารมณ์ และการแสดงกริยาท่าทางให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในขณะที่กำลังดำเนินการวิจัย รู้จักที่จะสร้างการมีส่วนร่วมและความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับผู้ที่มีนักวิจัยต้องการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน รวมถึงรู้จัก

สร้างเครือข่ายการทำงาน หรือหาเครือข่ายในการสนับสนุนการดำเนินกระบวนการ ซึ่งจะทำให้การนำกระบวนการเสริมพลังอำนาจดังกล่าวมาปรับใช้ในชุมชนต่างๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของการพัฒนาชุมชนในมิติด้านสิ่งแวดล้อมและมิติด้านสังคมได้สำเร็จ โดยมีการเปลี่ยนแปลงระดับจิตสำนึกในมิติทั้งสองด้านของเยาวชนในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นผลจากผู้เข้าร่วมกระบวนการทุกคนได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการเสริมพลังอำนาจด้วยตนเอง ประกอบกับการมีปัจจัยบริบทแวดล้อมที่ช่วยหนุนนำกระบวนการ ดังนั้นข้อเสนอแนะของการทำวิจัยครั้งต่อไปจึงควรพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนในมิติด้านวัฒนธรรมและมิติด้านเศรษฐกิจต่อไป โดยนำหลักองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับกลุ่มคนที่ผู้วิจัยจะเสริมพลังอำนาจและบริบทแวดล้อม

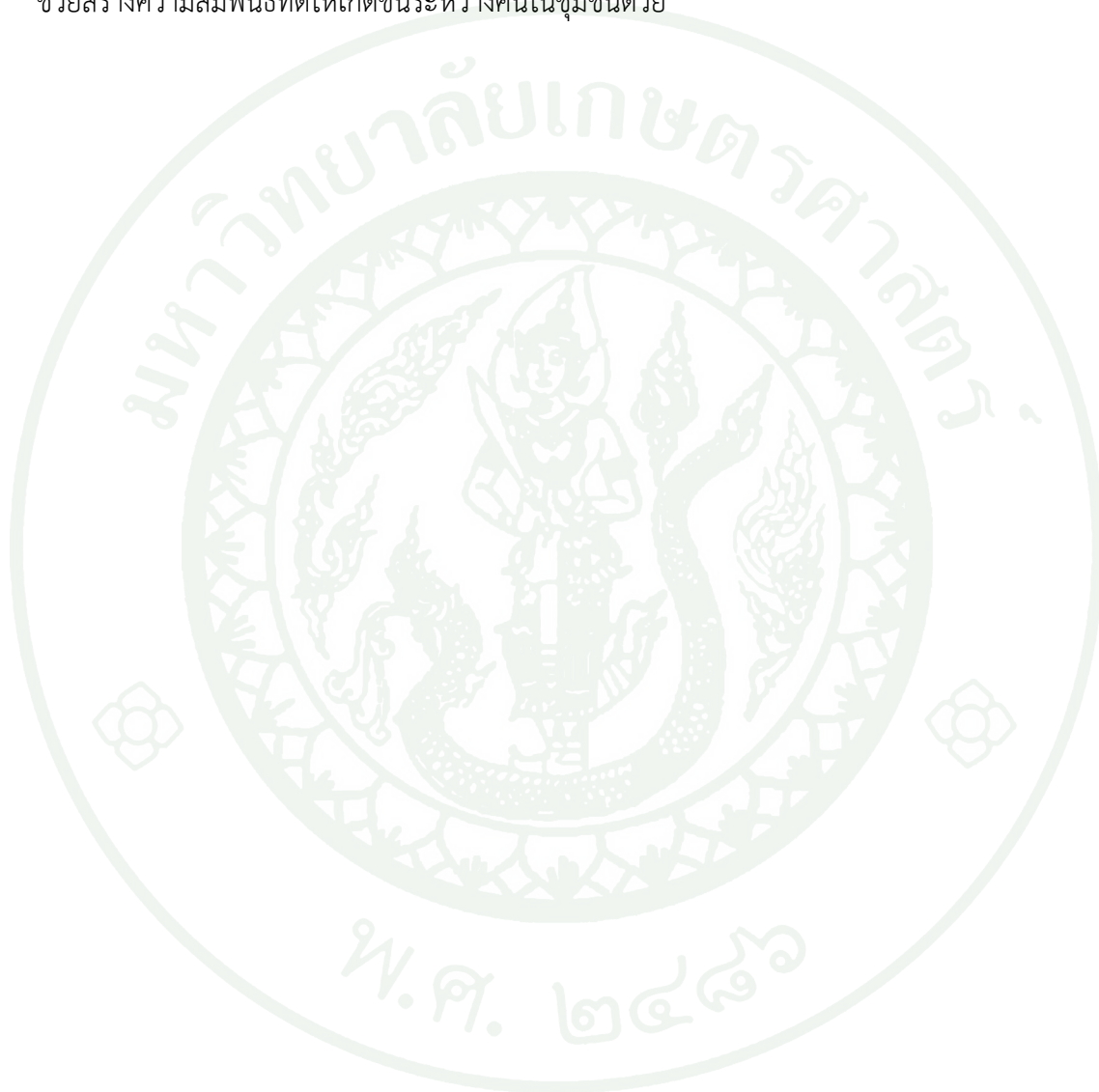
ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยได้ทำให้มองเห็นว่ากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนจะสามารถนำไปใช้ได้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีปัจจัยที่เข้ามาสนับสนุนซึ่งปัจจัยเหล่านั้นหากมองในเชิงของนโยบายแล้ว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ระดับสถาบันครอบครัว: สมาชิกครอบครัวควรปฏิบัติตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเสียสละเพื่อส่วนรวม เรื่องการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพราะครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมแรกที่จะช่วยขัดเกลาลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของเยาวชน

ระดับสถาบันการศึกษา: ผู้บริหารสถานศึกษาควรสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทำประโยชน์ให้กับส่วนร่วม โดยแบ่งเวลาทางด้านวิชาการกับกิจกรรมให้มีความเหมาะสม และแทรกเนื้อหาในด้านคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชนในการเรียนรายวิชาต่างๆ สำหรับครูหรือผู้สอนควรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนด้วยการฝึกให้เยาวชนได้รู้จักการคิดและทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง โดยครูเป็นเพียงพี่เลี้ยงที่คอยให้คำปรึกษา แต่ไม่ควรจะบ่อนความคิดเพียงเพื่อให้เยาวชนได้ทำ ซึ่งจะทำให้เยาวชนไม่ได้มีโอกาสในการคิดด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างทักษะของเยาวชนโดยเฉพาะทักษะการคิด

ระดับชุมชน: สมาชิกในชุมชนควรเปิดโอกาสให้เยาวชนได้แสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชน
 ร่วมด้วย และรับฟังความต้องการของเยาวชนเพื่อนำไปสู่การเกิดกิจกรรมที่มาจากความต้องการ
 ร่วมกันได้อย่างแท้จริงจะช่วยลดปัญหาของความไม่สนใจในการเข้าร่วมทำกิจกรรมของเยาวชนลงได้
 เนื่องจากชุมชนสามารถจัดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของเยาวชนได้อย่างแท้จริง และยังเป็น
 ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นระหว่างคนในชุมชนด้วย

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. 2557. **สรุปข้อมูล อบท. ทั่วประเทศ** (Online). <http://www.dla.go.th/work/abt/index.jsp>, 9 มิถุนายน 2557.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2527. **จิตสำนึกของชาวนา: ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- _____. (บรรณาธิการ). 2549. **สื่อพื้นบ้านแข็งแกร่ง สุขภาพชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- การดา ร่วมพุ่ม และ อุไร คงคาหลวง. 2553. **รายงานผลการวิจัยเรื่องการสื่อสารเพื่อสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- กลีน สระทองเนียม. 2555. **วิทยาลัยชุมชนกับการกิจพัฒนาคนคืนถิ่น** (Online). www.dailynews.co.th/education/151829, 24 กันยายน 2555.
- กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดนครปฐม สำนักงานจังหวัดนครปฐม. 2555. **แผนที่ประจำจังหวัด** (Online). <http://123.242.156.83/1npt/showmenugeneral.php?id=00006>, 21 สิงหาคม 2556.
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2553. **เข้าใจลูกกรวัยรุ่น**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เรือนปัญญา จำกัด.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. 2554. **วิถชุมชน เครื่องมือ 7 ชิ้น ที่ทำให้งานชุมชนง่าย ได้ผล และสนุก**. พิมพ์ครั้งที่ 9. นนทบุรี: สุขศาลา.
- คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดนครปฐม. ม.ป.ป. **แผนพัฒนาจังหวัดนครปฐม 4 ปี (2553-2556)**. นครปฐม: สำนักงานจังหวัดนครปฐม.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2544. **วัฒนธรรม พัฒนาการทาง**

ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดนครปฐม. กรุงเทพมหานคร: กระทรวง
มหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กรมศิลปากร.

จันทร์เพ็ญ ภูโสภ. 2546. **รายงานการวิจัย เรื่อง การฝึกสมาธิและกิจกรรมกลุ่มเพื่อปลูกจิตสำนึกที่
ดีงามของนักเรียนชั้นอนุบาล 2/2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.**

มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

จำนงค์ บัวเนี่ยว. 2550. **การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น: ผลการศึกษาระบบและการ
มีส่วนร่วมของระบบในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น.** เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.

เฉลียว บุรีภักดี, เฉียบ ไทยยิ่ง, ภัทรมน จำปาเงิน, บุญเรือง ศรีเหรียญ, ลือชา ธรรมวินัยสถิต, มยุรี
วัดแก้ว, วันทนา กลิ่นงาม, รวิวงศ์ ศรีทองรุ่ง, ทรงจิต พูลลาภ, และ ประไพพร อักษรศรี.

2545. **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน.** นนทบุรี: บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.

ชนินทร์ วะสินนท์. 2555. "คนรุ่นใหม่กับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน." **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนา
เชิงพื้นที่.** 4 (4): 5-20.

ชินรัตน์ สมสืบ. 2539. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท.** นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย. 2549. **เครือข่ายทางสังคม.** มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. 2553. **สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
วี พรินท์ (1991) จำกัด.

จิตติมาวดี เจริญรัชต์. 2553. **การพัฒนาแบบการสร้างพลังอำนาจเพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการทำ
วิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏ.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
อุดมศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. 2555. **การประยุกต์ทฤษฎีสังคมวิทยาในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณัฐกาญจน์ ประกอบการ, ณัฐรี แจ้งสุวรรณ, พิลาศลักษณ์ ปรียเอกสุต, พัทธี กวางศิรี, และ วรวัฒน์ น้อยโสภณ. 2545. **งานวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับการกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูลในตำบลยายชา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ของนักศึกษาสถาบันราชภัฏนครปฐม**. นครปฐม: สถาบันราชภัฏนครปฐม.

ดารณี จามจุรี. 2545. **การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านสุขภาพในผู้ป่วยกลุ่มโรคเรื้อรัง**. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ธนากร สังเขป. 2555. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. 2555. **การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.

ธีระภัทรา เอกผายสวัสดิ์. 2554. **ชุมชนศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัครศักดิ์ คงคาสวัสดิ์. 2550. **ทุนมนุษย์: การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).

นวลละออ แสงสุข. 2553. "จิตสำนึกสาธารณะในเยาวชน: กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง." **วารสารวิจัยรามคำแหง**. 13 (2): 10-27.

นายรอบรู้. (บรรณาธิการ). 2554. **ราชบุรี นครปฐม**. กรุงเทพมหานคร: สารคดี.

นันทพงศ์ นันทสำเร็จ. 2553. "การปรับปรุงสภาพความปลอดภัยและสร้างจิตสำนึกด้านความปลอดภัยในโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านค้อกุดลาด และโรงเรียนบ้านผาแก้ว ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี." **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**. 2 (5): 17-26.

เนาวรัตน์ พลายน้อย. (บรรณาธิการ). 2549. **การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะท้องถิ่นจากการวิจัยบูรณาการ: การวิเคราะห์ศักยภาพด้านทุนและเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดนครปฐม**. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

บุญช่วย คำแดง. 2556. **ประวัติของบ้านห้วยหมอนทอง**. องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทอง. (อัตสำเนา).

บุญใจ ศรีสถิตนรากร. 2555. **การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย: คุณสมบัติการวัดเชิงจิตวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เบญจมาภรณ์ แดนอินทร์ และ โสวัตรี ณ ถลาง. 2554. "การสร้างสำนักท้องถิ่นบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ในบริบททุนนิยมโลกาภิวัตน์." **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. 37 (2): 143-155.

ประกอบ มีโคตรกอง. (บรรณาธิการ). 2551. **วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประณต คำฉิม. 2549. **จิตวิทยาวัยรุ่น**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ประวีต เอรารธรรม์. 2548. **การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจครูในโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. ปริญญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ประเวศ วะสี. 2539. **ปฏิรูปการศึกษาไทย: การยกเครื่องทางปัญญา ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์และมาตรการ**. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.

ประเวศ วะสี. 2551. **จุดเปลี่ยนประเทศไทย หัวใจคือชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: กรีน-ปัญญาญาณ.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. (บรรณาธิการ). 2553. **ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, สหทัย วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์, และ
ชลกาญจน์ ฮาชนนารี. 2552. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์, ดวงพร คำณวนวัฒน์, หลุยส์ ชัดนาค, ศิวพร ศรีสมัย, ดวงแข บัวประโคน,
จำเริญ ไยชิด และคณะ. 2549. **การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ นัฏราภรณ์. 2555. **การออกแบบการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พรณี ชูจิรวงศ์. 2551. **อานุภาพจิตใต้สำนึก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นไม้. แปลจาก
Harry W. Carpenter. 2007. **The Genie Within: Your Subconscious Mind-How It Works and How to Use It**. USA.: Tuttle-Mori Agency Co.,Ltd.

พิสนุ พองศรี. 2553. **วิจัยทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ด้านสุทธา
การพิมพ์ จำกัด.

พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์. 2549. **การสร้างพลังชุมชน โดยกระบวนการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท เลิฟและลิฟเพรส จำกัด.

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และ สังคม สัจจร. 2543. **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์เดือนตุลาคม. อ้างใน นวลละออ แสงสุข. 2553. "จิตสำนึกสาธารณะในเยาวชน:
กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง." **วารสารวิจัยรามคำแหง**. 13 (2): 10-27.

มนนิภา สังข์ศักดิ์ดา. 2554. "การพัฒนาคนและสังคมไทยตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง." **วารสารเศรษฐกิจและสังคม**. 48 (1): 19-24.

มิ่งขวัญ คงเจริญ. 2553. **การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เมตตา เก่งชูวงศ์. 2554. "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างการเรียนรู้แก่เด็กในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำด้วยการใช้ห้องเรียนธรรมชาติของตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม." **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**. 4 (1): 5-16.

ยุวดี อิ่มใจ, วิวัฒน์พงศ์ เจริญนิธิปัญญา, วัฒนชัย จันทร์วิโนกุล, ณรงค์ศักดิ์ บุญยมาลิก, สมภาพ อุดมชาติ, ไกลรุ่ง กลั่นคันหา, อัจฉรา บัวสุวรรณ, ชมพูนุช นิยมแยม, และ วรัท พฤกษา กุลนันท์. 2552. **รายงานวิจัยการศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

ราชกิจจานุเบกษา. 2553. เล่มที่ 127 ตอนที่ 72 ก, หน้า 12-73.

_____. 2557. เล่มที่ 131 ตอนพิเศษ 41 ง, หน้า 18-21.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

รื่นฤดี ชัยอำมาตย์. 2551. **รายงานผลการวิจัยเรื่องจิตสำนึกของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีต่อแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง**. ปทุมธานี: ภาควิชาคณิตศาสตร์และสถิติ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต.

รัฐศิริรินทร์ ว่างานนท์. 2554. **รายงานวิจัยสำนึกพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

รัตน์จำเรียง เพชรแก้ว. 2553. **การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจครูสำหรับสถานศึกษาที่
ถ่ายโอนจากสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานไปสังกัดองค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่น**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. 2543. **การวัดด้านจิตพิสัย**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

วรินทร์ บุญยิ่ง. 2554. "การพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชน." **วารสารศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**. 22 (1): 20-33.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2549. **การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: ฟอว์เพช.

ศิริ แคนสา. 2551. **การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียน
คอนสวรรค์**. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนการศึกษา,
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ศิริพร พันธุ์ดี, วัฒนา วณิชชานนท์, และ วิลาสินี บุญธรรม. 2554. **รายงานการวิจัยเรื่องการ
พัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยใช้กระบวนการมี
ส่วนร่วมของชุมชนห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่**.แพร่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิม
พระเกียรติ.

ศิริพันธ์ เวชสิทธิ์. 2546. **การพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อสร้างจิตสำนึกคุณภาพ**.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2553. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย (เล่ม 2) วัยรุ่น-วัยสูงอายุ**. พิมพ์ครั้งที่
ที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
2554ก. **การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน**. แผ่นพับกระทรวงการพัฒนาสังคมและ
ความมั่นคงของมนุษย์. 2 (3): 1-6.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

2554ข. **ตัวบ่งชี้สภาการณเด็กและเยาวชน (Child Watch) ปี 2551-2552.**

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวง
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สนธยา พลศรี. 2547. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร:
โอเดียนสโตร์.

สมพงษ์ ปันขุน. 2542. **การสร้างแบบวัดจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
วัดและประเมินผลการศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมจิต สงสาร. 2552. **การพัฒนาตัวแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการ
เสริมสร้างพลังอำนาจการทำงานที่มีประสิทธิภาพของครู.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สิริวรรณ ศรีพหล. 2549. "การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกสำหรับเยาวชนตามแนวพุทธธรรม."
วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช. 19 (1): 60-70.

สีลาภรณ์ นาคทรพร และคณะ. 2539. "รายงานการศึกษารูปแบบการดำเนินงานในการส่งเสริม
การมีส่วนร่วมของครูและโรงเรียนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในประเทศไทย".
**วารสารวิจัยทางการศึกษา ศูนย์สารสนเทศการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ. อังโน เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. 2545. ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. นนทบุรี:**
บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.

สุรชาติ สินวรรณ. 2554. "การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการมีส่วนร่วมของชุมชนโดย
เทคนิควิเคราะห์ลำดับขั้น." **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่.** 3 (4): 35-50.

สุริยเดว ทรีปาตี. 2552. **กลยุทธ์การสร้างคุณภาพวัยรุ่นไทย.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันสุขภาพเด็ก
แห่งชาติมหิดลราชินี.

สุรางค์ จันทวานิช. 2554. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภักดิ์ อนุกุล. 2542. **วันสำคัญของไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อักษราพัฒนา.

เสรี พงศ์พิศ. 2548. **เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

โสมฉาย บุญญานันต์. 2549. **การพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม: การวิจัยพหุเทศกรณีเพื่อการออกแบบและประเมินโครงการ**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยการศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2541. **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2551. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [สศช.]. 2553. **ทิศทางแผนพัฒนาฉบับที่ ๑๑ (ฉบับชุมชน) "แผนฯ ๑๑ ... สู่สังคมแห่งความสุขอย่างมีภูมิคุ้มกัน"**. นนทบุรี: บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [สศช.]. 2554. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555-2559**. 26 ตุลาคม 2554.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [สศช.], สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, สำนักงานงบประมาณ, กรมบัญชีกลาง, สภาความมั่นคงแห่งชาติ และธนาคารแห่งประเทศไทย. 2554. **รายงานสรุปสถานะของประเทศ**.

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ประจำประเทศไทย. 2557. **รายงานการพัฒนาคมนของประเทศไทยปี 2557: การพัฒนาคมนในบริบทประชาคมอาเซียน**.

สำนักงานจังหวัดนครปฐม. ม.ป.ป. **แนวทางยุทธศาสตร์สำหรับแผนพัฒนาจังหวัดนครปฐม ปี พ.ศ. 2557-2560** (Online). <http://123.242.156.83/1npt/showdownload.php?id=82>, 21 สิงหาคม 2556.

สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2553. **เครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจไทยที่สำคัญ ปี พ.ศ.2553**. [ซีดีรอม]. กรุงเทพฯ, กลุ่มบูรณาการข้อมูลสถิติ สำนักสถิติพยากรณ์.

สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. 2555. **สรุปผลที่สำคัญสำหรับการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ.2554**. กรุงเทพมหานคร: สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำออง สีหาพงษ์. 2552. **ผลการเรียนด้วยเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ที่ดีโดยใช้เทคนิคการรู้คิดที่มีต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การคิดวิจารณ์ญาณ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

องอาจ นัยพัฒน์. 2549. **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สามลดา.

องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทอง. 2556. **ระเบียบวาระการประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหมอนทองสมัยวิสามัญ สมัยที่ 1 ประจำปี พ.ศ.2556 วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2556**.

อรพินท์ ชูชม, อัจฉรา สุขารมณ์, และ อุษา ศรีจินดารัตน์. 2549. "การวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย." **วารสารพฤติกรรมศาสตร์**. 12 (1): 15-35.

อรพินท์ ชูชม, สุภาพร ณะชานันท์, และ ทศนา ทองภักดี. 2555. "ปัจจัยเชิงเหตุและผลของภูมิคุ้มกันทางจิตของเยาวชน." **วารสารพฤติกรรมศาสตร์**. 18 (2): 1-15.

- อมรวิรัช นาคทรพรพ, จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์, และ ชิตชยางค์ ยมาภัย. 2551. **การศึกษาในวิถีชุมชน: การสังเคราะห์ประสบการณ์ในชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อดิพร ทองหล่อ. 2546. **รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณี แสงเพ็ญ. 2537. **การสร้างแบบวัดจิตสำนึกต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดและประเมินผลการศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อารีย์ โพธิ์บางหวาย. 2550. **การพัฒนาแบบฉบับการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือตอนล่าง.** วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- 77 จังหวัด.com. ม.ป.ป. **แผนที่อำเภอกำแพงแสน** (Online). http://www.77จังหวัด.com/1808_อำเภอกำแพงแสน.html, 23 สิงหาคม 2556.
- Bandura, A. 1977. **Social Learning Theory.** New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Bishop, A. 1988. **A Collection of Popular Education Resources and Activities.** Ontario: CUSO Education Department. cited in Geounuppakul, M. 2006. **An Empowerment Program to Enhance Women's Ability to Prevent and Control Malaria in Chiang Mai Province, Thailand.** Doctor of Philosophy, Mahidol University.
- Bottomore, T. 1973. **Class Structure and Social Consciousness.** London: Routledge & Kegan Paul. อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ. 2527. **จิตสำนึกของชาวนา: ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง.** กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

Caayupan, R. B. 1985. "Participative Approach: A Must in Rural Development".

Community Manageent. 1 (November): 6-9. อ้างใน ชินรัตน์ สมสืบ. 2539. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Cartwright, R. 2002. **Empowerment.** Oxford: Capstone.

Cascio, W. F. 1991. **Applied Psychology in Personnel Management.** 4th ed.

Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. cited in Miller, L. A., S. A. McIntire, and R. L. Lovler. 2011. **Foundations of Psychological Testing: A Practical Approach.** 3rd ed. Los Angeles: Sage Publications, Inc.

Clutterbuck and Kernaghan. 1994. **The Power of Empowerment: Release the Hidden Talents of Your Employees.** London: Kogan. อ้างใน รัตน์จำเรียง เพชรแก้ว.

2553. **การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจครูสำหรับสถานศึกษาที่ถ่ายโอนจากสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานไปสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Cohen, J. and N. T. Uphoff. 1980. "Participation's Place in Rural Development:

Seeking Clarify Through Specificity." **World Development.** 8 (March): 213-218.

อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2552. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

Dennett, D. C. 2010. **Content and Consciousness.** New York: Routledge.

Edwards, J. L., K. E. Green, and C. A. Lyons. 2002. "Personal empowerment, efficacy, and environmental characteristics." **Journal of Educational Administration.** 40 (1): 67-86.

Erikson, E. H. 1968. **Identity, Youth and Crisis.** New York: Norton & Company. อ้างใน

ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2553. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย (เล่ม 2) วัยรุ่น-วัยสูงอายุ.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Fraenkel, J. R. and N. E. Wallen. 2008. **How to Design and Evaluate Research in Education**. 7th ed. New York: McGraw-Hill Companies, Inc.

Geounuppakul, M. 2006. **An Empowerment Program to Enhance Women's Ability to Prevent and Control Malaria in Chiang Mai Province, Thailand**. Doctor of Philosophy, Mahidol University.

Gibson, C. H. 1991. "A Concept Analysis of Empowerment." **Journal of Advanced Nursing**. 354-361. อ้างใน ฐิติมาวดี เจริญรัชต์. 2553. **การพัฒนารูปแบบการสร้างพลังอำนาจเพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการทำวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏ**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Gibson, C. H. 1995. "The Process of Empowerment in Mothers of Chronically Ill Children." **Journal of Advanced Nursing**. 21: 1201-1210. cited in Aung, K. T. 2012. **Empowerment of Myanmar Migrant Workers As Health Volunteers for Improving Community Health Knowledge of Common Infectious Diseases in Tak Province, Thailand**. Doctor of Philosophy (Public Health), Chulalongkorn University.

Gramsci, A. 1977. **Gramsci dans le texte**. Paris: Ed. Sociales. อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ. 2527. **จิตสำนึกของชาวนา: ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

Granier, J. 1980. **Penser La Praxis**. Paris: P.U.F. อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ. 2527. **จิตสำนึกของชาวนา: ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

Hamilton, E. 1992. **Adult Education for Community Development**. New York: Greenwood Press.

- Helling, L., R. Serrano, and D. Warren. 2005. **Linking Community Empowerment, Decentralized Governance, and Public Service Provision Through a Local Development Framework** (Online). <http://siteresources.worldbank.org/INTCD/544090-1138724740952/20802848/decentralization05.pdf>, 16 July 2007. cited in Kumnerdpet, W. 2010. **Community Learning and Empowerment Through Participatory Irrigation Management: Case Studies from Thailand**. Doctor of Philosophy (Environment, Earth, and Resources), University of Manitoba.
- Indhraratana, A. and W. Kaemkate. 2012. "Developing and Validating a Tool to Assess Ethical Decision-Making Ability of Nursing Students, Using Rubrics." **Journal of International Education Research**. 8 (4): 393-398.
- Kamalobol, D. 2003. **Managerial Capacity and People Empowerment: The Key Mechanisms of Community Organizations Towards Community Development**. Doctor of Philosophy (Development Administration), National Institute of Development Administration.
- Kaplan, R. M. and D. P. Saccuzzo. 2009. **Psychological Testing: Principles, Applications, and Issues**. 7th ed. California: Wadsworth, Cengage Learning.
- Kemmis, S. and M. Wilkinson. 1998. "Participatory Action Research and the Study of Practice." In A. Atweigh, S. Kemmis and P. Weeks. (eds.). **Action Research in Practice**. New York: Routledge. อ้างใน ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ นัฏราภรณ์. 2553. **การออกแบบการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Kirst-Ashman, K. K. 2000. **Human Behavior, Communities, Organizations, and Groups in the Macro Social Environment: an Empowerment Approach**. Belmont: Wadsworth/Thomson Learning.

Krathwohl, D. R., B. S. Bloom, and B. B. Masia. 1964. **Taxonomy of Education**

Objectives: The Classification of Educational Goals. New York: David Mckay.

Kumnerdpet, W. 2010. **Community Learning and Empowerment Through**

Participatory Irrigation Management: Case Studies from Thailand. Doctor of Philosophy (Environment, Earth, and Resources), University of Manitoba.

Lamanna, M. A. and A. Riedmann. 2009. **Marriage & Families: Making Choices in A Diverse Society.** 10th ed. Australia: Thomson.

Lewis, J. A., M. D. Lewis, J. A. Daniels, and M. J. D'Andrea. 2003. **Community Counseling: Empowerment Strategies for A Diverse Society.** 3rd ed. California: Thomson Learning, Inc.

Maeroff, G. I. 1988a. "A blueprint for empowering teachers." **Phi Delta Kappan.** 69 (7): 472-477. cited in Edwards, J. L., K. E. Green, and C. A. Lyons. 2002. "Personal empowerment, efficacy, and environmental characteristics." **Journal of Educational Administration.** 40 (1): 67-86.

McNiff, J. and Whitehead, J. 2006. **All You Need to Know About Action Research.** London: SAGE Publications Ltd.

McNiff, J. and Whitehead, J. 2009. **Doing and Writing Action Research.** London: SAGE Publications Ltd.

McWhirter, E. H. 1994. **Counseling for Empowerment.** Alexandria, VA: American Counseling Association. cited in Lewis, J. A., M. D. Lewis, J. A. Daniels, and M. J. D'Andrea. 2003. **Community Counseling: Empowerment Strategies for a Diverse Society.** 3rd ed. California: Thomson Learning, Inc.

- Meara, J. O. and M. Spittle. 2009. "The out of school hours sports program: developing healthy community through active participation and empowerment?." In Mildred, F. Hindsworth and Trevor, B. Lang. (eds.). **Community Participation and Empowerment**. New York: Nova Science Publishers, 1-42.
- mootie. 2555. **ปิดเทอม...หากิจกรรมยามว่างให้** (Online). www.thaihealth.or.th/health_content/article/27630, 24 กันยายน 2555.
- Sriburi, S. and A. Kuroda. 2007. "Awareness Project for Young Children to Encourage Social Harmony, Appreciation of the Local Environment, Utilization of Natural Resources and Environmental Sustainability." **Journal Environmental Research**. 29 (1): 93-105.
- Steinberg, L. 2011. **Adolescence**. 9th ed. New York: McGraw-Hill.
- Thassri, J. 2005. **Development of the Women Health Empowerment Scale (WHES) for Thai Female Factory Workers**. Doctor of Philosophy in Nursing, Prince of Songkla University.
- Vincenz, L. 1990. **Development of the Vincenz empowerment scale**. unpublished doctoral dissertation, University of Maryland, College Park, MD. cited in Edwards, J. L., K. E. Green, and C. A. Lyons. 2002. "Personal empowerment, efficacy, and environmental characteristics." **Journal of Educational Administration**. 40 (1): 67-86.
- Waltz, C. F. and L. S. Jenkins. (eds.). 2001. **Measurement of Nursing Outcomes: Volume1: Measuring Nursing Performance in Practice, Education, and Research**. 2nd ed. New York: Springer Publishing Company, Inc.

Warren, R. L. 1972. **The Community in America**. Chicago: Rand McNally & Company.

อ้างอิงใน ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. 2555. **การประยุกต์ทฤษฎีสังคมวิทยาในสังคมไทย**.

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

ที่ ศธ ๐๕๑๓.๒๐๕๐๓/๐๗๔๗

ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม ๗๓๑๔๐

๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลประกอบการทำวิจัย

เรียน

ด้วย นางธีราพร ทองปัญญา นิสิตชั้นปริญญาตรีบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิรัตน์ สุปัญญา, รองศาสตราจารย์ ดร.ประสงค์ ดันพิชัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องได้ข้อมูลในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบริบทพื้นที่ที่ศึกษาจากหน่วยงานของท่าน รวมทั้งการขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวิจัยจากบุคคลในพื้นที่ของท่าน โดยนิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ นางธีราพร ทองปัญญา ได้ทำการเก็บข้อมูลวิจัยดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง)

หัวหน้าภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน
โทร. ๐๓๔-๒๘๑๐๘๑

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครอบรอบ ๗๒ ปี แห่งการสถาปนา พ.ศ. ๒๕๕๘

ที่ ศธ ๐๕๑๓.๒๐๕๐๓/๐๐๔๓

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม ๗๓๑๔๐

๑๗ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตใช้สถานที่

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ ศิลปวิทยาคม

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. กำหนดการของกระบวนการกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

ตามที่ นางธีราพร ทองปัญญา นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์ และชุมชน ซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน" โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรฉัตร สุบัญญัติ, รองศาสตราจารย์ ดร. ประสงค์ ดันพิชัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้รับความอนุเคราะห์ ในการใช้สถานที่ของโรงเรียนเมื่อวันที่ ๑๕ และ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๖ นั้น จากผลของกระบวนการที่ได้ ดำเนินการใน ๒ วันดังกล่าวได้มีข้อสรุปเป็นแผนกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนขึ้นในวันอาทิตย์ที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๕๗ และจัดทำเวทีสะท้อนคิดในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๕๗ ตั้งแต่เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๖.๐๐ น. โดยมีเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัยทั้งสิ้น ๒๔ คน ร่วมกับกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนจำนวนประมาณ ๑๐ คน

ในการนี้จึงใคร่ขออนุญาตใช้สถานที่ของโรงเรียนท่านในการเป็นศูนย์กลางลงทะเลียนเพื่อรวมพลทำกิจกรรม รวมทั้งใช้เป็นสถานที่ประชุมระดมสมอง และเวทีในการสะท้อนคิดหลังจากการทำกิจกรรมในวันดังกล่าว ซึ่งนิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดกับท่านต่อไป ทั้งนี้หากมีข้อสงสัยประการใดสามารถติดต่อเพิ่มเติมได้โดยตรงที่ นางธีราพร ทองปัญญา หมายเลขโทรศัพท์ ๐๙-๐๙๗๐-๘๒๔๒

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตใช้ และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง)

หัวหน้าภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

โทร. ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

โทรสาร ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครอบรอบ 72 ปี แห่งการสถาปนา พ.ศ. 2558

กำหนดการของ

กระบวนการกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน
การวิจัยเรื่อง การเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน
ณ โรงเรียนวัดหนองโพธิ์ หมู่ 8 ตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

วันอาทิตย์ที่ 19 มกราคม 2557

- เวลา 08.30 – 09.00 น. ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม
ประกอบด้วยกลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้นำและคนในชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน
คนในชุมชน ครูในชุมชน) และทีมผู้วิจัย
- เวลา 09.00 – 12.00 น. เริ่มกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชน (บริเวณข้างทางของ
ถนนสายหลัก ตั้งแต่ร้านค้าหมู่ 1-ศาลารอรถที่ 2 ถึงสะพาน
ตะแบกงาม หมู่ 2)
- เวลา 12.00 – 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน
- เวลา 13.00 – 15.00 น. ดำเนินการทำความสะอาดรอบชุมชน (ต่อ)
- เวลา 15.00 – 16.00 น. สะท้อนคิด-ความรู้สึกร่วมกัน

วันอาทิตย์ที่ 26 มกราคม 2557

- เวลา 08.30 – 09.00 น. ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม
ประกอบด้วยกลุ่มเยาวชน และทีมผู้วิจัย
- เวลา 09.00 – 11.00 น. เปิดเวทีการสะท้อนคิดของกลุ่มเยาวชน
- สะท้อนภาพชุมชนผ่านการทำแผนที่ชุมชน
- สะท้อนผลของกระบวนการ
- เวลา 11.00 – 12.00 น. - ทำแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน (กลุ่มเยาวชน: สะท้อน
การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับจิตสำนึกของเยาวชน)
- ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม (กลุ่มผู้นำและคนในชุมชน)
- สนทนากลุ่มเพื่อสะท้อนผลของกระบวนการ (การสะท้อนคิดของ
กลุ่มผู้นำและคนในชุมชน)
- เวลา 12.00 – 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน
- เวลา 13.00 – 15.00 น. รับฟังการสะท้อนคิดจากเยาวชน พร้อมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ร่วมกันระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน
- เวลา 15.00 – 16.00 น. มอบเกียรติบัตรกับเยาวชนกลุ่มรวมพลอนุรักษ์ชุมชน

หมายเหตุ: กิจกรรมและเวลาอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

ที่ ศธ ๐๕๑๓.๒๐๕๐๓/ ๐๖๒๐

ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม ๗๓๑๔๐

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

เรื่อง ขอตกลงใช้เครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ ศิลปวิทยาคม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน

ด้วย นางธีราพร ทองปัญญา นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรฉัตร สุปัญญา, รองศาสตราจารย์ ดร.ประสงค์ ตันพิชัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องขอตกลงใช้เครื่องมือ คือ แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน กับ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ในโรงเรียนของท่าน ซึ่งนิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป ทั้งนี้ หากมีข้อสงสัยประการใดสามารถติดต่อเพิ่มเติมได้ที่ นางธีราพร ทองปัญญา หมายเลขโทรศัพท์ ๐๙-๐๙๗๐-๘๒๔๒ หรือทาง E-mail address: smiletee@gmail.com

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้นิสิตได้ขอตกลงใช้เครื่องมือดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง)

หัวหน้าภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

โทร. ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

โทรสาร ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครอบรอบ 72 ปี แห่งการสถาปนา พ.ศ. 2558

ที่ ศธ ๐๕๑๓.๒๐๕๐๓/ ๐๕๑๓

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม ๗๓๑๔๐

๑ สิงหาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.โชติกา ภาษีผล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบประเมินความสอดคล้องในองค์ประกอบของแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน

ด้วย นางธีราพร ทองปัญญา นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิทยานิพนธ์เรื่อง "การเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิรัช สุปัญญ, รองศาสตราจารย์ ดร.ประสงค์ ตันพิชัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง)

หัวหน้าภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

โทร. ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

โทรสาร ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

ที่ ศธ ๐๕๑๓.๒๐๕๐๓/ ๐๕๖๓

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม ๗๓๑๔๐

๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.สุพรรณิ ไชยอำพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบประเมินความสอดคล้องในองค์ประกอบของแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน

ด้วย นางธีราพร ทองปัญญา นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรฉัตร สุปัญญา, รองศาสตราจารย์ ดร.ประสงค์ ตันพิชัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง)

หัวหน้าภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

โทร. ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

โทรสาร ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครอบคลุม 72 ปี แห่งการสถาปนา พ.ศ. 2558

ที่ ศธ ๐๕๑๓.๒๐๕๐๓/ ๐๔๑๓

ภาควิชาการพัฒนาศักยภาพมนุษย์และชุมชน
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม ๗๓๑๔๐

๙ สิงหาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรธรรม วงศ์ปิ่นเพชร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบประเมินความสอดคล้องในองค์ประกอบของแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน

ด้วย นางธีรพร ทองปัญญา นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาศักยภาพมนุษย์และชุมชน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรฉัตร สุปัญญา, รองศาสตราจารย์ ดร.ประสงค์ ดันพิชัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง)

หัวหน้าภาควิชาการพัฒนาศักยภาพมนุษย์และชุมชน

ภาควิชาการพัฒนาศักยภาพมนุษย์และชุมชน

โทร. ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

โทรสาร ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครอบรอบ 72 ปี แห่งการสถาปนา พ.ศ. 2558

ที่ ศธ ๐๕๑๓.๒๐๕๐๓/ ๐๕๑๓

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาการมนุษยและชุมชน
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม ๗๓๑๔๐

สิงหาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศยามล เอกะกุลนันต์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบประเมินความสอดคล้องในองค์ประกอบของแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน

ด้วย นางธีราพร ทองปัญญา นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาศึกษาการมนุษยและชุมชน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิทยานิพนธ์เรื่อง "การเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรฉัตร สุปัญญา, รองศาสตราจารย์ ดร.ประสงค์ ดันพิชัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง)

หัวหน้าภาควิชาการพัฒนาศึกษาการมนุษยและชุมชน

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาการมนุษยและชุมชน

โทร. ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

โทรสาร ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครอบรอบ 72 ปี แห่งการสถาปนา พ.ศ. 2558

ที่ ศธ ๐๕๑๓.๒๐๕๐๓/ ๐๕๐๒

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม ๗๓๑๔๐

๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบประเมินความสอดคล้องในองค์ประกอบของแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน

ด้วย นางธีราพร ทองปัญญา นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรฉัตร สุปัญโญ, รองศาสตราจารย์ ดร.ประสงค์ ดันพิชัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา นั้น และในขณะนี้ นิสิตกำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินงานวิทยานิพนธ์เรื่อง "การเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน" โดยมีความจำเป็นต้องสร้างเครื่องมือวิจัย คือ แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนขึ้นมา เพื่อให้เครื่องมือดังกล่าวมีคุณภาพและความเที่ยงตรงในเนื้อหา ในการนี้จึงใคร่ขอเชิญ อาจารย์ ดร.ภิญญาพันธ์ เพี้ยซ้าย ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยาในสังกัดของท่านและเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับแบบวัดของงานวิจัยเป็นอย่างดี เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัยดังกล่าว ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง)

หัวหน้าภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

โทร. ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

โทรสาร ๐๓๔-๒๘๑-๐๘๑

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครอบรอบ 72 ปี แห่งการสถาปนา พ.ศ. 2558

ตารางผนวกที่ ค 1 ค่าดัชนีความสอดคล้องในองค์ประกอบ (IOC) ของแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ระดับ	ระดับผลการประเมินของ					รวม	IOC	ผล	
จิต	ตัวเลือก	ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน							
สำนึก		1	2	3	4				5
แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม									
ข้อ 1. เดียวนี้ดินบ้านเราทำไมไม่อุดมสมบูรณ์									
	ปลูกอะไรก็ได้ หรือเป็นเพราะเราใช้ปุ๋ย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	วิทยาศาสตร์กันมากเกินไป								
2	ก. อย่างนี้เราลองหันมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพกันดีมัย	+1	+1	+1	0	0	3	0.6	ใช้ได้
3	ข. จริงๆ แล้ว การใช้ปุ๋ยต้องรู้จักวิธีการใช้ จึงจะเป็นผลดีต่อดิน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ค. ก็คงจะใช้อย่างที่เธอพูด	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	ง. ฉันว่าเราควรร่วมกันรณรงค์ให้คนในชุมชนหันมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพแทนปุ๋ยวิทยาศาสตร์นะ								
4		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ข้อ 2. เทศกาลลอยกระทงปีนี้ แม่ค้า ส่วนใหญ่ทำกระทงด้วยใบตองเนอะ									
1	จ. ใช่ ฉันว่าดีกว่าปีที่แล้วที่มีแต่คนทำกระทงด้วยโฟม	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ฉ. ก็ดีนะ เพราะถ้าใช้โฟมจะทำให้สิ่งแวดล้อมบ้านเราเป็นพิษได้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	ช. ใช่ ฉันก็จะหันมาใช้กระทงที่ทำมาจากใบตองด้วยเหมือนกัน เพื่อเป็นคนหนึ่งที่ช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม								
2		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	ซ. ใช่ เราควรสนับสนุนให้คนในชุมชน ใช้ใบตองแทนการใช้โฟมเพื่อช่วยลดมลพิษในชุมชน								
4		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ	ระดับผลการประเมินของ					รวม	IOC	ผล	
จิต	ตัวเลือก	ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน							
สำนึก		1	2	3	4				5
ข้อ 3. ช่วงนี้ มีบ้านหลังไหนก็ไม่รู้เปิดเพลงฟังเสียงดังทั้งเอาไว้ทั้งคืน สั่นเปลืองจัง									
		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ก. เราควรต้องไปบอกให้เขารู้ตัว เพื่อช่วยกัน									
4	ประหยัดพลังงาน และชุมชนของเราจะได้ไม่มีมลพิษทางเสียงเช่นนี้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ข. จริงๆ ด้วย ฉันก็รู้สึกเหมือนเธอนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ค. แ่จ้งจริงๆ แล้ว การเปิดเพลงดังทั้งเอาไว้ทั้งคืน นอกจากจะทำให้นอนไม่หลับแล้วยังเป็นการสิ้นเปลืองพลังงานมากขึ้นด้วย									
3		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ง. ฉันว่าจะไปบอกให้เขาปิดเครื่องเสียง									
2	ทุกครั้งที่ไม่ใช้งาน เพื่อไม่ให้สิ้นเปลืองพลังงานโดยเปล่าประโยชน์	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ข้อ 4. เธอเห็นบ้านของนรวิร์หรือเปล่า เขานะคอยดูแลต้นไม้ที่เขาปลูกไว้รอบบ้านอย่างดีเลยเห็นแล้วน่าจะอยู่จ้ะเลยนะ									
ก. ดีแล้วละ เพราะการปลูกต้นไม้ถือ									
3	เป็นการช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้อีกวิธีหนึ่ง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ข. ใช่ ฉันเห็นแล้วยังรู้สึกชอบเลย. . .เดี๋ยวก่อน									
2	ฉันจะต้องกลับไปดูแลต้นไม้ที่มีอยู่ที่บ้านบ้างซะแล้วสิ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ค. พวกเราควรต้องเอาอย่างนรวิร์ในการ									
4	ช่วยกันดูแลต้นไม้ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนยังคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติต่อไป	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ง. ใช่ เขาคงจะรักต้นไม้มาก	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ		ระดับผลการประเมินของ					รวม	IOC	ผล
จิต สำนึก	ตัวเลือก	ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน							
		1	2	3	4	5			
ข้อ 5. ทำไมปลาในหนองน้ำของหมู่บ้านเราถึงแทบจะไม่มีเลย									
	ก. ถ้าเป็นเช่นนั้น ฉันจะทำป้ายห้ามจับปลาในบริเวณนี้ เพื่อการอนุรักษ์ปลาให้คงอยู่	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ข. นันสี ทำไมปลาหายไปไหนหมด	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ค. ถ้าฉันพวกเราต้องช่วยกันดูแลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้มากกว่านี้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ง. ก็เพราะคนเราพากันมาจับปลามากเกินไป จนทำให้ปลาสูญพันธุ์	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
3	ข้อ 6. วันนี้ เรามีเวรทำความสะอาดห้องเรียน อย่าลืมปิดไฟก่อนกลับบ้านนะ								
	ก. รู้แล้วจะ ไม่ต้องห่วง	+1	+1	+1	0	+1	4	0.8	ใช้ได้
	ข. ไม่ลืมหรอก เพราะการเปิดไฟทิ้งไว้ทำให้สิ้นเปลืองพลังงานไฟฟ้าโดยเปล่าประโยชน์	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ค. แนนอน ก่อนกลับบ้านฉันจะปิดไฟทุกดวงในห้อง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ง. แนนอน พวกเราควรต้องช่วยกันปิดไฟทุกครั้งที่ไม่ใช้งาน เพื่อเป็นการลดการใช้พลังงานของประเทศ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4									

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล
		1	2	3	4	5			
ข้อ 7. เมื่อวานฉันดูโทรทัศน์ เขาบอกว่าพบ									
	ซากช้างถูกตัดงาอยู่ในป่าของอุทยานแห่งชาติ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	เพราะมีนายทุนจ้างคนล่าเพื่อนำไปขายยัง								
	ต่างประเทศ								
ก. พวกเราควรจะต้องช่วยกันสอดส่องดูแล									
4	สัตว์ป่าในชุมชนเพื่อไม่ให้ใครมาทำ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	เช่นนั้นได้								
ข. เมื่อวานฉันก็ได้ดูข่าวเหมือนกัน ทำไม									
1	ต้องทำอย่างนั้นด้วย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ค. นายทุนเหล่านั้นไม่ควรทำเช่นนั้นอีก									
3	เพราะถ้ามันสูญพันธุ์ไป คงไม่มีใครรู้จัก	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	ช้างไทยอีกต่อไป								
ง. ฉันเรามาช่วยกันหาวิธีการป้องกัน การ									
2	จับสัตว์ป่าที่ผิดกฎหมายกันดีกว่า	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ข้อ 8. เธอรู้จักร้านก๋วยเตี๋ยวห่อใบตองในหมู่บ้านเรา									
	ไหม เขาใช้ใบตองแทนถุงพลาสติกค่ะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ก. รู้จักสิ ร้านนี้เขาใช้ใบตองห่อ ก๋วยเตี๋ยว									
1	จริงๆ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ข. รู้จักสิ ฉันว่าน่าสนใจที่เราจะมาช่วยกัน									
2	รักษาสິงแวดล้อมเช่นนี้	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
ค. รู้จักสิ ฉันยังมองเลยว่าการใช้									
3	ใบตองห่อก๋วยเตี๋ยวจะทำให้มี	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	ผลดีต่อสิ่งแวดล้อม								
ง. รู้จักสิ ฉันยังคิดว่าเราควรร่วมกัน									
4	ประชาสัมพันธ์ให้ร้านค้าต่างๆ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	หันมาใช้วัสดุจากธรรมชาติเพื่อ								
	สิ่งแวดล้อมที่ดีของชุมชน								

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล	
		1	2	3	4	5				
ข้อ 9. วิมลศุภสวัสดิ์ศรี พอเขาทานขนมเสร็จ แล้วก็นำเศษถุงพลาสติกไปทิ้งที่ถังขยะ โดยที่ไม่ทิ้งลง ในลำคลอง										
3	ก. ฉันว่าพวกเราควรเอามาเป็นตัวอย่าง เพราะจะทำให้แม่น้ำลำคลองของเรา สะอาด และท้องถิ่นของเราก็จะน่าอยู่นะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
4	ข. ฉันคิดว่าเราทุกคนต้องช่วยกันรณรงค์การ ทิ้งขยะให้ถูกที่ถูกทาง เพื่อให้ชุมชนเรานั้น สะอาดน่าอยู่	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ค. ฉันว่าดินะ เวลาจะทิ้งอะไร ฉันก็จะทิ้งลง ถังขยะทุกครั้ง แม่น้ำลำคลองและบ้านเรา ก็จะไม่สกปรก	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
1	ง. จริงๆ ด้วย เขาเอาเศษถุงพลาสติก ไปทิ้งที่ถังขยะ	+1	+1	+1	0	+1	4	0.8	ใช้ได้	
ข้อ 10. ในวันที่ 5 มิถุนายนของทุกปีจัดเป็น วันสิ่งแวดล้อมโลก เธอคิดว่าเราจะทำอะไรดี										
3	ก. ฉันว่าเราควรจะมาคัดแยกขยะแทน การเผาขยะ เพราะการเผาขยะจะทำให้ อากาศไม่ดี เกิดเป็นมลพิษได้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
1	ข. ฉันยังไม่รู้เลยว่าจะทำอะไรดี	+1	+1	0	+1	0	3	0.6	ใช้ได้	
4	ค. ฉันคิดว่าเราทุกคนต้องช่วยกันรณรงค์ไม่ให้ มีการเผาขยะหรือเผาหญ้าในหมู่บ้านของ เรา เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดีในชุมชน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ง. ฉันจะเก็บและคัดแยกขยะที่อยู่ตาม ท้องถนน แล้วนำขยะที่รีไซเคิลได้ กลับมาใช้ใหม่ให้เกิดประโยชน์	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ					รวม	IOC	ผล	
		ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน								
		1	2	3	4	5				
ข้อ 11. ฉันได้ข่าวว่าทางจังหวัดกำลังจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าของท้องถิ่น โดยให้มีการประกวดคำขวัญเพื่อส่งเสริมการรักษาป่า ฉันสนใจจะส่งคำขวัญเข้าประกวดด้วย										
2	ก. ฉันจะร่วมส่งคำขวัญเพื่อกระตุ้นให้คนเราได้ช่วยกันดูแลป่าของท้องถิ่น	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
3	ข. ฉันว่ากิจกรรมที่ทางจังหวัดจัดขึ้นนี้จะช่วยให้ทุกคนได้รู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
1	ค. แล้วงานนี้จัดให้ส่งคำขวัญประกวดถึงเมื่อไหร่ เธอรู้มั๊ย	+1	+1	+1	+1	0	4	0.8	ใช้ได้	
4	ง. ฉันว่าเราควรจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของป่า เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนอย่างต่อเนื่องทุกๆ ปี	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล	
		1	2	3	4	5				
แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสังคม										
	ข้อ 12. ฉันได้ยินมาว่าน้ำมันที่ใช้ทอดอาหารแล้ว ไม่ควรนำมาใช้ซ้ำอีก	+1	0	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้	
2	ก. ใช่เลย ฉันก็คิดจะไม่เอาน้ำมันมาใช้ทอดอาหารซ้ำ	+1	0	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้	
	ข. ใช่เลย เพราะจะทำให้เป็นผลเสียต่อสุขภาพจากการทานอาหารที่ทอดด้วยน้ำมันที่ใช้ซ้ำ	+1	0	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้	
3	ค. ใช่เลย อย่างเมื่อวานฉันก็ได้ฟังข่าวเรื่องโทษของการทอดอาหารโดยใช้น้ำมันซ้ำเหมือนกัน	+1	0	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้	
1	ง. ใช่เลย เราจะต้องรณรงค์ให้ทุกบ้านใช้น้ำมันใหม่ทุกครั้งในการทำอาหาร	+1	0	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้	
4										
	ข้อ 13. นี้อัมรัตน์ เธอดูบ้านหลังนั้นสิ ปล่อยให้พี่เข้าขึ้นรถเต็มหน้าบ้านไปหมดเลย	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
1	ก. จริงด้วย ฉันไม่ชอบเลยที่หน้าบ้านมีแต่พี่เข้าขึ้นเต็มไปทั่วเลย	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
	ข. แย่จัง. . .เราน่าจะบอกเจ้าของบ้านนะ โดยอาจช่วยเขาตัดหญ้าเพื่อไม่ให้เป็นอันตรายต่อคนอื่น ๆ	0	+1	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้	
2										
	ค. แย่จัง. . .เราทุกคนควรต้องมาหมั่นคอยดูแลต้นไม้ ต้นหญ้าของตนเพื่อให้บ้านในชุมชนของเรา น่าอยู่นะ	0	+1	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้	
4										
	ง. แย่จัง. . .หากปล่อยให้พี่เข้าขึ้นรถจะกลายเป็นที่อยู่ของพวกงู เป็นอันตรายต่อคนเราได้	+1	0	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้	
3										

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล
		1	2	3	4	5			
	ข้อ 14. แม่ของฉันบอกว่าก่อนทานอะไรต้อง รู้จักล้างมือให้สะอาด จะได้ไม่ติดโรคใดๆ ได้ง่าย	+1	0	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้
1	ก. แล้วเราต้องล้างมืออย่างไรให้ถูกต้อง	+1	+1	0	+1	0	3	0.6	ใช้ได้
4	ข. เห็นด้วยนะ และเราควรประชาสัมพันธ์ให้ ทุกคนทำตามในข้อปฏิบัตินี้ เพื่อสุขภาพที่ แข็งแรงของทุกคน	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
3	ค. ใช่แล้ว ก่อนที่เราจะทานอะไร ถ้ารู้จักล้าง มือซะก่อนจะทำให้ห่างจากโรคร้ายได้	+1	0	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้
2	ง. ข้อมูลนี้น่าสนใจจัง ฉันจะนำไปปฏิบัติ ทุกครั้งก่อนที่จะทานอะไร	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
	ข้อ 15. เธอดูร้านขายข้าวแกงนั้นสิ ใช้ภาชนะที่ สะอาดและมีฝาปิดทุกครั้งเลย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ก. จริงด้วย. . เราต้องมาช่วยกันเปลี่ยนให้ ร้านอาหารต่างๆ คำนึงถึงเรื่องสุขลักษณะ เช่นนี้ เพื่อชุมชนของเราจะได้ปลอดภัยจาก โรคที่มาจากอาหาร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ข. จริงด้วย. . การใช้ภาชนะที่สะอาดใส่ อาหารและปิดฝาทุกครั้งเป็นวิธีหนึ่งที่ทำ ให้อาหารที่เราทานถูกสุขลักษณะด้วยนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ค. จริงด้วย. . ฉันเคยไปทาน ก็เห็นภาชนะ ของเขาสะอาด อาหารก็น่าทาน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ง. จริงๆ ด้วย เราน่าจะนำไปปฏิบัติในบ้าน ของเราทุกคน ไม่เพียงเฉพาะใน ร้านอาหารเท่านั้น	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล
		1	2	3	4	5			
	ข้อ 16. รู้ไหมว่า พรุ่งนี้ที่โรงเรียนของฉันมี กิจกรรม 5 ส ในช่วงบ่ายด้วย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ก. น่าจะสนุกนะ ฉันจะเอาไปทำที่โรงเรียน และหมู่บ้านของฉันบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ข. ดีจัง กิจกรรม 5 ส จะช่วยทำให้โรงเรียนมี ความเป็นระเบียบเรียบร้อย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ค. รู้สิ และก็คิดว่าการทำ 5 ส เป็นสิ่งที่ควรให้ ทุกคนเรียนรู้ที่จะทำในบ้านและชุมชนของ ตนด้วย	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
1	ง. รู้สิ เห็นมีแผ่นป้ายติดประชาสัมพันธ์ ทั่วหมู่บ้านเลย. . .น่าจะสนุกนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	ข้อ 17. ฉันอ่านหนังสือเล่มหนึ่ง เขาเขียนไว้ว่าการ พัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพต้องยึดหลักการรวมกลุ่ม ทำงานกลุ่ม เรียนรู้ และร่วมมือกันทำงาน เธอคิดว่า ยังงัย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ก. ใช่เลย ฉันคิดว่าพวกเราควรต้องรวมกลุ่มและ มาร่วมมือกันพัฒนาชุมชนของเรา โดยให้ทุก ฝ่ายได้มีส่วนร่วม	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
3	ข. การที่คนเราทำงานด้วยการร่วมมือกัน จะทำ ให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาได้ดีกว่า	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ค. ฉันสนใจที่จะนำหลักการรวมกลุ่มและร่วมมือ กันนี้มาใช้ในการพัฒนาชุมชนของเราด้วย	0	+1	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
1	ง. ใช่เลย ฉันว่าสิ่งที่หนังสือเขียนไว้นี้ ก็เป็น ความจริงอยู่นะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล
		1	2	3	4	5			
ข้อ 18. คนในครอบครัวของฉันจะมีการพบปะกัน ทุกเย็น และหลังจากที่ทานข้าวเย็นด้วยกันเสร็จ ก็จะใช้ เวลาพูดคุยในเรื่องต่างๆ ด้วยกัน									
1	ก. ดีจังเลยนะ ครอบครัวของเธอน่าจะเป็น ครอบครัว ที่รักและเข้าใจกันดี	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
2	ข. ดีจังเลย ฉันอยากให้ทุกครอบครัวเป็น เหมือนครอบครัวของเธอจัง	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
3	ค. ก็ดีสิ เพราะการที่คนในครอบครัวมี เวลาว่างให้กันจะทำให้ความสัมพันธ์ของ คนในครอบครัวเป็นไปด้วยดี	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
4	ง. ดีจังเลย ฉันเราทุกคนควรมาร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ด้วยการมีเวลาให้ซึ่งกันและกัน	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
ข้อ 19. เดี่ยวนี้ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ทุกคนก็มีสิทธิต่างๆ เท่าเทียมกัน แล้วเธอละคิดยังงัย									
2	ก. เห็นด้วย ฉันก็จะสนับสนุนให้ทุกคน ทั้งหญิงและชายได้มีความเท่าเทียมกัน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ข. ฉันว่า เราทุกคนจะต้องให้ความสำคัญกับ สิทธิของแต่ละคนว่ามีความเท่าเทียมกัน เพื่อให้การพัฒนาสังคมเป็นไปได้อย่างแท้จริง	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
1	ค. ฉันว่า หญิงหรือชายในปัจจุบันต่างก็ทำงาน ในหน้าที่เดียวกันได้แล้ว	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
3	ง. ความเท่าเทียมกันที่หญิงและชายได้รับ จะทำให้ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างเพศ และก่อให้เกิดการร่วมมือกันด้วย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล	
		1	2	3	4	5				
ข้อ 20. วันนี้เป็นวันเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหาร										
	ส่วนตำบล เธออย่าลืมไปใช้สิทธิของตน เพื่อให้ได้คนที่ดี มาช่วยพัฒนาตำบลของเราละ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
4	ก. แน่นนอนอยู่แล้ว มันเป็นเรื่องที่พวกเราทุกคนควร ต้องไปใช้สิทธิเพื่อเลือกคนดีเข้ามาบริหาร และ บ้านเกิดของเราจะได้พัฒนา	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
2	ข. นี่ฉันก็กำลังจะออกไปใช้สิทธิ์กับคนใน ครอบครัวฉัน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
3	ค. ไม่ลืมหรอกเพราะถ้าทุกคนรู้จักใช้สิทธิของตน ไม่ขายเสียงก็จะทำให้มีโอกาสได้คนดี มา ช่วยกันพัฒนา	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
1	ง. ในที่สุดก็ถึงวันเลือกตั้งสมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบลแล้วสินะ	+1	+1	+1	+1	0	4	0.8	ใช้ได้	
ข้อ 21. เมื่อวานเย็น ฉันทานขนมจีนน้ำยาที่คุณพ่อ ซื้อมาจากตลาด ปรากฏว่าคืนนั้นฉันท้องเสียและอาเจียน มากมาย จนพ่อต้องพาไปหาหมอ										
3	ก. คงมาจากอาหารที่ทำนานแล้ว และไม่คอยอุ่น ให้ร้อนอยู่เสมอ จึงทำให้ผู้บริโภคอย่างเราต้อง เดือดร้อน	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
1	ข. แล้วหมอบอกว่าเธอเป็นอะไร	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
4	ค. ฉันว่าเราควรมาร่วมมือกันจัดอบรมเรื่อง สุขลักษณะที่ดี ที่ถูกต้องให้กับพ่อค้า-แม่ค้าใน ชุมชนของเรากันนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ง. เธอต้องระวังนะ อย่างฉันถ้าซื้ออาหารมาแล้ว ยังไม่ทาน ฉันจะไว้ในตู้เย็นก่อน พอเวลาทาน ก็จะเอามาอุ่นให้ร้อนอยู่เสมอ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล
		1	2	3	4	5			
ข้อ 22. เมื่อเข้านี้ น้ำข้างบ้านแบ่งแกงส้มมาให้ที่บ้านของฉันด้วยละ									
1	ก. แล้วเธอได้ทานหรือยัง อร่อยมั๊ย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ข. เขาคงชอบทำอาหาร ฉันอยากจะทำเป็นบ้างจัง จะได้แบ่งให้คนอื่นบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ค. ฉันว่าดินะที่ยังคงมีภาพเหล่านี้อยู่ในสังคมไทย ทำให้เราได้มองเห็นน้ำใจที่มีให้กัน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ง. ดีจัง ฉันว่าพวกเราต้องช่วยกันปลูกฝังเรื่องการรู้จักแบ่งปันและรู้จักให้ เพื่อช่วยสร้างและเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในชุมชนนี้ไว้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ									
ข้อ 23. เมื่อวานฉันอ่านหนังสือพิมพ์มีข้อมูลบอกว่า คนไทยเป็นหนี้จากบัตรเครดิตกันมากขึ้น									
4	ก. ฉันคิดว่าเราควรทำการรณรงค์ให้คนไทยรู้จักวิธีการใช้จ่ายที่ถูกต้อง เพื่อจะได้ไม่เกิดหนี้สินใดๆ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ข. น่าจะจริงนะ เพราะการมีบัตรเครดิตทำให้คนเราใช้เกินฐานะ และความจำเป็นได้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ค. จริงๆ ก็น่าสนใจนะว่า คนส่วนใหญ่เป็นหนี้บัตรเครดิตมาจากการใช้จ่ายอะไร ฉันจะได้ระวังหรือป้องกันไว้ก่อน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ง. ก็น่าจะใช้ที่ว่า คนไทยเราเป็นหนี้จากการใช้บัตรเครดิตกันมากขึ้น	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล
		1	2	3	4	5			
	ข้อ 24. ตอนนี้ ค่าใช้จ่ายของบ้านฉันสูงมาก ไม่รู้จะพอมีเงินสำหรับจ่ายค่าเทอมนี้หรือเปล่า	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ก. แสดงว่าครอบครัวของเธอตอนนี้มีปัญหา การเงินอยู่นะสิ	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
2	ข. มีอะไรที่ฉันพอจะช่วยเธอได้บ้าง	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
3	ค. หากทุกครอบครัวรู้จักการใช้จ่ายอย่าง พอเพียง ก็จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา ทางการเงินได้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ง. ฉันว่า พวกเราทุกคนควรต้องหันมาใช้หลัก เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะช่วยเป็นแนวทาง ที่ดีให้กับการดำเนินชีวิตของทุกคนได้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	ข้อ 25. เธอรู้ไหมว่า ตอนนี้มีหลายคนใน หมู่บ้านเราสนใจที่จะจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ขึ้นมา	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ก. ฉันก็ได้ยินหลายคนพูดอยู่เหมือนกันว่า อยากให้ตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ใน หมู่บ้านของเรา	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ข. ฉันก็ได้ยินมาเหมือนกัน และคิดว่าเรา ทุกคนควรต้องมาช่วยกันตั้งกลุ่มสัจจะ ออมทรัพย์ขึ้นมา เพื่อให้สมาชิกในชุมชน ได้ออมและรู้จักสร้างวินัยในตนเอง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ค. ถ้าหมู่บ้านของเรามีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ขึ้นมาจะช่วยทำให้สมาชิกในหมู่บ้านรู้จัก การออมเงินและช่วยเหลือกัน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ง. ถ้าหมู่บ้านของเรามีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ขึ้นมาจริง ฉันจะให้ความร่วมมือและเข้า เป็นสมาชิกกลุ่มอย่างแน่นอน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล	
		1	2	3	4	5				
ข้อ 26. จริงๆ หมู่บ้านของเราก็มีคนเก่งหลายด้าน										
	ทั้งการเย็บปักถักร้อย จักสาน การทำอาหารและขนม น่าจะร่วมมือกันทำอะไรสักอย่างนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ก. ถ้าเป็นฉัน ฉันจะร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่ม แม่บ้านเพื่อทำผลิตภัณฑ์ขาย สร้างรายได้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
3	ข. หากพวกเขาร่วมมือกันจะทำให้เกิดการ สร้างงานและรายได้ให้กับครอบครัวตนเอง และหมู่บ้าน	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
1	ค. ดีจังเลยที่หมู่บ้านของเรามีคนเก่ง มีฝีมือ หลายคน	0	+1	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
4	ง. ใช่ เราควรจะหาวิธีการที่ทำให้คนในชุมชน ที่มีความสามารถร่วมมือกันเพื่อให้ หมู่บ้านของเราเกิดการพัฒนามากกว่า การที่ต่างคนต่างอยู่	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
ข้อ 27. วริษา: ถ้าฉันได้เงินรางวัลเรียนดีจาก คุณแม่ ฉันจะเอาเงินไปซื้อของที่ฉันอยากได้มานาน องค์คือ: ?										
4	ก. ฉันคิดว่าอันดับแรกของการบริหารจัดการ การเงินก็คือ จะต้องแบ่งเงินไว้เพื่อการออม อย่างน้อย 10%	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
1	ข. แล้วคุณแม่เธอจะให้รางวัลเธอเท่าไร	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
2	ค. สำหรับฉันสนใจที่จะนำเงินไปออมด้วยการ ซื้อสลากออมสินหรือไม่ก็สลากของ ธกส.ละ	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
3	ง. ฉันมองว่า หากเรานำเงินรางวัลที่ได้ไปซื้อ ของจนหมดโดยไม่รู้จักรักการออมจะทำให้เรา ไม่มีเงินเก็บไว้ใช้ในยามฉุกเฉินนะ	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ	ระดับผลการประเมินของ								
จิต	ตัวเลือก	ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล
สำนึก									
ข้อ 28. ฉันได้ยินมาว่าปีที่แล้วมีการนำ									
งบประมาณมาลงทุนทำถนนจนหมด ในขณะที่									
		+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
น้ำในชลประทานมีน้อยมากจนทำให้ผลผลิต									
ออกมาไม่ดีเท่าที่ควร เธอคิดว่ายัง									
ก. ปีนี้ เพื่อให้มีน้ำใช้ได้อย่าง									
เพียงพอ เราควรที่จะขอ									
4	งบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
มาลงทุนทำอ่างเก็บกักน้ำขึ้นมา									
ในชุมชนนะ									
ข. ฉันว่า หากเราลงทุนอะไรก็ตาม									
โดยไม่คิดให้รอบคอบก็จะทำให้									
3	เกิดผลเสียหรือปัญหาอย่างอื่น	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ตามมาได้									
ค. จริงด้วย เพราะปีที่แล้วทุ่งนาที่									
1	บ้านฉันก็แทบจะไม่มีน้ำใช้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ง. ฉันอยากจะชักชวนคนในชุมชน									
2	มาร่วมกันลงทุนสร้างอ่างเก็บน้ำ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
ไว้ใช้ในยามจำเป็น									

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล
		1	2	3	4	5			
	ข้อ 29. ปิดเทอมนี้ ฉันจะไปสมัครทำงานพิเศษ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ก. ตีจิ้งที่เรารู้จักใช้เวลาว่างทำงานพิเศษ ซึ่ง ทำให้ได้รับประสบการณ์ที่ดีและยังเป็นการ สร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ข. เยี่ยมเลย ฉันฉันขอไปสมัครทำงานพิเศษ พร้อมเธอด้วยคนนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ค. แล้วเธอคิดจะทำงานพิเศษที่ไหน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ง. เยี่ยมเลย และฉันก็คิดว่าเราควรมาร่วมกัน รณรงค์ให้คนในชุมชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิด ประโยชน์กันนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	ข้อ 30. ทุกวันนี้ ฉันยังคงหยอดเหรียญใส่กระปุก อยู่ แล้วเธอละ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ก. ฉันก็ยังทำอยู่ และตั้งใจที่จะนำไปฝากธนาคาร ให้ได้อย่างน้อยเดือนละ 100 บาท	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ข. ฉันก็เหมือนกัน และการออมเป็นเรื่องที่ พวกเราควรจะสอนน้องๆ ทุกคนในชุมชนให้ทำ เพราะจะเป็นการฝึกนิสัยให้รู้จักที่จะออมเงิน	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
3	ค. หากทุกคนในชุมชนมีวินัยทางการเงินที่ดี ก็จะส่งผลให้ชุมชนไม่มีหนี้สินและอยู่ได้ อย่างมีความสุข	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ง. สำหรับฉันถูกคุณแม่ฝึกให้รู้จักการออมโดย หยอดเหรียญใส่กระปุกตั้งแต่เล็ก จนถึง ตอนนี้ฉันก็ยังทำอยู่นะ	+1	0	+1	+1	0	3	0.6	ใช้ได้

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล	
		1	2	3	4	5				
ข้อ 31. ตอนนีที่ตำบลของเรามีกล้วยฉาบเป็น										
	ผลิตภัณฑ์อย่างเดียวกับที่สร้างรายได้และชื่อเสียงให้กับตำบล	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
เราน่าจะทำอะไรเพื่อพัฒนาชุมชนให้มากกว่านี้นะ										
1	ก. เธอหมายถึงกล้วยฉาบที่พวกเราช่วยคิดร่วมทำเมื่อปีที่ผ่านมามีชัย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ข. ถ้ามีใครที่มีความรู้ความสามารถด้านอื่นๆ อีกฉันจะสนับสนุนและช่วยเขาพัฒนาให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ของตำบลที่สร้างรายได้ให้กับคนในตำบลอีกทางหนึ่ง	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
3	ค. หากคนในชุมชนทุกคนมีความคิดเหมือนอย่างเธอชุมชนของเราคงจะมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจไปได้เร็ว	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
4	ง. ฉันพวกเราต้องรณรงค์ให้คนในชุมชนมาร่วมแรงร่วมใจกันคิดพัฒนาผลิตภัณฑ์อื่นๆ ของตำบลให้กลายเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนร่วมกัน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
ข้อ 32. เมื่อวาน ฉันเห็นพลอยใช้บัตรสินเชื่อเงินสดซื้อ										
	ของที่ห้างสรรพสินค้าแถวบ้านเราด้วย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ก. ฉันตั้งใจที่จะร่วมกับทาง อบต. ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้บัตรสินเชื่อเงินสด	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
1	ข. แล้วพลอยเขาใช้บัตรสินเชื่อเงินสดอะไร เธอรู้มั๊ย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
4	ค. จริงๆ แล้ว เราน่าจะเชิญผู้มีความรู้ด้านการวางแผนทางการเงินมาสอนให้คนในชุมชนของเราได้รู้จักวางแผนก่อนตัดสินใจซื้อสิ่งใด เพื่อไม่ให้เกิดเป็นหนี้เหมือนพลอยนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
3	ง. การใช้บัตรสินเชื่อเงินสดจะทำให้พลอยต้องกลายเป็นหนี้มากขึ้น เพราะต้องจ่ายดอกเบี้ยด้วย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล	
		1	2	3	4	5				
ข้อ 33. ฉันสังเกตเห็นหลายครั้งแล้วว่า ช่วง										
	ระหว่างที่ไม่มีลูกค้าเข้าร้านขายของป่าจันทร์ก็จะเย็บเสื้อโหลและรับซ่อมเสื้อ/กางเกงด้วยละ	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
ก. ฉันก็เห็นกับตาเลยว่าป่าจันทร์กำลังเปลี่ยน										
1	ชิปกางเกงให้ลูกค้า ตอนที่ฉันเข้าไปในร้าน เพื่อจะซื้อผงซักฟอก	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
ข. นี่แหละคือตัวอย่างที่ดี ที่เราควรช่วยกันฝึกฝนให้คนรุ่นใหม่อย่างเรามีความขยันและอดทนเพื่อคนในชุมชนของเราจะได้ไม่อดตาย										
4		+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
ค. ป่าจันทร์เขาขยันจัง พวกเรามาทำตามอย่างกันเถอะ										
2		+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
ง. การที่ป่าจันทร์ขยันทำมาหากิน จึงทำให้สามารถเลี้ยงดูและส่งลูกเรียนหนังสือได้สูงๆ										
3		+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
แนวคิดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรม										
ข้อ 34. พี่ชายฉันจะบวชเป็นพระในช่วงเดือนหน้าทีวัดของหมู่บ้านเรานี้แหละ										
		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
ก. ดีจังเลย แล้ววันไหนละที่พี่ชายเธอจะบวช										
1		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
ข. ดีจัง เดียววันนั้นฉันขอไปช่วยงานบวชของพี่ชายเธอด้วยนะ										
2		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
ค. การบวชจะทำให้พี่ชายของเธอได้เรียนรู้หลักคำสอนทางศาสนาได้อย่างถูกต้อง										
3		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
ง. การบวชถือเป็นสิ่งที่พี่ชายของเธอได้ทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม										
4		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล	
		1	2	3	4	5				
ข้อ 35. ศุภินี: ในวันเด็กแห่งชาติ เรามักจะได้ ยืมเพลงหน้าที่เด็ก (เด็กเอ๋ยเด็กดี) อยู่บ่อยครั้ง เธอคิดยังงัยกับเพลงนี้บ้าง										
1	ก. ฉันได้ยืมทุกปี มันไพเราะดีนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ข. ฉันตั้งใจที่จะปฏิบัติตามหลักหน้าที่ 10 อย่างของเพลงนี้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
4	ค. ฉันว่าเราทุกคนต้องส่งเสริมให้เด็กใน ชุมชนได้รู้จักและปฏิบัติตามอย่างเพลงนี้ เพื่อเป็นการปลูกฝังวัฒนธรรมไทยให้ คงอยู่กับชุมชนของเราต่อไป	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
3	ง. ถ้าทุกคนปฏิบัติตามอย่างเพลงได้จริง ก็จะช่วย ให้สังคมเราพัฒนาต่อไปได้แน่นอน	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้	
ข้อ 36. โสภิตา: ฉันยังจำได้ดีว่า สมัยที่ฉันยัง ไม่ได้เรียนหนังสือ คุณย่าจะชอบพาฉันไปไหว้พระที่ วัดทุกวัน										
2	ก. ฉันว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่น่าสนใจและน่า ส่งเสริมให้ทุกคนรอบครัวได้ปฏิบัติตาม	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
4	ข. เราควรจะหากิจกรรมต่างๆ เพื่อสืบสาน วัฒนธรรมที่ดังามนี้ให้คงอยู่ในชุมชน ต่อไปนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
1	ค. ดีจังเลยที่คุณย่าเธอมีเวลาพาเธอไปวัด ได้ทุกวัน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
3	ง. การได้เข้าวัด ฟังธรรมเป็นประจำ จะช่วย หล่อหลอมจิตใจเราให้รู้จักคิดดี ทำดีได้ เหมือนกันนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ		ระดับผลการประเมินของ							
จิต	ตัวเลือก	ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล
สำนึก		1	2	3	4	5			
	ข้อ 37. เธอผู้น้องคนนั้นสิ รับของจากผู้ใหญ่ แล้วรู้จักยกมือไหว้และพูดขอบคุณด้วย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	จ. ก็ดีนะ เวลารับของจากผู้ใหญ่ ฉันก็จะ ทำเช่นนั้นเหมือนกัน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ฉ. ถือเป็นตัวอย่งที่ดีที่จะทำให้เด็กๆ ใน ชุมชนของเรา รู้จักแสดงกิริยามารยาท ที่เหมาะสม	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ช. ฉันชอบนะ ที่น้องเขา รู้จักไหว้ และ กล่าวคำขอบคุณเมื่อรับของจากผู้ใหญ่	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
4	ช. นี่แหละ เป็นสิ่งที่เราควรต้องร่วมกัน สอนน้องคนอื่นๆ ในชุมชน ให้รู้จักที่จะ แสดงกิริยามารยาทของไทยให้ถูกต้อง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	ข้อ 38. พรุ่งนี้ชุมชนของเราจะมีการจัด กิจกรรมบูรณะซ่อมแซมวัดของชุมชน ฉันจะไป เข้าร่วมด้วย	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
4	ก. เราควรมาร่วมกันจัดกิจกรรมให้เกิดขึ้น อย่างนี้ทุกปี เพื่อช่วยกันรักษาและ พัฒนาสถานที่สำคัญของชุมชนให้ คงอยู่ตลอดไป	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
1	ข. เธอรู้ไหมว่า กิจกรรมนี้จะเริ่มมีขึ้น ตอนกี่โมง	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
3	ค. กิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นนี้จะทำให้ชุมชน เรายังคงมีการสืบทอดความสำคัญของ ศาสนาได้ต่อไป	+1	0	0	+1	+1	3	0.6	ใช้ได้
2	ง. ฉันก็จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้นด้วย เหมือนกัน	+1	+1	0	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล	
		1	2	3	4	5				
ข้อ 39. เตี้ยนี้ ฉันได้นักแสดงหลายคนชอบพูดไทยคำ อังกฤษคำ อยู่บ่อยๆ										
		+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
4	ก. ปัญหานี้ เราควรจะแก้ไขโดยจัดกิจกรรมรักภาษาไทยเพื่อเป็นช่องทางของการเสนอตัวอย่างการใช้ภาษาที่ถูกต้อง และสื่อเองก็ควรตรวจสอบการใช้ภาษาก่อนการนำเสนอทุกครั้ง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ข. สำหรับฉันจะพูดภาษาอังกฤษ ก็ต่อเมื่อเราต้องคุยกับชาวต่างชาติ ไม่มีมาพูดไทยปนอังกฤษกับคนไทยด้วยกันหรอก	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
3	ค. หากสื่อแนะนำเสนอออกมาบ่อยๆ ก็จะทำให้ภาษาไทยเรามีการผิดเพี้ยนเป็นแน่เลย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
1	ง. นอกจากการพูดไทยคำ อังกฤษคำแล้วยังมีที่พูดไทยไม่ชัดก็หลายคนด้วย	+1	+1	+1	0	+1	4	0.8	ใช้ได้	
ข้อ 40. สมัยนี้ฉันรู้สึกว่าคุณในวัยเดียวกับเราชอบฟังและร้องเพลงเกาหลีมากกว่าเพลงพื้นบ้านของเรา										
3	ก. หากเป็นเช่นนี้จะทำให้เพลงพื้นบ้านของเราหายสาบสูญไปได้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
1	ข. เมื่อวานฉันก็ดูชาวคนไทยไปต้อนรับนักท่องเที่ยวเกาหลี ที่สนามบินสุวรรณภูมิกันเยอะมาก	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
4	ค. พวกเราควรร่วมกันฟื้นฟูเพลงพื้นบ้าน โดยผสมผสานกับเพลงแนวใหม่ เพื่อให้เป็นที่รู้จักและเพิ่มคุณค่าของเพลงพื้นบ้าน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ง. ถ้าอย่างนั้น เราน่าจะลองหันมาสนใจเพลงพื้นบ้านให้มากขึ้นกว่าเดิม	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล	
		1	2	3	4	5				
ข้อ 41. ในวันเข้าพรรษา ชุมชนของเราจะมี										
	ขบวนแห่เทียนพรรษา พร้อมมีแถววงบรรเลงเพลงให้ฟังอย่างสนุกสนานเขียวละ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
1	ก. ใช้ ฉันก็จำได้ว่าชุมชนของเราจะจัดงานเช่นนี้เป็นประจำทุกปี มันทำให้รู้สึกสนุกและไม่น่าเบื่อตึนะ	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ข. น่าสนใจจัง ฉันฉึนจะขอร่วมเดินในขบวนแห่เทียนพรรษาด้วย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
4	ค. ฉึนคิดว่า ชุมชนเราควรต้องร่วมกันคิดและทำการจัดงานลักษณะนี้บ่อยๆ เพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
3	ง. งานลักษณะนี้จะทำให้คนในชุมชนได้พบปะกัน และยังช่วยสานต่อประเพณีทางพุทธศาสนาด้วย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
ข้อ 42. ที่บ้านของฉึนจะมีการรดน้ำดำหัวปู่ย่าตายายในช่วงวันสงกรานต์ของทุกปี										
1	ก. การรดน้ำดำหัวเป็นประเพณีหนึ่งที่เรพบเห็นได้ในช่วงวันสงกรานต์	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
2	ข. ฉึนเองก็มีรดน้ำดำหัวพ่อกับแม่ เพื่อขอพรจากท่านทั้งสอง	+1	+1	+1	0	+1	4	0.8	ใช้ได้	
3	ค. เทศกาลวันสงกรานต์เป็นช่วงเวลาที่ทำให้คนในครอบครัวได้พบปะและมีกิจกรรมทำร่วมกัน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	
4	ง. เราควรรักษาประเพณีการรดน้ำดำหัวไว้เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้	

ตารางผนวกที่ ค 1 (ต่อ)

ระดับ จิต สำนึก	ตัวเลือก	ระดับผลการประเมินของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน					รวม	IOC	ผล
		1	2	3	4	5			
	ข้อ 43. อังสุมา: เมื่อวานฉันทำกระเป๋าสตางค์ตกโดยไม่รู้ตัว โชคดีคนที่เห็นได้เก็บและรีบวิ่งนำมาให้ฉัน	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
4	ก. เราควรที่จะยกย่องเชิดชูเกียรติคนที่ทำดีทุกๆ คน เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับคนอื่นๆ ในสังคม	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ข. ดีจังที่สังคมของเรายังมีคนแบบนี้อยู่ ฉันจะทำตามอย่างเขาแน่นอน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ค. หากเราทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริตเหมือนเขาคนนั้น สังคมก็จะพัฒนาไปได้ไกลกว่านี้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
1	ง. เธอโชคดีนะที่คนเก็บกระเป๋าสตางค์ได้เอามาคืนให้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
	ข้อ 44. เมื่อเสาร์ที่แล้ว ฉันดูรายการ Thailand got talent 2013 (เป็นรายการหนึ่งของช่อง 3) ได้มีการแสดงชุดหนึ่งที่นำเอาการเล่นของไทยมาประยุกต์ใช้กับยิมนาสติกด้วย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
3	ก. ฉันว่ามันเป็นชุดการแสดงที่ทำให้หลายคนมองเห็นคุณค่าและรู้จักการเล่นของไทยมากขึ้น	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
4	ข. ฉันคิดว่าการการเล่นของไทยมีความเป็นเอกลักษณ์ที่เราทุกคนควรต้องช่วยกันอนุรักษ์ไว้	+1	0	+1	+1	+1	4	0.8	ใช้ได้
1	ค. ฉันก็ได้ดูช่วงการแสดงชุดนั้นของรายการพอดีเลย	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้
2	ง. ฉันสนใจที่จะนำการเล่นของไทยมาดัดแปลงกับการแสดงสมัยใหม่อยู่เหมือนกัน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	ใช้ได้

หมายเหตุ: ความหมายของระดับผลการประเมิน มีดังนี้

+1 หมายถึง แนใจว่าข้อคำถามหรือตัวเลือก สอดคล้องกับนิยามศัพท์และเนื้อหาที่จะวัด

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามหรือตัวเลือก สอดคล้องกับนิยามศัพท์และเนื้อหาที่จะวัด

-1 หมายถึง แนใจว่าข้อคำถามหรือตัวเลือก ไม่สอดคล้องกับนิยามศัพท์และเนื้อหาที่จะวัด

ภาคผนวก ง
แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ฉบับสมบูรณ์

แบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

คำชี้แจง

1. แบบวัดฉบับนี้ต้องการทราบความรู้สึกของท่านต่อสถานการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามที่กำหนดให้ไว้ โดยคำตอบของท่านในแต่ละข้อจะไม่มีถูกหรือผิดอย่างแท้จริง ดังนั้นขอให้ท่านตอบให้ตรงกับความรู้สึกของท่านให้มากที่สุด โดยเมื่อได้อ่านสถานการณ์ในแต่ละข้อแล้ว ท่านคิดว่าท่านจะตอบอย่างไรจากข้อตัวเลือกที่กำหนดให้ไว้ก็ขอให้เลือกตอบในตัวเลือกดังกล่าวเพื่อจะได้ผลการวิจัยออกมาอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปพัฒนาในโอกาสต่อไป

ทั้งนี้ การตอบของท่านจะสะท้อนให้เห็นถึง (1) ความตั้งใจจริงในการตอบแบบวัด (2) ความตั้งใจจริงที่มีต่อการพัฒนาชุมชน และ (3) ความตั้งใจจริงต่อการพัฒนาตนเอง

2. แบบวัดฉบับนี้มี 12 หน้า รวม 33 ข้อ กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ เพื่อจะได้ข้อมูลที่ต้องการ และหลังจากที่ทำการวัดจากแบบวัดนี้ในแต่ละครั้ง ท่านจะสามารถทราบถึงพัฒนาการของตนเองได้อย่างถูกต้อง

3. ขอให้ท่านทำเครื่องหมายกากบาท (X) ลงในช่องว่างของตัวเลือก ก. ข. ค. หรือ ง. โดยเลือกเพียงคำตอบเดียวของแต่ละข้อ (ทั้งหมด 33 ข้อ) ที่ตรงกับความรู้สึกของท่านมากที่สุดเท่านั้น ในกระดาษคำตอบที่ให้ไว้

4. โปรดอย่าขีดเขียน หรือทำเครื่องหมายใดๆ ลงในแบบวัด เพื่อช่วยกันประหยัดทรัพยากรธรรมชาติจากการตัดต้นไม้เพื่อมาทำกระดาษ

ตัวอย่างการตอบแบบวัด

1. เมื่อท่านได้อ่านสถานการณ์ในข้อ 1 แล้วต้องการตอบในข้อ ค. ให้ทำเครื่องหมายกากบาท (X) ลงในช่องว่างของตัวเลือก ค.

ข้อ	ก	ข	ค	ง
1			X	

2. หากท่านต้องการเปลี่ยนคำตอบจากข้อ ค. ไป ข้อ ก. ให้ทำดังนี้

ข้อ	ก	ข	ค	ง
1	X		✗	

**"เมื่อได้อ่านสถานการณ์แล้ว ท่านรู้สึกอย่างไร ขอให้ตอบตามความรู้สึกนั้น โดยไม่ต้องลงเลใจ"
...เพื่อนๆ หรือใครก็ตามจะไม่รู้จักตัวท่านดี เท่ากับตัวท่านเอง....**

1. รัฐกรณ: เดียวนี้ดินบ้านเราทำไมไม่อุดมสมบูรณ์ ปลุกอะไรก็ได้ หรือเป็นเพราะเราใช้ปุ๋ย
วิทยาศาสตร์กันมากเกินไป ไม่ใช่ปุ๋ยหมักชีวภาพ

กฤษฎา: ?

ถ้าท่านเป็นกฤษฎา ท่านจะพูดกับรัฐกรณว่าอย่างไร?

- ก. ถ้าฉันก็น่าสนใจนะ ที่เราจะหันมาทดลองใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพกันดูก่อน
- ข. จริงๆ แล้ว การใช้ปุ๋ยต้องรู้จักวิธีการใช้จึงจะเป็นผลดีต่อดิน
- ค. ก็คงจะใช้อย่างที่เธอพูด
- ง. ฉันว่าเราควรร่วมกันรณรงค์ให้คนในชุมชนหันมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพแทนปุ๋ยวิทยาศาสตร์นะ

2. ธยานี: เธอเห็นบ้านของนรวิร์หรือเปล่า เขาเพาะคอกดูแลต้นไม้ที่เขาปลูกไว้รอบบ้านอย่างดีเลย เห็น
แล้วน่าอยู่จังเลยนะ

จตุพร: ?

ถ้าท่านเป็นจตุพร ท่านจะพูดกับธยานีว่าอย่างไร?

- ก. ดีแล้วละ เพราะการปลูกต้นไม้ถือเป็นการช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ
ชุมชนได้อีกวิธีหนึ่ง
- ข. ใช่ ฉันเห็นแล้วก็ยังรู้สึกชอบเลย. . .เดี๋ยวฉันจะต้องกลับไปดูแลต้นไม้ที่มีอยู่ที่บ้านบ้างซะแล้วสิ
- ค. พวกเราควรต้องเอาอย่างนรวิร์ในการช่วยกันดูแลต้นไม้ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนยังคงความ
อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติต่อไป
- ง. ใช่. . .น่าอยู่จัง เขาคงจะรักต้นไม้พวกนี้มาก

3. รติกร: เดียวนี้ปลาในหนองน้ำของหมู่บ้านเราแทบจะไม่มีเลย

วาทีนี: ?

ถ้าท่านเป็นวาทีนี ท่านจะพูดกับรติกรว่าอย่างไร?

- ก. ถ้าเป็นเช่นนั้น ฉันจะทำป้ายห้ามจับปลาในบริเวณนี้เพื่อการอนุรักษ์ปลาให้คงอยู่
- ข. นั่นสิ ทำไมปลาหายไปไหนหมด
- ค. ถ้าฉันพวกเราต้องช่วยกันดูแลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้มากกว่านี้
- ง. ก็เพราะคนเราพากันมาจับปลามากเกินไป จนทำให้ปลาสูญพันธุ์

4. ศิริวรรณ: วันนี้ เธอมีเวลาทำความสะอาดห้องเรียน อย่าลืมปิดไฟก่อนกลับบ้านนะ

หุทัย: ?

ถ้าท่านเป็นหุทัย ท่านจะพูดกับศิริวรรณว่าอย่างไร?

- ก. รู้แล้วจ๊ะ. . . ดีจังที่มีเธอคอยเตือนฉัน
- ข. ไม่ลืมหรอก เพราะการเปิดไฟทิ้งไว้ทำให้สิ้นเปลืองพลังงานไฟฟ้าโดยเปล่าประโยชน์
- ค. แน่นอน ก่อนกลับบ้านฉันจะปิดไฟทุกดวงในห้อง
- ง. แน่นอน พวกเราควรต้องช่วยกันปิดไฟทุกครั้งที่ไม่ใช้งาน เพื่อเป็นการลดการใช้พลังงานของประเทศ

5. จิราพร: เมื่อวานฉันดูโทรทัศน์ เขาบอกว่าพบซากช้างถูกตัดงาอยู่ในป่าของอุทยานแห่งชาติ เพราะมีนายทุนจ้างคนล่าเพื่อนำไปขายยังต่างประเทศ

ขวัญฤดี: ?

ถ้าท่านเป็นขวัญฤดี ท่านจะพูดกับจิราพรว่าอย่างไร?

- ก. พวกเราควรต้องช่วยกันเป็นหูเป็นตา คอยสอดส่องดูแลสัตว์ป่าในหมู่บ้านของเราและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อไม่ให้ใครมาทำเช่นนั้นได้
- ข. เมื่อวานฉันก็ได้ดูข่าวเหมือนกัน ทำไมต้องทำอย่างนั้นด้วย. . . ฉันรู้สึกไม่ชอบใจกับการกระทำของนายทุนพวกนั้นเลย
- ค. นายทุนเหล่านั้นไม่ควรทำเช่นนั้นอีก เพราะถ้ามันสูญพันธุ์ไป คงไม่มีใครรู้จักช้างไทยอีกต่อไป
- ง. ฉันรามาาร่วมกันหาวิธีการป้องกันการจับสัตว์ป่าที่ผิดกฎหมายกันดีกว่า

6. ณิชฐาศิริ: เธอรู้จักร้านก๋วยเตี๋ยวห่อใบตองในหมู่บ้านเราไหม เขาใช้ใบตองแทนถุงพลาสติกละปีย้วรา: ?

ถ้าท่านเป็นปีย้วรา ท่านจะพูดกับณิชฐาศิริว่าอย่างไร?

- ก. รู้จักสิ. . . น่าชื่นชมกับความคิดดีๆ อย่างนี้นะ
- ข. รู้จักสิ ฉันว่าน่าสนใจที่เราจะมาช่วยกันรักษาสິงแวดล้อมเช่นนี้ อย่างน้อยฉันก็จะอุดหนุนร้านที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมอย่างนี้
- ค. รู้จักสิ ฉันว่าการใช้ใบตองแทนถุงพลาสติกจะย่อยสลายได้ตามธรรมชาติทำให้ไม่ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของดินด้วยละ
- ง. รู้จักสิ ฉันยังคิดว่าเราควรร่วมกันประชาสัมพันธ์ให้ร้านค้าต่างๆ หันมาใช้วัสดุจากธรรมชาติเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดีของชุมชน

7. ฉัตรดา: วิมลดูบัวสวรรค์สิ พอเขาทานขนมเสร็จแล้วก็นำเศษถุงพลาสติกไปทิ้งที่ถังขยะ โดยที่ไม่ทิ้งลงในลำคลอง

วิมล: ?

ถ้าท่านเป็นวิมล ท่านจะพูดกับฉัตรดาอย่างไร?

- ก. ฉันว่าพวกเราควรเอามาเป็นตัวอย่าง เพราะจะทำให้แม่น้ำลำคลองของเราสะอาด และท้องถื่นของเราจะน่าอยู่นะ
- ข. ฉันคิดว่าเราต้องมาช่วยกันรณรงค์การทิ้งขยะให้ถูกที่ถูกต้อง เพื่อให้ชุมชนเรานั้นสะอาด น่าอยู่
- ค. ฉันว่าดีนะ เวลาจะทิ้งอะไร ฉันก็จะทิ้งลงถังขยะทุกครั้ง แม่น้ำลำคลองและบ้านเราก็จะไม่สกปรก
- ง. จริงๆ ด้วย ฉันก็เห็นเหมือนกัน น่าชื่นชมนะ

8. ลักขณา: ฉันได้ข่าวว่าทางจังหวัดกำลังจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าของท้องถื่น โดยให้มีการประกวดคำขวัญเพื่อส่งเสริมการรักษาป่า ฉันสนใจจะส่งคำขวัญเข้าประกวดด้วย

วิสสุตา: ?

ถ้าท่านเป็นวิสสุตา ท่านจะพูดกับลักขณาอย่างไร?

- ก. ฉันจะร่วมส่งคำขวัญเพื่อกระตุ้นให้คนเราได้ช่วยกันรักษาป่าของท้องถื่นตน
- ข. ฉันว่ากิจกรรมที่ทางจังหวัดจัดขึ้นนี้จะช่วยให้ทุกคนได้รู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้
- ค. ฉันก็ได้ยินข่าวมาเหมือนกัน ดีจังเลยนะที่จังหวัดเราจะมีการจัดกิจกรรมดีๆ อย่างนี้ขึ้นมา
- ง. ฉันว่าเราควรจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของป่า เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนอย่างต่อเนื่องทุกๆ ปี

9. ณปภา: ตอนนี้หลายๆ ประเทศให้ความสนใจกับเรื่องภาวะโลกร้อนมากขึ้น หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศอย่างรุนแรงทั่วโลก

พัชรา: ?

ถ้าท่านเป็นพัชรา ท่านจะพูดกับณปภาอย่างไร?

- ก. ใช่จ๊ะ. . .ฉันยังรู้สึกดีเลยที่ประเทศไทยเราก็ให้ความสำคัญเหมือนกัน
- ข. ใช่จ๊ะ. . .ฉันเองก็สนใจจะร่วมเป็นอาสาสมัครในการช่วยลดภาวะโลกร้อนด้วย
- ค. ใช่จ๊ะ. . .อย่างกรณีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยก๊าซพิษต่างๆ ออกมาก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อนมากยิ่งขึ้น
- ง. ใช่จ๊ะ. . .ฉันว่าเราสามารถร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งในการรณรงค์ให้คนหันมาใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติกกันเถอะ เพราะมันเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยลดภาวะโลกร้อนได้นะ

10. อนงค์นาถ: ฉันได้ยินมาว่า ในปีนี้กรมอนามัยได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมพฤติกรรมการสร้างสุขนิสัยที่ดีของประชาชนเพื่อป้องกันโรคติดต่อ โดยแนะนำให้ล้างมือทุกครั้งภายหลังการทำกิจกรรมต่างๆ

วุฒิลดา: ?

ถ้าท่านเป็นวุฒิลดา ท่านจะพูดกับอนงค์นาถว่าอย่างไร?

- ก. ฉันว่าดินะที่กรมอนามัยมองเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าวนี้
- ข. เห็นด้วยนะ และเราควรช่วยกันย้าเตือนให้คนในหมู่บ้านได้ทำตามข้อปฏิบัติของกรมอนามัย เพื่อการมีสุขภาพที่แข็งแรงของคนในชุมชน
- ค. ใช่แล้ว หากเราล้างมืออย่างถูกวิธีจนเป็นนิสัย ก็จะช่วยป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรคได้
- ง. ใช่ ฉันก็ตั้งใจจะนำไปปฏิบัติทุกครั้งหลังทำกิจกรรมต่างๆ

11. อธิติมา: ฉันชอบร้านขายข้าวแกงนี้จัง ใช้ภาชนะที่สะอาดและมีฝาปิดทุกครั้งเลย

อุทัยวรรณ: ?

ถ้าท่านเป็นอุทัยวรรณ ท่านจะพูดกับอธิติมาว่าอย่างไร?

- ก. จริงด้วย. . . เราต้องมาช่วยกันเปลี่ยนให้ร้านอาหารต่างๆ คำนึงถึงเรื่องสุขลักษณะเช่นนี้ เพื่อชุมชนของเราจะได้ปลอดภัยจากโรคที่มาจากอาหาร
- ข. จริงด้วย. . . การใช้ภาชนะที่สะอาดใส่อาหารและปิดฝาทุกครั้งยังถือเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้อาหารที่เราทานถูกสุขลักษณะด้วยนะ
- ค. ใช่ ฉันเคยมาทานแล้ว ก็ยังรู้สึกชอบเหมือนกัน
- ง. จริงๆ ด้วย เราน่าจะนำไปปฏิบัติในบ้านของเราทุกคน ไม่เพียงเฉพาะในร้านอาหารเท่านั้น

12. จิตตา: รู้ไหมว่า พุ่มนี้ที่โรงเรียนของฉันมีกิจกรรม 5 ส ในช่วงบ่ายด้วย

พงษ์พัฒน์: ?

ถ้าท่านเป็นพงษ์พัฒน์ ท่านจะพูดกับจิตตาว่าอย่างไร?

- ก. น่าจะสนุกนะ ฉันจะเอาไปทำที่โรงเรียนและหมู่บ้านของฉันบ้าง
- ข. ดีจัง กิจกรรม 5 ส จะช่วยทำให้โรงเรียนมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย
- ค. รู้สิ และก็คิดว่าการทำ 5 ส เป็นสิ่งที่ควรให้คนในชุมชนเรียนรู้ที่จะทำในบ้านและชุมชนของตนด้วย
- ง. รู้สิ เห็นมีแผ่นป้ายติดประชาสัมพันธ์ทั่วหมู่บ้านเลย. . . น่าจะสนุกนะ

13. กมลภัทร: ฉันอ่านหนังสือเล่มหนึ่ง เขาเขียนไว้ว่าการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพต้องยึดหลักการ
รวมกลุ่ม ทำงานกลุ่ม เรียนรู้ และร่วมมือกันทำงาน เธอคิดว่ายังไง

ณปภัช: ?

ถ้าท่านเป็นณปภัช ท่านจะพูดกับกมลภัทรว่าอย่างไร?

- ก. ใช่เลย ฉันคิดว่าพวกเราควรต้องรวมกลุ่มและมาร่วมมือกันพัฒนาชุมชนของเรา โดยให้ทุกฝ่าย
ได้มีส่วนร่วม
- ข. การที่คนเราทำงานด้วยการร่วมมือกันจะทำให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาได้ดีกว่า
- ค. ฉันสนใจที่จะนำหลักการรวมกลุ่มและร่วมมือกันนี้มาใช้ในการพัฒนาชุมชนของเราด้วย
- ง. ใช่เลย ฉันว่าสิ่งที่หนังสือเขียนไว้นี้ก็เป็นความจริงอยู่นะ

14. ชนิดา: คนในครอบครัวของฉันจะมีการพบปะกันทุกเย็น และหลังจากที่ทานข้าวเย็นด้วยกันเสร็จก็
จะใช้เวลาพูดคุยในเรื่องต่างๆ ด้วยกัน

ดารารัตน์: ?

ถ้าท่านเป็นดารารัตน์ ท่านจะพูดกับชนิดาว่าอย่างไร?

- ก. ดีจังเลยนะ ครอบครัวของเธอน่าจะเป็นครอบครัวที่รักและเข้าใจกันดี
- ข. ดีจังเลย ฉันอยากให้มีหลายๆ ครอบครัวในชุมชนของเราเป็นเหมือนครอบครัวของเธอจัง
- ค. ก็ดีสิ เพราะการที่คนในครอบครัวมีเวลาว่างให้กันจะทำให้ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว
เป็นไปด้วยดี
- ง. ดีจังเลย ฉันพวกเราควรมาร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนด้วยการมีเวลาให้
ซึ่งกันและกัน

15. พลอยนิล: เดียวนี้ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ทุกคนก็มีสิทธิต่างๆ เท่าเทียมกัน แล้วเธอละคิดยังไง
จิฆัมพร: ?

ถ้าท่านเป็นจิฆัมพร ท่านจะพูดกับพลอยนิลว่าอย่างไร?

- ก. เห็นด้วย ฉันก็จะสนับสนุนให้ทุกคน ทั้งหญิงและชายได้มีความเท่าเทียมกัน
- ข. ฉันว่า เราทุกคนจะต้องให้ความสำคัญกับสิทธิของแต่ละคนว่ามีความเท่าเทียมกัน เพื่อให้การ
พัฒนาสังคมเป็นไปได้อย่างแท้จริง
- ค. ฉันชอบนะที่หญิงหรือชายในปัจจุบันต่างก็ทำงานในหน้าที่เดียวกันได้แล้ว
- ง. ความเท่าเทียมกันที่หญิงและชายได้รับ จะทำให้ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างเพศและก่อให้เกิดการ
ร่วมมือกันด้วย

16. มัณฑนา: เมื่อวานเย็น ฉันทานขนมจีนน้ำยาที่คุณพ่อซื้อมาจากตลาด ปรากฏว่าคืนนั้นฉันท้องเสีย และอาเจียนมากเลย จนพ่อต้องพาไปหาหมอ

โยธกา: ?

ถ้าท่านเป็นโยธกา ท่านจะพูดกับมัณฑนาว่าอย่างไร?

- ก. คงมาจากอาหารที่ท่านานแล้ว และไม่คอยอุ่นให้ร้อนอยู่เสมอ จึงทำให้ผู้บริโภคอย่างเราต้องเดือดร้อน
- ข. แย่จังเลย... แล้วหมอบอกว่าเธอเป็นอะไร
- ค. ฉันว่าเราต้องบอกเรื่องนี้กับพ่อค้า-แม่ค้าที่ทำอาหารขายในชุมชนของเรา จะได้ช่วยเตือนสติให้เขาคำนึงถึงสุขภาพหรือความปลอดภัยของผู้บริโภคด้วย
- ง. เธอต้องระวังนะ อย่างฉันถ้าซื้ออาหารมาแล้วยังไม่ทาน ฉันจะไว้ในตู้เย็นก่อน พอเวลาทานก็จะเอามาอุ่นให้ร้อนอยู่เสมอ

17. เมธาวิ: เมื่อเช้านี้ น้ำข้างบ้านแบ่งแกลงมาให้ที่บ้านของฉันด้วยละ

อัจฉรา: ?

ถ้าท่านเป็นอัจฉรา ท่านจะพูดกับเมธาวิว่าอย่างไร?

- ก. ดีจังเลย... แล้วเธอได้ทานหรือยัง อร่อยมั๊ย
- ข. เขาคงชอบทำอาหาร ฉันอยากจะทำเป็นบ้างจึงจะได้แบ่งให้คนอื่นบ้าง
- ค. ฉันว่าดินะที่ยังคงมีภาพเหล่านี้อยู่ในสังคมไทย ทำให้เราได้มองเห็นน้ำใจที่มีให้กัน
- ง. ดีจัง ฉันว่าพวกเราต้องช่วยกันปลูกฝังเรื่องการรู้จักแบ่งปันและรู้จักให้ เพื่อช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในชุมชนนี้ไว้

18. ญาติกา: เมื่อวานฉันอ่านหนังสือพิมพ์ มีข้อมูลบอกว่าคนไทยเป็นหนี้จากบัตรเครดิตกันมากขึ้น

ดวงกมล: ?

ถ้าท่านเป็นดวงกมล ท่านจะพูดกับญาติกาว่าอย่างไร?

- ก. ฉันคิดว่าควรมีการณรงค์ให้คนไทยรู้จักวิธีการใช้จ่ายที่ถูกต้อง เพื่อจะได้ไม่เกิดหนี้สินใดๆ
- ข. น่าจะจริงนะ เพราะการมีบัตรเครดิตทำให้คนเราใช้เกินฐานะและความจำเป็นได้
- ค. จริงๆ ก็น่าสนใจนะว่า คนส่วนใหญ่เป็นหนี้บัตรเครดิตมาจากการใช้จ่ายอะไร ฉันจะได้ระวังหรือป้องกันไว้ก่อน
- ง. ไม่ดีเลยที่มีข้อมูลออกมาเช่นนี้ แต่มันก็น่าจะใช่ เพราะคนที่ฉันรู้จักก็เป็นหนี้จากการใช้บัตรเครดิตเหมือนกัน

19. ธนวรรณ: ตอนนี้ ค่าใช้จ่ายของบ้านฉันสูงมาก ไม่รู้จะพอมีเงินสำหรับจ่ายค่าเทอมนี้หรือเปล่า
ปณัตพร: ?

ถ้าท่านเป็นปณัตพร ท่านจะพูดกับธนวรรณว่าอย่างไร?

- ก. แสดงว่าครอบครัวของเธอตอนนี้มีปัญหาการเงินอยู่นะสิ. . . น่าสงสารเธอจัง
- ข. มีอะไรที่ฉันพอจะช่วยเธอได้บ้าง
- ค. หากทุกครอบครัวรู้จักการใช้จ่ายอย่างพอเพียง ก็จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาทางการเงินได้
- ง. หากหลายๆ ครอบครัวในชุมชนของเราเป็นแบบนี้คงไม่ดีแน่. . . ถึงเวลาแล้วละที่เราต้อง
ร่วมกันรณรงค์ให้คนในชุมชนใช้ชีวิตอยู่บนหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มจากที่บ้านฉันกับ
บ้านเธอก่อนก็ได้ล่ะ

20. วริษา: ถ้าฉันได้เงินรางวัลเรียนดีจากคุณแม่ ฉันจะเอาเงินไปซื้อของที่ฉันอยากได้มานาน
องค์อร์: ?

ถ้าท่านเป็นองค์อร์ ท่านจะพูดกับวริษาว่าอย่างไร?

- ก. ฉันคิดว่าอันดับแรกของการบริหารจัดการเงินก็คือ เธอจะต้องแบ่งเงินไว้เพื่อการออมอย่างน้อย
10%
- ข. ก็ดีนะ. . . แล้วคุณแม่เธอจะให้รางวัลเธอเยอะไหม
- ค. สำหรับฉันสนใจที่จะนำเงินไปออมด้วยการซื้อสลากออมสิน หรือไม่ก็สลากของ ธกส. ละ
- ง. ฉันมองว่า หากเรานำเงินรางวัลที่ได้ไปซื้อของหมดโดยไม่รู้จักรอออมจะทำให้เราไม่มีเงินเก็บ
ไว้ใช้ในยามฉุกเฉินนะ

21. เกสร: ฉันได้ยินมาว่าปีที่แล้วมีการนำงบประมาณมาลงทุนทำถนนจนหมด ในขณะที่น้ำใน
ชลประทานมีน้อยมากจนทำให้ผลผลิตออกมาไม่ดีเท่าที่ควร เธอคิดว่าย่าง
ประภัสสร: ?

ถ้าท่านเป็นประภัสสร ท่านจะพูดกับเกสรว่าอย่างไร?

- ก. ปีนี้ เพื่อให้มีน้ำใช้ได้อย่างเพียงพอ เราควรที่จะของบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐมาลงทุน
ทำอ่างเก็บกักน้ำขึ้นมาในชุมชนนะ
- ข. ฉันว่า หากเราลงทุนอะไรก็ตามโดยไม่คิดให้รอบคอบก็จะทำให้เกิดผลเสียหรือปัญหาอย่างอื่น
ตามมาได้
- ค. จริงด้วย เพราะปีที่แล้วพุน้ำที่บ้านฉันก็แทบจะไม่มีน้ำใช้. . . ฉันไม่ชอบภาวะแบบนี้เลย
- ง. ฉันอยากจะชักชวนคนในชุมชนเราร่วมกันลงทุนสร้างอ่างเก็บน้ำไว้ใช้ในยามจำเป็น

22. ลลิตา: ปิดเทอมนี้ ฉันจะไปสมัครทำงานพิเศษเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว

กัญญารัตน์: ?

ถ้าท่านเป็นกัญญารัตน์ ท่านจะพูดกับลลิตาว่าอย่างไร?

- ก. ดิฉันที่เธอรู้จักใช้เวลาว่างทำงานพิเศษ ซึ่งทำให้ได้รับประสบการณ์ที่ดีและยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย
- ข. เยี่ยมเลย ฉันฉันขอไปสมัครทำงานพิเศษพร้อมเธอด้วยคนนะ
- ค. ก็ดีนะ. . .แล้วเธอคิดจะทำงานพิเศษที่ไหน
- ง. เยี่ยมเลย และฉันก็คิดว่าเราน่าจะชักชวนให้เพื่อนๆ ได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์กันนะ

23. จุฑามาศ: ตอนนี้อย่างที่ตำบลของเรามีกล้วยฉาบเป็นผลิตภัณฑ์อย่างเดียวที่สร้างรายได้และชื่อเสียงให้กับตำบล เราน่าจะทำอะไรเพื่อพัฒนาชุมชนให้มากกว่านี้

รดาพร: ?

ถ้าท่านเป็นรดาพร ท่านจะพูดกับจุฑามาศว่าอย่างไร?

- ก. เธอหมายถึงกล้วยฉาบที่พวกเราช่วยคิดร่วมทำเมื่อปีที่ผ่านมามีขาย. . .ฉันยังรู้สึกชอบเลย
- ข. ถ้ามีใครที่มีความรู้ความสามารถด้านอื่นๆ อีก ฉันจะสนับสนุนและช่วยเขาพัฒนาให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ของตำบลที่สร้างรายได้ให้กับคนในตำบลอีกทางหนึ่ง
- ค. หากคนในชุมชนทุกคนมีความคิดเหมือนอย่างเธอ ชุมชนของเราก็คงจะมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจไปได้เร็ว
- ง. ฉันพวกเราต้องรณรงค์ให้คนในชุมชนมาร่วมกันคิดพัฒนาผลิตภัณฑ์อื่นๆ ของตำบลให้กลายเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เพื่อการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน

24. วิชชุณี: เธอรู้ไหมว่าป่าจันทร์ที่ขายของโชว์ห่วยในหมู่บ้านเราได้รับเลือกให้เป็นบุคคลตัวอย่างของชุมชนในเรื่องของความขยันในการทำงานที่สามารถเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวได้ดีด้วยละ

สงศรี: ?

ถ้าท่านเป็นสงศรี ท่านจะพูดกับวิชชุณีว่าอย่างไร?

- ก. ก็ดีสิ. . .อย่างตอนที่ฉันเข้าไปในร้านเพื่อจะซื้อผงซักฟอก ฉันก็เห็นป่าจันทร์กำลังเปลี่ยนชิปกางเกงให้ลูกค้าคนหนึ่งอยู่ ฉันยังรู้สึกทึ่งเลย
- ข. นี่แหละคือตัวอย่างที่ดี ที่พวกเราควรส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนมีความขยันและอดทน ซึ่งจะไม่มีการทอดทิ้งได้
- ค. หากฉันทำงานได้เมื่อไหร่ ฉันก็จะขยันเหมือนป่าจันทร์
- ง. ฉันว่าการขยันทำมาหากิน ไม่เกียจคร้านจะทำให้มีรายได้เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวได้โดยไม่ขัดสน

25. จมาพร: ฉันมักจะสังเกตเห็นว่าคนในหมู่บ้านเรามักชอบนำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตของตนไปลงทุนทางการเกษตรจนหมด แล้วก็ไปกู้เงินนอกระบบเพื่อมาใช้จ่ายในด้านอื่นๆ จนทำให้เกิดหนี้สินขึ้นมา

จิตตาภา: ?

ถ้าท่านเป็นจิตตาภา ท่านจะพูดกับจมาพรว่าอย่างไร?

- ก. ถ้าเป็นเช่นนั้น ฉันว่าพวกเราน่าจะเชิญผู้มีความรู้เรื่องการลงทุนที่ถูกต้องมาสอนคนในหมู่บ้านของเราเพื่อให้เขาเหล่านั้นรู้จักการลงทุนที่เหมาะสม
- ข. ฉันไม่ชอบเลยที่พวกเขาทำพฤติกรรมการใช้จ่ายเงินเช่นนั้น
- ค. ถ้าเป็นฉัน ฉันจะไม่นำเงินทั้งหมดมาลงทุนเพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่งหรอกนะ
- ง. ฉันมองว่า หากเขาเหล่านั้นนำรายได้ไปลงทุนจนหมด จะทำให้ไม่มีเงินไว้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และในยามฉุกเฉินด้วย

26. วลัยพร: พี่ชายฉันจะบวชเป็นพระในช่วงเดือนหน้า ที่วัดของหมู่บ้านเรานี่แหละ
ภาวิตา: ?

ถ้าท่านเป็นภาวิตา ท่านจะพูดกับวลัยพรว่าอย่างไร?

- ก. ดีจังเลยแล้ววันไหนล่ะที่พี่ชายเธอจะบวช
- ข. ดีจัง เดียววันนั้นฉันขอไปช่วยงานบวชของพี่ชายเธอด้วยนะ
- ค. การบวชจะทำให้พี่ชายของเธอได้เรียนรู้หลักคำสอนทางศาสนาได้อย่างถูกต้อง
- ง. ดีจัง เราน่าจะช่วยกันส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนได้บวชเรียนเหมือนพี่ชายของเธอ เพื่อจะได้ทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ ซึ่งเป็นการรักษาวัฒนธรรมไทยที่ดีงามให้แก่หมู่บ้านของเรา

27. โสภิตา: ฉันยังจำได้ดีว่า สมัยที่ฉันยังไม่ได้เรียนหนังสือ คุณย่าจะชอบพาฉันไปไหว้พระที่วัดทุกวัน
ฐิติมา: ?

ถ้าท่านเป็นฐิติมา ท่านจะพูดกับโสภิตาว่าอย่างไร?

- ก. ฉันว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่น่าสนใจและน่าส่งเสริมให้ทุกคนรอบครัวได้ปฏิบัติตาม
- ข. เราควรจะหากิจกรรมต่างๆ เพื่อสืบสานวัฒนธรรมที่ดีงามนี้ให้คงอยู่ต่อไปนะ
- ค. ดีจังเลยที่คุณย่าเธอมีเวลาพาเธอไปวัดได้ทุกวัน
- ง. การได้เข้าวัด ฟังธรรมเป็นประจำ จะช่วยหล่อหลอมจิตใจเราให้รู้จักคิดดี ทำดีได้เหมือนกันนะ

28. นฤชล: เธอคุ้นคนนั้นสิ รับของจากผู้ใหญ่แล้วรู้จักยกมือไหว้และพูดขอบคุณด้วย

ชาปียา: ?

ถ้าท่านเป็นชาปียา ท่านจะพูดกับนฤชลว่าอย่างไร?

- ก. ดีจัง ฉันก็จะทำเช่นนั้นเหมือนกัน หากมีผู้ใหญ่ให้ของกับฉัน
- ข. ถือเป็นตัวอย่างที่ดีที่จะทำให้ได้ๆ ในชุมชนของเรารู้จักแสดงกิริยามารยาทที่เหมาะสม
- ค. ฉันชอบนะ ที่น้องเขาไหว้ และกล่าวคำขอบคุณเมื่อรับของจากผู้ใหญ่
- ง. นี่แหละ เป็นสิ่งที่เราควรต้องร่วมกันสอนน้องคนอื่นๆ ในชุมชน ให้รู้จักที่จะแสดงกิริยามารยาทของไทยให้ถูกต้อง

29. ฐนิตา: พรุ่งนี้ชุมชนของเราจะมีการจัดกิจกรรมบูรณะซ่อมแซมวัดของชุมชน ฉันจะไปเข้าร่วมด้วย
อัญชิสา: ?

ถ้าท่านเป็นอัญชิสา ท่านจะพูดกับฐนิตาว่าอย่างไร?

- ก. เราควรมาร่วมกันจัดกิจกรรมให้เกิดขึ้นอย่างนี้ทุกปี เพื่อช่วยกันรักษาและพัฒนาสถานที่สำคัญของชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป
- ข. เยี่ยมเลย แล้วเธอรู้ไหมว่ากิจกรรมนี้จะเริ่มมีขึ้นตอนกี่โมง
- ค. กิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นนี้จะทำให้ชุมชนเรายังคงมีการสืบทอดความสำคัญของศาสนาได้ต่อไป
- ง. ฉันก็จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้นด้วยเหมือนกัน

30. บุษกร: สมัยนี้ฉันรู้สึกว่าคุณในวัยเดียวกับเราชอบฟังและร้องเพลงเกาหลียิ่งกว่าเพลงพื้นบ้านของเรา

น้ำฝน: ?

ถ้าท่านเป็นน้ำฝน ท่านจะพูดกับบุษกรว่าอย่างไร?

- ก. หากเป็นเช่นนั้นจะทำให้เพลงพื้นบ้านของเราหายสาบสูญไปได้
- ข. ใช่ ฉันนะไม่ชอบกระแสเกาหลียิ่งกว่าเลย อย่างเมื่อวานก็มีชาวคนไทยไปต้อนรับนักร้องเกาหลียี่สิบสามปีจนรณภูมิกันเยอะมาก
- ค. พวกเราควรร่วมกันฟื้นฟูเพลงพื้นบ้าน โดยผสมผสานกับเพลงแนวใหม่ เพื่อให้เป็นที่รู้จักและเพิ่มคุณค่าของเพลงพื้นบ้าน
- ง. ถ้าอย่างนั้น เราน่าจะลองหันมาสนใจเพลงพื้นบ้านให้มากขึ้นกว่าเดิม

31. อังสุมา: เมื่อวานฉันทำกระเป๋าสตางค์ตกโดยไม่รู้ตัว โชคดีคนที่เห็นได้เก็บและรีบวิ่งนำมาให้ฉัน
รวิญา: ?

ถ้าท่านเป็นรวิญา ท่านจะพูดกับอังสุมาว่าอย่างไร?

- ก. เราควรที่จะยกย่องเชิดชูเกียรติคนที่ทำดีทุกๆ คน เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับคนอื่นๆ ในสังคม
- ข. ดีจังที่สังคมของเรายังมีคนแบบนี้อยู่ ฉันจะทำตามอย่างเขาแน่นอน
- ค. หากเราทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริตเหมือนเขาคนนั้น สังคมก็จะพัฒนาไปได้ไกลกว่านี้
- ง. เธอโชคดีนะที่คนเก็บกระเป๋าสตางค์ได้เอามาคืนให้. . .ฉันรู้สึกว่าเขาเป็นคนที่น่าชื่นชมจัง

32. สุรัทธียา: เมื่อเสาร์ที่แล้ว ฉันดูรายการ Thailand got talent 2013 (เป็นรายการหนึ่งของช่อง 3)
ได้มีการแสดงชุดหนึ่งที่น่าเอาการละเล่นของไทยมาประยุกต์ใช้กับยิมนาสติกด้วย
พัฒนิตา: ?

ถ้าท่านเป็นพัฒนิตา ท่านจะพูดกับสุรัทธียาว่าอย่างไร?

- ก. ฉันว่ามันเป็นชุดการแสดงที่ทำให้หลายคนมองเห็นคุณค่าและรู้จักการละเล่นของไทยมากขึ้น
- ข. ฉันคิดว่าการละเล่นของไทยมีความเป็นเอกลักษณ์ที่เราทุกคนควรต้องช่วยกันอนุรักษ์ไว้
- ค. ฉันก็ได้ดูช่วงการแสดงชุดนั้นของรายการพอดีเลย. . .ฉันยังรู้สึกชอบที่พวกเขามีความคิดสร้างสรรค์เช่นนั้น
- ง. ฉันสนใจที่จะนำการละเล่นของไทยมาดัดแปลงกับการแสดงสมัยใหม่อยู่เหมือนกัน

33. ดวงเดือน: สมัยนี้ฉันรู้สึกว่าคนในวัยเดียวกับเรามีคำแปลกๆ ที่เรียกว่าเป็นศัพท์วัยรุ่นเยอะมาก
จนบางครั้งฉันก็ไม่รู้ว่าคำเหล่านั้นหมายถึงอะไร
แจ่มจันทร์: ?

ถ้าท่านเป็นแจ่มจันทร์ ท่านจะพูดกับดวงเดือนว่าอย่างไร?

- ก. หากเป็นเช่นนี้จะทำให้ภาษาไทยของเราเกิดการใช้ที่ไม่ถูกต้องและมีการผิดเพี้ยนไปได้นะ
- ข. ใช่เลย อย่างเมื่อวานฉันได้ดูข่าวฟังการสัมภาษณ์นักเรียนกลุ่มหนึ่ง พวกเขาใช้คำแปลกๆ ที่ทำให้ผู้สื่อข่าวงงไปเลย ฉันนั้นรู้สึกไม่ชอบเลย
- ค. ฉันพวกเราต้องมาร่วมกันฟื้นฟูการใช้ภาษาไทย โดยรวมกลุ่มกันจัดทำกิจกรรมรักภาษาไทยเพื่อเผยแพร่การใช้ภาษาอย่างถูกต้องกันนะ
- ง. ถ้าอย่างนั้น เราน่าจะลองหันมาเรียนรู้การใช้ภาษาไทยให้มากขึ้นกว่าเดิม

☺ ขอขอบคุณทุกท่านที่สละเวลาในการร่วมตอบข้อคำถามของสถานการณ์ในแบบวัดนี้ ☺

ชื่อ-สกุลของท่าน:

อายุ ปี

กระดาษคำตอบ

คำชี้แจง ขอให้ท่านทำเครื่องหมายกากบาท (X) ลงในช่องว่างของตัวเลือก ก. ข. ค. หรือ ง. โดยเลือกเพียงคำตอบเดียวของแต่ละข้อ (ทั้งหมด 33 ข้อ) ที่ตรงกับความรู้สึกของท่านมากที่สุดเท่านั้น

ข้อ คำถาม	ตัวเลือก				ข้อ คำถาม	ตัวเลือก			
	ก	ข	ค	ง		ก	ข	ค	ง
1					18				
2					19				
3					20				
4					21				
5					22				
6					23				
7					24				
8					25				
9					26				
10					27				
11					28				
12					29				
13					30				
14					31				
15					32				
16					33				
17					ผลรวม				

ตารางผนวกที่ จ 1 ประเด็นและข้อคำถามในการสัมภาษณ์ของขั้นตอนการศึกษาภาคสนาม

ขั้นตอนการวิจัย คำถามวิจัย	ประเด็นหลัก ในการสัมภาษณ์	ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อคำถามในการสัมภาษณ์	รูปแบบการนำเสนอรายงานวิจัย
ขั้นการศึกษาภาคสนาม 1. เลือกพื้นที่ศึกษา	1. ความสนใจ และเต็มใจที่จะเข้า ร่วมกระบวนการ 2. การเห็น ความสำคัญของการ พัฒนาเยาวชน ควบคู่กับการพัฒนา ชุมชน	1. เจ้าหน้าที่ ของรัฐ เช่น ปลัด อบต., นักพัฒนา ชุมชน 2. ผู้นำชุมชน 3. บุคคล ทั่วไปในชุมชน	1. ถ้ามีกิจกรรมใดก็ตามเกิดขึ้นมา ในชุมชน ท่านสนใจและยินดีจะเข้าร่วม หรือให้การสนับสนุนอย่างไร? 2. ท่านคิดว่าเยาวชนควรมีบทบาท ในการช่วยพัฒนาชุมชนหรือไม่ อย่างไร? 3. หากลูก-หลาน หรือเด็กๆ ใน ชุมชนกลายเป็นผู้เข้ามาจัดกิจกรรม ให้กับชุมชน ท่านคิดเห็นอย่างไร? 4. ถ้าลูก-หลาน หรือเด็กๆ ใน ชุมชน คิดทำอะไรสักอย่างเพื่อพัฒนา ชุมชนของตน ท่านจะรู้สึกอย่างไร?	1. การพรรณนาที่มีการ อ้างอิงคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์ (quotation) พร้อมการ วิเคราะห์ 2. ภาพถ่ายช่วงสัมภาษณ์ (มี การพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับ ผู้ให้สัมภาษณ์) 3. ภาพถ่ายของผู้ให้ สัมภาษณ์โดยแสดงชื่อ-สกุล ประกอบ

ตารางผนวกที่ จ 1 (ต่อ)

ขั้นตอนวิจัย คำถามวิจัย	ประเด็นหลัก ในการสัมภาษณ์	ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อคำถามในการสัมภาษณ์	รูปแบบการนำเสนอรายงานวิจัย
2. ศึกษาบริบทพื้นที่ของตำบลห้วยหมอนทอง				
1. บริบทของ ตำบลห้วย หมอนทอง	กลุ่มผู้ให้ข้อมูล สำคัญ โดยใช้ snowball techniques ได้แก่	1. เจ้าหน้าที่ของ รัฐ เช่น ปลัด อบต. , นักพัฒนาชุมชน, ครู	1. แต่ก่อนตำบลห้วยหมอนทองมีสภาพลักษณะอย่างไร? (สภาพกายภาพ การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ของคนใน ตำบล/กิจกรรมที่ทำร่วมกันในชุมชน)	1. การวิเคราะห์และพรรณนา ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งการอ้างอิงคำพูดของผู้ให้ สัมภาษณ์ (quotation) ควบคู่กับ ข้อมูลเชิงประจักษ์และข้อมูล เอกสารที่ได้ (อาจมีในรูปตาราง)
2. พื้นที่ใน ตำบลที่เหมาะสม สำหรับการทำ กิจกรรม	2. ผู้นำชุมชน 3. ผู้อาวุโสใน ชุมชน หรือคนใน ชุมชน	2. ผู้นำชุมชน 3. ผู้อาวุโสใน ชุมชน หรือคนใน ชุมชน	2. ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหน อย่างไร เพราะ อะไร? 3. ตำบลของท่านมีการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน บ่อยแค่ไหน ทำอะไรบ้าง และเจอปัญหาอุปสรรคหรือไม่ แก้ไขอย่างไร? 4. เคยมีกิจกรรมที่เยาวชนเป็นผู้ริเริ่มทำเพื่อชุมชน หรือไม่ อย่างไร และท่านคิดอย่างไร? 5. ท่านคิดว่าพื้นที่ใดในชุมชนที่จะเป็นศูนย์กลางหรือ เหมาะสำหรับการให้เยาวชนได้จัดกิจกรรมและมีสมาชิกใน พื้นที่ให้การสนับสนุนและสนใจทำกิจกรรมร่วมกับเยาวชน?	2. แผนที่ชุมชน/ตำบล 3. ปฏิทินชุมชนหรือผัง ความคิด 4. ภาพถ่ายสถานที่สำคัญใน ตำบลห้วยหมอนทอง 5. ภาพถ่ายช่วงสัมภาษณ์ 6. ภาพถ่ายของผู้ให้สัมภาษณ์

ตารางผนวกที่ จ 1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย คำถามวิจัย	ประเด็นหลัก ในการสัมภาษณ์	ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อคำถามในการสัมภาษณ์	รูปแบบการนำเสนอรายงานวิจัย
3. คัดเลือกผู้มีส่วนร่วม	ความสนใจ และยินดีที่จะ เข้ามามีส่วน ร่วมใน กระบวนการ	1. กลุ่ม เยาวชน 2. กลุ่มผู้นำ และคนในชุมชน 3. เจ้าหน้าที่ ของรัฐ	1. ท่านสนใจเข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการที่จะทำครั้งนี้หรือไม่ และเพราะเหตุใด? (การสัมภาษณ์ ทำหลังจากการทำความรู้จัก และ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย) 2. ท่านคิดว่าจะเข้ามาช่วย หรือร่วมในกิจกรรมอย่างไร? (ถามกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ)	1. การวิเคราะห์และพรรณนาข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งการ อ้างอิงคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์ (quotation) ควบคู่กับข้อมูลเชิงประจักษ์ และข้อมูล 2. ภาพถ่ายช่วงสัมภาษณ์ (มีการพูดคุย กันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้สัมภาษณ์) 3. ตารางแสดงจำนวนของผู้เข้าร่วม แยกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเยาวชน กับ 2) กลุ่มผู้นำและคนในชุมชน รวมทั้ง เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้ามี)

ตารางผนวกที่ จ 1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย คำถามวิจัย	ประเด็นหลัก ในการสัมภาษณ์	ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อคำถามในการสัมภาษณ์	รูปแบบการนำเสนอรายงานวิจัย
4. สร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเยาวชน				
คำถามวิจัย: เยาวชนมีมุมมอง เกี่ยวกับบทบาทในการ พัฒนาชุมชนของตน อย่างไร มุมมองนั้นเกิด จากอะไร เพราะเหตุใด จึงมีมุมมองเช่นนั้น (ตอบวัตถุประสงค์ที่ 1)	1. มุมมอง เกี่ยวกับบทบาท ในการพัฒนา ชุมชนของ เยาวชน 2. ลักษณะ นิสัย บุคลิกภาพ ทั่วไปของเยาวชน	เยาวชน ผู้เข้าร่วม	1. รอบ 1 ปีที่ผ่านมาได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม ของชุมชนมาก-น้อยแค่ไหน อะไรบ้าง? 2. มีบทบาททำอะไรบ้างในกิจกรรมเหล่านั้น? 3. ทำไมถึงได้ตัดสินใจเข้าร่วมทำกิจกรรมของ ชุมชน (เพราะใคร ทางใด และเหตุผลของ เยาวชน)? 4. คิดว่าตนเองมีบทบาทในการช่วยพัฒนา ชุมชนมาก-น้อยแค่ไหน อย่างไร? 5. ทำไมถึงคิดเช่นนั้น? 6. คิดว่าตัวเองมีนิสัย บุคลิกภาพอย่างไร? ชอบ และสนใจเรื่องอะไร? 7. มีใครเคยพูดถึงมัย ว่าตัวเอานั้นเป็นคนแบบ ไหน มีนิสัยยังงัย?	1. ตารางแสดงข้อมูลทั่วไปของ เยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม 2. ตารางบทวิเคราะห์การ สัมภาษณ์ พร้อมการอ้างอิงคำพูด (quotation) ควบคู่กับข้อมูลเชิง ประจักษ์ (ที่ได้จากการสังเกต) 3. ภาพถ่ายช่วงสัมภาษณ์ (มี การพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ สัมภาษณ์) 4. ภาพถ่ายของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยแสดงชื่อ-สกุลประกอบ

ภาคผนวก ฉ

ประเด็นและข้อคำถามในการสัมภาษณ์ของขั้นตอนการวางแผนและการสะท้อนคิด

ตารางผนวกที่ ๑ ๑ ประเด็นและข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกของขั้นตอนการวางแผนและการสะท้อนคิด

ขั้นตอนการวิจัย	ประเด็นหลัก	ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อคำถามในการสัมภาษณ์	รูปแบบการนำเสนอรายงานวิจัย
คำถามวิจัย	ในการสัมภาษณ์			
ขั้นการวางแผน				
1. การค้นหาประเด็น/ความต้องการที่จะพัฒนาชุมชน				
คำถามวิจัย:	1. คุณค่าของ	1. ผู้นำและคน	1. กิจกรรมที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ได้	1. การพรรณนาที่มีการอ้างอิง
เยาวชนและคนในชุมชน	กิจกรรมที่	ในชุมชน	ให้ประโยชน์อะไรบ้าง หรือไม่?	คำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์
ร่วมกันค้นหาและกำหนด	เยาวชนและคน	2. ครูในชุมชน	2. ท่านอยากให้มีกิจกรรมอย่างนี้	(quotation) พร้อมการวิเคราะห์
ประเด็นปัญหาหรือความ	ในชุมชนได้	3. เยาวชน	อีกหรือไม่ เพราะเหตุใด?	2. ภาพถ่ายช่วงสัมภาษณ์ (มี
ต้องการเพื่อขับเคลื่อนให้	ร่วมกันค้นหา		3. เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรม ท่าน	การพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับ
เยาวชนได้แสดงบทบาท	และกำหนด		รู้สึกอย่างไร? (ชอบ/สนุกหรือไม่, มี	ผู้ให้สัมภาษณ์)
ในการพัฒนาชุมชนของ			ความประทับใจอะไรหรือไม่?)	3. ภาพถ่ายของผู้ให้
ตนอย่างไร และสิ่งนั้นมี			4. กิจกรรมที่ได้ร่วมกันคิดขึ้นมา	สัมภาษณ์โดยแสดงชื่อ-สกุล
คุณค่าต่อเยาวชนและต่อ			นี้ เป็นสิ่งที่น่าจดจำหรือไม่ เพราะ	ประกอบ
ชุมชนอย่างไร			เหตุใด?	

ตารางผนวกที่ ๑ ๑ (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	ประเด็นหลัก	ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อความคำถามในการสัมภาษณ์	รูปแบบการนำเสนอรายงานวิจัย
คำถามวิจัย	ในการสัมภาษณ์			
ขั้นการสะท้อนคิด				
1. สะท้อนผลของกระบวนการ				
คำถามวิจัย: การที่เยาวชนได้เข้าร่วมในกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ได้ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร รวมทั้งมุมมองที่มีต่อกระบวนการและต่อเยาวชนหลังจากเข้าร่วมกระบวนการดังกล่าวของ คนในชุมชนเป็นเช่นไร	1. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน	1. ผู้นำและคนในชุมชน 2. ครูในชุมชน 3. เยาวชน	1. ท่านคิดว่ากระบวนการของการทำกิจกรรมครั้งนี้ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างในชุมชน? 1.1) การมีส่วนร่วมระหว่างเยาวชนกับคนในชุมชนมีมากขึ้นหรือไม่? 1.2) คนในชุมชน รวมถึงตัวท่านมีความตื่นตัวมากขึ้นหรือไม่? 1.3) บทบาทของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่? 1.4) ความคิด หรือความรู้สึทของ ท่านที่มีต่อชุมชน คนในชุมชน เยาวชน มีการเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่?	1. การพรรณนาที่มีการอ้างอิงคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์ (quotation) พร้อมการวิเคราะห์ 2. ภาพถ่ายช่วงสัมภาษณ์ (มีการพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้สัมภาษณ์) 3. ภาพถ่ายของผู้ให้สัมภาษณ์โดยแสดงชื่อ-สกุลประกอบ

ตารางผนวกที่ ๑ ๑ (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย คำถามวิจัย	ประเด็นหลัก ในการสัมภาษณ์	ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อความคำถามในการสัมภาษณ์	รูปแบบการนำเสนอรายงานวิจัย
ขั้นการสะท้อนคิด				
1. สะท้อนผลของกระบวนการ (ต่อ)				
คำถามวิจัย: การที่เยาวชนได้เข้าร่วมใน กระบวนการเสริมพลังอำนาจ เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการ พัฒนาชุมชน ได้ทำให้ชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร รวมทั้งมุมมองที่มีต่อ กระบวนการและต่อเยาวชน หลังจากเข้าร่วมกระบวนการ ดังกล่าวของคนในชุมชนเป็น เช่นไร	2. สิ่งที่ได้รับ จากการเข้าร่วม กระบวนการ	1. ผู้นำและ คนในชุมชน 2. ครูใน ชุมชน 3. เยาวชน	2. จากการที่ท่านได้เข้าร่วมกระบวนการทำ กิจกรรมในครั้งนี้ ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัญหาหรือ อุปสรรคของการดำเนินการ เพราะเหตุใด? (มี หรือไม่ ในเรื่องใดบ้าง) 3. ท่านได้อะไรบ้างจากการที่ท่านได้เข้าร่วม กระบวนการทำกิจกรรมในครั้งนี้? 3.1) ความรู้ในเรื่องใด? 3.2) ประสบการณ์/การเรียนรู้ในเรื่องใด? 3.3) บทเรียนในเรื่องใด? 3.4) ประโยชน์ในเรื่องใด? 4. ท่านได้มีส่วนร่วมอะไรบ้างในกระบวนการ ทำกิจกรรมครั้งนี้ และท่านรู้สึกอย่างไรกับ บทบาทหรือสิ่งที่ท่านได้เข้ามามีส่วนร่วม?	1. การพรรณนาที่มีการอ้างอิง คำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์ (quotation) พร้อมการวิเคราะห์ 2. ภาพถ่ายช่วงสัมภาษณ์ (มี การพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับ ผู้ให้สัมภาษณ์) 3. ภาพถ่ายของผู้ให้ สัมภาษณ์โดยแสดงชื่อ-สกุล ประกอบ

ตารางผนวกที่ ๑ 1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย คำถามวิจัย	ประเด็นหลัก ในการสัมภาษณ์	ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อคำถามในการสัมภาษณ์	รูปแบบการนำเสนอรายงานวิจัย
ขั้นการสะท้อนคิด				
2. สะท้อนการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน				
คำถามวิจัย: เยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วม มีความเข้าใจความตระหนักรู้ และสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร	1. มุมมองเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการฯ	1. ผู้นำและคนในชุมชน 2. ครูในชุมชน	1.1 ท่านคิดว่าเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ได้มีการแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่อย่างไร? 1.2 ท่านคิดว่าเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้จะเป็นตัวแทนของเยาวชนในการช่วยพัฒนาชุมชนของตนได้มากน้อยเพียงใดเพราะเหตุใด?	1. การพรรณนาที่มีการอ้างอิงคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์ (quotation) พร้อมการวิเคราะห์ 2. ภาพถ่ายช่วงสัมภาษณ์ (มีการพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้สัมภาษณ์) 3. ภาพถ่ายของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยแสดงชื่อ-สกุลประกอบ

ตารางผนวกที่ ๑ ๑ (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย คำถามวิจัย	ประเด็นหลัก ในการสัมภาษณ์	ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อคำถามในการสัมภาษณ์	รูปแบบการนำเสนอ รายงานวิจัย
ขั้นการสะท้อนคิด				
2. สะท้อนการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน (ต่อ)				
คำถามวิจัย: เยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วม มีความเข้าใจความตระหนักรู้ และสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร	1. มุมมองเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการ	1. เยาวชน	2.1 หากในอนาคต ผู้ใหญ่ในชุมชนขอให้ท่านเป็นตัวแทนเยาวชนในการช่วยคิดแผนโครงการ/กิจกรรมให้กับชุมชน ท่านคิดว่าท่านสามารถทำได้ด้วยตนเองมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด? 2.2 หลังการเข้าร่วมกระบวนการ ท่านสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองมากขึ้นหรือไม่ และสนใจจะทำอะไรเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนของตนเองหรือไม่ เพราะเหตุใด? 2.3 ท่านรู้ถึงบทบาทหน้าที่ และสิทธิของตนเองในการที่จะพัฒนาชุมชนหรือไม่ รู้จากไหน/ใคร รู้ได้อย่างไร และบทบาทหน้าที่ รวมถึงสิทธิดังกล่าวมีอะไรบ้าง? 2.4 ท่านคิดว่าตนเอง และเพื่อนๆ มีความรับผิดชอบต่อสังคมหรือชุมชนของตนเองมากขึ้นหรือไม่ อย่างไร?	1. การพรรณนาที่มี การอ้างอิงคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์ (quotation) พร้อมการวิเคราะห์ 2. ภาพถ่ายช่วง สัมภาษณ์ (มีการพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้สัมภาษณ์) 3. ภาพถ่ายของผู้ให้ สัมภาษณ์โดยแสดงชื่อ-สกุลประกอบ

แบบสอบถามวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรม (สำหรับเยาวชน)

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นข้อมูลสะท้อนผลของกระบวนการเสริมพลังอำนาจ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยคำตอบในความคิดเห็นของท่านที่มีต่อกระบวนการฯ ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงหรือพัฒนากระบวนการฯ ต่อไป

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อ-นามสกุล: (เด็กหญิง/ เด็กชาย/ นางสาว) อายุ.....ปี
2. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ปี
3. ระดับการศึกษาในปัจจุบันของท่าน
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย ☐ ปวช./ ปวส.

ตอนที่ 2 โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ/ เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
1. <u>ก่อน</u> การเข้าร่วมกระบวนการ ท่านคิดว่าตนเองมีความสามารถที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนได้					
2. <u>ก่อน</u> การเข้าร่วมกระบวนการ ท่านมีความสนใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตน					
3. <u>ก่อน</u> การเข้าร่วมกระบวนการ ท่านได้มีโอกาสนำหน้าที่ในการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตน					
4. ท่านได้มีส่วนร่วมในการเสนอความต้องการที่จะพัฒนาชุมชน (ชุมชนในฝัน) ของตนอย่างเต็มที่					

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ/ เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
5. ท่านได้มีส่วนร่วมในการวางแผนทำ กิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนกับ สมาชิกในกลุ่ม					
6. ท่านได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนอย่างเต็ม ความสามารถ					
7. ท่านจะจดจำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับ จากการเข้าร่วมในครั้งนี้ และกล้าที่จะไป เล่าให้คนอื่นฟังต่อ					
8. หากท่านได้รับการชวนให้เข้าร่วมทำ กิจกรรมในลักษณะเช่นนี้ ท่านจะมาเข้าร่วม อีกอย่างแน่นอน					
9. ท่านอยากให้มีการจัดกิจกรรมในลักษณะ เช่นนี้อีก					
10. ท่านอยากให้ชุมชนอื่นๆ ได้มาเห็น รูปแบบของกระบวนการในครั้งนี้ แล้วเอา ไปทำตามอย่างบ้าง					
11. ท่านคิดว่ากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในครั้ง นี้ควรมีการสืบทอดและทำต่อไป					
12. ท่านมองเห็นประโยชน์จากการเข้าร่วม กิจกรรมต่างๆ ของกระบวนการในครั้งนี้					
13. กิจกรรมต่างๆ ที่นำมาใช้ใน กระบวนการครั้งนี้ เป็นสิ่งที่ท่านต้องการให้ มีการนำไปใช้ในโรงเรียนและชุมชน					
14. การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้ ท่านรู้สึกสนุก					

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ/ เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
15. ท่านได้ใช้ความสามารถของตนเองใน การทำกิจกรรมต่างๆ ของกระบวนการ ครั้งนี้อย่างเต็มที่					
16. ทุกคนในกลุ่มเยาวชนสามารถร่วมแสดง ความคิดเห็นของตนในกิจกรรมต่างๆ ได้ อย่างเต็มที่					
17. ท่านคิดว่าควรเพิ่มเวลาในการจัด กิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้น					
18. ท่านต้องการให้จำนวนผู้มาร่วม กิจกรรมมีมากกว่านี้					
19. ท่านรู้สึกสับสน หรือไม่รู้จะทำอะไรดี เมื่อมาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้					
20. ในกระบวนการของกิจกรรมต่างๆ ท่านรู้สึกว่ามีควมราบรื่นดี					
21. การได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้ ทำให้ท่านอยากที่จะเสียสละเวลาส่วนตัว เพื่อทำประโยชน์ให้กับส่วนรวมมากขึ้น					
22. เมื่อท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทำให้ ท่านรู้สึกต้องการชวนเพื่อนๆ ที่ยังไม่ได้เข้า ร่วม มาร่วมกับท่านในครั้งนี้ด้วย					
23. กิจกรรมต่างๆ ที่ผ่านมา ได้ทำให้ท่าน เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยทำมาก่อน					
24. จากการเข้าร่วมกิจกรรมใน กระบวนการครั้งนี้ได้ทำให้ท่านเกิดความ สนใจที่จะทำประโยชน์ให้กับชุมชนมากขึ้น					
25. ท่านรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของ กลุ่มเยาวชนรวมพลอนุรักษ์ชุมชนในครั้งนี้					

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ/ เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
26. หากท่านได้รับโอกาสจากคนในชุมชน ให้ได้เป็นผู้คิดและทำกิจกรรมเพื่อพัฒนา ชุมชนของตน ท่านจะรับมาทำด้วยความ เต็มใจ					
27. การเข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ ทำให้ ท่านมองเห็นว่ากิจกรรมเพื่อการพัฒนา ชุมชนใดๆ ก็ตาม เป็นสิ่งที่ทุกคนควร สนับสนุนและร่วมกันทำ					

ข้อเสนอแนะ หรือ สิ่งที่ท่านอยากจะบอกกับผู้วิจัยคืออะไร

.....

.....

.....

.....

☺ ขอขอบคุณค่ะ

แบบสอบถามวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรม (สำหรับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน)

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นข้อมูลสะท้อนผลของกระบวนการเสริมพลังอำนาจ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยคำตอบในความคิดเห็นของท่านที่มีต่อกระบวนการฯ ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงหรือพัฒนากระบวนการฯ ต่อไป

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อ-นามสกุล: (นาย/ นาง/ นางสาว) อายุ.....ปี
2. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ปี
3. การศึกษา

☐ ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	☐ มัธยมศึกษาตอนต้น	☐ ปริญญาตรี
☐ ปวช./ปวส.	☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย	☐ สูงกว่าปริญญาตรี
4. อาชีพ

☐ เกษตรกร	☐ แม่บ้าน	☐ ธุรกิจส่วนตัว
☐ รับจ้าง	☐ ครู	☐ อื่นๆ.....

ตอนที่ 2 โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ/ เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
1. <u>ก่อน</u> การเข้าร่วมกระบวนการ ท่านคิดว่า <u>เยาวชนมีความสามารถที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนได้</u>					
2. <u>ก่อน</u> การเข้าร่วมกระบวนการ ท่าน <u>มีความสนใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตน</u>					
3. <u>ก่อน</u> การเข้าร่วมกระบวนการ ท่านได้มี <u>โอกาสแสดงบทบาทสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตน</u>					
4. ท่านได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจกรรม <u>การพัฒนาชุมชนของเยาวชน</u>					

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ/ เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
5. ท่านได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นต่อกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนร่วมกับเยาวชน					
6. ท่านได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนกับเยาวชน					
7. ท่านจะจดจำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับจากการเข้าร่วมในครั้งนี้ และเล่าให้คนอื่นฟังต่อ					
8. หากท่านได้รับการชวนให้เข้าร่วมทำกิจกรรมในลักษณะเช่นนี้ ท่านจะมาเข้าร่วมอีกอย่างแน่นอน					
9. ท่านอยากให้มีการจัดกิจกรรมในลักษณะเช่นนี้กับเยาวชนอีก					
10. ท่านอยากให้ชุมชนอื่นๆ ได้มาเห็นรูปแบบของกระบวนการในครั้งนี้ แล้วเอาไปทำตามอย่างบ้าง					
11. ท่านคิดว่ากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในครั้งนี้นี้ควรมีการสืบทอดและทำต่อไป					
12. กิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้ช่วยให้เยาวชนเกิดความคิดและทำประโยชน์ให้กับชุมชน					
13. กิจกรรมต่างๆ ที่นำมาใช้ในกระบวนการครั้งนี้ เป็นสิ่งที่ท่านอยากให้มีการนำไปใช้ในโรงเรียนและชุมชนอื่น					
14. การเข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ทำให้ท่านรู้สึกประทับใจที่ได้เห็นเยาวชนทำกิจกรรมเพื่อชุมชน					

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ/ เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
15. ท่านได้ใช้ความสามารถของตนเองในการทำกิจกรรมต่างๆ ของกระบวนการครั้งนี้อย่างเต็มที่					
16. กระบวนการในการกระตุ้นให้เยาวชนได้เป็นผู้คิดและทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง เป็นวิธีการที่ดีที่จะช่วยพัฒนาเยาวชนในชุมชนได้					
17. ท่านคิดว่าควรเพิ่มเวลาในการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้น					
18. ท่านอยากให้เยาวชนกล้าที่จะพูดคุยกับผู้ใหญ่ให้มากกว่านี้					
19. ท่านอยากให้เยาวชนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น กับผู้ใหญ่ให้มากกว่านี้					
20. ท่านอยากให้คนในชุมชนมาร่วมสนับสนุนกิจกรรมที่เยาวชนได้เป็นผู้คิดและทำให้มากกว่านี้					
21. ในกระบวนการของกิจกรรมต่างๆ มีความราบรื่นดี					
22. การได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครั้งนี้ทำให้ท่าน รู้สึกอยากจะมาช่วยกันพัฒนาเยาวชนของชุมชนมากขึ้น ถึงแม้จะไม่ค่อยมีเวลา					
23. ท่านได้มองเห็นว่าเยาวชนมีความสนใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนมากขึ้น					
24. กระบวนการในครั้งนี้ ได้ทำให้ท่านมองเห็นว่าเยาวชนสามารถทำอะไรต่างๆ ได้มากขึ้น					

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ได้ทำ/ เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
25. จากการเข้าร่วมกิจกรรมใน กระบวนการครั้งนี้ได้ทำให้ท่านเห็นว่า <u>เยาวชนสามารถวางแผนเพื่อทำกิจกรรม ต่างๆ ได้เอง</u>					
26. ท่านรู้สึกดีใจที่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ครั้งนี้กับเยาวชน					
27. ท่านจะให้โอกาสกับเยาวชนได้เป็นผู้คิด และทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของ ตนมากขึ้น					
28. การเข้าร่วมกระบวนการในครั้งนี้ ทำให้ ท่านมองเห็นว่า <u>กิจกรรมเพื่อการพัฒนา ชุมชนใดๆ ก็ตาม เยาวชนไม่เพียงแต่เป็นผู้ ร่วมทำ แต่ยังสามารถมีส่วนในการช่วยคิด กิจกรรมได้</u>					

ข้อเสนอแนะ หรือ สิ่งที่ท่านอยากจะบอกกับผู้วิจัยคืออะไร

.....

.....

.....

.....

☺ ขอขอบคุณค่ะ

ภาคผนวก ณ

ค่า Cronbach's Alpha ของข้อคำถามในแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน

ค่า Cronbach's Alpha ของข้อคำถามในแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนจำนวน 47 ข้อ (ก่อนการตัดข้อคำถามจำนวน 14 ข้อ)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.569	47

ค่า Cronbach's Alpha ก่อนการตัดข้อ

คำถามออกจากแบบวัดฯ

Item-Total Statistics				
Items	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Env1	126.0571	114.997	.166	.560
Env2	126.6857	118.928	-.019	.574
Env3	126.6571	118.114	.035	.570
Env4	126.2286	108.770	.504	.533
Env5	126.4857	113.434	.191	.557
Env6	126.1429	114.479	.191	.558
Env7	126.4571	112.255	.237	.553
Env8	126.4571	110.844	.351	.544
Env9	126.4000	116.424	.108	.565
Env10	126.6286	124.534	-.294	.595
Env11	126.6000	106.718	.459	.529
Env12	126.4857	113.022	.264	.552
Soc1	126.6000	119.129	-.043	.578
Soc2	126.4000	120.894	-.133	.580
Soc3	126.3714	114.005	.177	.559
Soc4	126.6286	115.240	.124	.564
Soc5	125.9143	114.904	.243	.557
Soc6	126.2571	116.550	.130	.564
Soc7	126.4857	113.610	.215	.556
Soc8	126.7714	109.887	.317	.544
Soc9	126.2000	118.694	-.014	.574
Soc10	126.8857	100.516	.648	.502
Soc11	126.5143	112.963	.209	.555

Item-Total Statistics				
Items	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Eco1	126.5143	114.375	.212	.557
Eco2	126.8571	109.950	.324	.543
Eco3	126.2286	119.417	-.056	.580
Eco4	126.7429	117.844	.000	.576
Eco5	126.5714	114.134	.156	.560
Eco6	126.6000	117.365	.036	.571
Eco7	126.6571	111.703	.246	.551
Eco8	126.7429	125.079	-.278	.601
Eco9	126.7429	113.961	.177	.559
Eco10	126.4286	120.429	-.098	.585
Eco11	126.4286	115.899	.067	.570
Eco12	127.0000	109.706	.372	.540
Cult1	126.3714	113.240	.219	.555
Cult2	126.5714	124.782	-.279	.598
Cult3	126.7429	115.373	.148	.562
Cult4	126.8571	116.303	.067	.569
Cult5	126.6000	114.835	.121	.564
Cult6	126.6571	118.820	-.028	.577
Cult7	126.6286	111.946	.211	.554
Cult8	126.8286	122.264	-.177	.589
Cult9	127.0857	119.139	-.049	.581
Cult10	126.7429	121.608	-.150	.586
Cult11	126.6000	110.424	.285	.547
Cult12	126.9429	112.997	.238	.554

- หมายเหตุ 1. เมื่อพิจารณาจากค่า Cronbach's Alpha if Item Deleted พบว่า ข้อคำถาม (Items) ที่ได้มีการแรเงาคือข้อคำถามที่ควรพิจารณาตัดออกจากแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน
2. เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของโครงสร้างในแต่ละด้านทำให้มีข้อคำถาม 3 ข้อ (ข้อที่มีกรอบล้อมรอบคือ Eco6, Eco11 และ Cult10) ที่ผู้วิจัยพิจารณาให้ยังคงอยู่ในแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน

ค่า Cronbach's Alpha ของข้อคำถามในแบบวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนจำนวน 33 ข้อ
(ภายหลังจากการตัดข้อคำถามจำนวน 14 ข้อออกจากแบบวัดฯ)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.742	33

ค่า Cronbach's Alpha หลังจากการตัดข้อ

คำถามออกจากแบบวัดฯ

Item-Total Statistics				
Items	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Env1	88.1143	129.398	.250	.735
Env4	88.2857	124.210	.520	.723
Env5	88.5429	127.667	.267	.734
Env6	88.2000	130.047	.218	.737
Env7	88.5143	127.669	.261	.735
Env8	88.5143	125.316	.417	.727
Env9	88.4571	132.491	.119	.741
Env11	88.6571	122.055	.472	.722
Env12	88.5429	128.667	.283	.734
Soc3	88.4286	127.487	.288	.733
Soc4	88.6857	131.104	.139	.741
Soc5	87.9714	132.852	.137	.740
Soc6	88.3143	132.163	.169	.739
Soc7	88.5429	130.432	.183	.739
Soc8	88.8286	124.734	.357	.729
Soc10	88.9429	116.173	.630	.709
Soc11	88.5714	127.193	.283	.733
Eco1	88.5714	130.370	.220	.737
Eco2	88.9143	124.492	.377	.728
Eco5	88.6286	128.240	.237	.736
Eco6	88.6571	132.526	.087	.744
Eco7	88.7143	126.034	.310	.732
Eco9	88.8000	127.753	.274	.734
Eco11	88.4857	133.375	.026	.749
Eco12	89.0571	127.232	.301	.733

ด้าน
สิ่งแวดล้อม

ด้านสังคม

ด้าน
เศรษฐกิจ

Item-Total Statistics

Items	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Cult1	88.4286	125.546	.383	.728
Cult3	88.8000	133.224	.073	.744
Cult4	88.9143	133.081	.050	.747
Cult5	88.6571	130.350	.148	.741
Cult7	88.6857	129.575	.155	.742
Cult10	88.8000	135.812	-.048	.750
Cult11	88.6571	127.408	.246	.736
Cult12	89.0000	130.471	.177	.739

ด้าน
วัฒนธรรม

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ – นามสกุล	นางธีราพร ทองปัญญา
วัน เดือน ปี ที่เกิด	วันที่ 25 เดือนเมษายน พ.ศ. 2519
สถานที่เกิด	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต (สังคมวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ประจำ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ทุนการศึกษาที่ได้รับ	ทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กองทุนคณะสังคมศาสตร์